

AL LIAMM 72

AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN 72

Genver - C'hwevrer 1959

15ved BLOAVEZH

TAOLENN

Plac'h Askalot, gant R. Hemon	3	
Barzh, gant Abanna	6	
Maro al laouenan	7	
Abardaez, gant Youenn Olier	8	
Dianket er mor, gant Alan Toravel	13	
Argantael, gant Abeozen	20	
??? (pezh-c'hoari), gant J. M. Barrie (lakaet e brezhoneg gant Jarl Priel)		34
Roperzh ar Mason, gant Per Denez	57	
Mouezh ma Bro, gant Bleu Benal	60	
Al Levriou	62	
Notennoù	67	
Pajenn ar re Yaouank	79	

PLAC'H ASKALOT

gant ROPARZ HEMON

Ha bremañ, komzomp eus dimezell goant Askalot, a leñvas noz-deiz, hep kousket na debriñ nag evañ, gant ar garantez a vage ouzh Lancelot, en doa he diarbennet.

Ha rebechet e voe gant he zad.

- Perak, - emezi, e kasfen-me ar soñj-se diouzh va spered ? Ha n' on-me ket ur plac'h eus an douar ? Hag e skrivas ul lizher, o lavarout :

- Ra vezo staget al lizher-mañ ouzh va dorn, e-pad ma 'z eus c'hoazh gwrez em c'horf. Ra vezo lakaet va dilhad kaerañ en-dro din. Ha ra vezin lienet hag astennet war va gwele en ur vag. Ha lezit ar vag da vont gant red ar stêr Daouez betek ar mor.

Neuze e varvas, hag e voe graet hervez he lavar.

(MARVAILHOU ARZHUR.)

Ur vag, goustadik o tiskenn,
A-hed ar stêr, hec'h-unan-penn,
Ken bihan e-kreiz ar stêr vras,
Dre al lavar, er mintin glas.
Ur vag distur, liv al ludu,
Houlennoù louet, a bep tu,
O sevel gwan, hag o vervel.
Ha trouz ebet, nemet a-bell
Galv un evn-mor, en oabl ec'hon
A gouezh evel plom, hep dasson.

4

- Lonket em eus braoued ar garantez.
Ha foranet em eus, follez ma oan,
An teñzor kuñv, a oar furien ar bed
Erbediñ pizh, a zevezh da zevezh,
A-hed ur vuhez hir, hep keuz na doan.
Ar furnezh voutin ra vezo meulet !

E-kreiz ar vag, ul liñsel wenn,
Glebiet a c'hlizh, he flegoù yen
O tresañ stumm ar c'horfig sonn,
An divesker hag an divronn.
Munut an treid, moan an divrec'h.
Pe oad ? Pevarzek vloaz a-vec'h.
Izili tener ur bugel.
Ha padal, e korn ar vuzell,
War an dremm disliv, an enkrez
En deus garanet un arouez
Koshoc'h eget ar c'hoshañ skarr
War goshañ karreg an douar.

- Lezit an dour da 'm dougen d' ar bed-hont,
A zo dianav deoc'h hag a vezo
Serr ouzhoc'h da viken, c'hwi, an dud vat,
A oar, hep mall, aketus, ober kont
Ho levenez, enoret en ho pro,

Hervez ar c'hiz hag an urzh dereat.

An heol a zev, melen ha gwan,
El latar, evel ut c'hef-tan
Manet bev war an oaled yen.
Marv eo an oabl. Ar stêr hepken
A lamm he c'halon, un huanad
Galloudus o tont eus ar strad,
Kevrin emglozet, hag a lez
A-ziavaez pep preder all,
Anken ar peskig, ha trechal
Al labousig war vord e neizh,
Doan ar gelienenn, hag efreiz
Ar razh-dour, ha trivliadenn
Ar gorzenn, ha from ar blouzenn,
Luskellet mik gant kas ar red,
Ha trid un ene, dezouget
Da heul ur c'horfig en ur vag
Hep stur na roeñv, a-youl ar gwag.

5

Torret em eus ar reol, ha ne 'm eus ket,
Siwazh, torret c'hoazh chadenn an eñvor.
Va lezit, tud, va lezit, emezon.
Ar gwir zo ganeoc'h, am eus lavaret.
Va lezit, sioul, da vont betek ar mor,
D' an noz 'zo dreist da damall pe bardon.

(C'hwevrer 1957.)

6

BARZH

gant ABANNA

Barzh ha n' ec'h eus ket da lod
da glopenn leun a gousk
ha blaz ar gwerc'h en aer da vro ?

Barzh gwezenn gleuz
ouzh da rusk e teva bleuñv kalet
pask ar gwenan deseve an dorn.

Barzh
pa grennez da vuhez
pa ziver ar c'heul a son an amzer.

7

MARO AL LAOUENAN

O chaseal er c'hoad on bet,
Birviken eno n' arruan !
Eul laouenan am oa tapet.
Birviken eno, eno, eno,
Birviken eno n' arruan !

Pa oa tapet, tapet e oa ;
Laket barz ar c'hraou da larda.

Pa oa lardet, lardet e oa,
Klasket ar c'higer d' hen laza.

Ar c'higer hag e vevelien
A grie forz a-bouez o fenn.

'N dra-ze oa ken dilikat ha ken bihan,
Ma ne oant ket 'vit e zourpran.

Pevar c'hastel-karr houarn am eus gret
Na da gas e bleun da Naoned.

C'hoaz zo chomet ganin er ger du-me
Pleun da bleuan pevar gwele.

Komzoù dastumet gant ERWAN AR MOAL,
Ton e Musiques Bretonnes, n° 222

Sell. ouzh Soniou an Uhel, levrenn I, p. 6.

ABARDAEZ

gant Youenn OLIER

Stlepel a reas Anna al lizher war an daol. Ur wech ouzhpenn e oa bet disouezhet. He niz, Raymond, a oa a nevez bezañ kemennet dezhi na vije ket deut da labourat e Gwaien, e-giz m' en doa roet dezhi da esperout a ziagent. Chom a raje en Havr-Nevez. Kavet en doa ur plas gwelloc'h a-hont. Padal he doa bet spi e vije manet ar paotr yaouank er vro. Warlene, e-pad an hañv, en doa staget d' ober al lez d' ur plac'h eus ar Stiri. Goude-se en doa klasket fred er skornerez e Gwaien. Kouezhet e oa e viz meud en e zorn avat ha distroet e oa du-hont da vat warlerc'h bezañ graet tro-wenn : torret e oa an darempredoù zoken etre an dud yaouank rak n' houle ket kerent Tereza e vije aet o merc'h pell diouto. « Koulskoude em boa prometet dezho feurmiñ kambroù al laez, » a soñje Anna, kerseet.

Azezañ a reas e-tal ar prenestr, digalonekaet. War-dro eizh eur e oa. Dont a rae un aezenn fresk er pezh gor ha bourrañ a rae Anna o santout ar sinadurezh oc'h en em silañ a-nebeudoù en-dro dezhi. Edo an dud o tostaat davet koan. O treiñ o sell o dije gwelet ur vaouezig kozh, izil ha souchet, tres paour warni. Tanav ha lemm e oa linenoù he dremm. Pemp bloaz ha tri-ugent he doa. Daoust d' he oad avat he doa goarnet ur pennad blev du pok stennet en un torkad bihan, ha daoulagad krak a bare dizaon war an dud hag an traoù.

Stank e oa kouezhet an trubuilhoù war he choug koulskoude. Start e oa bevañ pa oa yaouank. Mestr ur vag e oa he zad a-dra-wir : savet en doa un ti, avat, prenet en doa ur vag ; kement-se a oa dav paeañ. Ha nav a vugale a oa er gêr. Kaer e oa kas ar baotred d' ar mor da unnek vloaz da c'hounit o zamm greun, n' oad ket evit kas ar merc'hed ken abred all er-maez eus an ti. Diaes bras e veze skoulmañ ganti e-pad ar goañv. Ne c'helle ket ar vag mont er-maez gant ar wall-amzer : re zister e oa ha pont ebet n' he doa. Dav e oa prenañ bara e termen, debriñ kig-sal ha pesked sec'h istribilhet er grignol ha krignet gant ar c'helien : rata plaen ha soubenn vijil da verenn ha da goan, soubenn ar rouz da lein. Neuze e asure ar vamm :

9

an huni a zreb bara sec'h
a teu teo e vrec'h...

Ne voe ket pell a-barzh ma komprenas Anna ar c'hrenn-lavar : he gopr kentañ a reas er fritur edod o paouez sevel. Kalet e oa al labour : e-doug an deiz e chome Anna da zivouzellañ sardined ha da soubañ anezho a baneradoù en eoul berv. Da noz e veze og. E-giz ur baradoz digor dirazi e oa bet he c'harantez evit Laorañs Harskoet a oa da vezañ he gwaz. Hemañ a oa genidik eus Eskibion. Un tammig peadra en doa avat ha deut e oa da zerc'hel ur stal ispisiri bihan er ru Doub e Gwaien. Ur stal dister a-walc'h e gwirionez : ur c'hozh lojeiz o valirañ a-us d' ar rez-douar. Ouzhpenn-se e oa klañw Laorañs, gwall glañv zoken : an droug-skevent a oa gantañ.

- An den-se n' eo ket gouest evit al labour, a zisklerie mamm Anna gant an dispriz, hag ober a rae anezhañ an « o'ac'hig ».

Anna a ouie kement-se. Aet e oa pitilh gant an « ozhac'hig » avat ha n' he doa ket prizet selaou tad na mamm. Da gentañ e oa bet mat a-walc'h an traoù ganto : dont a rae ar glianted stank hag ingal. Ha neuze e oa erru an trubuilhoù. Ur c'hrouadur a oa bet ganet dezho : da c'hwec'h miz e oa marvet gant an danijenn-empenn. A-c'houdevezh e oa aet kleñved Laorañs war washaat ha dizeriañ n' en doa graet ken. Arboellet o doa un tammig arc'hant : aet e oa an holl gant ar vedisined. Tri bloaz warlerc'h an eured ez ae he gwaz da ene. Intañvez e oa. chomet Anna da bevar bloaz warn-ugent, en dienez ha dleoù warni.

Kavet he doa fred neuze en ul labouradeg vihan kempenn tokoù a oa nevez savet e Gwaien. Bemdez e veze o tiboultrennañ plu gant an aezenn-dour, berr hec'h anal, pe o pegañ anezho gant gom teuz en eoul-maen, losk-kalon ganti. Ha setu ma oa aet giz an tokoù plu da get. Freuz-stal en doa graet ar perc'henn, un estrañjour bennak deuet eus kostez Compiègne e Bro-C'hall. Divroañ a rankas Anna. E Pariz ez eas da vatezh en tiez-debriñ, da zevezhourez pa veze bet dic'hopret. Dienez bepred. Ha n' he doa ket addimezet.

10

E 1940 e oa distroet d' ar vro da brederiañ he zad a oa chomet seizet diwar-lerc'h un taol-gwad. Euredet e oa he breudeur hag he c'hoarezed, bugale o doa. Lod anezho a chome e bannlev Pariz, lod all en Havr-Nevez : ne c'hellent ket dont. C'hwec'h miz goude ma voe degouezhet an Alamaned er vro e tremenas an tad. Anna he doa graet hec'h annez en-dro e Gwaien : re ziaes e oa en em vevañ e Pariz. Feurmet he doa kambroù al laez : gwerzh ar feurm he deveze bep miz ; da lun ha da verc'her ez ae da dakonañ ha da ferñ e ti un nebeut tud. Tremena a rae an deizioù dijoa, dinec'h avat.

Eizh eur hanter eo. Emañ Anna o peilhat avaloù-douar. Lakaet he deus ar pluskennoù e-barzh ur volenn dorr, war an daol, e-tal ar ganastell. Sellout a ra tro-dro dezhi o klask ar sailh da skarzhañ ar blodoù. Du-se emañ, e-kichen ar gwele. O vont da gemer anezhañ e verz deiziadur ruz ar Postoù a ziskouez ur c'hi o c'hoari gant ur plac'hig vihan. « D'ar c'hentañ aviz Gouere emaoomp, » a veizhi. Dres a stok ouzh an deiziadur ez eus ul luc'hskeudenn eus tad Raymond, he breur henañ. Ober a rae e servij er verdeadurezh en amzer-se. Mourrou en doa ; bremañ en deus troc'het anezho : den ne anavezfe ken anezhañ. Den ? Ar re gozh atav... Huanadiñ a ra Anna. Paran a ra he selloù war luc'hskeudennoù all, aze, war-c'horre ar ganastell. Setu ur breur all marv e-pad ar brezel kentañ. Hanter diverket eo al luc'hskeudenn c'hell-se: a-boan ma tiverzer tresoù an dremm. Diskleriet eo bet « disparu » e-kerz emgannoù Verdun e 1916, ouzhpenn pempbloaz ha tregont a zo. Herve, ar soudard kalonek. Ar groaz-vrezel « à titre posthume » a zo spilhennet dindan al luc'hskeudenn ha war-c'horre e lenner skrid ar meneg a zo bet lodennet d' an « Haroz ». Brizh-c'hoarzhin a ra Anna : mezv dall e oa Herve en deiz maz eo aet kuit en-dro d' an talbenn war-lerc'h e bermission diwezhañ : gouzout a rae e vije lazhet ha fellout a rae dezhañ tec'hout. Da belec'h avat ? Mizer a-walc'h o doa ar re a chome er gêr. Kamaladed vat o doa ambrouget anezhañ a ostaleri da ostaleri e-doug an endervezh. Da vihanañ ne oa ket bet ken kalet e zisparti er mod-se. Paourkaezh paotr ! N' ouie ket mat galleg ha lakaet e oa bet e-barzh ur gompagnunezh Gallaoued eus ar c'hreisteiz a veze bepred oc'h ober goap outañ. Kemeret en doa kas ouzh e yezh ha keuz a-walc'h en doa da vezañ aet da skol al louarn re alies: fest ar geuneudenn a dape gant e vamm a-hed ar wech koulskoude.

11

N' oa ket ur blijadur mont d' ar skol kennebeut : ar « simbol » a yae bepred gantañ da fin an devezh. Echu e drubuilhoù er bed-mañ, a soñj Anna, aet eo da « zeveriñ poan er bed all » evel ma lavare o mamm. Ya, karout a rae ar breur-se. Hiziv avat eo gwall zispis ar c'houn anezhan en hec'h eñvor : ne c'heller ket karout tasmantoù. Hag en diwezh, setu poltred he zad tennet nebeut amzer kent e varv : emañ bet lakaet en ur stern bras e-kichen hini he breur ha dirazañ ez eus ur boked bleunioù en ul lestr. Piket eo he c'halon : edo he zad o vale er gambrman n' eus ket gwall bell zo ; azezan, a rae war ar gador-vrec'h aozilh-se ; spiañ a rae an dud o tremen war ar straed, ober goap ouzh hiniennoù anezho, e gorn-butun kromm en e c'henou ; farsal a rae leun a vuhez e oa. Piv en dije kredet e vije aet d' ar bed all ken trumm-se ? Eo, soñj he deus : un devezhioù bennak a-raok dezhañ tremen he doa gwelet ur seblant. Pemp eur hanter e oa, d' ur gwener, aet he zad d' ober un dro war ar c'hae, da vutuniñ ur c'horniad ha da gaozeal gant martoloded kozh egiztañ. D' ur c'houlz bennak avat e kavas da Anna e oa distroet he zad d' ar gêr ; a ziadreñv he doa e welet ; n' he doa ket merzet he zremm : krapet e oa, tizh warnan, betek al laez. D' ober petra he doa en em c'houlennet Anna. Pignet e oa war e lerc'h : n' he doa kavet den avat. Bremañ e oa douget da grediñ e oa he breur Herve an hini e oa he doa gwelet : hañval poch e oa ouzh e dad. Deut e oa marteze da gerc'hat hemañ d' e gas gantañ

d' ar bed all.

Ehanañ a ra Anna da fardan boued. Morglañv ha dihet eo. Emañ diwezhat gant he labour. Perak he deus soñj eus he gwaz henozh ? Bez e koun bremañ ez eus ul luc'hskeudenn anezhañ gwisket en e zilhad den nevez e don ur val er grignol. Displijout a ra dezhi al luc'hskeudenn-se : he gwaz a zo gwisket e mod kêr hag hi he doa miret he c'hoef hag he skerb. Iskis eo da welout. Hegaset eo Anna. Karet he defe ad-dimeziñ : bez ez eus merc'hed hag int war an oad a gav tro da fortunañ, a boellade Anna. Morc'hed he deveze da gentañ : nikun avat ne c'hell padout ouzh an digenvez. E 1937 e oa aet da gavout ur spiswelourez e Pariz. « Houmañ a ouie ar wirionez, » a anzave Anna. Diouganañ a rae ar brezel : tud a vil vern o neuñ er gwad a spurmante, ur spont. Skrijal a rae Anna c'hoazh pa bare en he spered daoulagad skoelf ar welourez.

12

« N' en em chalit ket, » he doa diskleriet, « evurus e viot e diwezh ho puhez : unan bennak a sikouro ac'hanoc'h. »

Gortozet he doa Anna. Unan hag unan e oa tremenet ar bloavezhioù ha chomet e oa hec'h unan penn. Gwashoc'h zoken eo an digenvez abaoe m' eo distroet d' ar vro : ne skriv ket mui d' he breudeur na d' he c'hoarezed a zo chomet du-hont e Pariz. An amzer wechall ne zeuio ken en-dro.

Hirvoudiñ a ra Anna. Emañ an noz o serriñ. Izeloc'h, adreñv ar poull-kannañ, e ruz ar c'hirri-tan : an douristed diwezhañ o tont eus Beg-ar-Raz.

Didud eo ar straed. Ar c'haeou a zamweler en traoñ : teurel a ra ar gouleier neon o sklerijenn c'hlaslivet war ar gwerni mistr lizennet er beuznoz. A-nebeudoù eo gronnet kêr en ur ouel a ludu amañ hag ahont e splann dremmoù an ostalerioù digor atav.

Selaou a ra Anna ouzh pazh raouliet ur ridoch houarn a c'houzizer : emeur o serriñ an ostaleri-ti-gwestell e-skoaz d' he zi. « Kouign amann, Spécialité bretonne » a c'heller diverzout c'hoazh a-barzh ma tiskenno ar ridoch. Pelloc'h e storlok ur c'helorn trec'holiet er poull-kanañ : emañ an dud o tont da skarzhañ ar blodoù. Sklokal a ra an dour o teverañ dreist d' ar c'han-skarzh. Ha setu ma tasson a-drumm gobedoù nav eur e tour an iliz war-laez, e-tal ar vered. Goude-se e plav ar sioulder adarre en ti moredet.

« Disul eo warc'hoazh, » a soñj Anna. Kresket al louzeier war ar bez ; dav e vo dezhi c'hwennat war-lerc'h an oferenn-bred. Marteze e ranko mont betek an Aod-Vihan evit kerc'hat traezh da ledañ war-c'horre. Hag estrenvanet eo Anna en un taol oc'h en em santout dilezet hec'h unan penn er bed-mañ gant hec'h anaon.

Roazhon, Genver 1957.

DIANKET ER MOR

GANT ALAN TORAVEL

« Fidamdoustik, a c'hrozmolas Loeiz Korneli, al ligistri n' int ket nemeur sav-o-fri, hiziv, 'm eus aon ! »

Nec'het an tamm anezhañ, e sankas an denig tort e gasketenn war e dal ha skopañ er mor. Edo ar gwir gantañ avat. Bez' e oa al legestreta e grog. Ne oa ket c'hoazh savet an heol p' edo dija o skeiñ war-du an Tarv, ur gwall-vrudet a garreg, kollet en donvor, met ur baradoz evit legestreta pa veze brav an amzer. Edo Loeiz o paouez sevel pevar c'havell-legestri. N' en devoa kavet enno nemet bruzhunoù morgazh a dalveze da voueta ar baner. Ne chome ken dezhañ d' ober nemet lakaat boued nevez ha lezel adarre ar c'havell da vont d' ar goueled. Degouezhet e oa gant an hini diwezhañ, na weled anezhañ nemet un tamm spoue o verkañ lec'h ar baner. Gant evezh e sachas war ar gordenn stag ouzh ar spoue. Gwelout a rae dija dre e spered ur pikol legestr, gant kerniel hir. Ar baner-aozilh a spurmantas erfin hag e stouas ar c'hozhiad a-us d' an dour glas-teñval... Netra ! E-kreiz harzhadennoù e gi bihan a gase bep tro gantañ war vor, ec'h echuas tennañ betek ar bourzh ar c'havell goullou. En ur hejañ e zivskoaz, e taolas relegoù ar morgazh er mor.

« Sell 'ta, mousig, petra 'zo du-hont ? »

Chom a reas ur pennadig en e sav-sonn o sellout ouzh un dra sklaer a biklamme war gribenn ar gwagennoù, war-hed taol d' ar vag. Advoueta a reas e gavell prim-ha-prim ha skeiñ war-du an dra iskis-se en ur roeñvat.

« Feiz, emezañ, ne zistroin ket d' ar gêr e gwenn. Setu ur re heuzioù hag a vefe brav-mat diouzhin, neketa ? » Musat a reas e gi gant disfiziañs an heuzioù kaoutchoug, staget dre eurvad an eil ouzh egile gant ur pennad-fisel. Stad ennañ e tifarleas Loeiz gouel ar vag, rak dav e oa dezhañ distreiñ war e giz d' ar Porzh-Benniget, en abeg da zichal ar mor. Ne adkavas ket ar porzh gant e zremm voaz. Bez' e veze bepred un nebeut pesketaerion o ruzañ o zreid war ar c'hal, pe o tidoullañ rouedoù. Ar beure-mañ ne oa den, nemet ur c'hi o piltrotat e-unan-penn e-touez ar reier, hag a razailhas pa dostaas Loeiz.

14

« Memes tra ! eme Loeiz en ur lakaat e vag war hec'h eor, n' emañ ket ar bed war e du hiziv ! Legestr ebet, nemet ur re heuzoù, hag amañ den ebet nemet ur c'hi ! Petra ' sinifi ar c'hoari-se ? »

En ur gerzhout gant an hent a gase d' ar vourc'h, e prederie Loeiz c'hoazh war an holl draoù-se. Trumm e santas an anken ouzh en em silañ en e greiz. Rak petra 'ta en doa aon ? N' her gouie tamm ebet. Ul lamm a reas pa zifoupas dirazañ ur voualc'h en ur c'hwitellat skiltr. Arsa ! adkouezhet e oa en e vugaleaj, pe en devoa terzhienn ? Marteze e oa klañv hep gouzout dezhañ ? Torchañ a eure gant kil e zorn ar c'hwezenn a bizenne dindan e gasketenn.

- An, setu ! E penn an hent e save ti Joz Libouban. Gallout a rafe klevout an doareoù. Met perak an toulladig tud-se dirak an nor o kuzilikat teñval o fenn ? Anavezout a eure diouzh o dremmoù e oa c'hoarvezet er vourc'h ur gwallzarvoud bennak, tra m' edo-en o legestreta, pe gentoc'h o pesketa heuzoù.

- Ac'hanta ! tudoù, emezañ ! Petra 'zo en em gavet ganeoc'h evit bezañ ken trist ho fas hag hini Doue Pleuveur ?

- Un taol fall a zo en em gavet gant Perig, a zistagas Joz, ur pezh ramz anezhañ troet un tamm da vrabañsal... N' eo ket distroet diouzh pesketa abaoe an neizheur.

- Perig an Naour ?

- Ya, Perig an Naour. Gwelet eo bet evit ar wech diwezhan gant Yann Riwallan, er porzh, dec'h da bemp eur, oc'h ober war-dro e vag. »

Gant ar saouzanet ma oa e chomas Loeiz gak e-pad ur pennad. Ma ! N' en devoa ket faziet war e rakweladenn :

- Setu 'vat ur gwall-geloù emezañ a benn ar fin. E-pad an noz avat, n' eus ket bet avel vras koulskoude ha ne oa ket Perig un deskard war e vicher !

- A zo sur ! Iskis eo memes tra !... Sell 'ta, ur c'haer a re votoù a zo ganit !

- Añ ! Ya, ya, a satouilhas Loeiz, berr warnañ. Euh ! o frenet em eus e foar Landreger.
15

- Mat eo ! ken emberr eta ! Me 'ya da di Varc'harid da gaout ar baotred.

Ha Joz o treiñ kein da Loeiz ha mont kuit.

Bec'h a oa war spered Loeiz pa vountas war glouedig e liorz vihan harp ouzh e di. Gerioù diwezhañ Joz o devoa lakaet trumm da sevel en e spered ur menoz iskis ha na zeue ket a-benn d' e gas kuit. Ur pennad mat e chomas e-kreiz e jardin o sellout ouzh an heuzoù. Memes tra... Ha ma vefent da Berig ? O anavezout a-walc'h a rae Joz pa'z ae aliesik gantañ da besketa. Perak 'ta en devoa troc'het krenn e gomz, evel p' en devije bet d' ober gant an diaoul e-unan ? Ha perak ivez en devoa eñ e-unan troadet gevier diwar-benn an heuzoù milliget-se ?

*

Tremen a reas an devezh-se ha Perig ne zistroe ket. Merdeet o devoa tud ar vourc'h betek serr-noz a-hed an aod, en aner. Bodet e oant en ostaleri Marc'harid, ha ne oa kaoz gant an holl nemet eus Per an Naour. Evel ar re all e oa aet Joz ivez da redek ar mor e-pad an deiz penn-da-benn. Dre zerc'hel da sellout ouzh ar mor goullo, e teuer da valañ ur bern soñjoù. D' an abardaez, en deiz-se, a-us d' e werennad win, en devoa Joz e-leizh a venozioù da ziskleriañ kreñv da neb a selaoue outañ.

- Va c'hredit, mar kirit, emezañ. Ne blij ket din ar pezh a zo c'hoarvezet gant Perig. N' eo ket sklaer an afer-se evidon.

- Ma ! petra 'fell dit lavarout 'ta ? a c'houlennas Yann Riwallan digantañ.

- O ! netra. Nemet ez eus darvoudoù hag a c'hell plijout da dud 'zo, keta ?

- O farsal emaut, Joz. Ur paotr plijus e oa Per.

- A zo gwir. Met n' heller ket plijout d' an holl. An Aotrou Doue ne ra ket gant-se !

- O tibunañ sorc'henoù dimp emaut amañ.

- Sorc'henoù evidout, - ha Joz da stouiñ war-du skouarn e geneil, - ket evit an torfedour.

- Hañ ? Te 'oar piv ?

- Marteze... met n' on ket sur...

16

Ar peurrest eus o c'haoz a voe kollet en todilhon a save er sal. Nebeut goude e kimiadas Joz eus Yann. Erru e-tal an nor e chomas krenn a-sav. Dirazañ e-unan-penn edo Loeiz strujet fall daonet, en e goazez, difiñv dirak ur werennad traoù.

Ur skrijadenn a reas Loeiz, hag o welout Joz e sankas un tamm muioc'h e benn etre e zivskoaz.

- Nozvezh vat dit, emezañ en ur c'hrozmolat etre e zent.

Pa voe aet Joz er-maez e taolas Loeiz ur sell prim en-dro dezhañ. Seblantout a reas dezhañ edo an holl o sellout a-gorn outañ. Gwir eo, e oa chomet da adlivañ stalafou e di e-lec'h mont gant ar re all. Pa rae an holl anezhañ ur c'hrak-aotrou kouezhet eus lost ar c'harr, n' en devoa seurt ebet da c'houlenn diganto nag i kennebeut digantan. Ober e soñj da dec'hout ac'hano. Er-maez, en noz tomm brout, edo e gi bihan ouzh hen gortoz. O-daouik e kemerjont penn o hent, war-du ar gêr.

An abardaez-norz war-lerc'h a gavas en everion gant an hevelep menozioù hag an derc'hent. Kollet e oa da vat pep spi da adkavout korf Perig. Ret e oa bremañ gortoz grad-vat ar mor hen degasfe d' an aod un dro bennak. Ur c'hevrenn ponner a zalc'he da blavat diwar-benn e varv. Pa zeue anv Per er gaoz e tave tud ar vourc'h, pe e talc'hent ganti a vouezh izel en ur deurel evezh hag-eñ ne veze den ouzh o selaou. Ouzh taoliad Joz e oa deuet niveruzik an dud d' e glevout.

- Ur muntr eo, eme Joz, hen touiñ a rafen !

Redek a reas ur skrijadenn war chouk ledan ar besketaerion. Met dedennet e oa o evezh gant ar ger spontus-se bet distaget gant ur mestr-displeger. Ha Joz da gontañ neuze war e hed istor re heuzoù Loeiz.

- Evel just, emezañ, ne din ket d' ober ur muntrer eus Korneli. Ur bec'h a zo war e goustiañs, evelkent ! N' hoc'h eus taolet pled pegen aonik eo deuet da vezañ ? Ha perak 'ta ?

D' an ampoent sede an nor o tigeriñ. Joz a davas krenn. E toull an nor edo Loeiz. Ur pennadig e chomas evel-se hep rannañ grik da sellout a-gleiz hag a-zehou. Un den a skopas d' an douar. Goustadik, tortoc'h eget biskoazh, e karzhas Loeiz kuit hag en em goll en deñvalijenn.

*

17

Antronoz e rede un anv war vuzelloù bourc'hiz, met ne grede den hen distagañ re uhel. Ne vez ket embannet d' ar pevar avel anv an diaoul pa vez tost. Diouzh ar beure e voe un oferenn en iliz evit renoz ene Perig. En ur skeiñ dour benniget war ar volz-kañv e strinkas an Aotrou Person a-ratozh-kaer kalz a zour war leurenn an iliz gant ar soñj da wennaat douar ar barrez. Goude an oferenn, ez eas an dud da di Varc'harid. Ur sioulder divoaz a rene er sal. Harpet ouzh an taolioù e lonke an holl dilavar-kaer o bannac'hig gwin. Bez' e oa ur muntrer er barrez, en o zouez, Loeiz pe unan all, ne vern, ur muntrer ! Ar vare da vare e kuzilike an eil d' egile, evel pa vijed bet e chapel-wenn unan bennak. O c'hortoz paotred Mari edod. Piv en devoa o galvet ? Se ne rae forzh a-benn ar fin. Galvet e oa bet ar polis evit kraouiañ ur paotr eus ar vourc'h... Gant ar vezh !

An nor a zigoras. Den ebet avat, ne savas e benn. Unan bennak koulskoude a laoskas un « Oh ! » a lakas kement hini a oa eno d' ober ul lamm. Na pa ve bet Paolig Korneg e-unan ne vije ket bet chomet an dud muioc'h alvaonet. Ha trawalc'h 'oa, ret eo hen anzav, evit abafiñ pep den yac'h e spered.

E-kreiz ar sal, Perig ! Ya ! tudoù, Perig an Naour, bev-buhezek, kig hag

eskern ! Joz a voe da gentañ oc'h adkaout e deod.

« Perig amañ ! Arsa ! N' eo ket te eo Paolig Korneg ? » Dirak an holl digor-bras o genou ganto, e tirollas Per da c'hoarzhin.

- N' out ket dihun c'hoazh, Joz ! emezañ. Me an diaoul ? Ha savet ez eus bet kerniel din un tu bennak ? Ha c'hwi, perak e chomit-hu da sellout ouzhin evel pa vefen ur pesk-plu ? Alo 'ta ! Dihunit, paotred !

Dihuniñ a rejont holl, kement ha ken bihan ma tarzhas ur cholori eus ar gwashañ. Ken stank ha glav-bil e kouezhe goulennou gant Perig aet sabatuet-mik d' e dro. A-barzh ar fin e teuas a-benn da intent ur ger bennak.

- Hañ ? Me aet da Anaon ? Biskoazh kemend-all.

- Feiz ! ya ! Ha c'hoazh omp bet en iliz hiziv o pediñ evidout, va faotr, ha lakaet da anv war ar c'helaouennou !

Hag en berr e voe diskuliet dezhañ an istor.

- Ma ! evelkent ! mont a rit un tamm buan ganti ! N' em eus tamm c'hoant ebet da vont diouzhtu da welout va zadoù-kozh. (Doue d' o fardono !) Nann sur ! Setu eta petra a zo c'hoarvezet ganin. Diskennet e oan betek Landreger hag en sell edon da zistreiñ d' ar ger diouzhtu. Ma ! pa fellas din kuitaat porzh Landreger e teuas ur genaoueg da skeiñ e vag ouzhin. Ret e voe din kas va bag d' ar sec'h ha gortoz bolontez vat ur c'halvez daonet evit lakaat ur planken nevez er c'houc'h. N' on ket bet chalet nemeur gant an dra-se, rak digarez em eus bet evel-se da vont da lojañ da di ur c'henderv din. Va brasañ faot eo m' am eus roet trubuilh deoc'h ; hep gouzout din avat !

18

- Gwell a se, p' emañ kont e-giz-se ! eme Joz. Akuitañ a raimp eta gant ur spontadenn. D' hon dic'haouiñ hor bo ur bannac'h-gwin ouzhpenn, Marc'harid !

*

Tregerniñ a rae an ostaleri gant ar c'hoarzhadeg a darzhas da heul ar bourd laosket gant ur c'hanfard bennak, pa zeuas tri archer en ti.

- Va Doue benniget ! erru oa ar polis, eme Joz en ur ober ul lamm war e dreid. Ha Loeiz, Loeiz !...

- Petra an tanfoeltr emaint o klask dre amañ ? a c'houlennas Per.

- Demat, Aotrounez, eme unan eus an archerion. Deut omp d' ober un tamm enklask...

- Re ziwezhat emaoe'h oc'h erruout, a droc'has Joz.

- Tavit, Aotrou, ha va lezit da...

- Trawalc'h evel-se gant an taol-farserezh-mañ, eme Ber droug ennañ.

- Peoc'h, serrit ho kenou !

- Tav, marmouz, ha deus ganin, eme Joz da Ber en ur sevel diouzh taol.

- Pelec'h ez ez ? eme Ber. Ha te da gentañ ne gomprenan na bu na ba er meskaj-se !

- Deus bepred ! Displegañ a rin an traoù dit.

Ha dindan selloù fuloret an archerion, ez ejont kuit o-daou.

- Per, n' ac'h eus ket kollet da heuzoù ? eme Joz, pa voent erru war an

hent.

- Me ? eo ! En ur vont da Landreger, am boa o lakaet dre un taol-dievezhted war ur bank ha tu ebet d' o adkavout e Landreger ! Met penaos...

- Kavet int bet gant Loeiz Korneli... Deomp d' e gaout, rak krediñ a rae d' an holl e oas bet drouklazhet gantañ, ar paour-kaezh den-se!

19

Met evel paotred Mari Robin ec'h errujont ivez re ziwezhat, Aet e oa Loeiz ouzh ar groug abaoe an derc'hent, en e gegin. Dindan e gorf a-istribilh, e klemmuske e gi bihan en ur grignat unan eus heuzoù Per an Naour (Doue d' hen pardono !) .

ARGANTAEL

gant ABEOZEN

Kuitaet em eus va zi, kuitaet em eus va herezh ; lakaet em eus karantez va ene etre daouarn hec'h enebourien. (Ieremiah, XII, 7.)

Me eurvad douarel oeit de goll.
(Kallouh, Mol. Dihun. 1935, p. 51.)

-I -

Strakata 'rae ar glav-bil ouzh gwerinier ar c'hafedi. Dindan gouleier yen an tredan er straed e tremene a vare da vare skeud unan bennak, gronnet en ur vantell-c'hilav lufurus, mall warnañ o vont da glask ar goudor. Ouzh un daol vihan ur pevar a wazed a c'hoarie ar c'hartoù en ur hopal mallozhioù pe farsadennoù reut hervez ma troe ar c'hoari.

Revet hec'h izili da gentañ, e sante bremañ Lena Stervinoù o silañ goustad en he gwazied tommder ar « grog » skañv he doa goulennet da enebañ ouzh ar glebor. Deut oa tre e kafedi ar Morvan da c'hedal Lan Rannou aet d' ur vodadeg e Ti ar Sindikadoù pelloc'hik e straed ar C'hastell. Staget he doa da lenn niverenn ziwezhañ **Sav**. Peurlennet oa abaoe ur pennad ha keloù ebet c'hoazh eus Lan.

N' oa ket aet ur bloaz e-biou abaoe m' he doa graet anaoudegezh gant Alan Rannou. E Kernevez-ar-Roue warlene eo ez oa c'hoarvezet an dra da goulz « pardon an Avalenned ». Aet e oa Lena di gant « Korollerien an Arvor ». Abaoe m' oa deut da Baris, ar wech kentañ oa bet dezhi da adkregiñ gant korolloù he Bro-Gernev.

Kaer oa an amzer. Laouen an dud. Etre Koroll ha Kan, ez oa savet Marsel gozh da zistagañ un tamm prezegenn da Vretoned Paris. Un eston da veur a hini klevout ur c'homunist o sevel e vouezh da vrudañ ar brezhoneg.

21

- 'Meus aon, un dra bennak zo kemmet e bed ar bolitikerien, eme Lena ouzh he mignonez Anna Geryell. Setu m' emaint holl a-du gant ar brezhoneg pelloc'h.

Selloù Lena a baras war zremm flamm ur paotr yaouank chomet a-sav en o c'hichen. Klevet en doa Lena. Mousc'hoarzhin a rae.

- Va digarezit, merc'hed, emezañ, da zont ken dichipot en ho tiviz. Eus mignoned ar prezeger on-me. Setu m' eo aes din displegañ pezh a zo c'hoarvezet gant meur a unan. Marsel gozh a zo bet a-hed ur wech ur Breton stag ouzh traoù e vro. Un tammig iskis e vez kavet gant e genseurted ac'hale. Ar Brezhoneg ? Abouez, d' o soñj, evit beleien o poaniañ da zerc'hel an dud stag ouzh an tremened. Me ne soñjen ket disheñvel. E skol ar Jakobined omp bet kalz re. Diwar lenn ar Falz eo on deut da gompren pegen bras oa ar fazi a raen. Ur benveg goveliet mat eo ar brezhoneg koulz evidomp hag evit n' eus forzh piv. Un tamm karantez ouzhpenn a c'heller magañ ouzh ur yezh a zo an herezh nemetañ deut betek ennomp diwar-lerc'h hor re gozh.

E-pad ma komze e oa savet ur strollad kanerien war ar leurenn. Ur c'han drant a zispakas a-us d' an engroez.

Pell 'zo e oamp-ni bet diskaret.
Re bell eo bet pleget hor c'hein,
Met bremañ, a-enep d' ar bed brein,

Skouer vat ar Balp koz eo hor blein !
Da zorn em dorn, kamarad kaez,
War zao ! War zao !
Koueriaded, micherourien gaez,
Hor mistri 'maez.

- Biskoazh n' em eus klevet ar ganaouenn-se, eme Anna Geryell.

- Gwerz ar Balp (1), eme Alan. Un emsaver galloudus eo bet ar C'hernevad-se. Nemet n' anaveze tamm ebet micher ar penn-brezel. Toullgofet propik eo bet gant an denjentil a felle dezhañ lakaat e-penn e gouerien.

Edo ar gouel oc'h echuiñ. Goude kimiadañ diouzh an den yaouank, Lena Stervinoù hag Anna Geryell a oa aet davet o mignoned Korollerien da zistreiñ asamblez d' ar gêr.

(1) Komzoù savet gant Kerlann war don rusian ar ganaouenn «Allons au-devant de la vie ».

22

-II-

Goude deut er-maez eus burevioù « Hispano », e oa chomet Lena da sellout ouzh al levrioù, staliet a-dreñv gwerinier ur ti-butun. Lenn a rae divall talbennoù al levrioù, pa vanas he selloù speg ouzh unan, bevennet ar golo anezhañ gant ur roudenn liv ar c'histin : Bro-Spagn ! Bro-Spagn ! - Krog mat e oa ar brezel dre eno ha ne ouie den na peur na penaos e teufe d' e zibenn. Lena, tost he c'halon ouzh emsavididi o klask terriñ ur yev re bonner, a c'houzañve ur boan iskis da bep tro ma soñje e c'helle treiñ an traoù da fall gant Euskariz ha Kataloniz, gant devezhourien Kastilha hag Andalouzia, evel m' oa c'hoarvezet gant Bonedoù Ruz pe C'hlas he Bro Gernev.

Mont a reas tre er stal ha dont prim en-dro gant al levr ea he dorn. Darbet e voe dezhi, avat, stekiñ ouzh un den a zeue gant ar riblenn-straed, herr warnañ.

- Sell 'ta ! C'hwi amañ ! eme mouezh laouen Alan Rannou, hag e astennas e zorn da Lena, a ruzias un tamm, ken dic'hortoz e oa an degouezh.

- Emaon o tistagañ diouzh va labour, emezi en ur c'hoarzhin. N' oac'h ket o krediñ, moarvat, e veven-me diwar aer dreut ha dour sklaer. Sekretourez on e ti « Hispano » amañ e-kichen.

- Gwir eo n' em eus ket bet amzer da c'houlenn diganeoc'h en deiz all pelec'h e c'hounezit ho tamm kreun. Me a zo e burevioù an hent-houarn e Montparnas ha va c'hambr a zo er straed-mañ stok en ti-post.

- Amezeien dost a-walc'h omp neuze. Chom a ran-me er penn all d' ar straed Didot e ti an Helgouac'h.

- Abred pe ziwezhat oamp galvet da zegouezhout adarre an eil gant an all, ha keuz n' em eus ket e ve arruet an dra diouzhtu ha neket a-benn bloaz. Ne deo ket gaou laret ez oan just o soñjal e « pardon an Avalenned »... hag ennoc'h. Parañ a rae e zaoulagad war al levr, stardet e dorn Lena, hag ur mousc'hoarzhig, trist un tamm, a nijas war e vuzelloù.

- 'Meus aon, plac'hig va bro, ez it war du levrioù ne dint tamm ebet yac'hus d' ur spered yaouank. Gwell e ve deoc'h prenañ « Le Film Complet » pe un dra bennak all a seurt-se.

- Perak ober goap ? Mar kred deoc'h n' on nemet ur verc'hodenn ez eo poent deoc'h dibikouzañ ho taoulagad.

23

- Va digarezit, emezañ sioul. Farsal a raen. Un tech fall, goût a ouzon. E

vefec'h ur verc'hodenn, ne gred ket din e vefen bet o soñjal ennoc'h. Deuit 'ta er c'hafedi amañ e-kichen. Ur banne a evfen gant plijadur, rak sec'hed am eus abaoe dec'h. Aesoc'h e vo deomp kaozeal en hon asez eget amañ plantet war ar riblenn-straed, e risk da vezañ tourtet gant an dud re breset.

Aet e oant tre er c'hafedi tostañ. Chomet oant ur pennad mat eno, an diviz o treiñ war gement tra a blije dezho hag, e-keit-se, e sante Lena o parañ warni daoulagad glas-pers Alan Rannou. N' en em sante diaes e doare ebet dindan ar selloù-se. Boas oa ouzh doare dichipot tud ar gêr vras da sellout ouzh an dud. En dro-mañ, avat, he doa d' ober gant un den ma rae stad anezhañ. Plijet-bras e oa gant Alan Rannou. E zoare lent e gwirionez, daoust d' ar farserezh diwar-c'horre a zistarde alies e vuzelloù ruz-bev, ar selloù don a bare war an traoù hag an dud, evel o klask petra a zo en diabarzh, dindan ar gwiskad touellus a guzh danvez wirion an den hag an dra, a roe dezhi da grediñ e oa dirazi ur gour ha nann ur vilin-avel pe ur farouell.

Setu perak pa c'houlennas Alan diganti, kent kimiadañ, ha dieub e vefe-hi d' ar sadorn d' abardaez evit mont d' ober un dro vale war an tu ma karfe, ne oa ket chomet pell da soñjal hag he doa respontet ya.

-III-

Un endervezh skedus oa anezhi pa savas an daou valeer eus riboul ar « metro » e-tal porzh « Dauphine ». Ahont e penn ar vali veur e weled, meurdezhus dindan hinon an oabl, Bolz Leur ar Steredenn evel un nor zigor war un tremened a lorc'h hag a nerzh-kalon. Un dudi oa da zaoulagad an daou vignon glasvez yaouank Koad Boulogn. Divall ez aent gant ar balioù o kildreiñ. Re stank oa ar c'hirritan war ar hentoù ledan, lufurus-berv an ter anezho dindan tommder Mezheven. Kentoc'h e kemerent ar gwenodennoù e goudor ar gwez. E skeud ar bodoù kelvez e c'hoarie bugale. Trumm e welas Lena ur vorenn a dristidigezh e daoulagad Alan. Ur plac'hig, du he blev, koantik-tre en he sae lien-kotoñs sklaer marellet gant bleunioù flamm, a zeuas da ruilhal e-harz o zreid ken prim e rede war-lerc'h he fellenn. Tapout a reas Alan krog enni hag he lakaat plom war he divesker en ur boket dezhi gant komzoùigoù tener. Ar plac'hig, darbet dezhi da gentañ stagañ da ouelañ, a sellas hir ouzh ar gour dianav ken hegarat hag ur mousc'hoarzh dudius a zeuas da vleuniañ war he diweuz livrin. Meur a wech e troas he fenn war-du ennañ, en ur bellaat gant he fellenn velen stardet e pleg he brec'hig kuilh.

Peuz-dilavar e chome Alan. Lena kennebeut ne glaske ket kalz derc'hel an diviz da vont en-dro. Stad oa enni hepmuiken o vezañ pell diouzh ar straedoù trouzus, pell diouzh al labouradegoù bouzarus, diouzh ar burevioù o strakadeg hegasus a skriverzed. Distan oa an disheol dindan ar gwez bras, gwisket gant o deil, yaouank ha tener c'hoazh o glasvez. Erruet oant war ribl lenn ar c'hoad, e-kichen al lec'h end-eeun ma feurmer bigi da vont da vageal war ar stank.

- Ha mont a raimp d' ober un dro ni ivez, Lena ? eme Lan. N' on ket ur mailh da sachañ war ar roeñvoù. Ne lakain ket ar vag da dreiñ war he genou, a gred din avat.

- Deomp, eme Lena, Mar greomp soubig el lenn, e vimp kwitez da vont d' ar gêr gleb-dour-teil. Ne gredan ket e tapfemp zoken ur c'horfad sifern gant ur seurt amzer domm.

Hag o doa skoet goustad etrezek an enezennig e kreiz al lenn. Ur wech staget ar vag ouzh ur post war ar ribl, e oant aet da azezañ war al leton. Alan a ginnigas ur sigaretenn da Lena hag a grogas da vutuniñ.

N' on ket ur gwall varbilher hiziv, Lena, emezañ a-benn ur pennad. Va digarezit. Soñjezonoù ponner a-walc'h a zispak em fenn dre ma 'z an. Ar plac'hig koant a zo deut war ruilh e-harz hon treid bremaik he deus va lakaet da soñjal em merc'hig.

Ur sell souezhet a reas Lena outañ.

Ya, Lena, ur verc'hig am eus, Soazig hec'h anv. N' on ket dizimez. Nemet..., hag e chomas dilavar ur predig... aet on kuit diouzh va gwreg pevar bloaz 'zo bremañ. N' oa ket ur vuhez evidomp chom asamblez, ken disheñvel e oa deut hor menozioù da vezañ. Ar politikerezh, Lena, a zo ur vammenn a zizunvaniezh, dreist-holl pa ne reer ket eus ar politikerezh ur c'hoari vourloù. Me 'zo dalc'het don gant an hini a ran, dre ma kredan n' eus tu all ebet da zont er maez eus ar fankigell m' eo sac'het ennañ hor bed brein. Va menozioù bremañ, avat, ne dint tamm ebet ar re a vagen pa 'm eus fortuniet. Va gwreg a zo ur plac'h seven a Landerne, eus un tiegezh devot kenañ. Buan eo deut ar soubenn da drenkañ pa 'm eus staget da skeiñ muioc'h-mui war-du menozioù an tu kleiz. Gwir eo ne don ket chomet hanter-hent. D' ar penn pellañ am eus skoet kement hag ober. Boas a-walc'h eo ar Vretoned d' ober kement-se. Setu penaos, hegaset betek re gant rebechoù va gwreg ha va zud kaer, em eus, un deiz, serret an nor war va seulioù hep distro. Abaoe n' em eus ket gwelet va merc'hig hag ar baotrezig-hont gant he fellenn he deus lakaet an droug hirnezh da gellidañ em c'halon.

25

- Mont a raio marteze gwelloc'h an traoù, etrezoc'h hag ho kwreg, deiz pe zeiz, Alan, hag e welot adarre ho plac'hig.

- Podoù 'zo, pa vezont torret, n' eus ket tu d' o dresañ. Pa n' heller ket en em glevout eo gwell bevañ pep hini diouzh he du. Setu a rin moarvat. Nemet kement-se ne ro ket din va frankiz en-dro. Aner eo din gortoz e c'houlennfe va gwreg e ve torret hon dimeziñ. A-enep he c'hredenn e ve ober kement-se. Ha me eo a zo aet kuit diouti e gwirionez. Morse n' em eus goulennet outi dont en-dro amañ abaoe ma 'm eus he c'haset da di he zud en abeg - pe war zigarez da yec'hed an hini vihan. Hep mar dont a rafe en-dro paneve nemet evit chom hep reiñ abeg din da sevel klemm dirak ar barner.

- Neuze ne welan ket penaos e teuot a-benn da renkañ ho puhez, Alan.

- Na me kennebeut...

Hag e tavas ur pennadig en ur lakaat tan war ur sigaretenn. Ur c'hruz a eure d' e zivskoaz.

- Paneve va merc'hig ne vagfen tamm keuz d' an amzer dremenet. Keit ha m' eo bet c'hwec'h d' an daou e talvez ar boan bezañ bevet. Ur soñj plijet a zalc'han anezhi. Ar peurrest, avat, an tabutoù, ar gerioù c'hwerv, ar rendaeloù trenk, a oa deut da vezañ hor bara pemdeziek, o c'has a ran dizamant d' ar blotoù. Kredet en deus din da gentañ e kavfen trawalc'h em micher hag em abostolerezh da leuniañ va buhez. Abaoe un nebeut deizioù, avat, e santan ez eus c'hoazh em c'hreiz ur galon barrek da stagañ adarre. Fraziañ a raen, m' eus aon, pa grede din ez oan deut da baotr-yaouank kozh d' am zregont vloaz.

Hag e savas e selloù war-du Lena, en ur zistagañ ar gerioù diwezhañ. Lena, dilavar, a selle eeun en e zaoulagad. N' oa ket diaes dezhi kompren peseurt soñjezon a droidelle e penn Alan ha sioulik e tistagas :

- Arabat deoc'h aoniñ rak ho kalon na bezañ droug ennoc'h kennebeut dre ma ne deo ket c'hoazh sec'h korn.

Hag e nijelle ur mousc'hoarzh war he diweuz.

- Ur frealz eo din ho klevout, Lena. N' em eus ket ezhom da laret hiroc'h piv am laka da santout ez eus c'hoazh naon karantez em c'hreiz.

26

- Diouzhtu em eus komprenet, Alan, hag abeg ebet n' em eus da chom hep anzav an dra, peogwir ne zisplij tamm din e ve ho soñj ennon.

- Ne fazien ket, Lena, pa welen ennoc'h ur plac'h diardoù he c'halon eeun. N' eus ket da gaout aon ouzhpenn e savfe tabut etrezomp diwar-benn kredenn pe zigredenn. Anat eo e skoomp war ar memes tu. Setu ma c'hellomp, moarvat, selaou mouezh hor c'halonoù gant chañsoù a-walc'h da vezañ digerse, warc'hoazh koulz ha

bremañ.

- Krediñ ' ra din ivez, Alan. N' eus ezhomm etrezomp nemet fiziañs. Mar bez ranket tremen hep an aotrou maer, mat, e vo graet. Tud-a-dra omp hon daou abaoe ur pennad mat...

Didrouz e tigoras dor a c'hafedi. Tennet e voe Lena diouzh he huñvre dihun gant un dorn nerzhus o kregiñ flour en he skoaz. Alan oa dirazi, e zoug-paperioù ler melen dindan e gazel.

- Pebezh amzer ! Ur banne « grog » sonn a gemerin dizamant. Ha c'hwi, Lena, un all ?

- Nebeudig a rom din, Alan. Aon am eus d' ober droug d' an hini vihan. Alan a bare warni selloù teneraet.

- Arabat kaout riv kennebeut, Lena. Poent e vo mont da gousket dizale.

- Hag ar vodadeg, Alan ?

- A zo bet mat-tre. Emaomp o vont da grouiñ evit Bretoned Paris ur gelaouenn viziek a-liv gant hor menozioù. Evit an Diskouezadeg, war a gredan, e vo savet un Ti-Breizh kaer-tre. Tisavourien hag arzourien o deus c'hoant ober o seizh gwellañ, hag, en dro-mañ, moarvat, e vo roet da intent d' an holl ne deo ket Breizh hepken un doare mirdi leun a draoù kozh, dudius dre ma 'z int kozh, met ivez ur bobl yaouank-flamm, leun a spi en dazont.

- Ya, Lan, hep ar spi petra 'rafemp ? eme Lena, en ur stekiñ he skoaz ouzh hini e c'heneil evel da damolodiñ outañ.

- Klask an tu da vervel, moarvat. Hag er c'hontrol bevañ eo a fell deomp. D' ar gêr, Lena. Ouzhpenn poent eo.

Tavet oa ar glav. Paket kloz en o mentell, an daou zen yaouank a gemeras penn o hent etrezek straed « Vanves » em noz kridiennus.

27

- IV -

Azetet ouzh e daol-skrivañ, sklerijenn ur gleuzeur lemm-laka o para war e levr, edo Alan Rannou staget da lenn : Ar varksegezh ha kudenn ar broadoù gant Jozeb Stalin.

Er gwele, e penn all ar gambr, e oa Lena kousket mik abaoe un eur bennak. Ur wech an amzer e troe Alan e benn war-du enni. Ne wele, e damskeud ar gambr, nemet ur pennad blev teñval souchet e gwenn ar penn-wele. Alanat sioul hag ingal a rae ar plac'h, hag e teue selloù Alan da barañ adarre war e levr.

Pevar miz oa m' oant deut da chom er gambr-mañ e straed « Vanves », nebeud amzer goude m' he doa kemennet Lena da Lan, gant un tamm strafuilh en he mouezh, e krede dezhi bezañ dougerez. N' oa ket chomet ar paotr da dermal.

- C'hoarvezet a c'hoarvezo, en doa soñjet, ne deo ket ar poent d' he lezel hec'h-unan-penn.

Rankout a rafe a-benn un nebeut mizioù diskregiñ diouzh he labour hag ezhomm he defe muioc'h, a zeiz da zeiz, da gaout harp e garantez.

Pa ranke Alan mont d' ur vodadeg goude e zevezhiad labour, e teue Lena gantañ ur wechig bennak, aliesoc'h e chome er gêr hag e kave Alan d' e zistro dousder he degemer da frealziñ e skuizhder.

Fenozh, ar sadorn anezhi, oa chomet Alan da lenn. Warc'hoazh e vefe tro d'

ober un tamm kousk mintin. Hag e kendalc'he gant ar pennad boulc'het :

« Ar vroad a zo anezhi ur gumuniezh stabil savet, e kerzh an istor, diwar ar yezh, an douar dindani, ar vuhez espernel, ar stumm-spered oc'h en em zisplegañ en ur sevenadur boutin (1). »

- Klotañ a ra dre vras kement-se ouzh kudenn Vreizh, a soñje Alan. Ar brezhoneg avat ne deo biskoazh bet yezh Breizh a-bezh, ha padal nann-vrezhonegerien Vreizh a zo Bretoned ivez. Ne vo moarvat nemet un diskoulm kevredel evit mirout war un dro ar pezh a zo deomp hon-unan hag ar pezh a zo boutin deomp gant hon amezeien dre ar galleg.

- Lan, eme Lena, dam-zigousket, pet eur eo ? Ne deo ket fur d' it chom e-giz-se da lenn keit-all. Bremaik e vi sklaset adarre pa zeuy da gousket.

(1) P. 18, Le Marxisme et la Question Nationale et Coloniale, . E. S. I., Paris, 1937.

28

Alan a daolas ur sell war an digousker dirazañ. Tost da hanternoz.

- Diouzhtu, Lena. Mont a ran diouzhtu.

Hag e stagas da lemel e zilh. Pa voe gourvezet en deñvalijenn, e tommer ar gwele, un dorn peget e skoaz flour Lena kousket don, e klozas e zaoulagad. Ne zeue ket ar c'housked dezhañ. Kantreal a rae e spered dre gwenodennoù luziet e vloavezhioù tremenet. Nag a hent en doa graet abaoe an amzer m' edo war e studi e skolaj Montroulez. A vandennoù e tirede ar skolidi gant ar straedoù serz ha strizh da vare pred... War-dro ar votadegoù ez ae endeo pa oa krennard. Ur farsite an abadennoù-se bep pevar bloaz ! An dud keizh o krediñ dezho ez oant mistri e gwirionez hag o tibab en o mesk tud da zifenn o gwirioù, nemet e teue dizale o c'hannaded, evel ar re all en o raok, da vezañ, dre gaer pe dre heg, lakizien al leue aour. Hag e keit-se e veze maget kasoni etre an dud keizh evit abegoù didalvez. Mont a rae hemañ d' an oferenn, henhont ne dae ket war dro an iliz. Un tu brav o doa kavet politikerien tanav o fri da zistreiñ evezh an dud vunut diwar kudennoù re ziaes da zirouestlañ. E-keit, avat, ha ma kollent o amzer e rendaeloù diboell e kouezhe ingal an arc'hant e kef ar vondianed.

Per Rannou, e dad, a oa tailhanter. Un den e karg, aketus ha lent, a oa anezhañ. E vamm, Mari Jestin, a Landerne, a oa ur vaouez devot a-walc'h. Dre m' oa e dad dindan ar gouarnamant e oa bet, eveljust, kaset Alan da di ar skolaerien. Petra o dije laret an « tribikoù » ma vije bet kaset da di ar frered ! Mont a reas, avat, d' ar c'hatekiz. Rak Per Rannou a oa ur c'hristen gwirion, dedennet gant menozioù Mark Sangnier hag e baotred, ar « sillonisted ». Alan a gerzhas war hent e dad. Berzh a-walc'h a rae ar menozioù-se e Bro-Leon. Rummad yaouank ar veleien a save kentoc'h a-du ganto. Feiz ha kalon a oa d' ar yaouankizoù-se a glaske lakaat da glotañ relijion hag ezhommoù kevredigezhel o amzer. En o enep e kavent kement hini a wel er feiz ur chaoser da virout ouzh dic'hlann ar menozioù nevez gouest da veuziñ galloud ar re a oa mistri da neuze. Dereat eo ober an aluzen d' ar beorien gant na zizeskint ket astenn an dorn en ur bediñ. Arabat dezho, avat, goulenn, sonn o fenn, bezañ paeet dereat evit ul labour dereat. En e renk e tle menel pep unan neketa !

29

E pevare klas ar skolaj e oa Alan pa zeuas ar brezel Pevarzek-Triwec'h d' e zibenn. Eñvorennoù displann a-walc'h o doa lezet ar bloavezhioù-se e spered ar paotr. Soudarded oa dre-holl. Menozioù stambouc'het e penn an darn vuiañ eus ar re n' o doa ket kuitaet ar gêr. Keleier kañv o tont a zeiz da zeiz en tiegezh-mañ-tiegezh. Ar bermisionidi, leun-laou pe leun-fank a-wechoù, o tiskenn eus ar gar gant kanaouenn pa veze ganto ur banneig re, pe washoc'h gant mallozhioù pa veze fall o boeson. N' oa ket aet tad Alan pelloc'h eget burevioù ar Verdeadurezh e Brest. Pa zeue d' ar gêr, aliezik da Sadorn da noz, bepred hegarat ha lent, e kleve Alan gantañ meneg eus ur « Gevredigezh ar Broadoù » da suraat ar peoc'h peurbadus a zeufe da heul ar brezel daonet-mañ. Selaou a rae Alan ha klask kompren an darvoudoù. Ponner, war a seblante dezhañ, e kave an dud

vuturniet samm o gloar, ma oa skañv o danvez, dastumet evel gant ar rastell, d' ar vondianed giz nevez savet ganto o c'heïn diwar werzhañ ker marc'hadourezh dister. Da lod ez oa bet ar brezel ur silvidigezh. Na pet gwech en doa klevet Alan e vamm o tisplegañ kaoz ar Gwareger, brasañ marc'hadour ispisiri kêr Vontroulez ! Tost e oa d' ober freuzh stal, berniet m' en doa kalz re a donennoù sukr en e sanailhoù hag ar prizioù bepred war ziskenn. Ha setu ar brezel ! Saveteet krenn e voe war an taol. Dizale e tiruilhe armeoù an Alamaned e Bro-Veljik hag en Hanternoz Bro C'hall. Kollet rannvroioù ar sukr hag ar chikore ! Ur c'hoari e voe d' ar Gwareger dont da vondian ha da vat en dro-mañ. Hep poan ebet e tisoñjas ar c'houlz ma oa bet darbet dezhañ kouezhañ izeloc'h eget e gomizien.

Gant ar brezel oc'h echuiñ e voe evel un dic'hlann a levez guez, hudur zoken, dre ar vro penn-da-benn. Ar yaouankizoù dreist-holl, graet ganto o c'hresk er-maez eus levezon ha doujañs an tadoù aet da louediñ er fozioù-difenn, n' oa tu ebet mui d' o c'habestrañ. Redek a raent a-benn-herr d' ar c'hoarioù ha d' an dispign.

Alan, avat, yaouankoc'hik ha sentus ouzh e vamm, a save d' ur paotr lent ha poellek. Ul lorc'h dreist-muzul a welas d' e dad pa voe anvet Mark Sangnier, e 1920, da gannad e Paris war roll ar Gambr Gannaded « glaswisket ». Eus ar votadegoù-se e tlee genel ur bed nevez pe da nebeutañ ur Frañs renevezet. Ur c'hwitadenn ouzhpenn setu ar pezh a voe. Kenderc'hel a eure ar bed kozh da vont en e roll hep kemm ebet nemet e prezegennoù ar bolitikerien. Micherourien ar c'hêrioù bras a oa enno ur birvilh a darzhe en un dilez-labour war an digarez-mañ-digarez. Kempouez ebet ne zeue en-dro d' ar Gevredigezh, ha n' helle ket dont. Re a zienglev e oa etre galloud al labour-den ha brokusted sellus an danvez. Gant araokadenn an ijinerezh e teued a-benn aesoc'h bemdez da zegas er-maez eus al labouradegoù marc'hadourezh niverusoc'h-niverus gant un niver bihan-bihanoc'h a vicherourien. Ha setu ma troe ar bed d' ur stad diboell. Leun-kouch ar stalioù gant marc'hadourezh eus an dibab. Goullo pe dost yalc'h an dud paeet re izel pe zilabour. Peorien hag o bugale o c'hlaouriñ gant an naon dirak trevadoù re uhel o friz. Bro-Saoz hag ar Stadoù, krignet gant kleñved an dilabour war o bernioù aour. Gant diskianted e oa renet ar bed. Klask a raent koeñviñ o gounid seul vui ma kavent an tu da zisteraat ment o c'henwerzh. Foetañ a rae Brazil e gafe er mor pe er stlejerezed ; distrujañ a rae Kanada ha Stadoù o gwinizh evit mirout ouzh ar prizioù da ziskenn. Miliadoù a bennoù-moc'h a blanted en teil e Bro-Holland e keit ha ma hirae dent ar re yaouank en Alamagn diwar soubenn an trizraig. Pep spi o vont da fall. Ur peoc'h hadet gant ar gasoni o tareviñ trevadoù put ar brezelioù da zont.

30

Goude e vloavezhiad soudard e Saint-Cloud, stok ouzh Paris, en dazlec'hiañ diwar son, en doa kavet Alan ur plas e e burevioù Hentoù-Houarn Montparnas. Douget-tre e oa d' ar skiantoù resis. Hoalet oa gant ar c'hoant da gompren ur bed ma oa deut da vevañ ennañ d' ur mare ken trubuilhet. Studiañ a rae al levrioù diwar-benn kudennoù espernel an amzer-vremañ. Selaou a rae an divizoù en-dro dezhañ. Mont a rae ivez d' ar bodadegoù politikel hag en war evezh rak ar c'homzoù goullo.

Hag e teuas en e benn c'hoant dimeziñ. Er bloavezh seizh warn-ugent ez oa aet da dremen e Goulc'hen pemzektez ehan-labour en un tammig ti, feurmet gant e dud. Tostik oant ouzh an aod, e draezennoù divent, o vont da goll en dremmwel en daere. Krugelloù ar rec'hell du pe rouz a wiske un neuz ramzel er vorlusenn. Deut oa e vamm gantañ. En un ostaleri eus ar vourc'h ez oa diskennet un tiegezhiañ a Landerne. Ur vignonez a wechall e oa ar vamm da vamm Alan ha setu penaos en doa graet ar mab anaoudegezh gant ar verc'h, Renea Voulc'h, ur plac'h yaouank seder ha mistr o vont war he naontek vloaz.

Pa' z ae Alan da chifretezañ pe da rigadellañ e felle da Renea mont d' e heul. Skuizh-marv e tistroe d' ar gêr, ar grouan o pistigañ he zreid en he spadrilhoù solioù kerdin. Ne fallgalone ket, avat, hag antronoz ez oa dare da vont en hent memes tra. Un diskuizh oa evit Alan he divizoù prim hag eeun. N' oa anezhi nag ur skañvbenn nag ur penn kruel. Devot oa evel he mamm ha mamm Alan.

D' an ampoent n' helle kement-se diaezañ Alan e doare ebet, daoust m' oa deut da glouaraat e-keñver ar relijion. Sentiñ bepred ha magañ doujañs evit pep aotroniezh ne deo ket un tu da zibunañ kudennoù an amzer-vremañ. Pa n' heller ket tizhout ar pal-se diwar emglev ha dre zouzder ez eo ret mat, deiz pe zeiz, ober gant an nerzh, a soñje Alan.

31

Lezel a raent er-maez, avat, an divizoù skoilhus. Petra o doa d' ober etre daou zen yaouank evurus o vevañ kichen-ha-kichen ?

Ur wech aet e-biou ar pemzektez-se, skedus holl gant ar sklerijenn o teuziñ e morenn al lanv, klouar e zour, o c'holeiñ, dre gildreiñ en naozioù dispis, an traezennoù divent, o c'hourizañ gant e houlennoù boull tourioù ar rec'hell, e kavas kalet Alan distreiñ da Baris. Blaz an uloc'h gant an aer a alane ; c'hwez an eoul-maen e pep lec'h, kemmesket gant frond ar merc'hed livet o skein d' ar penn, pa ziskenne er « metro ». Da fastañ oa deut gant ar predoù en tiez-dibriñ e-kreiz ar breutadegoù aner.

Soñj en doa dalc'het eus al lizher kentañ en doa resevet digant Renea, eus ar blijadur war greskiñ a gemeras o respont dezhi. Hag a-benn bloaz, p' en em gavjont adarre e Goulc'hen, ez oa bet lidet o dimeziñ.

Ur bloaz war-lerc'h e voe graet an eured e Landerne. Deut oa an daou zen nevez da dremen teir sizhun e Goulc'hen, o-unan-penn en dro-mañ. Un amzer c'hwek e gwirionez, a soñje Alan etre hun ha dihun. Pell avat n' oa ket padet. Berr eo un ehan-labour. War washaat ez ae stad an traoù. Bemdez e kreske niver an dud dilabour. Keroc'h-ker e teue ar bevañ. Re nebeut ha re ziwezhat e kreske dalc'hmat ar pae.

Ur verc'hig a oa ganet dezho e miz Ebrel ar bloaz Tregont. Ul levenez evito da gentañ, ur samm war o spered dizale en abeg d' ar vuhez strizh a oa o lod.

Adstaget en doa Lan da vont war-dro ar bodadegoù ha da studiañ levrioù Marks ha Lenin. Anaoudegezh en doa graet gant pennoù bras komunist. Ne vage mui nemet kasoni ouzh ur gapitalistiezh divarrek, re anat oa, da lakaat ar bed en e blom adarre. Penn-da-benn e oa ret kemm añ urzh ar gevredigezh. Kement den a labour a dle gounit peadra da zic'hoantañ ezhommoù e diegezh. Ne deo ar c'hontrol nemet diboellegezh, n' eus forzh gant pe zigarezioù espernel e ve diskleriet.

Renea ne ranne grik. A-wechoù, avat, e wele Alan paret warnañ selloù nec'het. Hep mar ebet n' oa ket plijet ar wreg gant emdroad splannoc'h-splann spered he fried.

32

Un dro a rajont d' an hañv war-lerc'h e ti tud ar wreg e Landerne. Moumounet e voe an hini vihan. Tabut a savas, avat, etre Lan hag e dad-kaer. Aet c'hwerv e galon diwar ar boan o c'hounit buhez e dammig tiegezh, e oa aet rust d' ar republikan demokrat.

- Komzoù goullo, menozioù besk, en doa trouc'het Alan a-benn ur pennad. Un touell evit diodeien a blij dezho derc'hel mouchet o daoulagad. Pezh a zo gwir eo ne deo ket deut a-benn ar relijion da gristenaat e gwirionez ar gapitalistiezh. Diwar ar c'hwitadenn-se eo ganet ar gomunistiezh ha setu.

Feuket krenn e voe e dud kaer. Da c'houde en doa santet Alan e wreg o pellaat dioutañ muioc'h-mui. Deut oa ar goantenn a rede skañv, un amzer 'voe war aod Goulc'hen, a gouronke laouen gantañ er poullou mor, distan un drugar, da vezañ ur glemmicherez ha zoken ur vouzherez. War zigarez d' an drev tapet gant Soazig e kasas ar vamm da di he zud evit kemm añ aer d' an hini vihan.

Mont a reas Alan er bloaz-se da dremen lodenn gentañ e ehan-labour, e, ti e gerent e Montroulez. Un dro a reas betek Landerne da welout Soazig. Pare oa an hini vihan. Yen e voe, avat, degemer ar re vras. Un estren, tost da vezañ un

enebour, ez oa bremañ evit an tiad-se, nemet da zibenn ar miz pa gase dre ar post lod eus e bae.

- Gwell em eus d' ober, a soñje Alan d' ar mare-se, eget chom da sellout ouzh ur genou mousklenn pa zeuin diwezhat d' ar gêr. Lezomp ar vamm hag an hini vihan e Landerne. Evit bremañ n' eus ket a zroug eviti. Yac'husoc'h ez eo eno dezhi eget e Paris. Diwezhatoc'h e vo gwelet.

Hag e-biou e oa aet ar bloavezhioù, al liammoù o laoskaat tamm-ha-tamm etrezañ ha Renea. Dalc'het betek re gant e abostolerezh, en doa kavet buan ez oa gwell dezhañ chom evel m' edo.

- Dizimez e tlefe chom ar re a sko d' ur pal ken garv hag ur reveulzi, a soñje Alan. Ne deo ket ul labour evit tud liammet gant karantez gwreg ha bugale. Nemet deut oa Lena war e hent. Ar plac'hig klouar, he spered taer, a vorede sioul en e gichen bremañ-souden, he fennad blev pell stok ouzh e skoaz. Stardañ a reas e zorn war he brec'h ha lakaat un af skañv war he diweuz damzigor.

- Lan-me, eme ar vouezh don morgousket. Argantael ne ra nemet va zennañ eus va c'houk gant he zaolioù treid.

- Paour-kaezh, eme Lan damc'hoarzhus. Trouz a rin dezhi kentañ tro m' he gwelin.

33

Tavet oa bremañ ar glav. A-dreuz ar ridochoù, e pare skleur yen al loar war blanchod ar gambr. Didrouz ar straed evit un nebeut eurioù c'hoazh. Difiñv en o gwele an daou gousker a alane sioul.

(Da genderc'hel.)

UN ALI MAT E PLEG HO SKOUARN...

Un nebeut deizioù dibreder tremenet e « Breizh Nevez » e sioulder aodoù baradoz ledenez Plougouskant e Bro-Dreger, eo ar gwellañ louzoù a-enep ar boan benn ha skuizhder ur bloavezh labour trubuilhus.

An ti a vo digor adalek Pask betek miz Gwengolo

Pellgomzer : 35-38-13

???

Pezh-c'hoari gant J. M. BARRIE (1)

(lakaet e brezhoneg gant Jarl PRIEL)

Un nozvezh en ur sal-debriñ e dibenn ur goan.

Emañ an holl gouvidi en o c'hoazez ouzh taol. A-dal d' an arvestourien, Sam Smith, perc'henn ar c'hastell ; en tu dehou dezhañ, ar gontez Janed Mortimer ; en he c'hichen ar Baron Wraithé ; pelloc'h an Itron Preen ; izeloc'h c'hoazh, an Aotrou Vaile ha goude an Aotrou Gourlay ; gant he c'hein troet d' an arvestourien, an Itron Kastro, un Amerikanéz ; en tu dehou dezhi, an dimezell Izit ; en he c'hichen, ar c'habiten Jenkins ; uheloc'h, an Itron Brand ; pelloc'h, an dimezell Vaile, e-kichen an Aotrou Preen ha d' an diwezh ar Varonez Wraithé.

War-du dehou al leur c'hoari, dirak ur ganastell emañ ar mevel bras Dolphin, ur gwaz a vent vat ha digas meurbet na ra tanfoeltr van ouzh tanfoeltr netra ; mar dichenfe d'ur c'houviad kouezhañ marv-mik war ar pleñchod, ne rafe netra nemet gervel mitizien all da zougen ar c'horfe-maez ar sal. Bez' eus ouzh e sikour ur vatezh yaouank flamm hag abaf-tre. E don al leur c'hoari ez eus un nor a zaou stalaf ha rag-enep d' ar ganastell, war an tu kleiz ur prenestr bras mouchet gant ur stign voulouz ruz.

Pa sav ar ouel, emañ ar gouvidi o c'hoarzhin a-greiz kalon, a drugarez moarvat d' ur bourd distaget gant perc'henn ar c'hastell. A-greiz-holl e sav ar gontez da niveriñ an dud endro dezhi.

(1) J. M. Barrie a oa un dramaour saoz hollvrudet ; aozet en deus Peter Pan ha meur a-bezh all c'hoariet koulz eo lavarout e pep yezh hag e pep bro.

AR GONTEZ. - Va Doue, Baronez, trizek omp ouzh taol !

Darn a grog ivez da niveriñ.

AR VARONEZ. - Nann, pevarzek...

AR C'HABITEN. - Nann da ! daouzek an hini eo.

AR GONTEZ - Trizek, pa lavaran deoc'h.

SMITH. - Ho tigarez, rak kiriek on ; daoust a gallout a rafen ober tra pe dra evit ho tivec'hiañ ?

AR BARON (en e sav). - Va laoskit, mar plij, da blediñ gant se ha chomit holl en ho koazez.

AN ITRON PREEN. - Am eus aon, aet eo ar gontez Mortimer en he sav.

Azezañ a ra ar gontez.

AR VARONEZ. - Ha c'hwi, Jozeb, a zo ivez en ho sav.

Azezañ a ra ar baron.

AN ITRON KASTRO. - Arsa, daoust ha trizek e vezemp 'ta bemnoz ouzh taol ?

AN ITRON PREEN. - Nann, a drugarez Doue ; bep gwech m' hoc'h eus soñj, e veze o koaniañ ganimp daou pe dri gouviad all o chom war-dro.

AN DIMEZELL IZIT. - N' eus netra d'ober nemet pediñ unan bennak all d' azezañ ganimp hag e-giz-se e vimp pevarzek.

VAILE. - Ya, met piv, dimezell Izit ?

AN DIMEZELL IZIT. - Ac'hañ 'ta Dolphin, ar mevel bras ; netra aesoc'h.

AN ITRON PREEN. - Ur plac'h he spered lemm oc'h, dimezell Izit. Aotrou Smith, daoust ha gallout a ray Dolphin dont ouzh taol ?

36

AN ITRON KASTRO. - Ya, Aotrou, roit aotre dezhañ ; ur vunutenn hepken, kement ha terriñ ar wall blanedenn.

AR BARON. - Chomit dizaon, Dolphin, ne viot ket debret ganimp.

SMITH. - Ret eo din da gentañ diskleriañ dezhañ a betra ez eus kael. Dolphin, bez' eus tud hag a gred dezho adal ma vezont trizek o koaniañ, e tle unan bennak en o zouez mervel a-barzh m' echu an noz. Evel-se eo, kwita ?

AR GONTEZ. - Nann, Aotrou Smith, unan bennak a dle mervel a-barzh m' echu ar bloaz ; ar bloaz, ha n' eo ket an noz.

SMITH. - Dal 'ta, ha me ' grede din e oa an noz.

GOURLAY. - Dolphin, deuit amañ !

AN DIMEZELL IZIT. - Me am eus komzet dioutañ da gentañ, ha dre se e tle azezañ an tostañ din.

AN ITRON KASTRO. - Ya, Dolphin, amañ, e-kreiz-tre hon div.

Dolphin a sent outo, met nec'het bras eo da welout.

AN ITRON PREEN. - Va Doue, saveteet omp bremañ.

SMITH. - Mat-tre ! Mar doc'h saveteet ha peogwir ne seblant ket Dolphin bezañ en e vleud, marteze e vo laosket ganeoc'h da blediñ adarre gant e garg ?

AR VARONEZ. - Ya 'ta, ha bremañ e c'hell an Itronezed pellaat ha mont d' ar sal vras (1).

PREEN. - Gortozit, hag evomp da gentañ ur werennad win da yec'hed hor mignon Dolphin.

VAILE. - N' emañ ket evelkent ar c'hiz da...

PREEN (en e sav). - Da yec'hed hor saveteer Dolphin !

(1) E-touez ar vondianed saoz e ren ar c'hiz-mañ : kerkent hag echu koan ec'h a an Itronezed d' en em vodañ er sal vras e-keit ma van an Aotrounez er sal-debriñ da farsal etrezo, da vutuniñ ha d' evañ likur.

37

Ober a ra eveltañ ar re all ha kerkent hag evet gantañ e vanne e tec'h Dolphin diouzh taol.

AR BARON. - Itronezed hag Aotrounez, peogwir emamp holl en hor sav, e fell din ho pediñ d' evañ ur banne ouzhpenn da yec'hed unan bennak all. Warc'hoazh ar beure, e vo siwazh an disparti ha mont a ray pep hini d' ar gêr, met hen touiñ a

rafen, e viot holl a-du ganin pa lavarinn ez eo bet ar sizhun-mañ ur sizhun dudius ha laouen meurbet. Gwir eo, n' eus c'hoarvezet darvoud ebet a gement e talvezfe ar boan komz dioutañ, met evit ar pezh a sell ouzh al levenez...

AR C'HABITEN. - Ur fazi, Baron ! Kent ne lakais troad er c'hastell-mañ, n' am boa kavet gwech ebet war va hent ar gontez Janed Mortimer na klevet zoken ober anv diouti, ha setu hi bremañ, evel ' ouzoc'h, danvez va gwreg. Daoust ha n' eo ket kement-se un darvoud hag a denn da vras ?

AR GONTEZ. - Geo, Baron, da vihanañ evidomp hon daou, ar c'habiten ha me.

AR BARON. - Ar wirionez a zo ganeoc'h. Setu ni er sal-mañ e fin ar goan diwezhañ. Bremaik e vo echu hon nozvezh dindan doenn hor c'heneil Smith...

PREEN. - P' emañ kont evelse, am eus c'hoant ivez da...

VAILE. - Serr da c'henou, en anv Doue !

AR BARON. ... hor c'heneil Smith, ya... Petra bennak n' am eus ket graet anaoudegezh gantañ gwall bell 'zo, e rankan anzav ne ran dioutañ nag Aotrou, na Smith, met Sam, hepmuiken...

AN ITRON KASTRO. A zo gwir ! Sam a reomp ivez diouzhoc'h, mignon ker, kel lies tro ma sav kaoz diwar ho penn etrezomp ni, Itronezed.

PREEN. - Ya, ha p' emañ kont evelse, e teu din...

VAILE. - Ne davi ket ?

AR BARON. - Itronezed hag Aotrounez, parit ho selloù war hor c'heneil Sam ; daoust ha n' eo ket da welout un denig Doue ?

38

GOURLAY. - Evel m' emañ aze dirazomp e plijfe dim tresañ e boltred.

AR BARON. - Ya, un denig Doue, Sam, ur gwaz kuit a lorc'h, ur gwaz e spered eeun, hep tro na gwe, ha setu perak ez oc'h karet gant kement hini a zo amañ ouzh taol. Mignoned, evomp 'ta a-gevret da yec'hed Sam Smith.

Sentiñ a reont outañ ha Smith a chom en e sav goude m' edo azezet e holl gouvidi.

SMITH. - Itronezed hag Aotrounez, kant ha mil gwech trugarez, rak ne din ket d' hen nac'h, evel da bep den e plij din klevout meuleudi. Met c'hoant am befe da c'houlenn diganeoc'h un draig : daoust ha gout'ouzoc'h abalamour da betra am eus pedet ac'hanoc'h da dremen ur sizhun war hec'h hed em zi ?

AN DIMEZELL IZIT. - Va feiz, abalamour ma vagit un tammig karantez evidomp.

SMITH. - A gred deoc'h, dimezell ?

AR BARON. - Diwalit, Sam ger, da leuskel ho menoz en teñvalijenn.

SMITH. - Hag a rin. Hervez ma lavare n' eus ket pell ar Baron, un den kuit a widre a zo marteze dirazoc'h, un denig Doue. Met daoust ha gallout a ra unan bennak gouzout piv ha petra eo da vat ha kaer e nesañ ? Gwelout petra 'zo kuzhet e penn hag en ene e nesañ ? Pep den er bed-mañ en deus en e greiz un diretenn dalc'hmat war alc'houez, ha petra 'zo enni, den ne oar !

AN DIMEZELL IZIT. - Sam, dibrennit 'ta dirazomp ho tiredenn guzh.

AN ITRON KASTRO. - Ne badan ket gant ar mall.. Emañ o vont da ziskleriañ dimp piv 'oa gwechall e vuiañ karet.

SMITH. - Itron Kastro, karet am eus marteze gwechall meur a vaouez ha koant moarvat e rankent bezañ, met siwazh ankounac'haet am eus zoken o anv. An hini am eus karet ar muiañ war an douar a oa va breur Dick.

39

PREEN. - Ne ouien ket ho poa ur breur.

SMITH. - Na c'hwi, Preen, na hini all amañ ne ouie. Aet eo da anaon daou vloaz 'zo.

AR BARON. - Se 'zo ar gwashañ, Sam.

AN ITRON PREEN. - Komzit dioutañ, mar plich, gant ne vefe ket se re anwazus evidoc'h.

SMITH. - Va breur Dick a oa kalz yaouankoc'h egedon, kaerañ ha koantañ paotr a lakaas troad war douar, kolladenn ar merc'hed, evel ma lavarer, ha disheñvel krenn diouzh ar c'hozhiad dineuz a welit dirazoc'h. Mervel a reas en estrenvro ha hervez ma krede d' ar polis ne oa ar gwalleur-se da zamall da zen ebet. Ha koulskoude me ' gave din ne oa ket bet sellet ouzh kement tra evel m' eo dleet. Ha setu me aet du-hont da glask tu da vezañ akuitoc'h eget an ensellerien a vicher. Hag a drugarez Doue, deut on a-benn da c'houzout ar wirionez.

PREEN. - N' hoc'h eus ket lavaret dimp pelec'h e c'hoarvezas kement-se.

SMITH. - E Monte-Carlo. (Klevout a reer stirlink ur werenn o kouezhañ d' an traoñ ; diflipet eo hec'h hini digant an dimezell Izit.) Dolphin, digasit ur werenn all d' an dimezell Izit !

Sentiñ a ra outañ ar mevel ha dastum a ra ar werenn dorret.

AR GONTEZ. - Dalc'hit, mar plij, da vont gant ho kaoz.

SMITH. - Ur pennad mat amzer on bet o furchal hag o tifurchal met d' an diwezh, ec'h on deut da vezañ asur e oa bet kontammet va faour-kaezh breur.

AN ITRON BLAND. - Euzhusat tra !

AR BARON. - Spi am eus, Sam, hoc'h eus kavet roud an dorfedourien.

Klevout a reer ur gador o strakal.

SMITH. - Petra ' lavarit 'hu, dimezell Izit ?

40

AN DIMEZELL IZIT. - Ger ebet, evit din da c'houzout. Met c'hwi a oa o komz diouzh an dorfedourien.

SMITH (en ur vont en e goazez). - Torfedourien... Nann, ne oa nemet unan hepken.

GOURLAY. - Ur paotr pe ur vaouez ?

SMITH. - Betek-hen, n' ouzon ket a dra sur. Unan bennak en em silas en noz-se e kambr va breur ha hennezh a rank bezañ ar muntre. Ober a rae mat-tre gant ar saozneg ha bez ' oa en-dro dezhañ ul levitenn hag ur bragou, met marteze ne oa nemet ur vaouez dreuzwisket. Gout'ouzon ivez e oa bet ar muntre o c'hoari en noz-se er c'hasino. Raktal e krogis d'ober va c'hi-red, da vont dre guzh war roudoù kement hini, gwaz pe vaouez, hag a c'helle bezañ kablus. Al labour-se a goustas un tamm brav arc'hant, hep komz eus an amzer, ar boan hag an diaezamant, rak darn a oa o chom e pell vro.

AR VARONEZ. - Biskoazh kemend-all !

SMITH. - Hag en tu-hont da se, bez ' oa en o zouez meur a hini dereat-tre ha

didamall rik da welout.

AR BARON. - Arabat eo fiziout re holl en hemañ pe henhont war zigarez e zoareoù pe e stumm bevañ.

SMITH. - Taolet am eus pled ouzh se. Sellet pizh am eus ouzh tu mat ha tu gin o buhez ha graet am eus va labour gant kement a aked ma ne zeuas gwech ebet hini diouto da c'houzout e oa ul louarn, ur spier dalc'hmat ha dibaouez ouzh e heul. Nann, hini ebet, na gwaz na maouez ne ouias abalamour da betra e klasken tro d' ober anaoudegezh gantañ pe ganti. Hag a-benn ar fin, adal ma teuas kement tra da vezañ sklaer ha splann dirak va daoulagad, e pedis an holl vagad da dremen ur sizhun em c'hastell war ar maez, ha setu an dud-se bodet amañ em sal-debriñ en dro d' am zaol.

Da gentañ, ne gred den distagañ ger, met a-benn ur pennadig e sav ur voubou ha goude e stag an holl da vlejal a nerzh penn kement ha ken bihan n' heller ket intent ar c'homzoù. Skoet en deus Preen gant e zorn war an daol ha tevel a ra ar gouvidi.

41

PREEN. Aotrou Smith, ne dalv ket emichañs ar boan diskleriañ emac'h o paouez dismegañsiñ en un doare gwall griz ur rummad tud a faeson ?

GOURLAY. - Ar seurt tamall n' hell ket bezañ distaolet.

SMITH. - Ne oan ket eveljust en gortoz e plijfe deoc'h va frezegenn.

AR BARON. - Lavarit dimp, mar plij, daoust ha kendalc'het hoc'h eus a-hed ar sizhun-mañ gant ho furchadennoù, marteze hoc'h eus zoken digoret hor c'houfrou hag hor malizennoù ?

SMITH. - Na petra 'ta ! Bep beure, m' hoc'h eus soñj, e vezec'h pedet ganin da vont da vale er c'hoadoù, da besketa, pe da chaseal. Ha goude merenn, e c'houlennen diganeoc'h diskouez piv 'oa ur mailh evit ar pezh a sell ouzh an tennis pe ar golf. Me ' vat a chome er gêr war zigarez-mañ-digarez, hag e-keit-se, dre ne vane den war-dro, e furchen ho tilhad hag ho malizennoù.

AR VARONEZ. - Ha gwelet ho pefe biskoazh ar seurt kanfard ? Hag hol lizheroù ?

SMITH. - Baronez gaezh, lizher ebet ne dremenas hep bezañ lennet ganin ha degouezhet eo din kavout amañ hag ahont traoù iskis a-walc'h. Da skouer, ur gwaz a skrive kement-mañ d' un Itron : « Ouzh kortoz e vin e sal-debriñ an ostaleri Ritz ; va anavezout a reot o vezañ ma vo un torkad roz-Indez em dorn dehou ha dindan va c'hazel gleiz ar gazetenn Evening-Post... » Gwelloc'h e vije bet marteze tevel war-se, met ne dalv ket ar boan d' an Itron-se krenañ na kaout aon, ne vo ket diskuilhet hec'h anv, petra bennak ma 'z eo ur wreg dimezet ha goude m' emañ he fried amañ ganti ouzh taol.

AR VARONEZ. - Daoust ha ne gredo den ober dezhañ serriñ e c'henou ?

PREEN. - Arsa, Baron, n' eus amañ nemet div wreg dimezet !

AR BARON. - Ya, Preen, hoc'h hini ha va hini.

42

AR VARONEZ. - Jozeb, n' am eus ket ezhommoù moarvat da lavarout ne oa ket din al lizher-se ?

AN ITRON PREEN. - Na din kennebeut all, Willy gaezh.

PREEN. - Eveljust, paourig, asur on a gement-se.

AR BARON. - Preen, daoust hag en sell e vefec'h da deurel diskred war va gwreg-me ?

GOURLAY. - Alas, Aotrounez, tavit dimp gant ar seurt disterachoù. Un dra all a denn da vras, an tamall graet gant Smith ; sed aze un dra bouezhus, un dra hag a zo d' am meno spontusoc'h eget ur gwall-huñvre. Ha da biv, Aotrou Smith, e tamallit muntr ho preur ? Diskleriit dimp e anv.

SMITH. - Setu me 'ta broudet hag hegaset gant an holl vagad ? Bete-vremañ ne damallin netra da hini ebet. Gout' ouzon ez eus ur muntrer en ho touez, met piv 'eo ? A-benn ur pennad amzer e c'hellin e ziskouez gant va biz. Ha setu eno.

VAILE. - A-benn ur pennad, emezoc'h ? Met ac'han da begeit ?

SMITH. - Prestik goude ma vo aet an Aotrounez davet an Itronezed. Anzav a ran deoc'h emañ e sell da stegnañ ul las en noz-mañ - un taol-esa mar deo gwell ganeoc'h - ha spi am eus e lakaio va las an torfedour da gouezhañ em fav evel ur berenn vœur.

Savet en deus e vrec'h d' an nec'h ha serriñ a ra e zorn evel pa vefe o frikañ ar berenn-se.

AR VARONEZ. - Paouezit, en anv Doue, d' ober-se.

AR BARON. - En gwir omp, a gav din, da glevout un nebeut sklerijenn a-zivout ho taol-esa.

SMITH. - Ma ! tremen a reot hep klevout ur ger na zoken un hanter-c'her diwar-benn se. Anzav a rin koulskoude am boa kuzhet ur pech-all em frezegenn, hag e-keit ma komzen e kenderc'hen da c'hedal daoust ha piv a gouezhje ennañ.

43

AN ITRON PREEN (en he sav). - N' am boa ket taoled fed ouzh-se.

SMITH. - Neuze 'ta, n' eo ket bet lemmoc'h ho spered eget hini ho kenseurted.

PREEN. - Tapet eo bet unan bennak er pech-se ?

SMITH. - Ya.

AR C'HABITEN. - Smith, petra ' virfe ouzhoc'h da ziskleriañ dimp da vihanañ piv eo hennez ?

AR GONTEZ. - Emañ an Itron Preen o paouez semplañ !

Raktal e tired he fried, an Itron Kastro hag ar Varonez d' ober war he zro.

AN ITRON PREEN. - Petra ?... Perak ?... Piv ?.. Abalamour da betra emañ aze bodet en-dro din hag holl o sellout pizh ouzhin ?

AN DIMEZELL VAILE. - Itron gaezh, trubuilhet e oamp ganeoc'h o vezañ ne oar den dre be abeg hoc'h eus bet ar seurt falladenn.

PREEN. - Ya, gwech ebet abaoe hon dimeziñ n' eo c'hoarvezet kemend-all ganti.

AN ITRON KASTRO. - Re domm e tle bezañ er sal-mañ.

PREEN. - Ha gwir, an tomnder an hini eo a...

AN ITRON PREEN. - Nann, m' am eus bet ur falladenn, n' eo ket abalamour d' an tomnder, met d' ar pezh ma komze dioutañ an Aotrou Smith.

AR VARONEZ. - Penaos-se ?

AN ITRON PREEN. - A-greiz-holl e teuas din da soñj kement-mañ : a-boan ma tistagas hon ostiz ar gêr Monte-Carlo e klevjomp kerkent ur werenn o verañ d' an

traoñ, ur werenn diflipet digant un Itron.

44

AR VARONEZ. - Ya, digant an dimezell Izit.

AN DIMEZELL IZIT. - Bez' eus er vro-mañ ul lezenn hag a gastiz ar gwall-vruderezh. Kendalc'hit da vont e-giz-se, Itron Preen ha baronez Wraithe, mar fell deoc'h bezañ galvet dirak al lez-varn.

GOURLAY. - Peoc'h 'ta, peoc'h ! Ne dalv ket ar boan tabutal.

SMITH. - A-du ganeoc'h emeon, Gourlay. Netra vat ne zegasfe deoc'h an tabut.

GOURLAY. - Met perak e vefe bet lazhet ho preur ? Tud ar polis a stag da gentañ da glask ar perak.

SMITH. - Eus un tu, va breur a oa ur paotr brav kenañ ha redek a rae war e lerc'h ur bern merc'hed a bep seurt. Dirak petra e kilfe ur vaouez goude m' eo bet troet kein outi ?

VAILE. - Dirak netra, pep hini hen goar.

SMITH. - Hag ouzhpenn-se, un tamm mat arc'hant a oa neuze gant va breur ha n' eus bet kavet roud ebet eus ar weneienn-se, aet moarvat gant an torfedour.

AR BARON. - Mar deufec'h da c'houzout e kerz piv emañ bremañ an arc'hant, sed aze peadra da soñja.

SMITH. - A drugarez da veur a dra all e kerzhan goustadik war-du ar pal. Da skouer, ho stumm da chom souezhet evel p' en divije hini ac'hanoc'h klevet ober meneg diouzh marv va breur. O vezañ ivez ma klask tu hemañ pe henhont da guzh e zaouarn dindan an daol gant aon na grogfent da grenañ. (*Sellout a reont an eil ouzh egile, met an holl zaouarn a zo war an daol.*) Ha hervez ma lavarere, ne zarlamm, ket kalon ur muntrer evel hini an dud direbech ; ober a ra un drouzig aes tre d' anaout. Ne glevit ket evel don-me ar galon-se. (*En ur sevel e vrec'h d' an nec'h.*) Digorit ho tivskouarn ha selaouit da vat ! (*Holl e stagont da selaou, hag a-benn ur pennad e losk an dimezell Vaile ur griadenn.*) Petra hoc'h eus da ziskleriañ, dimezell Vaile ?

45

AN DIMEZELL VAILE. - Me ' gave din e kleven darlamm pounner ur galon, un drouz iskis en tu all d' an daol e-keñver din. (*Boubou a sav eveljust en tu all d' an daol.*) Met na dit ket da grediñ em eus kriet abalamour ma 'z on kablus. Nann, n' on kiriek da netra ha gwech ebet em buhez n' am eus lakaet troad war vourzh ul lestr-bale, nag e Monte-Carlo, nag e-lec'h all.

VAILE. - Bella ! Petra ' c'hoari ganit ?

AN DIMEZELL VAILE. - Netra, ha te, perak sellout ouzhin e-giz-se gant daoulagad dispourbellet ?

GOURLAY. - Ul lestr-bale ? Betek-hen n' eus bet distaget ger ebet diwar-benn ul lestr.

AN DIMEZELL VAILE. - Ha gwir ?

SMITH. - Evelkent n' he deus ket graet ar fazi, an dimezellig-mañ. Va breur a zo bet lazhet war vourzh e lestr-bale.

AN ITRON KASTRO. - Ha lavaret ho poa e oa bet muntret en e gambr.

SMITH. - A-ratozh-kaer, ya. C'hoant am boa da welout daoust hag e ouie unan bennak e pelec'h e c'hoarvezas ar gwallzarvoud-se.

AR GONTEZ. - Ha lakaet he deus an dimezell Vaile he biz war...

AN DIMEZELL IZIT. - Gortozit roit dezhi un tammig amzer da...

SMITH. - ...amzer d' ijinañ un digarez ?... Amzer a rin dezhi keit ha ma karo, ha marteze e teuyo prestig tro hemañ pe henhont da c'houlenn ivez diganin un tamm amzer...

AN DIMEZELL VAILE. - E Monte-Carlo e oan neuze. Ha n' ouzon ken pelec'h e klevis, pe marteze e lennis war ur gelaouenn e oa bep kavet marv ur Saoz yaouank war vourzh e lestr-bale, ha pa gomzas an Aotrou Smith diouzh e vreur aet da anaon e Monte-Carlo, setu ma kredas din e rae meneg diouzh an hevelep den.

VAILE. - Goude he diskleriadenn, n' eus emichañs den ebet amañ hag en devefe diskred war va c'hoar ?

46

AN ITRON KASTRO. - Diskred ebet na warni, na war ar re all.

SMITH. - En tu-hont dezhi, bez' eus darn en ho touez hag a ouie tra pe dra a-zivout al lestr-bale, rak kement hini a zo amañ, Itron, pe Aotrou, a oa e Monte-Carlo d' ar c'houlz-se. Na dit ket d' hen nac'h.

AR C'HABITEN. - Unan bennak da vihanañ ne oa ket du-hont. Ar gontez Mortimer n' eo bet biskoazh e Monte-Carlo.

SMITH. - Ha gwir, Kontez Mortimer ?

Stouet he deus he fenn.

AR C'HABITEN. - Komzit 'ta, Janed, komzit disaon.

SMITH. - Ouzh ho selaou emamp.

AR C'HABITEN. - Lavarit dezhañ n' oc'h bet gwech ebet er gêr-se.

AR GONTEZ. - Hag abalamour da betra ne vefen ket bet e Monte-Carlo ?

AR C'HABITEN. - Arsa, Janed, daou pe dri 'zo pa savas kaoz etrezomp eus Monaco, ho poa respontet din, soñj mat am eus ; « Biskoazh em buhez n' eo degouezhet din mont du-hont na war-dro ».

AR GONTEZ. - C'hwi, Jakez, c'hwi an hini eo a damall din... c'hwi, an hini eo a daol diskred warnon ?...

AR C'HABITEN. - Va Doue, ne ran ket... Ar c'hontrol bev eo... Me a...

AR GONTEZ. - Itronezed hag Aotrounez, klevet hoc'h eus, neketa, e oan en sell da zimeziñ gant ar c'habiten Jenkins. Ac'hanta, selaouit ; adal vremañ ne fell ken din kaout darempred gantañ, ha sed amañ e walenn.

O vezañ m' en em gav Dolphin damdost d' he c'hador, ur plad arc'hant gantañ, e lakaa ar gontez ar walenn war ar plad hag ar mevel a zegas ar prof-se d' ar c'habiten, gwall-izel e gribenn.

SMITH. - Paouezet d' ober gwad fall, kabiten. Mar deo ar gontez Mortimer an hini a glaskan abaoe pell amzer - met goude holl, marteze n' eo ket hi ! - ne dennfe ket da vras ar walenn-se rak dre gaer pe dre heg e rankfec'h bezañ dispartiet. E-giz gwalenn e vefe kinniget dezhi neuze kefioù-dorn... Dal 'ta, ankounac'haet am boa e oa ur re amañ ganin em godell. (*Lemel a ra e-maez e c'hodell ur re kefioù-dorn.*) Dolphin, diskouezet anezho d' am c'houvidi, marteze n' eo degouezhet da zen ebet sellout a-dost ouzh ar seurt binvioù.

Lakaet en deus ar c'hefioù war blad ar mevel ha hemañ a ra ganto an dro d'

an daol.

PREEN. - Ra vin daonet !... Un denig Doue a raemp dioutañ n' eus ket pell... Un diaoul kentoc'h, un diaoul difloupet diouzh an ifern.

SMITH. - Allo 'ta, Preen, chomit hegarat em c'heñver ; hoc'h ostiz on bepred... Ken lufr hag arc'hant int, kwita, Itron Kastro, heñvel mik ouzh bravigoù mar befent war ho prec'h... Ha c'hwi, Baron, ne fell ket deoc'h sellout hag hen ez int a-vent gant hoc'h arzorn : gwaskit war an winterell vihan ha raktal e tigorint.

AN ITRON BRAND. - Va Doue, deut eo da soñj din. Klevet hon eus digant an Aotrou-mañ e c'helle ar muntrer bezañ un Itron dreuzwisket. Ha dimerc'her diwezhañ, war zigarez c'hoari charadennoù, daoust ha n' omp ket bet pedet gantañ da wiskañ levitennoù ha brageier. Moarvat e krede dezhañ e teuje e-giz-se da zivinout pehini, e-touez an Itronezed, he divije gallet hañvalout ouzh ur gwaz en noz ar muntr e Monte-Carlo.

SMITH. - Sed aze end-eeun va menoz, Itron Brand.

AR BARON. - Met c'hwitet hoc'h eus, rak Itron ebet ne blegas d' ho c'hoant.

AN ITRON BRAND. - Alas, geo, Baron, geo. Graet hor boa un taol-esa kenetrezomp em c'hambur hag holl e weljomp raktal ne oa Itron ebet, nemet ho kwreg hepken, hag a vefe e-tailh da dremen en noz evit ur paotr gant ur bragoù hag ul levitenn en-dro dezhi.

VAILE. - Dal 'ta !

48

AR VARONEZ. - Jozeb, souezhet on ganeoc'h ha droug bras a zo ennon o vezañ ma chomit hep ger na fiñv evel pa na rafec'h van ebet ouzh an traoù euzhus emamp o paouez klevout.

SMITH. - Peoc'h, baronez, chomit ken dinoc'h hag ar re all.

AR BARON. - Tavit dimp gant ar vezh, rak krak ha krenn e ran diouzhoc'h un amprevan touet.

SMITH. - Trugarez !... Met goude koll ur breur karet, aet da anaon en ur stumm ken spontus, daoust ha n' on ket en gwir da c'houlenn un tammig doujañs digant ar re a zo direbech en ho touez ?

PREEN. - Doujañs, emezoc'h ? Marteze e tlefen zoken ho trugarekaat o vezañ m' hoc'h eus gedet ha spiet warnomp ha war hor stumm-bevañ, en abeg ma 'z oamp neuze e Monte-Carlo, petra bennak ma 'z oamp didamall rik ?

SMITH. - Deut eo ganeoc'h adarre. Unnek en ho touez a rank bezañ didamall, met unan a zo kablus ha kaer ho po ober hennezh a dagin.

AR VARONEZ. - Jozeb, deuit ganin raktal d' hor c'hambur da reiñ dorn d' ober va fak.

AN DIMEZELL IZIT. - N' on ket a-du ganeoc'h, baronez. N' hellan ket en em virout da gaout truez ouzh hon ostiz, ha d' am meno e tlefemp holl chom en e gichen hag e sikour da dostaat ouzh ar pal a fell dezhañ tizhout. Evit va c'heloù, Aotrou Smith, ho skoazellañ a rafen a-greiz kalon ma teurvezfec'h diskleriañ tra pe dra diwar-benn an taol-esa a vo graet prestik er sal vras.

SMITH. - Kerse eo ganin o vezañ ma rankan tevel war se, met ur fazi hoc'h eus graet, dimezell, n' eo ket er sal vras en em vodo an Itronezed : e kambur va mevel Dolphin, setu pelec'h.

AN ITRON PREEN. - E kambur ho mevel ? Hag abalamour da betra ec'h afemp du-hont ?

49

SMITH. - Abalamour, Itron, m' eo ret deoc'h plegañ d' am gourc'hemenn.

AR VARONEZ. - N' on ket boaz d' azezañ e kambr ar vitizien ha me 'zo o vont da dec'hel raktal diouzh an ti-mañ.

AN ITRON PREEN. - Ha me ivez.

AR GONTEZ. - Holl a raimp eveldoc'h. D' ar gêr diouzhtu, d' ar gêr !

AR VARONEZ. - Jozeb, savit alese !

AN ITRON PREEN. - Willy, prest on, mabig. Kenavo da viken, Aotrou Smith ! Herr warno, e kerzh an Itronezed war-du an nor met kilañ a reont kerkent ha digor an daou stalaf, rak en trepas e weler ur pikol kanfard eus ar polis, gant e zivrec'h en kroaz war e vruched.

SMITH. - Ha bremañ, plijet gant an Itronezed mont plaen ha brav da gambr Dolphin.

AR VARONEZ. - Evit va c'heloù, ne blegin ket.

AN ITRON KASTRO. - Perak enebiñ ? Ar c'hontrol eo, an neb a zo direbech a dlefe e skoazellañ, neketa, Aotrou Smith ?

SMITH (en ur waskañ war he dorn). - Gout' ouien, Itron, ne oac'h ket enep din. Dichañset eo deoc'h, moarvat, klevout ar c'hrennlavar-mañ : Dorn yen, met kalon domm ?

Diframmañ a ra he dorn diouzh e hini ha hi kuit, hag ar vatezh yaouank war he lerc'h.

AR VARONEZ. - Ra zeuio d' am heul ar re a fell dezho pellaat diouzh kastell an den-mañ !

SMITH. - Baronez, va breur a glenke e vutun en ur yalc'h voulouz melen, dislivet un nebeudik, ha bez ' oa enni un toull graet gant ur sigaretenn.

50

Sellout pizh a ra outañ ar Varonez hag a-greiz-holl e red ivez er-maez. War he lerc'h e tec'h an Itron Preen, ar Gontez hag an dimezell Vaile. Pa dremen homañ dirazañ e lavar dezhi Smith daou pe dri c'her a vouezh izel.

VAILE. - Klevit 'ta, Smith ! petra hoc'h eus lavaret e pleg skouarn va c'hoar ?

SMITH. - Ho c'hoar, emezoc'h ?... Va feiz, lavaret am eus dezhi ne oa ket ho c'hoar ha zoken ne oac'h ho taou na kar na par. (*Nec'het bras e-tro kein dezhañ ar paour-kaezh Vaile. D' an dimezell Izit, o tostaat gant un tamm gwastell en he dorn.*) Neuze 'ta, dimezell, n' hoc'h eus gwech ebet kejet gant va breur ?

AN DIMEZELL IZIT. - Nann, evit din da c'houzout.

SMITH. - Bez' eus amañ ganin ul luc'hskeudenn. He diskouez a rin deoc'h ?

AN DIMEZELL IZIT. - C'hoant ebet n' am eus da sellout outi.

SMITH. - He gwelout a reot koulskoude.

Lakaat a ra dirak he daoulagad ul luc'hskeudenn.

AN DIMEZELL IZIT. - Met... met hennezh n' eo ket...

SMITH. - Ya, emac'h o sellout ouzh un den n' anavezit ket. Met penaos 'ta, dimezell, hoc'h eus gouvezet ne oa ket hemañ poltred va breur ? (*Ger ebet ne*

ziflip diouzh he genou.) Pell 'zo e ouien ho poa bet darempred gant va taour-kaezh Dick...

AN DIMEZELL IZIT. - Ha gwir ?... Ha goude, Aotrou Smith, n' hoc'h eus netra all da damall din ?

SMITH. - Kit, mar plij, davet an Itronezed all. (*Mont a ra kuit an dimezell en ur grignat he gwastellenn. Manet eo ar baotred all da sellout ouzh Smith ha mont a ra hemañ en e goazez ouzh taol gant ur voutailhad win Porto en un dorn hag ur voest segalennoù en e zorn all.*) Tostait, mar plij, Aotrounez, hag azezit pep hini e-lec'h ma karo. (*Holl e sentont outañ nemet Vaile, chomet da sellout ouzh un daolenn ouzh ar voger.*) Ha c'hwi, Vaile, n' hoc'h eus ket klevet ?

51

VAILE. - En sell e oan da...

SMITH. - Deuit amañ raktal.

VAILE: - En ho kourc'hemenn, diaoul a zo ac'hanoc'h !

SMITH. - Gourlay, perak n' evit ket ? emañ ar porto dirazoc'h. Ha c'hwi, kabiten Jenkins ?

Kaset eo ar voutailh en-dro d' an daol, met takenn ebet diskennet diouti.

PREEN. - Smith, daou pe dri c'her am eus da ziskleriañ deoc'h. Setu ni en ur stad diaes...

SMITH. - Ur stad diaes meurbet, ya. Ur segalenn, Preen ?

Ober a ra ives ar voest an dro d' an daol met den ne stok outi.

AR C'HABITEN (en ur denañ diouzh e c'hodell ur voestig sigaretennou). - Hen touiñ a rafen, emañ er mare-mañ an Itronezed o komz hag eveljust o troukkomz diwar hon penn e kambr Dolphin.

Enaouiñ a ra ur sigaretenn.

PREEN (en ur skrabañ e benn). - Abalamour da betra an diaoul he deus bet va gwreg ur falladenn ?

Tostaat a ra Dolphin gant ur plad bras etre e zaouarn ha warnañ un toullad boutailhadoù likur.

VAILE (d' ar mevel). - Nann, takenn ebet... Smith, ho pediñ a ran, ha moarvat e vo ar re all a-du ganin, d' ober d' ho mevel tec'hout diouzh ar sal-mañ.

SMITH. - Gant e labour en-dro dimp en deus d'ober.

GOURLAY (d' ar mevel). - Trugarez, ne gemerin netra. Kaoulediñ a ra va gwad adal ma sellan ouzh ar gwaz-mañ, o vezañ n' hellan lenn netra war e zremm koar.

Aet eo Dolphin e-kichen ar ganastell, hep ober van ouzh ar c'homzoù klevet gantañ.

52

AR BARON. - Dre soñjal ha prederiañ war an darvoud c'hoarvezet war al lestr-bale e Monte-Carlo, e teuan da grediñ e oa an torfedour ur vaouez. Ya pe nann, Smith ?

SMITH . Ne lavarinn na ya na nann. Dolphin 'vat a gav dezhañ e oa un Aotrou.

AR BARON. - Ac'han ?... unan eus ar re a zo amañ ouzh taol ?

Sellout pizh a reont ouzh Dolphin.

GOURLAY. - Anavezout a rae 'ta Dolphin ho preur ?

SMITH. - E vevel a oa er mare-se e Monte-Carlo.

VAILE (en e sav). - Penaos ?... Neuze, e oa eñ ar gwaz hag a...

SMITH. - Hag a reas petra, Vaile ?

PREEN. - Hola 'vat !

VAILE (da Breen). - Petra ' lavarit ' hu ?

PREEN. - Netra, nemet hola 'vat...

Tevel a reont ur pennadig Preen a dap ur werenn en e torn, petra bennak n' eus takenn enni..

GOURLAY. - Daoust ha sikouret oc'h bet gant Dolphin p' edoc'h a-hed ar sizhun o plediñ gant ho micher spier ?

SMITH. - Ya, skoazellet da vat on bet gantañ evit al labour-se. Dolphin, da skouer, en deus kemeret ha klenket gant evezh ho roudoù-bizied.

VAILE. - Ha petra en deus graet ganto ?

SMITH. - Kaset int bet da Skotland-Yard.

GOURLAY. - Ha war betra e peg ar gwellañ ar seurt roudoù ?

SMITH. - War ar gwer.

53

PREEN. - Ra vin daonet !

Teurel a ra pell dioutañ e werenn ; mont a ra Dolphin d' he dastum.

AR BARON. - Ha sur oc'h, Smith, n' eo ket bet lazhet ho preur gant e vevel ?

SMITH. - Fent a rit, din, Baron. Un dakenn hini kreñv, Kabiten, pe marteze Benediktin ?

PREEN. - Kaer ho po lavarout, spi am eus bepred e oa ar muntrer ur vaouez ha n' eo ket ur paotr.

VAILE. - Ha m' emañ ar wirionez gant Preen, petra 'vo graet d' ar vaouez-se ?

SMITH. - Va feiz, krouget e vo... jusqu'à ce que mort s'ensuive, hervez ma lavarer e galleg. Ne fell da zen tañva va likur ? Un dakenn hepken, Vaile ?

VAILE. - Trugarez !

Dont a ra tre ar vatezh sammet gant ur pikol plad arc'hant ha warnañ tasadoù kafe. Dolphin a gemer diganti ar plad hag a ginnig kafe d' an Aotrounez.

AR BARON. - Ha taolet ho pefe pled, va flac'hig ? Petra emañ an Itronezed oc'h ober e kambr Dolphin ?

AR VATEZH. - Emaint o c'houlenn an eil digant eben : daoust ha piv eo ar muntrer ?

AR BARON. - Hag eveljust ne gred ket dezho emañ an torfedour en o mesk ?

AR VATEZH. - Nann, diouzh o c'hlevout e vefe manet amañ er sal-debriñ.

AR C'HABITEN. - N' am boa ket lavaret deoc'h ?

GOURLAY. - Selaouit 'ta, Smith, ankounac'haet hoc'h eus diskleriañ dimp e pe stumm e oa bet kontammet ho preur.

SMITH. - Diskennet e oa ar c'hontamm en e dasad kafe.

54

Emañ o vont da gemer un tas a-ziwar ar plad.

AR VATEZH. - Ho tigarez, Aotrou, pedet oc'h da zibab an tas melen.

SMITH. - Dal 'ta ! hag a-berzh piv ar seurt gourc'hemenn ?

AR VATEZH. - A-berzh an Itron a ziskennas ar c'hafe.

SMITH. - Ha piv eo hounnezh ?

AR VATEZH. Ar gontez Mortimer.

Mont a ra er-maez.

GOURLAY. - Smith, diwalit diouzh an tas-se !

AR C'HABITEN. - Ha perak n' evfe ket ?

GOURLAY. - Ne welit ket sklaer ? Smith a zo war hent ur vaouez hag a fell dezhi e drec'hañ gant... gant un tas melen.

PREEN. - Koulskoude, mar deo kablus, am eus poan o krediñ evelkent e c'hoarife div wech diouzhtu an hevelep tro-gamm.

VAILE. - Marteze ne oar ket dre sur hag heñ emañ lagad Smith warni abaoe an taol kentañ. Rak m' hoc'h eus soñj, tremenet en devoa bete-vremañ da ziskleriañ petra 'zo war e spered.

PREEN. - Ya, da vihanañ kent ne dec'has ac'han an Itronezed.

AR C'HABITEN. - Ur vezh eo deoc'h, tudoù ! Moarvat he deus sukret kalz pe nebeut an tas-se, en ur ger evel ma plij ar muiañ d' hon ostiz.

VAILE. - Sukret, emezoc'h ? Sukret a lavaran me ivez !

GOURLAY. - Daoust ha n' eus ket tu da c'houzout petra 'zo bet lakaet e-barzh ? Emichañs, n' eus strilhour ebet en hon touez ?

55

AR C'HABITEN. - Roit din an tas melen. Epañ a ra ar c'hafe en un alanad.

AR BARON. - Ur c'hadour, kabiten, ur c'hadour-meur a ran me ganeoc'h... Met selaouit... ne oa ket ur vlaz iskis gant an evaj-se ?

AR C'HABITEN. - Tanfoeltr blaz ebet nemet hini ar c'hafe.

VAILE. - Ya, met re abred eo c'hoazh evit gouzout an nerzh en deus ; goude e vo gwelet peseurt droug a rayo.

SMITH. - Vaile a zo ur mailh war an danvez-se.

PREEN. - Va c'heneil Vaile a zo ur mailh war gement tra.

AR BARON. - Ha perak e vefe Vaile desketoc'h egedomp-ni evit ar pezh a sell ouzh ar c'hontamm ? Abalamour d' e skiant-prenet ?

SMITH. - Abalamour m' e deus labouret war ar vicher mezeg.

PREEN. - Dal 'ta, Vaile, gwech ebet n' hoc'h eus graet meneg din diouzh-se.

VAILE. - Ha ret e oa din marteze hen ober ?

SMITH. - Nann-da ; dreist-holl o vezañ m' eo bet difennet outañ gant al lez-varn ober war-dro ar glañvourien.

GOURLAY. - Ur mezeg evel just a c'hell pa gar lakaat e bav war n' eus forzh peseurt kontamm.

Tevel a reont ur pennadig e-keit ma kerzh Dolphin er-maez gant e bladad tasoù kafe.

AR BARON. - Ha setu ni en hevelep stad ; n' hon eus graet kammed ebet, na war-raok na war-dreñv.

PREEN. - Ya, met da vihanañ aet eo kuit ar mevel kasaus-se.

Gourlay a ziroll da c'hoarzhin.

56

GOURLAY. - Ho tigarez, Aotrounez, met deut eo din da soñj prezegenn ar Baron ; emamp, emezañ, e dibenn un dervezh laouen meurbet.

SMITH. - Gortozit ! n' eo ket echu c'hoazh.

GOURLAY. - Ur c'hastiz eo, d' am meno, menel amañ kenetrezomp da deurel an diskred an eil war egile hag evel-se a bep eil. Gwelloc'h e vefe dimp mont hep dale davet an Itronezed evit kas primoc'h an abadenn da benn.

SMITH (en ur vont en e sav). - Prest on. N' eus c'hoant den ebet d' evañ ur banne ? Diwallit d' ankounac'haat ho sigaretennoù, kabiten...

AR BARON. - Smith... Sam... kent mont du-hont, daoust ha n' hellfen ket komz ganeoc'h ur pennadig tal-ouzh-tal ?

SMITH. - Siwazh nann, Baron. Deuomp bremañ davet an Itronezed.

Emaint o treiñ war-du an nor pa glever ur griadenn skrijus laosket gant ur vaouez. War doull an nor en em ziskouez Dolphin, met n' eo ken ur gwaz digas ha dibreder, liv ar marv a zo en e gerc'henn. Fellout a ra dezhañ kaozeal, rak gwelout a reer e vuzelloù o fiñval, met aner eo dezhañ, n' emañ ket en tailh da zistagañ ur ger. Ar c'habiten a lamm er-maez hag ar re all a red war e lerc'h. Smith a zo manet e-tal an daol ; diskenn a ra likur en e werenn hag evañ a ra e vanne war e blaen.

SMITH. - Ma ! deuomp 'ta da welout.

Kerzhout a ra ivez war-du an nor.

AR OUEL *

* « Mont a rimp davet an Itronezed ? » anv gwirion oberenn J. M. Barrie, a zo manet siwazh diechu ; n' eo bet c'hoariet nemet ur wech hepken er Royal Academic Theater e Londrez gant ur strollad c'hoarierien dibabet etre re wellañ kerbenn Bro-Saoz da geñver ur gouel lidet en enor d' an dramaour marv. Ha sed amañ danvez ur c'henstrivadeg dedennus. Daoust ha ne blijfe ket d' hol lennerien klask tu d' ijinañ un arvest all evit echuiñ ar pezhig-mañ ? Ar gwellañ oberennoù a vo embannet el LIAMM hag ur priz (5.000 lur) a vo roet d' an hini ez ay ar maout gantañ.

ROPERZH AR MASON

gant Per DENEZ

Ar pennad-mañ a zo bet savet e 1952, skrivet eo bet e saozneg da gentañ, hag embannet e frizeg er gelaouenn « De Tsjerne ». Un droidigezh anezhañ, graet gant an oberour, a embannomp da geñver seizhvet deiz-ha-bloaz marv hor mignon.

D' an 19 a viz C'hwevrer ez eo marv en Hourtin, e-kichen Bourdel, Bro-C'hall, en un doare trumm ha dic'hortoz, ar skrivagner breizhat Roperzh ar Mason. N' en doa nemet 52 vloaz. Bez e oa o paouez echuiñ ur studiadenn hir anvet **De Patria**, ma tislepe enni e gredennoù diwar-benn ar vrogarantez, ha labourat a rae war ul levr diwar-benn ar sonerezh. Kalz skridoù all a oa en e soñj sevel, a vimp atav paouroc'h dre n' hon eus ket bet anezho. Met ar pezh a lez deomp, un dastumadenn barzhonegoù, ur studiadenn brederouriezhel, ur romant, un nebeut pezhioù-c'hoari berr ha pennadoù a bep seurt, a zo trawalc'h evit asuriñ dezhañ anaoudegezh-vat ar remziadoù da zont.

Al lec'h dalc'het gant Roperzh ar Mason el lennegezh koulz hag en emsav breizhat a zo souezhus a-walc'h ; marteze dre an abeg ma 'z eo deut diwezhat un tammig d' an emsav, d' an oad a dregont vloaz - d' ar mare moarvat ma teue endro da vezañ, goude ur pennad a zigredenn, ur C'hatolik devot ; dre an abeg ivez ma voe fiziet ennañ, abred-tre, kargoù a dalvoudegezh gant ar Verdeadurezh a Vrezel, ha na gare ket re - da lavarout an traoù en un doare ouzhpenn dereat - ar menozioù a oa re Roperzh ar Mason. Hogen suroc'h c'hoazh, an abeg gwirion a zo da vezañ klasket e doare e spered.

58

War a seblant a kavas Roperzh ar Mason goude strivoù hir ha kalet e klask eus ar wirionez - ur seurt diogelder speredel, ur seurt peoc'h an ene, e Breizh. Sed ar pezh a oa an anatañ warnañ pa weled anezhañ : bez e oa un den e peoc'h gantañ e-unan ha gant ar re all. Un den mat e oa, gouzañvus, madelezhus, a zisplege hag a addisplege traoù hep skuizhañ d' e genvroiz prim o imor, o komz a-du gant an unvaniezh hag o vevañ anezhi. Evel skrivagner, ne oa ket tamm ebet eus ar seurt dispac'hel, nag e danvez e skridoù, evel Roparz Hemon, nag en o stumm, evel Youenn Drezen. E awen, evel an doare da zisplegañ anezhañ, a oa hengounel a-grenn : e varzhonegoù a vev enno ur garantez don evit e zouar genidik hag e feiz c'henidik, hag ober a ra gant an doare-gwerzaoua dre glotennoù-dibenn a oa bet amprestet digant ar C'hallaoued gant ar skrivagnerien vreizhat eus ar mare kent-Gwalarnek. En he diavaez koulz hag en he diabarzh, ez eo peoc'hleun e varzhoniezh : e zic'hoanagoù ne deont morse betek ar follentez hag e garantezioù ne dorront morse reolenn ebet. Roperzh ar Mason a oa ur barzh kristen.

Ar romant a voe embannet gantañ bloaz a zo, EVIT KET HA NETRA, a lak anat, en un doare kreñvoc'h c'hoazh, tro-spered an den a gar ar peoc'h : e framm diamzeret ar vuhez vourc'hizel e maezioù Breizh e tislepe un istor karantez n' eus aotreet enni nemet un nebeut - gwall-nebeut a bokoù orgedus. Ar c'homz-plaen a zo aes, sioul, hag ar skrid a-bezh a ro ur santadur a sioulder, a sioulder ken bras hag hini e vro c'henidik, Bro-Wened, war-du dibenn an nevez-hañv. Met neuze un dra bennak a zo el levr-se, un dra bennak disheñvel a-grenn diouzh an istor karantez hag an eñvorennoù yaouankiz, un dra bennak fromus en un doare kalz muioc'h gourel : bez ez eus un daolenn eus an emsav breizhat e-pad ar brezel. N' hellan ket studiañ amañ an daolenn-se, hag a oa, moarvat, kalz pouezusoc'h d' an oberour e-keñver istor eget e-keñver lennegezh. Pezh a lavaran hepken eo an dra-mañ : ma fell da unan bennak studiañ ar modernelezh er Roperzh ar Mason hengounel, e rank dont en-dro d' an daolenn-se. Kompren a rae, ez politikel, e vro hag hec'h ezhommoù. Kompren a rae, ez politikel, ezhommoù he yezh. Ha, pa

gomprens, e ranke seveniñ : rak ne oa ket eus ar seurt tud a c'hell chom arouarek pa vez labour d' ober. Peogwir en doa komprenet eo en doa savet Kerl Gwened e-pad ar brezel, peogwir en doa komprenet eo en doa savet ar pezh labour-se a zo anvet Boudoniez - a voe ret krouiñ ur geriadur evitañ - hag a sebez an dud zoken pa n' int ket a-du gant ar menozioù displeget e-barzh. Roperzh ar Mason a ouie petra he doa Breizh ezhomm, ha meizañ a rae he c'hudenn evel ur bloc'h, ar sevenadur stag-ha-stag gant ar politikerezh, dizisrannus dioutañ. Sed ar pezh a rae nerzh an den, hag ivez nerzh ar skrivagner.

59

Roperzh ar Mason a oa en e soñj dont war an dachenn bolitikel, pa varvas ; e gwirionez, goulennet en doa dija ma vefe savet strolladoù gouestlet da studi ar c'hudennoù politikel e diabarzh Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek. N' en deus ket bevet a-walc'h en hon touez evit seveniñ kement en doa c'hoant. Met, daoust da se, en deus kaset da bennvat ur bern labourioù : dezhañ - dezhañ muioc'h eget da galz re all - e tleomp unvanidigezh ar rannyezlioù brezhonek ; bez e oa e-touez ar re a labouras kalet eviti, hag a lakaas diouzhtu da dalvezout emglev an 8 a viz Gouhere 1941, hag a stourmas evitañ atav abaoe. En abeg da gement-se e leñvomp dezhañ hiziv, n' eo ket hepken evel d' ur c'heneil mat ha d' ur skrivagner ampart, met ivez evel da unan a ouie, eus an tremened, stummañ an dazont.

AN ITRON GUILCHER

Levr di BARATOUX

1, straed Foch e Sant-Brieg

a gemenn da lennerion « Al Liamm » e werzh levrioù brezhonek hag e c'hell kaout evite an holl oberennoù ha kazetennoù embannet en hor yezh

An Itron Guilcher a gomz brezhoneg.

MOUEZH MA BRO

Gant BLEU BENAL

Ma unan er c'hoad bras, ouzh ur wezenn harpet,
 Pell a-ziouzh ar c'hêrioù, a-ziouzh safar ar bed,
 Aet e oa ma spered da vro ar burzhudoù,
 En amzer a drubuilh, piv ne ra huñvreoù ?

E oa an noz didrouz o tiskenn war an douar,
 O c'hronnein ar maezoù gant ur peoc'h hep e bar
 Hag an neñv o tiviz goustad ouzh ar flagenn
 O hadañ an diskuizh e eoste ar bedenn.

An avel o tremen a lavare d'an deil
 Ar sonennoù douget gantañ war e askell
 Met me glevas ivez ur vouezh o tistilh mat
 Komzoù ha ne hellin birviken ankoueat.

Karet bepred, krouadur, ho proig Breizh Izel,
 Ankouat he lavar a zo he dileskel,
 Komzit atav ar yezh komzet gant ho Tadoù,
 Ra vo ar brezhoneg dalc'hmat war ho kenou.

Hañval ouzh ur releg, en ho kalon goarnet
 Ar soñj hag an amzer, an amzer dremenet
 Ma oa ho proig-c'hwi digabestr, dishual
 Ha ma save uhel ha randonus he zal.

61

Karit he farkeier a daol gant puilhente,
 He c'hoadeier ledan a ra he bravite,
 Karit he fradeier gant o mantel glas-dour,
 He gwazhioù bokedet, hag he lannegi aour.

Karit ar mor ledan a ra dezhi ur c'houriz,
 An ti toet gant plouz, ar maner, an iliz,
 Ar c'halvarioù savet gozik e pep kroazhent
 Hag a lavar splann deoc'h ec'h oc'h e bro ar Sent.

..

An avel o kreñvat a vougas ar vouezhig
 He doa komzet ouzhin tuchant ken goustadig
 Met gout a raen e teuen a glevet mouezh ma Bro
 Hag a lavare din bout feal hep distro.

En aer hag en amzer, al loar a oa savet
 Trist ha melkonius vel un dremm dislivet
 Ha kaer a raen selaou ne gleven mui ar voueh (1),
 A zason em c'halon, a zasono dalbec'h.

O ya, feal e vin, feal betek ar marv,
 Deusto (2) d'an dud, d'ar bed ha d'an amzerioù gare.
 Biken n' en do ma bro da ruzañ gant ar veh (3) ,
 Breizhad gwirion e vin, amañ hag e pep lec'h.

(1) ar vouezh -

- (2) Daoust -
- (3) ar vezh.

DEIZIADUR GODELL 1959

(luc'hskeudenn gaer ur vag dre lien)

an 10 : 200 lur franko

Ne vez ket gwerzhet a-unanoù

P. Bodenan, 3, Chemin des Potiers, Ergué-Armel

Quimper. - C. C. P. 212-23 Rennes

AL LEVRIOU

OGAM 1958. - Sed amañ ur roll eus ar pennadoù embannet war niverennoù nevesañ
Ogam :

Niverenn 55 :

WALDEMAR DEONNA, Les victimes d'Esus, pp. 3-29.

Ar gouizieg helvetiat a imbourc'h tro-ha-tro ha gant aked an holl zoareoù ma 'z eo bet diskleriet drezo an doue galian Esus betek-hen, o tiskouez anat n'heller studiañ mat netra diwar-benn an Hengelted war-bouez delwennoù hag hendraouriezh hepken.

OCTAVIAN BUHOCIU, Le motif indo-européen d'initiation à la guerre : le motif daco-roumain, pp. 40-55.

Ur studiadenenn sklaer eo diwar-benn un danvez peurzianav d' an darn vuiañ eus a ouizeien c'hornog. Diskouez a ra an oberour ur c'henglotadur strizh a-walc'h etre e zanzev ha danvez ar mojennoù iwerzhonek a-zivout Kouc'houlann.

FRANÇOISE LE ROUX, Taranis, Dieu Celtique du Ciel et de l'Orage. 1) Les documents épigraphiques et littéraires. L'étymologie et ses problèmes, pp. 30-39.

Dastumet eo bet an holl draoù a anavezet diwar-benn Taranis hag anv ar gurun e keltieg : diskleriet eo ivez perak e voe diskaret hollc'halloud ar Gelted en emgann Delf, e Bro-C'hres. Ar re-mañ o devoa kredet, hep mar, e oa an Doue-Kurun a-enepto.

HERBERT JANDAUREK, Une contrée celtique en Haute-Autriche, pp. 56-65.

Hendraour a vicher, e tiskouez an oberour ar pezh en deus kavet en e rannvro : kleuzioù hag harzoù a-dreuz ar parkoù evel m' o gweler en holl vroioù kelt a-vremañ. Tu a zo da grediñ e c'heller lakaat an doare-se da rannañ ar parkeier war anv an Hengelted pa oant c'hoazh mistri war dachenn menezieier Aostria.

Niv. 56-57 :

R. P. ANDRÉ NOCHE, Alesia, fouilles de Napoléon III et fouilles récentes, pp. 105-120,

unan eus anavezetañ furcherien war dachenn ar c'hreñvlec'h brudet-se a ziskleier dre ar munud ha gant skoazell skeudennoù niverus perak ne c'hell ket emgann diwezhañ Verkingetorix bezañ bet graet en ul lec'h estreget Alise-Sainte-Reine.

CHRISTIAN GUYONVARG'H, Le meurtre de Conchobar, traduit du moyen-irlandais avec un commentaire du texte, pp. 129-138.

Troidigezh resis un destenn gozh ha pouezus e-keñver hec'h arouezelezh. Diskleriadurioù niverus a zo roet ivez diwar-benn an doare ma 'z eo bet kristeniekaet mojennoù Iwerzhon e-pad ar Grennamzer.

63

FRANÇOISE LE ROUX, La « Branche Sanglante » du roi d'Ulster et les « Têtes Coupées » des Salyens de Provence, pp. 139-156.

En Iwerzhon, evel m' eo taolennet gant ar mojennoù e troc'hed ar pennoù dres evel e Kreisteiz Galia e-doug an Henamzer, a-raok ma voe aloubet ar vro gant Kaezar. Hag ar pennoù troc'het a vired en un ti pe un azeulva savet a-benn-fest evit se.

R. P. CHARLES MOREL, Alesia, Alise, Alaise, Notes de toponymie, pp. 157-162.

Prouenniñ a ra an oberour, hag a zo ampart war holl gudennoù ar yezhoù roman, n' hell ket an anv-lec'h Alaise bezañ deveret eus Alesia, hogen eus Alasia hag e tere kalz gwelloc'h Alise ouzh Alesia. Diaes e vo hiviziken tremen hep lenn ar

pennad-se.

ALBERT MANIET, Beidh cruadhtan ar poème irlandais enregistré en octobre 1956, pp. 163-168.

An oberour, kelenner e Skol-Veur Katolik Leuven, a zo unan eus gwellañ iwerzhonegourien hon amzer. Kinnig a ra d' al lenner, a-gevret gant notennoù niverus, ur varzhoneg-pobl diembann hag en deus dastumet e-unan.

CHRISTIAN GUYONVARG'H, Les adjectifs numériques en celtique. 2) La numération ordinale **cintuxos** « premier », pp. 169-188.

Rann gentañ al labour, embannet en niv. 55 « Ogam », a oa kinniget da **oinos** « unan » ; houmañ, hag a zo hiroc'h kalz, a ziskleir ar ger « kentañ » en holl yezhoù keltiek. Tro eo bet da ziskouez sklaer e konte podourien c'halian La Graufesenque evel ma konter c'hoazh en amzer-vremañ en iwerzhoneg hag e brezhoneg.

LE PLURIEL BRETON. AN NIVER-LIES E BREZHONEG gant Per Trepos. - Levr embannet gant Emgleo Breiz, hep priz merket.

N' eo ket techet Breizhiz da gargañ war an tezennoù doktorelezh. Rak-se, e c'heller mennat n' eus ket bet taolet re a bled, en hon touesk, war labour Per Trepos, gant ar yezhourien estren ne lavaran ket.

Kement hini ac'hanomp a gavo e tri c'hant pajenn an dezenn-se tra pe dra da bennaouiñ, digareziou d' en em soñjal diwar berzhioù mat ha spered kuzh ar brezhoneg. Ouzhpenn-se, da neb a garo mont e-barzh park ar studioù keltiek ha kas un erv da benn, ez eus skouerioù ma weler dioute petra eo labour graet gant aked.

64

Pell a oa en devoa hini pe hini eus ar geltiegourien a vicher graet meuleudioù eus an aez, ar puilh hag ar resis ma verk al liester ar yezhoù a bleustrent warne, ha lavaret pegen trec'h ez int, er c'heñver-se, d' ar parlantoù latin. Vendryès, gresianegour ha geltiegour war un dro, en deus her graet, e berr gerioù avat, dre dennañ implij eus an triad : sivi, sivienn, siviennou, hag hep mont pelloc'h. Dav eo anzav n' eo ket douget ar c'helenner gouiziek-se da safarioù Breizh-Arorig. Soñj am eus bezañ e glevet o tisplegañ traoù a-bouez bras diwar ar ger galianek « briga » : torgenn, torosenn - ho pezit koun eus an alamaneg « berg », ha marteze eus ar galleg « berge » - nemet e chome hep gouzout ez eus e brezhoneg bremañ, ar ger « bri » : tunienn, a hañval bezañ mab reizh ha gwirion da **briga, briha**. Douget a-walc'h e vefen da grediñ e karg tud a zo war ar yezhoù gouezelek, kentoc'h eget war ar brezhoneg hag e rannyezhoù, dre ma 'z eus bet, abaoe an deket kantved ha Cormac, eskob Cashel, beleien ha menec'h o paskañ boued dezhe. Dastumet o deus barzhonegoù, pedennoù, lezennoù, rolloù gerioù, krennlavarioù, troioù-lavar, kement ha ker stank ma c'hell bremañ pep hini stagañ gant mein hanter divrazet. Pell emañ Yann ar Brezhoneger diouzh seurt kazeg : n' eo ket c'hoazh deut a-benn da verniañ e binvidigezhioù, ha, pa 'z a d' e c'heriadur, ral eo dezhañ daout respont klok d' e c'houlenn. E doare pe zoare, anat e oa d' an holl e vije mat studiañ doareoù an niver-lies hag an niver stroll e brezhoneg, ha den n' en devoa kredet stagañ ganti ervat. N' am dislavaro ket an neb a zo bet war-dro ar yezhadurioù ; hag i savet gant tud ampart hag a feiz, ne vez kavet enne nemet lod eus ar furmoù a glever pa 'z eer dre ar vro, pe zoken, a zegouezer gante eskridoù 'zo. Diouzh al levrioù, ha n' eo ket diouzh darempredoù pemdeziek gant Pipi Gouer ha Yann Martolod o devoa an oberourien tennet o c'helennoù. Gwir eo, anat e oa ez eus kemm etre bagoù, parkoù (ster strizh) ha bageier, bigi, parkeier (ster ledan). Arvarus e oa mont pelloc'h avat.

Brezhoneger a-vihanik, chomet pell amzer kuit a zarempredoù gant ar yezh lennegel, Per Trepos a voe diaezet gant an teñval-se pa droas evit mat war-zu ar studioù keltiek. Klasket en deus degas sklerijenn, hag e seblant bezañ deut da benn, a-drugarez d' an enklaskoù graet gwechall gant Per ar Rouz, ha sikour un nebeut mignoned, mailhed war lavar o farrez. Digarez a zo da gemer galon gant ar c'heloù a ro dimp. Ar meur a stumm d' an niver-lies, emezañ, n' eo ket un tech fall, evel m' o deus her c'hredet, pe o deus pleget d' her c'hrediñ, ar

c'hramadegourien a wechall, filimet ma 'z edont gant al latin ha galleg an eitekvat kantved. Ar c'hontrol bev an hini eo ; ur binvidigezh a zo anezhe, ma c'hell an dud stummañ klok doare o meno, kuit a glask gerioù ha troioù diaes. Mar deo, brini un niver bras a evned du o koagal, braneier a zo anezhe kalz a vandennadoù brini, un armead diniver a laboused trouzus, bezet droug pe get er yezhadurioù. Diwallomp eta hol liesterioù meur a stumm, hep ma ve kollet unan.

Ouzhpenn ar gentel-se a zo ar bouezusad hini e kavor, en ur vont gant al levr, meur a dra mat da c'houzout. Da skouer, an-**i**-se a glever, kel lies, dirak an dibennoù-ger -ou hag -ed : gwazied, morioù, palioù, salioù, ha kant ha kant all, n' eo ket hennezh a verk an niver lies e asidi, bigi, bouc'hilli, mevelli. Seurt lizherennoù aesaat a gejer gante e-maez ar brezhoneg, e yezhoù nann-keltiek a zo. Danvez-studi d' ar soniadourien int, d' ar re a bleustr war an distagañ, kentoc'h eget d' ar yezhadurourien.

Job LUSTREGAN.

« Le Pluriel Breton », ul levr 300 pajenn, a studier ennañ : 1) an doareoù d' ober al liester - dre stagañ un dibenn, dre kemmañ un dra bennak e diabarzh ar ger, dre gemer ur ger disheñvel diouzh an unander ; 2) ar boazioù rannyezhel da zistagañ ar ger pa vez staget un dibenn lies outañ ; 3) ster al liesterioù disheñvel a c'hell ur ger kaout. Al levrlennadur a zo ennañ 140 anv. Kalz kartennoù a zo bet embannet war un dro gant ar skrid.

65

Abbé Auffret, LA VILLE-ES-NONAIIS, 1957 (1). E ti an oberour, person, La Ville-ès-Nonais (Il ha Gwilen) . -550 lur. - KRP 498-09 Roazhon. Gant plijadur em eus lennet levr an Ao. Auffret : meur a wech em eus klevet va mamm-gozh o komz eus ar **Clos Poulet**, bro **Pagus Alethensis**, ha laouen on bet o kavout, e-barzh istor La Ville-es-Nonais, munudoù dedennus diwar-benn ur c'hornig eus an tamm douar-se. Gouezet en deus an oberour pennaouiñ amañ hag ahont, e levrioù re-zivrud evel re Bertrand Robidou da skouer koulz hag e paperioù kozh, ha sevel diwar kement-se ur skrid na vefe na gouziek nag a-ziwar-c'horre : notennoù diwar-benn istor ar vro a zo, mojennoù kozh, anaoudegezhioù a bep seurt dastumet diwar glevout an dud kozh. Ha morse ne zisoñj an Ao. Auffret stagañ istor ar **Clos-Poulet** ouzh istor ledanoc'h Breizh : evit ar perzh mat-se, koulz hag evit ar perzhioù mat all, em eus spi e vo gwerzhet mat e levr.

Peogwir ez eo troet person La Ville-es-Nonais da studiañ doare ar vroig ma vev enni, e c'hellfe marteze mont bremañ war danvezioù n' o dije ket kavet o flas en ul levr savet evit an holl : an anvioù-lec'h (anvioù parkeier ha gwenodennoù ivez), anvioù hag istor ar familhoù (kalz a zesker drezo e-keñver kresk ha digresk ar c'horn-bro), ar rannyezhezh. Ur bern traoù talvoudus a c'heller kavout el levrioù-parrez : ret eo o dizouarañ. Ha tremen poent eo dastum ar pezh a chom eus ar rannyezhezh : ne vez ket mui komzet, ha tud kozh hepken a oar c'hoazh bommoù anezhañ. Ma plij d' an Ao. Auffret studiañ e gorn-bro, aze en deus danvez da glokaat ul labour hag en deus boulc'het ken mat.

Per DENEZ.

(1) Al levr-mañ hon eus komzet anezhañ endeo da vare e embannigezh. Laouen omp avat da embann menozioù Per Denez diwar e benn.

AL LEVRIOU E BRO-GEMBRE

66

LEWIS (Alun T.). **Y Piser trwm**, Gwasg Gee, 1957.

Un dastumad kontadennoù gant ur skrivagner yaouank kelenner matematikou en ur skolaj e Gembre ha deut da skrivañ e-kerz ur c'hleñved.

Berr-tre eo darn vuiañ ar skridoù a ya d' ober al levr. An hini hirañ anezhe « Y Piser Trwm » a gont deomp istor un den a savete daoust dezhañ buhez unan a gasa

a-greiz e galon. Ampart eo an danevell. Tremena a ra an darvoudoù e menezioù Kembre. Pledañ a ra an danevelloù all gant tud n' eus forzh piv o chom e kêr ha dezhe micherioù kêr ; er c'heñver-se int disheñvel diouzh kontadennoù Kate Roberts a seblant anavezout mat buhez ar c'hêrioù. Da notañ « Y Llwybr » (Ar wenodenn) a zezrevell istor un eneber-dre-goustiañs e-pad ar brezel e Kembre, penaos e teu da vezañ disprizet ha kasaet gant an dud ken e rank e wreg hec'h un goulenn digantañ en em engouestlañ en arme saoz. Fromus ha kentelius eo ar gontadenn-se.

Serr ha sec'h eo ar stumm, skañv a-walc'h dre vras.

LESLIE RICHARDS. **Llanw a thrai** (Lanv ha tre), Gwasg Gee. 221 pajenn.

Ur romant karantez eo al levr-mañ. Gervel a reer ur ur mezeg war-dro ur glañvourez : dre zegouezh ez eo ar glañvourez-se e zavez-pried a wechall. En aner avat eo deut : marv eo ar vaouez yaouank a-raok dezhañ erruout. Neuze e krog Alwyn da eñvorañ e vuhez ; penaos eo deut da zilezel ar plac'h yaouank-se diwar ar maez, kaer ha didro, evel tud ar bobl, evit kemer da bried ur yourc'hizez desket, ardoù ganti, avat, ha n' eo ket bet biskoazh evit e garout koulz hag eben.

Ur romant a dalvoudegezh etre ez eo hemañ. Ar pennadoù dudiusañ **eo** ar re ma tispleg enne penaos eo ganet ha penaos eo c'hwitet en diwezh ar garantez. Kreiz al levr, avat, gouestlet da vuhez Alwyn en armeoù saoz e-pad ar brezel a zo didalvez a-walc'h hag a rankfe bezañ troc'het. Disliv a-walc'h e chom an oberenn dre vras ha resisoc'h e vije bet gellet livañ ar vuhez e Kembre da goulz ar brezel diwezhañ.

Youenn OLIER.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Ur paotr bihan, Herve e anv, a zo bet ganet e ti hor mignoned Mona ha Loeiz Gwilhemed, d' ar 24 a viz Kerzu 1958.

L. Guilleux, eus Foujera, a zo laouen o kemenn ginivelezh e vab-bihan Gweltaz, e tiegezh Loig, e vab, e N.-D. de Gravenchon (Seine-Maritime), d' ar 26 a viz Du 1958.

Klevet hon eus keloù ganedigezh ur verc'hig, Kristina hec'h anv, e ti an Ao. hag an Itr. Yann Kervinio.

Ganet eo e ti an Ao. hag an Itr. O. Mordrel, ur paotrig e anv Drestan.

Gweltaz, Anna ha Gwenn Le Quino a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh o c'hoar vihan Arzela.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' an holl.

Lidet eo bet eured Marivonig ar Gow gant Yann Cormerais, d' an 30 a viz Kerzu, e Goezeg.

Hor gwellañ hetoù d' ar priedoù nevez.

KANV. -

Poaniet omp bet dreist-holl en daou viz diwezhañ-mañ gant ar c'hañv degouezhet e tiegezhioù daou eus hor mignoned.

E derou ar bloaz ez eo aet da anaon en ur ober un nebeut deizioù hor mignon Jul Lemoine eus Mael Karaez, tad Per Lemoine hag un nebeut goude e kemene Youenn Olier dimp e oa aet da ene e vab diwezhañ Gwennael.

Abaoe un nebeut bloavezhioù e roe an Aotrou Lemoine al lodenn vrasañ eus e amzer d' an emzav hag ouzh e goll n' eo ket ur mignon hepken en deus kollet hon emzav met ur skoazeller kalonek.

Kaoñ mignoned ken tost d' hor c'halon a zo hon hini. Da Ber Lemoine ha da Youenn Olier ha d' o familhoù e fell dimp lavarout e kemeromp ar perzh brasañ en o glac'har.

68

HOR C'HEF EVIT AR BLOAZ 1958

FREJOU	lurioù
Moulañ	734.864
Mizoù-post	32.840
En holl	767.704

ENKEFIADURIOU	lurioù
Koumanantoù	502.630
Niverennoù gwerzhet	18.080
Profoù	153.504
Bruderezh	21.000
Deziadur 58	3.453
En holl	698.667

STAD AR C'HEF

lurioù	
Koll ar bloavezhioù all	199.056
Koll 1958	69.037
En holl	268.093

Chalus eo stad hor c'hef. Koll arc'hant a reomp bep bloaz hag e dibenn 1958, e vank 268.093 lur er c'hef. Paeañ a reomp ar mouler gant 3 pe 4 miz dale. Skoazellit mat ac'hanomp evit ma 'z aio da get hon dleoù er bloaz-mañ, pe da

nebeutañ ul lod mat anezho.

PROFOU. -

Sed roll ar profoù degemeret ganeomp e-korf an daou viz diwezhañ :

KERZU 1958 :

J. Kemener, 100 lur ; Job Penneg, 1.000 ; F. ar Bleiz, 800 ; Y. Koailh, 800 ; Yann Thomas, 1.000 ; F. Tourmen, 300 ; Dom G. Godu, 300 ; Loeiz Guilleux, 1.000 ; Y. Gwegen, 3.800 ; A Noury, 2.500 ; D. Guichard, 800 ; F. Elies, 2.000 ; Y. Chapel, 800.

War un dro, 15.200 lur.

GENVER 1959 :

F. Even, 1.000 lur ; Merwen Runpaot, 300 ; Yann ar Beg, 10.000 ; J. Guyomar, 300 ; H. Kalvez, 300 ; J. Abarnou, 500 ; B. Assicot, 800 ; F. Kemener, 800 ; Erwan Bonvallet, . 300 ; Dll M. Gourlaouen, 600 ; Erwan Gelezeau, 300 ; J. Renault, 500 ; Y. B. Piriou, 200 ; J. Gwegen, 300 ; Brighid ni Dhochartaigh, 826 ; Kaourintin Faou, 300 ; Ronan Huon, 4.000 ; Yann Boo, 300 ; E Koroller, 300 ; A. Gwilhou, 10.000.

War un dro, 31.926 lur.

Degemeret hon eus, e-doug ar bloaz tremenet, 153.504 lur a brofoù, dres ar sifrenn tizhet e 1956. E 1957 avat e oa bet roet deomp 213.073 lur a brofoù. Bennozh Doue d' an holl o deus skoazellet AL LIAMM e giz-se.

LIZHIRI

69

« Bet am eus ivez Niv. 70 Al Liamm.

Plijet on bet ganti... dreist-holl dre ma heñvel din e teu en-dro ar gelaouenn davet ur stumm lennegeloc'h e-giz a Gwalarn. » Me oar ervat e vezo tamallet gant paotred ar yezh komzet hag ar poblekachoù, hogen, ret eo sevel hol lennegezh evit Breizhiz da zont ha neket hor re gempred. A-hend-all, ne ouzon ket piv a c'hellfe ober eus Abeozen, Priel, h.a., « skrivagnerien diaes » ha « distaget diouzh ar bobl ! »

G. P.

« Va digarezit ma n' em eus ket kaset deoc'h c'hoazh priz va adkoumanant. Diaes e vefe din hen ober bremañ. Ret e vo din gortoz dibenn ar bloavezh-skol da lavarout eo miz Gouere. Keuz am eus avat, rak ma 'z eus ur gelaouenn hag a dle bezañ skoazellet da vat, ez eo « Al Liamm », hep arvar ebet.

Pell diouzhimp, Bretoned, ar c'helaouennoù hep spered broadel, gante blaz ar rannvroelerezh !

Plijus eo lenn niverennoù a-bezh diwar-benn ar vro-mañ-vro. Mat e vefe reiñ d' al lennerien, bep ar mare, da vihanañ, niverennoù evel-se. »

A. B.

Diwar-benn lizher hor mignon A. o tamall d' Al Liamm « risklañ e lagenn ar rannvroelezh », setu ar pezh a respont dimp ul lenner :

« N' on tamm ebet akord. Stagadennoù a zo bremañ evit an traoù skiantel. Ra vezo lezet e peoc'h ar re a blij dezho kavout el Liamm un tammig didu. N' on tamm ebet a-eneb pennadoù uhel Rolland Gwalc'h na barzhonegoù dreinek hemañ pe henhont. Evelato ur marvailh displeget a zoare, un danevell fromus, ur barzhoneg heson ha na ve ket war un dro ur « rebus » a zo traoù da blijout din ha moarvat da veur a unan. Arabat skein re izel eveljust, arabat kemer al lennerien evit genaoueien divlizik, barrek da gemer kaoc'h saout evit avaloù-pin. Ar blijadur da lenn brezhoneg a zo evit an harluidi eus va seurt an doare nemetañ da chom stag ouzh yezh o c'havell. »

F.

KELAOUENNOU. -

Resevet hon eus ar c'helaouennoù :

- « Ar Bed Keltiek », e brezhoneg.
- « An Tribann », kelaouenn ar Varzhed, e brezhoneg.
- « Barr-Heol », kelaouenn broadel katolik, e brezhoneg.
- « Trede Diskuliadur », kelc'hgelaouenn spereder eus Sao-Paulo, e brezhoneg.
- « Ar Falz », kelaouenn skolaerien lik, e galleg.
- « Breiz », e galleg.

- « Ogam », e galleg.

- « L'Avenir », e galleg. Miziek eo ha kevredelour. Ar gelaouenn bolitikel breizhat-mañ, hini M.O.B., n' eo ket enepgall. Bez e c'hell bezañ lakaet etre daouarn an holl. Un dra vat e vije ma c'hellfe dont da vezañ pemdeziek ; boued yac'husoc'h a zegasfe d' ar Vretoned eget an hini roet gant kelaouennoù pemdeziek bremañ. Trugarekaat a reomp L'Avenir da vezañ graet bruderezh evit -« Al Liamm » e pephini eus he niverennoù. - B. P 89 Brest. C.C.P. 1132-86 Rennes. - 500 lur ar c'houmanant.

70

- « Dispac'h-Labour », e galleg hag un tammig brezhoneg. Emaomp o paouez kaout, war hor c'houlenn, teir niverenn eus ar gelaouenn-mañ. Ur gelaouenn broadel ha politikel ez eo. Diskouez a ra bezañ kalonek-tre, dre ma ne lavar ket ar pezh a lavar an holl pe dost. Marteze e vije tu da lavarout evit meur a abeg ez eo ur gelaouenn eus an tu « kleiz ». Difenn a ra ar broadelezhioù bihan a fell d' ar re vras lonkañ. Meur a bennad pouezus ha poellek hon eus lennet war « Dispac'h-Labour ».

Fellout a ra d' ar renerien reiñ keloù diwar-benn ar vuhen kevredigezhel, politikel, sevenadurel, relijiel, h.a. D' hor soûj, al lodenn sevenadurel, dreist-holl hini an emzav lennegel ha broadel a seblant gwanoc'h. Dispac'h-Labour a zo roneoskrivet. Ober a ra bruderezh evit « Al Liamm », ur fazi e vije da reizhañ er chomlec'h avat. - Koumanant : 500 lur, Michel Raoul, 8, rue de la Herse, St-Malo. - C.C.P. 1938-10 Rennes.

- « Ar Bedenn evit ar Vro », niv. 15, 1958. Pevarzek pajenn roneoskrivet. Dll Saint-Gal de Pons, Ass. Soc. Louannec: (Côtes-du-Nord). - C.C.P. 519-40 Roazhon.

En niverenn-mañ e kaver ur pennad-digeriñ pouezus-tre hag a rank bezañ lennet gant kement brogarour, diwar dorn Maodez Glanndour eo. Brezhoneg penn-da-benn.

- « Argoad », niv. 5. Dek pajenn roneoskrivet. Ur gelaouennig politikel eo hag o tont eus Breizh-Veur. E brezhoneg hag e galleg.

TENNET EUS AN « ANNALES DE BRETAGNE ». -

Kaset eo bet dimp div studiadenenn bet moulet war an « Annales de Bretagne », LXV, 4. Unan anezhe a zo bet savet diwar-benn romant Fañch al Lae, Bilzig, gant Per Trepos. Hervezañ e tlee al levr kaout un trede lodenn m' en dije Al Lae taolennet enni an Dispac'h hag ar Republikaned en un doare disheñvel eus hini Inizan hag Ar Moal. An istor karantez a dlee ivez kaout un diskoulm all. An eil studiadenenn a zo diwar-benn an anvioù lec'h. An holl a oar ez eo bet adwelet dindan renerezh an Ao. Dyèvre anvioù lec'hioù hon aodoù e-kerz an dek bloavezh diwezhañ. Hiziv e kinnig dimp an Ao. Dyèvre ur studiadenenn o resisaat an anvioù kavet hag o tiskouez, war gartennoù e pelec'h e vezont implijet ar muiañ.

STURIER BLEIMOR. -

Sturier Bleimor a zo, hep mar ebet, unan eus ar c'helaouennoù gwellañ embannet er mare-mañ : enni e kaver ar spered-se a emaberzh, a lusk d' un uhelvennad, hag a zo deut da vezañ ken rouez en deiz a hiziv. E pep niverenn ez eus pennadoù talvoudus-tre (soñj am eus da skouer eus ar studiadenenn ken ampart savet gant P. Keraod diwar-benn Bro Gozh va Zadoù) hag an niverenn embannet nevez zo (8) a zo par d' ar re all. Ouzhpenn-se, gouezet o deus renerien S. B. implij an doareoù nevesañ d' ober gant al liesskrivañ, ken ez eo o c'helaouenn ur blijadur d' an daoulagad - skeudennoù Mabillo, eus bagad Viking, a zo kaer-tre.

71

War ur poent n' emeon ket a-du gant paotred S. B. : hini ar banniel broadel. Ne daimp morse war-raok ma vez ret, pep ugent vloaz, adstummañ pep tra en emsav : ar c'han broadel, an doareskrivañ, ar banniel, zoken harzoù Breizh a vez tabudet bremañ diwar o fenn. Ma plij da baotred S. B. ar banniel gwenn gant ar groaz du, e c'hellont aes-tre hen implijout evel arouez o strollad, den ne lavaro tra. Evit ar banniel broadel, unan hon eus, anavezet ha doujet, dalc'homp dezhañ.

Paotred S. B. a zo krog da embann romantoù (e galleg) evit ar yaouankiz

vreizhat. Mat eo ivez : o skoazellomp !
Koumanant da S. B. : 500 lur, da gas da : Monique Le Glaz, 26, rue Boulard,
Paris (14e). - C.C.P. Paris 14.373-73.

UR PRIZ LENNEGEL. -

Kuzul ar brezhoneg a sav ur genstrivadeg lennegel anvet Priz « Fañch Vallée ».

Div lodenn a vo er genstrivadeg

1) Kontadennoù berr (dastumad diembann 30 pajenn skriverezet da nebeutañ) evit tud vras : 30.000 lur ;

2) Kontadennoù berr aozet evit ar vugale (20-25 pajenn) : 20.000 lur.

Ar c'hontadennoù o devezo bet ar priz kentañ a vo moulet war hini pe hini eus kelaouennoù ar C'huzul, pe voulet disparti zoken.

Ne vo roet priz ebet, mar n' o devez ket ar c'hontadennoù talvoudegezh a-walc'h.

Kas an dornskridoù da : Abbé Le Clerc, recteur, Buhulien (Côtes-du-Nord), a-raok ar lañ a viz Here 1959.

Setu amañ ar varnerion :

- kontadennoù evit tud vras : F. Elies, L. ar Floc'h, R. Huon, J. Priel ;

- kontadennoù evit bugale : A. ar C'halvez, P. Denez, M. Gourlaouen.

KUZUL AR BREZHONEG a zo bodet ennañ ar strolladoù hag ar c'helaouennoù-mañ :

1) Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek ; 2) Kevredigezh ar Skrivagnerien ; 3) Al Liamm ; 4) Ar Vro ; 5) Barr-Heol ; 6) Ar Bedenn evit ar Vro ; 7) Skol ; 8) Hor Yezh ; 9) Embannadurioù ar Bibl ; 10) Kamp ar Vrezhonegerien ; 11) Preder ; 12) Wenig ha Wanig.

Difenn a ra ar brezhoneg unvan.

Kasit ho prof, bras pe bihan, d' an teñzorer : L. MORVEZEN, 6, avenue de la Gare, Concarneau. - K. R. 1316-63 Nantes.

TEANGADOIR. -

Padraig O Broin, 52 Derwyn Road, Toronto, a gemenn dimp e vo ret d' e gelaouennig ehan hep dale da zont er-maez. Ar gelaouennig a oa dreist-holl gouestlet d' ar gouezeleg.

MEMORANDUM. -

Ar gevredigezh « Le Souvenir Breton », renet gant R. Tulou, he deus kaset d' ar gouarnamant ur « mémorandum pour la constitution d'une Province-Pilote, entité administrative pouvant servir de base au renouveau structural de la France Métropolitaine ». Ur respont he deus bet ar gevredigezh digant an Ao. Debré, o lavarout e oa tremenet mare ar parlamantoù rannvroel.

72

LEVRIOÙ BREZHONEG GWERZHET E KEMPER. -

Evel bep bloaz e kas deomp an Itron Kemere munudoù diwar-benn gwerzh al levrioù brezhonek en he stal e Kemper. Er bloaz-mañ ez eus bet gwerzh 407 levr, nebeutoc'h eta eget warlene (526) hag ar bloaz a-raok (488). Met evit pep tra, hag evit pep stal e Kemper emichañs, ez eus bet nebeutoc'h a werzh : heuliet o deus al levrioù brezhonek ar reolenn.

Al levrioù gwerzh ar muiañ a zo : Breton par l'Image, 107 ; Yezhadur R. Hemon, 88 ; Cours Élémentaire R. Hemon, 57 ; Geriadur Gallek-Brezhonek, 33 ; Geriadur Brezhonek-Gallek, 24, hag ar 4 skouerenn diwezhañ eus Mots Usuels R. Hemon. 88 levr all a zo bet gwerzh, en o zouez 7 levr evit ar vugale, 3 Istor al lennegezh, 3 Labous ar Wirionez, 3 Geotenn ar Werc'hez, 3 Barzhaz Al Liamm, 9 Tristan hag Izold, 2 Amañ hag Ahont, 2 Va Zammig Buhez, 2 Komzoù Bev, 2 Nomenoe-Oe, 2 Barzhonegoù Jakez Riou, ha 2 Marvailhoù ar Vretoned. Gourc'hemennnoù gwellañ d' an Itron Kemere. Salv ma vefe heuliet he skouer e meur a lec'h all.

LES LOUPS DE COATMENEZ. -

Krog eo Skouted Bleimor da ober ul labour talvoudus-tre : embann (e galleg) romantoù a spered breizhat. O soñj a zo embann evel-se romantoù Paol Feval, da skouer. Krog int gant o labour, hag embannet o deus, aketus ha kempenn, ur romant plijus, savet gant Gilles Le Desnays ha skeudennaouet gant Le Rallic :

Les Loups de Coatmenez, ur romant a zispleg istor ur bagad « Bleizi Breizh » o klask teñzor kurunenn Vreizh.

Embannet eo ar rummad gant ar **Coelbren** renet gant hor mignon Bouessel du Bourg. Erbediñ a reomp d' hol lennerien sikour eus o gwellañ striv ar paotr kalonek-mañ, dre breñañ ar skridoù embannet, da gentañ-holl.

Priz : 180 lur, hep mizoù kas ; dre ugent : 160 lur. Y. Bouessel du Bourg, 38, avenue Emile-Zola, Paris (15°). - C.C.P. 14.350-33 Paris.

KANAOUENNOU POBL dastumet gant A. Bourgeois. -

An dastumad a zo bet embannet gant Kenvreuriezh Sonerion Bariz gant skoazell hor mignon Abeozen. Bez ez eus ennañ ur strobad 80 kanaouenn dibabet hag embannet gant ar sonerezh ha notennoù ar C'horonal Bourgeois.

Ar skouerenn a goust bremañ 1.100 lur. Confrérie des Sonneurs de Paris, 3, rue F.-Garnier, Paris (17°). - C.C.P. 16.734-10 Paris.

AR C'HILHOG a zo kannadig miziek Skol Sant-Per e Plouenan, renet gant an Ao.

Troal, beleg. Bez e kaver ennañ pennadoù savet gant bugale ar skol.

Hetiñ a reomp buhez hir d' ar c'hannadig nevez ha spi hon eus e kaso mignoned ar brezhoneg o skoazell d' an Ao. Troal.

LO GAI SABER. -

E niverenn Du-Kerzu 1958 ar gelaouenn okitanek « Lo Gai Saber » e kaver ur pennad diwar-benn Aogust Brizeug. Abbé Salvat, 31, rue de la Fonderie, Toulouse.

73

PELEC'H PRENAN HO LEVRIOU ? -

Setu amañ un nebeut stalioù ma c'hellit prenañ levrioù Al Liamm enne :

- E ti an Itron Guilcher - Librairie Baratoux - rue Foch, St-Brieg ;

- Librairie de la Cité - Le Bris - rue de Siam, Brest ;

- Librairie Thomas, rue des Capucines, Lanuon ;

- Ti Breiz, 2, rue Hoche, Roazhon ;

- Moreau, Landreger ;

- Itron Cossec, 16, rue Grégoire-de-Tours, Pariz (6°) ;

- Itron Bever, Plouvouskant.

Ar roll-man n' eo ket klok. Al levrierien a fell dezhe e vije meneget o anv amañ n' o deus nemet hen kemenn dimp.

ENKLASK DIWAR-BENN AR RADIO. -

Al lennerien a zo pedet da gas ar buanañ ar gwellañ follennoù an enklask embannet war niverenn 70 « Al Liamm ».

AR SUNOU FROUEZH

Danvez an trevell oberius gwellaat hon doare magañ

N' eo ket skrivet ar pennad-mañ evit an huñvreerion a gav dezho eo ar frankiz ur pal, peurvart pep tra goude e ziraetz. Skrivet eo evit ar Vretoned prederiet gant gwellaat stad ar Bobl hag ar Vro, koulz e-keñver ar c'horf hag e-keñver ar galon, an ene, ar sevenadur pe ar bersonelezh ; evit ar re gred emañ korf hag an ene dizisrann er bed-mañ ; ar re a gred emañ o dlead strivañ evit lezel war o lerc'h ar Bobl hag ar Vro e gwelloc'h stad eget n' o deus o c'havet.

Abaoe « An Aotrou Bimbochet e Breizh » hag evezhiadenn Roparz Hemon : « daou c'hant vloaz a stourm enep ar vezventi », n' emeur ket aet pell gant ar stourm-se e Breizh, daoust m' eo deraouet gant hiniennoù er-maez an Emzav. E-keit-se avat e hogos pep Bro eus ar bed emeur aet war-raok, anatoc'h m' eo deuet da vezañ an arvar alkoolek, unan eus spontusañ kleñvedoù gwerin ar bed arnevezel.

Holl e ouzomp emañ an alkoool ur wallenn a c'hell tizhout pep hini deiz pe zeiz, ennañ e unan pe en e familh, pa ne vefe nemet dre zimezioù. Holl e ouzomp pebezh mallozh eo ar wallenn war hor Bro, pegement a familhoù freuzet, a vuhezioù falc'het en hanter oad, a nerzhioù krouiñ hag a goanagoù koazhet er werenn, hep kontañ ar wallzarvoudoù, an dorfedoù, ar c'hleñvedoù a bep doare ; e-mesk ar re-mañ ar follentez hag an alkoool follentez. Breizh en he fezh a zo he buhez korfel, he yec'hed ene, he da zont en arvar drezhañ. Ur c'hleñved evel ar

re all eo avat, a c'heller pareañ, ha mirout outañ, dre hir stourm hervez reolennoù poellek.

Stourmet a zo bet en dremenet, hogen en ur stumm enebañ kilstourmus o vont a enep kement a voazioù, a interestoù, ma save buan enebiezh a-berzh ar c'hevredigezhioù kenwerzh galloudus a vire mont pelloc'h.

Klevet hon eus menegiñ mui pe vui ar c'hevredigezhioù dirwestel gouestlet da skoazellañ mezvierion a baouez lonkañ, emouestlet o izili da chom hep evañ berad alkool o buhez-hed evit talvezout da skouer da gennerzhañ o breudeur reuzeudik o deus kement a boan en em zizober eus evañ. Hep mont keit all n'heller ket chom difrom p' en em gaver kiriek ouzh ar Bobl hag ar Vro, ouzh o dazont hag o yaouankiz. Da bep lenner da brederiañ ha da zibab : pe chom difrom evel al Levid war hent Jericho, pe emouestlañ en ur gevredigezh dirwestel, ar Groaz Aour, katolik, ar Groaz C'hlas, protestant, an Nevedourion Vat, lik ; pe c'hoazh dibab, hep mont e kevridigezh ebet, reiñ skoazell da vrudañ emled an diedoù hep alkool roet deomp bremañ gant ar skiant arnevezel, a ginnig deomp aze danvez un trevell oberius enep an alkoolegezh, danvez da wellaat hor magadurezh naturel.

74

Hep kontañ an dour hag al laezh, ken kozh hag ar bed, hogen disaour a-walc'h ; na kennebeut an diedoù kemegel evel ar soda, Verigoud, pe koka-kola, hogos ken noazus hag an alkool dre o danvezioù kemegel ; dizoloet eo bet penaos aozañ diedoù yac'haus hep alkool diveret eus ar c'hevun mammennoù natur hag an evajoù alkoolek : ar sunoù frouezh ha sunoù legumaj digo, dourennoù beo ar gwez, puraet gant bannoù an heol, ken brudet e broioù prederiet muioc'h gant yec'hed o fobl.

Ar sunoù frouezh diverv n' int ket hepken diedoù hep alkool mat da enebañ ouzh emled ar vezventi bez' emaint ouzhpenn gant o sukrennoù beo, o buhezennoù, trenkennoù hag elfennoù prizius, ur magadurezh eus ar re yac'hausañ, nerzhekausañ, ur pare alies d' ar wander-korf. Da zibab hon eus eta etre kenderc'hel reiñ poezon d' hor breudeur, d' hor bugale, 'n ur baouraat ar Vro, pe rein dezho un died magus, yac'haus, nerzhekaus, 'n ur sevel evit-se un ijinerezh nevez a zegasfe labour ha pinvidigezh er Vro.

Anat eo a-hend-all emañ hualet an holl strivoù evit gwellaat ha dieubiñ buhez an DEN hag ar VRO dre nerzh morennus an techoù gwerin meur. Un dachenn krouiñ ec'hon, lec'h m' en em stumm ar galon hag an DEN, a zo dirazomp. An alkool hag ar vezventi a zo chadennoù pommer, hag en em zizober oute a vo, evit hor pobl, tostaat eus ar Frankiz.

Damgroget o deus hiniennoù gant an ero e Breizh, ouzh o lezel o unan e pellaimp eur an trec'h ouzh an alkool, pe e lakimp zoken an trec'h-se an arvar ; ne vern penaos koll hol lec'h war an dachenn e vefe.

Al labour e unan n' eo ket tenn meurbet, hirbadus nemetken. Gortozet eo ar c'hiz nevez. An degemer am eus resevet war ar maez ar mizioù tremenet hen diskouez anat. Gortoz a ra hor pobl, gant hirnerzh, un died yac'haus, ha marc'had-mat, da zibradañ an alkool, un ijinerezh nevez a virfe a zisplantañ hon diwezhañ gwez avaloù. M' am eus kavet enebiezh, eo bet a-berzh ar c'hevredigezhioù diazezet, bourc'hiziek, aon gante ouzh « skeud » ar Vreizhegiezh.

N' eo ket din eo da laret amañ sevel ur gevredigezh vreizhek ar sun avaloù pe a enebiezh ouzh an alkool ; da bep hini da brederiañ ha da vennout. Anat eo e ra diouer un aergelc'h d' ar sun avaloù : ur marc'had aozerion, gwerzerion, ha prenerion, ur skol-heñchañ evit kelenn an aozañ, aliañ ar prenañ-binvioù, studiañ ar frouezh o tereañ ar gwellañ, ar gwellaennoù da zegas.

Goude an avaloù e vo frouezh all da c'honid, ar c'hastilhez da gentañ, a zeu mat e Breizh, karget a vuhezennoù hag a drenkennoù, a dalvez da saourañ goularoc'h sunoù ; goude-se ar sivi, ar spezed, ar flambouezenn, an drez-liorzh, hep ankounaat rezin bro an Naoned. Bez' e c'hellfe Breizh dont da vezañ liorzh-frouezh Kornog Europa, labour enni evit an holl Vretoned, ken war ar maez, ha ken en ijinerezh treuskemmañ.

75

Ur greizenn dezrevell a ra diouer ivez, ganti dielloù tilh dibabet mat hag adnevezaet dalc'hmat, evit ren al labour en un doare poellek.

Aozañ sun frouezh e labouradegoù a zo ul labour blizidik kenañ, a c'houlenn ardivinkoù koustus meurbet. Meur a zoare aozañ a zo anavezet : pasteurisañ, peursilañ, amsec'hañ, e sell eus an aozañ mirout dre ar skorn, dindan gwask ar Co2, dre c'houllonder, e sell ar mirout. Anat eo siwazh e c'houzañv ar sun diwar doareoù amnaturel ; bete-vremañ ar gwellañ hent eo pasteurisañ ha mirout dre goullonder, an hent heuliet evit aozañ sun war ar maez.

Er c'hêrioù, goude malañ an avaloù hag o gwaskañ, e tommer ar sun betek, 68° ma virer e barikennoù, 78° ma virer e listri bihan, boutailhoù gwer 1 litrad, dre ma tistan buan al litrad ha re c'horrek ar varikennad ; d' an derez-se e stouver klok al listri peurleun, hep lezel an disterañ berad aer etre ar sun hag ar stouv ; neuze e vez gourvezet ar voutailh (evit pasteurised ivez ar stouv), ha ma virer e barikennoù e vez mastikaet ar stouv war houmañ hag e vez goloet gant ur gwiskad eol lin evit diwall ouzh an aer mont e-barzh a-dreuz ar c'hoad. Anat eo e sav goullonder el lestr dre ma tistan ar sun, hag e klask an aer emsiled ; rak se e ranker ober gant stouvoù kaoutchoug pe aluminiom. N' heller ket kennebeut tommañ rag-eeun war an tan, anez se e trofe ar sun e kaotigell; ret eo tommañ ar sun en ul lestr soublet en dour berv. Ardivinkoù marc'had-mat a-walc'h a zo evit se, korzennoù lies-tro anezho, doare an alambic, a vez soublet en ur podad dour war an tan. Bez' ez eus ivez un ardivink dredan, marc'had-mat, hag a domm ar sun dre dredanbegoù.

Ar sun a rank bout prientet aketus, netaet dreist, graet diwar ur c'hemmesk a 4 lodenn avaloù trenk hag ul lodenn avaloù dous. Ar mizoù aozañ, war-dro 10-15 lur 1-1-1959 dre litrad, da lavarout eo e koust war ar maez etre 20 lur ha 35 lur al litrad sun aozet.

Bez' emamp, ma karomp reiñ un tammig lañs, dirak un donedigezh ekonomegel evel hini an avaloù-douar diuzet tregont vloaz a zo ; brasoc'h e vefe tachenn ar sunoù frouezh eget hini an avaloù-douar diuzet avat.

Tu hon eus eta da labourat aze war dachenn buhez fetis hor pobl ; ra deurvezo pep hini evelato digareziñ displegadurioù enoeüs a c'hell marteze reiñ tu da hiniennoù aozañ o sun ar bloaz a zeu ha da reiñ lañs d' ar sun e Breizh. Evit gouzout hiroc'h bez' e c'heller skrivañ da : Yvon CRAFF, 4, rue du Combout, Quimperlé, en deus aozet sun avaloù ar bloaz-mañ en un nebeut kêrioù war ar maez, pe da Jacques ROPARS, Cours-Monségur (Gironde), aozer sunoù abaoe 20 vloaz.

Ur gevredigezh, « Les Cercles Bretons de vie saine », emeur e gevel, he fal brudañ ar sun avaloù peurgetket, he rener J. THOS, Favières-les-Roses par La Ferté-sous-Jouarre (Seine-et-Marne).

Y. CRAFF, diwar ur skrid gant J. ROPARS.

Ti-Moulerezh AR SKREV - Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn : lañ trimiziad 1959 - Niverenn er voulerez : 17212
Ar merour : P. AR BIHAN

PAJENN AR RE YAOUANK

Genver-C'hwevrer 1959 Niverenn 14

Ar pennad emaoac'h o vont da lenn amañ a ro ur skeudenn vrav-kenañ eus skoilhaù a c'hortoz pep stourmer breizhat. Hogen, arabat dimp, ouzh e lenn, lezel an dic'hoanag d' hon tizhout pe tennañ dioutañ un digarez mat d'hol leziregezh. Er c'hontrol, dre ma tispieg ken sklaer ha ken bev an diarbennoù a c'hell hon tagañ, e tle kreñvaat hor youl da drec'hiñ hag hol lakaat da soñjal gant ur wir feiz : « Ne blegin ket, dont a rin a-benn ! »
E. E.

Alies e vezer bamet o soñjal e kalonegezh tud 'zo ! Ar soudarded hag a ya d' an arsailh gwadek pa darzh e pep lec'h, en-dro dezhe war ar gompezenn rousaet gant an tan, obuzioù an enebourion, ar voraerion hag a chom war vourzh o lestr e-lec'h klask saveteiñ o buhez ! Nag a skouerioù ez eus !

Hini ebet eus an dud yaouank ma 'z omp ne c'hell lavarout hag-eñ ez eus danvez haroz pe danvez den laosk ennañ.

Rouez an dud hag a gompren e-touez ar bobl dre vras, pegen uheloc'h eo kalonegezh ar spered. Hini ar soudard pe ar moraer a zo brav nemet soñjit un tammig en hini ez eo ret kaout p' en devezer c'hoant da lakaat ar vuhez da glotañ gant ar menozioù. N' eo ket e-pad un deiz, pe zaou, pe ur sizhun, pe ur miz, pe ur bloaz zoken ez eo ret derc'hel penn ha derc'hel start, met e-pad ur vuhez.

N' eo ket ouzh kanolioù pe mintrailherezed an enebourion hag ez eo ret teurel pled met ouzh digomprenusted ar gerent, ar vignoned, an amezeien, ouzh digomprenusted an holl.

Adal an deiz ma tibabez un hent ha n' eo ket hent an holl ez out da unan-penn, lakaet out a-gostez evel un istrogell, evel un den un tammig diboell. Tanfoeltr evezh ebet ne vez graet ouzh pezh a lavarez. Arabat klask pemp troad d' ar maout, dre ma ne rez ket evel an holl ez out un istrogell.

Ret eo hen anzav, rouesoc'h eo ar re gadarn war dachenn ar galonegezh-se. Fellout a ra deomp holl, ni brezhonegerion yaouank, saveteiñ ar pep gwellañ eus hor broad, evit ma vleunio c'hoazh hor sevenadur keltiek en amzer da zont. En hon touez, hini ebet sur-mat ne soñj dezhañ e plego dirak an darvoudoù. An holl ac'hanomp e vimp krouerien tiegezhioù brezhonegerien !...

Arabat en em douellañ ! Siwazh, ne gasimp ket hon erv a-bezh da benn. Da damall e vezo an hini hag a c'hwito, ya en un doare, nann en un doare all.

Daoust hag e vez tamallet e wander d' an hini gwan.

An den kreñv hag a zo trec'h ne c'hell ket barn an den gwan hag a zo trec'het hep en em lakaat war ar memes renk hag ur ramz hag a gomzfe garv ouzh ur bugel dre ma ne vefe ket barrek hemañ da ziwriziennañ ur wezenn derv gant e zaouarn.

Pep hini ac'hanomp en deus e blanedenn da heuilhañ ha n' omp ket niverus o vezañ barrek da ziskouez ur youl, ur galon dreist, par da hini v-Beethoven pa youc'he, hag eñ bouzar « kregiñ a rin e genou an Tonkadur ».

A dra sur, ur fazi e vije ivez chom diseblant abalamour da se dirak an darvoudoù, en ur lavarout : un den gwan ez on hag arabat en em chalañ. Stourm a zo ret ober. Stourm daoust ma vezer trec'het, stourm bepred, klask bemdeiz adc'hounit an dachenn gollet.

Da welout a ran dija, va breur, trec'het, aet ar maout gallek garantez evit kened da vro. Dindan nebeut e vi - ma n' emaoout ket dija - war an dachenn-vrezel. Da zanvez gwreg, dre garantez evidout a asanto da gement tra a gari, en ur soñjal en he donañ sed aze follentezioù yaouankiz hag a dremeno gant an amzer. Ur wech dimezet e vo ret di bezañ solud ez sav ma ne fell ket dit bezañ kaset d' an traoñ gant arsailhoù kentañ an digomprenusted.

Da welout a ran dija, va breur, trec'het, aet ar maout galleg ez oaled nevez ganet ! Da welout a ran o klask lakaat dre ar Yezh All ur vrogarantez

kreñv e kalonoù da vugale. Da welout a ran glac'haret gant da vugale estren, evel un estren da unan ez oaled, da welout a ran o klask krediñ en da uhelvennad, steredenn re uhel moarvat evit ma vije bet posubl d' ar preñv ma 'z out, he lakaat da ziskenn betek ennout. Da welout a ran ivez, ha te beuzet en un aergelc'h a zigomprenusted koulskoude, o klask dihuniñ Breizhiz all en diavaez d' az tiegezh. Darn a soñjo ennout gant dismegañs marteze. Me avat n' her grin ket. Marteze, siwazh ! dre m' en em welan madik a-walc'h ez kroc'hen, me ken gwan, ken dizifenn rak an dic'hoanag, me ken truezus pa gouez va birvidigezh, va feiz, evel ur bompinell he gwinterell dorret.

Nann, n' her grin ket rak stourmet az po da vuhez-pad ! Kilañ az po graet, nemet kammed ha kammed hepken ha neket en un taol. Heñvel e vi bet ez puhez ouzh da baour-kaezh Vreizh hag a zalc'h, da stourm daoust ma n' eo hec'h istor nemet istor he c'hiladennoù. Meur e vi bet evel ma 'z eo meur istor hor bro.

Na pegen aes e seblanto dit neuze stourm unan hag en devo trec'het pa ne vefe nemet ur wech en e vuhez.

Yann-Ber PIRIOU.

PAJENN AR RE YAOUANK, aozet gant KEVREDIGEZH AR VRRZHONEGERIEN YAOUANK.
Renerezh : E. EVENNOU, 10, rue-Perrault, Lotissement de la Croix-du-Mont,
Fontenay-le-Fleury (Seine-et-Oise).
Embannet gant Al Liamm.

AL LIAMM 73

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 73

Meurzh – Ebrel 1959

TAOLENN

Galv, gant Ronan Huon	83
Un torkad barzhonegoù, gant Saig ar Go	85
Jord Ar Mée, gant Fañch Elles	96
En eñvor Jord Ar Mée, gant Per Denez	100
Breuriezh Vroadel St Erwan ar Vrezhoned, gant Jord Ar Mée	105
Brezhoned an diavaez, gant Jord Ar Mée	108
Kanaouenn en enor da Yann Vari Perrot, savet gant Jord Ar Mée	111
War-lerc'h an dareuñ, gant Jord Ar Mée	113
Ar Soner Gourrebed, gant Jord Ar Mée	119
Skol-Louarn Veig Trebern (kendalc'h), gant Youenn Drezen	125
Argantael (kendalc'h), gant Abeozen	131
Marv ar peizant, gant Bleu Benal	146
Al Levrioù	147
Notennoù	149
Pajenn ar re Yaouank	155

GALV

En niverenn diwezhañ Al Liamm ez eo bet roet kontoù 1958. Warlene e vanke 199.056 lur er c'hef e dibenn ar bloaz. Er bloaz-mañ ez eo bet kresket adarre priz ar moulañ ha, daoust da 153.000 lur a brofoù, hon eus kollet 69.000 ouzhpenn. War un dro 268.000 lur.

Lakaomp ne greskfe ket hor mizoù er bloaz-mañ ar c'holl klok hep diskontañ ar profoù a dostaio eus 500.000 lur.

Digant hol lennerien e c'houlennomp bremañ 1.200 lur evit ar 6 niverenn da lavarout eo priz dek pakad sigaret. Kement-se avat ne zegas ket trawalc'h a zour d' hor milin : $1.200 \times 500 = 600.000$ lur. Ar moulañ hepken en deus koustet 750.000 lur warlene. O vezañ ma n' en deus Al Liamm perzh ebet e kest ofisiel ar brezhoneg ez eo war ar goumananterien e kontomp ha warne hepken.

Splann eo n' hellomp ket derc'hel evelse. Er c'hontrol graet hon eus hor soñj bihanaat hon dle e dibenn ar bloaz. Daou stumm a zo d' hen ober : goulenn digant hol lennerien feal kas muioc'h a brofoù pe grennañ niver ar pajennoù. Diwall a raimp da dremen en tu-hont da 80 pajenn ha ma vez ret e vo graet un niverenn gant 60 pajenn hepken. An dra-se hervez ar profoù a gouezho en hor c'hef er mizioù a zeu.

84

Da geñver Devezh ar Brezhoneg soñjit en ho kelaouenn : kasit 1.000 lur, 2.000 lur, 3.000 lur. Muioc'h pe nebeutoc'h, met kasit un dra bennak.

Ho trugarekaat a reomp en a-raok en anv ar brezhoneg.

Ronan HUON.

UN TORKAD BARZHONEGOÙ

GANT SAIG AR GO
(1893-1956)

YOUL DIWEZHAÑ

Pa vezin-me marv, savit du-hont va bez,
War lein un dorgennig c'holoet a c'hlasvez
E gwasked didrouzik pratell veur dieubet
 Va Ukrenig karet.
 E kuzh ar parkeier.
 Damdostik d' an Dniper,
 Ma vezin luskellet
 Gant hiboud an dour-red.

Ken na zougo d' ar mor en e zour
Diwezhañ berad gwad an enebour,
Va spered a dec'ho pell diouzh ar menezioù
Hag ar pratelloù glas marellet a vleunioù.
Distrobet a bep tra, e nijo va ene
Betek ar baradoz da bediñ va Doue.
Ken na vo degouezhet kement a c'hortozan,
Netra all ebet ken ne glaskin digantañ.
Lakit eta va bez, du-hont war un dorgenn,
Ha c'hwi breudeur Slaved torrit prim ho chadenn.
Gant gwad ruz-tan hon enebour kriz
Dourit gwrizioù gwezenn ar Frankiz.
 War zouar ho pro adsavet,
 Kaer, dieub hag ec'hon,
 Soñjit em fedennoù kuzhet,
 Hag em c'homzoù gwirion.

Ukrena : Taras Schawschenko
Testamant barzh brudet an « Tad ar Vro »
Oflag III A. - 30-7-40

D' UR MIGNON GLAC'HARET

Denig paour ken dister, trouz ganit ur pennad
Perak klemm evel-se, piv da laka ken nec'het ?
Chalet eo da ene, bras eo da galonad :
Da ene 'zo divarv, da zaeloù 'vo sec'het.

Chadennet da galon ouzh kalon ur vaouez,
Gant samm da garantez da galon 'zo gwasket,
Da ene a c'houlenn skor Doue hep paouez,
Da ene 'zo divarv, da galon 'zo disammet.

Soñj un eurvezh dudi a zo strafuilh d' az ene,
Hag a guzh dirazout an amzer da zonet.
Na geuz mui tamm war-lerc'h, mag fiziañs adarre
Da ene 'zo divarv, ar vuhez ne bad ket.

Da gorf a zo brevet dindan bec'h da soñjoù,

Daoubleget eo da lienn, da nerzh a zo kollet.
Kouezh eta d' an daoulin, tav gant da hirvoudoù,
Da ene 'zo divarv, eur da varv 'zo sonet.

Da eskern en arched ne vint prim 'met poultrenn.
Anv, brud vat ha koun gant pep tra 'vo skubet,
Nemet da garantez mar deo yac'h he hadenn !
Da ene 'zo divarv, soñj a zalc'ho bepred.

24 Eost 1940.

87

DALC'H SOÑJ BEPRED !

Dalc'h soñj pa deu gouloù-deiz pep beure
Da reiñ d' an heol e alc'houez alaouret ;
Dalc'h soñj pa dizh an noz, gant he huñvre,
Damguzhet en he brozhig arc'hantaet ;
Gant galv ar blijadur ma trid da galonig
Ma klask soñjoù serr-noz ober dit allazig :
 Selaou e-mesk ar gwez
 Hiboudigoù va mouezh :
 Dalc'h soñj bepred.

Dalc'h soñj hag e teufe va flanedenn
D' am stlejañ pell diouzh va bro garet ;
P' o dezo an harlu hag an anken
Teuzet ar spi em c'halonig gweñvet,
Soñj mat em c'harantez, hag em ger diwezhañ,
Evit an neb a gar bezañ pell n' eo netra.
 Va c'halon gant pep sko
 Dre holl a lavararo :
 Dalc'h soñj bepred.

Dalc'h soñj pa vo dindan maen ur bezig
Lakaet va c'horf paour da gousket da vat ;
Dalc'h soñj ma welez-te ur vleuñvennig
War va bez o klask digeriñ goustad.
Ma n' am c'havez er bed, va ene divarvel
En da gichen a vo evel ur breur fidel,
 Hag en noz didrouzik
 Va mouezh ' glemmo sioulik :
 Dalc'h soñj bepred.

29 Eost 1940.

88

STOURMOMP BEPRED

Lin den gwenn e varv, krommet e izili,
A blante gwez bihan e kichenik e di.
Tri baotr yaouank o tremen dre an hent,
O welet e labour, a lavaras kerkent :
 - « Sevel ti a vije mat,
 Met plantan gwez d' az oad
 A zo koll da amzer,
 Paour kaezhig raneller !
 Rak lavar dimp, mar gallez,
 Pegoulz e tañvai da frouezh ?
 Kozh Noe 'rankfes bezañ !
 Da labour ne dalv netra.
 Soñj en da fazioù tremenet,
 Lez ganimp an amzer da zonet. »

- « An amzer, paotred faro.
N' eo ket d' an neb a garo.
Ho ploavezhioù ha va re
A zo holl e galloud Doue.
Piv c'hell laret a welo
An heol hirie pa guzho ?
An Ankou bouzar ha dall
A falc'h an den mat ha fall,
Ar bugel en e gavellic,
An den pleget war ur wazhig.
Va bugale dindan va gwez
A gavo disheol ha frouezh.
Daoust ha difenn e ve bremañ
Da labourat 'vit e nesañ ?
El labour mañ ententit-holl,
E kavan dudi ha digoll.
Ha warc'hoazh e tañvain adarre
Ar blijadur a ro d' an ene
Al labour graet evit tud all.
Paouezet eta d' am zamall !
Marteze zoken, paotredoù kaezh,
E welin an heol meur a zervezh
O stekiñ war ho korf er vered. »

Ar c'homzoù mañ voe gwirion meurbet.
Unan eus an tri baotr war ar mor a varvas,
An eil en ur brezel e vuhez a gollas,
An trede a dorras e benn
O kouezhañ diwar ur wezenn.
Ha meur a wech an denig kaezh
A deuas da bediñ war o bez.
Dalc'homp soñj eus e gentel,
Stourmomp evit Breizh-Izel
Pephini war e dachenn
Hep chom morse da c'houlenn
Ha ni 'welo dizale
Hor bro garet diere.

20/IX/1940.

89

O VA BRO

O va bro, o va bro, gerig dispar !
Ger dous ha mat mar deus war an douar !
Eürus an den ma kar e gornig-bro,
Eürus neb 'zo pell pa soñj en dizro.
O va bro, o va bro, gerig dispar !

Nag e trido va c'halonig em c'hreiz
Pa c'hellin-me distreiñ da Vreizh ;
Pa welin hanter guzhet en dremmwel
Tour iliz karet parrezig va c'havell,
Nag e trido va c'halonig em c'hreiz.

Pep den a rank er bed kaout e neizhig
Evit e c'houdoriñ ur pennadig,
War ribl ar mor pe war gern ur menez,
En neizhig-se emañ al levenez.
Pep den a rank er bed kaout e neizhig.

O va bro, o va bro, gerig dispar !
Ger dous ha mat mar deus war an douar !

29 Eost 1940.

BREIZH DIGABESTR

Abaoe m' eo staget Breizh-Izel ouzh Bro-C'hall
 Ha m' emañ bez Anna, hon dukezig gwechall,
 Du-hont e Sant Denez, e-mesk ar Rouaned,
 Ar walenn aour n' eo mui nemet ur chadenn dir,
 Hag a-hed hon istor ez eus pajennoù hir
 Displeget warnezo poanioù ar Vretoned.

Dre fazioù Bro-C'hall, brezelioù hon eus bet :
 Ar peoc'h war douar Breizh, siwazh ne vleunio ket !
 Dre al « Lig » en hor bro, kalz a ranko fachañ,
 Betek devañ kêrioù, dismantrañ manerioù.
 Ar iliav hag ar spern stag ouzh o mogerioù
 A gendalc'h da damall Merkeur, Fontanella.

D' e dro Loeiz ar Meur, evit prenañ kalz brud,
 A gresk samm an tailhoù, didruez, war hon tud :
 War al labourer kaezh hag e holl vugale.
 Ma klemm e tiskarer tourioù, gwez avaloù,
 E krouger Bretoned, 'hed an hent a gantoù :
 Itronezed Bro-C'hall, p' o gwelent a c'hoarzhe.

Hon aotronez yaouank, gwir servijerien Breizh,
 A venn kaout he frankiz. Pebezh huñvre tud keizh
 Filip rener Bro-C'hall o c'hinnig d' ar bourev.
 War leurenn ar Bouffay, maner kozh an Naoned,
 Dindan lemm ar vouc'hal, pevar re dibennet.
 Pontkalleg Breizhad taer, mar deus ur « gwaz » te eo

Perak ne glever ken o tont eus an tourioù
 Son skiltrus ar c'hleier, gwir dudi hor maezioù !
 O ! re wasket eo Breizh gant ar « spouron » iskis !
 Ar c'hilhotin euzhus a labour a bep tu.
 Ha war Breizh, an Dispac'h a led ur vantell zu,
 Dre urzh an Aotronez diredet eus Paris.

Napoleon bremañ a c'houlenn hor gwazed.
 Kenavo lanneier ha Pradoù marellet !
 Kalz a ranko mervel war douaroù gouez,
 Rak mestr Bro-C'hall a venn astenn galloud e vrec'h.
 Marvit holl, soudarded, ma c'hounezo an trec'h,
 Keit ma kouezho war Breizh, dismegañs ha kernez.
 91

Hag abaoe, siwazh ! Roll anaon ar brezel
 Morse n' eo bet klozet war douar Breizh-Izel.
 Hed ha hed an hentoù nag a bet testeni
 A verk d' ar Vretoned krizder kalon ar mestr !
 Mall terriñ ar chadenn, ha bevañ digabestr !
 Youc'homp eta Breizhiz : e vro da bep hini !

Neuze 'vezimp eürus, pep den gant e vicher :
 Ar pesketour war vor, er park al labourer.
 Tud kêr ha tud ar maez, deut da vezañ breudeur,
 A lako da skediñ e Breizh evel gwechall,
 Dre ma ne glevint mui galvoù mistri Bro-C'hall
 O kemenn d' ar gwazed mont d' ar brezelioù meur.

E koun dervezhioù an harlu 1940. Gant spi da welet Breizh digabestr.

AR MARMOUZ HAG AR C'HAZH

Ur c'hazh hag ur marmouz, daou vignon ma kaver,
A veve didrouzik en hevelep maner.
Daou ganfardig 'oant sur, an eil hag egile,
N' o doa ken da zeskiñ na Pater nag Ave !
 Pa zianke un dra pe dra,
 Ne chomed ket da varc'hata
 Evit gouzout war biv raktal
 Teurel ar bec'h hag an tamall.
Mar doa laer ar marmouz, ar c'hazh war an dienn
A lamme buanoc'h eget war logodenn...
Ur wech e-tal an tan edont sioulik o-daou
O sellout ouzh kistin o poazhat 'mesk ar glaou.
Pebezh taol da c'hoari mar gellfent o lonkañ :
Reutañ un tamm o c'hof ha noazout d' o nesañ !
« Breur, eme ar marmouz, gouzout a ran out ur maout !
« Kaeroc'h tro d' hen diskouez, morse ne c'helli kaout :
92

Tenn kistin eus an tan !
Ma vijen bet barrek
D' o zennañ va-unan,
Her graet ' mije dichek »
Ar c'hazh hepdale
A ra le
D' o zennañ gant e bav
 ha bray !
Prim e skub, al ludu
Un nebeut a bep tu ;
Goude, gant e skilfoù
E tenn a-unanò,
Ha mibin,
Ar c'histin.

Dre ma ruilhont war al leur-zi,
Ar marmouz o lonk gant dudi...
P' edont a-zevri gant o labour,
E teuas ur plac'h gant ur sailh dour.
Hag hon daou lamponig kerkent
D' en em dennañ diwar hec'h hent.
Laouen 'oa hor marmouz, a lavarer.
Ar c'hazh, a greder, 'oa kintoù 'n e... ler !
Tennañ kistin d' an holl er bed
Eo bet labour ar Vretoned.
Met ! Arabat d' an dud krediñ
E kendalc'hint gant ar c'hoari !

KALON SANT ERWAN

Yen ha teñval an noz, a-builh e kouezh an erc'h...
Hogen war al lanneg, ur gwaz, ur vaouez,
 A vale dilavar
 Dindan samm o glac'har.
Ouzh an erc'h, an avel, e stourmont hep paouez,
Gant tri vugeligo paour o leñvañ war o lerc'h.

Met setu ma kredont, e skeudenn al luc'hed
Gwelout ur maner kozh du-hont e penn an hent...
 Hag ez eont dilavar,
 Dindan samm o glac'har,

Betek dor ar maner, 'hed al laneg divent,
Da c'houlenn degemer e kornig un oaled.

93

« Tremenit, Tudoù fall, prenet em eus va dor ! »
A respont ur mevel en ur c'hervel ar c'hi...

Hag ez eont dilavar,
Dindan samm o glac'har,
Hep gouzout e pelec'h e kavint ur goudor...
Peogwir er Minic'hi e chom klozet an ti...

Yen ha teñval an noz, didrouz e kouezh an erc'h...
Hogen ur vouezh o galv, ur vouezh flour ha seder
« Tostait holl hep aon,
Ha debrit diouzh ho naon.
Deuit va bugale, deuit va breur, va merc'h,
Lezit samm ho klac'har ha bezit dibreder. »

Tomm eo dezho bremañ, ur goan vat o deus bet,
Ha gwele da c'hourvez... Ar mestr diouzh ar mintin,
Pa deuont gant trugar
Da glask samm o glac'har,
A lavaras « Chomit !... » Ha dek vloaz int chomet
E-kichen Sant Erwan, ... e maner Kervarzhin.

AN ALC'HOUEDER

Ur mintinvezh a viz Ebrel
P' edon o vont d' ar parkeier,
Skañvik e welis o sevel
E bolz an neñv un alc'houeder.
Hag o klevout e vouezh sklintin
E kreden tizhout er maeziou,
Douget en aezennig mintin,
An dudiusañ kentelioù.

94

Evel an alc'houeder, mibin,
Kan ur bedenn gant karantez,
Hag e kavi war da zaoulin
Nerzh da labourat dienkreiz.

War zivaskellig an avel
E pign, e pign an alc'houeder.
Savet eo bremañ ken uhel
Ma n' her gweler mui er pellder,
Met kentizh evel ur voullig
E kouezh didrouz 'kreiz ar parkad.
Emañ' seder al labousig
E-tal e neizh hag e dorrad.

Evel an alc'houeder, gant spi,
Ped da grouer madelezes,
Hag e kavi war-dro da di
Bugaligoù karantezes.

Eus kreiz ar park ul labous all
A-denn-askell a nij d' e dro.
Sevel a ra gant tizh ha mall
O strewiñ dudi ' us d' ar vro.
Hag an eil war-lerc'h egile,
Un alc'houeder diwar e neizh
A welin o vont evel-se
Da ganañ betek fin an deiz

Evel an alc'houeder, gant feiz
Kinnig da Zoue da c'hwezenn ;
An den a labour 'hed an deiz
A stumm en neñv e gurunenn.

Betek an noz er parkeier
Em eus selaouet gant dudi
Kanaouenn drant an alc'houeder
O kas da Zoue meuleudi.
O tont d' ar gêr gant an alar,
Em eus komprenet e serr-noz
Pegen dous eo war an douar
Stourm da c'hounit ar baradoz.
95

Evel ma nij an alc'houeder
E bolz sioulik an oabl divent,
E nijin ivez gant preder
War-du levenez bro ar Sent.

13/XI/1947.

DISKUIZH !

Dre ma red an amzer didrouzik war e dal,
Ar beleg kozh a wel eo bet kaer e vuhez.
En e barrez e kav tud sentus ha leal
Aketus da vale war gwir hent ar furnezh !

Nann ! n' eo ket en aner en devezo stourmet
E-pad meur a vloavezh e-kreiz an trubuilhoù,
Gant Mestr an Ebestel an hadenn benniget
A zoug un eostad puilh e park an eneoù.

Nag eürus ar beleg gwasket gant an amzer
Pa vez chomet gredus war roudoù ar Salver
Pa vez bet kalonek, el labour, deiz ha noz.

Rak, war e dremen van, e c'hell laret bemde :
« Tostaat a ran seder ouzh aoter an Doue
A bedan da reiñ din diskuizh ar baradoz ».

9-3-1948.

(Ar varzhoneg-mañ a zo bet reizhet gant dorn krenus an Ao. Saig ar Go un nebeut
devezhioù a-raok e varv.)

(Pep gwir miret strizh gant Per DENEZ.)

JORD AR MEE

Gant FAÑCH ELIES

(Eñvorennoù)

E dibenn ar bloaz 1940 eo em eus graet anaoudegezh gant Jord Ar Mée. Bez' e oa eus Bretoned Pariz ha me ne guitaen ket alies bro Sant-Brieg. Gant darvoudoù an hañv-se, avat, ez oa bet degaset ur veskadeg spontus dre ar vro a-bezh.

E Pariz n' oa mui nemeur a labour da gavout war dachennoù oa. Setu ma oa deut lod eus hor Bretoned da glask repu e Breizh. Lusk ha birvilh a oa en Emsav en amzer-se. Diaes e oa e gwirionez d' un den barn petra zeufe da vezañ Kuzul Broadel Breizh. Dont a c'helle da vezañ ur framm evit ar vro, pe venel un taol esa aner ouzhpenn war-lerc'h reoù all. An darvoudoù muioc'h eget an dud o deus renet ar c'hoari. Da c'hortoz ma voe krennet e zivaskell d' an Emsav e roas labour d' ur bagad niverus a-walc'h a baotred hag a verc'hed gredus. Jord a oa unan anezho.

War-dro miz Here 1940, edod o klask lakaat en he flom ur radio breizhek. En abeg da se em eus graet meur a dro e Roazhon a-raok bezañ distaget e miz Du diouzh va micher kelenner... evit un nebeut mizioù, war a grede din. Piv en dije kredet en amzer-se e oa dirazomp bloavezhioù ha bloavezhioù brezel. An U.S.A. a chome peoc'h en tu all d' ar mor. An U.R.S.S. hag an Alamaned a oa pe a seblante bezañ mignoned. Ar brezel, un afer fall embreget diboell ha da vezañ klozet dizale. N' eus nemet e Mezheven 1941, pa grogas ar brezel etre Alamaned ha Rusianed, ma teuis da soñjal ne welfemp ket penn hon hent.

97

Mat ! da c'hortoz savomp Roazhon-Breizh. Hag en ur gambr vras, feurmet dimp evel burev e straed Lafayette, ez en em vodemp un dousen bennak a baotred hag a verc'hed. Yann Roazhon a oa bet roet da rener dimp. Florian Le Roy a ouie ivez micher ar skingomzer. Holl ar re all a oa deskarded. N' ouiemp ket mat da belec'h e skoemp. N' ouiemp ket zoken pegeit amzer a vije roet dimp er skinva. Betek gouzout e tivrazemp damskeudoù abadennoù ken e galleg ken e brezhoneg. Pa vezemp aet skuizh e veze sonerezh : pladennoù pe biano. Ur sonaozour yaouank hor boa en hor bagad : Jef Penven, a zo sur mat an hini en deus bet e chañs wellañ gant Roazhon-Breizh. Ar Mée a oa eus e vignoned. Troet gant ar sonerezh n' oa ket, avat. Evel meur a Vreton mat all am eus anavezet, stad a rae eus tonioù Breizh dre ma 'z oant lod eus danvez Vreizh. Arabat deoc'h, avat, mont da c'houlenn digantañ bamiñ dirak oberoù Yann-Bastien Bach. Traoù estren d' e spered. Karout a rae Breizh hag ar brezhoneg. Dezhho en doa roet betek neuze al lodenn vrasañ eus e amzer vak, ha diwar neuze eo e labour pemdeziek a ouestlas dezho ken e burevioù ar Strollad hag en e skol vrezhonek da gentañ hag er Skingomz da c'houde. E lod en deus graet evit degas da wir « hon huñvreoù kaer » : Ur Vreizh breizhek e pep tachenn ha kement-se hep kasoni ouzh nikun, a gredan, nag ouzh neb bro all. An den postek-se, start war e dreid, n' en doa tamm ezhomm ebet eus broud ar gasoni. Gant habaskder e selle ouzh menozioù disheñvel ar re all. - Soñj am eus e lavare din un deiz e vije bet a-da gant ar Saozon ma vije bet anezhañ ur Gall evel ar re all. N' hellen ket bezañ aviz gantañ. N' em boa ket gortozet taol ganas Mers-el-Kebir evit dont da vout yen ouzh ar Saozon. En amzer Fachoda, ha me bugel, e voe heñvel hag an azaouez am eus maget a-hed-ur-wech evit Napoleon Veur n' aotree ket din magañ an disterañ istim evit krizder digar politikerien Bro-Saoz. - Ganet e Nottingham e 1902, Jord Ar Mée en doa, sur a-walc'h, abegoù da venel stag ouzh bro e vugaleaj. Anavezet am eus un all en dije, emezañ, kemeret laouen ar vroadelezh saoz, ma ne vije ket bet plaouiet abred a-walc'h gant karantez Breizh hag ar brezhoneg. Kement-se n' en deus e

doare ebet gwellaet o flanedenn dezho o-daou pevar bloaz diwezhatoc'h.

Un dro all ez oa meneg gantañ eus ur Breton a oa o paouez bezañ kraouiet. Dre forzh hejañ e bompoù dindan fronelloù an « alouberien » ez oa deut a-benn da hegasiñ ar re-mañ. Ha kaset e oa bet er goudor da zistanañ d' e empenn. - Ret mat e ve klask e dennañ er-maez, eme Jord. - Kalon vat ez oc'h sur, Jord. Larout a rin deoc'h un draig evelato. An den a zifennit ne savfe ket e viz bihan evit ho tennañ diouzh al lec'h m' emañ. N' oa ket tener va respont. Lezet e voe da vont an den kraouiet n' ouzon ket pegeit da c'houde. Bretoned Pariz o doa graet o seizh gwellañ evitañ. Petra en deus soñjet Jord hag e vignoned, pevar bloaz diwezhatoc'h, p' o deus gwelet ne oa morse an den-se gwelloc'h en e vleud eget pa c'helle lakaat plantañ en toull e genvroiz a zousennadoù. Nann, biskoazh n' en deus gouezet Jord Ar Mee peseurt eo ar gasoni.

98

Gant ar bloavezhioù o vont e-biou e oa bet kemmet hor stad. Graet hor boa hon annez en ti-post e solieradur ar radio. Roparz Hemon en doa kemeret al lec'h kentañ e mererezh an abadennoù. Div vras ar sizhun, stag outo ur c'hard eur da gentañ. Niver ar c'hardeurioù a yeas war greskiñ. Kardeur ar Vuhez Keltiek a voe fiziet e Jord. Ne labourere mui e burevioù ar Strollad. E vurev a oa er skinva. E lec'h a zalc'he e Strollad c'hoarierien Gwalarn. Sevel a rae prezegennoù berr. Ur pezh-c'hoari skingomz en deus aozet diwar ur gontadenn bobl : *Penaos e voe ijinet ar bagoù dre dan*. Lakaat a reas ivez e brezhoneg pezh-c'hoari kaer Yeats : *Katell Merc'h Houlihan*, Graet en deus eus e wellañ evit seveniñ ul labour a oa tost ouzh e galon.

Hag e teuas warnomp amzer ar reuz, koulz ar c'hastiz, a lavare dichipot kaer tud a oa eus hor mignoned (sañset !) un nebeut devezhioù a-raok. Petra fell deoc'h ! Ni n' oamp ket paotred fin !

Bet eo bet Ar Mee ur pennad er gell stok ouzh va hini en « abati an Hir-
Nozioù ». Ur wech e voemp ur pemp munud bennak hor fri ouzh ar vur, hon daouarn a-dreñv hor c'hein hervez giz seven an toulloù-bac'h. Ur wech all e voemp lakaet en hevelep toull borzh da aveliñ hor penn. Amzer a-walc'h da zibunañ an eil d' egile roll ar c'heleier pouezusañ a oa deut betek ennomp. Diwezhatoc'h e welis anezhañ e kamp « Margueritte ». Kaset e oa bet dirak ar gambr sivik ha sammet e voe warnañ nouspet bloaz « disenor ». N' oa ket peadra da dapout poan benn gant ur seurt kastiz, panevet n' helle ket un den merket en-doare-se adkregiñ gant micherioù oa. N' hellas ket Ar Mee adstagañ gant e hini. Chomet eo e Roazhon da strivañ da c'hounit e vara hag hini e diad bugale. N' oa ket aes kas en-dro un tamm kenwerzh d' ar mare-se. Ret e oa kaout ur bern moneiz, muioc'h eget n' en doe morse Ar Mee. N' eus nemet e bried a c'hellfe displegañ dimp penaos en deus uzet nerzh e gorf hag e spered er stourm pemdeziek-se. Divrall eo chomet e feiz ken kristen, ken breizhek. Ne deo bet morse un arvarour, ar paotr-se start en e gredenn.

99

A-benn an diwezh en doa kavet an tu da stagañ gant « roneomouladurioù ». War wellaat ingal ez eas gantañ al labour-se hag e kavas an tu en doare-se da harpañ un Emsav aet da baour. Sellit ouzh al levrioù « roneomoulet » eus ar Bibl Santel, ouzh ar c'helaouennoù : Hor Yezh, Skol, Preder, h.a. - Ne lavarint ket ez int par da levrioù moulet mat. E nep doare, avat, ne dint displejus d' al lagad. Ha diaes e vo deoc'h, mar d' hoc'h eus anavezet an den gredus en deus pledet gant e dud war-dro al labourioù-se, tremen hep klevout ar gentel a fealded betek an dibenn a roont dimp a-berzh un paotr dilorc'h ha didrouz, n' en deus biskoazh klasket nag enor na brud na danvez. Bevañ gant e diegezh evel Breizhiz e Breizh setu en deus graet. An Tad ra vezo madelezhuz outañ hag ouzh ar re en deus ranket kuitaat ken abred.

EN EÑVOR JORD AR MEE

gant Per DENEZ

Biken ne zisoñjin ar sebez hag ar mantr hor sammas, va gwreg ha me, pa zegemerjomp ar pellskrid dic'hortoz-se : « Jord a zo marv ». Gwelet hor boa Jord ar Mée un nebeut sizhunvezhioù a-raok, e Roazhon. Yac'h e oa : klemm a rae kaout droug-avu, a-wechoù, met ne oa ket grevus, da nebeutañ den ne soñje e c'helle bezañ grevus ; fent a raemp gantañ, er c'hontrol, dre ma seblante lartaat un tammig, hag eñ, ken luduek koulskoude, en doa kemeret ar pleg d' ober ur bourmenadennig bemnoz. Erfin, netraoùigoù, seurt a vez gant an holl bep ar mare. Pa voe komprenet eus petra e teue an netraoùigoù-se e oa re ziwexhat ; ha re ziwexhat e vije bet zoken ma vije bet komprenet abretoc'h. Ne chomas ket Jord eizhtez en e wele - ne chomas ket eizhtez hep labourat sammet e voe kuit, hep gouzañv, tost hep gouzout, gant ur c'hleñved n' eus ket tu da bareañ.

Ul lec'h dioutañ e-unan en deus Jord ar Mée en emsav. Penaos e tisplegin an dra-se ? An holl ac'hanomp a zo, mui pe vui, stag ouzh ar maez ha buhez ar maezioù, zoken pa 'z omp bet pell o chom e kêr. Ne vezan ket nec'het evit plantañ avaloù-douar, ha meur a wech on bet o tideilañ dindan ar saout pe ar c'hezeg. Jord ar Mée - tra rouez en hon touez - a oa ur gwir gêriad. Ne gare ket ar maezioù : bez e c'helle, e korn ur bradenn vrav d' an nevez-hañv, chom da lenn ar Reader's Digest, ha, d' e soñj, un endervezh-sul evurus a zlee bezañ tremenet en ti, e kompagnunezh ul levr saoznek plijus, kentoc'h ul levr Istor, o vutuniñ nouspet sigaretenn gant un tammig sonerezh sioul en a-dreñv. Ouzhpenn bezañ un den-ar-c'hêrioù, e oa ivez Jord ar Mée, tra nebeutoc'h rouez en emsav etre an daou vrezel, ur spered digor d' an etrevroadelezh, estren a-grenn d' ar barrezianelesh a vez re alies, dreistholl bremañ, lod Breizh-Izeliz. Ha penaos ne vije ket bet an elfenn-se en e dro-spered ? Ganet e oa bet e Bro-Saoz, savet ha desket e-touez saoznegerien, kroget da zeskiñ ar brezhoneg pa oa o stourm a-du gant Gresianed Bro-Durki ha bet o chom an darn vrasañ eus e vuhez-gour e kêrbenn ar C'hallaoued. Ha, koulskoude, ken brav e c'hell etrevroadelezh ha broadelezh kenveañ - pa ne c'hell ket bezañ, e gwirionez, an eil hep eben - e oa deut d' en em wriziennañ en ur c'hornig brav a Vreizh-Izel : ar c'horn-bro-se e-lec'h m' en deus kemeret gwreg, hag e-lec'h m' en deus fellet dezhañ e tiskuizhfe e gorf da viken.

101

Graet em eus anaoudegezh gant Jord ar Mée en un doare souezhus a-walc'h. Bevañ a rae, e Roazhon, war-dro pemp munud bale, hag a-boan, eus al lec'h ma oan o chom, ha da zont eus kreiz-kêr betek fabourz Foujera e kemeremp, anat, an hevelep tramgarr. Un deiz e welis en tramgarr un den gantañ ur pakad a oa skrivet warnañ, e brezhoneg, anv Jord ar Mee. Anavezout a raen an anv-se, evel just. Ne gredis ket, avat, komz d' an den : tost erru e oamp, hag ouzhpenn-se ne oan ket gwall gustum da gomz brezhoneg. Ar sul war-lerc'h - ar sul diwezhañ a-raok na yafe kuit an Alamanted e oa - e oan o vale e Liorzh Maurepas pa welis den an tramgarr, gantañ bugale o vrezhonegañ. Mont a ris d' e gaout. Chom a rejomp ur pennad mat a-gevret, o komz hag o pourmen. Soñj am eus e komzas Jord ar Mee, brezhoneg evel just, ouzh ur plac'hig vihan he daoulagad du hag a oa merc'h F. R. Meavenn. Brav e oa amzer, ur bam, ne vije ket bet kredet e oa ar brezel ken tost-all. Un nebeut devezhioù goude e kouezhe an obuzioù kentañ war Roazhon, e straed Foujera, dres, hag hepdale e oamp sparlet holl en hon tiez : e-pad an noz e tennatae ar mindrailherezioù rak ul linenn-difenn a dremene e Liorzh Maurepas ha war hent Antren, en Ti Gwenn, e oa paotred yaouank an Hitlerjugend oc'h en em gannañ betek ar marv a-enep d' ar c'hirri hobregonet amerikan. Gwelout a ris an Alamanted diwezhañ, soudarded a bep liv dastumet forzh penaos, o vont d' ar c'hrogad, a-ruz an tiez, troñset o milginoù ganto hag o kanañ. Pa voe lakaet ar pontoù da darzhañ e ouezjomp e oa echu : gant ar brezel evidomp, atav.

102

Rak un doare all a drubuilhoù hag a enkreziou a oa a tont. Ne voe ket harzet Jord ar Mée diouzhtu : e welout a ris ur gwech goude an emgannoù, sioul e chome en e di, o c'hortoz ar pezh a oa da zont. Met an dud o devez amezeien, kia, ha ne voe ket disoñjet Jord a-benn ar fin : un deiz e teuas unan eus e baotredigoù, eizh vloaz a gredan, da lavarout din e oa « harzet tadig ».

Pa vo graet istor an emsav e vo ret kontañ dre ar munud ar pezh a c'houzañvas ar vrogarourien er mareoù-se. Lod a voe lazhet : bep an amzer ez anver c'hoazh un anv pe zaou, peurliesañ e taver. Kantadoù all a dremenas c'hwec'h, pe daouzek, pe driwec'h miz e kampoù-bac'h : eus an dra-se ne gomzer ket mui ivez. Marteze omp bet doñvaet. Koulskoude, koulskoude, pa brederian, n' eo ket gant Breizh hepken emañ kleñved an disoñj : kontañ a ra Joel Brand penaos e kavas, e Petah Tikvah, goude ar brezel, mab Guisi Fleischman ; pemzek vloaz en doa, klañv e oa, n' en doa nag arc'hant na mignoned : e vamm he doa roet he buhez o klask saveteiñ Yuzevien Slovakia.

« Ur plas mat », evel ma lavarer, en doa Jord ar Mée a-raok ar brezel : labourat a rae gant kevrenn ar bruderezh e ti Pernod. E 1940, hep marc'hata, hep soñjal en diaesterioù personel a c'hellfe kaout diwar-se, en em lakaas e servij Breizh. Da gentañ e renas servijoù ar bruderezh gant ar Strollad Broadel ; eñ an hini eo a skrivas ar skritell brudet : « *Pas de léchage de bottes ! Les Bretons ne sont les valets de personne !... Soyez Bretons, et rien de plus !* » ; gwelloc'h egedon, avat, ha na voe ket e-barzh an S. B. B., e c'hell unan bennak eus e genstourmerien lavarout al labour a reas eno. Goude-se ez eas da labourat gant Roparz Hemon evit ar skingomz breizhat : e vignon Abeozen a zegas da soñj, en ur pennad brav, ar prantad-se eus e vuhez. El labour breizhat, ne c'houneze ket kalz, peadra da vevañ, setu. Ha neuze, en un taol, e diegezh, tri bugel yaouank, hep ur gwenneg, hep un tamm bara ha - gant ur gwaz en toull - dic'hallus d' ar wreg kavout labour a vefe gouest da ober. An trubuilhoù-se ivez a ranko bezañ kontet en daspren a vez paeet gant ar vrogarourien evit adsavidigezh Vreizh - rak an adsavidigezh-se, dalc'homp soñj mat, a dremen dre hentoù meur ar boan ha na c'hell morse en em silañ dre wenodennoù kammigellek ar finesa.

103

Kengarantez ar vrogarourien - na oant ket bet disrannet c'hoazh gant... un doare-skrivañ « a-berzh-stad » ! - a voe un dra gaer da welout. Arc'hant a voe kestet evit an dud toullbac'het, dreist-holl en Naoned, e-lec'h ma oa chomet didorr frammadur an S. B. B. peogwir e oa an Naoned... er-maez eus Breizh « a-berzh-stad », hag an It. Mée a gemeras warni hec'h-unan samm ar servij-skoazell : div wech ar sizhun, e-kreiz ar goañv kriz, ez ae, war droad, o vountañ dirazi ur garrigellig, betek penn all kêr, ganti alies ur bugelig pe zaou, da gas pakadoù betek ar c'hamp-bac'h. Ne veze morse tra re ziaes na re denn. Ur gwir ti an Aotrou Doue eo bet ti Jord ar Mée e-pad mare an trubuilhoù (ha pell e padas), un ti e-lec'h na oa ket goulennet gant ar re a c'houzañve na perak na penaos, met daoust hag o doa riv pe naon, ken.

Pa zeuas Jord ar Mée er-maez eus an toull, trizek miz goude, ne oa ket kaoz da ziskuiñ. Kemer a reas penn e hent, o vont a stal da stal, da werzhañ louzoù c'hwec'h-vat. Tammig-ha-tammig e kreskas e afer. Bez e c'hellas kemer tud d' e sikour. Met al labour a rankas ober e-pad an holl amzer-se a voe kalet - sioul ha kalonek e chome avat e-touez an trubuilhoù hag ar gwallzarvoudoù a voe skoet gantañ ha gant e re gant dorn re gris an Tonkadur.

Al labour dibaouez hag an trubuilhoù ken dibaouez all a viras outañ da ober kement en dije karet war an dachenn vrezhonek. A-raok ar brezel en doa skrivet e **Sav** hag e **Breiz Atao**, savet en doa ur gazetennig a skridoù troet, **Lennet evidoc'h**, ha dreist-holl en doa kenlabouret da ren an dastumadenn gaer **Peuples et Frontières** ; e-pad ar brezel en doa embannet nouspet pennad en **Heure Bretonne** (sinet **Fanch Erard, Liorzher, G. M.**, pe **E. Le Pagan**), en **Arvor** hag e **Gwalarn**, abaoe ar brezel en doa bet pennadoù el **Liamm** ivez. Met kement-se a zo nebeut a dra e-keñver an holl labour diechu a chom war e lerc'h : ur geriadur dre genstroll, ur geriadur kelc'houiziek, un Istor ar Vrezhonek, ur Yezhadur evit ar Vugale, un Istor Iwerzhon, ul labour furc'herezh diwar-benn kazetennoù Breizh, un dastumadenn kontadennoù didro ha pezhioù-c'hoari, un Istor keñveriet

ar broioù keltiek, un Istor an darempredoù etrekeltiek, un Douaroniezh, un Istor ar Gelted, ul Levr-Dorn ar Vrudouriezh, ha traoù all c'hoazh, lod tost echu - hag a vo echuet gant e vignoned, spi hon eus - lod all kroget hepken - hep disoñjal al labour souezhus-se a sevenas a-gevret gant ur Breizhuhelad diwar ar maez, e kelloù 4 ha 66 Ti-Bac'h Jakez Karter, ur Yezhadur eus Rannyezh Romanek Sant Jili ar Menez hag ur Geriadur eus an hevelep rannyezh, renket war fichenoù munut-munut klenket e boestoù alumetez.

104

29 a viz Mae 1902 - 1 a viz Eost 1957 : berr eo bet e vuhez. Gant e skiant, hag e skiant-vat, e ouiziegezh, war veur a dachenn, e ampartiz, en dije gallet Jord ar Mée seveniñ kalz a draoù c'hoazh evit e vro. Adkroget e oa, abaoe bloaz, abaoe m' en doa un tammig a amzer vak, gant e labourioù brezhonek, dreist-holl gant e c'heriadur kelc'houiziek. Kriz eo bet an tonkadur en e geñver, e gwirionez. Ha dezhañ, evel da galz re all, he deus koustet ker e vrogarantez : met evel ar re all, ivez, en deus paet ar priz hep klemm.

Ni, avat, a zo bet tennet diganeomp ur c'heneil feal. E eñvor a virimp, hag ar c'heuz d' al labourioù en dije gallet c'hoazh ober. Ha gant teneridigezh eo ez aimp atav, da vro Blourin, da vare an eost, da lakaat boked an eñvor war bez an hini n' en deus ket gwelet an eost o sevel.

G. S. - Setu ar pezh a skriv din an It. Ar Mée : « E dad a oa ganet en Alençon. E dad-kozh en doa kuitaet Breizh da vont da chom e bro-Normandi. Jorj a zo ganet e Bro-Saoz. Bihanik e ouie e oa breizhat ha meur a wech em eus klevet anezhañ o kontañ kement-mañ : D' an oad a 7 pe 8 vloaz e oa er skol e Folkstone gant bugale eus meur a vro eus Europa. Alies e c'houlennent an eil digant egile penaos e lavarent ar ger-mañ-ger en o yezh. Jorj na felle ket dezhañ lavarout na ouie ket e yezh, hag e responte forzh petra. Un devezh ur c'hamarad hag en doa goulennet gantañ penaos e veze lavaret **bara** a damallas outañ bezañ lavaret ur ger disheñvel ar wech a-raok. Adalek an devezh-se eo en doa lakaet Jorj en e benn deskiñ brezhoneg. Tremenet en deus vakañsoù e Morgad hag e Lokemo, ha klask a rae deskiñ ar brezhoneg en ur gomz gant an dud. E gwirionez, d' an oad a 18 vloaz, pa oa e Bro-Durki, eo e krogas da zeskiñ ar brezhoneg da vat. Goulenn a reas digant ul levr-di bennak e Pariz kas dezhañ un nebeut levrioù brezhonek. Kavet en doa du-hont ivez ur Breizhad implijet en ti-post. Gant hemañ e teskas komz brezhoneg. Distro da Bariz e kavas kentelioù ar C'helc'h Keltiek ha Ker-Vreizh. »

Breuriezh Vroadel St. Erwan ar Vrezhoned

gant Jord AR MEE

Bremañ e vez gwelet alies en hor c'hazetennoù anv Roma emañ ar Saozon hag an Amerikaned o vombezañ. Daoust hag e oar an holl Vrezhoned ez eus bet ur rann eus ar ger Santel perc'hennet e-pad pell gant ur gevredigezh vrezhon : BREURIEZH VROADEL ST ERWAN AR VREZHONED ?

Bremañ ez eus c'hwec'h kant vloaz, e oa un iliz kozh-kozh e ec'h m' emañ bremañ vicolo della Campana ha via della Scrota. Sant Andrev a veze graet anezhi ha perc'hennet e oa gant Breuriezh ar Mortararus. Dilezet gant ar Vreuriezh-se, er bloaz 1406, iliz Sant-Andrev a voe roet, er bloaz 1455, gant ar Pab Calixtus III da Vreuriezh Vroadel Sant-Erwan ar Vrezhoned. Ar vreuriezh vreizhek-se he doa a-benn neuze un « ospital » broadel : n' eo ket ur c'hlañvdi e oa, met un « ostaliri » pe un ti da zegemerout ar berc'hirined hag ar re baour.

Ar Vrezhoned, pa deujont da vezañ perc'henn d' an iliz-se he gouestlas d' o sant-paeron, hag abaoe ar bloavezh 1455, e voe anvet « Sant-Erwan ar Vrezhoned ». El lizher a skrivas d' an 20 a viz Ebrel 1455, e ra ar Pab Calixtus III donezon d' ar « Vroad vreizhek » eus an iliz hag eus an tiez a oa harp outi hag e oa frankiz enno da zegemer ar Vrezhoned a deue da bardonañ da Roma. Kentañ hini a berc'hennas iliz ar Vrezhoned eo an Ao. Gwilherm a Huel Goat, chaloni Gwened.

Nebeut a dra a anavezomp diwar-benn buhez ar Vreuriezh e-pad eil hanterenn ar 15vet kantved, peogwir ne virer ket a skridoù koshoc'h eget re ar bloaz 1508. Adalek 1508, ha dreist-holl adalek 1547, ar paperoù kozh, an dielloù, a zo, stank a-walc'h hag e c'hell an danevellour tennañ diouto istor ar Vreuriezh vreizhek.

106

E penn ar Vreuriezh, e oa daou berson, pe gentoc'h daou rener, ar c'hentañ en anv ar c'hallegerion, egile en anv ar vrezhonegerion, « pro gallicana et armoricana lingua », anvet evit bloaz. An daou gentañ a anavezomp eo : Yann Robin, person Pluneret, ha Gabriel ar C'hleuziou, kloareg Kemper; un teñzorier a oa ganto ivez. Da gentañ e veze bodet ar re a oa er Vreuriezh, ur wech an amzer, d' ar sul goude an oferenn ; adalek ar bloaz 1559, avat, edo an urzh d' en em vodañ bep sul kentañ ar miz. An holl izili a oa o anv war levr ar Vreuriezh, a gemere perzh hag a bae o skodenn. Niver an izili a oa 34 er bloaz 1553 hag 28 er bloaz 1560.

Madoù an iliz hag ar Vreuriezh ne oant ket bras, hervez meno an teñzorier da vihanañ. Ar pep brasañ a deue diouzh feurmoù an tiez hag an donezonoù.

E sekretiri an iliz e oa traoù prizius : kalirioù, kustodoù, boestoù relegoù gant ardamez erminiget Breizh kizellet warno. A-us da zorioù an tiez perc'hennet gant an iliz, e weled an hevelep ardamez hag ar gerioù : « An ti-mañ a zo ti Sant Erwan eus Breizh ».

E-touez ar brasañ gouelioù lidet en iliz, edo, evel just, gouel Sant-Erwan. An holl dud a lezenn a gemeras perzh ennañ betek ar bloaz 1650. Ur gouel all a veze c'hoazh da veurlarjez hag en deiz-se, o deveze plijadur tud Roma, o vont d' al lec'h anvet « Testaccio » da sellout ouzh gourenadegoù ar Vrezhoned.

Adalek an deiz ma voe staget Breizh ouzh Bro-C'hall avat ne blije ket d' ar C'hallaoued frankiz Breuriezh Vroadel Sant Erwan. Un dra tremenet e oa, d' o meno, hag e felle dezho stagañ ar Vrezhoned, pe gentoc'h o zeuziñ gant ar C'hallaoued bodet e Breuriezh Sant Loeiz. Breizhiz a enebas ur pennad, met

trec'het e voent gant an amzer. Ar roue Herri III a c'houlennas ouzh ar Pab Gregor XIII gourc'hemenn d' ar Vrezhoned en em glevet gant ar C'hallaoued hag ar Pab a asantas. D' an 12 a viz Kerzu 1582 e rankas Breuriezh ar Vrezhoned en em zispenn. Ar Pab a veule, en e gemennadurezh, nerzh ha feiz padus ar Vrezhoned, met, hiviziken, e tleent en em unaniñ gant ar C'hallaoued en ur vreuriezh hepken, dindan an anv a Sant Loeiz ar C'hallaoued. Er penn anezhi, ur c'huzul, ennañ daou rener ha 24 ezel, dibabet hep diforc'h etre Gallaoued ha Breizhiz. Terriñ a reas ar Pab anv ha gwirioù Breuriezh Sant Erwan ; miret avat e voe hec'h iliz hag hec'h oberioù a garantez, ha staget ouzh re Sant Loeiz.

107

D' ar 27 a viz Mae 1583 eo e teuas ar Vreuriezh c'hallek da vezañ perc'henn war madoù ar Vrezhoned : Breuriezh ar Vrezhoned a oa dismantret.

(Pennad savet d'an 19-5-1944 evit Roazhon-Breizh, met chomet hep bezañ skinet.)

Brezhoned an Diavaez

Gant Jord AR MEE

« E kement lec'h ma par an heol e tremen ar Breizhad... »

Ya, e pep lec'h, e broioù tomm, an Afrika hag an Azia, e broioù yen an hanternoz, en inizi, e broioù pellañ ar reter hag ar c'hornog, dre-holl e tremen moraerion Vreizh, misionerion Vreizh, soudarded Vrezhon.

Anvioù kalz a vugale Vreizh a zo chomet stag ouzh istor, ouzh buhez pep bro ar bed. Ronan Madek e bro-Indez, Kergelen hag ar Bourdonnais en Inizi ar Mor Habask, ar Berr e-kreiz Afrika, ar Mettrie hag ar Gonideg e bro-Alamagn, Koatanlem e bro-Bortugal... hag e bro-Saoz ! ha nag a re all !

Mes n' eo ket tremen hepken a ra ar Vrezhoned. Chom a reont ivez a-wechoù pell diouzh o bro ha bez' ez eus dre ar bed kalz muioc'h a Vrezhoned eget ma 'z eus e Breizh a-bezh. Trevadennoù niverus o deus savet, un tammig e pep lec'h : e bro-C'hall e-lec'h ma lavarer ez eus 3 milion Breizhiz ; e Tunizia, e kêrioù evel Ferryville e-lec'h ma oa komzet muioc'h a vrezhoneg eget a c'halleg ; en enezennoù an Douar-Nevez e-lec'h an tri-c'hard eus an annezidi a zo a ouenn vrezhon, e Stadoù Unanet Amerika, e-lec'h m' o deus savet kêrioù anvet diouzh o c'hêrioù orin : Kallag, Rosporden, hag all ; er C'hanada, en Indez-Sina hag e meur a lec'h all c'hoazh. E pelec'h ez eus bet, e pelec'h ez eus c'hoazh Brezhoned ? Petra a reont, penaos e vevont ? Daoust hag ez int Breizhiz c'hoazh daoust dezho bezañ pell diouzh ar vro, mesket gant; estrenion, gwisket ganto broadelezhioù disheñvel ? Setu goulennoù a vo dav da Roazhon-Breizh respont dezho.

Klevet hoc'h eus komz, ar sizhunvezhioù tremenet diwar-benn ar Vrezhoned divroet en Havr-Nevez hag e Mervent Bro-C'hall ; kalz ac'hanoc'h, selaouerien ger, o deus klevet a-hend-all komz eus Brezhoned Pariz pe Angers. Daoust hag e seblant ar re-se bezañ divroadelaet ? Tu am eus bet kejañ gant Brezhoned Kallag... Kallag en Amerika, ha gant Brezhoned Izmir e bro-Durki, ar re-se Amerikaned ha Turked, pe anv ganto bezañ, d' an nebeutañ, hag e oant Brezhoned emskiantek evelomp ha brezhonegerion evelomp ivez.

109

Se a zo a-walc'h da zisammañ hor c'halon eus pep nec'hamant e-keñver hor c'henvroiz divroet. Chomet int, peurliesañ, ken breton ha ni, o emskiant-vroadel a zo chomet bev-buhezek, atizet a-wechoù gant an hiraezh. Anaoudegezh a dleomp dezho evit kement-se, rak, n' eo nemet dre ur stourm pemdeziek e teuont a-benn da chom int i-o-unan, daoust da levezon an estrenion en-dro dezho.

Eveljust, arabat gortoz gwelout an trevadennoù Brezhoned urzhiet kempenn ha kreñv evel trevadennoù Iwerzhoniz, Skosiz pe Gembreiz er Stadoù Unanet pe e stadoù Impalaeriezh vro-Saoz. Nann, n' eo ket frammet ken mat c'hoazh an trevadennoù brezhon. An Dimezell Nizan he deus lavaret deoc'h, hag a lavaro deoc'h c'hoazh hiziv, penaos eo urzhiet an traoù gant Brezhoned Breizh Nevez e mervent bro-C'hall. Amañ ez eus kalz muioc'h a urzh eget e trevadenn brezhon all ebet, nemet marteze e Pariz e-lec'h m' eo an traoù madik a-walc'h ivez. Tud a zo bet e penn an trevadennoù-se o deus lakaet o holl boan da urzhiañ an traoù, da vodañ o c'henvroiz ha da skoulmañ liammoù evito gant Breizh. An dud-se o devo ar renk kentañ e-touez ar Vrezhoned divroet : an abad Mevelleg e mervent bro-C'hall, ha, lerc'h ouzh lerc'h, Eujen Regnier, Juluan Nedeleg, Guillou e Pariz. Strollet o deus o c'henvroiz, savet o deus kelc'hioù studi evel Ker-Vreizh e Pariz e-lec'h ma vez kavet levraouegoù, kentelioù a bep seurt diwar-benn Breizh hag ar brezhoneg, savet o deus kazetennoù « Bretoned ar C'hreisteiz » e Perigueux, « Sav » e Pariz. Kazetennoù all o deus c'hoazh ar Vrezhoned divroet, ar « Bretagne à Paris » a zo bet gwechall, ur gazetenn vreizhek a zo bet en

Hanoi ivez, ma 'm eus soñj mat.

War veur a dachenn, hor c'henvroiz divroet a c'hallfe gant frouezh kemer skouer war an divroidi a ouenn all. E Pariz dreist-holl, e oa skouer an nebeut miliadoù paotred bro-Sina a oa deut a-benn da sevel gwir skolioù-noz evit o bugale ; skouer Gresianed Pariz o doa savet, ouzhpenn ur gazetenn e gresianeg, ar « Journal des Hellènes », evit o c'henvroiz kollet o yezh ganto. War dachenn ar c'helaouennerezh e oa dreist-holl skouer an 300 Japanad Pariz a oa deut a-benn da embann ur gazetenn bemdeziek en o yezh : « Nitifutu-tusin », skrivet gant an dorn ha liesskrivet ar c'hant niverenn bennak a zo ezhomm anezho bemdez.

110

Mes un diforc'h bras a zo bet atav etre Kineziz, Japaniz, Gresianed divroet hag ar Vrezhoned divroet. Ar re gentañ a oa skoazellet gant o c'henvroiz chomet en o bro. Daoust hag eo bet skoazellet ar Vrezhoned divroet gant Brezhoned Vreizh ? Ar pezh graet gant ar Vrezhoned divroet o deus graet dre o nerzh o-unan, hep tamm skoazell ebet digant den, ha ne c'heller nemet reiñ meuleudi dezho.

Pal hon abadenn « Breizhiz Divroet » a c'hall bezañ reiñ diouzhtu da c'houzout da Vrezhoned Vreizh al labour graet gant Brezhoned an diavaez, da c'hortoz ma vo hor mouezh kreñv a-walc'h da dizhout an holl Vrezhoned, n' eus forzh pelec'h e vefent, ha komz outo.

Ar Vrezhoned divroet a zo kannaded Vreizh e pep lec'h, a zo gwir haroded yezh ha sevenadurezh Breizh dre ar bed. An darn vrasañ anezho a zo barrek hag emskiantek eus ar pal uhel fiziet enno. D' ar Vrezhoned chomet e Breizh eo ober stad anezho hag o skoazellañ eus o gwellañ.

E Breizh, e Roazhon, e tlefe bezañ Kreizenn ar Vrezhoned Divroet, e-lec'h ma vefe studiet ezhommoù Brezhoned an diavaez, buhez o zrevadennoù ; aozet pep tra da skoazellañ krouidigezh skolioù evito, kelc'hioù, levraouegoù, kazetennoù, hag all ; e-lec'h ma vefe klasket an tu da zegas pep bloaz, e-pad an ehan-skol, Brezhoned vihan divroet e-barzh tiegezhioù Brezhoned vat e Breizh.

Brezhoned Vreizh eo a dlefe skoazellañ e pep keñver ar Vrezhoned divroet da zifenn, da startaat ha da vrudañ ar sevenadurezh vrezhon dre ar bed.

(Prezegenn graet e Roazhon-Breizh d'an 31-5-44.)

Kanaouenn en error da Yann Vari Perrot

war don AR RE C'HLAS
savet gant Jord AR MEE
barakenn 15, Kamp-bac'h Roazhon,
goañv 1944.

1. Setu adarre koumoul du
O 'n em ledañ war ar vro ;
Tan ha muntr tro-dro a bep tu
Ar bleizi 'zo deut en-dro.
'met gant skoazell meur hon Aotrou
Bretoned ez adsavot!
Pedomp neuze Tadoù ar Vro
Ha Sant Yann Vari Perrot !

2. Harzet e vez bern Bretoned
Bugale ha maouezed,
'Blamour ma komzont brezhoneg
Ha ' reont foei war ar Galleg.
Gant ho yezh 'vat e reot bepred
Rak atav e lavarot
HEP BREZHONEG N' EUS BREIZH EBET
'Vel Sant Yann Vari Perrot.

3. Harzet eo bet bern beleion
E kampoù ganimp lakaet
Da c'houzañv ar riv hag an naon,
A-dreñv an orjal dreinek.
Dalc'het vo soñj eus hor poanioù
(Marteze 'troio ar rod !)
O c'hinnig 'rimp 'vel aberzhoù
'Vel Sant Yann Vari Perrot !

112

4. Ur soñj d' hor breudeur bet lazhet
D' ar re 'zo c'hoazh karc'haret.
Karantez Breizh 'zo o zorfed
'Viti int bet merzheriet.
Dalc'hit o soñj en ho kalon,
Bretoned, keit ha ma vevot,
E roll hir hon holl verzherion
Gant Sant Yann Vari Perrot.

Warlerc'h an dareun

(UN ISTOR A VREIZH-UHEL)

gant Jord AR MEE

War-dro echuiñ koan e oamp ; o paouez debriñ frouezh. N' am eus ket soñj petra oa bet ar c'haoz etrezomp, Serrant ha me, e-pad ar pred, mes bremañ tevel a raemp hon daou hag evañ a raemp hor gwin muskadet a-lonkadennoù, en ur c'hortoz ar fars. Sioul e oa pep tra e sal vras an ostaliri. Pemp pe c'hwec'h bagad tud a oa azezet en-dro d' o zaolioù. Tud oc'h echuiñ koan eveldomp. Klevout a raed a-wechoù bommoù kaozioù e brezhoneg pe e romaneg ar c'horn-bro. E korn ar sal e oa ur plac'h yaouank koant, gant he dous sur a-walc'h azezet dirazi. Gwelout a raed anezhañ o kontañ hag o kontañ dezhi. Diskredik he doa aer ar plac'h da vezañ hag he mouezh a zeuas betek ennon, tra ma oa o c'hoarzhin.

- Alou vou teure ! o ! v'eunn'ai donc bien du piquo, vous, hanneu!

Anavezout a ris diouzhtu doare komz ur plac'h kostez du-mañ, kostez Merdrigneg pe Koline. En ur sellout outi hag ouzh he faotr e klasken divinout piv e oant ha petra e oa o kontañ dezhi. Sur a-walc'h tud yaouank a-zoare hag en o aes diouzh o stumm. Ur c'hargad bennak a tlefe eñ bezañ. Amourusted o paouez tremen an devezh e Dinarz pe war vord ar mor hag o tebriñ koan war an hent en ur zistreiñ d' ar gêr. Anavezet mat e oa ostaliri an Ao. Mouchot e Ploubalay gant holl dud ar vro.

Evelse e oan gant va menozioù pa voen direnket a greiz tout gant safar mouezhioù ur bagad Parizianed azezet oc'h ober foar e penn all ar sal.

114

Abaoe un nebeut devezhioù e oa engavet ar re-se e Ploubalay. Deut e oant a-benn memes tra da lakaat a-enep dezho an eizh ac'hanomp a oa o chom a-hed an amzer e ti Manchot abaoe pemp devezh. Paotred fall ne oant ket, sur a-walc'h, an tri anezho, mes genouioù bras spontus a oa dezho. Paotred trouzus e oant ha c'hwezhet hardi. Rederien marc'h-houarn war am boa klevet, deut eus Pariz da gemer perzh e Redadeg Kelc'h Ploubalay Dinarz. Trec'h e oant bet, pe trec'het n' ouzon ket, mes komz a raent kreñv atav, evit bezañ klevet gant an holl, ha ne gleves nemet : « Moi » dre amañ, « Moi » dre aze ha « Moi » atav.

Ar glianted a dremene hepken a selle outo, fent ha goaperezh ganto mes ni, a gleve anezho bemdeiz ha da bep pred, a oa skuizh diouto spontus.

Kenderc'hel a rejont :

- Nous à Paris...

« Pârrri » a lavarent, gant un « â » ledan evel ur gac'hadenn vuoc'h hag un « r » da zrailhañ ar c'horzaillenn penn-da-benn. Serrant a sellas ouzhin en ur huanadiñ. Eñ ivez, eveldomp holl, a oa faez o klevout anezho o vrabañsat atav diwarbenn pep tra ha diwar-benn netra.

Just d' ar poent-se e oa an Ao. Mouchot e-unan o tegas dimp hor pladad fars o tivogediñ c'hoazh diouzh ar billig hag o teurel c'hwezhet vat tro-war-dro. N' eo ket un nebeut e voen souezhet o klevout va mignon o lavarout d' hon ostiz gant ur vouezh kreñv hag e galleg :

- Une belle nuit, hein, Patron ?

N' am boa ket merzet biskoazh e oa douget Serrant da gomz galleg pa ne oa ket ret-mat. N' eo ket me hepken a voe souezhet bras. An holl gouvidi a sellas ouzhimp hag ar Barizianed o-unan a davas trumm. Iskisat tra !

Kenderc'hel a rae Serrant e galleg :

- Oui, une belle nuit noire !

Petra oa krog em mignon ? Souezhetoc'h-souezhetañ e oan betek ma klevis anezhañ o lavarout :

- Un noz dreist evit mont war-lerc'h an dareuñ, ket 'ta !

An « dareuñ » ! Setu an dalc'h ! Ne oa ket aet sot va mignon tamm ebet, c'hoant en doa c'hoari un dro d' hor Parizianed, sur. Bremañ e teue ar c'haoz e galleg gant an holl er sal, pephini a lavare e soñj diwar-benn stumm ha doareoù an noz. An holl a oa bremañ drant ha lavariant. An tri Farizian a oa lorc'h bras enno klevout an holl bremañ o komz galleg, pezh a oa, en o soñj, d' ober brav dezho. Peg e oa enno ar c'hoant gouzout ivez. Kenderc'hel a rae ar c'haoz etre an ostiz ha lod eus e gouvidi :

115

- Dareuñ a zo c'hoazh dre amañ ? a c'houlenne unan.

- Forzh pegement ! Bremañ dreist-holl ha n' eo ket bet hemolc'het abaoe ur pennad mat.

- Ul lec'h mat a zo dre-amañ da chaseal ket 'ta, Mestr ? a gendalc'he Serrant.

- Ul lec'h mat a-walc'h a zo sur. Mes pell eo hag ur pezh labour eo prientiñ pep tra, gouzout a rit, n' an ket alies. Tostaet e oa ar Barizianed ouzh hon taol hag o selaou e oant o genou digor. Unan a c'houlennas :

- Un tamm bigrierezh a reer dre-amañ ?

An Ao. Mouchet a reas an neuz da sellout en-dro dezhañ a-raok respont :

- Ma ! a-wechoù, un tammig. Mes ret eo diwall.

- Peseurt loen eo an dareuñ ? N' am eus ket klevet komz eus al loen-se biskoazh, eme unan eus an tri estren. An holl a vouc'hoarzhas. Setu un dra, d' an nebeutañ, ne oa ket anavezet gant hor Parizianed genou bras ! Displeget e voe dezho :

- An dareuñ a zo un dra diouzh ar vro hec'h-unan. Anavezet e vez hepken el lodenn Vreizh e-lec'h ma vez komzet romaneg, etre ar mor hag ar menezioù, betek kostez ar Chaize ha Landieg.

- Penaos e vez hemolc'het ?

- O ! eus an aesañ tout. Ret eo d' an noz bezañ teñval-teñval. Lod eus ar chaseourien a ya da guzh hed-ha-hed ul linenn, pellik a-walc'h an eil diouzh egile, hag a zalc'h seier digor a-rez d' an douar, test d' ur bed strouezh. Chaseourien all, ur pevar pe pemp kant metr dirak ar seier digor, a sko war an douar gant bizhier en ur vale goustad etrezek ar gedourion da lakaat an dareuñ da redek ha da lammat er seier. Aes kenañ ha dedennus ur souezh !

Hor Parizianed a oa bet dudiet tre gant an displegadur nemetken. C'hoant bras a oa dezho mont da chaseal an dareuñ.

- Ha ma 'z afemp henozh ! Ao. Mouchot ? *Ah, ça s'rait bath !*

- Hola ! Hola ! eme Mouchot, ne vez ket prientet un abadenn evel-se e pemp munud, Aotrounez ! Hag ouzhpenn-se, dañjerus a-walc'h, a gendalc'has a vouezh izel, archerion a zo tro-war-dro ha gwarded.

116

Hag an estrenion da reiñ o ger e komzoù izel, ne vefe ket re hir o zeod e

mod ebet. Ha da c'houlenn, ha da bediñ.

- *Ah ! vous seriez un brave type !... Ça serait chic, ça alors!...*

Ober a reas Serrant un taol-lagad din, hag e kendalc'has e galleg adarre.

- Ma, Ao. Mouchot, plijadur a rafec'h dimp sur en ur zont ganimp henozh war-lerc'h an dareuñ.

- Dic'hallus ! dic'hallus krenn, Aotrou ker !

- Dic'hallus ? N' eo ket dic'hallus Aotrou Mouchot. Seier hoc'h eus sur hag ar bizhier hon doa warlene, ar wech diwezhañ omp bet war-lerc'h an dareuñ, n' int ket devet holl c'hoazh ! Ne vefe nemet prientiñ ar c'harr ha gallout a rafemp tremen un abardaeziad eus ar plijusañ. Biskoazh n' hon devo un nozvezhiad ken brav all da vont war-lerc'h an dareuñ domaj e vefe koll anezhi.

An Ao. Mouchot a reas an neuz en em leskel pediñ hag aspediñ hag a-benn ar fin a asantas. C'hoant a oa d' hor Parizianed mont diouzhtu en hent, hep gortoz mui an noz teñval-teñval ha neuze e voe degaset boutailhoù muskadet evit an holl war goust an estrenien. Ken laouen e oant m' o dije dispignet o holl feadra.

- Ha pa lavarimp omp bet war-lerc'h an dareuñ ! emezo an eil d'egile. *Ils en baveront les potes !*

Tro nav eur e oa du-pod an noz. War-dro kreiz miz Meurzh e oamp. Klouarik e oa an noz mes goloet an oabl eus ar c'hentañ, ne veze gwelet steredenn ebet hag al loar a oa kuzhet pell 'zo. Er-maez eus an ti ne oa ket unan evit gwelout egile en tu all da zek gaoliad.

Mouchot a zegasas e gamionig dirak an ti. Seier kozh ludu ha bizhier a oa e-barzh. Pignat a rejomp e-barzh ur wir vandennad : an tri Farizian, Serrant, me ha tri all, beajourien kenwerzh holl anezho, unan eus Roazhon hag an daou all eus kostez St-Brieg. An holl a oa laouen-bras hag ar Barizianed dreist d' ar re all.

Mouchot a oa eus ar vro hag a anaveze pep pleg ha pep garzh e trowardroiou Ploubalay. Kas a reas ac'hanomp war-dro tri c'hilometr adarre war hent kozh Tremereug ha kuzhet e voe ar c'harr en un hent bihan dall. Diskenn a rejomp holl hep ober trouz... Arabat spontañ ar jiboez, pe dihuniñ ar warded... Roet e voe ur sac'h da bep Parizian hag unan din me hag ar re all a grogas en o bizhier.

117

Mouchot a oa penn bras ar bagad, eñ a anaveze doareoù an dareuñ hag a anaveze mat ar vro.

- Mont a raimp da lakaat paotred o seier en o flas da zigentañ, ha goude, kregiñ a raimp da lakaat an dareuñ da sevel.

An holl a selaoue, prest da sentiñ. Bale a rejomp ur seizh pe eizh kant metr bennak en tu all d' ur vengleuz kozh dilezet. Ret e oa dimp kregiñ e dorn an eil d' egile evit chom hep en em goll, ken du e oa an noz. Roet e voe e lec'h d' ar c'hentañ Parisian, tost d' ur bochad drein. Diskouezet e voe dezhañ penaos derc'hel e sac'h ha lavaret dezhañ penaos hopal pep daou pe teir munutenn : « Dareuñ ! Dareuñ ! » hag e vefe respontet gant an hevelep youc'hadenn gant pep chaseour d' e dro.

Chom a reas ar paotr el lec'h diskouezet dezhañ ha mont a rejomp holl un tammig pelloc'h ; war-dro daou c'hant metr diouz al lec'h kentañ, e voe laosket an eil Parizian d' e dro. O verviñ e oa gant ar c'hoant kregiñ gant ar chase, ret e oa klouarat anezhañ un tamm. C'hoant en dije bet en em lakaat raktal da hopal : « Dareuñ ! Dareuñ ! » Daou c'hant metr pelloc'h, e voe laosket an trede Parizian. Me a oa da ober ar pevare paotr ar sac'h. Mont a rejomp pelloc'h neuze, mes e-lec'h chom a-sav daou c'hant metr pelloc'h, kenderc'hel a rejomp goustad gant hon hent a-dreuz lanneier ha parkeier. Goude ober un dro e teujomp

en-dro en hent bihan dall e-lec'h ma oa bet laosket ar c'harr. Neuze e krogjomp da skeiñ war an douar gant ar bizhier ha da youc'hal a-bouez-penn : « Dareuñ ! Dareuñ ! » Er pellder pell diouzhimp e klevet an tri Farizian, pep hini d' e dro : « Dareuñ ! Dareuñ ! Dareuñ ! Dareuñ ! » Ha ni da youc'hal adarre hag int da respont pep gwech.

Goude ur pennadig ez azezjomp war vord an hent hep lavarout grik ken. E sioulder an noz e klevjod hor Parizianed o respont an eil d' egile : « Dareuñ, Dareuñ ! »

- Ma ! eme Vouchot, n' eus ket ezhomm diouzhimp ken, krog mat eo ar baotred bremañ. War-dro daou c'hant metr a zo etrezo ha sur ne vint ket evit kavout an eil egile gant ar strouezh hag ar bochadoù lann ha dreiñ a zo etrezo.

- Graet mat eo an traoù, Mouchot, eme Serrant, gallout a reomp bremañ mont d' ar gêr diarvar da c'hortoz hor genouiou bras.

118

Pignat a rejomp holl er c'harr en-dro hag, hep ober trouz e kemerjomp hent ar gêr. Evañ a rejomp un toullad mat a chopinadoù mes ne zeue ket hor Parizianed, neuze ez ejomp, d' hor gweleoù hep mui gortoz. N' eo nemet diwezhat en noz e tistrojont, ha sioul an traoù ganto. An devezh war-lerc'h ez ejont kuit diouzh Ploubalay evit mat hag e-pad an dijuni, ne voe ket klevet diouto, tamm ebet.

Klaoustre n' o deus ket komzet d' o c'heneiled e Pariz eus abadenn an dareuñ !

Ar Soner Gourrebed

(UN ISTOR A VRO-FLANDREZ)

gant Jord AR MEE

Gouel bras a oa e salonioù Van de Roebeek Hotel en Antwerpen. Ur vag nevez a oa bet moret goude lein gant ar Red Star Line, unan eus ar bagoù gwenn brav a weler ken fonnus war linenn ar C'hongo Belgiat. Ar « Princesse de Flandre » a oa anv al lestr nevez ha ne rafe ket mezh da listri all an R. S. L., ken naet, ken mistr gant o daou siminal hag o c'houc'h gwenn kann.

En abeg da voradur ar « Princesse de Flandre », pellet e oa bet d' ur banvez meurdeus holl bennoù bras an Red Star Line hag holl ofisourion ar Gompagnunezh, ar re a oa en Antwerpen en devezh-se, gant o holl ziegezh. Pedet e oa bet ivez ofisourien ar bagou estren a oa er porzh. Da lavarout eo a oa ur bern tud, dreist holl ur bern ofisourion gwisket en o c'hronañ hag o tougen gant lorc'h ardamez o c'hompagnunezh. Ar re c'hronañ hag ar re lorc'husañ a oa evel just Flandreziz, laouen dreist dre ma oa o merdeadurezh kresket eus ul lestr nevez-flamm, par da wellañ listri ar Saozon pe an Italianed.

Abaoe un nebeut devezhioù e oa ar « Vari Anna » en Antwerpen hag, evel just, ar c'habiten Yan Picaudaie hag e letanant Menguy a oa bet pedet a-gevret gant Klec'h o ofiser radio. Ur wech c'hoazh Kergus, an eil letanant, a oa chomet e karg eus ar « Vari Anna », staget ouzh ar c'hae, aze, stok d' ar Steen.

Ur pred mat a oa bet. E gwir, graet mat e oa bet an traoù gant renerion ar R. S. L., ur gwir friko eured e oa bet ha Klec'h, ar pitañcher, a oa bet en e jeu. Div pe deir gwech, Picaudaie en doa graet lagad dezhañ evit ma tiwallfe un tammig d' ar gwerennadoù gwin mat a lonke an eil war-lerc'h eben, betek ar foñs, pep gwech ma oa graet un « toast » ; unan d' ar « Princesse de Flandre » eveljust, unan da Roue bro-Veljik hag unan d' ar Rouanez, unan d' ar Red Star Line ivez. Evet e voe da yec'hed pennoù bras ar Gompagnunezh, evel m' eo dleet, d' ar rener bras, da Sekretour strollad ar lodennerion ha n' ouzon dare da biv c'hoazh.

120

Goude ar banvez e voe un abadenn goroll e sal vras ar Van de Roebeek Hotel. Merc'hed kaer a oa aze, gwraez ha merc'hed ofisourion an R. S. L., a-walc'h da ziskouez n' eo ket e Pariz hepken a vez merc'hed koant ha gwisket kran. An dud ne zañsent ket en em vode a strolladoù bihan e kornioù ar sal, a-dreñv ar podadoù gwez palmez pe en-dro da daolioù bihan ar bar. Klec'h, evel just, a oa lod en unan eus ar strolladoù bihan-se, dirak ur werennad vras whisky. Un ofiser eus an R. S. L. en doa kavet aze hag en doa anavezet gwechall en ur porzh bennak eus kreisteiz Amerika. Daoust hag e oa e Rio pe e Buenos-Aires ? N' o doa ket soñj nag an eil nag egile. Yaouank o daou ha flemmet o daou gant ar gwerennadoù, kontañ a raent an eil d' egile, diehan, o eñvorennoù hag ur c'habiten kozh a selaoue outo en ur sunañ lonkadennoù bihan diouzh e werennad whisky. Lakaet e oa bet Klec'h da anavezout ar c'habiten-se gant e vignon. Belgiz a zo tost ken gwazh hag ar Saozon evit an ober anaoudegezh. Ar c'habiten de Rakensky a oa e anv. An anvioù-se gant o distagadur poloniat a zo fonnus a-walc'h e bro-Veljik, da heul aloubadur ha dalc'hadur an Izelvroioù gant an Aostrianed, marteze. Diouzh m' en doa komprenet da heul diskleriadurioù luziet e gamalad de Rakensky a oa bet gwechall war vagoù an R.S.L. mes abaoe pell a zo e oa bremañ en ur burev bennak, paeet mat ha nebeut a labour d' ober. Mignon e tlee bezañ d' ul lodenner bras eus ar Gompagnunezh. Ne oa ket un den dihegar, war a seblante, hogen dispered kentoc'h ha brabañser war ar marc'had. Dalc'het e oa bremañ e evezh gant e werennad whisky... e werennadoù kentoc'h. Evañ a rae nebeut gant pep lonkad mes distreiñ a rae alies d' e werenn. Klec'h a selle

outañ gant marzh.

Treiñ a rae er sal vras koupladoù korollerion war donioù anavezetañ ar bed a-bezh, c'hoariet gant daou vrasañ laz-seniñ koroll bro-Veljik. Lañs a oa ha plijadur gant an holl.

121

Ar c'habiten Picaudaie ne oa ket gwall greñv, eñ ivez, war ar c'horoll ha, goude m' en doa dañset un tango bennak ha daou pe dri fox-trott, en em silañ a reas etrezek ar bar e-lec'h ma oa sur da gavout e ofiser radio. D' e heul ez engavas ivez daou ofiser belgiat all a voe lakaet raktal da ober anaoudegezh gant Klec'h : ar c'habiten Hubert hag al letanant Christiaens, daou Flandrezad, anat. An tri nevez-deut a azezas ouzh taol ar c'habiten de Rakensky ha goude an ober-anaoudegezh e kendalc'hjont gant o c'haoz a oa diwar-benn techoù mat pep hini war ar sonerezh.

- Ar piano a gavan plijus evidomp moraerien, a lavare al letanant Christiaens, rak, n' eus forzh pelec'h ez engavomp, ez eus tu atav da gavout ur piano ha da c'hoari un dra bennak, an diskan diwezhañ da lakaat an dud da zañsal.

- A-walc'h a bianoiou-mekanik a vez kavet e tavarnioù pep porzh evit an dra-se, a eilgerias ar c'habiten Hubert, un Oostendad bras ha drant prest atav da c'hoarzhin ; c'hoantaet em eus atav seniñ ur benveg bennak hag a-benn ar fin, kavet em eus aesoc'h prenañ ur sonskriverez.

- Ni hon eus chañs war hor bourzh, a droc'has Klec'h, emañ hor c'hentañ letanant o seniñ biniaou, n' eo ket tonius atav, mes komz a ra eus ar vro. Hag hor c'habiten a zo ur mailh war ar violoñs. A ! Pegen plijus eo klevout son flour ar violoñs pa vez sioul ar mor hag e vezer war ar pont an-unan penn pa grog an noz da gouezhañ !

- Ma ! tener e teuez da vezañ, Klec'h, goude ar gwin hag ar whisky.

Hag an holl da estlammañ war berzhioù mat ar c'habiten Picaudaie hag e anaoudegezh eus ar violoñs. De Rakensky, a chomet mut betek-hen, dalc'het gant e werennad whisky, a gemeras perzh er c'haoz a-greiz-holl.

- Ar violoñs a zo ur benveg dreist, va gourc'hemennou a ran deoc'h, Kabiten Picaudaie. Ya, ur benveg dreist eo ar violoñs ha pa vez c'hoariet mat gant un den a zantimanchoù, n' on ket souezhet e lakafe ar selaouerion da deneraat.

Ur brezegenn hir a zistagas evel-se ar c'habiten de Rakensky. Komz a reas e-unan penn, e-pad ur c'hard eur pe wardro, o veuliñ ar violoñs ha tamm-ha-tamm ar violoñserion ha perzhioù mat ar sonerezh dre-vras. Displijus e oa e zoare-komz hag ur souezh e oa klevout ur vouezh ken skiltr o tont eus genou un denig eveltañ, ken ledan hag e oa uhel ha ront evel ur varrikenn lakaet war he zal e-barzh ur gador-vrec'h. Ouzhpenn-se, an denig a glaske e c'herioù evel pa vije bet o tistagañ ur gentel da ziskibion. Enouet ha moredet e oa an holl hag an denig a gendalc'he diehan. Pephini a glaske penaos enebañ ouzh an dic'hlan a gomzoù goullo, mes en aner. Dremm ar c'habiten Hubert a sklerijennas a-greiz-holl. Kavet en doa un tu da droc'hañ war de Rakensky en un doare seven.

122

- Plijus eo klevout ac'hanoc'h o komz eus sonerezh, Kabiten, emezañ. Me hag e zo diouizie-k-tre war ar gudenn, e selaoufen ouzhoc'h evel-se e-pad n' ouzon ket pegeit. Barrek kenañ e tleit bezañ war ar sonerezh !

- Mes n'ouzo-c'h ket, kabiten, a droc'has Christiaens, ez eo ar c'habiten de Rakensky ur mailh war ar gourrebed !

Ar c'homzoù-se a reas evel pa vije kouezhet ur vombezenn war an daol e-kreiz ar gwerennoù whisky !

De Rakensky a savas trumm a-ziwar e gador-vrec'h hag a droas daoulagad fuloret war-du Christiaens a oa gantañ un dremm dinoaz rik. An daou Vreton a selle an eil ouzh egile hag ouzh o mignoned Velgiat hep kompren petra oa c'hoarvezet. N' eus nemet an ofiser-radio Van de Kasteel, mignon Klec'h, a chome e fri en e werenn da guzhat e c'hoant c'hoarzhin. An holl a voe dilavar e-pad ur pennadig, e-pad ma kerzhe de Rakensky kuit, fuloret.

Goude ma voe steuziet poulltro dañserion ar sal vras, e tirollas neuze Van de Kasteel da zic'hargadenniñ ken ha ken ha ken tra ma c'houlenne Christiaens un tammig feuket :

- Me a gred am eus lavaret ur sotoni, mes ne welan ket pehini e gwirionez ; ha c'hwi hoc'h eus an doare da c'houzout, Aotrou Mijnheer Van de Kasteel, marteze ho po ar vadelezh da zisplegañ din !

An ofiser radio a c'hoarzh e hag a c'hoarzh hep gallout kemer warnañ e-unan. A-benn ar fin e c'hallas respont :

- Nann, letanant, ur sotoni n' hoc'h eus ket lavaret ! Nann ! Sur hoc'h eus klevet en un tu bennak komz eus gourrebed hag eus ar barbilho kozh de Rakensky. An dra-se a zo un istor kozh dija, hogen, c'hwi a zo aliesoc'h sur war ho pag eget amañ e burevioù Antwerpen, hag abalamour da se eo n' anavezit ket anezhañ c'hoazh.

- Kontit dimp 'ta, eme ar c'habiten Hubert.

- Un tammig kozh eo va istor, Aotrounez ! Ma deomp dezhi memes tra !

123

Setu, gouzout a rit ez eo bet dalc'het diouzhtu goude ar brezel e 1919 ha 1920 ul lodenn eus Bro-ar-Roen gant an arme velgiat. Aachen a oa kreizenn ar Veljed, e-lec'h ma oa an holl vurevioù. N' ouzon dare dre be vurzhud, hor mignon de Rakensky a oa neuze un dra bennak en Aachen : ofiser en ur servij bennak pe n' ouzon ket petra. Un devezh ma oa o pourmen er Friedrichstrasse... Bet oc'h da Aachen marteze ? Ur straed bihan ha darempredet kalz a sko eus Elisenbrunnen d' ar Wilhemsplatz. Evel m' hoc'h eus soñj, ur bern stalioù brav a zo a bep tu d' ar straed-se hag en o zouez, ur stal vras da werzhañ binvioù seniñ e-leizh.

Ma, an devezh ma lavaran, ur bern binvioù a oa e prenestr ar stal, evel kustum : violoñsoù, en o c'houfr digor, okarinaioù en-dro dezho ; pelloc'h, binvioù brav e kouevr, n' am eus ket soñj eus o anv, trombon pe vason pe betra... hag e-kreiz tout e oa ur pezh pikol gourrebed lufret mat hag en e-sav, harpet ouzh ar voger a-dreñv, o troniñ e-touez ar re all, a vefe bet lavaret. Dres e oa de Rakensky o vale dirak prenestr ar gourrebed pa dremenas e-biou, e-kreiz ar ru, ur c'harr-dre-dan, unan eus e zorojoù digor dre zegouezh. Strizh eo Friedrichstrasse evel m' am eus lavaret deoc'h, hag en holl dremenidi a rede d' en sachañ diwar hent dor ar c'harr. Tud a hope ouzh ar blenier :

- Stop !... *Tür offen !..* An nor digor !...

De Rakensky, war vord ar ribienn straed, evel ur c'hwezigell war e zivhar berr a selle ouzh an arvest.

Ar blenier a reas implij eus e starderezh mes re ziwezhat. Ur gwaz, n' en doa ket diwallet prim a-walc'h eus dor ar c'harr a voe tapet ganti ha kaset war ar riblenn straed evel un tenn, dres e-kreiz bruched de Rakensky, a oa aze o c'henaouegiñ. Lañs a oa gant ar paotr ha dindan an taol bontañ ez eas de Rakensky evel war nij, da derriñ gwerenn brenestr ar stal binvioù seniñ ha da gouezhañ e reor en a-raok dres war ar gourrebed. Plegiñ ha terriñ a reas ar benveg dindan ar pouez, hep kouezhañ koulskoude ! Korf de Rakensky a-bezh a steuzias e-barzh ha ne oa mui nemet e zivhar berr hag e zaou damm brec'h bihan o tispac'hat an aer. Un arvest e oa, m' hel lavar deoc'h ! Ha c'hoarzhadeg a voe dreist-holl pa ne oa bet droug ebet gant den. Ar c'harr a oa chomet a-sav a-benn ar fin, ar paotr skubet gant dor ar c'harr a oa dizrouk war ar c'hentañ renk arvesterion o c'hoarzhin leun e gof en ur sellout ouzh daoudroad ha daouarn de

Rakensky o kenderc'hel da skeiñ an aer evel pavioù ur c'hwilderv kouezhet war e gein.

124

En diwezh e voe sachet de Rakensky er-maez eus e c'hourrebed, fuloret ha feuket ruz. An istor-se a zo bet kontet hag adkontet goude, eus an eil d' egile, en holl vurevioù Aachen, hag ac'halese en Antwerpen pa voe distroet hor mignon amañ. Kompren a rit neuze, Christiaens kaezh, penaos e vez staget da viken anv de Rakensky ouzh ar gourrebed daoust dezhañ bezañ sonet ur wech hepken... Ne gar ket, e vefe komzet eus e venveg dirazañ.

SKOL-LOUARN VEIG TREBERN

(Kendalc'h)

Gant YOUENN DREZEN

Ne voe diouetet netra war-bouez nebeut pa voe distro Veig d' e di, war-dro kreisteiz. Diwezhat evel boaz.

Bravoc'h ! Lammet he doa ouzh e fronell ur c'hwez tomm, ilbouedus. Kaleted ed-du a oa da verenn, evel da bep gwener. Ur c'hwez da zigeriñ kalon ur c'hristen marv. Ha n' oa ket marv Veig, ma oa o vervel gant an naon, goude ur seurt abadenn lojañ keuneud.

Ne zeufe ket e dad a-raok an noz, rak kaset en doa gantañ e verenn en ur pod goloet. Mamm n' oa ket distro eus kêr. Ha Gaid, he c'hoar gozh a oa re a gefridi war he zammig spered oc'h aozañ kaleted d' an tiad evit gouzout pe ziouetiñ tra pe dra diwar-benn he breur. Eñ, avat, n' oa ket pell ouzh krediñ e oa merket war e dal : - N' on ket bet er skol ! N' on ket bet er skol !... Chom a rae war evezh, prest da dalmañ, hag, evit lavarout ar wirionez, war e du tagnous.

An « Echu ar skol ? » he doa taolet Gaidig, pa oa degouezhet he breur, ne yae da neblec'h. Un doare saludiñ, ma karer, ha n' eo ket ur goulenn. Mat an traoù eta !

Ha Veig, daoust d' e ziskouarn chom a-bik, ha krapat war ar skabell hir, e-kichen Channig, unan eus e c'hoarezed, hag harpañ e chink war an daol fetis, mall gantañ kargañ e vouzellenn voan. N' en doa ket naetaet e zaouarn zoken. Ha kramenn e oa warno, m' hel lavar.

126

Un drugar e oa gwelout Gaid vihan o tifreताñ dirak he fillig. Unnek vloaz, d' an hirañ . He bigoudenn a-dreuz, un disterañ, war he fenn, huzil ouzh he fri togn, heñvel ouzh hini Veig, he lostennig ruz o skeiñ ouzh he c'hofigoù-kar rouz, merañ a rae an toaz ed-du, er bodez, gant he loa-bod, c'hwezañ a rae war an tan delioù pin, en-dro d' an trebez, en oaled izel, hag e lede an toaz war ar billig gant ar rozell. Pa oa poaz a-walc'h un tu e tistage ar galetenez gant he spanell, hag e cheñche tu dezhi ken brav ha ken klok ha ma vije bet ur grampouezherez a vicher.

O gwalc'h o doa bet ar re vihan, ha sevel a rejont, gant o jolori laboused, da vont da c'hoari er-maez.

- Del ! Debr ! eme C'haid da Veig, goude bezañ lakaet dezhañ ur begad amann war e galetezenn. - Diwall da zeviñ da flac'h ! Pezh a reas hemañ, eveljust, gant ar prim ma oa aet an tamm kentañ en e c'henou. Ruilhal a rae an tamm ouzh e staoñ gant e deod. E volennad laezh-mesk a oa dirazañ war an daol.

Ar c'hoar henañ e oa Gaid. Tennet e oa bet diouzh ar skol a-raok klas ar sertifikad, - an testeni a studi, - evit chom er gêr da reiñ an dorn d' he mamm da zerc'hel an ti a-ratre. N' eo ket peogwir e oa bras lojeiz an Dreberned : peder moger gwenn-razet, un oaled maen, un nor war an trepas, ur prenestr war ar ru, ul leur-zi douar. Mes labour a oa eno evit div, rak leun e oa evel ar vi : daou wele bras, gant ridojeier livet, ispilhet ouzh ar solier gant ur c'helc'h koad gwerniset, ur gwel strishoc'h, e-tal ar prenestr, ur c'havell e-tal gwele ar vamm, gant ur babig e-barzh, ur pezh armell, ur ganastell gant he listrier, un daol gant div skabell hir, ur gador bennak. En ur c'hogn, e-kichen an oaled, an toull-keuneud.

Ouzhpenn soursial ouzh ar re vihan, ne weled penn diwezhañ ebet d' an aozañ boued da gemend-all a c'henaouiou, skaotañ, skubañ, dresañ ar gweleoù, lakaat koar war an arrebeuri da lintrañ, ha gwriat memes, a-wechoù.

N' it ket da grediñ, dreist-holl, en dije peget Veig en torch pe er valaenn. Pa ne veze ket gant e fri en ul levr, pe o chigardiñ e c'hoar vras, e tec'he da c'hoari er-maez. Gwelloc'h e oa evel-se. Marteze, avat, p' eo bet meneget ar valaenn, eo koulz lavarout diouzhtu n' oa ket Veig re vignon d' ar benveg-se, kennebeut ha d' ar c'hrog-yod, dre ma oant aze, dindan an dorn, re brest da flourat dezhañ e zargreiz, da heul sotoni pe wall-deodad. Hogen boazet e oa.

127

Ul lojeiz micherourien, - mañsoner e oa tad Veig, - heñvel ouzh kant all e kêr. Evit e fichañ, e oa bet lakaet a-ispilh ouzh treustoù ar solier gant un neudenn, bouloù gwer livet e glas, gwer, ruz, e melen, eñvoriou eus ar pardonioù. Ouzh a voger, etre an armel hag ar prenestr, patrom un Aotrou en e stern goat : Sadi Carnot, oa oa bet, d' ur mare bennak, Prezidant ar Republik, e Pariz. Hogen Veig a grede dezhañ e oa poltred an Ao. Milcent, rener skol ar Frered, abalamour d' e varv.

E-tal gwele ar vamm, e oa c'hoazh, e-kichen an tach da ispilhañ eurier an tad, ur piñsinig e pri Kemper da lakaat dour benniget, ha, dindanañ, ur c'havell. Goullo e oa ar piñsin dour benniget a-viskoazh. Er c'havell, avat, e veze atav ur babig.

Reut e gofig gant laezh sukret ha begadoù yod pasket dezhañ gant e c'hoar vras, bidoc'hig an Dreberned, Gwenole - eus Penn-Marc'h e oa e baeron, - a oa, gant e chukenn ouzh e jodig kuilh, war e bennwele, o poazhañ en e c'hwezenn, kement a c'hloan a oa warnañ. Ur babig fur e oa Gwenole bihan. Ne zihune nemet evit kaout bronn.

- Petra 't eus desket er skol ? eme C'haidig, en ur lakaat ur galetézenn all dirak he breur. - Rimitik ?

Rimitik !... Ar mestr, er skol, a zistage fraez « arithmétique », ur ger ken diaes e skrivañ ha ma oa hegas ar skiant klozet ennañ da sankañ en e voulienn. N' oa ket bet Veig er skol, ha ne gare ket ar « rimitik ». N' oa respont vat ebet da ober, ha ne reas respont ebet. Na neuze, re vras tamm kaletéz a oa gantañ adarre en e c'henou. Evel gant ur paour-kaezh o vougañ gant an naon.

Forzh penaos, petra he doa honnezh da guriuziñ diwarbenn e skol ?...

Ha setu ma trenke ar soubenn, en un taol. Edo ar plac'hig o ledañ toaz war he fillig, ha Veig o tic'houezañ diwar e walc'h, pa reas bekez. Dre zievezh. Komprenit e tiflukas diouzh strad e gof d' e gorzailhenn ur breugeud reut, sonn, nerzhus, a strakas ez-vagol, evel ma plij d' ar pacha Mohamed o distagañ, p' en deve debret re gouskous. Ma rae Gaid ul lamm.

- O, an diloñgnez ! 'T eus ket mezh ?

- Ar mez 'zo mat d' ar moc'h. Roit din ur galetézenn all ! Lavaret am eus e oa Veig kizidik e groc'hen abalamour d' e skol-louarn. N' oa abeg all ebet d' e respont divergent. Chichantoc'h paotr e oa dre natur. Gaid, avat, a voe kavet togn an dra ganti. Treiñ a reas ouzh tu he breur, en ur sec'hañ, gant hec'h arzorn, he daoulagad aet ruz gant ar maged. Suc'hellat a reas. Hag ar mourouzeg ha sachañ ivez ar c'hi d' e loñch.

128

- Trawalc'h 't eus debret, eme C'haid.

- Naon 'm eus c'hoazh, eme Veig.

- 'To ket 'vat ! Brammer dre da c'henou, dismegañs !

- Larit 'ta, koef an oraj !

Daou gilhogig, tal-ouzh-tal, savet trumm war o elloù, prest da bokat.

Ar c'hoshañ e oa Gaid, ha fellout a rae dezhi lezennañ. Veig, evit se, a oa ur paotr, hag, evit un tenn, n' en dije ket filet gant e c'hoar.

- Trawalc'h 't eus debret, 'm eus laret dit. Ha, da gentañ penn, poent eo dit mont d' ar skol... Pe e larin da vamm...

- E larot petra da vamm ? N' on ket bet er... Darbet voe dezhañ leuskel :
- ...n' on ket bet er skol ?

Re brim e oa Veig, - e-giz ur marc'h sot ma oa, - ha setu eñ da fuc'hañ, evel ma vije bet diskleriet ar wirionez d' e vamm.

- Larout dezhi, ya ! n' on ket bet er skol... Topinerezh !... Rastell-doull !

Dilugerniñ a reas plac'h ar c'haletéz ouzh he breur gant ur sell a zegasas pistigoù da gein hemañ. Ouzh e skeud eo e kemere aon, rak eben ne ouie netra. Mes kravet a rae dezhañ, evel m' he dije gouezet, dres el lec'h m' en doa debron :

- Hag e rin, ya !... Feneant er skol !

- Rastell-doull !

Distaget oa chas ar Sabad, ha skourjez ebet d' o didaerañ.

- N' am eus ket aon ouzh ho skilfoù hir.

- Na me 'ta ouzh da zent kolvazh.

- Teod bilim ! Gwespedenn !

- Koll-boued !

Fiñval a reas Gwenole bihan en e gavell ; leuskel a reas ul leñvig. Divorennet oa bet gant talabao an daou all, ha n' eo ket souezh. Redek a reas Gaidig davetañ. Lakaat a reas dezhañ e chukenn en e vegig. Hag e luskelle ar babig goustadik, en ur vouskanañ dezhañ komzoù flour :

- Kousk, va aelig ! Aze eo tomm, va ranig ! Kousk, va logodenn ! Hennezh eo Nolaig Gaidou.

129

E-keit-se, e oa an tan o vervel dindan ar billig. An tan delioù pin ne bad ket. Ha Gaidig, difrae warni, ha broc'hañ ar regez hag aozañ ur gurunennad delioù pin en-dro d' an trebez, ha c'hwezhañ. Ha, raktal, e traske adarre, en un tantad sart, an nadozioù hir, rouz ha kras, tra ma pourchue ar plac'hig en dro d' he c'haletéz, goude bezañ tufet war ar billig.

Veig, avat, - petra an diaoul a oa peg en e revr ? Sur, e oa diwar wall-goustiañs, abalamour d' ar skol ! - Veig 'ta n' en doa ket disternet. E galetezenn e ranke kaout. Teñsal a reas etre e zent : - Roit din ur galetezenn !.. hag e chuchumuchu : - Baja ! Beuleugenn ! Chostrom ! Dremedalenn !

Gaid a oa tano he skouarn.

- Chañbo ! e fuc'has. Goulenn boued diganin en ur reiñ din anvioù ?...
Kerzh da glask kalet ez e traoñ an aod !

- Keuz ho po ! Tamm teil ma 'z oc'h !

- Tamm teil, me ?... O va Jezuz !... Sevel a rae ar plac'h he spanell,
diwar he feuk... Tamm teil, me ? Ha te, koullboued ! Tres kroug !

Pignal a rae he mouezh, skiltr, ha put e-giz irin glas. Piv en dije kredet
e oa kement a anal en ur c'horf ken munut ? Yudal a rae. Pa 'n em lakaas Veig da
ziskisal leizh e zent. Merzet en doa, en un taol trumm, e wic'he e c'hoar dres
e-giz moc'h bihan mamm-gozh Menez-Piked, pa veze frapet dezho war o lost.

- Sik d' ar foar ! Sik d' ar foar ! a huche ar paotr fall, en ur lammikat,
a daolioù revr, war e skabell. An holl vugale a oar n' eus ket evel c'hoarzhin
goap warnañ da lakaat ur bugel, - Gaid koulz hag ar re all, - da sodiñ gant an
imor. Hag e sode Gaid :

- Tamm teil, me ? Ha te, chouan eus ar Vañde ! Staoter en e wele ! Penn
tach, penn laou, fri karn, loen goañv

- Inosañtez, katell vrokenn, genaouegez !

- Tourmant ruz, lavagnon, tres-kroug !

- Genaouegez !

- Askell-groc'hen, kac'h-otoù, daoulagad laer !

- Krabiserez ! Chistrouenn !

- Penn ballog, geunseg !

- Keben Lokorn ! Toull kafe !

- Toull kafe, me ? Ha te, laer sukr, laer bara !... Tad ar vosenn, penn-
bombard, penn-peul, marc'h-loar, boc'h bidi Botigao, genou gwelien, torc'h togn,
hoc'h-gouez Plovan, ampoezon, droch ar pardon, leue geot, mab Kain, muzelloù
kig-sall, chug biz, jañ-blev diforlinket !...

130

- Genaouegez !

N' hoc'h eus ket klevet morse podoù ha boestoù houarn-gwenn goullo o
vididingañ, pa vezont diskarget, diouzh karr an uzin, en ur vengleuz kozh ?

Dres an hevelep jolori sklentin a save gant hon daou jibidoull. Ha tost
ken bouzarus. Ha kement a ravolt, abalamour d' ur galetezenn !...

Gwir 'ta ne vez ket ezhommm muioc'h, pa soñjer, da lakaat an dud vras da
c'hwezhañ tan ar brezel etre ar broioù.

Ouzhpenn skarnilet e oa an hini - ar galetezenn - a oa war ar billig.
Sevel a rae c'hwez al losket en ti leun a voged. Ne raent van ebet.

- Genaouegez ! a adlavare Veig, e glipenn o vont ruzoc'h-ruz diwar e
vroc'h. Rak war goll e oa. Aet e oa da hesk e sac'had gerioù drouk. E-keit-se,
Gaid, gant he spanell da arm zifenn, e vije bet lavaret ne rae nemet komañs.
Honnezh he doa teod, 'vat, paotr paour ! Hag e flape, hag e flape, hag e tibune
meuleudioù an diaoul, - gouzoug kerc'heizh, don kichot, kuign !... - ur baduell.

Gwir eo e oa tri bloaz koshoc'h eget he breur, ha, d' an oadoù-se, e
tesker buan - ar merc'hed, dreist-holl hag eveljust, rak ur bern teod o deus -
kalz gerioù, mesk-ha-mesk enno ar mat hag an divat. Hiziv, va Doue, omp kouezhet
war an divat. Ha c'hoazh, eo bet c'hwennet pizh hag gant aked, flemmadoù, n'

emañ ket o flas war ar paper moulet. Gwelet e vo bet, koulskoude, pe oa gour
Veig, e-keñver e c'hoar, war dachenn ar Gomz, a zo anezhi, gant hini an ivinoù,
domani ar merc'hed.

(da genderc'hel.)

ARGANTAEL

gant ABEOZEN

(kendalc'h)

- V -

Unnek eur dija, eme Lena outi hec'h-unan. Poent bras eo din echuiñ d' en em fichañ pe ne vin ket prest pa zeuio Lan en-dro.

Skaotet ha renket he doa listri dijuniñ en armel-voger a rae un tu eus an toullig kegin stok ouzh ar gambr war an adreñv. Dek eur oa, p' oa savet diouzh he gwele. Ne felle ket d' Alan he lezel da sevel abred da sul. Reiñ a rae dezhi en he gwele he bolennad kafe-laezh gant un daou pe dri baraig kornek a veze o kerc'hat e ti ar baraer tostañ. Ur begad amann c'hwek a Vreizh warno, gwelloc'h eget kouign e kave Lena ar bara-se.

- Asantiñ a ran da vezañ moumounet gantañ, ur vevh ! a soñje-hi, staget da fichan ar gwele ha, da c'houde, da renkañ en armel ar gambr dilhad-pemdez Alan, broustet kempenn.

- Tamm ebet n' on diaezet koulskoude gant va stad, emezi, en ur sellout ouzh he c'horf e melezour hir dor an armel.

Edo, en he broz-dindan gwenn, en he sav dirak an armel ha gant palv he daouarn e floure goustad he c'hroazlez hag he c'hof.

- Ret eo gouzout ar pezh a ouzomp evit soñjal ez on brazez, a gendalc'he Lena outi hec'h unan. N' eus nemet pa blegan war-du an douar m' en em santan gourt un tamm. Mat ! Gwell a ze ! N' ouzon tra kasausoc'h eget selloù lemm an dud o spegañ ouzh tor koeñvet ur vaouez. Ret eo koulskoude e ve bet o mamm dezho ivez er stad-se a-benn o degas war an douar da zistagañ un deiz farsadennoù diot diwar-benn mammoù all.

Hag e kribe he fennad blev pell hep ober van ouzh ar yenijenn o ruziañ he divrec'h.

132

Na pebezh abadenn p' oa bet e Kemper da vare Nedeleg evit reiñ da c'houzout d' he mamm pehini oa he stad ! A bep seurt he doa klevet. Tost oa bet dezhi bezañ taolet er-maez eus an ti. Evit gwir ne vije ket bet souezhet. N' oa ket deut da glask meuleudi. Karout a rae Lena he mamm, muioc'h c'hoazh dre ma ouie mat pegen tenn oa bet dezhi sevel he zri a vugale gant he zammig stal ispisiri, frouezh ha legumaj. Lena, an hini yaouankañ, a sikoure he mamm war dro an ti, goude echu gant ar c'hentelioù a heulie er skol « Pigier ». Deut oa da Baris d' he zriwec'h bloaz. Labour a oa bet kavet dezhi e ti Hispano, boulouard « Brune ». Eeun-tre e oa aet an traoù betek m' oa degouezhet gant Alan warlene. Mat ! Petra d' ober !... evel lod all, a zeu a-benn da virout ar pezh a anvont o « brud vat » diwar goust un torfed kuzh ? Heuguiñ a rae gant ar soñj-se nemetken. Azaouez he doa evit ar vuhez e gor enni abaoe pemp miz bremañ. Nag un esmae ar wech kentañ m' he doa santet hilligadennoù ar bugel en he c'hreiz ! Ur verc'hig a vefe anezhi, sur oa ! Ha kavet he doa dija un anv : Argantael ha setu ! Mousc'hoarzhin en doa graet Alan p' he doa laret se dezhañ e pleg e skouarn, un nozvezh. Hag en doa distaget a-benn ur pennadig, hanter diwar fent, hanter dic'hoarzh :

- Un dra risklus-bras kelennadurezh an istor hag ispisial istor Breizh ! a lavare an enseller Abegile... Kenedus an anv kozh-se. Bretoned Nevenoe n' oant ket c'hoazh deut en oad da vegañ mezh ouzh bugale o c'harantez...

- Kreisteiz nemet kard. Poent bras din echuiñ, eme Lena evel o tihuniñ.

Gwisket he doa sae zu ha korfenn liv d' ar c'histin. Pintañ a reas un tog feltr war he blev. Lakaat a rae he jakedenn feur pa zeuas Alan tre, goude stekiñ daou daol skañv ouzh an nor evel boaz.

- Setu me prest, Alan, emezi en ur dreiñ war-du ennañ.

Alan a sellas ouzh Lena, eus he botoù betek an tog hag he stardas outañ ken prim ma n' he doe ket amzer da enebiñ, hag e ziweuz a bokas d' he re.

- O Lan, emezi, ruz a vo adarre ouzh da vuzelloù !

- Nag un afer ! emezañ en ur c'hoarzhin hag hep distardañ e zivrec'h. Petra 'fell dit, Lena re goant out ! Aesoc'h oa koulskoude ar ruz a implijes kent : ne zislive ket.

133

- Goût a rez ervat, emezi gant ur vousklennig fentus, e skarnile din va muzelloù. Gwir eo mar sentfen ouzhit ne rafen na gant ruz na gant poultr.

- Na tra all ebet, Lena gaezh. E noazh-bev eo e plijes din ar muiañ, a c'hoarzh-eñ, tra ma tistage Lena ouzh e vlev palvadoù skañv gant he dorn maneget.

- Se ne vir ket ouzhit da vezañ koant ha mistr evel m' emhout bremañ, priñsezig va c'halon. Deomp en hent. Mont a reomp gant hol lein da di ar Salaün pelloc'h eget porzh « Vanves ». Ur pennadig hent. Naet ar straedoù avat. Un avelig yen a c'hwezh. Vad a raio dit bale un tammig a-raok mont ouzh taol.

Dindan un oabl glas-rividik e tigure ar straed eeun war-du ar boulouard « Brune ». Tremenedi, mall warno, a skoe war-du o fred. Lod-kaer a zouge a-bouez o dorn ur bakadenn warni anv ur pastezier. Mibin e kerzhe Lena, kazel-ha-kazel gant Alan.

Pa zeujont tre en ostaleri ar Salaün, edo tud endeo ouzh taol o tibri meskl lakaet da zigeriñ gant ognon Rosko trouc'het munut. Brezhoneg a gleved a bep tu kement ha galleg. Ti ar Salaün a zo unan eus al lec'hioù-se e Paris mar plij gant ar Vretoned dont da alanat o bro gant c'hwez ha blaz jistr ha muskaded, meskl hag istr, ha krampouez o tont diwar ar billig. Pa sarront o daoulagad e kred a-wechoù da lod anezho, drochoc'h eget ar re all, santout alan bividik ar mor o leuniañ o skevent e-lec'h aer uzet ar gêr vras.

- Bep gwech ma teuan amañ, eme Alan tra ma lakae jakedenn feur Lena a-ispilh ouzh ur c'hrog, e teu em fenn ur soñj c'hwerv. Frond hor bro a glaskomp e Paris ha ma vefe ret deomp chom da vevañ ahont e teufemp moarvat da yenaat ouzh Breizh. Evit hor spered, deut da vezañ dieub war dachennoù zo, e vefe tenn, betek re, ar vuhez dre eno.

- Re wir eo, Lan, eme Lena, un doan o skleuriñ a-daol-trumm en he daoulagad. Kuitaet hon eus hon daou hent eeun hor re gozh. Ne domp nemet reuzeudiged taget gant gizioù laosk Babilon. Klevet em eus ar ganaouenn-se n' eus ket pell.

- Kompren a ran, Lena. Madelezh, avat, a dalv gwell eget eskumunugenn... Mat ! Sed amañ daou all na dalvent ket kalz gwell egedomp n' eus ket pell. Nemet fortuniet int bremañ.

Ur gwaz mentet krenn, daoulagad du lemm en e benn, a oa deut er sal-dibri da heul ur vaouez mistr, he fennad blev gell o skediñ dindan un togig ruz teñval.

134

C'hoarzhin laouen a rajont ouzh Alan kerkent ha ma paras o selloù warnañ.

- Salud dit, Rannou, eme ar gwaz, seder e vouezh. Penaos emañ ar bed ganit abaoe an amzer ?

- Me 'grede din e oas aet da goll, Herri, eme Lan, ha c'hwi, Havelina, kemend-all. Deuit ouzh taol ganeomp. Plas a zo ha n' hon eus ket kroget c'hoazh gant pred. Moarvat n' anavezit ket Lena Stervinou, hag e talc'he e zorn war vrec'h Lena a selle eeun ouzh an daou all. - En taol-mañ setu Breizh-Izel a bezh o vont da lipat meskl. Havelina a zo eus Bro-Leon ; Herri a zo a vro Wened. (Taolit evezh ouzh e bouez-mouezh, Lena !) Me zo Tregeriad diouzh tu va zad ha Lena a zeu a Vro-Gerne, eus ar straed Kereon evit larout krenn ha krak. Met pelec'h an diaoul oas aet da goll, Herri ?

- E bro an diaoul, eveljust. E Bro-Spagn, eme Herri Doñval. Ur strobard keleier da sevel evit Pariz-Veure. Chomet on pelloc'h eget ne grede din. Un darn eus pezh am eus gwelet a zo aet em fennadoù, emezañ gant ur mousc'hoarzh leun-velkoni.

- Ya, eme Lan, garv e vouezh un tamm, n' omp ket amañ o kontañ kaoziou. Penaos e soñj dit e troio an traoù dre eno ?

- Diaes eo displegañ va soñj, eme Herri, en ur deurel ur sell war evezh en-dro dezhañ. Fiziañs, evit gwir, n' em eus ket kalz. Biken ne raio diouer da baotred Franco skoazell an estren. A zo gwashoc'h, avat, n' eus ket an disterañ unvaniezh etre ar Republikaned. An anarchisted, a zo d' am meno ar re dostañ ouzh spered Bro-Spagn hag int eo a vo gwalenn ar vrobaour-se.

Ur pikol pladad meskl a oa bet lakaet dirazo. Gwin gwenn, drant an Naoned a lintre er gwer dindan bannoù gwan heol ar goañv. Hag int ha stagañ da zibriñ, digor o c'halon. A-benn ur pennad, e tistagas Lan evel o prederiañ :

- Fall e vo an abadenn evidomp mar koll ar Republikaned. Dizale e teuio hon tro-ni. Un taol-esa emeur oc'h ober ahont gant armoù nevez hag an doareoù nevez d' en em gannañ. Evel boaz, ni a vezo tapet berr pa vo keloù krogad. Tonkadur ar broioù demokrat, te 'oar, a zo gortoz ma vo krog an tangwall a-raok prenañ ur blomenn. - Ne domp ket prest evit an taol reveulzi, her gwelet hon eus warlene da goulz an dilabouradegoù, nag evit ar brezel, hen diskouez a reomp hiziv da neb a gar.

135

- Ne deo ket seder ho spered, Lan Rannou, hag ar sul anezhi, eme Havelina. Mat ! petra 'fell deoc'h ! C'hwek eo bevañ an deiz a zo dirazomp. Da bep devezh e boan. Warc'hoazh e raimp penn d' an darvoudoù, gwellañ ma c'hellimp. Ne domp, na c'hwi na me, mistri d' an dazont. - Ne deo ket fall ar meskl, neketa Lena ? Diskennit ur vozad en asied ho prederour pe e tisec'ho dizale gant an naon.

Lena a sentas gant ur mousc'hoarzh.

- Fall o deus dibabet hor c'herent ar mare d' hon degas d' ar vuhez, emezi, mar felle dezho e vefe hol lod bezañ disourisi. Mat ! kenderc'hel a ranko an traoù da vont en o roud ha pa vefe ar bed-mañ dare da gouezhañ en e boull.

- Mareoù didrousoc'h a zo bet, eme Herri en ur ziskenn gwin gwenn d' e geneiled. Mareoù ken gwazh pe washoc'h a zo bet ivez. Ret eo herzel eveljust. Peadra da skrijañ a zo koulskoude pa soñjer e talvoudegezh nemeti buhez un den ha pa weler penaos e vez foranet an dalvoudegezh-se en un amzer ma vefe ken aes kaout damant dezhi. Gwir eo ne domp nemet ur grugell verien e keñver ar bed ha petra eo buhez ur verienenn e-keñver ar grugell ?

- Merien pe get, eme Lena ouzh Havelina, bevañ a reomp evel ma vefe dirazomp ur beurbadelzh.

- A zo gwir, eme Havelina. Nerzh ar vuhez eo. Penaos bevañ mar bez un den

bepred o soñjal er beziou toullet war lez an hent heuliet gantañ ? Tennañ kentel eus an tremened ha bezañ onest e-keñver ar bremañ, ne welan ket petra a c'hellomp ober ouzhpenn.

- Netra, eme Herri. Un dra, avat, a zisplij din dreist pep tra : bezañ touellet.

- Kompren a ran da zisfiziañs, Herri, eme Lan. Nemet touellet pe get, e fell din kenderc'hel gant an hent am eus dibabet, daoust ma c'hell kas d' ur c'hwitadenn.

- Da c'hortoz c'hwek eo bevañ ha tañva, ken disourci ha ma c'heller, boued gounezet gant labour tud dinoaz o deus, er vro-mañ da nebeutañ, peadra da derriñ o naon. Dont a ran-me eus bro an dridi a zo, an holl her goar, re o vevañ diwar re nebeud.

C'hwervoni a oa e mouezh Herri e keit ha ma echue e grampouezhenn. A-benn ur pennadig, avat, e sederaas adarre.

- Arabat din strafuilhañ levez ar sulvezh-mañ gant va soñjezonou kañv. Gwell e troio an traoù marteze eget ne c'hortozan.

- Marteze, eme Lan. Padal degaset ac'h eus d' am spered randonenn ur mignon din oc'h alteriñ gant an derzhienn. Ne felle ket dezhañ bezañ roue war vro Spagn. Moarvat ne chom ket ar pennoù-pobl re hir da brederiañ diwar-benn poanioù ar geizh peogwir ne grog ket enno an alfo.

137

- Siwazh deomp, eme Havelina ; n' eus ket un den ezhom da vezañ na roue na fallakr evit lakaat glac'har da skrijañ en ur galon tost d' hon hini.

- Nann, eme Havelina en ur sellout ouzh Lan. Pa vez graet an droug, avat, e vez peurvuiañ ar pare dreist d' hor galloud.

- Alo, merc'hed, eme Herri, emaomp o vont da folliñ mar kendalc'homp gant an hent-se. Eus an droug evel eus ar mad e c'hell genel glac'har d' un all pa ne deo ket deomp hon unan. Gwell a se d' an neb na ziwan nemet eurvad war e roudoù.

- Lezomp hor prederouriezh da ziskuizhañ. Kemeromp ur banne kafe mat evel ma vez graet e ti Salaün. Ur banne lagout-jistr d' ar baotred hag hini dous d' ar merc'hed, eme Lan.

Sioul oa ar sal en-dro dezho. An dud a guitae an ti, echuet ganto o fred. Lod all a stage gant ar c'hartoù. Un tri pe bevar a dabute diwar-benn politikerezh an deiz. Lan hag Herri a reas ur skruz d' o divskoaz.

- A-walc'h, eme Lan, ha mar dafemp d' ar sinema da gemmañ ar bladenn evit ur c'houblad eurioù. C'hwi a oar sur mat, Havelina, pelec'h e tibuner ur film a-zoare.

- Deomp da welout Dublin 1916 mar n' oc'h ket bet, eme Havelina. Plijout a raio din-me ha da Herri gwelout un eil gwech ar film-se. Mont a raomp adarre da welout Barbara, Herri ?

- Teod flemmus, emezañ en ur vouc'hoarzhin. Deomp 'ta da welout Barbara hag e-giz-se, Lena, e c'hellot d' ho tro hegasiñ Lan da c'houde.

Ha da c'hoarzhin o fevar. Paeet ganto o fred e skoas an daou goublad war-du porzh Vanves. Ar « metro » o c'hasfe da greiz kêr. Yen oa an amzer daoust d' an heol da skediñ en oabl. Lena a starde outi brec'h Lan hag a selle ouzh Havelina a gerzhe en o raok kazel-ha-kazel gant Herri. Plijout a rae dezhi an daou-se. Dreist-holl dedennet oa gant nerzh sioul Havelina. Lan a oa moarvat ken kizidik hag Herri nemet hemañ n' oa ket barrek da zerc'hel evel e geneil war drivliadennoù e galon...

Tra ma troidelle soñjoù a bep seurt e penn Lena e oant diskennet er « metro » hag a-benn ur pennad savet en arzav Leurenn Sant-Mikael. Er fiñvskeudenndi tostañ eo e tibuned Dublin 1916. Dres d' an derou ec'h arrujont. Ha diouzhtu e voe plaouiet holl c'halloudegezhioù kalon Lena gant ensavadeg paotred ar Sinn Fein. Santout a rae ez oant kar tost d' ar baotred-se a stagas ul Lun Fask gant ur c'hrogad hep spi deut abaoe da vezañ un trec'h.

Hag e tamolode Lena ouzh Alan Rannou. Dilavar e choment dirak damskeudenn ar pezh a zo bet un amzer voe ahont hag a vo, un amzer 'zeuio, e lec'h pe lec'h. Talvezet eo bet gwad ar Bonedoù Ru un deiz d' ar re o deus e skuilhet en anv al lezenn hag an urzh-vat. Ne soñj morse ar re a zo mistri e c'hell bezañ lod kaer eus ar gaou eus o zu. Siwazh ! ne deo ket ar vac'homerien end-eeun a vez kastizet, peurvuañ, o zud avat ne lavaran ket hag aliesoc'h o diskennidi. Dalc'hmat e chom a-bann ur spered-den dirak direizhded ar justis war an douar.

« Chaoket o deus hon tadoù rezin glas ha ni eo hon eus skrignet hon dent.
»

- VI -

Klevout a raent c'hoazh trouz kammedoù ar Iestin o tiskenn gant an diri. Lan Rannou, e gorn-butun en e zorn kleiz, a sellas ur wech all ouzh ar c'harnedig digor en e zorn dehou an eurioù da loc'hañ dimeurzh d' abardaez, al lec'hioù d' en em vodañ hag anvioù ar c'hamaraded a dlee dont. Serriñ a reas e garnedig hag hel lalkaat e godell diabarzh e borpant. Sevel a reas d' e c'henou ar werennad gwin ruz en doa diskennet da evañ da yec'hed ar Iestin.

Lena, skaotet ganti listriaj koan, a oa azezet en tu all d' an daol, dindan sklerijenn an tredan o kouezhañ a-blom warni. Sioul kenañ oa he dremm, un doare douster kevrinus o parañ warni evel diouzh an diabarzh. Oc'h ober stamm edo. C'hoant he doa d' echuiñ, kent mont d' he gwele, ur rokedennig gloan gwenn-kann evel ma lakaer d' ar vugaligoù nevez-c'hanet. Lan a selle outi evel o prederiañ.

- Neuze, Lena, ne fell ket dit chom er gêr dimeurzh da noz ?

- Nann, Lan. Perak bezañ chalet ganen, va faotr kaezh ? Goût a rez koulskoude ne chomin ket war da hent. Skrivet em eus da Anna Geryell. Ur mil-bell 'zo n' em eus ket he gwelet. Re a stad a zo ennon o kaout an tu da vont betek enni abaoe an amzer. Emañ he c'hambro tostik d' an ti-kêr e Klichy. Ac'hane e welin an traoù didrubuilh ha mar bez re ziwezhat pe re ziaes dont en-dro e chomin ganti betek antronoz vintin. Laret e ve, Lan, ez pefe aon rak un dra bennak.

138

- Aon n' em eus ket, Lena. N' ouzer ket eveljust petra a c'hell c'hoarvezout, nemet aon n' em eus ket. N' ouzon dare perak, avat, plijet en dije gwell din da welout o chom da inouiñ amañ er gêr. Ne gomprenan ket petra a c'hoari ganen. Met e-giz-se eo !

- Bez dinec'h, Lan. Fur e vezin. Ne ziskennin ket war ar straed. Re vat ec'h ouzon ne deo mui ar poent evidon da vont da redek an dibunadegoù.

Tostaat a reas Lan e gador da sellout ouzh ar stamm.

- Ne deo ket bras an tammouigoù dilhad a wisker da gorfig ur bugel memes tra ! Atav e fell dit e ve un tamm plac'h nul da golladenn ?

Ur mousc'hoarzh a nijelle war e vuzelloù.

- Un tamm plac'h nul, emezi feuket. Ne gav ket dit ez eus ezhomm a blac'hed kalonek evit an amzerioù a zo o tont warnomp ? Mat ! dit-te e tenno mar bez ur verc'h, hag e vo. Lorc'h a vo ennout gant da Argantael, te 'welo !

- Lorc'h a vo ennon sur, Lena, pe blac'h pe baotr a lakai er bed. Nemet e vo yac'h ha disi, ne c'houlennomp ket muioc'h.

Hag e floure dezhi he blev tra ma lugerne an nadozioù hir etre he bizied prim.

- N' ec'h eus ket gwelet Herri Doñval en deizioù-mañ, Lan ?

- Eo, emezañ. Ahont e vezo evit e gelaouenn dimeurzh. Teñval a-walc'h oa e benn dec'h p' on degouezhet gantañ. Muioc'h-mui e teu da vezañ fastet gant gwidreoù ar bolitikerien. Komzet hon eus evel boaz eus darvoudoù Bro-Spagn. Ur gwall emgann a zo krog e bis-reter Madrid. Ar « Rochedoù Du » a zo o klask diskenn war ar gêrbenn. A-barzh un nebeut deizioù e vo gwelet penaos e troio an abadenn. Difennourien Madrid a zo kreñv, d' e veno, ha, mar gra an argadourien ur fazi, e kousto ker d' o ler. Met, evel ma lavar, ne c'houzañvo ket ar « fachisted » bezañ kannet. Kas a raint c'hoazh muioc'h a armoù, muioc'h a dud ken na chomo an trec'h ganto. Re sur int e plego skoazellerien ar « Republikaned » dirak gourdrouz ur brezel da vat.

- Hag e kred d' ar re-mañ e c'hellint dre gilañ da bep gwech saveteiñ o feoc'h ?

- Ya, krediñ a ra dezho, Lena. Disoñjal a reont ne vez ket gounezet ar peoc'h gant gwad ar re all. Rak evidomp-ni ivez e kouezh tud war grec'hiennoù Guadalajara. Gwell a se evidomp mar gounez hor mignoned ; mar kollont, dizale e teuo hon tro. Daou zoare kontrol da gompren ar vuhez a zo oc'h en em dourtal ahont hiziv, e-lec'h all warc'hoazh, amañ deiz pe zeiz. Daoust d' an holl huñvreerien demokrat, renet e vo ar bed pe gant ar fachisted pe gant ar gomunisted. Flastret e vo ar rummadoù etre, n' eus forzh gant pehini eus an div gostezenn ez aio an trec'h.

- Peadra da gaout aon evit ar vugale a zo bremañ oc'h ober o c'hresk hag evit ar re a zo da zont er bed !

- Ya, Lena, peadra da gaout aon evit neb a gred ez eo tonkadur un den bevañ disoursi hag en e aes. Un huñvre netra ken. Soñj mat, Lena, daoust hag ur poent hon eus bet, te ha me, disoursi krenn abaoe ma 'z omp tud.

- Nann, e gwir, Lan.

- Perak e vefe disheñvel evit ar re a zeuio war hol lerc'h. Un dra, avat, a zo ret : ma vint prest d' ober krogad pa vo ezhom ha da c'hounit o levenez hag o lorc'h bezañ gant nerzh o divrec'h hag o skilfoù. Pa n' asanter ket da se eo gwell chom divugale evel ma klask bezañ ar re a fell dezho bevañ dichati.

- Evit kaout bugale eo ret bezañ kalonek pe benn-skañv ?

- Ya, an eil pe an all. An dazont a zo d' an dud start o c'halon en o c'hreiz. Ar pennoù chatal, evel boaz, a yelo da heul mistri an deiz.

- Neb a zo kalonek a zilenn e hent.

- Dres, Lena. Lakaomp am bije graet skouarn vouzar p' out deut da gemenn din ez oa ganez keloù bugel, ne vijen bet nemet un digalon. Lakaomp az piye, evel lod all, lavaret nann d' ar vuhezig kellidet en da greiz, e vije gallet kaout un tamm truez ouzhit, istim avat tamm ebet. Kriz e c'hell bezañ ar bed evit ur vamm dizimez. Pa vez lakaet, avat, ar vleunienn da zigeriñ ne deo nemet onest asantiñ d' ar frouzhen. Dilennet hon eus hon hent ha ne zistroimp ket diwarnañ.

- Na ne raimp, va Lan-me. Echu va labour, emezi en ur lakaat he divrec'h e kerc'hen he gour gant un huanad flour. Deomp da gousket.

- Ya, deomp, Lena. Warc'hoazh n' em eus ket da sevel abred. Chom a

c'hellimp ur pennadig da rouzmouzat hon daou. Vad a ra bezañ dibreder e pleg klouar da skoaz.

A-vec'h en he gwele e kouezhas kousket-mik. Lan a bokas skañv d' he daoulagad klozet o malvennoù. Ur peoc'h iskis a wiske he dremm, ur peoc'h stabil ha seder evel ma weler d'an delwennoù gourvezet war ar beziou-meur e peoc'h Doue.

140

-VII-

Du oa ar straedoù gant an dud e Klichy tro-war-dro d' an ti-kêr. Lan Rannou en doa kavet e gamaraded e porzh henthouarn Sant-Lazar war-dro c'hwec'h eur hanter evel ma oa bet divizet. Savet oa gant Lena en tren kentañ a loc'has hep re a boan, daoust d' an engroez da vezañ c'hoazh gwashoc'h eget kustum. E-kichen arzav Klichy e oa Anna Geryell ouzh o gortoz. Laouen oa an div vignonez o tegouezhout an eil gant eben abaoe keit all. Devezh skedus pardon an Avalenned a zeuas en-dro da soñj Lan e keit ha ma selle ouzh an div blac'h o steuziañ etre ar guchennadoù gwazed a veriene war ar riblenn-straed. Goude an abadenn n' en defe ket pell da vont evit adkavout Lena peogwir e chome Anna dres en ti korn etre straed an Unvaniezh ha straed Dagobert, stok ouzh al al leurgêr. Eno eo e tlee divodañ ar strolladoù war-dro dek eur moarvat.

Deut oa Lan gant Iestin hag ar re all betek an ti-kêr. Ac'han eo e loc'he an dibunadeg. Ne vefe ket gallet tremen dirak ar sal m' edo bodet enni paotred o c'hroazioù tan. Meur a renkennad polised a sarre penn ar straed. Mat ! klevout a rafent kanañ daoust da se kantikoù displijus d' o divskouarn. Kerkent ha ma loc'has ar strollad penn, ar vicherourien, dorn ouzh dorn evel ur chadenn stegnet eus ur riblenn-straed d' an all, o doa staget gant an « Internationale ». Dreist d' o mouezhioù don e fuc'he a vare da vare youc'hadennoù krennarded a gase « Laroque d' ar bidouf » dizamant kaer.

Lan, Iestin hag o bandenn a gane evel ar re all. Pa dremene ar gwazed e sklerijenn gann ur piler tredan e weled en daoulagad o steredenniñ spi divent ar Reveulzi-se a lakafe pep tra ha pep unan en e-lec'h evit mat.

- Un dibunadeg evel nouspet hini all, a soñje Lan, en ur sellout en-dro dezhañ. Nemet gwall stank e kavan ar bolised. Ha c'hoazh n' o gweler ket holl. Skouadrennadoù a zo war c'hed er straedoù a sko war hent an dibunadeg.

- Ne gav ket dit, Iestin, en deus un tamm re a soursi ouzhimp ar c'hamarad ministr Marx D...

- M' eus aon, eme egile, ez eo aet brokus gant al loa-bod en dro-mañ. Mat c'hoazh ma c'hellfe magañ ur fiziañs divrall en e gurusted !

141

Strakadennoù a fuc'has souden a-dreñv o c'hein, war-du penn ar straed Dagobert m' oant aet e-biou dezhi ur pennadig oa. Tamm-ha-tamm e tavas ar ganerien hag an dibunadeg a chomas evel sac'het. Youc'hadennoù skiltr a gleved en adreñv. Sutadennoù hir a save ha strakadennoù adarre. Klask a rae ar strolladoù mont war o c'hiz. N' hellent ket, avat, ken stanket oa ar straed gant an engroez. E solieradurioù an tiez, a bep tu, an dud ne sellent mui d' an traoñ bremañ. Klask a raent gwelout petra a dremene ahont war-dro an ti-kêr.

- Tannoù sur, eme Iestin ouzh Lan. Deus da welout petra an diaoul a c'hoari ganto ahont. Skoomp dre ar straedig-mañ. Dont a raimp tostoc'h da nebeutañ.

- C'hoari brezelig o treiñ da fall, a gav din. Met perak ?

Hag ez eas buanañ ma c'halle da heul e gamarad. N' oa tu ebet da redek, avat, gant an dud o troidellat, lod o vont war an hevelep tu ganto, lod all o redek kuit evel pennfollet.

Dont a rajont a-benn da dostaat ouzh leurenn an ti-kêr en ur ober an dro dre ar straed Viktor-Hugo. E-biou dezho e rede krennarded etrezek ar strakadennoù gant bokoù, goullo pe leun, leizh o daouarn, tammoù potin hag all da foetañ ouzh ar warded. Gloazidi harpet dindan o c'hazel gant kamaraded a guitae an dachenn davet un apotiker bennak. Tu ebet da c'houzout petra a c'hoarveze na piv a denne. Un dra nemetken a oa splann :

- Tennañ a reont warnomp, ar c'hagnoù !

Ne glevet nemet ar griadenn-se gant ar re a rede tu pe du da glask mein, da ziframmañ houarnach ha potin ouzh troad gwez ar straedoù, dizamant ouzh pep tra, entanet gant ar c'hoant da skeiñ, da dalvezout taol evit taol da n' eus forzh piv, d' ar polis pe d' ar re all.

Ne strake mui a dennoù. Tostaat a rae Iestin ha Lan ouzh ti korn ar straed Dagobert tamm-ha-tamm. Sevel a rae Lan e zaoulagad a vare da vare etrezek ar c'hentañ solieradur ma ouie edo Anna o chom. Gwer torret war ar prenester en ti-mañ-ti. Tannoù en aer pe vein foetet gant diskianted ? Ouzh aspled ur prenestr digor e welas Lan Anna Geryell, morlivet holl, o sellout er straed evel o klask unan bennak. He selloù a gejas gant re Lan a-benn ur pennad hag e reas sin dezhañ gant he dorn da zont buan. Trumm e waskas an enkrez kalon Lan. Petra a oa c'hoarvezet gant Lena ?

142

Krapañ a eure Lan gant an diri d' ar red. Damzigor oa an nor war ar pondalez. Mantret, Anna a zegemeras Lan :

- Na pebezh gwalleur, Lan. Tizhet eo bet, Lena, gant un tenn... en he c'hof. Ur medisin 'zo aze.

Lan a zeuas tre, sammel. Astennet oa Lena war ar gwele. He fenn disliv a horelle goustad war ar goubenner. Kloz oa he malvennoù ha fiñval a rae he muzelloù. An den soublet warni a savas e benn pa voe Alan stok outañ. Gwad a oa ouzh e vizied. Goude ur sell ouzh Alan e teuas gantañ war-du ar prenestr.

- Ho kwreg ? emezañ sioul.

Lan a reas ya gant e benn.

- Diskenn a ran da lojeiz ar porzhier. Pellgomz a rin d' an ospital Beaujon ma vo kaset ur c'harr-dre-dan amañ diouzhtu. Lienet em eus ar gouli betek gout. N' eus nemet ahont, avat, ma vo gallet ober war he zro. Ne vo ket aes, m' eus aon. Diaesoc'h c'hoazh dougerez evel m' eo. Arabat reiñ dezhi da evañ.

Gwelc'hiñ a reas e zaouarn ha d' an traoñ.

Lan a zeuas davet Lena. Anna Geryell, dilavar, a vane en he sav e-kichen ar gwele. Goustad e krogas Lan e dorn Lena. Petra d' ober a-hend-all nemet gortoz. Klemm a rae Lena bep an amzer. Ur c'hlemm bugel. Pa zigore he daoulagad, ne seblante gwelout den. Sammet oa gant he foan ha netra ken, pell diouzh pep preder all.

Hag e tiveras ar munutennoù, lugudus ha ponner. Done-monea a rae tud war ar straed, o mouezh a save kreñvoc'h a-wechoù betek ar gambr, gant kunujennoù stlapet n' ouied re ouzh piv. Dibaouez e tremene kirri-dre-dan. En noz, deut da vat bremañ, e troe skleur o leternioù war solier ar gambr kent steuziañ evit treiñ adarre dre ma tostae ur c'harr all.

Ar medisin a zeuas prim er gambr, daou zen war e lerc'h gant ur c'hraz. Kreñvoc'h e klemmas Lena pa voe gourvezet warnañ. Lan a zeuas d' o heul. Anna a brennas an nor hag a ziskennas war e lerc'h.

Pa voe savet ar c'hravaz er c'harr dre an nor a-dreñv, e reas ar medisin sin da Lan.

- Savit e-kichen ar blenier, emezañ. N' eus plas nemet evidoc'h, avat, a gendalc'has-eñ en ur dreiñ ouzh Anna.

- Mont a rin betek ahont war zroad, eme houmañ. Ne deo ket hir an hent.
143

Ha diouzhtu e loc'has ar c'harr en ur gornal. Lan, goullo e benn a bep soñjezon, a selle ouzh ar straedoù, ouzh an tiez sklerijennet a dec'he diouzh an daou du. Dizale e voent dirak an ospital. Gorrek ez eas ar c'harr dre zindan an nor-borzh. Pa voe tennet ar c'hravaz diouzh ar c'hombod e seblantas da Lan e oa sioulaet da Lena : ne glemme mui. Mont a reas ar paotr da heul ar medisin hag ar glañvdiourien. Laret e voe dezhañ gortoz en ur sal ma teue betek enni c'hwez an eter, arouez pennañ an ospitalioù. Tud all, merc'hed, gwazed, prederiet o dremmoù, azezet war gadorioù pe o tonemonea dibaouez, a guzulike etrezo. Lan ne soñje e netra. Badaouet oa. Gortoz a rae nemetken. A-benn ur pennad amzer, hir pe verr ? n' en dije gallet lavarout, Anna Geryell a zeuas tre da azezañ en e gichen, hep rannañ grik.

Pa welas ar medisin e toull dor ar sal oberata, en e zilhad gwenn-kann, Alan a savas trumm. Un hej a reas ar medisin d' e zivskoaz pa voe ar paotr tost outañ.

N' eus tu d' ober netra a-zoare, emezañ. Tizhet re fall eo. N' heller nemet klask he diboaniañ keit ha ma pado. Ne daio ket, avat, a gred din, pelloc'h eget warc'hoazh vintin. M' hoc'h eus keloù da gas d' unan bennak, grit diouzhtu.

Lan a droas ouzh Anna.

- Kollet eo Lena, emezañ dezhi, e vouezh o krenañ. Deuit d' he gwelout, Anna. Anaout a rit, moarvat, chomlec'h he mamm pe me hen roio deoc'h da gas dezhi ur bellskridenn ar buanañ ma c'hellot evit kemenn ez eo gwall glañv he merc'h.

Da heul ur glañvdiourez e teujont tre en ur sal vras leun a weleoù gwenn, ridochoù stegnet en dro da lod kaer anezho, hag e kleved klemmoù o sevel amañ hag ahont a-dreñv al lienaj gwenn.

Er penn pellañ oa bet lakaet Lena. Stegnet oa ar ridochoù en-dro d' he gwele. Difiñv-kaer e oa, ruz-tan, avat, he divjod. An derzhienn, sur a-walc'h. Pa zegouezhe Lan hag Anna ur glañvdiourez a lakae ur strinkell en ur voestig metal lufrus.

- Pa stago da glemm, emezi a vouezh izel da Lan, harpit ho piz ouzh an nozelenn-mañ e penn ar gwele hag e teuin. O unan e chomas Lan hag Anna.

- Koulz e ve deoc'h mont, Anna, eme Lan. Kasit ar c'heloù ar c'hentañ ma c'hellot ha deuit en dro da c'houde mar kirit....

- Karet em bije komz outi, eme Anna en ur zifronkañ. Pebezh dicañs na ve ket chomet er gêr !

- Arabat deoc'h en em jalañ, Anna. Pell 'oa he doa c'hoant da zont d' ho kwelout. Ne doc'h kiriek e doare ebet eus ar pezh a zo c'hoarvezet. E-giz-se emañ red ar vuhez.

144

Anna a bokas hir da Lena bepred morvitellet ha, goude stardañ dorn Lan, e kemas ar baperenn gant chomlec'h ar vamm. Ar ridoch a fiñvas ur pennadig goude ma voe aet kuit, hag e chomas Lan e-unan-penn gant Lena. Soñjezonoù gorrek ha luziet a dremene dre e spered. Na ne enebe outo na ne glaske kenderc'hel ganto. Skleurioù laouen eus an tremened. Divizoù tener ouzh an hini a oa dirazañ

bremañ, ken disheñvel diouzh ar plac'h drant a vleunias gant he c'hoarzh sklintin ar mizioù berr-bad bevet en he c'hichen. Ha bremañ un tenn dall ha graet ar stal. Div vuhez dinoaz falc'het war un dro. Kounnar a groze en e greiz a vareadoù. Ouzh piv avat ? Ouzh an den en doa laosket an tenn ? N' oufe biken piv oa. Ha pa oufe ! Marteze n' en doa tennet nemet evit ober aon d' ar re a oa dirazañ. Un dra iskis ar vuhez memes tra ! Pa greder ober mat eo e reer a-wechoù ar fallañ, e stager gant an dra ho kas war-eeun d' ar gwalleur pe a samm ur bec'h diremed war ar re ho piye bet c'hoant da ziwall diouzh pep droug. E gwir, eñ eo nemetken a oa kiriek eus ar pezh a c'hoarveze. Lakaomp ne vije ket degouezhet gant Lena warlene e Kernevez-ar-Roue... hag echu pelloc'h, disheñvel krenn e vije bet planedenn ar plac'h. Na c'hwerv eo soñjal e kement-se ! Kent an ober, e c'hell meur a dra disheñvel-krenn kellidañ en da zont. Ur wech graet ganeoc'h ar c'hammed, avat, n' eus mui lec'h nemet da zarvoudoù ret. N' hell bezañ nemet ar pezh a zo, an dra-mañ, na pegen mantrus e c'hell bezañ !

Stagañ a reas Lena da dastournat ha da vresañ gant he daouarn al liñser savet war he brennid. Digeriñ a reas he daoulagad ha parañ selloù, goullo da gentañ, war Lan. Tamm-ha-tamm e teuas dezhi hec'h anaoudegezh hag ur mousc'hoarzh tristik a nijellas war he diweuz.

- Te a zo aze, Lan, emezi goustad, tenn un tamm war hec'h alan.

- Chom peoc'h, Lena, eme Lan gant enkrez. Marteze eo gwelloc'h dit tevel. Ober a reas nann gant he fenn ha stardañ he bizied war zorn Lan.

- Arabat dit gervel den, emezi, pa welas Lan o tostaat e zorn all ouzh an nozelenn e penn ar gwele. N' em eus ket re a boan bremañ. Chomomp e giz-mañ hon daou, va ene. N' hell mui den tra ebet evidomp.

Hag e tavas adarre, evel dianalet. Klozet he doa he malvennoù, sammet evit doare gant ar c'housed. A vare da vare e sante Lan, avat, ur gridienn o redek en he bizied. Pa zigoras adarre he daoulagad e komzas evel diouzh don un huñvre.
145

- Eürus on bet ganez, Lan, keit hag em eus padet... Petra 'fell dit va ene... Re gaer e oa... Ne vo ket a ArgantaeI vihan... Setu...

Hag e semplas.

Pa santas Lan he bizied o tistardañ diwar e zorn e harpas war an nozelenn. Didrouz-kenañ e savas ar glañvdiourez ar ouel ha tostaat ouzh ar gwele. Kregiñ a reas en arzorn Lena hag e lakaat en-dro war al liñser a-benn ur pennadig. Kejañ a reas he sell ouzh hini Lan. Un hej a reas d' he fenn ha distagañ habask :

- Paour-kaezh plac'h. Echu e vo gant he foanioù dizale. Ne gred ket din e teuio en-dro enni hec'h unan diwar vremañ.

Hag ez azezas e traoñ ar gwele.

Kroget en doa Lan adarre e dorn Lena. Ne sante mui ar gwad o talmiñ er gwazhied. Ur gridienn hir a redas, e vije laret, penn-da-benn d' he c'horfig kaezh hag ar peoc'h distrafulh a ziskennas war he dremm da viken.

Roazhon 1943 - Pariz 1950 - Ar Baol 1957.

Ha prenet hoc'h eus...

NOMENCE-OE

pennoberenn JAKEZ RIOU skeudennet gant J. PERON

Priz : 1.200 lur

E gwerzh e ti AL LIAMM

Marv ar peizant

Gant BLEU BENAL

Sonn ha kreñv, gwecharall, ar peizant ha pa wel
 Hag e vlev o wennañ hag e nerzh o wanaat
 Pa gren vel ur wezenn edan c'hwezh an avel
 E oui neuze emañ an Ankou o tostaat.

Evit hen degemer o chom bremañ er ger
 Eñ a c'halv ar beleg eit goalc'hiñ e eneañ (1)
 Prest eo da zileskel an douar-mañ a vizer :
 Emañ e peoc'h gant Doue ha gantañ e unan.

Perak e ouelit-c'hwi ? a lar-eñ d' e gerent.
 Echu eo ma labour hag ez an da ziskuizh.
 Un deiz ni n' em gavo du-hont e bro ar Sent
 Lec'h ma vo unanet endro hon tiegezh.

Bremañ e lein an daol e lec'h a vo gouli (2)
 Ne vo ket mui d' ar goañv gwelet e korn an tan,
 Met n' en do ket d' en em glemm en ur drokiñ a di
 Rak e-leizh gwell e vo e rouantelezh an neañ (3).

Arc'hoazh tud ar c'harter a heulio e leur (4)
 Dre an hent don ha strizh betek douar ar vered,
 Eno e kousko c'hwek en ur c'hortoz an eur
 Ma savo ag ar bez eit (5) bepred dihunet.

(1) eneañ : ene - (2) gouli : goullo - (3) neañ : neñv - (4) leur : laour,
 arched, charke - (5) eit : evit.

AL LEVRIOU

PREDER, dastumadenn renet gant ABANNA. Pemp niverenn emebannet. koumanant 1.000 lur (4 niverenn). Dr G. Etienne, Maen ar Y, Châteaulin. - C.C.P. 16.093.13 Paris.

Un nebeut bloavezhioù zo em boa komzet gant an tad Pol a Leon eus embann ur gelaouenn vrezhonek gouestlet d'ar brederouriezh. Marteze eo ur c'hleñved ganin sevel kelaouennoù ! Met ret eo, d' am soñj, pourchas d' ar vrezhonegerien ar muiañ danvez da lenn ar gwellañ - dreist-holl pourchas da bep rummad ar pezh a zere outañ. Tremenet eo an amzer ma oa tonket d' ar brezhoneg kornig al lennegezh - a-wechoù lennegezh mat met aliesoc'h lennegezh fall. Ne vevo ar brezhoneg - ne vo dellezek da vevañ, ar pezh a zeu da lavarout an hevelep tra - nemet ma talvez evit pep tra --koulz er vuhez pemdeziek hag e buhez ar spered.

Evel just, ar seurt embannadurioù gouestlet d' ur rummad bihan a-walc'h a lennerien, n' hellont bezañ nemet liesskrivet. Da glemm e vefe ? Gant ma vezint liesskrivet mat, ne welan ket perak. Daoust ha n' eo ket bravoc'h Sturier Bleimor da welout eget meur a dra voulet ? Kement hon eus d' ober eo gwellaat, ha gwellaat atav, hon doare da liesskrivañ. Ha talvoudusoc'h eo evit ar brezhoneg kaout dek kelaouenn a studi, hag int liesskrivet, eget dek pajenn muioc'h, hag int moulet, a gontadennoù.

Ar gelaouenn brederouriezh a oa ezhomm anezhi a zo bet savet gant Abanna. Ur Breizh-Uheliad, evel just. Soñjit : skrivañ e brezhoneg diwar-benn darvoudennelouriezh (pe fenomenalogiezh, ma kavit gwelloc'h) ! Ma vije bet savet ar gelaouenn gant Pol a Leon, pe gant Maodez Glanndour, e vije bet disheñvel he stumm koulz hag he hent - ken uhel all avat he live) : gant Abanna eo bet kaset «hor » c'helaouenn brederouriezh war hentoù meur ha serz ar skiant nevesañ ; ar modernelezh e brezhoneg !

Daou gaier kentañ PREDER a zo gouestlet d' ar c'heal a emrenerezh psikologek ha da *Moneadur an Anevaled* : o-daou troidigezhioù diwar daou eus mistri-vremañ ar skiant, Fr. Duyckaerts hag F. J. J. Buytendijk. N' hoc'h eus ket lennet anezho ? Gwelout a ran ho mousc'hoarzh. Met, me ho ped, na lavarit ket, dreist-holl : « Ne c'heller ket lenn ar seurt traoù ! » Lavarit hepken, ez- uvel : «Ne c'hellan ket lenn anezho ». Rak, mar plij, kemerit ur skrid gallek a zarvoudennelouriezh, ha n' en em gavoc'h ket barrekoc'h. N' emañ ket ar gwall gant ar brezhoneg, met gant an danvez. Petra ' fell deoc'h : kompren a ran ne c'hell ket an holl bezañ dedennet gant an darvoudennelouriezh. Kompren a ra Abanna an dra-se ivez. Setu perak en deus kemmet doare ar c'haieroù da heul. Mat en deus graet, hep mar, o kemmañ : met, daoust da se, ar c'haieroù o devo graet ar muiañ plijadur dezhañ, ha da re all ivez, e c'hellit da grediñ, niverus a-walc'h, ar c'haieroù o devo lakaet ar muiañ lorc'h ennomp evit ar brezhoneg, a chomo an daou gaier-se, m' en deus klasket enno ur Breizhad displegañ en e yezh kudennoù diaesañ ha soutilañ ur skiant diaes ha sutil ma'z eus unan.

148

Da heul ez eus deut er-maez ur c'haier siouloc'h, ha klaseloc'h e endalc'h - un arouez a zoujañs ivez e-keñver un digorer-hentoù : adembannadur al labourig savet gant an Ao. Beranger ha kempennet gant F. Vallée diwar-benn « An Amzer hag an Ec'honder » - ur striv eus ar re enorusañ da binvidikaat geriaoueg ar brezhoneg.

Ha nevez zo eo bet embannet daou gaier c'hoazh : *Ur Gudenn vannouriezh* gant Goulc'hen Pennaod ha *Dirak an Darvoudoù* gant Herve Kervevañ. D' ar re zo bet reketet gant an darvoudennelouriezh e kinnigan, evel digor-kalon, « Kudenn vannouriezh » Pennaod ! Ur pennad anezhañ c'hoazh savet gant un den eus ar vicher - eus an arz, ma c'heller lavarout - hag unan barrek ouzhpenn. Kuit a farsal, ne tle ket bezañ disheñvel-bras plijadur hor mignoned o welout ar skrid-se diouzh hini paotred Gwalarn p' o deus bet en o daouarn **Mentoniez** Kerjean.

Ur studiadenn yac'h - ken e-keñver yezh hag e-keñver menozioù - eo hini Herve Kervevañ : sell ur Breizhad brogar war politikerezh hon amzer - ar politikerezh an nevesañ hag an tommañ. Petra 'zo kemmet evit Breizh abaoe donedigezh De Gaulle e Pariz ? Daoust hag ez eus un dra bennak kemmet ? Lennit skrid Preder ul lagad lemm hag ur spered ken lemm all en deus Herve Kervevañ, hag e santer ennañ un den a heuilh ar politikerezh, evel ma vez lavaret.

Kalzik he deus Preder ledanaet he zachenn abaoe bloaz. Ha mat he deus graet. Tachenn Hor Yezh, tachenn Skol, tachenn Barr-Heol a zo bevennet-strizh gant o c'hefridi : yezhoniezh, kelenouriezh, broadelouriezh ha katoligiezh - tachenn Al Liamm a zo bevennet gant e lennerien. Mat e vefe da b-Preder kemer eviti hec'h-unan, en dachenn a chom, ul lodenn ledanoc'h eget hini an darvoudennelouriezh. Hen komprenet en deus Abanna : bez' e c'hell derc'hel bagol gant e hent.

Selaouit, keneil ker, na lavarit ket : « ur gelaouenn c'hoazh ! ur c'houmanant muioc'h ! Ne zeuer ket a-benn ! » Gouzout a ran ez eo tenn ar vuhez hag e vo, siwazh, tennoc'h c'hoazh. Met soñjit nag a dailhoù, eeun pe ameeun ! e paeomp d' ar C'hallaoued, lod implijet evit distrujañ hor yezh. Klemm a reomp, ya, met paeañ a reomp memes tra. Evit ar brezhoneg eo a-youl-vat e tleomp choukañ war hor c'hein hol lodenn tailhoù, hep den ouzh hor rediañ. Hon diner ar vro. Ha lod eus an diner-se - ul lodenn vras zoken - eo ar c'houmanantoù a zo da vezañ paeet. Sannomp anezho a galon laouen. Ne vo ket savetaet ar brezhoneg gant an dra-se hepken. Met krediñ a ran ne c'hell ket bezañ savetet hep an dra-se. Neuze !...

PER DENEZ..

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Laouen eo Maryannig Raoul o kemenn ganedigezh he c'hoar vihan Gaella, d' an 9 a viz C'hwevrer.

Hor c'halonekañ gourc'hemennoù d' an Itron Raoul ha d' hor c'heneil Lusian Raoul, harper feal d' « Al Liamm », ha dileuriad M. O. B. evit banlev Reter Pariz.

Yann-Youenn ha Joëlle Ar Bihan, eus Konkerneve, a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o breur Guy, d' ar 4 a viz Meurzh.

Youenn Olier hag Annette Coue a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o mab Ronan, d' an 23 a viz Meurzh, e Roazhon.

Ganet eo bet Patrig Jeusset, mab Perig, e Roazhon.

Ganet eo bet Môn ar Rouz en Naoned, d' an 2 a viz C'hwevrer.

Deuet eo war ar bed Lena vihan merc'h da Jorjina Manac'h ha da Yann Kerlann, e Antony, d' an 12 a viz Ebrel.

Hor gwellañ gourc'hemennoù.

KAÑV. -

D' ar 6 a viz Meurzh ez eo aet da anaon ar skrivagner Florian Le Roy. Ezel e oa bet eus ar Framm Keltiek hag eus Kuzul Breizh.

D' e gerent d' e vignoned e kasomp hor gourc'hemennoù a gengañv.

Poaniet omp bet ivez o klevout e oa aet da anaon bugel an Itron hag an Ao. Jannès e Brest. Pediñ a reomp hor mignoned da gredin e kemeromp perzh en o glac'har.

PROFOU. -

Setu roll ar profoù degouezhet ganeomp e korf an tri miz diwezhañ :

C'HWEVRER :

A. ar Berr, 300 lur ; Rojer Brisson, 3.800 ; Herri Tardy, 500 ; Mikael Landivneg, 800 ; It. C. Paulus, 150 ; Kab. E. Souffes, 500 ; Per Laurent, 800 ; Jakez Konan, 3.800 ; It. S. Jaffres, 800 ; R. P. G. Burlot, 1.300.

War un dro, 12.750 lur.

MEURZH :

Polig Monjarret, 500 lur ; Jakez Gwegen, 800 ; Andrev Gwilcher, 2.800 ; Gab Mahe, 3.800 ; Job Kozh, 1.200 ; Yann Thomas, 1.000 ; DT A. Rousseau, 800 ; T. Jeusset, 100 ; J. Breton, 100 ; T. Pabu, 500 ; Dll O. Chevillotte, 800 ; Erwan L'Heveder, 300.

War un dro, 12.700 lur.

EBREL

A. Daniel, 3.800 lur ; Herve Maze, 500 ; Yeun ar Go, 800 ; Yann Le Chapelier, 300 ; Per Penneg, 5.000 ; C. Le Mercier, d'Erm, 1.000 ; P. Kentel, 100 ; T. Jeusset, 50 ; It. A. Guiomard, 300 ; Erwan Tymen, 300 ; J. Abarnou, 2.000 ; H. Hillion, 800 ; ab. C. Barbotin, 300 ; A. Noury, 500.

War un dro, 15.750 lur.

Degemeret hon eus 73.126 lur a brofoù abaoe derou ar bloaz. Gant se ez eo gwellaet - un tamm - stad kef Al Liamm. D' ar brofourien galonek, bennozh Doue.

LIZHIRI.

« Plijus-tre eo niverenn diwezhañ « Al Liamm ». Danvez a zo e Toravel avat. Dre vras e kavan ez eo kempouezet hag aozet mat Al Liamm, liesdoare eo hag an dra-se a zo a-bouez. Da geñveriañ eo ouzh n' eus forzh peseurt kelaouenn

etrevroadel. En Iwerzhon zoken n' eus netra par dezhi a gav din. « Skolek » -tre eo, da skouer, ar studiadennoù a gaver alies e-barzh ur gelaouenn iwerzhonek evel Feasta. »

Y. O.

« Niverenn diwezhañ « Al Liamm » a zo dreist. He liesseurted a gavan dedennus-kenañ. Ur bam eo soñjal ez eus en hon emsav, hag eñ ken gwan, ur gelaouenn lennegel hag a zo par d' ar re c'hallek da skouer. »

E. E.

« Degouezhet eo ganin er mintin-mañ niverenn diwezhañ « Al. Liamm » hag hel lonket diouzhtu evel boaz. Ne c'hellez ket gouzout penaos e c'hortozañ, pep 2 viz, ar gelaouenn ha pebezh levenez eo din pa gavan anezhi e boest al lizhiri. »

P. P. (Carthage) .

« ... Aotrou ker, un dra a zo sur, n' hellfen mui bevañ hep va « Liamm » hag a laka em c'halon un « tammig heol ». Ur misioner on e-touez an Indianed, unan eus ar visionerien vretien-se hag a zo ken niverus c'hoazh er bed a-bezh, a-drugarez Doue. Hag unan eus ar gwellañ blijadurioù eo evidon pa resevan ho kelaouenn.

Evel ma welot en ur lennet al lizher brezhoneg-mañ, divinet hoc'h eus n' on ket ur brezhoneger a-vihanik. Desket am eus avat ar brezhoneg pell a zo hag e-pad va 22 vloaz er C'hanada, resevet am eus gwechall Feiz ha Breiz, Breiz ha bremañ Al Liamm.

A-greiz kalon on ganeoc'h dre holl hoc'h emgannoù evit hor yezh vroadel ha pediñ a ran e vo en diwezhañ an trec'h ganeoc'h evit ar yezh vrezhonek... »
Tad B. (Kanada).

« Emaon o paouez degemer niverenn diwezhañ « Al Liamm » ha ne fell ket din gortoz Devezh ar Brezhoneg evit kas ur prof d' ar gelaouenn peogwir ez eus un toull bras er c'hef da stankañ. Va gourc'hemenoù evit al labour a rit abaoe bloavezhioù. »

P. Pennec.

151

« Me, ha ne oan ket « a du » gwechall, a zeblant din eo deuet Al Liamm da vezañ gwellañ tra 'vez graet war an dachenn vreizhat a-vremañ. » H. H.

DIWAR-BENN ANVIOU-LEC'H. -

Meneget hon eus en niverenn diwezhañ ur studiadenne anvet Toponymes Nautiques en Basse-Bretagne gant an Ao. Dyèvre. Al labour graet evezhiek hag aketus, a zellez kalz gourc'hemenoù. Danvez ar studiadenne a oa bet embannet dija, en un doare skortoc'h avat, war HOR YEZH : er mouladur gallek ez eus kartennoù niverus o tiskouez lec'hiadur an anvioù studiet. Meneget hon eus d' an oberour ne seblante ket bezañ reizh e c'houlakadur diwar-benn ar ger **moñsell** : implijet eo ar ger e Kernev-Izel, talvezout a ra kement ha « kostez ur vag » ha ne seblant ket dont eus ar galleg. A-bouez e vefe kaout studiadennoù heñvel diwar-benn an anvioù-lec'h en douaroù : sur on e vefe adkavet enno gerioù kozh aet er-maez a implij. Salv ma c'hell Hor Yezh kenderc'hel gant al labour boulc'het er feur-se hag embann skridoù all evel hini Erwan Bregar diwar-benn Sant-Vig.

« SAV » DA WERZHAÑ. -

Sed amañ an niverennoù eus Sav hon eus da werzhañ : niv. (60 lur ar pezh) : 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 16 ; (150 lur ar pezh) : 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.

O goulenn digant R. HUON, 132, rue de Verdun, Brest - C. C. P. 1629-14 - ha lakaat 10 % ouzhpenn evit ar mizoù.

AR BIBL SANTEL SEIZHVET LEVRENN : AVIEL SANT MARK. -

Setu ar seizhvet levrenn eus ar Bibl o tont er-maez. Tamm-ha-tamm ha gant gwall nebeut a skoazell eus perzh ar re a vefe o dever sikour ur seurt labour e welomp an oberenn ramzel o kreskiñ. Aviel Sant Mark a zo roneoskrivet evel

c'hwec'h eus al levrennoù all, unan o vezañ bet moulet. Troet ea bet al levr-mañ gant M. Klerg ha notennet gant Maodez Glanndour.

An Aotrou Klerg a zo anavezet mat a-walc'h evel brezhoneger evit ma n' afe den - nemet dallet e vefe - da damall dezhañ e yezh. Un droidigezh skiantel ha resis eus ar Bibl eo homañ, da lakaat war ar memes pazenn hag ar gwellañ troidigezhioù a anavezomp e galleg hag e saozneg, ha nann un aozadur e brezhoneg du-mañ. Setu ar pezh e c'hell kompren pep den digor e spered d' ar vuhez a-vremañ. Un oberenn arnevez eo, savet hervez an testennoù neveshañ gant daou eus hor gwellañ skrivagnerien.

Testennoù all a zo prest da vezañ moulet. Ma fell deoc'h o gwelout o tont er-maez n' hoc'h eus nemet prenañ dioughtu ar re a zo bet embannet betek-hen. « Aviel Sant Mark », 81 pajenn : 350 lur + 50 lur mizoù-kas. Dll ST-GAL DE PONS, Ass. Soc. Louannec. - C.C.P. 519-40 Rennes.

152

L'ABBE PIERRE-MARIE LEC'HVIEN gant an Ao. POISSON,

109 p., 600 lur + 60 lur mizoù (e gwerzh e ti an oberour, 22 straed Sant-Loeiz, Roazhon).

An Ao. P.-M. Lec'hvien a zo marv evit Breizh. Anat eo neuze na vo gwelet e anv nag er c'hazetennoù pemdeziek, nag er c'helaouennoù doujet ha doujus, ha na vo ket klevet ivez er bodadegoù ken doujus all. Bez' ez eus, avat, un dornadig tud a chom feal da eñvor ar re o deus roet o buhez evit ar vro. En o zouez beleien vat, a zo bet enoret ganto an Ao. Lec'hvien dre engravañ e anv er maen, ha dre birc'hirinañ el lec'h santelaet gant e wad. Istor e vuhez - ur vuhez eeun ha sioul, ma, 'z eus bet unan, e karantez ar vro hag e servij he zud - a zo bet displeget deomp ken eeun all gant an Ao. Poisson.

E-barzh al levr ez eus ul lizher digant ur rener-resistañs. Lavarout a ra : « Ret e oa d' ar baotred lazhañ anezhañ peogwir o doa bet an urzh ». (Da grediñ a zo, a-hend-all, eo int o doa lakaet reiñ an urzh !) Met daoust ha n' hon eus ket klevet gant ar C'hallaoued un arguzadenn disheñvel - da skouer pa oant oc'h ober prosez Oradour ?

Hervez ma viot pe barner, pe barnet...

Levrennoù all :

Aviel Sant Mazhe (moulet)	275 lur
Aviel Sant Yann	275 lur
Koheleth (An Eklesiastez)	100 lur
Diskuliadur Sant Yann	200 lur
Levr ar Furnez	210 lur
Habakouk, Hodia, Yoel, Yona	210 lur

« AR VRO ». -

Ar Vro a zo o paouez dont er-maez dindan stumm ur gelc'hgelaouenn renet gant hor mignon ha kenlabourer Per Denez. Ar Vro a zo moulet e stumm « Al Liamm ». Pal ar gelaouenn a zo embann studiadennoù o sellout ouzh an emsav dre vras politikel, arboellerezhel, istorel. An darn vrasañ eus ar pennadoù a zo e galleg. Sed amañ taolenn an niverenn gentañ : Un dornad lizheroù brezhonek - Vers un Code des Nationalités - Frañsez Debauvais - Le Pays Basque - Silhouettes - Les bonnes Lectures - Concours de traduction - Tour d'horizon. Hetiñ a reomp d' Ar Vro ober berzh. Koumanant : 1.000 lur. J. Desbordes, 14, rue Colbert, Concarneau.

PELEC'H PRENAÑ HO LEVRIOU ? -

Setu amañ un nebeut stalioù ma c'hellit prenañ levrioù Al Liamm enne :

- E BREST : Librairie de la Cité - Le Bris - rue de Siam.
- E BREST : Rekourans - Librairie Lidou.
- E BREST : Porte Océane.
- E LANUON : Librairie Thomas, rue des Capucines.
- E ROAZHON : Ti Breizh, rue Hoche.
- E PLOUVOUSKANT : Itron Bever.
- E GWENGAMP : Harriet, 29, place du Centre.
- E PARIZ (6e) : Itron Cossec, 16, rue Grégoire-de-Tours.
- E PARIZ (6e) : Nouvelle Librairie Celtique, 108, rue de Rennes.
- E KEMPER : Itron Kemere, 18, boulevard Kerguelen.

- E LANDREGER : Moreau.

153

MENNADOU KUZUL AR BREZHONEG. -

Izili Kuzul ar Brezhoneg, bodet e Karaez, an 2 a viz Ebrel 1959, goude klevout ar rentañ-kont eus labour bloaz tremenet, ha goude ragaozañ labour ar bloaz da zont, ankeniet o welout e pe stad emañ Arboellerezh, Sevenadur ha Poblañs Vreizh, a c'houlenn gant doujañs digant Pennadurezhioù ar Vro ober ar pezh a zo en o galloud, evit ma c'hell ha ma venno Breizhiz yaouank gounit o buhez en o Bro, hag adsevel ur Vreizh arnevez ha bleunius.

1. - Kuzul ar Brezhoneg a gav diaes klevout anv eus modernaat Afrika Du hag Aljeria, tra ma tilezer Breizh war he c'hement all,, daoust da strivadoù ar C.E.L.I.B. ha da bromesaoù ar Gouarnamant.

2. - Sevel a ra e vouezh enep ar mennad da zisrannañ mui ouzh mui an Naoned diouzh ar peurrest eus Breizh.

3. - Izili Kuzul ar Brezhoneg a ziskleir o deus Breizhiz ar gwir didorrus da virout o Yezh ha da greskiñ pinvidigezh o Lennegezh hag o Arz. Dre-se e c'houlennont evel ur gwir strizh, ha n' eo ket evel un aluzon, ma vo lakaet raktal en implij e Skolioù Breizh, ar C'helennerzh divyezhek, hag e fiziont degas da soñj da Vinistrerezh an Deskadurezh e oa bet grataet er bloaz 1956 heuliañ skouer Bro-Gembre war ar poent-se.

Goulenn a reont ivez ar gwir evit Breizhiz da ober gant o Yezh en o darempredoù gant Servijoù ar Gouarnamant e Breizh.

4. - Goulenn a reont ma vo gallet kemerout ar Brezhoneg en holl arnodennoù.

5. - Kaout a reont dister-meurbet lod ar Yezh er Radio hag e c'houlennont ur Radio e brezhoneg diouzh ezhommoù Poblañs Vreizh.

6. - Izili Kuzul ar Brezhoneg a ziskleir gwir ar Vretoned da anaout o Istor hag e c'houlennont ma vo lakaet Istor Breizh evel danvez endalc'hus, en holl arnodennoù.

Pa 'z eo ken grevus an enkadenn, ha poent-bras renkañ traoù Breizh bet dilezet keit 'zo dre zizemglev ha leziregezh, e c'houlenn Kuzul ar Brezhoneg digant Kuzulioù-Meur ha Parlamantourion ar 5 departamant breizhat, en em vodañ e Roazhon, a-unan gant Dileuridi ar Gouarnamant, da studiañ a-zevri kudennoù ar C'henwerzh, an Ijinerezh, al Labour-douar, ar Pesketaerezh, ar C'helennerzh, e Breizh.

A-HED HAG A-DREUZ

* Pirc'hirinaj Koatkeo a zo bet graet d' an 31 a viz Meurzh. Ur oferenn a zo bet lavaret er chapel diouzh ar beure gant sarmon ha kantikoù. Da 3 eur goude lein ez eo bet kanet al « Libera » hag ar « Bro Gozh » dirak Kroaz ar Merzher, savet el lec'h ma oa bet lazhet an Ao. Perrot.

* Bodadeg an M. O. B. a zo bet graet er Pouliguen, d' ar c'hentañ a viz Meurzh.

* Ur gevredigezh eus Pariz he deus profet d' Al Liamm skouerennoù eus levr kaer J. Riou : « Nomenoe » ha niverennoù « Sav ». Trugarez.

* Embannadur an « Teirgwern Pembroke » a gousto da vihanañ 340.000 lur hep kontañ gopr an arzour, ar skeudennoù o vezañ paeet gant ur mignon d' Al Liamm.

154

* Priz Lennegel Kuzul ar Brezhoneg a vo roet en diskar-amzer. Kasit ho skridoù a-raok an lañ a viz Here : kontadennoù pa zanevelloù berr (30 pajenn) : 30.000 lur ; kontadennoù berr: aozet evit ar vugale (20-25 pajenn) : 20.000 lur.

* E Brest - Sant-Mark ez eus bet graet er bloaz-mat prezegennoù e brezhoneg gant kantikoù da geñver Korreiz. N' eus bet ger galleg ebet a-hed an ofisoù, tri anezhe. An holl a zo bet souezhet o welout pegen niverus e oa deut ar barrezianiz da selaou ar prezegennoù-se ha, da ganañ ha pediñ e yezh o bro. Bloavezhioù 'zo ne oa ket bet graet kemend-all e Brest. Ur skouer da heuliañ.

* Lennet hon eus war niverenn 6 « Argoad » edo en toull-bac'h hor c'henvroad

broadelour Jos Yann Gourlet. Spi hon eus e raio ar Gevredigezhioù o deus ur galloud bennak o fep gwellañ evit ma vefe dieubet.

AR BED KELTIEK, niverenn 4, Ebrel 1959. -

Evel boaz e kaver er gelc'hgelaouenn viziek-mañ notennoù diwar-benn Breizh, Keltia hag ar bed a-bezh. Menegomp ur studiadenn diwar-benn an divroañ e Bro-Iwerzhon, savet gant Alan Heussaff ; ur pennad o taolenniñ buhez loened : ar glazard boutin, ar glazard-traezh, an anaf ; hag un notenn dalvoudek ivez a-zivout ar fiñvskeudenn.

Dudius eo « Ar Bed Keltiek ». Kudennoù ar mare a vez displeget eno en un doare berr ha klok a-walc'h. E berr amzer e vezer kelaouet diwar-benn darvoudoù pennañ hor planedenn, hag ivez kammedoù an den war-du anaoudegezh an ec'honderioù kosmek. Marteze e anavezit endeo danvez an notennoù dre hanterouriezh ar skingomz, ar c'helaouennoù gall, saoz ha me ' oar... Lennit anezho koulskoude hag e welot penaos e vo pinvidikaet ho keriadur en nebeut amzer. « Ar Bed Keltiek » a zo unan eus e balioù ober eus ar brezhoneg ur yezh modern ; ha prouet en deus e c'heller komz eus traoù diaes a-walc'h gant gerioù brezhonek nevez aes da gompren evit an holl. Bezit asur : a-benn ur pemp bloaz bennak e welor efedoù mat al labour-se.

SKOL SANT ERWAN. -

Rener Skol Sant Erwan a gas dimp ar c'hemennadurioù-mañ :

1. - Bodadeg Veur « Kevredigezh an Deskadurezh Nevez » a vo dalc'het e Skol Sant Erwan, Plouézec (Côtes-du-Nord), ar sul 28 a viz Mezheven, goude kreisteiz.
2. - Ar gerent a garfe fiziout o bugale e Skol Sant Erwan e Gwengolo 1959 a zo pedet da skrivañ d' ar rener ar c'hentañ ar gwellañ.
- 3 - Skol Sant Erwan a zo o klask ur mestr evit ur c'hlas nevez a vo digoret e miz Gwengolo. Kas erbedadennoù war un dro gant ar goulenn.

KAMP AR VREZHONEGERIEN. -

Kamp ar Vrezhonegerien a vo dalc'het e Rostren adalek ar 15 a viz Gouere betek ar lañ a viz Eost, e Skol Itron-Varia. Ar gamperien a zo pedet da zegas o liñselioù ha dreist-holl pallennoù. Evit gouzout hiroc'h skrivañ da : V. de Bellaing, 13, rue Le Gorrec, Sant-Brieg.

PAJENN AR RE YAOUANK

Meurzh-Ebrel 1959 Niverenn S.

Unvaniezh a ra nerzh.

AR MERC'HODENNOU

Adal an amzer maz eus bet merc'hedigoù war an douar, ez eus-bet merc'hodennoù evit o diduiñ. Piv n' anavez ket ar re a gaver e Breizh, hag a zo fichet evel gwir briñsezed, ha pe « Parizian » ne gar ket gwelout unan bennak a-ispilh ouzh gwerenn e garr-tan pa zistro diouzh Breizh ?

Ur vojenn goant a red diwar o fenn en hor Bro, hag a veze kontet d' ur mare m' o doa ar re gozh ar gwir da zanevelliñ seurt traoù e brezhoneg d' o bugale.

Kent da vein-hir Karnag bezañ savet uheloc'h eget daoulin ur c'hornandon, e veve e Bro-Arvorika ur wrac'h divalav-mezh. Eviti da vezañ pinvidik mor, ne oa ket bet gwall chañsus evit kavout he danvez pried e-touez paotred ar vro. Den, zoken an hini paourañ eus ar bilhaouerien, n' en devoa bet c'hoant da zimeziñ ganti. A feur maz ae war an oad, e teuas da vezañ he c'halon kaletoc'h-kaletañ e-keñver ar priedoù nevez euredet hag a izel renk. Kasaat a rae anezho ken ha ken bihan ma kemeras ar voaz da lemel kuit diouto o bugel diouzh noz e c'hanedigezh.

Bez' e chome en un ti dindan zouar, a zigore an nor anezhañ war gumun Komana, e-kreiz Menezioù Arre. Aze, e veze graet diouti « Gwrac'h ar Menez ». Pa venne laerezh ur bugelig bennak, e teue da vezañ diwelus hag evel-se e teue a-benn da vont e-barzh an holl diez. E Bro-Gernev dreist-holl e rae reuz he c'hasoni - tud 'zo a lavar dre ma vez kavet eno kaerañ merc'hed ar bed... Den avat na grede herzel ouzh he galloud. Gwarezet e oa he domani gant ur c'helc'h-hud a rae teir gwech tro ar menez - ha danevell he c'hrizder a zigalonekae ar re gadarnañ.

Geo 'ta ! Unan a gredas hen ober ! Hag ur vaouez e oa ouzhpenn-se, bihan he zamm, met divent he c'halon. Ur gemenerez yaouank a Lokmaria war an Odet, Levenez hec'h anv, a reas un deiz he menoz trec'hiñ war ar wrac'h villiget. Marvet e oa diouti he gwaz un nebeut zo, hag edo ouzh gortoz end-eeun ur mabig. Touiñ a reas na c'hellfe netra Gwrac'h ar Menez ouzh he bugel, kousto pe-gousto, ha pa vefe ret tremen dre aberzh he buhez.

Da gentañ, e kemeras penn hent iliz-veur Kemper evit pediñ Sant Kaourintin da vennigañ ur seizenn hag a dlefe lasañ mailhurenn he bugel da zont. Pa voe deut noz ar c'hanedigezh, Levenez a reas sin ar groaz war dal he flac'hig hag a stagas start anezhi outi gant ar seizenn venniget, en ur aspediñ holl sent he c'horn-bro ha dreist-holl Santez Brec'hed Perged.

War-dro hanternoz, ur brizhc'hoarzh skrijus a dregernas en ti. Ar wrac'h e oa ! Santout a reas ar vamm yaouank bizioù krogek ar geben o klask dizober ar poupig diouti. O welout ne teue ket a-benn d' he zaol, ar wrac'h a vallozhas spontus, hag en ur barrad-avel trumm e voe kaset Levenez hag he mabig betek kav ar wrac'h.

E-kreiz ur sal vras ha yen a oa goloet he mogerioù gant korfouigoù diniver ha divuhez, en em gavas ar paour-kaezh Levenez, braouac'h holl, gant ar wrac'h ken gwall vrudet. Ur c'hinnig a reas neuze houmañ da Levenez. He lezel a rafe da vont kuit, en abeg d' he c'halonegezh, gant ma rofe dezhi ar plac'hig.

« - Rak n' on ket, emezi, evit diskoulmañ ur seizenn a zo bet benniget gant sent ar Baradoz. Te hepken a c'hell hen ober.

« - Ha petra 'ri neuze eus va bugel me ? a c'houlennas diganti Levenez.

« - Evañ a rin e wad, evel m' em eus graet gant an holl vugaligoù a zo aze, betek ma welin em melezour ur skeudenn varzhus ac'hanon. Evel-se e c'hellin bezañ karet gant un den. »

Levenez a reas da gentañ an neuz da nac'hañ, ha goude ur pennadig e krogas da zistagañ ar vugel diouti. D' ar poent ma lakae ar wrac'h he c'hrabanou war ar c'hrouadur a glemmuske, e taolas Levenez ar seizenn en-dro d' he gouzoug, hag a stardas gant he holl nerzh, ken na varvas war an taol ar wrac'h o leuskel ur youc'hadenn diwezhañ - ken strafuilhet e oa ar vamm yaouank gant kement-se ma simplas gant ar from.

Dihunet e voe gant ur vouezh guñv meurbet. Dirazi, e-kreiz ar sklaerder iskiz, e vousec'hoarzhe dezhi Santez Brec'hed.

« - Bez dinec'h, Levenez, ha sav alese, a lavare houmañ. Dleet mat eo dit ur gopr. Goulenn diganin pezh a gari.

« - Lakait an holl vabigoù da advevañ !

« - N' eo ket possubl, siwazh ! A-hend-all n' eo ket sur e vint eürus o tistreiñ war an douar !

« - Neuze, eme Levenez, ma n' eus ket tu, roit din eta anezho evel m' emaint. Evurusoc'h eget bugale ur roue e vint, rak biskoazh n' anavezint an naon, ar sec'hed hag ar c'hleñved. O gwiskañ a rin gant dilhadoù eus ar c'haerañ, hag an holl a vamo dirazo. »

Sorc'henoù evit maouezed kozh adkouezhet er o bugaleaj ? N' eo ket sur. Dre c'hras Doue e chom c'hoazh bremañ e spered pep den un dra n' eur ket deut a-benn d' he c'has kuit, zoken e kantved al loarigoù hag an atom, an huñvreoù. Arabat disoñjal ez eo gant seurt huñvreoù e vez graet ene ur bobl.

Alan TORAVEL.

UN TI-YAOUANKIZ E BREIZH

Tud yaouank, re e verv hor gwad en hor gwazhied evit chom evel-se da sellout ouzh an oabl. Deomp-ni da labourat bremañ, deomp-ni ar re yaouank da sevel banniel hor bro, banniel hon tadoù-kozh. Met evit adkregiñ gant ar seurt labour-se eo ret evit pep paotr, evit pep plac'h bezar prest da redek dindan an amzer da derriñ hor c'horf. Kalz paotred ha merc'hed a zo darev, d' am soñj, da labourat evit Breizh. Pep hini avat a zo e-unan e-touez ar re ziseblant. N' hon eus ket ar memes pal. Gwelout a ran e Pariz paotred n' o deus ket o far evit dañsal ar « Rock 'n Roll », evit teurel moged bazhig-butun dre gorn o genou, evit reiñ un taol lagadig lemm d' ar merc'hed koant, merc'hed atav o sellout ouzh o c'haerder en o melezour hag o c'hlebiañ o blev gant dour c'hwez-vat. Lavarit 'ta dezho ez eus traoù all speredekoc'h hag e reont goap ouzhoc'h. Int 'zo kozh dija, n' int ket tud yaouank ; n' int ket, gwir eo, evel an dud a weler a-wechoù, krommet o izili, daoubleget o c'horf gant samm an oad ha pouez ar vuhez, nann, met tristoc'h eo c'hoazh : o spered 'zo kozh. Va fennadig n' eo ket evit paotred na merc'hed e-giz-se.

Setu e berr gomzoù petra eo va huñvre : sevel un ti-yaouankiz e Breizh evit ar Vreizhiz yaouank, na petra 'ta ! Ret eo kaout ur c'hozh ti da gempenn, un ti, posubl eo, evit netra pe evit nebeut a arc'hant. Ne vo ket un ti brav, nann... Ul lochenn toet gant drez ha raden ha skourroù gwez diskourret, pe un ti e vogerioù e koadaj hag e doenn e plouz ; ul lochennig hepken, met frank. Ar pezh a zo gwirbater koulskoude eo ez eo ret, da gentañ kavout tud yaouank prest da harpañ. Marteze ne gomprenit ket mat na perak, na penaos e vo savet un ti-yaouankiz. Bezit hep aon, ne raimp ket labour divalav e-giz treiñ mein da sec'hañ pe kaoc'hkezekeñ gant ur gordenn, tamm ebet ! Nec'het e chomer a-wechoù o welout kement a draoù a zo d' ober en hor bro hag ivez pegen skignet eo an dud hag a fell dezho ober eus Breizh ur wir Vro. Al labour graet gant KAVY a zo mat-tre dija, rak liammañ a ra tud yaouank etrezo, met n' eo ket a-walc'h. Ret eo sevel un ti digoret d' an holl Vreizhiz yaouank e-pad an ehan-skol, un ti leun gant ar spered breizhat, ur feunteun fresk evit an hentaouer skuizh o tougen kroaz pounner Breizh gant an hent.

Prenañ un ti kozh, kempenn anezhañ, labourat kichen-ha-kichen, petra 'zo gwelloc'h evit liammañ yaouankizoù ? Savomp hon ti neuze ! Penaos ? D' an boll da glask un ti e Breizh. Gwelout a reer kalz tiez freuzhet e Breizh : ha n'eo ket posubl kaout unan anezho ? Klaskomp hag e kavimp, hag an dra-se diouzhtu. Goude se e vo posubl d' un toulladig kempenn anezhañ hag e c'hello bezañ digoret « un Ti-Yaouankiz » breizhat. Kalz kudennoù 'zo c'hoazh da ziskoulmañ. Unan anezho eo ar yezh. Ar brezhoneg hepken ? N' on ket a-du. Marteze e vo gwelloc'h chom etre brezhonegerien, ne lavaran; ket, met gwelloc'h e vo ivez d' am soñj kemer ar re a gomz brezhoneg hag ar re all. D' ar vrezhonegerien da vrezhonekaat an dud, hag evit an dra-se eo arabat klevout galleg etre daou vrezhoneger. Ar c'hudennoù all a vo diskoulmet ma fell deoc'h labourat. Da bep hini neuze da lavarout e c'her, ha ma fell deoc'h e teuio ar maout ganimp hag e teuio an huñvre da wir.

GWENNOLE AR MENN.

PAJENN AR RE YAOUANK, aozet gant KEVREDIGEZH AR VREZHONEGERIEN YAOUANK.
Renerezh : E. EvENNOU, 10, rue Perrault, Fontenay-le-Fleury (Seine).

Ti-Moulerezh AR SKREV. - Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny - AR BAOL
Diskleriet hervez Iezenn : 1añ trimiziad 1959 - Niverenn er voulerez : 17381
Ar merour : P. AR BIHAN

AL LIAMM 74

AL LIAMM Tir na n-òg

NIVERENN 74

Mae – Mezheven 1959

Kanoù en nevez-hañv, gant Per DENEZ	163	
Skuizhder, gant Jakez RIOU	171	
Gortoz, gant Youenn OLIER	173	
Kimiad, gant Youenn OLIER	174	
Ar c'hi, gant Jakez KONAN	175	
Ar gwez avaloù gant Ronan HUON	179	
Skol-louarn Veig Trebern (kendalc'h), gant Youenn DREZEN	184	
Ar Pod-Houarn, gant Gab MILIN	196	
Un taol-strap, gant Jakez RONAN	202	
Levrioù kembraek, gant Youenn OLIER	226	
Al Levrioù	231	
Notennoù	234	

KANOU EN NEVEZ-HAÑV

UN NEBEUT BARZHONEGOU

gant Per DENEZ

2

En un noz 'vel houmañ e tibabin mervel,
Pa vezo tir ha lann ken habask ha ken sioul
Ha ma vezont hiziv war c'hlan ar stêr hañvel
A velezour ar gwez en he donderioù boull.

Ne vezo a-us din na steredenn na loar
Ha ne droin va sell etrezek an neñvoù
Vel henozh e stago va soñj ouzh an douar,
Ouzh ar mor a glevin er pellder e voubou.

Bevañ 'rin adarre trefu hon nozvezhiad
Pa santen war va brec'h ho skoaz o pouezan tomm ;
Ha c'hwi pell a glevo dreist da c'hoarzh an eurvad,
Galvadenn va ene, ken don atav e from.

164

3 8

O deus, va c'hamarad, na chom ket d' arvestiñ
Ouzh kened ar merc'hed ; flour-mel eo o diweuz,
Mistr o dargreiz, sur-mat, hag en o c'hoantiri
E kavfes ankounac'h ; ha kenavo d' ar reuz !

O deus, va c'hamarad, na stran er pradeier, .
Rak aon na vezfes gant c'hwez re greñv ar foenn ;
Skañved an ein bihan, hiboud an dourioù sklaer
Ne dint ket evidout ; o lez d' an dud laouen !

Deus ganin, kamarad, da gemer perzh er gouel,
En emgann didruez ; da c'hoarzh ra darzho flour,
Ma vi gant ar Gedern e-tal an Atlantel
Evelto kreñv ha yac'h, ha gourel : brezelour !

7

O nann, ho plevad kaer ne vezo morse gwenn
Hag ho taoulagad glas, morse ne vezint klos ;
Ra dremen an amzer : ne vo ket kozh ho penn
Hag ho tivjod ken flour a chomo bepred roz.

En nozioù digenvez e huñvrein ennoc'h
Pa vezo hoc'h anal 'vel frond an nevez-hañv
Ho torn a dremenno war va zal, ha bevoc'h
Eget war ribl an dour e savo ho mouezh skañv..

Hag atav e chomot, o plac'h ar galon verv,
E brud ur yaouankiz na weñvo droug na reuz,
Hag atav e padin da dridal kriz ha ferv
Gant ar c'hoant da lakaat ur pok war ho tiweuz.

165

8

Bremaik c'hoazh ez aimp 'kreiz ar maezioù didud
Da glask d' hon huñvreoù goudor an noz santel.
Ouzh hon tro e savo, galloudus he nerzh hud,
Kanenn gozh an douar war ventadoù ramzel.

Hon-daou e valeimp, ken pell diouzh pep tra all
Ma kredio dimp e vimp hon-unan war ar bed,
Tec'het hag argaset, friket erevent fall
Ar boazioù bourc'hizien a voug hon eürusted.

Gwech e vo flour ho mouezh 'giz ul luskellerezh
Ha gwech all e flemmot, rak glac'har ho pezo ;
Gwenvidik e vezin, 'tre droug ha levenez
Ha keuz ganin hepken o soñjal en distro.

10

Nozvezh hirañ an hañv, a govie gwechall
Hec'h amc'houlou rinek lid an tantezioù hud
E kelc'h an drouzed veur, a zispak hep tamm mall
Pallennoù stergannet war_ur bed dall ha mut.

Preder ar parkeier a ra dimp un neved
A zasson glan ennañ luskad hor c'halonoù
Eilet gant sourr an efl hag hiboud an dour-red :
Evel mel ar foenneg a daol puilh he frondoù.

Kleienn ar prad a vesk ho rodelloù melen
Gant va rodelloù du ; hag e gwask ho tiweuz
E santan birvidik ha tomm 'giz ur bedenn
Ar c'hoant da zisoñjal ha da vevañ hep keuz.

166

14

Un ehan hor boa graet war diri ar chapel
Marellet e vein kozh gant rouedad ar geot ;
E skeud ar gwez kistin ne glevemp o sevel
Nemet kan ar skrilhed ha garm al labous-paot.

E-tal dimp ar c'houmoul, kezeg o moue arc'hant,
A fringe kuladus e youl an avelenn
O neuzie 'vel ul lid d' al loar en he c'hant ;
Al leton a glemme, tostoc'h, war an dorgenn.

Ken trec'hleun e save meulgan peurbad ar bed
Da nerzhioù ar vuhez, ma stardis kreñv ho skoaz
Hag e from an douar e kavjomp, estlammet,
Pa gejas hor selloù, e ouiemp karout c'hoazh.

16

N' eus mui bremañ galloud a oufe distagañ
Hoc'h ene diouzhin, ho tremm diouzh va sell ;
Evidoc'h ken e vev ar bed en e zonañ
Hag ho mirout a ray nes-tomm din pa vin pell.

Ar gleien 'vo atav an hini a sourre
En efl arc'hant an hent estlamm hor pokoù hañv ;
Sked ul lugernigenn a harzo va bale
Gant soñj ho maneg du ha flourad ho torn skañv.

Ne c'hello va difron santout c'hwez ar foenn kras
Hep klevout ho plevad e frond kalz mezvusoc'h ;
Em divrec'h e viot, flour-ferv ho lagad glas,
Bewech ma sklantino galvadoù noz ur c'hloc'h.

167

17

Sked tanav ar stêrgann a-dreuz ar stignoù seiz
Hepken a linenne pleg ho jod evidon,

O fuilhañ en ho plev, brokus 'vel tarzh an deiz,
Bragerizoù kannoc'h eget glizh el leton.

Serr-noz ar c'hevren hir a oa deut he gwarez
E didrouz un amzer n' he doa ken da ventad
Nemet anal dibrez ho kweuz a garantez :
E-maez framm an termen ho starden ez-peurbad.

Ouzh an damskleurioù hud va hiraezh a lenne
Peoc'h ur youl diogel en ho selloù glizin
Kent ma tridfe zoken hiboud trec'h hoc'h ene
War spont ar glac'har kozh : rak touet hoc'h eus din.

20

Kouezhet e oant a-fuilh e gwasked al leton
Stered munut an oabl, skuizh o chom ken uhel ;
Padus e flamminent, arc'hlas, hag o dasson
A strinkellike c'hoazh en ur c'horoll neñvel.

C'hoant ennon ho fichañ gant bragerizoù bev
E klenkas va bizied e poz ho maneg du
Ul lugernigenn wer, unan all en ho plev ;
Hag e skrijen keit all gant birvilh ha trefu.

Ken e kredas va brec'h klask tommder ho targreiz
- E dameuc'h ar stergann an tir a dave og -
Va jod flourañ d' ho jod ; ha trellet-mik va meiz
E fromas va muzell e freskter lent ho pok.

168

21

Eurvezhioù milliget, tremenit buanoc'h !
Perak astenn ken hir va nozioù digenvez
Hep he c'hoarzh, hep he blev ? Kasoni 'm eus ouzhoc'h
Hag ho prasañ dellid a zo mont prim d' ar bez.

Tec'hit, eurvezhioù brein ! Va buhez a yafe,
Emezoc'h, en ho talc'h ? O, gouzout a rit mat
Na dalm gwad em c'halon, na verv trid em ene
Nemet pa velezour va dremm en he lagad.

Neuze, p' he dalc'hin klos, e c'hellot lugudiñ
Pe hejañ spontailhoù digar ho mibinder.
Dreist ho tiraezh e vin ; warnon n' ho po beli
Ha ne glevin ho nij en-dro d' hor c'hastell gwer.

26

En deiz-mañ diskar-hañv pa voubou a-nevez
Tron anav ar broutac'h en aer tommet ha gor
E sav evidon geiz an dour edan ar gwez
Ouzh troad ar run brugek ha radenek e dor.

Em barlenn aketus e talc'han ho penn skuizh
Hag etre va bizied e fuilh, liv ar gouloù,
Ho plev tanavoc'h c'hoazh eget an heol brizh
A sil a-greiz an deil, karadek, e skinoù.

War ho kweuz asantus e soublan da lakaat
Añ rekis va c'hoantad. - Siwazh, ne bado ket
An huñvre, rak sutell digas an tren he rog.

Gantourni e houarnaj. E-tal va daoulagad
N' eus ken nemet ar porzh kras, goullo, morgousket.
Pegeit e c'hortozin frondoù magus ho pok ?

Goude lenn « Une charogne » gant Baudelaire.

N' anavot ket ar bez ha krign e gontron lart
E tolp ar vered enk tonket d' ar goueriaded
Nag an dour-chag e leugn ar c'hofoù koeñvet-start
Temzet gant chugoù druz kaherioù tarzhellet.

Luskell ar gwag enno puilh holen ar glander
A lufro hoc'h eskern ken kann hag hoc'h ene
P' hen skourjezo ar gwent dreist ar brug a-benn-her
Er c'hoant atav diwalc'h d' ar gened ho hoale.

Hag ho sell don ha gouez 'vel tonnoù Malaouenn
A-greiz malvennoù all a c'hwezho an awen
E karedig ho merc'h, pa ray d' e bokoù pur.

Kinnig he bruched noazh, un nozvezh e-giz dec'h
Adarre e vevot levenez hag azrec'h
Kent na teufe zoken deiz an Adlivadur.

28

E-doug devezhioù blin on bet kaset gant nerzh,
Didrec'hus e storlok, ar rodoù war an houarn
Pell diouzh ho tivrec'h, ma kavfen un alberz
Eus galloud taer ha kriz ar garantez am gouarn.

Gwisket en doa an neñv, d' ober din dereat,
Liv-kañv ar c'houmoul glav ; met ennon e verve
Ar joa d' ho terc'hel tost, da bokat deoc'h timat
Rak ne c'hell ar pellder degas nec'h pe melre.

Bev emañ war va zro hoc'h ene diniver
E gouezoni ar gwent, e gred an tonnoù her
A voud hag a c'hrozmol pegement e karont ;

Bev emañ ho pokoù, a gav ken brav va lusk
Hag en noz-mañ arre ho stardin ouzh va brusk
Birvidik ha c'hoantus 'vel pa oan er vro-hont.

30

170

Ar mor a leugn atav sioulder an abardaez
'V el ma houl hoc'h ano e wagenn hesonus,
Dibaouez, ouzh va skouarn her c'hlev hiziv ken fraezh
Ha p' hen hibouden deoc'h e-barzh koadig al lus

En un noz evel-hen, put gant c'hwez gleborek
Ar man, ar skourroù brein ha leizhder an douar
Edan gwisk ar belc'hoù ; pa ailhenne gorrek,
Ken fetis all, avat, war ho plev al latar ;

Pa darzhe, d' ho spontañ, garm ar gouelan disgwel
E-giz ma rog, henozh, kan unton an avel
Hep ma santfen, siwazh, gwask ho from war va brec'h.

Met va-un ne don ket e-tal an tonnoù du :
An eur a zle ennoc'h genel koun ha trefu,
Ha boutin emañ deomp an hevelep azrec'h.

SKUIZHDER

gant Jakez RIOU

Perak genel, Doue, peogwir n' eo ar vuhez
Nemet ul luc'hedenn o tremen war ar bed ;
Peogwir n' eo nemet tristidigezh,
Ha teñvalijenn hag anken ?
Perak d' ar sklerijenn ' tigor hon daoulagad,
Peogwir ' vent, peurviañ, leun a zaeloù c'houero ?
Perak e valeomp dindan un oabl garo,
War hentoù leun a spern, i ruziet gant hor gwad ?

Yaouank-flamm on, koulskoude : c'hoazh ne 'm eus baleet
Nemet 'pad ugent vloaz, war ribl teñval ar bed,
Hag e-pad 'mañ an heol o par' d' ar yaouankiz,
Warnon ne gouezh nemet koumoul an arne...

'Vel ar re all on mab dit, o Doue !
Koulskoude,
Hep ur sell a druez, va-unan, hep diskuizh,
Hep harp d' am izili brevet,
Dic'hoanag em c'halon, va ene ankeniet,
Dindan un oabl izel, en un noz peurbadus,
Kreiz an arne, ne glevan nemet mouezh skiltrus
Al labous-mor hag hirvoud an avel.

'Vel ho mibien, Doue, 'zlefen bezañ laouen,
Evel ar re a zo dirazoc'h daoulinet,
Laouen evel ar re a bok d' ho treid toullet,
Hag a sko d' o feultrin gant mein kalet an hent...
...Ha tristidigezh zo war va zal ;
Va ene zo leun a c'hllac'har,
Ha kaer em eus sellout war-zu an neñvoù dall,
Dreuz ar c'houmoulenn du, steredenn 'bet ne bar.

172

Ar goabrenn a ziskenn muioc'h-mui,
Prestik, tost ouzh va fenn.
Va beaj 'zlefe bezañ ken hir c'hoazh, 'barzh echuiñ,
Ha dindanon, ' tigor 'vel un islonk divent !...

War ar bed 'vezin bet 'vel un evn o tremen !...

Koun a zeu din bremañ eus an amzer eürus
Pa bare din an heol arc'hantet.
Ar bed n' am sponte ket gant e zeizioù poanuis,
Hag ar c'houzañvoù ' oa ar brasañ levenez.
Pa gouezhen d' an douar, diouzhtu ur mignon
Am save gant douster, a sarre va gouli...
Met, hiziv, mar teufe ur mignon d' am frealziñ,
Re ziwezhat ' vefe : va goulioù zo re zon,
Ha va c'halon bemdez a wado hep ehan
Betek deiz eürus va zremenvan.

O, amzer gwechall !... O, huñvre dudius,
Hag a lugerne dec'h, hag hiziv pell ouzhin !
O, kouent santel, mogerioù kozh, sioulded peurbadus,
Daoust na oa 'met un huñvre an eurvad a rojout din ?

O, kouent santel, dirazon, 'vel ur skeud, chom bepred,
Evit am frealziñ, pa gouezhin war an hent.
Mes, lec'h bezañ laouen, perak, leun a anken,
E ouelan 'vel ur bugel, war hent kalet ar bed ?
Perak ' c'houzañv va c'halon peurfreuzhet
Gant un taol laonenn ?
Klevout 'ran an arne o kroزال war ar mor.
Ra savo ! Ra yudo ! Gant va divrec'h digor,
Laouen hen resevin.

Bemdez, gant ar varrenn, bugelig an Arvor
War-zu glannoù dianvez, ' yelo gant ar bezin.
Kouent sakr, lec'h ar repoz,
Ganit ne c'houlennan nemet ur sklerijenn,
'Vel bannoù un tour-tan, e-kreiz ur mor direizh,
'Vit ma welin, war diwezh va hent,
'Pignat d' an Neñv, ur Gouloù-deiz

Nanterre, kerzu 1919.
(Kaset gant YOUENN DREZEN.)

173

GORTOZ

gant Youenn OLIER

Kizhier rividik
serr ho lagad,
pennet difiñv d' an heol gwan
er goañv gaonac'h,
petra a c'hedit
moredet e sklaerder ar porzh digenvez
nemet, marse,
gant pasianted,
ma kellido kevrin an hañvezh fonnus,
promesa diniver
ar strinkenoù morzet er yenijenn drellus ?

174

KIMIAD

gant Youenn O L I E R

Gwennili Wengolo
plavet dibreder e derc'hent an diskar
kluchet sioul
e glaster peoc'hus an oabl digoc'henn
petra a c'hoantaez d' an eur dibadus ?
Fronn ar beureoù bresk,
douster tirioù nevez
o parañ glan e don an oabl
ha galv ul liorzh kloz
o kanañ gae,
du-se
dreist d' ar mor divorc'hed
na zoug ken a zistro ?

AR C'HI

gant

JAKEZ KONAN

War an uhelenn edo an ti, an hini diwezhañ eus tiez kêr war-du ar sterenn. E-unan e save aze, gant e vogerioù-prenn livet e gell, e doenn evel ur c'habell-erminig war e benn ha pallenn gwenn-gwerc'h an erc'h en-dro dezhañ.

A-dreñv e gein, e tu ar c'hornog, hir-astennet en draonienn c'hwec'h-ugent troatad izeloc'h, e kouske al lenn, kaledet en he hun-goañv. Goloet e oa an tosennoù, war ar ribl all, gant ar forest veur ma rae ar c'hefioù anezhi ur vevenn du a-hed an aod. En ul lec'h koulskoude, a-geñver d' an ti, e verzed ar roud-ski oc'h ober ur gleizenn ramzel adalek kern ur menezig serz bete skorn al lenn. Er c'hreisteiz e oa stanket an draonienn gant ur chaoser hag e tazlintre an heol war erc'h toennoù kêr e-touez skourroù dizeil ar skav-gwrac'h hag an elv. Er reter, an hent ho tegase etrezek an ti, a zalc'he da redek a-hed ar brouskoad. Pelloc'hik ez ae da wenodenn, hag ar wenodenn-se en em golle e donder ar c'hoad divent ha gouez. Eno en nevez-amzer hag en hañv e kane miliadoù a evned, e c'hoarie ar gwiñvered er barroù, e lamme ar gedon er frankizennoù, e kantree an arzhed du imoret-fall hag e c'halled damwelout tec'hadenn skeudik ar yourc'hed dre-douez ar sapr, ar c'heir (sedr), ar gwez-balzam hag ar pin. A-wechoù e klevet beogadenn ar c'harv-meur en diabell ha pa zeue ar goañv yudadenn ar bleiz.

War vevenn daou ved edo an ti, kreiz etre hini ar Ganadur digabestr ha hini Sevenadur gwakoliet an Den.

176

Er sadorn-se edo an anjeluz-kreisteiz o paouez seniñ. Nora, e-tal prenestr he c'hegin, a selle ouzh skiourien o tiskenn gant dinaou ar menezig, en tu all d' al lenn, en ur lakaat poultr-erc'h skedus da nijal dre ma redent war draoñ. Gwech hag amzer e pare he daoulagad war doennoù an ostaleri ma labourer he fried enni, ahont e-kichen ar chaoser.

Ouzh an daol edo he daou vugel, Per hag Andrev, o fistilhat en ur zebriñ o merenn.

- « Mammig, » a c'halvas Andrev, « ha gallout a ran monet da gas un dra bennak d' am c'hi ? »

Daoulagad aspedus a oa e penn livrin ar paotrig seizh vloaz. Goude ma veze teneraet Nora gant ar selloù-se, ne felle ket dezhi diskouez plegañ re aes da sorc'henoù he mab henañ. Ha hi da respont :

- « Ar c'hozh ki-se adarre ! »

- « N' eo ket ur c'hozh ki, mammig. Ul loen kollet e vestr gantañ an hini eo. Mar gwelfes penaos e lip va daouarn din pa vezan en e gichen ! »

Un eizhteiz bennak e oa abaoe ma 'z oa kroget ar bugel da gas boued dezhañ bep kreisteiz e penn an ti diouzh kostez ar c'hoad. E gavet en devoa er sizhun a-raok p' edo o vonet d' ar skol ha taolet en devoa dezhañ an div wispidenn edo e sell da grignat a-hed an hent. Diwar al luskad-se e oa bet siellet un emglev a vignoniezh etre Andrev vihan hag al loen.

Evit c'hoazh, Nora n' he devoa ket gwelet hemañ. Forzh ne rae. Anaout a rae karantez he mab e-keñver al loened. En hañv e chome a-hed an eur da sellout ouzh ar yarad-evned a savent bep bloaz, ha, pa c'helle, ez ae da deurel un tamm

chokolad d' an arzh gell stag ouzh ur chadenn e porzh an ostaleri. Feteiz avat e ouezfe-hi petore ki dianket a veze o c'hortoz he mab bemdez d' an hevelep koulz : ul loen ankouaet gant un hemolc'her pe kollet gant un tourist bennak, sur a-walc'h.

- « Selaou, Drevig, » emezi. « Evit hiziv ec'h aotrean dit c'hoazh... »

Tapout a reas ur gastolodenn diwar ar maen-skaotañ.

- « Dal, » a gendalc'has-hi, « kas ar restad traoù-mañ dezhañ. Laka en e vesk an tamm bara ac'h eus lezet war an daol hag an askorn a zo war da blad. Ro se holl d' az ki, met lavar dezhañ n' hellan ket derc'hel d' e vezurat ken hag e ranko diwar vremañ monet da lec'h-all da glask e voued ! »

- « O, mammig, » a druantas Andrev, « hennezh a varvo gant an naon neuze. N' anavez den nemedon. Ur c'hi kollet eo pa lavaran dit ! »

177

- « Kae bepred da gas se dezhañ ! Diwezhatoc'h e welor. »

Gwiskañ a reas ar paotrig e borpant, e voned gloan, e heuzoù bihan hag e voukou. Hag eñ er-maez gant merenn e vignon.

Ur wech serret an nor gantañ war e lerc'h e chomas Nora da brederiañ ur pennadig. Gant hast e sec'has beg Per a oa labezet gant roudoù e bred hag e plegas lien-taol ar babig. Ur soñj a zeuas dezhi. Ha hi o vonet a-redek d' he c'hamb. Edo ar prenestr anezhi e moger penn an ti, hag a skoe war an tu eus ar porzh ma veze Andrev o voueta e gi.

En un taol e sachas a-gostez ar stign nilon tanav a zamvouche ar prenestr, dezhi da welout aesoc'h a se ar pezh a dremene en diavaez.

Edo he mab aze, dirazañ ur pezh ki treut, divskouarn sonn dezhañ hag ul lost blevek krommet en e c'harbedenn. Andrev a oa o terc'hel mat ar gastolodenn dezhañ hag al loen, e c'henou enni, a flume lontrek.

Donet a reas dremm Nora da vezañ gwenn evel un tamm lien gant ar fromadenn. D' ar red e tistroas pennfollet d' ar gegin. Eus un diretenn e tennas un alc'houez. Gantañ e tigoras an doare kombod ma veze klenket ennañ ar boued-mir hag an diankachoù all evit an tiegezh. Tapout a reas ac'hano fuzuilh he fried. Sellout a reas ha karget e oa. Ha hi raktal er-maez hep soñjal kemer mantell na manegoù na botoù-goañv. Ober a reas tro an ti dre an tu kreisteiz, o hastañ en erc'h ar buanañ ma c'helle, ken n' he devoe tizhet korn ar penn all ; eno ez astennas he gouzoug da glask gwelout ar bugel hag ar c'hi.

Edo an daou geneil o paouez kimiadiñ an eil diouzh egile. Gouestadik ez ae Andrev war-du an ti dre-lec'h ma 'z oa deuet, ar gastolodenn c'houllo gantañ en e zorn dehou. Evit al loen, fiñv ebet n' en devoa graet c'hoazh. Gant keuz e selle ouzh ar paotrig o pellaat, en ur ober ul lip d' e vourroù gant e deod hir.

Neuze e skoazias Nora he fuzuilh hag e tennas. Tizhet al loen en e benn.

Kouezhañ a reas hep kri na yud, divuhez-mik, hag e flistras ar gwad ruz war an erc'h.

Spontet gant trouz an tenn e tiskrogas Andrev diouzh e gastolodenn. Gwelout a reas e vamm, ar fuzuilh ganti en he dorn, hag e gi karet astennet hag o tiwadañ.

178

- « Va c'hi ! » a c'harmas-eñ. « Va faour-kaezh ki ! »

Hogen a-raok m' en devoe amzer d' en em deurel en erc'h e-kichen korf e vignon e lammas e vamm gantañ hag e krogas mat en e vrec'h.

- « Na stok ket outañ ! » a youc'has-hi.

Ha Nora da sachañ he mab d' an ti war he lerc'h, endra ma talc'he-eñ da c'harmat.

Erru e-barzh ha prenet an nor ganti, en em laoskas da gouezhañ war ur gador. N' he devoa ket diskroget diouzh brec'h Andrev a oa bremañ o tifronkal en he barlenn. He c'halon a zaoulamme hag a dalme evel pa vije bet o klask frailhañ he brusk outi. En em gavout a rae dinerzh a-sav-taol ha ne oa ket evit komz. Perig a zeuas d' e dro da voutañ e benn en he broz, c'hoant gouelañ o tonet dezhañ ivez o klevout e vreur.

Flourañ a reas ar vamm pennadoù blev gell an daou baotrig hep rannañ grik, da c'hortoz ar gwad da redek plaenoc'h en he gwazhied.

En diwezh e savas Andrev e zremm ankeniet hag etre div zifronkadenn e lavaras :

- « Mammig, petra 'c'h eus graet d' am c'hi ! »

- « Drevig vihan, » a eilgerias-hi, « n' az pezh ket a geuz dezhañ ! O nann, n' az pezh ket a geuz, rak da gi, va bugelig, a oa ur bleiz ! »

D' he zro e santas an dour o tiruilhal a-hed he divjod, hogen ne oa ket daeroù a c'hlac'har.

Krec'h-ar-Roue, Kanada, 18-2-1959.

AR GWEZ AVALOU

GANT RONAN HUON

Trubuilhet e oa.

Ar c'hemmadennoù a zisplije dezhi. Sur eus an amzer o ren, ne oa ket eus an dazont hag an disterañ skoilh pe an disterañ kemm en he buhez pemdeziek a oa gouest da drubuilhañ sioulder he bed a-vremañ.

Bep gwech ma tremene dirak ar prenestrig a skoe adrek an ti e wele an toulloù bras ha melen-ruz evel goulioù er c'hlasvez. En o c'hichen e oa strewet skolpoù gwenn ha kefioù gwez avaloù. Diskaret e oa bet en he fezh an avalenneg a oa adrek an ti hag a rae gwechall lorc'h ha pinvidigezh ar feurm. Evit tennañ ar gwrizioù e oa bet ret kleuziañ don hag e oa deut war-c'horre ar pri melen. Eus ar prenestrig e teue bremañ ur sklerijenn ne oa ket c'hoazh boaz outi.

Da vihanañ e vijent digollet evit ar gwez-se a oa deut da vezañ didalvoud dre ma ne oa ket mui a werzh d' ar sistr. En tu-hont da se an hanter anezhe ne roent ket mui avaloù. Pegeit avat e vefe ret gedal ar pevar-ugent mil lur ? Da c'hortoz e oa nec'het gant an distruj hag an dizurzh-se.

N' edo ket mui en he en-dro boas. Ar gouloù-se, an noazhder-se a oa kement a estrenien eviti. Hag he gwaz hag a felle dezhañ diskar ar gwez sapr a oa e traoñ Park an Dalar. Ar gwez a oa uhel ha disheol a roent d' ar park, emezañ. Ar re a oa war gleuz an hent-karr o kas da borzh ar feurm a oa heñvel. Unan anezhe a oa zoken hanter-varv hag a vije ret diskar n' eus forzh penaos, koulz pe ziwezhat, a lavare evel digarez. Ar pezh a zo kaeroc'h, ar fank a c'holoe an hent pa veze glaveier a sec'hfe kalz buanoc'h pa ne vefe ket dalc'hmat an hent en disheol.

180

Pa veze respontet dezhañ e warezent an ti diouzh an avelioù, ne responte ket. Noazout a raent ouzh an eost. E wreg a soñje hag a lavare en doa keuz ha hirnezh da vaezioù noazh, plat hag avelet e vro Leon hep ur wezenn a-hed levioù ha levioù.

Klevout a reas trouz an traktor. Abaoe c'hwec'h eur diouzh ar beure edo Saig o treiñ Park an Dalar hag eus traoñ al leur e-kichen ar pupli e oa tu da welout dre an toull-karr an traktor ruz e foñs ar park divent.

Pa zeuas Jani er-maez ar c'hraou goude goro ar saout e kreskas adarre fraoñv an traktor. Bep pemp munut e veze klevet splannoc'h, pa droe e-tal ar gloued.

Mont a reas etrezek an ti gant he sailhad laezh o tivogediñ. Goullo e oa ar porzh, ar yer o vezañ e zilezet evit ar park nevez labouret hag an douar blot e oant o pigosat. En ti-laezh e krapas war ur skaoñ evit skuilhañ al laezh tomm e genou digor an digoavenezh hag hepdale ne voe mui klevet nemet boubou ingal ar « mikanik laezh ». Gwech an amzer hec'h ehane Jani da dreiñ an dornell evit choul an daou gazh a hegase anezhi krapet war vevenn ar sailh o klask lipat al laezh a eonenne e don ar c'helorn.

Tintal a reas an horolaj. Dale he doa gant he labour. Goude bezañ klenket mat an dienn e prez an ti-laezh e lakaas war an tan ur gastolodennad kafe. Kemer a reas ar c'horn-boud ouzh ar c'hrog e-tal ar siminal. He botoù a dregernas war ar mein en-dro d' ar c'hrevier hag e-tal ar puñs.

Edo an traktor o labourat bremañ e penn pellañ ar park. En toull-karr, e

skeud delioù arc'hantet ar pupli a sourre hag a droe disehan a-us d' he fenn e c'hwezhaz er c'horn. Gwelet e voe ur vrec'h o sevel diwar an traktor evit diskouez e oa bet klevet an c'halvadenn.

Dont a reas didrouz en ti, gant e heuzoù kaoutchoug. Un den talfasek e oa, ledan e zivskoaz. Ul leonard tavedek hag a gomze pa felle dezhañ.

Mont a reas, dilavar, en e goazez. Ur c'hazh a lammas en e gichen war ar bank, evel da bep pred. Eus e godell e tennas ur gontell troad korn. Azezet en tu all d' an daol e wreg a selle ouzh jestroù gorrek ar paotr, al laonenn lemm o troc'hañ naet ha kempenn an tamm kig moc'h yen. Debriñ a rae gant aked ha sioulder, oc'h ober eus e bred ur seurt lid a soñje Jani.

181

- Eoul ac'h eus lakaet war da jod, emezi.

Tremen a reas kil e zorn war ur jod hep soursial muioc'h, hag ar merk druz ha du a chomas evel ma oa.

- Soñjal a raen bremaik, emezañ, e vefe poent bras diskar ar sapr a zo e traoñ ar park. Warlene hon eus kollet eno pemp sac'had avaloù-douar, da vihanañ, abalamour d' an disheol.

Jani a selle outañ o tebriñ hag o komz e-unan hep gortoz respontoù. Eviti da chom hep debriñ ez azeze ouzh taol gantañ evit an adlein. Ur boaz e oa abaoe o dimezi daou vloaz 'oa. Fellout a rae dezhañ kaout unan bennak dirazañ pa veze gant e bred ha d' e selaou pa veze tuet da gomz.

Gwintet war e draktor hep nemeur a dra d' ober nemet bleniañ en devoa tout an amzer evit soñjal e kement tra a oa d' ober en dachenn, ha neuze pa errue er ger e tisplege e soñjoù ouzh taol.

Treiñ a reas evit reiñ tonenn e damm kig moc'h d' ar c'hazh a oa o paterat en e gichen hag e troc'has gant ar memes aked ha war e bouezig un tamm kig all.

- N' eo ket deut ar gelaouenn, a verzhas en ur sellout ouzh barlenn ar prenestrig ma veze lakaet al lizhiri warni pa erruent.

An heol o pignat a oa krog bremañ da sklerijennañ ul lodenn eus an avalenneg hag a daole ur skleur damruz war ar gwez diskaret.

- Ret e vo din goprañ unan bennak da faotañ ar c'hefioù-se. Abaoe an amzer m' emaint o c'hortoz. N' hell ket un den ober kement 'zo.

Menel a reas dilavar ur reuziadig ha ne voe klevet nemet titirin an horolaj e korn ar pezh.

- N' eo ket bet Chef o c'houlenn labour ?

Chef a oa ur menajer kozh. Chomet dizimez e oa aet d' ober e annez en un ti bihan gwenn a weled eus Park an Dalar, war vord an hent bras, e-kichen an heskennerezh. Mont a rae amañ hag ahont da labourat pa veze ezhomme dre ma kave hir e amzer oc'h ober netra.

- Nann, eme Jani, met aes e vo din mont da c'houlenn digantañ pa gari.

Sellout a reas ouzh e damm kig, prederiet.

182

- Soñjet am eus e vefe tu gant ar pevar-ugent mil lur, da ziskar ar puñs ha lakaat ur blomenn en e lec'h.

Jani ne respontas ket diouzhtu. N' he doa ket soñjet en dra-se.

- Ya, a gendalc'has he gwaz hep sevel e benn, ne gemerfe ket kalz a lec'h ha lakaat a rafen dindan al laouer bras a zo e korn loch ar bilerezh-lann. Tu a vije da bompañ dour war un dro pa evfe al loened.

Ar menoz a seblante bezañ troadet da vat en e spered. Divizet en doa an dra abaoe pell moarvat, hep goulenn diganti. N' en doa ket kredet komz diouzhtu pa oa deut dezhañ, a soñje Jani. Kement a gemmadennoù en doa graet d' ar feurm abaoe ma oa deut e-barzh. P' he doa komzet eus prenañ ur yenezh an deiz all n' en doa rannet grik.

- Te fell dit diskar kement tra, emezi. Diskar ar sapr a zo e Park an Dalar, diskar re an hent ha bremañ diskar ar puñs.

Ruz-tan e teuas da vezañ diskouarn ar paotr. Ne respontas ket war an taol. Ur sell a daolas war an horolaj. Choual a reas, rustoc'h eget boaz, ar c'hazh a oa o klask en em frotañ outañ hag e savas en ur serriñ e gontell gant un trouz sec'h war balv e zorn.

- N' eus ket tu da gomz ganeoc'h, emezañ, atav e vec'h oc'h enebañ.

N' he devoe ket amzer da respont ma oa aet kuit ken sioul ha ma oa deut. Kregiñ a reas Jani da zastum ar volenn, ar voutailhad sistr hag ar c'hig-sall. Pakañ a reas an dorzh vara dek lur en e lien pimpilhennek hag a oa bet un doubier gwechall. Tremen a reas an torch-listri war an daol ha war ar bank evit lemel ar bruzhun ha d' al leur e roas un taol skubellenn.

Klevet e voe ar c'heflusker o loc'hañ er park, o pennfolliñ hag o tisoc'h. Tarzhañ a reas adarre ar fraoñv ha tamm-ha-tamm an trouz a bellaas evit mervel da vat.

A-raok aozañ lein he doa amzer da zistenn un nebeut dilhad. Treuziñ a reas ar porzh. Ur c'harr-tan a wigouras war an hent bras. E Park al Leur hag a oa duc'heit mat e lakae an dilhad da sec'hiñ, war ur c'harzh spern divarret. Evel m' o dastume e welas e lintre c'hoazh takennoù glizh war an deil munut en disheol. An dommder a gouezhe war he c'hilpenn ha war he divskoaz a oa plijus, etre freskter ar beure ha gwrez ar c'hreisteiz. Al lienaj gwenn-kann en heol a zalle he daoulagad. E-kichen he zroad, er skoasell, e redas, prim, ur glazard.
183

O tont en-dro gant he briad dilhad e tiskennas betek an toull-karr. Droch, div yar velen a redas daveti en ur jilgamm dre douez ar moudennoù nevez troet. An douar a zivogede. E korn pellañ ar park ar gwez sapr du a daole ur mell skeud war an douar hag an traktor a yae plaen hag ingal war-raok a-hed ar c'hleuz e-tal ar brouskoad kelvez. Eus ar blenier ne verzhe splann nemet e roched glas.

O tistreiñ d' an ti e tregernas adarre he botoù war dar ar puñs. Ur puñs kozh e oa, goloet a ginvi hag a iliaev o lezel a-vec'h un toull du evit treiñ ar pole ma lufre warni, en deñvalijenn, ar chadenn uzet.

Astenn a reas he gouzoug evit sellout en diabarzh. Da gentañ ne welas mann ebet. Ha tamm-ha-tamm pa voe boazet he daoulagad, an nebeut a sklerijenn a n' em sile er puñs a luc'has trumm war an dour.

Adkemer a reas hec'h hent war-du an ti. Ar gwir a oa gantañ, a soñjas, ret e oa lakaat ur blomenn.

Pa zeufe d' ar ger, da greisteiz, e lavarte dezhañ e oa ar gwir gantañ.

Brest, d' ar 27 a viz C'hwevrer 1959.

SKOL-LOUARN VEIG TREBERN

(Kendalc'h)

GANT YOUENN DREZEN

- Genaouegez !...

Ne gave ken. Petra chome dezhañ da ober ? Sarriñ e veg ha redek d' ar skol gant e vezhekadenn ? Mont diwar-dro he c'hoar, hervez ali brudet Napoleon : - An trec'h war ar vaouez ? An tec'h. - Un ali fur, ma 'z eus ? Veig, avat, n' anaveze ket Napoleon, ha ne rae fouldre-kaer gant e alioù. Ha n' eo ket furnezh eo e vage en e gorf. Malis ruz, ne lavaran ket. Pa ne dalve ket ar Gomz, ez implijfe an Nerzh, a zo hêrezh ar baotred.

- Bremaik ho po diganin !...

Heñvel e voe, neuze, Veig ouzh ar valafenn, a ginnige, ma ranker krediñ Kipling gozh, distrujañ Babylon, ar gêr ramz, ken nemet o lopañ war an douar, ur wech, gant seul he zroad.

Gaid an hini a voe he zro da c'hoarzhin leizh he genou bras. Ha diwar fae, mar plij ! Gant he c'hoarzh hegas. Hag en ur dennañ dezhañ he zeod, ar vopenn anezhi !

- Deus neuze ! Deus 'ta ! Kis ! kis ! Sell ouzh ar c'hi blech !

Edo Veig, prenet e vuzelloù, gant un dorn ouzh harp an daol, hag an dorn all war ar skabell hir, o vont da lakaat e dreid war al leur-zi, pa zigoras an nor da reiñ plas da ziarbenner, a-raok ma voe krog, un emgann a c'houlenne ober dismantr bras d' ar blev, d' ar jodoù, d' ar frioù, ha d' an dilhad ivez.

185

Edo erru o mamm er gêr, evel kaset, dres war ar pik, gant Providañs Doue. - Doue ra mat kement a ra ! - Ne oa ket hec'h-unan. He c'hoar yaouankañ, moereb Katell he dorn dir, a oa ganti.

- Na moged 'z eus en ti-mañ ! a voe kentañ ger a lavaras moereb Katell. Ken pinous e oa en em gavet an daou vestrige-a-bevar, ma n' o doa ket lammet, evel boaz, ouzh kerc'hen o moereb, na Veig goulennet diganti, evel boaz :

- Petra p' eus degaset din a-berzh mamm-gozh ? Aet e oa an div vaouez war-eeun da gavell Gwenole bihan.

- An aelig ! Na mignon eo ! a denerae moereb Katell.

An « aelig », sarret kloz gantañ e zaouarnigoù roz munut, ha roz e jodoù ront en e voned, a oa kousket ken c'hwek en e gavell - « hunet sioul ha dousik, » evel ma kan an eostig er son vras, « kousk, Breizh-Izel » - ma ne gredas ket moereb Katell bouchañ d' e dal. Chom a reas, ur reuziadig, stouet a-us dezhañ, o spial e anal diheverz. Mamm a oa aet d' an armel da cheñch tavañjer, mall ganti kenderc'hel gant labour an ti.

Heñvel-vi e oa an div c'hoar, Bigoudenned o div, bras - evit Veig - kiget-start, ha livrin o divjod. Nemet moereb Katell a oa atav plac'h yaouank, - tri bloaz warn-ugent bennak, - hag un tamm mat fichetoc'h, evel just.

Deut e oa e kêr da zegas vioù hag amann fresk, ha goullou e oa he faner du, d' an ampoent. Kavet ganti, dre zegouezh, mamm Veig, da vat ivez gant he c'hefridioù, e oa deut ganti « betek an ti », evel ma lavarer, « da welout ar vugale ». Chichant e oant o div, ha marvailh fentus ganto, - moarvat edont o

pikañ e chupenn d' unan bennak, - homañ diwar-benn Menez-Piked, eben war sujet darvoudoùigoù kêr, an amezeien, hag ar vugale, dreist-holl.

Taolet en doa Veig kont ne zeue morse ar re a-ziwar ar maez e kêr, gant o dilhad pemdez. Atav e vezent gwisket e-giz da sul. Moereb Katell a oa war he fenn ur c'hoef tul brodet, ha ken sonn ha ma oa gwenn. Nij-dinijal a rae diouzh fiñvioù he fenn, war he skoaz, ur gokardenn seiz a liv, spilhennet ouzh he c'hoef-blev. Brodet e oa he jiletenn neud ruz, hervez ar c'hiz bigoudenn ; he zavañjer a oa splann, ha voulouz ledan he doa ouzh traoñ he c'hotilhon mezher du. A-barzh pell e vije dimezet.

Dirak he sokoù eo e vame Veig. Du-pod e oant, ha lufre evel pennoù ar vorianed, a oa deut, e Gwengolo, war ar Vadalen, gant ar Sirk Pinder hag e seizh olifant, ramsañ ha sabatusañ loened a oa bet gwelet betek neuze gant ar paotrig en e vuhez.

186

Tra ma stage e vamm da rannañ kaoz gant he merc'h : - Ha neuze, Gaidou, va merc'h kozh, e oamp da vat o fardañ merenn d' ho mamm ? - edo moereb Katell o c'houlennata he niz diwar-benn ar skol. Eveljust.

Ha neuze, va niz Herve, n' out ket bet dalc'het e pinijenn, ar mintin-mañ ?

Evit farsal, eveljust. Ne gavas ar paotrig blaz ebet d' ar seurt doare farsal. Anat perak. Sachet e oant, holl, gant an tamm gagn a skol-se, evel an houad gant ar poull-dour. Gant ma n' he devo ket kanet pig pe vran e kêr !... Nann ! N' oa ket a seblant.

Veig : - Hi ! hi !... Hag e c'hoarzhe e zaoulagad bliv en e fas brizhoù.

Mamm : - O, met, Gaidou, homañ n' eo ket ur grazenn eo, mes un tamm glaou.

Tapout a rae prim ur gontell gozh da rasklañ ar billig.

Mamm : - Ne vez ket desket en un taol ar vicher a grampouezherez.

Gaid : - N' eo ket dre benn din, mamm. Veig an hini eo. Ne fote ket dezhañ mont d' ar skol.

Veig, dezhañ e-unan : - O, an doupig fall ! Ar judaz anezhi ! Ar gaouierez, an dopinerez treizh ha displeal anezhi ! E-lec'h respont d' e voereb, atav, e youc'he :

- N' eo ket gwir, mamm, Gaidou an hini ne fote ket dezhi reiñ din da zebriñ.

Ur vaouez a youl-vat kenañ e oa mamm. C'hoarzhin a reas adarre.

- Ha setu perak e oa kement a reuz ganeoc'h ho taou ? Klevout a raen ho taboulin adalek ar Vadalen. Ma krede din e oa deut holl vrini ar Menez Frubi da gludañ e-barzh va zi.

Moereb Katell : - Ur marzh zoken n' eo ket bet dihunet ganto hor moutig, aze, siwazh d' e galonig vihan mignon ! Ma vije bet an daou-se din !..

Veig, feuls atav : - Marteze eo bouzar Noleig.

Ken droch e oa ar bomm, ma sailhas moereb Katell da c'hoarzhin, ken e ouie.

- A, feiz ! Paour-kaezh Kaourantina. Ne glevit ket ho ten yaouank ? Marteze eo bouzar Noleig !... Te, atav, n' out ket ganet mut. Te eo aet tout da gorf da ober teod.

Lakaat a rae e vamm dirazañ, war an daol, ur galetézenn, amanennet druz, ar wech-mañ. N' oa ket pizh e vamm e-giz ar skrañnadenn-se a C'haidig.

Mamm : - Karg da vouzelloù, va faotrig., Ma teui bras ha kreñv.

Moereb Katell : - Ha neuze, paotr Herve, bourrañ a rez er skol ? Petra en deus desket dit da vestr-skol, ar mintin-mañ ?

Veig a oa leun e c'henou, ha berv oa ar galetézenn.

- Rimitik !... emezañ, en ur c'hagouilhat ; difrom-kaer, avat. Ur gaou plaset mat ne ra droug da zen, n' eo ket gwir ? Pa daole moereb Katell ur garmig diwar hec'h estlamm.

- O ! Itron Varia Garmez benniget ! Pelec'h eo bet hemañ gant e zaouarn ? Kaourantina baour, deuit da welout daouarn ho mab kozh ! Da vont da eured piv eo bet hemañ o prenañ manegoù ?... Gaid, va flac'hig vihan, degasit din ur skudellad dour, ur mell hini, ar soavon hag ar broust neuc'h !... Er skol out bet ar mintin-mañ gant daouarn ken lor ? Pe o reiñ an dorn da Ber Pilhaouer, en e c'hriñgol, da skarzhañ e neud orjal dreinek merglet ? Diskroc'hennet-fin eo e zaouarn gantañ !...

Me 'lavar deoc'h ne voe ket Veig en e vleud, e-pad an asazenn « digrasa kouez ». Soavonañ ha frotañ a rae dezhañ e voereb e zaouarnigoù, evel ma vijent bet un otoù kotoñs : - Aiou ! - Ha, kement hag ober, ha gant kement a nerzh, e voe gwalc'het dezhañ e veg hag e ziskouarn, ha graet ma c'heller lavarout, un taol krib d' e benn touz. Hag an « tamm teil » a C'haid o c'hoarzhin atav, o tennañ dezhañ he zeod bilimus, hag oc'h ober chistroù dezhañ, a-dreñv kein o mamm, evel, lakaomp, ober van da zibluskañ buan-buan biz-yod he dorn dehou gant biz-yod he dorn kleiz, rak kleizerez e oa, evel Veig.

Moereb Katell : - La ! Bremañ out mab da dad... Ur bouih da vont da c'haloupat en-dro. Mes gwelloc'h, un tamm mat, e vefe dit chom amañ da sikour da vamm ha da c'hoar.

Mamm : - Che, ivez ! Katrinig baour. Ar c'hrouadur-se n' eo nemet eizh bloaz. Er-maez eo emañ e blas o c'hoari hag o tispign e vev-vuhezegezh, gant ar baotred eus e oad, a-raok mont d' ar skol, ha n' eo ket chom da gatellat en dro d' an toull ludu. Diaes a-walc'h a gavan dija, pa 'm eus ranket diwall Gaid ganin.

« Gant ma tesko mat er skol ! - hag e ra !... - N' eo ket penn a ra diouer d' am faotr bihan. »

188

Gant plijadur en dije bet Veig bouchet d' e vamm, panevet oa re vras hiviziken. N' emañ ket ar c'hiz du-mañ, evel en Naoned, da skouer, d' en em lipat, p' or deut en oad. N' or mui ur papabig da eizh bloaz, bez' or !

Nag e karas e vamm, avat, d' ar poent-se ! Gwelloc'h e veze gantañ, a-hend-all, bezañ pradet ganti - ne dane ket e feskinier, evit dezhañ blejal forzh e vuhez - eget klevout skandal ingal e voereb. Ya !... met m' he dije gouezet homañ - hag e vamm 'ta - n' oa ket bet er skol !... Oi ! va c'horf !...

Mamm : - Torch da zaouarn, naet, ouzh korn va zavañjer. Sec'h da fri, ha red d' ar skol bremañ, va mab bihan ! Ha diwall da vezañ diwezhat !

Biskoazh n' en doa bet Veig kement a vall da zigeriñ. Hag eñ er-maez. E toull dor an trepas, ez ae a-benn e Paotr-Teo, a oa ouzh e c'hortoz. Paotr-Teo a berlezenne ar c'hwezenn war e dal. Dialanet e oa.

Paotr-Teo : - Veve ! Me zo o tont eus ar Vanell-Zu. Hor sier-skol a zo bet laeret.

*

Eveljust, e oa ar sier-skol en o flas, eeun-hag-eeun el lec'h ma oant bet skoachet gant hon daou gampinod, e park ar C'hoseg Ruz. Glep un tammig gant ar glizhennoù a zivere diwar-c'horre delioù ledan ar c'haol-saout.

En ur c'hortoz, avat, Veig a oa bet savet diwaskell dezhañ. Un toull en avel. N' oa na bern fagod na Sirk Pinder a vije bet gouest d' e harpañ war hent ar skol. An hent ar berrañ, dre laezh ar « Voie Romaine », hed ar C'hoc'hu Nevez, dre gorn plasenn ar Vadalen, ha penn-da-benn ruioù Marikig-Vihan, treuz-didreuz, Kereon, Karmez, ha plasenn an Amann, betek penn-hent ar Vanell-Zu, du-hont, e-tal gwez kozh kant vloaz koad Karmez.

Klevout a rae an avel en e ziskouarn, hag ivez galvoù PaotrTeo, o c'haloupat ponner war e lerc'h, daoust m' en doa tapet e votoù-koad en e zaouarn :

- Veig ! Gortoz ac'hanon !

189

Laeret ar sier hag ar pezh a oa e-barzh !... Al levrioù-skol !... Al levrioù-skol ?... Ya ! al levrioù-skol, mes ivez ur bern traoù all : e ganetennoù, e doupig beuz, gant he fiseleñ « aren », e greionoù a liv, holl deñzorioù bet troket, amprestet pe c'hounezet war ar baotred, ul levr avañturioù, kelaouennoù skeudennet ivez, hep kontañ an « Intrépide » hag an « Epatant », nevez-prenet, ha n' oa ket bet amzer d' o hanter-lenn, ar mintin-mañ, - lenn a raent, evit c'hoazh, gant o biz, - ha, dreist-holl, dreist-holl, ur voestig plat du, merket war he c'holo : « Imprimerie », a oa bet fiziet ennañ, « evit keit a garfe », da lavarout eo roet dezhañ gant Leon Gwichaoua, evit ar skoazell degaset dezhañ er c'hlas, ar Groaz-Doue - an A B K D - en he fezh, ur voestad lizherennoù, e kaoutchou kalet, dispar da skrivañ e anv, hini e ru, hag anvioù forzh piv, gant lizherennoù heñvel ouzh re al levrioù.

Pelloc'h, e tiskorne Paotr-Teo diouzh ru Garmez, hag e treuze a-dizh hag a dren, plasenn an Amann. Ne vijen ket bet souezhet o klevout en doa kollet un hanter lur eus e lard, kement e c'hweze.

Veig ivez a oa aet berr e anal. Dic'hwezañ a rae e-giz souffletez ur govell vihan. Ur pistig en doa en e gostez. Lamm a rae e galon en e greiz. Ha neuze, pell-bras e oa a vezañ dienkrez. Diazezet e oa bet, evel ma lavarere, e verenn kalettez gant ar c'heloù.

An tiez-skol, - re ar Vistri, merc'hed ha paotred, ha re ar Frered, - a oa sko aze, paotredigoù, krennarded, merc'hed o hastout daveto, naren, avat, hep c'hoari, hopal hag en em hegal.

- Ne zeuez ket d' ar skol, Veig Trebern ?

Penaos mont d' ar skol hep e sac'h ? Koulz goulenn digantañ mont d' an oferenn hep e votoù pe war gorf e roched.

Veig : - Neuze, n' emañ ket mui ar sier en o flas ?

Paotr-Teo : - N' oant ket bremaik, atav.

- Tapet omp brav, m' eo kollet ar sier-se.

- Ya!

- Bez' out sur ?

- Sur ha serten.

- Aze omp tapet brav, avat. Klasket 't eus mat ?
- Laeret int bet, me zo sur.
- Mat 't eus klasket ?
- Pa laran dit, Veve !...

Prest e oa ar paotrig da zifronkañ. Pebezh darvoud, koll ar sier-se !
Skrabat a rae Veig e doull-kil, en ur ruflañ.
190

Paotr-Teo : - Graet am eus mont ha dont, er Vanell, div pe deir gwech.
Pignet on war ar c'hleuz, dre-holl lec'h e oa ribouloù da vont er park ; ha 'm
eus lakaet memes va botez en ur goc'hadenn. Sellet 'm eus dindan an delioù kaol,
ken na 'm eus gwelet un den o vont eus ar Penn-kêr da Geratur, dre an estrebet,
du-hont. Aon 'm eus bet da vezañ kemeret evit ul laer, hag on redet kuit da zont
da laret dit.

Veig : - Set aze, avat ! Amañ 'maomp brav ! Petra vo laret deomp, pa 'z
aimp d' ar gêr !..

« Ma ! Deomp da welout en-dro adarre ! »

Kuit an daou baotrig, hep tamm tout a zifrae. En ur ger, krenañ a raent en
o bragoùigoù gant an nec'het e oant.

Setu ode ar guzhiadell. Krapat a rae Veig war ar c'hleuz, ha lammat er
park.

- Anduilhenn ! a youc'he Veig, en tu all d' ar c'hleuz.

Evel dibradet gant un dorn bagol, edo Paotr-Teo en e gichen, dirak ar
strouezh. Hag eno e oant, eno e oa an daou sac'h, dres el lec'h ma oant bet
lakaet, d' ar mintin, e goudor drez ar c'hleuz.

Taeriñ a rae Veig :

- Inosant, leue-geot, penn-tach ! E c'hellez fogasiñ 't eus graet aon din,
marc'h pell ma 'z out ! A, te ! Te oar anezhi, te !

N' oa ket kouezhet e skouarn vouzar « langach » ar c'hoar Gaid.

Digor e c'henou, krak e zaoulagad, chom a rae Paotr-Teo en alvaon.

- A, feiz ! Emezañ.

Tapout a rae Veig peg en e sac'h, hag ez en em sile war e graboñsonoù, dre
douce an trojoù kaol, un tammik pelloc'h, er park. Paotr-Teo d' e heul, gant e
sac'h ivez.

Skoachet brav, gant ar c'hleuniad drez, ouzh ar vanell, a zo darempredet
a-walc'h, hag astennet war douar blot park ar C'hoseg Ruz, ez en em lakajont da
sevel roll o finvidigezhioù. Ne vanke netra. Ouf !...

- Ha, bremañ, d' ar skol !
- D' ar skol, mar karez lavarout, sur !

An « Intrépide » hag an « Epatant » a oa aze en o gloar gant o fajenn
gentañ livet splann. Hon daou lavagnon a c'hello Aotrou Karadeg sellout ouzh o
flasoù goullo, er c'hlas. Ne voe ket klevet ganto zoken na kloc'h ar Frered na
c'hwitell ar Vistri.

191

Disammet o c'halonoù eus ur pouez ponner, edont, dindan doenn glas-gwer an

delioù kaol douget war o zreujoù sonn hag -uhel, - e skoaz ment an daouig, - evel priñsed almoravidat, etre pileroù mistr ha diniver, e marbr ruz, an Alhambra. Du-hont, c'hwi oar, e liorzhoù mezevennus Granada, leun a stivelloù o strinkañ dour sin, a vleunioù c'hwezh-vat, hag a eostiged o telennañ. Pe, tostoc'h ouzh traoniennoù glas Breizh-Izel, hag heñveloc'h ouzh ar wirionez, kalz, evel daou goulin o frioù fiñv-difiñv, kavet ganto bod hag aoz e park brokus ar C'hoseg Ruz.

- Veve, n' out ket aet skuizh o lenn ? Me gav hir va amzer.

Paotr-Teo ne gare ket lenn. Lennet en dije egile betek hanternoz, ma vije bet ul lutigenn o sklerijennañ dezhañ al lizherennoù, ha ma ne vije ket bet e vamm o tennañ al levrioù a-dre e zaouarn.

En em lakaat a rae ouzh e sav, ha :

- Ma, ivez ! emezañ. N' am eus ket sellet ouzh an « imprimerie ».

Amzer da Baotr-Teo bodoc'hañ e vizied gant al liv violez ha sked-disket evel skant pesked, lakaat un tammig liv war e fri hag ur jod : - Oi ! ar penn-maskaradenn ! a c'hoapae ar Veig fall. Kerzh d' en em walc'hiñ ! - ha kuit davet an dour, a weled o luc'hiñ, du-hont izeloc'h, dre douez ar gwez evlec'h.

Ma oa bet mat kuzhiadell ar sier-skol, ar mintin-mañ, e vo mat ivez, da c'houde kreisteiz. War-eeun da draoñ ar porzh, dre ziri mein ledan Keratur.

Lanv e oa. Edo an dour o lipat goustad pavezioù tomm ar c'hal Fereg hag ouzh o c'holoiñ unan hag unan. Boull ha treuzwelus e oa an dour war ar vein, hag e verzed ar c'hranked munut o vont war o c'hamm, ar chifretez oc'h ober tizh ha skouadronadoù ar meilhed o kas en-dro o ebatou prim-tan.

Hag heol hinon. Unan eus an devezhioù-se a viz Here, brav e-giz kreiz an hañv, ha klouar, un dudi. Koad Karmez ha koad Sant-Lorañs, aze a-dreñv o c'hein, n' o doa ket kollet c'hoazh un delienenn.

192

Stlapet gantañ botoù, chosonoù ha leroù, ha troñset e otoù, an uhelañ ma c'hellas, Veig an hini voe en dour ar c'hentañ, eveljust. Tapout a rae an eonenn wenn a-vozadoù, da c'hoari poufañ warni. Ar chobar - Veig eo a roe dezhañ an anv divalo-se, hag a dalv kement a pod-kambr, da lavarout eo stlejer, ruz-revr - ar chobar all, e-keit ha m' edo Veig soubañ gant stlabez e zaouarn hag e gofigoù-kar rouz, ar chobar eta - ur grib din, mar plij ! - hag a veze, evit ar wech, ur skoilh bennak war e hent, ne echue ket stourm ouzh lasenn ul loer, a oa luziet he skoulm. Ken na torras al lasenn. Ha dour d' al liv violez ! Druz ha spegus e oa ar flaer a liv-se, ur spont. Mes n' en doa ket Paotr-Teo diegi d' an dour : er gêr, ne vije ket bet heñvel, sur.

N' aent ket da ebatiñ re bell ouzh bevonn an dour ; dres betek kramenn o daoulin, peadra, evelkent, glepiañ traoñ o oteier. Rak, evit dezho gouzout neuñ un tammig, gouzout a raent ivez pegen flibouz e oa al lec'hid war vein traoñ ar c'hal, ha pegen don e oa ar ganol. Ne vefe ket brav ober lamm e-barzh. Uhel oa ar mor, ha kas gantañ o vont, en e red kompez ha diharzus, a-hed an daou gae uhel ha serzh, war-du ar Veilh-Vras, du-hont, e laez ar porzh, ha, pelloc'h, dre zindan ar Veilh-Vras ha paliou Penn-ar-Pont, betek al lenn ec'hon ha broeneg Kerdenn.

Tarzhañ a rae trumm ur youc'hadeg, en tu all d' ar c'hoad.. Tregerniñ a reas trouz galoupadegoù botoù-koad. Peder eur. Dija !... Buan he doa troet an amzer. Echu oa skol ar baotred ha, war un dro, ar skol-louarn. - Ha ne oant bet gwelet gant den !... - Poent oa mont d' ar gêr da glask merenn vihan. Naon o doa. Mes biskoazh n' o dije bet kredet Veig ha Paotr-Teo e oa ken bourrus ar skol-louarn.

Ha n' oa ket echu o berr-amzer.

Du-hont, a-dreñv torgenn ar c'horn-tro, a ra hent ar c'halaj, dirak meilhmor Porzh-Moro, a zo en tu all d' ar ganol, e voe gwelet, gwintet en oabl, uheloc'h eget gwez pin ar Menez-Bihan, pennoù-laez teir-gwern, gant o gouelioù digor, daoust ma ne oa, koulz lavarout, banne avel ebet. Ul lestr o tont er porzh !

Diskornañ a rae un den, gant ur penn-kordenn war ur skoaz, eus a-dreñv torgennig ar c'horn-tro, war ar chaoser. Hag un eil den o frapañ ivez war ar gordenn war e skoaz. Hag un trede, heñvel. Ha pevar, c'hwec'h, dek, pemzek... Un ugent gwaz bennak e oant, an eil war-lerc'h an hini all, o halañ war ur fun hir, hir ha ken tev ha penn Veig. Dont a raent evel-se, adalek an Ti-Gwenn, sur a-walc'h, penn-da-benn ar chaoser, a-hed kildroennoù ar stêr, betek ar c'hal Fereg, er porzh.

193

Ha setu o 'n em ziskouez d' o zro, stag ouzh ar penn all eus ar fun, beg a-raok ul lestr teir-gwern, hag e gorf bras.

Douget gant al lanv hag, ouzh e ramokiñ, ur jav - ar chapeledad-se - a ugent den kreñv, a lakae traezh hent ar c'halaj da zraskal gant o zreid o tont war-raok gant ur c'herzhed mentet ingal, e tibouke al lestr, e-tal Porzh-Moro, a-wel d' ar porzh, hiviziken.

Ur vatimant marc'hadourezh e oa, hir, ledan, gwenn he moñselloù. Don a-walc'h e oa en dour gant pouez he c'harg : ur fred koad eus ar broioù-krec'h, evit chañterioù heskennerezh ar Mobras pe ar Mogn, moarvat. Sammet e oa, pont hag all, gant plenk hir, ur frond - c'hwec'h balzamek ar rousin - d' o heul, ha gwrezus, da grediñ edo holl wez pin ar Menez-Bihan o pourmen gant al lanv, e sked an heol laouen. Ur c'haer he gwelout o tenesaat, war he gorregezh c'halloudus ha sioul, ouzh saflig an dour roget, hep ket a boan, gant he staoñ, chourig ar c'herdin diniver, ha gwigour an delezioù dindan lien.

Derc'hel a rae reizh kreiz ar stêr, evit mirout mont da skeiñ war al lec'hidegoù, dindan vor, d' an ampoent, mes anat mat o domani du-louet nec'hus, en daou du d' ar ganol.

Aes a-walc'h e c'hellas Veig lenn hec'h anv : « Inga Harner », a oa merket war an a-raok gant melloù lizherennoù kouevr, a lintre evel an aour.

N' o doa daoulagad ar baotredigoù nemet evit ar gwernioù o vrañsellat goustad, heñvel ouzh bannieloù divent o skediñ en oabl dic'hoabr, gant o gouelioù war stign, hag ivez, ha muioc'h c'hoazh, evit un dra souezhus-dreist ouzh beg-a-raok ar vatimant : ur skeudenn souezhus, a dra sur, korf ur vaouez, skultet ha livet splann, noazh betek he begell, bronnoù fonnus dezhi, hag ul lost pesk e lec'h an divisker. Sellout a rae eeun dirazi e-giz evit lavarout da vestr ar vag mont atav eeun gant e hent. Mont a rae va daou abostol e genou o sellout outi.

E bourzh al lestr, er penn a-raok, e oa un den barvek, gant ur gasketenn kabiten, ha galoñsoù war e vañcheier. Unan all a oa en ul lochennig plenk ha gwer, savet uhel a-zioc'h ar pont, ur gasketenn kabiten war e benn ivez. Martoloded a zifrete e korn pe gorn eus ar pont. Hag ouzh ar rod-stur, o treiñ hag o tistreiñ hep ehan, ur ramz e vlev hag e varv melen, war gorf ur roched divilgin, barenet gwenn ha ruz, ha divrec'h dezhañ e-giz d' ur roñfl, Ur ramz o vleniañ ur vag ramz.

194

Unan all o oa gantañ un doare founilh mentek, a gase, pep ar mare, d' e vuzelloù, evel ur c'hleron. Hag e tenne dioutañ harzhadennoù, evel re ar c'hi Fri-Du, a gave da Veig . - Aou !... Aou !... - Urzhioù, mechañs. Hag ar re all a gomprens.

Ober a rae : - Aou ! Aou !... Aou ! Aou !... - pa voe ar vatimant o vont e-biou da feunteun ar Skudell, hag an holl ramokerien ha lezel ar penn-fard da gouezhañ. Ober a reas plouf ! en dour. Ha setu ar gordenn fetis o 'n em lakaat da filañ, da filañ, dre zindan an dour, ha da sevel e bourzh al lestr dre ur riboul houarn, er penn a-raok. Lavaret e vije bet ur sarpant. Hag evel ur sarpant, eeun-hag-eeun, ez en em guilhe en he bern. Gwir eo e oa ur martolod o reiñ an dorn dezhi da aozañ he c'helc'hioù e doare.

Kenderc'hel a reas al lestr da vont war e herr, meurdezus, hogen goustad-oc'h-goustad. Daou vartolod a oa deut d' ar c'hal Fereg, gant ur c'hanod bihan, en ur bolinat. Redek a rejont gant o botoù-kenoù - Klok, klok... klok, klok ! - war ar c'hae, tra ma tostae al lestr da akostañ. Diouzh ar penn a-dreñv, e oa bet taolet dezho ur bos, ur fard, mar kavit gwelloc'h, gant ur pikol lagadenn er penn. Ken buan ha tra e voe lakaet al lagadenn en-dro d' ur maen-harz, ha martoloded all, er bourzh, en eur stardañ muioc'h-mui ar fard laosk en-dro d' ur bellenn houarn berr ha goñs, a dorre dre gaer lañs diwezhañ ar pezh monumant-se, uheloc'h, gant e ouelioù, eget iliz Karmez. Ken a chomas difiñv, e rez ar c'hae. Kaset e oa bet da vat ivez an hevelep kefridi, er penn a-raok. Ha lakaet e oa bet, a-ispilh ouzh pep a benn-kordenn, pevar pe bemp treust fetis, etre ar vag hag ar c'hae, da virout ouzh ar voñsell da stokañ ouzh ar vein rust ha da ziskroc'hennañ he gwiskad peñtur gwenn.

- N' eo ket diaesoc'h eget se, a soñjas Veig. Dav vo din mont da vartolod, pa vin bras.

Ne lenne ket Paotr-Teo e soñjoù e gamarad. Respont a reas, memes tra :

- Ya!

Neuze, e sarras e c'henou, a oa chomet digor, abaoe m' en doa gwelet al lestr - « Inga Harner », Bergen - o tiboukañ eus a-dreñv ar beg-douar, e-tal meilh-mor Porzh-Moro.

195

Ouzhpenn an daou gabiten, a oa war ar pont, setu daou pe dri all o tiskoachañ, dre un toull, - ur skoutilh, - eus strad ar vatimant. Galoñsoù aour dezho war o mañcheier, ha pep a gasketenn kabiten war o fenn. Honnezh a oa ur vag kran, klaoustre ! Tud hir, va c'hristen paour, ha dezho blev melen, evel parkad gwinizh azv. Rannañ a raent etrezo komzoù iskis, tre ma pennadent an hent a sav da gêr, etre ar gwez bras hag an tiez-skol.

- Saozon ! eme Veig da Baotr-Teo.

- Ya ! eme Baotr-Teo. Paotr a youl-vat e oa Paotr-Teo.

Evit Veig, e oa Parizianed an holl estrañjourien a zeue galleg ganto, ha Saozon ar re a gomze ur yezh diveizus.

Nann, Veig ! N' eo ket Saozon e oa ar verdeidi mentek-se, o blev melen. Norvegiz, ne lavaran ket, gouenn ar Vikinged, Veig, rederien-mor touet evel paotred da vro.

Diskouez a rae unan anezho n' oa ket ur Saoz, rak, en ur vont e-biou d' an daou gomper bihan, e reas outo ur mousc'hoarzh mao.

Ha Paotr-Teo a lavare :

- Gwelout a ra unan traoù, avat, pa ne ya ket d' ar skol !

(da genderc'hel.)

AR POD-HOUARN

Gant GAB MILIN

Ur wech e oa unan kozh hag en devoa teir merc'h. Hemañ n' oa ket pinvidik hag a veze o klask keuneud. Un devezh ma klaske keuneud evel m' oa boaz en ur c'hoad a oa d' ar Pod-Houarn, hemañ en ur ruilhal a deuas d' e gaout hag a c'houlennas outañ petra 'glaske.

« Tammoù keuneud, eme an hini kozh.

- Lezit ho keuneud aze, va den, rak ne fell ket din ho pefe ur vrochenn ken eus va c'hoad. Evelato, mar kirit n' ho pezh ezhomm ebet ken da geuneuta amañ, mar kirit reiñ din unan eus ho merc'hed.

- N' ouzon doare ha kontant e vint !

- Mat ! eme ar Pod-Houarn, kit da c'houzout diganto. Me ne ran forzh nemet am bo unan anezho. »

Sada an hini kozh d' ar ger :

« N' ouzoc'h ket, merc'hed, petra 'zo c'hoarvezet ganin-me ?

- Tra, va zad ! emezo, petra 'zo a nevez ?

- Ar Pod-Houarn 'zo en em gavet ganin pa zastumen keuneud hag en deus lavaret din lezel e geuneud eno ha dont da c'houlenn diganeoc'h ha kontant e ve unan ac'hanoc'h da zimeziñ gantañ.

- Ne don ket da ! eme ar goshañ

- Na me kennebeut, eme an eil. Un ebad e ve va gwelet o vont gant ur Pod-Houarn duoc'h evit ur morian. Nann, nann ! birviken ne zimezin gantañ, va zad !

- Koulskoude, eme hemañ, en deus lavaret din, ma timesfe unan ac'hanoc'h gantañ, n' hor be ezhomm mui a netra, e rofe aour hag arc'hant deomp hag e vemp eürus betek mervel.

- Me ne ran forzh petra ! eme an div-mañ. Aet da glask merc'hed el lec'h ma karo ! Evidomp-ni ne gemerimp ket anezhañ.

197

- Mat, mat ! eme ar yaouankañ, me her c'hemero, ha pa ne ve ken nemet evit lakaat ac'hanoc'h eürus. It d' e gaout, va zad ! Ha lavarit dezhañ ez on kontant. »

Sada an tad o vont ha kaout ar Pod-Houarn ha lavarout dezhañ e oa kontant ar yaouankañ da vezañ pried dezhañ :

« Mat ar stad neuze, eme hemañ. Deut ganin bremañ ma roin arc'hant deoc'h da bremañ dilhad ha traoù all, ar pezh ho pezo ezhomm. »

An tad, leun e c'hodelloù a arc'hant, a zistro d' ar gêr, a bren dilhad nevez, gwin ha bara-gwinizh. Ur meurlarjez a voe evel na weljod biskoazh.

Dont a reas ar mare da eureujiñ ha graet e voe an eured. Pa voent dimezet, ar wreg yaouank a yeas gant he gwaz, na petra 'ta ! Ha mar boe den souezhet e voe hi pa welas ar Pod-Houarn gwisket evel un aotrou kaer anezhañ. Hed an deiz e veze ur pod-houarn, hag aotrou hed an noz.

Roet e voe arc'hant e-leizh d' an hini kozh a brenas un tiegezh mat hag a deuas da vezañ pinvidik.

Ar wreg yaouank a zeue da welout he c'hoarezed bep un amzer, ha pep gwech e lavare hec'h aotrou dezhi :

« Diwall na anzavfes avat piv on, rak neuze me da lazhfe !

- N' ho pezet ket aon, ne lavarin ket ! »

Mont a reas un devezh d' un eured gant he c'hoarezed. Ar friko a oa pell ac'hano.

« Diwezhat eo, eme he c'hoarezed, ne vezi ket evit mont ar gêr hiziv. Chom da lojañ.

- Na petra lavaro va fod-houarn, emezi.

- Lez da bod-houarn da lavarout ar pezh a garo, ha forzh 'zo evit un diaoul du evel hennezh.

- N' eo ket ken du ha ma kav deoc'h, eme houmañ ; hennezh, un aotrou 'zo anezhañ, ha kaeroc'h un tamm bras evit ar gwaz nevez. »

Antronoz, houmañ, distro d' ar gêr, a voe lazhet gant ar Pod-Houarn, a yeas da c'houlenn an eil eus ar merc'hed. Hag a voe ivez dimezet gantañ:

« Gouzout a ran, emezi, bremañ ez eo un den, ha kemerout a rin anezhañ. »

Dimezet e voent hag eürus e voe gantañ, endra ne lavaras ket e oa un den.

« Diwall, mar kerez, emezañ, na zigorfes biken da c'henou da lavarout ez bn un aotrou, rak neuze me ' lazhfe ac'hanout evel da c'hoar.

198

- Ne lavarin ket, eme houmañ adarre.

Mont a rae a-wechoù da welout he zad hag he c'hoar d' ar gêr, ha kaer a oa, ne lavare ger diwar-benn he gwaz.

Un devezh evelato ma oad deut da c'houlenn he c'hoar da zimeziñ e lavaras dezhi :

« Ma vefen en da blas, me ne zimesfen ket.

- Daoust 'ta perak, eme houmañ, koulz fortun a rin ha te a gredan.

- A gav dit, eme gwreg ar Pod-Houarn. Va gwaz a zo ur paotr ha ne garfen ket koll anezhañ. En deiz ez eo ur pot-houarn, hag en noz un aotrou kaer.

- Ha gwir a lavarez ? eme ar goshañ.

- Ya da, eme houmañ, gwir eo, sur ! »

Ned oa ket lavaret mat he ger, ma teuas keuz dezhi.. Siwazh ! Re ziwazhat ! Pa zeuas d' ar gêr e voe lazhet ivez.

Ha setu ar Pod-Houarn da zimeziñ gant an trede, pehini ivez ne voe ket evit nac'h e oa he gwaz un aotrou. Kelennet m' en devoa bet anezhi koulskoude :

« Diwallit na lavarfec'h biken piv on. Ne viot ket lazhet evel va div wreg kentañ, rak n' on ket evit lazhañ teir, hogen ne welot ac'hanon mui ken n' hon pezo uzet tri re votoù-houarn. Neuze marteze e klevot ano ac'hanon. N' am gwelot ket avat ken n' ho pezo tennet an tri banne gwad a vezo er roched a roin da

walc'hiñ. »

Un devezh eta, ez eas d' un eured evel he c'hoar yaouankañ. Kaer meurbet e oa hag an holl a lavare :

« Ha n' eo ket pec'hed e ve ur wreg ken koant ha ken kaer d' ur pod-houarn. Bez' e tlefe bezañ bet ur gwaz evel ar re all e-lec'h ul lastez tra evel he deus.

- Arabat eo deoc'h, emezi, lavarout kement a draoù diwar-benn va gwaz-me. Un den eus ar gwellañ eo, lakaet en deus ac'hanon pinvidik, n' hon eus ezhomm a netra 'bet, rak n' hon eus nemet goulenn evit kaout. Ul lastez tra a lavarit ! Ma oufec'h evel don-me piv eo, ne ve ket kement a chaok war-ho kenou diwar-benn va Fod-Houarn a zo un tamm brav gwelloc'h evidoc'h-c'hwi, hag un aotrou kaer anezhañ. »

Ar Pod-Houarn a ouie diouzhtu petra he devoa lavaret, ha kuit eus e gêr. Sada houmañ, pa voe distro, ne gavas den. Gervel a reas he gwaz hag e glask en ur welout e pep lec'h en ur ouelañ kaer. Ken mat oa dezhi sec'hañ he daeroù, mont d' e glask dre ar vro. Lakaat ober tri re votoù-houarn a reas ha Sada hi o vont hep ehanañ noz-deiz. Kaer he devoa bale ha goulenn anv eus he fried, den n' en devoa gwelet anezhañ.

199

Uzet he devoa daou re votoù hag an trede anezho a oa en he zreid tano-tano ken na oa, p' en em gavas e-kichen ul lenn. Eno un toullad merc'hed a oa o kannañ dihad, hag o klask, pell a oa, tennañ tri vanne gwad eus ur roched a oa bet roet dezho da walc'hiñ hep n' o devoa gellet, hini anezho, dont a-benn. Kaer o devoa bet he c'hannañ, he gwaskañ, hag ober lisiv d' he gwalc'hiñ. Houmañ neuze, o vezañ tostaet outo, a lavaras :

« Lezit ac'hanon ivez da welout d' am zro, marteze me denno an tri vanne gwad-se.

- C'hwi, emezo, n' oc'h ket kouezierez, ha n'ouzoc'h ket zoken an doare da walc'hiñ, penaos 'ta e rafec'h-hu ar pezh n' omp, hini ebet ac'hanomp, evit ober ?

- Kaer 'zo, lezit ac'hanon atav, emezi, da welout.

- Pa fell dezhi, eme unan eus ar merc'hed a oa eno, gwelloc'h hag avizetoc'h evit ar re all, laoskit-hi p' he deuz c'hoant ! Deuit amañ 'ta, emezi, plac'h yaouank, pa n' ouzon doare, 'oc'h, ma welimp. »

Hag hi mont ha tennañ diouzhtu an tri vanne gwad.

« Gwelout a rit, emezi, me 'ouie ervat em bije graet. »

Sada ar re-mañ laouen hag o vont da gas an dilhad fresk d' ar gêr. P' en em gavjont, kentañ tra a voe goulennet outo gant ar plac'h yaouank a oa eno, eo ha lemet o devoa an tri vanne gwad.

« Ya, emezo, lamet eo, n' eo ket lamet ganeomp avat. Gant ur wreg o tremen eo.

- It d' he c'herc'hat amañ, a lavaras ar plac'h yaouank. »

Sada e voe kerc'het di hag e voe roet dezhi ur groañenn.

« N' em eus ket bet un dra gaer, eme houmañ, evelato marteze, emezi, he deus ur vertuz bennak. »

Sada hi ha mont ac'hano ha terriñ he c'hrañenn. Ha diouzhtu e voe gwelet ur maner o sevel, n' oa hini par na tost dezhañ bezañ ker kaer hag eñ.

« O, o ! emezi, un dra bennak a-nevez a vezo amañ, ha tost eo din kaout va fried. Gwelomp ! Gwelomp c'hoazh ! »

200

Neuze e tennas ar plusk kentañ diwar-dro ar boued hag ar plusk tano tostañ goude. Sada o tont ur stal mezher hag a bep seurt marc'hadourezh e-barzh, plac'hed hag all da servichañ an dud dre ma teujent. Neuze gwreg ar Pod-Houarn a ya e-barzh hag a werzh da hemañ ha da henhont ar pezh a c'houlennont diganti. Kement tra a c'houlenne an dud a veze kavet diouzhtu da reiñ dezho ha marc'had-mat c'hoazh. Evit lavaret berr n' oa stal ebet ken brudet mat na ken darempredet ha maz oa houmañ. Kement tra a oa er stal-se a oa kalz hewerzhoc'h evit e lec'h all.

Ar plac'h yaouank 'zo bet pelloc'h du-se ano anezhi ganeomp a yae da vont da zimeziñ d' un den yaouank kaer ha pinvidik meurbet. Karout start a rae anezhañ evel ma c'hellit krediñ. Hemañ avat daoust m' he c'hare ivez un draoik, en devoa lavaret dezhi penaos a-raok mac'h eureuje ganti e rankjed tennañ tri vanne gwad eus ur roched en devoa, rak nemet dre 'n hent-se e ouije pe e vije bev pe varv e wreg.

Abalamour da se eo en devoa roet ar graoñenn hon eus lavaret d' an hini a dennje an tri vanne gwad evit gouzout hag hi eo a oa e wreg.

Sada neuze 'ta, pa glevas ar plac'h yaouank a yae da zimeziñ pegement a draoù kaer a oa er stal-se, e lavaras e karje kaout ivez un dra bennak eus ar stal-se.

« Ne vezo ket diaes reiñ deoc'h, eme an den yaouank (a oa ar Pod-Houarn), me 'zo o vont da welet. »

Hag eñ 'ta ha mont. Pa 'z eas er stal, e c'houlennas mezher glaz, gwer, ruz, melen, mezher a bep seurt liv. Pa voent holl lakaet dirazañ ha displeget, ne gave netra diouzh e c'hoant, na kaer a-walc'h war e venoz.

« N' eus mezher all ebet, eme unan eus ar plac'hed, nemet gorroet e ve gant an itron. Me 'zo o vont, emezi, da c'houlenn outi, ha da lavarout dezhi dont. »

Diouzhtu ma welas hemañ anezhi, ec'h anavezias ervat e oa e wreg 'oa, hag e lavaras dezhi :

« Dastumit ho mezher, rak me 'wel ervat n' oc'h ket boaz da werzhañ ar seurt traoù-mañ. N' emaoch ket dre amañ pell 'zo ? emezañ.

- Nann, aotrou, emezi, oc'h anaout anezhañ ivez. Me 'zo bet e meur a vro hag am eus uzet tri re votoù-houarn o klask va fried a zo bremañ dirazon.

201

- Ya, emezañ, graet eo bremañ ho pinijenn ganeoc'h. Deut ganin rak mall eo deoc'h bezañ eürus. Tennet hoc'h eus ac'hanon a boan. Taolet ez eus bet sorserez warnon ha ma n' ho pije ket lamet an tri vanne gwad a oa em roched e vije bet ret din chom en ur pod-houarn. Bremañ on den, noz ha deiz, evel ar re all hag e vezimp eürus hon daou. Ho c'hoarezed a c'hellje bezañ bet eürus ivez ma karjent bezañ sentet ouzhin pa lavaren dezho tevel diwar va fenn. N' int ket bet evit o zeod, hag ez eo bet ranket din o lazhañ a-enep din. War ar roched hoc'h eus gwalc'het e oa ur banne eus a wad pep hini anezho hag eus va gwad-me ivez, hag anefe-c'hwi (1) e vijent c'hoazh, rak den all ebet nemedoc'h ne vije bet deut a-benn da lemel anezho. »

(1) anefe-c'hwi = anez've-c'hwi, panevedoc'h,

Un Taol-Strap

PEZH-C'HOARI gant JAKEZ KONAN

Tud ar c'hoari

MERVEN GRECHKARIOU, 38 vloaz, merour burev Ti-Bank Broadel ar C'hornog.
 HERRI FEULVARC'H, 26 vloaz, mevel-bank.
 ELENA ROGAR, 22 vloaz, plac'h ar c'hef.
 AR FLOC'H, 50 vloaz, mestr-polis.
 SOULIMANT, 35 bloaz, polis.
 DAOU laer, maskloù ganto war o dremm.

203

ARVEST KENTAÑ

E burev un ti-bank.

Kempennet eo al leur-c'hoari evel sal un ti-bank. Rannet eo gant un daol-gont hir o vonet a-dreuz d' ar pezh eus an tu kleiz d' an tu dehou. Ne wel mat an arvesterien nemet tu an implijidi. E penn an daol-gont, en tu dehou, e verzer un nor vihan da vonet da du ar gustumidi, hag er penn all, en tu kleiz, logell ar c'hef. Er c'hreiz, a-dreuz ha stok ur penn anezho ouzh an daol-gont, ez eus div daol-skrivañ : unan evit ar mevel-bank, eben evit ar merour. An hini kentañ en deus ur gador-goad, egile ur gador-vrec'h. En diadrenñ, dreist d' an daol-gont e weler daou brenestr bras hag an nor ma teu ar gustumidi e-barzh dreizi.

War daol-skrivañ ar merour ez eus ur benveg-pellgomz.

Un nor a zo ivez a-gleiz, d' an implijidi da zonet-tre, hag, unan all war an tu dehou o sketiñ war sal ar c'houfroù.

Emeur diouzh ar beure un nebeut munutennoù a-raok ma tigor ar stal.

Diviz Kentañ

AR MEROUR, e-unan.

MERVEN GREC'HKARIOU (o tonet e-barzh dre ar c'hostez kleiz. Gwisket eo evel ur c'hêriad. E-lec'h ur gravatenn e toug ur skoulm bihan a-liv dindan e elgez. Tennañ a ra e dog ha diwiskañ e vantell. O skourrañ a ra gant preder ouzh ar c'hrogoù-dilhad a zo e-tal dor sal ar c'houfroù, a-zehou). - N' eo ket tomm er beure-mañ. (Frotañ a ra e zaouarn en ur gerzhout dre ar burev. Tanañ a ra ur sigaretenn hag ez a da azezañ ouzh e daol. Kemer a ra ul leur-kontoù ha kregiñ da dreiñ ar follennoù.) Arsa ! Gwelomp bremañ e pelec'h ez eo erru kont Kompagnunezh Eoul an Arvor. Bremaik e teuor da c'houlenn arc'hant evit pae he micherourien ha ret-mat eo din gouzout e pe stad emañ he c'hef. (O folennata al leur.) A... B... K... Karduner, Kergoualc'h, Korfek. A ! setu : Kompagnunezh Eoul an Arvor. Hoñ ! Diwall a vo d' ober rak n' eo ket gwall-greñv an arc'hant ganti en deizioù-mañ. (E welout a reer o skrivañ un dra bennak hag o sellout ouzh kontoù all el levr.) Gwashat buhez ! Niveroù ha niveroù atav ! Ha kement-mañ holl evit ur c'honidegezh hag am bez poan o terc'hel va renk ganti !

204

Eil Diviz

AR MEROUR, ELENA ROGAR ha, prestik goude, HERRI FEULVARC'H

Elena ROGAR (o tonet-tre, abaf). - Demat, Aotrou Krec'hkarioù.

KREC'HKARIOU. - Demat, Dimezell Rogar.

Elena a skourr he dilhad ouzh krogou a zo en tu kleiz, e-tal an nor m' eo deuet dreizi.

Herri FEULVARC'H (oc'h erruout d' e dro). - Demat, Aotrou Merour.

KREC'HKARIOU (sec'h). - Demat, Feulvarc'h.

Herri FEULVARC'H (monet a ra da lakaat e vantell e-pign ivez e-kichen dilhad Elena Rogar. Pa dremen dirak ar plac'h yaouank e ro ur pok dezhi buan ha buan hag e lavar dezhi a-vouezh izel). - Demat, Lenaig.

KREC'HKARIOU . - Feulvarc'h ! Lavaret em eus bet deoc'h, n' ouzon pet gwech, n' houlan ket eus ar c'hustumou-se er burev-mañ. Deskit, mar plij, en em ren evel un den savet hervez reolennoù ar vuhezegezh vat.

Herri FEULVARC'H. - Ne raen netra fall, aotrou Krec'hkarioù, ha peogwir ez eo Elena, evel ma c'houzoc'h, danvez va fried, ne gav ket din em befe gwall-dorret lezennoù ar vuhezegezh vat !

KREC'HKARIOU. - Selaouit 'ta evit mat, Feulvarc'h : amañ emamp en un ti-bank ha n' eo ket en ur stal-dimezioù. Pa viot dirak va daoulagad, soñjit nebeutoc'h e pokoù ha ha muioc'h e kontoù. Bezet ho penn gant hol labour !

205

Herri FEULVARC'H (feuket). - Ne gredan ket, aotrou, e vefe kalz a vankoù em labour. Dirak an dud ne gredan ket ivez ho pefe tro da glemm eus ar stumm ma 'n em renan !

KREC'HKARIOU. - Feulvarc'h, kurunenn ! M' ho ped da deurel evezh ouzh piv emaoch o komz. Ne blij tamm ebet din an doare hoc'h eus da respont pa glaskan ho kenteliañ. Mar kendalc'hit evel-se e rankin kas klemm d' ar renerien vras diwar ho penn. Ur wech c'hoazh hoc'h aspedan d' en em ren evel ma tleit hen ober. O ! Gouzout a ran ne vez ket un dra aes deskiñ an doareoù seven ken buanse pa ne vez ket bet araozñ an-unan war an douar-mañ remziadoù tud a grouas reolennoù ar wir sevended, a vevas evit ar sevended-se hag a boanias d' hec'h astenn dre ar bed, evel ma reas hon gourdadoù-ni, tud an noblañs ! Hogen anaout a ran meur a vourc'hiz hag a oar bezañ dereat-tre en o darempredoù gant o nesañ ha c'hwi, banniel ha kurunenn, a zle bezel gouest da ober evelto ! Intent a rit ?

Herri FEULVARC'H (digas). - Ya, aotrou Krec'hkarioù.

KREC'HKARIOU (ouzh Elena Rogar hag a zo aet da repuiñ e logell ar c'hef) . - Ha c'hwi, dimezell Rogar, klevet hoc'h eus ar pezh am eus lavaret da Feulvarc'h ?

Elena ROGAR (en un huanadenn). - Ya, aotrou.

KREC'HKARIOU. - An evezhiadennoù-se am eus graet evitañ kenkoulz hag evidoc'h-hu.

Elena ROGAR (abaf). - Ya, aotrou.

KREC'HKARIOU. - Un amzer a zo da bep tra, kurunenn ! Unan a zo d' ar garantez, unan all d' al labour. Deskiñ a reot, diwar ho koust marteze, penaos e vez alies trec'h an arc'hant d' ar garantez. (O sellout ouzh e eurier-brec'h.) Nav eur. Dimezell Rogar, dalit alc'houezioù sal ar c'houfrou : kerc'hit an arc'hant hoc'h eus ezhomm en ho keff evit an devezh-mañ.

Elena ROGAR. - Emaon o vonet diouzhtu, aotrou.

KREC'HKARIOU. - Kemerit, ouzhpenn, arc'hant evit Kompagnunezh Eoul an Arvor hag evit re Jozeb Tili : hiziv emañ deiz ar pae en daou di-se, evel a ouzoc'h.
206

Elena ROGAR. - Mat, aotrou.

Elena a ya da sal ar c'houfrou. Dizale e teuy ac'hano gant pakadoù bilhedoù-bank ha gant ur c'houfrig dir moneiz bihan ennañ. Monet a ra d' ar c'hef d' o renkañ.

KREC'HKARIOU. - Ha c'hwi, Feulvarc'h, hastit monet da zigeriñ an nor hag ar gael-houarn. Poent bras eo.

Reiñ a ra ivez alc'houezioù da Herri Feulvarc'h. Hemañ a ya d' an tu all da zigeriñ dor ar gustumidi hag a zistro d' e blas e-keit ha m' emañ Merven Grec'hkarioù o komz.

KREC'HKARIOU (outañ e-unan). - Gwashat ma vez d' ober gant an implijidi. Va lakaat a reont da goll va skiant. Ken berrboell eo an daou-mañ ma chomfent, e-pad an deiz, an eil o sellout ha pikouz a zo e daoulagad egile gant kalz muioc'h a evezh eget ma sellont ouzh o levrioù-kontoù, hag o waskañ o daouarnioù an eil d' egile gant kalz muioc'h a c'hred eget ma lakaont da gregiñ en o fluenn !...

En em c'houlenn a ran hag-eñ e c'hellin biken sankañ en o fennoù ar boazioù seven a fell din gwelout gant an dud a zo dindanon koulz ha gant ar re a zarempred an Ti-Bank-mañ.

Trede Diviz

AN HEVELEP RE, DAOU LAER mas'kloù ganto war o dremmoù

An daou laer a zilamm e-barzh dre zor an diadrenñv (hini ar gustumidi), pep a bistolenn ganto. Ar merour-bank, kerkent ha m' o gwel, a guzh dindan an daol-gont hag a glask tapout e venveg-pellgomz hep bezañ merzet.

Elena ROGAR ha Herri FEULVARC'H. - Harz al laer !

207

KENTAÑ LAER. - Peoc'h en toull-mañ ! Savit ho tivrec'h ! (Monet a ra dirak Herri Feulvarc'h, buket e bistolenn warnañ.) Te, marmouz, na fiñv ket ha serr da glank !

EIL LAER (o vonet d'ar c'hef). - Ha te, merc'hodenn, 's amañ an arc'hant din : kement gwenneg a zo ez tiretenn !

Elena ROGAR (o krenañ). - Prennet eo an draf. N' hellan ket.

EIL LAER. - Digor anezhañ buan pe kousto d' az ler.

Bukañ a ra e bistolenn warni. Elena Rogar a souz e-maez e logell gant ar spont hag e kouezh war al leur, semplet.

Herri Feulvarc'h (o klask lammat d' e c'haout). - Lenaig !

KENTAÑ LAER (o kregiñ en e golier dreist an daol-gont). - Chom amañ pe e kasan ac'hanout d'ar bed all. Ar gañjolenn-se n' eo ket marv : dihuniñ a ray bremaik. (Reiñ a ra un taol troad-pistolenn war benn Herri Feulvarc'h. Hemet a gouez d' an douar, badaouet ivez.) Gant al louzoù-kousket-mañ e roy peoc'h dimp.

KREC'HKARIOU (deuet eo a-benn da dizhout e bellgomzer) . - Alo ? An ti-polis ? Amañ merour Bank Broadel ar C'hornog war Straed Roazhon !

KENTAÑ LAER. - Petra a glevan ?

KREC'HKARIOU. - ...Deuit buan. Laeron a zo er stal ! Laeron a zo amañ !... Ya. Hastit afo.

EIL LAER. - Er-maez, paotr ! Unan bennak a zo o c'hervel ar polis ! Skaromp ac'hanen !

KENTAÑ LAER. - N' ez poa ket gwelet an istrogell milliget-se, kroc'hen va c'hazh ?

KREC'HKARIOU (o pellgomz atav). - ...Ya. Hastit buan pe holl a vo skrapet ganto !

208

EIL LAER. - Te n' ez poa ket gwelet anezhañ kennebeut, sac'harbier ! Tec'homp.

Redek a reont o-daou er-maez.

Pevare Diviz

Merven GREC'HKARIOU, Elena ROGAR, Herri FEULVARC'H

KREC'HKARIOU (oc'h lakaat ar pellgomzer en e blas). - Trouz ebet ken ? Den ebet ken ? (Sevel a ra e benn dreist an daol-gont.) Tec'het int, al lankoned ! Setu aze un abadenn ! (Sec'hañ a ra ar c'hwezenn diwar e dal gant e frilien.) En em dennet on mat a-walc'h eus an enkadenn-se evelato. N' eo ket evel an daou-mañ : sellit outo ! Daoust hag-eñ emañ ar gaou ganin pa lavaran n' heller ket fiziout en implijidi en deiz a hiziv ? Koll a reont o fenn evit an disterañ abeg ha p' ho pezh ezhomni eus o skoazell o c'havit a-stlabez war al leur.

Gwell a se din pa 'z eo urzhiet-mat va empenn-me. (Tremen a ra dreist korfoù astennet e implijidi hag ez a da logell ar c'hef. Bep ma sell ouzh an traoù e komz.) Oc'ho ! An taol a zo brav. N' eus... Ingal eo ! Desket e vo dezho ober gwalldaolioù er stumm-se. Mar deus un dra bouezus avat eo mirout sklaer e benn ha lakaat e skiant da labourat. (Chom a ra ur pennad da firbouchat e logell ar c'hef.) Mat, mat-mat, mat-tre... Ur gentel vat a ranker reiñ d' an hailhoned-se. En toull-bac'h emañ o lec'h ha sikouret e vezint da vonet di.

Donet a ra da sellout ouzh e implijidi semplet en ur ober un hij d' e skoaz. D' an ampoent e tegouezh ar mestr-polis hag ur polis dre an nor vras.

Pempvet Diviz

Merven GRAC'HKARIOU, Herri FEULVARC'H, Elena ROGAR, AR FLOC'H (mestr-polis), SOULIMANT (polis)

MESTR-POLIS (o tonet gant herr, ar polis war e lerc'h, dre zor ar gustumidi hag o komz diouzh an tu all d' an daol-gont). - Ha neuze ? Petra a zo c'hoarvezet ? Hag ho laeron ? Aet int kuit ?

209

KREC'HKARIOU. - C'hwi eo ar mestr-polis?

MESTR-POLIS. - Ya, Ar Floc'h, mestr-polis.

KRAC'HKARIOU (oc'h astenn e zorn dezhañ). - Ha me, Merven, Beskont a Grec'hkarioù, merour an Ti-Bank-mañ. Penaos e rit, Aotrounez ?

MESTR-POLIS, - M' ho ped, aotrou, lezomp ar gourc'hemennoù a-gostez. Hor galvet hoc'h eus ; petra a zo c'hoarvezet ?

KREC'HKARIOU. - Deuit d' an tu-mañ ma tisplegin an doare deoc'h. (Monet a ra da zigeriñ an dorikell d' an daou bolis.) Da gentañ e fell din tennañ hoc'h evezh

war un dra : n' oc'h ket deuet gwall-vuan hag an daou zen a zegouezhas amañ bremaik gant maskloù war o fas, n' int ket chomet d' ho kortoz.

POLIS (o verzout an daou zen astennet war al leur). - Oc'holla ! Daoust ha marv eo an daou-mañ ? Piv int ?

KREC'HKARIOU. - Va implijidi int ha n' int ket marv : ur skouer aotrounez, eus ar yaouankiz a hiziv, frouezh ur sevenadur dinerzhus ha direol. An disterañ from o diskar...

MESTR-POLIS (o tonet war gaoz ar merour). - Soulimant, kit da brennañ an nor. Den ebet ne zle donet e-barzh ken m' am bo graet un tamm sklerijenn war ar pezh a zo c'hoarvezet amañ. (Monet a ra da sellout ouzh an daou zen semplet.) Goude se, Soulimant, e reot diouzh an daou zen yaouank-mañ : semplet n' int ken.

POLIS. - Mat, aotrou. (Ouzh Krec'hkarioù.) Bez' hoc'h eus an alc'houez ?

KREC'HKARIOU. - Dalit.

MESTR-POLIS (o komz ouzh Krec'hkarioù.) - Lavarout a rit neuze ez eus bet daou zen masklet amañ er beure-mañ ?

210

KREC'HKARIOU. - Ya, maskloù du a oa ganta war o fas ha kasketennoù war o fenn, eus ar seurt kalabousennoù, gouzout a rit, a vez douget gant ar vicherourien, hag a zo ken euzhus da welout.

MESTR-POLIS. - Pet eur e oa ?

KREC'HKARIOU. - Edomp o paouez digeriñ dor ar burev, da lavarout eo nav eur pe nav eur pemp d' an diwezatañ.

MESTR-POLIS. - Ha petra o deus graet oc'h erruout ?

KKREC'HKARIOU. - O gwelout a ris o tonet e-barzh gant pep a bistolenn ha diouzhtu en em goachis dindan an daol-gont. Setu perak e c'hellis kregiñ er pellgomzer hag ho kervel.

POLIS (war bennoù e zaoulin e-kichen Herri Feulvarc'h). - Hemañ n' eo ket bet fatiket gant ar spont. Sellit ouzh ar vloñsadenn a zo war gern e benn.

MESTR-POLIS (o tostaat hag o tastornat penn Herri Feulvarc'h). - Un taol troad-pistolenn eo. Hon ! N' eo ket grevus avat. Ul lien gleb war e dal hag un toullad skouarnadoù hag e teuy e-barzh !

KREC'HKARIOU (o tiskouez an nor gleiz). - Mar hoc'h eus ezhomm eus dour, eus ur servidenn pe eus traoù all e kavot holl aze en tu dehou d' an nor.

Ar polis a ya hag a zeu en-dro d' ober war-dro ar re semplet.

MESTR-POLIS (o terc'hel da c'houlennata Krec'hkarioù). - Edoc'h en em guzhet dindan an daol-gont, emezit-hu ?

KREC'HKARIOU. - Ya ! Sentiñ a ris ouzh un emlusk naturel-kenañ hag un dra dalvoudus e voe an emluskadenn-se peogwir e c'hellis, a drugarez dezhi, pellgomz deoc'h.

MESTR-POLIS (outañ e-unan). - Pebezh teod en deus an abostol-mañ ! (Ouzh Krec'hkarioù.) Mat, mat, aotrou. Mar doac'h kuzhet enta, n' hoc'h eus ket gwelet petra a zo tremenet. Sur a-walc'h avat hoc'h eus klevet un dra bennak.

211

KREC'HKARIOU. - Evel just.

MESTR-POLIS. - Ac'hanta, dezrevellit din ar pezh a c'houzoc'h.

KREC'HKARIOU. - Klevet em eus unan eus an daou laer o youc'hal : « Savit ho tivrec'h ! ». Kerkent goude, ur vouezh all - egile moarvat - a c'hourc'hemennas d' an dimezell Rogar reiñ arc'hant dezhañ. Goude se, avat, n' ouzon ket reizh-tre petra a c'hoarvezas rak edon o pellgomz deoc'h. Soñj am eus koulskoude da vezañ klevet, div wech, un trouz ponner evel ma ra tud o kouezhañ. Setu aze kement a c'houzon.

MESTR-POLIS. - Ha sellet hoc'h eus hag-eñ e oa bet laeret un dra bennak ?

KREC'HKARIOU.- Dres a-raok ma 'z errujoc'h edon end-eeun e logell ar c'hef o klask gouzout pegement a oa aet gant an daou hailhon.

MESTR-POLIS. - Lavarout a rit edoc'h e logell ar c'hef ?

KREC'HKARIOU. - Ya.

MESTR-POLIS. Pegement ez eus aet ganto ?

KREC'HKARIOU. - E-tro eizh kant pe nav chant mil lur, a gav din.

MESTR-POLIS. - Amzer hoc'h eus bet da gontañ ?

Monet a ra da deurel ur sell e logell ar c'hef.

KREC'HKARIOU (o vonet war e lerc'h). - N' em eus ket, hogen, er beure-mañ, a-raok ar burev end-eeun, e rois urzh d' an dimezell Rogar da gemerout er c'houfr arc'hant a-walc'h evit prientiñ pae Kompagnunezh Eoul an Arvor ha hini Jozeb Tili, ar marc'hadour koad.

212

MESTR-POLIS (o tonet da greiz al leur-c'hoari). - Ha pegement e oa anezho ?

KREC'HKARIOU (o kerzhout war e lerc'h). - C'hwec'h kant mil lur evit an hini kentañ ha daou c'hant hanter-kant mil lur evit an eil war-bouez nebeut. Ac'hanta, gwelet em eus, p' edon o teurel ur sell er c'hef, e oa aet kuit an holl bakadoù bilhedoù bras a vil lur, a bemp mil lur hag a zek mil lur. Gant-se e talvezan al laeroñsi etre eizh ha nav c'hant mil lur.

POLIS (war bennoù e zaoulin atav e-kichen Herri Feulvarc'h). - Hemañ a zo o tonet ennañ e-unan.

MESTR-POLIS. - Mat, Soulimant. Lezit eñ neuze. Ne vo, ket pell o peurzivatorelliñ. Grit diouzh ar plac'h yaouank bremañ rak ne ziskouez ket kaer bezañ darev da sevel diouzhtu alese anezhi hec'h-unan.

E-keit ma ray ar polis war-dro Elena Rogar e welor Feulvarc'h o tifatañ tamm-ha-tamm, o sevel gant kalz a boan hag o vonet da azezañ ouzh e daol-skrivañ e-lec'h ma chomo ur pennad e benn etre e zaouarn.

KREC'HKARIOU. - Biken n' em bije soñjet e c'hallje un tamm spontadenn lakaat un den da goll e anaouedegezh keit-all.

MESTR-POLIS. - P' o devo adkavet hoc'h implijidi o skiant o goulennatain. C'hwi, emichañs, n' hoc'h eus netra all da ziskleriañ din.

KREC'HKARIOU. - Nann ; e gwir, dezrevellet em eus deoc'h kement a ouien.

MESTR-POLIS. - Setu 'ta ma n' em eus ken nemet un draig bennak da c'houlenn diganeoc'h : hoc'h anv, hoc'h oad, ho chomlec'h. Kement-mañ bete-gouzout em befe ezhomm ac'hanoc'h e-doug an enklask.

KREC'HKARIOU. - Merven, beskont a Grec'hkarioù, eizh vloaz ha tregont, o chom 41, Straed ar Menez.

213

MESTR-POLIS (o skrivañ war ul levrig-godell). - Ha pell a zo abaoe m' emac'h o chom eno ?

KREC'HKARIOU. - Ur bloaz hanter a zo.

MESTR-POLIS. - N' oc'h ket genidik ac'hanen ?

KREC'HKARIOU. - Donet a ran eus Roazhon.

MESTR-POLIS. - O ! Edon o vonet da ankouaat ! Ho niverenn-bellgomz, mar plij ?

KREC'HKARIOU. - GW-1671.

MESTR-POLIS. - Dimezet ?

KREC'HKARIOU (feuket). - Dizemez ! Arsa ! Petra hoc'h eus c'hoant da c'houzout c'hoazh ? Anzavit ez eo gwallgasaus, a-benn ar fin, ar seurt goulennoù dizoare !

MESTR-POLIS. - Ho tigarez, aotrou ! Hogen ne ran nemet heuliañ kustumoù ar polis en ho keñver. Ar re all e c'houlennin an hevelep traoù outo.

KREC'HKARIOU. - Ouzh ar re all e komprenan a-walc'h hen grafec'h : tud ha n' ouzer diwar o fenn nag eus pelec'h e teuont, na piv e oa o zud ha nebeutoc'h c'hoazh o zud-kozh ! Evidon-me avat, kurunenn ! Brudet eo va lignez a rumm da rumm a-hed ar c'hantvedoù. Ha pa fellfe din chom hep bezañ anavezet er vro-mañ, n' hellfen ket.

Al lezenn a zo, sur-mat, aotrou, hogen « spered » al lezenn a zo ivez ha ret eo gouzout pelec'h he lakaat da dalvezout ha pelec'h tremen, banniel !

POLIS (da Elena Rogar a zo oc'h adkavout hec'h anaoudegezh) . - Alo, dimezell !

Elena ROGAR. - Piv oc'h c'hwi ?

POLIS. - N' it ket da spontañ ken : aet int kuit. Ha kreñvoc'h en em gavit ?

Elena ROGAR. - N' hoc'h anavezan ket.

214

POLIS. - N' ho pezet ket aon. Ur polis. on; gwelout a rit, hag emañ amañ d' ho tiwall. Ha nerzh a-walc'h ho pefe da sevel en ho sav ? Muic'h en hoc'h aez e viot war ho kador.

Elena Rogar. - Gwelloc'h on, aotrou. (Esae a ra sevel hec'h-unan.) Krediñ a ran e vezin gouest da vonet va-unan.

Mezevenniñ a ra ha kregiñ a ra ar polis en he brec'h.

Herri FEULVARC'H (deuet da vat ennañ e-unan). - Elena, petra hoc'h eus ? N' oc'h ket gloazet, va c'haredig ?

Lammat a ra da souten anezhi hag e klask pokat dezhi.

KREC'HKARIOU. - Feulvarc'h, kurunenn ! N' eus ket c'hoazh un hanter eur e krozen deoc'h abalamour m' edoc'h o pokat d' an dimezell Rogar ha setu m' emac'h ouzh hen ober adarre !

Herri FEULVARC'H. - Emaon ouzh he sikour. Ne welit ket ez eo klañv Elena, aotrou ?

KREC'HKARIOU (fuloret). - Hag e kred deoc'h e vezo pareet gant ho pokoù ? Ne c'houzañvin ket pelloc'h ar seurt boaziou ! (O tiskouez ar bolised.) Petra a lavaro an aotrounez-mañ diwar hor penn ? Ha kavout a ra deoc'h-hu e c'hellin ho

mirout em servij ? Soñjit 'ta ! Ar garantez en un ti-bank ! Ha gwelet hoc'h eus biskoazh kemend-all ? Banniel ha kurunenn !

215

EIL ARVEST

En ti-polis un nebeut deizioù diwezhatoc'h.

E skrivlec'h ar mestr-polis. An nor a zo en tu kleiz. E-kreiz ar pezh emañ taol-skriavañ Ar Floc'h, ur gador-vrec'h a-dreñv dezhi. Teir c'hador all a zo war al leur-c'hoari, div en tu dehou hag unan e-kichen an nor gleiz.

Diviz Kentañ

AR FLOC'H (mestr-polis), SOULIMANT (polis)

MESTR-POLIS (en e goarez war e gador-vrec'h, o tanañ ur sigaretenn). - Kraouiet eo an daou lakepod ?

POLIS. - Ya, aotrou Floc'h. En toull-bac'h emaint ha mezhek-bras eo an amprevaned-se !

MESTR-POLIS. - Ar pezh hon eus gallet tennañ diouto ne ra nemet va startaat em c'hredenn : n' echuo ket an traoù-mañ evel ma krede din o divije graet.

POLIS. - Gwir eo ar pezh a lavar va zad, aotrou.

MESTR-POLIS (o hegañ). - A ! Emañ ho tad o studiañ an afer ivez, Soulimant ?

POLIS. - N' emañ ket, n' emañ ket, aotrou, met, war e veno, ne vez ket gwir atav ar c'hrennlavarioù.

MESTR-POLIS. - Pehini, da skouer ?

POLIS. - Hemañ, klevit, hag a zo deuet d' am spered bremaik : « Diouzh e bluñv ez anavezet an evn » !

MESTR-POLIS (o c'hoarzhin). - Oc'ho, Soulimant i Ac'hanta, war va meno-me, ez echuot ho puhez e chupenn un enseller-polis ! Leun a boell eo hoc'h evezhiadenn, leun a boell... Ret eo dimp avat derc'hel gant hol labour. O-zri emaint aze, Soulimant ?

216

POLIS. - Ya, o-zri emaint o c'hortoz.

MESTR-POLIS. - Galvit an daou zen yaouank amañ neuze.

POLIS. - Mat, aotrou. (O tigeriñ an nor hag o c'hervel.) Dimezell Rogar ! Aotrou Herri Feulvarc'h ! Deuit e-barzh, mar plij.

Eil Diviz

AN HEVELEP RE, ELENA ROGAR, HERRI FEULVARC'H

Elena Rogar a zeu-tre da gentañ. Ar polis a chomo e-kichen an nor.

MESTR-POLIS (o sevel diwar e gador-vrec'h). - Demat, dimezell Rogar.

Elena ROGAR (abaf) . - Demat, aotrou Ar Floc'h.

MESTR-POLIS (oc'h astenn e zorn dezhi). - Penaos emañ ar bed ganeoc'h hiziv ? Ne

santit mui diouzh ho fromadenn eus an deiz all ?

Elena ROGAR. - O nann, aotrou, hogen mezh a-walc'h am eus o vezañ en em lezet da semplañ evel ma ris. Ken buan ha ken disourpren ez oa tremenet an traoù ma n' em boa ket bet amzer da c'houzout petra a c'hoarveze.

MESTR-POLIS. - N' hoc'h eus ket ezhomm d' en em zigareziñ. Gwelout a rit, dimezell, em micher e teuer, gwelloc'h eget e meur a hini all, da anaout gwanderioù natur mab-den a gorf koulz hag a spered ha kompren a ran ervat petra e voe hoc'h emren. Met, dalit, azezit amañ.

Diskouez a ra dezhi ur gador en tu dehou.

Herri FEÛLVARC'H. - Demat, aotrou mestr-polis.

MESTR-POLIS. - Penaos e rit-hu, aotrou Feulvarc'h ? (O starda e zorn dezhañ.)
Hag ar penn-se ? Roud ebet ken eus an taol ?

217

Herri FELILVARC'H. - Roud a zo c'hoazh, met poan ebet ken. Hennezh a oa un taol hag am badaouinas ken brav ha tra !

MESTR-POLIS. - Bezit dinec'h ! Ar re gablus da se a baeo o dle, rak en toullbac'h emaint ha ne zeuint ac'hano nemet da glevout ar pezh o devo ar varnerien da ziskleriañ dezho.

Mat, bremañ, aotrou Feulvarc'h, ne zisplijfe ket deoc'h marteze azezañ war ar gador-mañ e-kichen an dimezell Rogar ?

Mousc'hoarzhin a ra.

Herri FEÛLVARC'H (o vonet da azezañ e-tal e zousig). - Ne zisplij tamm ebet din !

An daou garedig a sell an eil ouzh egile en ur vousec'hoarzhin ivez.

MESTR-POLIS (o tistreiñ ouzh e daol-skrivañ). - Setu ni enta en hon aez. Mar 'm eus ho kalvet ho-taou da zonet amañ hiziv ez eo dre m' em eus ezhomm da c'houzout hiroc'h diwar-benn ur poent bennak eus an enklask hag a zo luziet a-walc'h evit c'hoazh.

Herri FEÛLVARC'H. - En ho kourc'hemenn emamp, aotrou, ha laouen-bras e vefemp mar gellfemp ho sikour.

MESTR-POLIS. - Da gentañ, evel a ouzoc'h, e rankan lavarout deoc'h penaos, en holl gwall-gudennoù hor bez da zirouestlañ, e sellomp ouzh kement hini en devez bet perzh en darvoud, a-bell pe a-dost, evel ouzh un danvez-tamallad...

Elena ROGAR (spontet). - Herri ha me, aotrou, n' omp kiriek da netra eus ar pezh a zo c'hoarvezet !

MESTR-POLIS. - Na vezit ket nec'het : ho mignon Herri ha c'hwi a zo, koulz lavarout, e-maez an darvoud. Pa 'z omp erruet er bank, Soulimant ha me, n' ho poa anaoudegezh ebet eus ar pezh a c'helle c'hoarvezout war an douar d' ar c'houlz se !

218

Herri FEÛLVARC'H. - Netra gwiroc'h.

MESTR-POLIS. - Tri den avat a oa bev-buhezek d' an ampoent : an daou laer hag ho mestr-c'hwi, Krec'hkarioù.

Elena ROGAR. - An aotrou Krec'hkarioù ne oa ket kiriekoc'h egedomp-ni.

MESTR-POLIS. - Evit prouiñ an dra-se eo e fell din ober un nebeut goulennoù

ouzhoc'h, dimezell... Pe da goulz, a gav deoc'h, ez eo degouezhet al laeron ?

Elena ROGAR. - E-tro nav eur, nav eur pemp marteze. Edo Herri o paouez dibrennañ an nor vras.

Herri FELILVARC'H. - Gwir e lavar. A-vec'h edon distro em flas p' am eus o gwelet o tonet.

MESTR-POLIS. - Mat, mat. Ha c'hwi, dimezell, petra edoc'h just oc'h ober d' ar c'houlz-se ?

Elena ROGAR. - Edon o paouez kerc'hat eus sal ar c'houfrouñ an arc'hant am boa ezhomm anezhañ evit an dervezh.

MESTR-POLIS. - Da begement e save an arc'hant-se ?

Elena ROGAR. - D' ur milion bennak : nav c'hant mil lur e bilhedoù bras hag ar peurrest en arc'hant bihan hag e moneiz.

MESTR-POLIS. - E pelec'h ho poa lakaet ar samm arc'hant-se ? E tiretenn ho kef ?

Elena ROGAR. - Nann, hen lakaet em boa war an daol vihan a zo em logell kent hen renkañ er c'hef.

MESTR-POLIS. - Bremañ, en em soñjit ervat a-raok respont ! Daoust ha digoret ho poa draf ho kef a-benn neuze ?

219

Herri FELILVARC'H. - Ne gredan ket : morse ne vez digoret ken na vez deuet tud er burev da lakaat pe da dennañ arc'hant.

MESTR-POLIS. - Lezit, mar plij, an dimezell Rogar da respont.

Elena ROGAR. - Sur on a se, aotrou Ar Floc'h. Prennet e oa. Alc'houeziet. Ne vern penaos, n' em bije ket e zibrennet ken n' em bije renket an arc'hant e tiretenn ar c'hef.

MESTR-POLIS. - Neuze 'ta, n' helle den tapout an arc'hant-se diouzh tu ar gustumidi ?

Herri FELILVARC'H hag Elena ROGAR. - Nann.

MESTR-POLIS. - Evit laerezh e oa ret tremen en tu all d' an daol-gont hag ober tro logell ar c'hef ?

Elena ROGAR. - Ya, ret e oa tremen dre vurev an implijidi.

MESTR-POLIS. - A-unan emaac'h war ar poent-se, aotrou Feulvarc'h ?

Herri FELILVRAC'H. - O ya, a-grenn.

MESTR-POLIS. - Diouzh ar c'hentañ. An dra-se am boa c'hoant da c'houzout. (Ouzh ar polis.) Soulimant, galvit an aotrou Krec'hkarioù.

POLIS (o tigeriñ an nor). - Aotrou Krec'hkarioù !

Trede Diviz

AN HEVELEP RE, KREC'HKARIOU

KREC'HKARIOU. - Demat, aotrou mestr-polis ! (Monet a ra davet Ar Floc'h en ur astenn e zorn dezhañ.) Penaos amañ ar bed ganeoc'h ? Monet a ra hon afer war-raok ? Klevet em eus ez eo deuet ho polised a-benn da lakaat o c'hrabanou war an daou hailhon a garzhas kef va bank en deiz all ?

120

MESTR-POLIS. - A-ali emañ ganeoc'h : monet a ra an traoù war-raok. N' heller kuzhat netra ouzhoc'h, rak gwir eo emañ paotred o fistolenn er bidouf, evel ma leveromp-ni. Betek-hen n' eus nemet div damalladenn d' ober outo : da gentañ, bezañ aet e-barzh ar bank gant armoù e sell da laerezh ; d' an eil, bezañ gloazet un den, an aotrou Feulvarc'h amañ. Gortoz a reomp bremañ ho testeni evit gallout tamall al laeroñsi da unan bennak.

Ho kalvet am eus amañ hiziv evit klokaat an enklask ha krediñ a ra din e viot gouest da reiñ din ar sklerijenn em eus ezhomm anezhi c'hoazh.

KREC'HKARIOU. - Laouen-bras e vin ouzh ho skoazellañ, rak ar gwall-daol-se, petra a lavaran, an torfed euzhus-se ne zle ket chom hep kaout kastiz. Anez, ne vo tamm Reizhded ebet mui !

MESTR-POLIS. - Azezit, me ho ped, war ar gador-se ha komzomp.

Diskouez a ra dezhañ kador an tu kleiz.

KREC'HKARIOU. - Trugarez, aotrou mestr-polis. Ha bremañ grit ouzhin ar goulennoù a gerot : en ho servij emañ evit lakaat ar sklerijenn da barañ war hent ar Reizhded.

MESTR-POLIS. - Hoc'h implijidi, an dimezell Rogar hag an aotrou Feulvarc'h amañ am eus goulenmataet bremaik hag o-daou emaint a-unan evit diskleriañ groñs ne oa ket digor draf ar c'hef pa zilammas an daou laer er bank. Me va-unan, pa 'z on en em gavet en ho purev, em eus graet an hevelep evezhiadenn. Taolet em eus pled, zoken, e oa prenet an dorzell vihan a zo warnañ. Ha c'hwi, aotrou Krec'hkarioù, a c'hell gwiraat an dra-se dimp ?

KREC'HKARIOU (chom a ra da bredcristañ ur pennadig).
...Prennet e oa, ya, ya ! Prennet e oa. N' helle ket bezañ a-hend-all peogwir ne oa bet kustumad ebet er bank c'hoazh er beure-se ha, dre-se, ne oa ket bet ezhomm d' e zigeriñ !

221

MESTR-POLIS. - Mat. Setu un tra asur bepred. Lavaret hoc'h eus din ivez ho poa en em guzhet dindan an daol-gont kerkent ha m' ho poa gwelet al laeron o tonet, kuita ?

KREC'HKARIOU. - O ya, ne chomis ket da dermal evit hen ober.

MESTR-POLIS. - Neuze 'ta n' o deus ket ho kwelet e stumm ebet ?

KREC'HKARIOU. - Diarvar eo. Se a zo kiriek emichañs e voent spontet ouzh va c'hlevet o pellgomz.

MESTR-POLIS. - Mat-tre adarre. Mar bijent deuet, avat, e burev an implijidi, o divije ho merzet ?

KREC'HKARIOU. - Diarvar eo ivez, rak n' eo ket ledan a-walc'h an daol-gont evit kuzhat un den penn-da-benn.

MESTR-POLIS. - Neuze e c'heller dastum diwar-se, ken sur ha tra, n' eo ket bet an daou dorfetour e burev an implijidi ?

KREC'HKARIOU. - Ya, ya !

MESTR-POLIS (rust). - Ac'hanta 'ta, displegit din penaos e vije deuet an daou wall-baotr-se a-benn da laerezh an arc'hant a vank en ho kef, hag int chomet en tu all d' an daol-gont ! Ne gavit ket ez eo se iskis, nann ?

KREC'HKARIOU. - Gran, gran. Iskis eo. Hen anzav a ran. Ur c'hevren eo evidon rak me n' on ket ur polis ! Ho micher-c'hwi eo dirouestlañ ar seurt kudennoù.

MESTR-POLIS. - Ur c'hevrin eo ha na chomo ket pell kevrin, m' hen asur deoc'h, Krec'hkarioù ! Un enklask hon eus graet diwar-benn kement den a zo stag, a-bell pe a-dost, ouzh ar gudenn-man, hag an hini hon eus renet diwar ho penn-c'hwi, en deus hon lakaet souezhet-bras.

222

KREC'HKARIOU. - Ne gomprenan ket petra a fell deoc'h reiñ da intent. Va anv a zo brudet, aotrou, a-bell 'zo ha va lignez anavezet-mat. Unan eus va hendadoù, hen gouzout a ra an holl, a gemeras perzh e kroazadeg vras Richard Bro-Saoz, unan all en em gannas a-enep da Charlez Bleiz ha va zad-kuñv a oa jeneral en armeoù Bro-C'hall e-pad ar brezel 1870. Va zad, avat, hag a oa kabiten ivez, a gollas, siwazh, e holl beadra o lakaat klaoustre war redadegoù-kezeg : setu perak emañ-me amañ da rener ur stal vihan eus Bank Broadel ar C'hornog er ranngêr distromañ.

Mar deus tra aze d' ho lakaat souezhet-bras, banniel, petra 'n diaoul e c'hell bezañ ?

MESTR-POLIS (ouzh ar polis). - Soulimant, displegit, mar plij, d' an aotrou-mañ ar pezh hoc'h eus klevet digant perc'henn e lojeiz.

POLIS. - Diskleriet en deus din en devoa feurmet d' an aotrou Krec'hkarioù e wellañ rannidi hogen ez oa chomet hemañ da zleout tri miziad feurm dezhañ.

KREC'HKARIOU. - Ur gaou ! Ur gaou n' eo ken ! Paeet em eus va feurm hag ur miz en a-raok zoken !

POLIS. - Ar wirionez a zo ganeoc'h : dec'h diwezhañ, ar perc'henn en deus roet da c'houzout din ez oa o paouez bezañ paeet.

MESTR-POLIS. - Perak ez oac'h chomet keit-all hep paeen ?

KREC'HKARIOU. - Abalamour ma 'z oan o c'hortoz arc'hant dleet din gant unan kar.

MESTR-POLIS. - E anv ?

KREC'HKARIOU. - Salokras, aotrou mestr-polis, va aotreit da dremen hep diskuliañ anezhañ deoc'h. Kompren a rit, ur marc'had etre kerent eo...

MESTR-POLIS. - Evel ma kerot ! Me avat a zo o vonet da lavarout deoc'h perak n' ho poa ket paeet ho feurm : n' eo ket ho tad kabiten a lakae klaoustre war ar redadegoù-kezeg. C'hwi an hini hen greas hag er mizioù tremen hoc'h eus kollet ouzhpenn daou c'hant mil lur ! (O skeiñ gant palv e zorn war ur goload-paperoù.) Bez' em eus amañ kement a zo ret evit hen prouiñ ! Nachan a rit ?

223

KRAC'HKARIOU (mezhek). - Nann, ne ran ket siwazh. Ur fazi bras am eus graet ha...

MESTR-POLIS. - Fazioù all hoc'h eus graet !

KREC'HKARIOU (o vonet en e sav). - Fazioù all ? Petra hoc'h eus c'hoant da lavarout ?

MESTR-POLIS. - Daou zeiz 'zo ez oc'h bet e ti ur gwerzher kirri-dre-dan : rakprenet hoc'h eus ur c'harr a 900.000 lur ha roet hoc'h eus pemp kant mil lur e penn-kont.

KREC'HKARIOU. - Ur gaou all eo an dra-se. Emaoc'h o klask va zouellañ met ne gouezhin ket en antell-se.

MESTR-POLIS (o tiskouez ur follenn-baper dezhañ). - Ha se ? N' anavezit ket ar baperenn-mañ ? Hoc'h urzh-prenañ Veo, sinet gant ho torn !

KREC'HKARIOU (kouezhañ a ra war e gador, e benn etre e zaouarn) . - Bez' o deus ar baperenn... sinet gant va dorn !

MESTR-POLIS. - Hag ar pemp kant mil lur hoc'h eus roet, eus pelec'h e teuont ?

KREC'HKARIOÛ (ober a ra un hij d' e skoaz hag e lavar outañ e-unan). - Kollet on.

MESTR-POLIS. - Anzavit !

KREC'HKARIOU. - ...Va Doue ! Kollet on.

MESTR-POLIS. - Ne fell ket deoc'h anzav, Krec'hkarioù ? Neuze ez an-me d' hen lavarout deoc'h.

KREC'HKARIOU (o sevel adarre en e sav, spontet). - Paouezit ! Paouezit ! Koll on !... Kollet on !

224

MESTR-POLIS. - Hen klevout a reot koulskoude : an arc'hant hoc'h eus roet da baeañ ho feurm ha da brenañ ur c'harr-dre-dan, eus kef Bank Broadel ar C'hornog hoc'h eus o laeret. Ya ! C'hwi eo laer an nav c'hant mil lur !

Soñjet ho poa e vije kouezhet an holl vec'h war an daou lankon a zo bremañ en toull-bac'h : ur fazi all e voe se eus ho perzh hag emaoe'h o vonet da zerc'hel kompagnunezh dezho da c'hortoz bezañ kaset dirak al lez-varn a-gevret ganto. (Ouzh ar polis.) Soulimant, lakait-eñ er bidouf gant e genseurded. O ! gortozit. Un dra all a zo bet diskuliet dimp gant hon enklask, hag a rankan da ziskleriañ. (Troet ouzh an daou zen yaouank.) An oristal-mañ n' eo bet biskoazh muioc'h beskont eget ne don-me impalaer. Eñ e-unan eo lakaas da redek ar brud eus lignez uhel e dadoù kozh ha n' oant, emichañs, nemet troc'herien-vuzhug evel an darn vuiañ eus hon re-ni. Ha klevet hoc'h eus, Merven Grec'hkarioù ?

KREC'HKARIOU (kaset er-maez gant Soulimant). - Gouvezet o deus holl, holl...

Pevare Diviz

AR MESTR-POLIS, ELENA ROGAR, HERRI FEULVARC'H

MESTR-POLIS. - Ma ! Setu-ni disammet. Ar genaoueg kaezh ! Diskaret eo e vanniel da vat en dro-mañ ! (O sellout ouzh Elena Rogar.) O, dimezell Rogar, livet-fall ho kavan. N' oc'h ket diaes, eo ?

Elena ROGAR. - N' eo netra, aotrou Ar Floc'h. N' heller ket mirout da vezañ daoubennet tamm pe damm gant darvoudoù evel ar re emaoe o paouez bevañ ha, pa lavar ar wirionez, ez on poaniet o soñjal e planedenn an aotrou Krec'hkarioù.

MESTR-POLIS. - Siwazh, dimezell, pep fazi a ranker da baeañ abred pe ziwezhat !...

Herri FEULVARC'H. - Na soñjit mui e se, Elena ger ! An deizioù fall a zo tremenet hag ar vuhez a zo dirazomp.

MESTR-POLIS. - Eveljust ! Emañ ar vuhez dirazoc'h ! Emaoc'h o vonet da zimeziñ dizale, nekwir ? Ar garantez ho lakaio da ankouaat an eurvezhioù du. Peur emañ an eured ?

225

Herri FEULVARC'H. - A-benn teir sizhun, aotrou !

(OMESTR-POLIS. - A-benn teir sizhun ! Tud eürus ! (Oc'h astenn e zorn dezho.) Va gourc'hemenoù kalonekañ ho-taouik.

Herri FEULVARC'H. - Trugarez, aotrou mestr-polis.

Elena ROGAR. - Trugarez, aotrou Ar Floc'h.

MESTR-POLIS. - It enta, bugale, ha r' ho tiwallo an Neñv a-hed ho puhez !

An daou zen yaouank a ya war-du an nor.

MESTR-POLIS (o hegañ). - N' emamp ket e burev ar bank amañ. Mar hoc'h eus c'hoant da bokat dezhi, Herri, e troin va fenn !

Herri Feulvarc'h a bok da Elena Rogar.

STIGN

LEVRIOU KEMBRAEK

gant Youenn OLIER

CAERWYN WILLIAMS (J. E.). - Traddodiad llenyddol Iwerddon. - Caerdydd. Gwasg Prifysgol Cymru, 1958. 235 p.

Plediñ a ra al levr-mañ gant hengoun lennegel Iwerzhon. Skrivet eo bet gant ur C'hembread ha dudius eo en abeg da se rak gouestoc'h e oa ur C'hembread, lakaomp, eget ur Saoz pe ur Gall, da gompren al lennegezh iwerzhonek. E gwirionez eo heñvel a-walc'h hengoun lennegel Iwerzhon ouzh hini Kembre : stag eo ouzh stad kevredigezhel ar vro. En Iwerzhon koulz hag e Kembre o deus kanet ar varzhed, pell amzer evit an uhelidi. Bevet e oant gant tiegezhioù ar re-se a rumm da rumm ha kement-se a ziskleier penaos n' eus netra hiniennel el lennegezh-se : ur roll kevredigezhel he doa da gentañ. Bez e oa, a-hend-all, lignezoù barzhed kenstur - ma c'heller lavarout - da re an uhelidi. Testennoù ha stumm a oa merket strizh gant ar skolioù barzhed a badas betek diwezh an XVIIIvet kantved. An hengoun avat a yeas da get pa stagas da vat an impalaerelourion saoz da zistrujañ spered ar vro gant o skolioù int. Steuziañ a reas ivez d' ar mare-se an noblañsoù broadel diwezhañ ; an uhelgloer a gavas gwell kenlabourat gant an estren gant ar spi da ziframmañ un nebeut gwirioù evit an Iliz. Neuze ne chomas mui nemet al lennegezh werin, dispar moarvat, hogen rannyezhel ha tonket da vont da get gant ar rannyezhoù o unan a oa krog da dreañ diwar ar vro adal derou an XIXvet kantved. E Breizh avat eo bet kollet an hengoun lennegel adal an XVvet kantved war un dro gant ar vrientinion genyezh d' hor pobl.

Ar pennad diwezhañ diwar-benn al lennegezh kempred a zo talvoudus kenañ ivez. Diskouez a ra penaos eo bet skoilhet emzispieg ar yezh hag al lennegezh iwerzhonek gant rakvarnioù ar chaloni O' Leary. War zigarez skrivañ e yezh ar bobl e savas e skridoù e trefodach. Heuliet e voe ar c'hiz-se a voe kiriek da vruzhunadur an iwerzhoneg skrivet e-pad meur a zek vloaz. E vennad e oa livañ ar vuhez war ar maez (er Gaeltacht) evel m' en doa anavezet anezhi en e vugaleerezh. Heñvel a-walc'h e vefe e oberenn ouzh hini Jakez Riou, pe kentoc'h ouzh hini ur skrivagner a skrive gwechall e-barzh « Kroaz ar Vretoned ». Ar Mignon (an aotrou beleg Beskont) meneget gant Vallée e-barzh « eñvorennoù ur brezhonegour » : yac'h ha nerzhus e oa e yezh, di-arzel a-walc'h avat. E oberenn bennañ eo bet « Seadna » embannet e 1894-1901-1904. Stourm a rae ar Chaloni a-enep d' ar re a felle dezho skrivañ en ur yezh klasel trevezet diwar hini an XVIIIvet kantved, iwerzhoneg Geoffrey Keating peurgetket. Madelezhus e vije bet e levezon m' en dije dalc'het da reolenn ar yezh unvan. Kiriek eo bet avat d' an diouer a levrioù skiantel en iwerzhoneg a viras ouzh ar yezh-se da zont da vezañ yezh a gelennadurezh hag a sevenadurezh diouzhtu goude m' eo bet savet ar stad dishual e 1922.

227

E-touez skrivagnerion all a zo bet brudet a-walc'h menegomp Thomas O Criomthain a savas e 1929 « An t-Oiléanach » (an Enezad), - studiet eo bet an oberenn-mañ e-barzh « Al Liamm », - troet e saozneg. Muiris O Suilleabhain a embannas « Fiche blian ag fas » (Ugent vloaz o kreskiñ) e 1933. Troet eo bet al levr-mañ (eñvorennoù e-giz egile) e galleg, saozneg hag alamaneg (talbenn gallek : « Vingt ans de jeunesse » gant Raymond Queneau). Ur c'hiz eo e gwirionez ar c'hounlevrioù-se : bep an amzer e tiskoacher evel-se ur c'hozhiad kabac'h dizant dizesk o tic'houzout ar saozneg a-grenn - eus oadvezh ar maen tarzhet, a zispieg an embanner - hag e lakaat a reer da zibunañ e vuhez den gouez evit brasañ estlamm bourc'hizion ar c'hêrioù. Bez emañ em c'herz da skouer, ur c'hounlevr all seurt-se : Sgéal mo bheatha (Istor va buhez) gant Dómhnall Ban O Céileachair a zo bet embannet evit ar wech kentañ e 1948 (daou embannadur all a zo bet graet abaoe) bag a zo savet war an hevelep patrom.

Skrivagnerion all a zellez bezañ anavezet ivez. Padraic O Conaire (1883-1928) en deus moulet kontadennoù berr hag ur romant «Deoraidheach » a ziskouez kalz a ampartiz. E-barzh un dastumad kontadennoù « An baile seo againne » (ar gêr-se deomp) en deus gouezet An Seabhadh, ur skrivagner all ganet e 1883 ivez livañ gant kalz a veoder buhez ur gêriadenn vihan.

Séamus O Grianna a skrivas daou romant : « Mo dha róisin » (Va div rozenn) e 1920 diwar-benn emsavadeg 1916 hag egile ; « Caisleain oir » (Kastell aour) diwar-benn ar Gaeltacht ; eñvorennoù dudius en deus savet ivez : « Saoghal corrach » (Buhez distabil).

E vreur Seosamh a embannas eveltañ eñvorennoù plijus : « Mo bhealach féin (Va hent me), 1940.

Unan eus brudetañ romantoù an iwerzhoneg bremañ eo Tonn Tuile gant Séamus O Neill : diskouez a ra ar skrivagner penaos daou bried yaouank eus ar renkad etre, speredion, dezho gred evit un uhelvennad, a goll o feiz a-nebeudoù diwar levezon ar vuhez bemdez ken e teu ar gwaz yaouank da derriñ ar bizoù a-benn ar fin. Boulc'het en deus ar skrivagner-se un ervenn nevez el lennegezh iwerzhonek.

Máirtín O Cadhain, avat, a zo sellet evel gwellañ skrivagner e yezh plaen eus an amzer-vremañ. Ur mailh eo war an iwerzhoneg komzet war ar maez hag un arzour ez eo war ar marc'had. E-mesk e oberennoù menegomp dreist-holl tri dastumad kontadennoù : «Idir shugradh agus dàirire » (Etre fent ha gouelvan) e 1939, « Cois Caolaire » (1953), « An braon brogach » (1948), hag ur romant « Cré na Cille » (Pri ar vered) e 1953. Gouzout a sa Máirtín O Cadhain dreist-holl krouiñ un aergelc'h. C'hwerv eo e awen alies, e-barzh e romant « Cré na Cille » peurgetket. War rannyezh Connacht eo diazezet e yezh lennegel.

228

E-touez ar varzhed a zo distank a-walc'h e c'heller envel Liam Gogan ha Sean O Riordáin : embannet en deus hemañ : « Eireaball spideoige » (Lost al labousig). E destenn bennañ eo ar stourm etre ar mad hag an droug en ene an den. Ne c'hellan nemet aliañ d' ar re a oar kembraeg lenn al levr-pouezus-mañ.

ROBERTS (Kate). - Y byw sy'n cysgu. - Gwasg Gee., 1958. 15/6 (adembannadur, moulet evit ar wech kentañ e 1956).

Romant diwezhañ ar skrivagnerez ez eo hemañ, an eil a gement he defe embannet (an hini kentañ e oa « Traed mewn cyffion » moulet e 1936 hag advoulet peder gwech etre 1936 ha 1944). A-bend-all n' he deus ar skrivagnerez savet nemet kontadennoù berr.

N' em eus ket c'hoant pouezañ kalz war an oberenn-mañ o vezañ m' emañ e soñj gouestlañ ur studiadenn deiz pe zeiz d' an aozerez-mañ.

Kompren a ra Kate Roberts ar romant evel ur gontadenn hir : a-walc'h eo anat er skrid-mañ ha n' eo nemet ur gontadenn hiraet ; ne c'hoarvez netra enni koulz lavaret. N' eus anezhañ nemet istor Lora Ffennig dilezet a-daol-trumm gant he gwaz war-lerc'h pemzek vloaz eured hag hi sammet gant daou vugel: tec'het eo Iolo gant ur vaouez peuzdianav da Lora betek-hen ha n' he doa greet nemet damwelout ur wech bennak. Kontañ a reer deomp eta buhez Lora etre he daou vugel a zeu da zisoñjal pe da gasaat o zad, etre he div ostizez Loti hag Annie a gav bod en he zi, madelezhus pe ziseblant en he c'heñver, etre he mamm-gaer hag he c'hoar-gaer Esta ha na c'hell ket mui kaout fiziañs enno, etre he breureg Owen, klañv hag a gompren gwelloc'h he foan en abeg da se marteze hag he c'hoar Jane a vefe techet da vezañ garv outi. Goude bezan chomet en amzivin pell amzer e ra Lora he soñj chom hep addimeziñ gant mestr kozh he gwaz a zo intañv hag a vefe prest da ginnig e zorn dezhi. Gwell eo ganti mont da vevañ war ar maez e ti ur eontr kozh a zo manet dizemez hag a garfe kaout unan bennak da zerc'hel e di e-ratre. En em dennañ a ra Lora eno a-benn gellout espern un tammig arc'hant hag ivez kaout ar peoc'h : terriñ gant ur vuhez echu da vat rak Iolo ne zistroy mui ha ne gar ket a-walc'h Meurig an noter, mestr he gwaz, evit adkregiñ gant ur vuhez nevez a-gevret gantañ. Gouzout a ra a-hend-all ne c'hell ket lakaat he

bugale gwall evurusoc'h c'hoazh o lakaat anezho da vevañ e ti an estren.

Intret eo ar romant gant un dristidigezh diglemm hag unvan, heñvel ouzh an enoe. N' hon eus ket afer amañ ouzh ur reuzc'hoari (ar romant-mañ n' eo ket dramaek tre). Tudennou an danevell-se hag i etre, peuzvat, ne lavaran ket dister, o tibab o hent gant furnezh, hep uhelal ebet avat, kalonek, da lavarout eo gouest da c'houzañv hep en em sevel, n' int ket kennebeut re ur reuzc'hoari : n' eus mont-dreist ebet enno.

229

Arz Kate Roberts eo taolennañ pizh en o arlivioù skoempañ eneoù an dud, dreist-holl hini Lora en he deizlevr addispleget er romant.

LEWIS (Alun T.) . - Corlan twsog a storiau eraill. - Gwasg Gee, 1955.

Meneget em eus endeo un dastumad kontadennoù all gant ar memes skrivagner : « Y piser trwm ». « Corlan twsog... » a zo an dastumad kentañ en deus embannet. Mulet eo bet ur wech kentañ e 1948, un eil gwech e 1955. A bep ment eo ar skridoù-mañ : lod peder pajennad verr dezho, lod all hiroc'h un tamm mat. A bep doare int ivez. Reoù anezho a daolenn hervez hengoun hol lennegezhioù keltiek rannvroel ar vuhez war ar maez. An hini gentañ, da skouer, « Mali », a gont deomp istor ur vatezh a zo aotreet gant he mestr, ur merour, da zegas ganti er gêr ar mab he deus bet a-ziagent hag hi dizemez. Kizidigezh a zo er gontadenn-se. En hini a zeu da heul « Dianc » (Tec'hout) e tispleger doare ur paotrig a ya d' ar mor diouzhtu goude marv e dad, ur martolod ivez : ret eo d' ar vuhez kenderc'hel. Truez eo en em ziskouez er gontadenn « Grawnwin surion » (Rezin put) : ur plac'h yaouank kozh boazet da zont bep bloaz dindan vezegiezh gant ur medisin en ur gêriadenn war an aod a zilez ar soñj-se en deiz ma oar emañ ar medisin-se o vont da zimeziñ. Kontadennoù all, avat, a zo flemmus. « Corlan y Twsog » a ra goap ouzh albac'henn an hendraourion a zo prest da gavout en traezhoù chinañ dilerc'hioù un tremened klodus. Hag eveljust e tamaller ar pilpouserezh relijiel : ur vourc'hizez dereat emezelet er gevredigezh enep-alkool a zo kiriek da varv ur paourkaezh den a zisprized peogwir e oa tost d' e vanne.

Da notañ eo na bled ket an holl gontadennoù-se gant buhez ar gouerion hepken, gant hini bourc'hizion vihan ha tud etre, skolaerion, pastored, kenwerzhourion ne lavaran ket. Gouzout a reer eo difennet gant tud zo e Breizh skrivañ netra ha na dennfe ket war-eeun d' ar vuhez war ar maez.

OWEN (Dyddgu). - Cri'r gwyllod. - Lerpwl, Gwasg y Brython, 1953.

Ur romant spierezh en amzer-da-zont eo heman. C'hoarvezout a ra an darvoudoù anezhañ e Kembre dieub hag e Tchekoslovakia, ur vro Tchekoslovakia diwirion ha difetis a-walc'h, ur rannvro eus ar stad meur Imperiala. Kembreiz ur Vro-Gembre dishual, ur plac'h yaouank dreist-holl a zo dileuriet da stourm ouzh an impalaerelouriezh vac'hom. Dister a-walc'h eo talvoudegezh ar skrid-se dre vras. Gwelloc'h e vije bet d' ar skrivagnerez tostaat muioc'h ouzh ar wirionez.

230

WATKIN-JONES (Elizabeth). - Y Dryswyn. - Lerpwl, Gwasg y Brython, 1957. (Trede mouladur) .

Ur romant istorel a dalvoudegezh tapet gantañ ar priz en Eisteddfod broadel Rhosllannerchrugog e 1945 eo « Y Dryslwyn ». Amzeriet eo en XVIIIvet kantved. Aozet mat eo e gwirionez, e-giz. ur romant polis : dizoleiñ a reer tamm-ha-tamm penaos eo deut Richard Wynne, un noblañs balc'h, da vezañ ur rener forbidden (forbidden dereat, ret eo lavarout, hag a skrap arc'hant ar vondianed kriz skragn digalon evit hen profañ d' ar geizh vertuzus, sokialourion en ur ger), lesanvet ar Vreudeur Louet. Da heul darvoudoù politikel en deus ranket Richard Wynne kemer ar vicher nevez-se. Echuiñ a ra mat an istor, bezit dinet'h : a-benn ar fin e teu Richard Wynne a-benn da vezañ pardonet gant ar roue.

Dudius eo dibunadur an danevell penn-da-benn : gortoz a reer bepred an darvoudoù. Livet brav kenañ eo an natur ivez hag aergelc'h ar marevezh-se a zo talvezet mat.

HUMPHREYS (E. Morgan). - Llofrudd yn y chwarel. Un o anturiaethau John Aubrey. - Lerpwl, Gwasg y Brython, 1953 (Eil mouladur).

Un detektiv e-giz Youenn Jigouzo eus Roparz Hemon eo John Aubrey hag e adkavout a reer e-barzh meur a romant savet gant ar memes skrivagner. Evit lavarout ar wirionez n' eo ket hemañ ur gwir romant polis, ur « stori cyffrous » (un istor skrijus) ne lavaran ket. Achetet eo ar muntrer hag e hemolc'hiñ a reer e-barzh mengleuzioù kozh, e don mougevioù teñval krap ouzh menezioù gouez : kevrin, noz ha spont setu a ra dudi ar skrid-mañ hag ivez natur Kembre a zo taolennet mat. Ne alier ket d' an dud aonik lenn al levr-mañ dres a-raok mont da gousket.

AL LEVRIOU

EN MORBIHAN GALLO, ALLAIRE ; monographie historique gant Georges LE CLER, ti-moulañ Simon, Roazhon ; 215 p., 750 lur (e gwerzh e ti an oberour, skolaer en Allaire) ;

SEIN, l'île des Trépassés, gant Stanislas RICHARD ha Louis LE CUNFF, embannet gant André Bonne, Pariz, 215 p., 795 lur ;

L'ABBE PIERRE-MARIE LEC'HVIEN gant an Ao. POISSON, 109 p., 600 lur + 60 lur mizoù (e gwerzh e ti an oberour, 22 straed Sant-Loeiz, Roazhon).

Ur blijadur eo gwelout kement a levrioù o tont er-maez diwar-benn istor - kozh ha bremañ - hor bro. Nevez 'zo em eus bet tro da lenn teir oberenn savet gant kenvroiz ampart : Allaire gant hor c'henlabourer mat Jorj Kler, Enez Sun gant an Ao. Richard hag ar barzh Louis Le Cunff, hag an Ao. P M. Lec'hvien gant an Ao. Poisson.

Gant kalz a aked, a goustiañs, hag ivez a garantez en deus Jorj KLER displeget istor e vroig, ur vorc'hadenn sioul e gallegva Bro-Wened. Furchet en deus er skridoù kozh, ur bern anezho, selaouet en deus an dud o kontañ, komzet en deus ganto, ha diwar kement-se en deus fardet evidomp ul levr kentelius ha plijus ; skeudenoù a zo, da ginklañ an destenn, ha meur a wech munudoù a ya o zalvoudegezh dreist da vevennoù bro vihan Allaire, evel ar re diwar-benn amzer ar Chouanerezh.

N' eus ket bet graet fae war rannyezh ar vro : heñvel a-walc'h e seblant bezañ ouzh an hini em eus klevet em yaouankiz e kornioù all eus Breizh-Uhel. Re nebeut a zo eus an notenoù rannyezhel, d' am soñj, ha mat e vije bet reiñ ur gontadenn bennak en ur skritur kempennet-mat - marteze an hini implijet gant paotred Galerne, da skouer. Notenniñ a ra an Ao. Kler an heñvelderioù etre brezhoneg ha romaneg Breizh-Uhel : nebeut a amprestadennoù a zo bet graet gant Breizh-Uheliz, kentoc'h eo Breizh-Izeliz o deus amprestet an aliesañ. Reiñ a ra ivez an oberour un nebeut kanaouenoù (re goustus en deus kavet, emichañs, embann an ton) : a-se en deus al levr-mañ, aozet ken kempenn, peadra da blijout d' ar folklorer koulz ha d' an hini na glask ken anavezout gwelloc'h e vro.

War un ton lorc'husoc'h eo embannet al levr diwar-benn Enez Sun : an tad Stanislas Richard, ar skrivagner Louis Le Cunff hag luc'hskeudenner ampart met re uvel, o deus kenlabouret da sevel ul levr eus an dedennusañ : pluenn Louis Le Cunff a oar c'hoari gant ar gerioù hag an tad Richard a ziskouez ur ouiziegezh « sunat » liesdoare ha yac'h-meurbet - ken a-zivout an anvioù tud ha lec'hioù hag a-zivout an istor.

Ur wech muioc'h e verzan un dra vantrus o lenn pennadoù zo eus al levr : nag a aspadenoù kaer eus an tremened - a-wechoù eus un tremened kozh a-walc'h - a zo bet distrujet, muioc'h dre ziouiziegezh ha sotoni eget dre fallentez a-hend-all - da skouer, un niver spontus a lec'hioù henistorel a zo bet drastet e-giz-se er c'hant vloaz diwezhañ-mañ. Pa soñjer en hor chapelioù, manerioù ha tiez kozh dismantret, en arrebeuri kaer ha dilhad kozh distrujet en hor mereuri pe roet evit ur gwennegig bennak, e komprenner he deus Breizh kollet, ha da vat, pinvidigezhioù na vint biken adkavet. Trugarez d' an Ao. Richard da vezañ savetaet, da nebeutañ, an eñvor anezho.

PER DENEZ.

232

KANAOUENNOU POBL, dastumet gant A. BOURGEOIS, embannet gant Kenvreuriezh Sonerion Pariz, 3 straed Francis-Garnier, Pariz (XVIIe). - K. R. 16-734-10, Pariz. - 1.100 lur war baper boutin, 1.500 lur war baper-leuegen.

Dastumad ar c'horonal Bourgeois a oa kenklet en ul levraoueg e Pariz ha ne

veze morse meneget zoken. En ur furchal war-lerc'h tonioù biniou moarvat ez oa deuet selloù Herve ar Menn da glask e vad ennañ. Ha, setu gant skoazell Kenvreuriezh Sonerion Pariz, deut er bloaz-mañ d' ar gouloù un dastumad a oa prest da voulañ e 1905 !

Ur mikrofilm a zo bet graet eus an dornskrid. Bizskrivet eo bet ar c'hanaouennoù diwar ar mikrofilm ha roet da voulerien Ar Skrev, er Baol, gant klichedoù an tonioù. Setu perak em eus bet tro da ober war dro an amprouennoù, re ar skrid ha nann re an tonioù eveljust. Poan benn em eus bet un tamm hag ivez kalz a blijadur. Un den aketus oa ar c'horonal. Roet en deus ar son hag an ton evel m' en deus o c'hlevet. Ne deo ket dezhañ, war a gredan, e vo gallet rebech bezañ graet ur c'hempenn d' e ganaouennoù, Talvoudus dreist eo eta e zastumad koulz evit ar brezhoneg hag evit ar sonerezh. Ne deo ket aes bepred diskleriañ pep tra. Un droidigezh c'hallek a oa e-keñver ar brezhoneg : re goustus e vije bet he moulañ hag e gwirionez ne zibune ket ar c'hudennoù munut a gaver amañ hag ahont da zirouestlañ. D' ar vrezhonegerien e vo da lakaat da labourat o empenn, hag o gouiziegezh. Peurvuiañ ne deo ar galleg nemet un touell.

Dre ma tarempreden an amprouennoù hag ar skrid on deut da vezañ nec'het. Traoù oa na glotent tamm ebet gant ar pezh a c'hortozen. Ranket em eus sellout ouzh ar mikrofilm. Hag on deut da zastum kement-mañ. An dornskrid prientet gant Bourgeois n' eo ket bet diskrivet gantañ. Goulennet en deus skoazell unan dezhañ skritur ur mestr-skol. Siwazh ! an diskriver n' ouie ket ar brezhoneg evel Bourgeois. Setu perak en deus skrivet **kem** evit **keun**, **benet** evit **beuet** (= **beuzet**) h.a. - N' em eus ket dineizhiet an holl vioù kougouk. E Barr-Heol, Meurzh 1959, p. 20, ez eus ur varnadenn reizh savet gant un den ampartoc'h egedon war dachenn ar skrid hep menegiñ hini an ton. Laret a ra : « p. 36 : Man vo gwenn... Man vo ruz... Man vo glaz... Lenn a rafen kentoc'h : 'Nan vo gwenn, da lavarout eo : Unan vo gwenn. Pezh a zo hervez doare-komz an Treger Bihan. » Komprenet em boa-me : « Heman vo gwenn ». Krediñ a ran eo gant M. G. emañ ar wirionez.

Menegiñ a c'hellan, avat, a-raok klozañ un nebeut mankoù moulerezh kasaus :

- p. 73 : lenn **krog** e-lec'h **krop**, gw. 8.
- p. 75 : lenn **c'havel** e-lec'h **c'haval**, gw. 9, eil bann.
- p. 77 : an hanter eus all, peder, en notennoù, a zo eilpennek.
- p. 92 : un notenn (2) a zo chomet n' oun dare e pelec'h.

233

- p. 101 : **An hini gouz**, re anavezet d' hor meno, ne deo bet embannet, nag an ton nag ar son. Ur fazi eo bet moarvat. Unan en deus klemmet. C'hoant en defe bet da anaout ar c'homzoù dastumet gant Bourgeois. Aviz on gantañ... bremañ.

Sur on e vefe kalz hiroc'h da rebechiñ. Ken sur all on avat pa laran he deus Kenvreuriezh Sonerion Pariz kaset da vat un dra talvoudus. Ha reketiñ 'ran dezhi kenderc'hel gant an hent-se. Rak kanaouennoù-pobl, ton ha son, a zo c'hoazh da embann. Goulennit kentoc'h gant Job Jafre ha soñjit er 400 kanaouenn, anezho teskad Iwan an Diberder, Doue d' e bardono ! F. E.

OGAM, niv. 58/59, Gouhere-Here 1958.

JOSEPH MERTENS, Le VALLVS, moissonneuse mécanique des Trévires, pl. XLIII-XLVII, pp. 217-220. War-bouez skeudennoù, testennoù eus an henamzer ha diskleriadurioù fraez e tiskouez an oberour, kelenner e Skol-Veur Leuven, e oa ar C'halianed ijinourien speredekoc'h kalz eget ar Romaned. Un ardivink o devoa savet evit mediñ buanoc'h hag aesoc'h o eosteier ed. Hag an ardivink-se n' anavezet betek-hen nemet dre skridoù Plinius kozh a weler bremañ taolennet war un delwenn nevez-kavet e Belgia ; embannet eo evit ar wech kentañ gant ar c'havadennour e-unan.

ELLEN ETTLINGER, Saint-Patrice, l'Homme au Langage Perpétuel, pl. LXXI-LXXVI, pp. 265-272. Sant Padraig, abostol brudet Iwerzhon, a anver e-giz-se dre ma 'z eo peurbabel yezh al levrioù sakr. Eñ eo a gaver taolennet, a-gevret gant tud all, war delwennoù eus a iliz diskaret White Island en Iwerzhon ar C'hreiznoz.

An oberourez a laka un anv war bep hini hag a zispleg ar vojenn : an abadenn-rendael eo a c'hoarvezas un deiz etre ar roue Loiguire hag ar sant a yune eneptañ. Goude bezañ debret un tamm dañvad e varv mab ar roue hag e tasorc'h dre c'halloud ar sant a oa bet fromet gant aspedennoù ar rouanez. Ha setu perak e tebrer kig-dañvad da geñver gouel Mikael...

JAN DE VRIES, L'aspect magique de la religion celtique, pp. 273-284. Ur c'heltiegour izelvroat en doa esaeet, a-raok ar brezel diwezhañ, lakaet anat na oa relijion an Hengelted nemet hudouriezh ha netra ken. An Ao. de Vries a gas da get al labour-se, o tiskouez er c'hontrol o deus bet ar Gelted unan eus uhelañ relijionoù an henamzer rakkristen.

CHRISTIAN J. GUYONVARC'H, La maladie de Cuchulainn et l'unique jalousie d'Emer. Texte traduit du moyen-irlandais avec annexe et commentaire du texte, pp. 285-310. Troet eo penn-da-benn evit ar wech kentañ e galleg, hag evit ar wech kentañ gant kement a ziskleriadurioù hag a zisplegadurioù unan eus kaerañ hag hirañ mojennoù Iwerzhon.

Vocabulaire Vieux-Celtique, pp. 327-328. IOVANKOS « jeune, juvénile » ; IVDOS, IVDA « combat ». Orin ha deveradur ar ger « yaouank » en holl yezhoù keltiek, gouezelek ha predenek. Ha goude unan eus anvioù hengeltiek an argad. Ar ger kentañ a zo pouezus kenañ e-keñver ar relijion, hag an eil an anvioù tud ha lec'hioù. Implijet bras eo bet ar brezhoneg.

NOTENNOU

PROFOU EVIT AN EMBANNADURIOU.

- Daoudour 10.000 lur ; G. A., 5.000 lur ; Kervern, 10.000 lur ; A. Gwilcher (Devezh ar brezhoneg), 1.500 lur.

War un dro : 26.500 lur.

PROFOU EVIT « AL LIAMM ». -

Degemeret hon eus ar profoù-mañ e miz Mae :

Dr H. Delaporte, 1.000 lur ; Dll M. Miniou, 500 ; Rojer Bizien, 300 ; Wilhelm Minarech, 1.140 ; Yann Thomas, 1.000 ; G. Dubourg, 300 ; J. Ducamp, devezh ar brezhoneg, 500 ; J. Chardronnet, 1.000 ; T. Jeusset, 500 ; Dr Ezel, 10.000 ; R. Tassel, 3.500 ; J. E. Cormerais, 500 ; Yeun ar Gow, 1.000.

War un dro : 21.240 lur.

Degouezhet eo ganeomp 94.366 lur a brofoù abaoe derou ar bloaz.. Trugarez d' an holl.

LIZHIRI. -

Digant E. E. : « D' am soñj e vefe ret d'AL LIAMM reiñ war bep niverenn ur pennad skridvarnerezh diwar-benn pennoberennoù hol lennegezh (abaoe ar c'hantved diwezhañ). An dra-se a lakfe al lennerien (ar re yaouank dreist-holl) da anaout ha da danva gwelloc'h ar pep pouezusañ eus hol lennegezh. Ar pezh a vefe dispar ivez eo ul levr lennegezh diwar-benn hor skrivagnerien bennañ hepken, disheñvel eta diouzh hini Abeozen ma komzer eus an holl ».

Digant H. D. : « Plijadur bras am eus bet gant niverenn diwezhañ AL LIAMM ha dreist-holl gant skridoù Jord Ar Mée. Henezh a implije ur yezh ha n' eo ket un drefoedaj evel ma welomp ken alies, gerioù gallek e pep linenn ».

KLASK A REER. -

Ul lenner a glask an niverennoù-mañ eus Sav : 1, 2, 5, 11, 13, 14. Skrivañ da : J. P. Duval, étudiant, 10, Contour Saint-Aubin, Rennes.

PREDER. -

Emañ ar gelaouenn liesskrivet « Preder » o paouez embann ur studiadenn gant Remont Jestin, « Ar spered relijiel sumerek en e endro usvedel ». An oberour a zo anavezet evit ar skridoù niverus en deus savet diwar-benn ar sevenadurezh hag aL lennegezh sumerek.

Koumanant 4 niverenn : 1.000 lur. - G. ETIENNE, Maen ar Ya, Châteaulin. - C.C.P. 16.093-13 Paris

AR BED KELTIEK. -

Niverenn miz Mezheven Ar Bed Keltiek a zo deut er-maez. Deut eo da vezañ ur gelaouenn viziek, an hini nemeti e brezhoneg o reiñ keleier a bep seurt, eus ar broioù keltiek kerkoulz hag eus ar Bed a-bezh. En niverenn-man ez eus en tu-hont d' ur pennad diwar-benn an Arabed, unan skiantel diwar-benn ar yenijenn. Echuiñ a ra an niverenn gant Kinnig Nevenoe, tennet eus « Barzhaz Breizh » ha lakaet e stumm ur gontadenn gant Roparz Hemon. - Ar Bed Keltiek, koumanant-bloaz : 700 lur. G. DUBOURG, Penker, Vieux-Marché (Côtes-du-Nord). - K. R. P. 1831-74 Roazhon.

BARZHAZ BREIZH DINDAN AR WASK. -

Krog eo Entente Culturelle Bretonne Pariz gant advoulañ Barzhaz Breizh Kervarker. Al levr a zo da rakprenañ adalek bremañ hag a zeuio er-maez e derou miz Gouere. Bez e vo ul levr 700 pajenn heñvel ouzh an embannadurioù kent gant ar skrid brezhonek an droidigezh hag ar sonerezh. Sed amañ priz ar rakpren asantet da lennerien « Al Liamm » (menegiñ kement-se) :

- 1.250 lur franko a-unanoù

- 1.150 » » dre 5

- 1.100 » » dre 10

Entente Culturelle Bretonne, 3, rue Francis-Garnier, Paris (17°).. C.C.P. 9792-77.

PRENIT LEVRIOU AR BIBL BREZHONEK.

UN DROIDIGZH RIK EN UR YEZH DISI

- Aviel Sant Mazhe, 450 lur
- Aviel Sant Mark, 400 lur
- Aviel Sant Yann, 400 lur
- Diskuliadur Sant Yann (an Apokalips), 300 lur
- Levr ar Fumez, 300 lur
- Koheleth, 200 lur
- Habakouk, Hobdia, Yoel, Yona, 300 lur

NEVEZ-EMBANNET : AVIEL SANT MARK, droidigezh gant M.. Klerg, notennoù gant Maodez Glanndour - 400 lur.

DA VEZAÑ EMBANNET HEPDALE : AVIEL SANT LUKAS.

Goulenn hor levrioù digant : Mlle St Gal de Pons, Louannec, par Perros-Guirec. - C.C.P. 519-40 Rennes

Hor prizioù a zo franko

UR SKEUDENN DIEMBANN EUS SANT ERWAN. -

Da geñver gouel Sant Erwan ez eus bet tennet nevez 'zo ur gartenn-bost warni lodenn an nec'h eus korf Sant Erwan, diwar ur skeudenn e maen-greun a zoare a zizoloas R. Caouissin dre zegouezh e liorz presbital Plougonven (Bro-Dreger) ma tennas diouti diouzhtu ul luc'hskeudenn anezhi.

Skrivit da R. Caouissin, Editions Brittia Films, 55, rue La Fontaine, Fontenay-aux-Roses. - Priz ar gartenn vras lufr : 50 lur. Distaol d' ar strolladoù o dije c'hoant gwerzhañ ar gartenn evit o c'hont o unan.

236

A-HED HAG A-DREUZ

* N' ankounac'hait KAMP AR VREZHONEGERION e Rostren, etre ar 15 a viz Gouere hag ar c'hentañ a viz Eost.

* Un DREVADENN-HAÑV evit ar Vretoned vihan a vezo dalc'het eus al lun 20 a viz Gouere d' al lun 17 a viz Eost, e Pennkêr, Kozhvarc'had, Bro-Dreger. Er bloaz-mat ne vo degemeret nemet paotred eus 6 da 14 vloaz. Lec'h an drevadenn a zo ur skol war ar maez, en ur gêrig plijus e-lec'h ma komzer brezhoneg. Ur c'hilometr ademañ diouzh porzh-houarn Plouared, linenn Pariz-Brest. Skrivañ diouzhtu d' ar rener, an Ao. Breton, person, Plougras. Goulenn diouzhtu ur « Bon de vacances » digant keff ar Skoazelloù-tiegezh eus ho tepartamant.

* AR C'HENDALC'H KELTIEK a vo dalc'het en hañv-mañ e Din-Edin (Edinburgh), eus an 10 d' ar 14 a viz Eost. Degemeret e vo ar gendalc'hidi gant Lord Provost, Edinburgh, ha gant Principal ar Skol-Veur. Prezegenoù plijus a vo diwar-benn istor ha kudennoù Bro-Skos ha baleadennoù e kornioù bravañ ar vro. Komzet e vo gant dileuridi eus an holl vroioù keltiek. Ar Vretoned a garfe mont d' ar C'hendalc'h a zo pedet da skrivañ da : Per Denez, Le Ris, Ploare, Douarnenez, hag a roio dezhe an holl ziskleriadurioù o deus ezhomm.

* Gouel Sant Erwan a zo bet lidet evit ar wech kentañ e Brest. Un oferenn a zo bet lavaret e Brest-Sant-Mark, d' ar 24 a viz Mae gant ur brezegenn e brezhoneg, kantikoù brezhonek ha tonioù biniou.

* N' ankounac'hait ket da gas ho prof d' AL LIAMM.

RESEVET HON EUS :

- « Levr gwenn ha du » e galleg, o kinnig krouidigezh ur rannvro skouer e Breizh. - R. Tullou, 3, rue de Clisson, Rennes ; ul levrig moulet kaer gant kartennoù.

- « Trede Diskuliadur », e brezhoneg penn-da-benn, Rue Matias Aires, 183 (Consolação) Sao Paulo, Brasil.

- « Feasta », en iwerzhoneg. En niverenn-mañ e c'heller lenn ur studiadenn diwar-benn skol divyezhek Sant-Erwan e Plouezeg. Div skeudenn gaer eus ar skol a

gaver e-barzh.

EVIT SEVEL UR BEZ DA DIR NA DOR. -

Resevet hon eus digant an Ao. Cadoudal, eus Boulvriag, an diskleriadur-mañ:

« Ur strollad tud eus bro Koadout, an Aotrou Chaloni Brochen, an Aotrounez Lebreton, Ar Sant, J. Cadoudal eus Boulvriag, Fr. Even eus Landreger, Subergie eus Gwengamp hag an Ao. Bescond, person Koadout o deus en em glevet evit dastum peadra da sevel war vez an Aotrou Moal e bered Koadout, e-kichen Gwengamp, un dra bennak a dalvoudegezh hag a zegaso soñj pegen brudet e oa deut an Ao. Moal da vezañ war dachenn ar brezhoneg ha pegen bras e-touez an holl vrezhonegerien. 237

« Ur strollad-enor a zo bet savet, ennañ : An Aotrou 'n Eskob Coupel, an Aotrou 'n Eskob Bellec, an Tadoù Dom Alexis ha Dom Colliot hag an Itron Vefa de Saint-Pierre.

« Erwan ar Moal goude bezañ savet an dastumadenn « Arvorig » a adsavas an gazetenn brezhonek penn-da-benn « Breiz », embannet bep sizhun. E-pad hanter kant vloaz en deus dalc'het start en e zorn ar brezhoneg. Skrivet en deus a-hend-all rimadelloù, kontadennoù (Pipi Gonto) ha pezhioù-c'hoari. »
Bretoned kasit ho prof evit bez Dir na Dor da : Chanoine Brochen, Saint-Brieuc. C.C.P. 2063-08 Rennes.

ESKEMM GANT FLANDREZ. -

Ar geneiled a garfe kas o bugale da Flandrez e-pad an hañv, ha degemer en eskemm Flandreziz pe Flandrezadedez yaouank, a c'hell skrivañ da : ZONAKTIE, CRUYSLEI 38, ANTWERPEN (B G T-) Belgique. Ar vugale a vo taolet evezh outo e-pad ar veaj diouzh ret, asurañsoù a vo kemeret, h.a. Da bep familh breizhat e vo kavet ur familh flandrezat kevatal e-keñver pep tra.

PAJENN AR RE YAOUANK. -

Erwan Evennou, rener « Kevredigezh ar re Yaouank », a c'houlenn bezañ digarezet. Dalc'het gant o arnodennoù, ar re yaouank, n' o deus ket kavet tu da gas skrid ebet evit an niverenn-mañ.

BODADEG VEUR SKOL SANT-ERWAN. -

Bodadeg veur Kevredigezh an Deskadurezh Nevez a zo bet dalc'het e Skol Sant-Erwan d' an 28 a viz Mezheven. Goude ar pred asamblez ez eo bet roet un abadenn gant ar skolidi a-raok ar vodadeg veur.

BRETAGNE REELLE. -

Renerez « Bretagne Réelle » a damall dimp bezañ komzet e teir linenn eus kudenn Yann Gourlet, tamall a ra dimp ivez bezañ embannet ez eo war Argoad hor boa lennet ar pennad-se o lakaat an dud da grediñ ez eo Argoad en deus meneget an dra da gentañ pa oa bet graet a-raok gant « Bretagne Réelle ». - Pediñ a reomp renerien B. R. hon digareziñ.

« BARR-HEOL », NIV. 19. -

En niverenn-mañ e kaver ur pennad-digeriñ pouezus-tre ha gwirion o tisplegañ ez eo arabat ankounac'haat ez eus estreget an arboellerezh da saveteiñ e Breizh hag ez eo mat ha ret stagañ traoù ar spered diouzh traoù ar c'horf. En niverenn ez eus ivez ur gontadenn gant an Uhel, Mennadoù Kuzul ar Brezhoneg ha pennadoù all o reiñ keleier a bep seurt.

OBERENNOU RONEOSRRIVET. -

Setu an 3 levrig embannet gant rener « Barr-Heol » (M. Klerg, Persoh Buhulien - C. C. P. 917-64 Roazhon) :

1. - « Seurez Kerwenan (romant gant Dom Duhauchix, tr. Klerg), 250 lur.
2. - « Mervel da vevañ », mister kristen gant Y. F. ar Gov, bet person Ploneour-Traezh (54 paj.), 400 lur.
3. - « Otello pe Maour Venezia », gant Shakespeare, tr. Klerg. 450 lur - 550 war Alfa.

An holl franko.

AL LIAMM 75

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 75

Gouere - Eost 1959

TAOLENN

Kanaouenn drist, gant Ronan HUON	243
Skol-Louarn Veig Trebern (kendalc'h), gant Youenn DREZEN	245
Ul labour ramzel evit ar brezhoneg, gant F. VALLEE	253
O gopr o deus bet, gant Youenn OLIER	255
Pesketaer Kerc'hor, gant Gab MILIN	282
Moraerien, gant Jakez RIOU ha Youenn DREZEN	286
Gouloù deiz, gant BLEUN BENAL	307
Notennoù	308
Pajenn ar re Yaouank	317

KANAOUENN DRIST

GANT Ronan HUON

Gorrek.

Kosaet on.

Bet am eus mignoned,
 lod 'zo marv.
 Darn 'zo aet kuit, pell.
 Re all o deus va dilezet
 hep tamall na digarez.
 'Vit surentez ar vuhez didrabas,
 ha gwell eo din bremañ.

Blev griz e-kichen va skouarn.

Ar blev griz 'kichen va skouarn, mignon,
 a zo evidout.
 Da lakaet am boa war un hent glan,
 kuit a widre hag a lubanerezh :
 huñvre barzh pe furlukin,
 aesoc'h eo an hentoù boutin,
 e-touesk an holl,
 o vont a-stroll.
 N' eus ' met heuliañ.

Blev griz e-kichen va skouarn.

244

Kae, mignon.
 Va c'halon a wad,
 mut e chomin, avat.
 Dañjerus e oa hon huñvre boutin ?
 Ha gwir eo ? N' ouzon ket.
 Hag ez out aet kozh em raok,
 va lezet ac'h eus da genderc'hel,
 ha va blev griz 'kichen va skouarn.

Da lezel a rin da vont, mignon,
 en engroez ar re a ya gant surentez
 ha meuleudi an holl,
 hag e chomin em c'horn
 o reiñ buhez, piv 'oar ?
 d' am huñvre ha d' az hini
 gant va blev griz
 'kichen va skouarn.

SKOL-LOUARN VEIG TREBERN

(Kendalc'h)

GANT YOUENN DREZEN

- ...Hiziv e lakaomp ar boked war siminal penn-ti Lezkatoarn. 'Benn arc'hoazh e chomin er gêr, peogwir emañ ar sul, hag en hentoù, kerkent ha 'benn dilun vintin, etrezek bro ar jistr c'houero-brizh, da sevel o ziez-hañv da « druchoned gran » Kemper.

- N' emañ ket Fouesnant e toull hon nor.

- Nann ! Keit ac'han da Gemper, pemp lev damdost. Mes ne chomomp ket er vourc'h. Mont a reomp, ul lev bennak pelloc'h, da Veg-Meilh, war vord ar mor, dres dirak Konk.

- Ne vi ket gwelet alies er gêr, e-doug ar goañv.

- Bep sadorn da noz, mechañs.

- Tri di da sevel !... Un taol-kaer eo bet d' ar Struilhou frapañ ar marc'had-se gantañ. Mes n' eus ket mañsonerien e Fouesnant ?

- Ul loa-vañson eus Pont 'n Abad, Kaourantina, a dalv teir pe beder all.

- Ya ! va gwaz. Dreist-holl, p' eo ur mañsoner eus Pont 'n Abad an hini a fogas... a droc'he gwreg hemañ en ur c'hoarzhin. Mat a gavez ar pour.

« Forzh penaos, aze 'z eus labour evit ur reuziad. Mes diwall da frotañ re da wenneien en ostaleri. Amañ 'z eus bugale da vogañ ha da wiskañ. »

- A, oah !... Terriñ ar sec'hed, ur wech an amzer. Hag evet e vez aliesoc'h hini bouzar.

246

- A !.. Pa zeu soñj din, Herve, botoù ar paotr. Sed e pe stad int bet lakaet gantañ adarre. Ur rumm votoù 'm eus ranket paeañ triwec'h gwenneg n' eus ket teir sizhun.

- Gast ! ya 'vat ! Penaos ar gurun e ra an torc'h bihan-se e gont evit treuzañ e votoù e-giz-se ? 'Benn henozh, e tachin anezho, hag e lakain un tamm ler amañ. Lakaat a rin dezho ivez ur c'helc'h kouevr melen, hep gortoz ma vint faoutet gant ar mazaouer bihan-se.

« Mes n' eo ket a-walc'h uzañ teod. Poent tostaat da Lezkatoarn... Va muzetenn gant va merenn... 'Ken a vo fenozh, Kaourantina ! Ken a vo, Gaidig ! Bezit fur d' ho mamm ! »

- Ya ! tad.

N' oa ket kalz muioc'h eget seizh eur, hervez ar sklerijenn a zegouezhe en ti dre ar prenestr. Traoù lein a oa c'hoazh da skaotañ, ha Gaid, war he fenn-kuch, a 'n em lakaas da skubañ gant ur valaenn uheloc'h egeti, da c'hortoz ma vije dihun ar re vihan.

Er c'hontrol eus ar c'had, a gousk, digor ganti he daoulagad, Veig a oa dihun en e wele, daoust ha kloz e valvennoù. Ha dihun mat. E fri sko er speurenn, kropet ken na oa kropet, gant e dreid ouzh e feskinier, hag e zivrec'h

kroaziet en-dro d' e gerc'henn, n' en doa ket kollet ur begad eus ar gaoz, edo e dad hag e vamm oc'h echuiñ dibunañ, ha, nebutoc'h c'hoazh, lakaet e deod enni.

Ne welit ket en dije goulennet e dad digantañ « resita » dezhañ e gentelioù ?

Nann !... Ober a rae an ezvan da gousket. Setu a oa bezañ fur. Evit ur wech !...

Klask a rae ivez pe c'haouig livañ, pe zigarez tennañ da M. Karadeg, evit skol-louarn an derc'hent.

Un dra c'hounezet e oa atav. Ne vije ket e dad er gêr, e-pad ur miz, pe zaou, pe dri. Memes ma teufe da c'houzout, pa vije distro, e oa bet manket, ur wech, ar skol gant e benndolog, an dra-se ne gontfe ket mui.

Hag evit M. Karadeg, gwelet e vo. N' oa ket Veig paotr da drikamardiñ e voulienn re en a-raok. Kouskomp c'hoazh !

Skaotet e oa bet loaiou ha skudilli gant e vamm, ha Gaidig a oa oc'h echuiñ lakaat he c'hoefoù, dirak he meleour harpet ouzh ur volenn, war an daol.

- Alo ! Veig. Poent sevel ! eme e vamm.

Boud.

247

- A 'ta ! Veig. Te zo o c'horiñ vioù ?

Fiñv ebet er gwele.

- Nann, c'hwi, mamm ! Kentoc'h emañ o c'hortoz ma virvo e gouez dindanañ.

O, ar c'hagn a C'haid ! Ober a rae Veig ul lamm en e wele.

- Nann 'vat ! gaouierez. 'M eus ket staotet 'barzh va gwele, mamm.

Ne voe ket seizhdaletoc'h o lakaat e otoù hag o 'n em wiskañ, ha soubañ korn an torch er sailh dour da « zibikouzañ » e zaoulagad. Pas re ; dres en-dro d' e fri. Yen eo an dour.

- Aze 'maout ivez, Ifig bihan ?

- Ya ! eme hemañ, lentik.

Degouezhet e oa Paotr-Teo en ti, didrouz. Teurel a rae Veig outañ ur sell vil, tra ma lonke buan-buan loaiadoù diwezhañ e soubenn gafe.

Disoñjet 'm oa betek-hen lavarout en doa Paotr-Teo un anv kristen, evel an holl. Paotr-Teo n' oa nemet ul lesanv, dre benn d' e c'hobari, a roe dezhañ Veig hag ar vourouzeien eus e oad. A-hend-all, e oa anezhañ Ifig, Ifig Korku, mab da Lan, - Corcuff, war rolloù an Iliz hag an Ti-kêr, - ur paotr Kombrid, devezhour eus e vicher en uzin soud. Evit kaout labour en uzin, e ranke an tadoù kas o bugale da skol ar Frered, memes ma oant debrourien beleien. Hogen, pa veze grev, ar C'horku eo a zouge an drapo ruz.

- Dont a rez, Paotr-Teo ?

- Ya ! eme Baotr-Teo.

Ha kuit prim an daou gantolor, gant o sac'h-skol war o c'hein.

- « Goi » 'vat ! a fuc'he Veig, kerkent ha war ar straed. Te 't eus graet aon din, avat, o tont e-barzh va zi.

- Evit petra ?

- Evit dec'h.

- Te grede dit em ije gwerzhet ar vechenn ? N' on ket ken azen-se c'hoazh, mechañs, en em zifenne an Ifig, feuket. Nemet... aon 'm oa e vije bet redet kuit d' ar skol hep gortoz ac'hanon.

Ne badas ket o fennad tizh pelloc'h eget korn ar Waremm-Mên. O treuzañ ar Vadalen, e kavjont amzer da sellout ouzh daou gi, unan bihan hag unan bras, o c'hoari en em gannañ. Hag, a-benn neuze, e oa aet ponner o botoù da stlejañ.
248

- Chañs hon eus bet, a lavare Veig, en ur vont, n' eo ket bet diouetet netra evit dec'h.

- Ganin ne vez ket goulet morse netra, a respontas e gamarad.

- Me, me 'm eus ranket stankañ he beg da « ma fraiez » kozh, a glaske gouzout re a draoù. Ha, panevet eo degouezhet va mamm gant va moereb, em ije plantet ar yenn enni. Gant M. Karadeg, ne vo ket heñvel, bremaik. Petra ' responti da M. Karadeg evit dec'h ?

- Netra.

Treuzet o doa ar C'hoc'hu Kozh, ar ru diamzeret-se, goloet en he hed, ha kostezet, en daou du, gant boutikoù plañch ha boutegadoù legumaj, frouezh, podadoù gwer madigoù, ha me oar... hag, abalamour da se, darempredet ingal gant lamponed ar skolioù, falzigerien, holl, koulz lavarout.

Dor vras an uzin soud a oa dirazo, en tu all d' an hent.

- Aze emañ va zad o labourat, eme Baotr-Teo. Mont a ran da welout va zad.

Hag eñ tre. Eñ er penn, an taol-mañ, ha Veig d' e heul, evit ur wech. N' o doa ket merzet zoken ar skritell, er porzh. Difenn mont tre.

Hentoù teñval, du, mogerioù du, solieroù du, rouantelezh ar glaou hag an huzil sklerijennet, du-mañ du-hont, gant lutigennoù melenek. Safar broud. Dorioù houarn o tigeriñ hag o sarriñ war fornioù spontus, flammoù an ifern o tañsal hag o roc'hal enno. Hag, o vroc'hañ an tan gant bizhier houarn hir, diaouloù du, ne weled en o dremmoù nemet gwenn o daoulagad hag o dent.

Tad Paotr-Teo a oa unan eus an diaouloù-se.

- Tad ! eme Baotr-Teo en ur darlaskat.

- Sell !... Ifig !... eme an den, souezhet. Dre belec'h out deut ?

- Dre an nor.

- Ma ! Tec'h kuit en-dro dre an nor ! Amañ eo difennet dont.

- Dit eo an daou-se ? a lavare un diaoul all, harpet war e vazh houarn, evel war ur forc'h. Ne vije ket bet Veig souezhet o welout dezhañ kerniel war e benn, ha treid marc'h e-lec'h e votoù-koad. Ha, ken buan, en dije klasket gant e sell Choudourenn Veur ar re zaonet.

249

- Nann ! Hemañ ken, en doa respontet an den, en ur ziskouez Paotr-Teo, a yae e gleuer o sellout ouzh e dad. Egile zo mab d' an Trebern, un amezeg.

« N' eus nemet an daou-mañ eus ar Waremm-Mên, hag a ya da skol ar Galotined, emezañ c'hoazh en ur c'hoarzhin.

« Ifig vo ur republikan, memes tra. N' eo ket gwir, Ifig ? »

- Eo ! Tad.

Ur bugel aes kaout afer outañ e oa an Ifig-se. Atav e lavare : - Ya !

Kantren ha korntreiñ a reas an daouig bihan, dianket e milendall teñval an uzin, a-barzh degouezhout dirak un nor-wer, a daole sklerijenn an deiz. Er-maez, e oa ur jardin tommheoliet, gant ur manerig en he c'hreiz. Treuziñ a rejont ar jardin, en ur ober tro ar bodennadoù hortañsia, naren, avat, hep bezañ saludet, en ur dennañ o boned, un itron yaouank hegarat, a oa o pourmen en aleziou.

En tu all d' un norig houarn, gant barrinnier heñvel ouzh goafioù, e oa plasenn an Amann, ha, war o dorn kleiz, sko aze, an tiez-skol, penn ar Vanell-Zu, hag ar C'hoad, gant e wez bras sioul.

Na ki nag ene war ar blasenn. Na trouz. Eo ! Mouezh ar merc'hed, en o c'hlasoù, o lenn a-gevret, a vouezh uhel, ha reolenn an Dimezell o skeiñ war daol he burev ; ha jolori ur bagad filiped o 'n em dagañ, evit greun kerc'h, en-dro d' ur bern kaoc'h-marc'h fresk.

Sellout a rejont an eil ouzh egile gant ur vourrenn. N' ouient ket pet eur oa. Skler oa un dra, evelkent : dale du-mañ, dale du-se, diwezhat e oant adarre evit ar skol.

Sell amañ, 'vat !... M. Karadeg !... Peseurt digarez fenta da M. Karadeg ?... Lakaomp n' en dije ket skandalet re evit un devezh mank. Mes degouezhout diwezhat er c'hlas, kerkent hag an devezh goude ? Aze oa pinijenn da gaout, ha mezhañ 'ta, dirak ar baotred !... Gast ! gast ! gast !...

- O, met !... a daole Veig, trumm, tra ma treuzent ar blasennig, hep hastañ nemeur. Hiziv emamp ar sadorn.

- Ya!

- Hama ! N' eo ket dav mont d' ar skol.

- N' eo ket dav mont d' ar skol ?...

- Memes goude kreisteiz.

- Memes goude kreisteiz ?...

250

- Nann ! Kompren ac'hanon, « frai choj ! » Ma 'z eomp bremañ d' ar skol, e klevimp pater, hag e vimp lakaet e pinijenn. Ma ne 'z eomp d' ar skol nemet goude kreisteiz, e vo goulet ganeomp, memes tra, perak n' omp ket bet er skol, dec'h hag ar mintin-mañ, ha pinijenn kaletoc'h deomp. Ma ne 'z eomp ket tost, ne vo goulet netra diganeomp ; n' eo ket gwir ?... Ha, 'benn arc'hoazh, « frai » bihan, emañ ar sul. Ha, 'benn dilun, M. Karadeg n' en do ket mui soñj. Henezh zo kozh.

- Koulskoude, me garfe gwelloc'h mont d' ar skol.

...Pezh ne viras ket ouzh Paotr-Teo, - ha stad ennañ a vezañ kavet ar riboul, e-unan, - da grapat ar c'hentañ dreist kleuz park ar C'hoseg Ruz, ha da sankañ e sac'h en e skoachig, e toull ar strouezh.

Ha dao, o daou, d' ar c'hoad en-dro, da lenn an « Intrépide » hag an « Epatant », e-harz traoñ ar wezenn fao, en ur c'hortoz kloc'h unnek eur.

Peadra o doa da lenn evit ur sizhunvezh, d' an nebeutañ.

A-benn nemeur, ne voe mui, dindan bolz deliaouek ar gwez glas, na Veig na Trebern-Doue ebet. Hogen Texas-Jack e-unan hag eeun-hag-eeun. Sombrero ledan war e benn, kentrou lemm ouzh e heuzoù, ur rifle war gein e chupenn ler, hag ur c'holt war bep a groazell, loc'het oa, ouzh daoulamm ruz e varc'h prim-tan, e Foeneg Vras ar Far-West, war roudoù an « outlaws ».

Skrapet e oa bet, gant an difallidi-se, merc'h ar c'horonal Callaghan, ur plac'h yaouank he blev hir, brav e-giz an deiz, ha karet gant ar Gomanched valc'h zoken. Ret groñs e oa tapout an outlaws da brizonidi, kent na vije tizhet ganto kevioù ar Menezioù Roc'hellek, a weled, du-se, e penn pellañ an dremmwell, heñvel ouzh ur goumoulenn c'hlas.

Amañ ez echue ar bajenn, gant ar meneg : « Da genderc'hel, er sizhun a zeu ». Skrijañ a rae hol lenner diwar e from. Ruflañ a reas.

- Dav vo din kavout daou wenneg da brenañ niverenn ar sizhun a zeu, emezañ, en ur dreiñ ar bajenn.

Ifig Korku, gouzout a reomp, e oa ur paotrig sioul anezhañ. Harp e gein ouzh ar wezenn fao, ne fiñve ket eus kichen e geneil. N' em eus ket lavaret, avat, e kave berr e amzer evel egile. Ne gare ket lenn. Ne gare ket lenn evit meur a abeg. Da gentañ, ne ouie ket c'hoazh en em zibab mat-mat en e lizherennoù. Ha, d' an eil, ne gomprenne seurt er pep brasañ eus ar gerioù a lenne. Martéze, ma vijent bet e brezhoneg !..

251

A-benn ur reuziad eta, ha, goude bezañ troet ha distroet pajennoù e gelaouenn da sellout ouzh an « imachoù », e santas c'houenn en e benn a-dreñv. Bazailhat a reas :

- Veig, me zo ' vont da vale.

En-dro dezhañ, an douar sec'h, rak ar gwez fao ne c'houzañvont ket ar geot dindan o deil, a oa goloet a giviz. Dibluskañ a reas gant e zent tri pe bevar eus ar frouezhigoù-se, a vez graet ivez finij anezho. Mes re zifonn e oant da zebriñ. Ober a reas e venoz diskenn, e traoñ ar c'hoad, betek ar c'hae, da sellout ouzh al lestr « Inga Harner ».

Klevout a rae ar wazed da vat o tiskargañ ar vag. Skoachet e oa outañ tud ha bag gant ar plenk berniet uhel, en tu-mañ d' an hent, dindan ar gwez evlec'h, da c'hortoz bezañ sammet kuit gant kirri an ti-heskennerezh.

C'hwitellat a rae Ifig e-giz ar pintig disoursi. Edo o vont da dreuzañ an hent, pa voe stouvet nêt e c'hwitell.

E-mesk ar wazed a oa, gant o daouarn en o chakodoù, o sellout ouzh ar fiñv, un den eus ar Waremm-Mên, harpet war e vazh ! Ha piv e oa, nemet Izidor Kefeleg, ar c'hemener kamm ?

Ur c'hemener penn-da-benn, gant un teod a bike evel e nadozioù, hag a droc'he evel e weltre. Ha katell abalamour d' e vicher, prest atav da dopinat - evit farsal, sañset ! - kement a gleve hag a wele. Ul lesanv en doa evel an holl : Pik-Chupenn. Mont a rae dezhañ e lesanv e-giz e veskenn d'e viz. Hag, evit echuiñ tout, o chom e oa dor ouzh dor gant tad ha mamm Veig.

Hopala ! Jañ-Mari. Amañ zo dañjer ! Arabat bezañ gwelet gant henezh ! Ha Paotr-Teo d' ar c'haloup da laez an durumell, en ur droc'hañ berr, dre douez ar gwez.

- Veve ! Veve ! N' ouzez ket piv zo war ar c'hae ? Pik-Chupenn kamm !...

- Oi !... N' out ket bet gwelet gantañ ?

Eus al lec'h e oant, ne verzed na porzh, na lestr, na den. Nemet garennoù ar gwez hag an delioù glas. Mes n' eo ket mui daou louarn eo a oa o kas anezhi e Koad Karmez ; daou wiñver spontik ha war-c'hed, ne lavaran ket, prest da skampañ, aon leun o c'hof na zeuje Pik-Chupenn, kement ha koll e benndevzh, da gas e dreid tre betek laez ar c'hoad.

252

Ne fiñvjont ken diouzh o repu, ken na sonas kloc'h ar Frered.

Me lavar ivez ; petra en doa ar c'hemener-laou-se da zont da straniñ war ar c'hae, e-lec'h bezañ gant e labour en e di ?

(Da genderc'hel.)

Ul labour ramzel evit ar brezhoneg

Labour Gwalarn an hini eo.

Pa voe ganet Gwalarn edo al lennegezh vrezhonek izel-izel, enket e tachenn strizh ar c'horn-bro ha, da venveg dezhi, rannyezhoù berrek, diemglev ha distudi.

Dre bellaat ar rannyezhoù ha degemer ur stumm unvan, reizh ha stuziet-pizh e voe savet kerkent gant Gwalarn, e-lec'h an trefoedadoù-pobl, ur yezh a sevenadurezh, ha hi, war un dro, ur yezh a hengoun, pa zalc'h gant roudenn ar brezhonegkrenn o steudiñ betek ennomp dre an Tadoù Maner, Gregor. ha Pelleter hag Ar Gonideg.

*

Gant ar benveg-se petra en deus graet Gwalarn ?

1) Digoret en deus d' ar Vreizhiz, bac'het en o broig, prenester war ar bed-holl, ha tarzhet un andon builh d' o lennegezh, dre droidigezhioù diwar pennoberennoù al lennegezhioù estren. Kelennusat dreist-holl, er c'henver-se, an troidigezhioù a-ziwar al lennegezhioù keltiek. Dre Walarn e teuomp da c'houzout un dra bennak diouzh ar yezhoù kar d' hor brezhoneg ; adskoulmañ a reomp ar c'hevre speredel etrezomp hag hor c'henouennidi a Iwerzhon, a Gembre hag a Gernev Breizh-Veur.

Ur meneg a dleomp amañ, etre an holl skridoù diwanet diwar hadenn Walarn, da skridoù gouizieki ha dudius Meven Mordiern : Sketla, Lueoz an Doueed, Logotigiakos, Huñvreoù Sant-Helori, a sav betek andon rik an Hengeltieg.

Ur meneg-dreist ivez d' al lusk sebezus roet d' hor c'hoariva. Dre vont diwar skouer Iwerzhon en deus Gwalarn nevesaet hor c'hoariva brezhonek a oa sac'het, d' ar mare, pe en « drajedienn » a c'hiz kozh, pe er « pezhig-patroniezh » dibouez. Diouzh patrom ha spered keltiek en deus krouet Gwalarn ur c'hoariva nevez, hag eñ eeun, aes-splann ha trivlius-tre.

254

2) E ser gant al lennegezh e voe roet tro d' ar Ouiziegezh.

Ken emsav eo yezh Walarn d' an diskleriadurioù gouiziegezhel ha d' an taolennadurioù a lennegezh. Enni ez eus bet savet studiadennoù a ouiziegezh uhel diwar-benn Istor at Bed, ar Voudaadegezh, ar Ventoniezh, hag all. Hag, ouzhpenn, pennadoù a vurutellerezh poellet-don a-zivout lennegezh hag arzoù-kaer. Dreist-holl, displegadennoù kelennus da emsaverien hor Broadelezh, evel ar Studiadenne war an Denmark gant Roparz Hemon, hag ar Prederiadennoù gant Meven Mordiern.

3) E park Deskadurezh ar Yezh en deus digoret Gwalarn e c'hounidusañ ero. Meulet em eus ijinadenn ar « Brezhoneg eeun », anezhañ evel un derez pazennet-aes da ziraez ar Yezh lennegel. Evit deskidi ar Skol-vrezhonek emeur o tisplegañ un ijinadenn all : ur c'hoari kartoñsennoù eo a zeu gantañ da ziduell studi treut ha skuizh ar gerioù hag ar reolennoù.

Dre ma 'z a an deskad war-raok gant e studi e kav levrioù e-leizh diouzh ma vez ezhomm : kentelioù ha pleustradennoù, geriadurioù ha yezhadurioù. Ha kemend-all ivez evit ar c'hembraeg. Heuliet e vez bremañ e Skol-Veur Roazhon Yezhadur kembraek Abeozen embannet gant Gwalarn a-gevret gant troidigezhioù eus an talvoudusañ. Bez' e c'hell lennerien Walarn kemer zoken un tañva eus yezh ha lennegezh Kernev Breizh-Veur dre ur studiadenne gant Roparz Hemon diwar ur pezh-c'hoari kernevek kozh « Seth hag Adam ».

*

Hag e talc'h bepred Gwalarn gant e labour ramzel na gavfed ket e bar dre Euzopa a-bezh. Un dlead d' an holl Vreizhiz her skorañ ha selaou ouzh ar galv-mañ a lennan en unan eus e niverennoù diwezhañ :

« E-pad ar bloaz 1939 e rank Gwalarn kavout mil koumananter nevez.

Mil koumananter nevez, nebeut a dra eo, hag e tleont bezañ kavet.

C'hwi, lenner Gwalarn, a c'hell kavout dimp, mar karit, unan, daou, tri, zoken dek koumananter nevez.

Komzit hepken eus Gwalarn. »

F. VALLEE, 1939.

O GOPR O DEUS BET

REU'ZC'HOARI gant YOUENN OLIER

Tud ar c'hoari :

YANN : brogarour euzkarat, 40 vloaz.
 TEREZA : e wreg, 35 vloaz.
 PERIG : o mab, bloaz hanter.
 VISANT.: o mab, seizh vloaz.
 FAÑCH : o mab, nav bloaz.
 PAOL : o mab, pemzek vloaz.
 JAKEZ : mignon da Yann.
 RENER ul labouradeg.
 RENER ar strollad « Nerzh ha Koroll ».

An darvoudoù a c'hoarvez e 1953 en Euzkadi dindan gouarnerezh Franco

Arvest kentañ

Ar c'hoarilec'h a ziskouez ur sal vras a dalvez war un dro da gegin ha da sal-studi. Emañ al lien o sec'hiñ a-us d' ar fornigell. E penn all ar sal ez eus astelloù-levrioù hag un daolskrivañ strobet gant kelaouennoù a bep seurt ha paperennoù dornskrivet. Emaomp e bro-Euzkadi dindan ar Spagn.

TEREZA (o wriat emañ). - Kousket eo c'hoazh ar vugale ?

YANN (emañ o lenn ur gazetenn en ur isverkañ bep an amzer). - Emichañs int kousket.

TEREZA. - Pet eur eo bremañ ?

YANN. - Pebezh goulenn ! Gouzout a rit mat : Eizh eur bennak. (Sevel a ra diouzh e vurev.) Dav e vo din mont e kêr tuchantik marteze em bo labour hiziv. Asuret eo bet din e kavin kazi sur...

TEREZA (o huanadiñ). - Peseurt micher a gavot, lavarit din 'ta : ur plas beilhour-noz, diwaller-ar-re-sod, torrer-mein...

YANN. - Ma vijen bet marc'hadour-moc'h...

TEREZA. - Setu, n' oc'h ket gouest da gaout ar vicher-se zoken... Diegus da sabatuiñ oc'h.

YANN. - Roit peoc'h din, mar plij. (Mont a ra betek an nor, neuze distreiñ ha mont da welc'hiñ e zaouarn er sink. Outañ e un.) Al listri n' int ket bet skaotet... (Sellout a ra endro dezhañ : aet eo e wreg da ober war-dro ar vugale er gambr all. Gervel a ra.) Tereza ! (Dont a ra houmañ gant ur pallenn-gwele war goubl he brec'h.) Sellit : n' eo ket bet graet ar skaotachoù.

TEREZA. - N' eo ket dav ober reuz evit se : re skuizh e oan dec'h da noz. Pelec'h edoc'h c'hwi aet ? D' ur vodadeg bennak evit ho strollad. Me ' respont deoc'h emamp en ur stad divalav abaoe m' hoc'h eus graet dilez-labour.

257

YANN. - Roit peoc'h din. N' oc'h ket evit kompren netra. (Goude chom dilavar e-pad ur pennad.) N' hoc'h eus ket ezhomm un dra bennak ? Mont a ran e kêr. Ne vo ket dav deoc'h mont er-maez evel-se.

TEREZA. - Gortozit 'ta : ar vugale a rankan dihuniñ da gentañ.

Dont a ra ur bugel eus ar gambr all ; ar vamm a zoug ur c'hrouadur bloaz hanter war he barlenn ; lakaat a ra anezhañ en ur c'havell e-tal ar fornigell ; klemmuskat a ra ar bugel ; Tereza ne daol ket evezh ha distreiñ a ra er gambr.

YANN. - Deuit amañ, va zammig krouadur. Grit ur bouch din : kousket mat hoc'h eus ?

VISANT. - Petra, Tadig ?

Bazailhat a ra.

TEREZA (o tont, imor enni). - Pebezh bec'h a zo gant ar vugale-mañ : an dilhad a felle din lakaat da hemañ a zo gleb. A-benn ar fin n' em bo ket kreziou sec'h da wiskañ ar vugale. Ma vije ur porzh amañ da vihanañ... ne c'heller lakaat netra da sec'hiñ. (D' he gwaz.) Ur vezh eo bevañ gant pevar bugel e-barzh ar c'hozh ti-mañ e-lec'h n' eus na dour na priveziou zoken. Pa soñjan e oa bet kinniget deoc'h ur ranndi pemp pezh e-barzh ur savadur nevez hag hoc'h eus nac'het, ne gomprenan ket.

YANN. - N' oamp ket evit paeañ priz ar feurm : gouzout mat a rit.

TEREZA. - O ! Gouzout a ouzon ar gentel-se, bezit dinec'h. N' eus forzh, mouneiz a vez kavet da reiñ d' an Emsav, da brenañ butun, da ober an aluzen da hemañ, da hennezh, da henhont... ar vrogarourion (o c'hoapaat), da nesañ, evel ma lavarez, an dud droch-se o deus bevet keit all diwar da goust. (O sellout a-benn ouzh he gwaz.) Ni, n' omp ket da nesañ marteze ? (Yann a hej e zivskoaz hag a ya betek ar fornigell da danañ ur sigaretenn ; ar vamm a stag da ober war-dro Visant.) Hastit 'ta : lakait ho loeroù buan, poent eo mont d' ar skol. Grit bec'h dezhi 'ta.

258

YANN (o tostaat ouzh kavell ar c'hrouadur). - Ne welit ket eo klañv hemañ ?

TEREZA , goude chom dilavar e-pad o sellout ouzh ar bugel). - Petra a c'hoari ganeoc'h, Perig ? (Oc'h ober lazic dezhañ.) Graet e vo noilhig deoc'h ? (Luskellat a ra anezhañ.) Pelec'h hoc'h eus droug, lavarit 'ta. (Perig a hej e benn en ur glemm ; treiñ a ra Tereza war-du he gwaz.) Marteze eo grevus ar c'hleñved-mañ. Terzhienn en deus Perig, ne denn ket mat e anal... Ne gav ket deoc'h e ve furoc'h mont da gerc'hat ar mezeg diouzhtu ?

YANN (ne respont ket kerkent). - Biskoazh kemend-all ! N' eo ket ar wech kentañ eo klañv ar vugale...

TEREZA. - Pa lavaran deoc'h eo gwall glañv hemañ : ne fell ket deoc'h morse selaou ac'hanon.

YANN (furchal a ra a-dreñv ar fornigell). - Pelec'h emañ ar yalc'h ? Hag ar sac'h-ler ?

TEREZA. - Setu ar yalc'h. N' ouzon ket e pelec'h emañ ho sac'h-ler ?

YANN. - N' eus ket tu da gavout netra en ti-mañ. Ar vugale o deus saket anezhañ en toull-glaou e-giz en devezh all emichañs. Ne ziwallit ket a-walc'h memes tra.

TEREZA (faezh). - Peoc'h, mar plij. Setu ar yalc'h.

YANN (goude teurel ut sell er yalc'h). - Setu holl pezh hon eus a gav din : ne

chom ket kalz a dra. Petra a fell deoc'h e prenfen gant kement-se a vouneiz. N' eo ket hiziv e prenimp kig. Ha c'hwi a garfe...

TEREZA. - M' ho pije prizet ober eurvezhioù-ouzhpenn p' ho poa labour e vije bet aesoc'h gortoz ken ho pije kavet ur plas all.

259

YANN. - Ne fell ket din bezañ ur sklav. Traoù all pouezusoc'h am eus d' ober.

TEREZA (c'hwerv). - Sur mat, amzer a fell deoc'h kaout da redek : a-walc'h eo din bezañ ur sklavez.

YANN. - Forzh penaos ne c'hellan ket mont da gerc'hat ar mezeg.

TEREZA. - Mezh eo deoc'h kaout diegi da zispign ur gwenneg evit yec'hed ho pugale : un den digalon oc'h.

YANN. - Pa lavaran deoc'h...

TEREZA. - A-benn daou pe dri devezh ho po ho kopr-dilabour : lavarit hoc'h eus disoñjet ar yalc'h er gêr. N' eo ket ar wech kentañ e prenimp e termen. Ret eo d' ar mezeg dont amañ da gentañ.

YANN (oc'h ober ur c'hruz d' e skoaz). Disoñjal ar yalc'h er gêr ! Krog int da anavezout an diskan. Alo ! Mont a ran, lakaat a rin an traoù e traoñ an diri. N' em bo ket amzer da sevel.

TEREZA. - It da gavout ar mezeg, Yann : an dra-se a zo ar pep pouezusañ evit an ampoent.

YANN. - Mat, mat, grin, m' am bez amzer. (War-nes serriñ an nor.) Kenavo.

Klevout a reer ar c'hrouadur o krial.

Eil arvest

Ur burev. Adreñv un daol-skrivañ e verzer Jakez, ur paotr oad gant Yann o labourat. Lunedoù alaouret a zoug. Tarvoal eo. Ur strobard a zo digor dirazañ. Armelioù-renkañ e metal gwer a zo lakaet e-kichen ar prenestr.

260

JAKEZ (o tigeignañ pa zeu tre Yann). - Erru out a-benn ar fin !

YANN (oc'h azezañ). - Bez e c'hellin gwelout ar Mestr diouztu ?

JAKEZ. - Me ' gred emañ ouzh da c'hortoz.

YANN. - Ar plas-se am bo d' az soñj ?

JAKEZ. - Ur sizhun zo em bije touet. 'M eus aon en deus graet un enklask diwar da benn abaoe derc'hent dec'h...

YANN. - P' am eus kejet gantañ ar wech diwezhañ e oa bet madelezhus evidon : prest e oa da gemer ac'hanon.

JAKEZ (o termal). - N' az pije ket dleet en em ziskouez evel m' ac'h eus graet e-kerz an dilez-labour diwezhañ.

YANN. - Ret e oa da unan bennak hen ober. N' eo ket posupl e ve nac'het reiñ labour d' un tad a familh.

JAKEZ. - Fraziañ a rez o krediñ an dra-se. Ne fell ket d' ar Renner kaout trubuilh gant ar pennadurezhioù. Ouzhpenn-se ne blij ket dezhañ hor menozioù, kasoni en

deus ouzh ar vroadelourion. Gwell e vo gantañ, em eus aon, en em glevout gant ur paotr yaouank a zo deut d' e gavout dec'h goude kreisteiz.

YANN. - N' eo ket posupl, a lavaran dit. Gwelout a rez an traoù bepred war o zu fall. Sañset ez eo un den devot, un ezel eus « Opus Dei ».

JAKEZ. - Mat. Gwelout a ri da unan. Me ' felle din lavarout dit en a-raok betegout na vijes kerseet.

YANN (goude bezañ chomet dilavar e-pad ur pennad amzer). - P' emeon ganti, daoust ha dont a c'helli d' ar vodadeg evit ar Strollad fenozh ? Te ' oar ez eo bet adsavet dre guzh bloaz zo bremañ.

JAKEZ. - N' eo ket dav dit kontañ warnon.

YANN. - Perak ?

261

JAKEZ (gant ur jestr o tiskouez ar skuizhnezh). - N' eus ket tu d' ober netra ; re greñv eo hon enebourion. Echu eo: koll omp. Ouzhpenn-se n' eo ket va gwreg ali ganin.

YANN (o c'hoarzhin, disprizus). - N' out ket ur babig evelato, me 'soñj din. N' ac'h eus ket da sentiñ evel ur c'hrouadur.

JAKEZ (feuket) . - N' em eus ket da sentiñ ouzhit kennebeut. Bennozh Doue dit evit da aliou.

Yann a ra ur c'hruz d' e skoaz.

JAKEZ (o sevel diwar e gador). - Me ' gred eo erru ar Mestr. Mont a rin da c'houlenn outañ hag eñ e c'hell da zegemer.

Trede arvest

Burev ar rener. Un daol-skrivañ hir dalc'het gant strobadoù. Ur groaz a zo stag ouzh ar voger. Tev ha souchet eo ar Rener : dougen a ra ur gwiskamant e mezher du ; lunedoù skant teñval a zo dezhañ. Pa zeu tre Yann ez a betek ennañ ha stardañ kalonek e zorn.

AR RENER. - A ! Aotrou ! Pegen laouen ez on ouzh ho kwelout ! Penaos emañ ar bed gant ho pried hag ho pugale ? (O tiskouez dezhañ ur gador.) Azezit 'ta, m' ho ped.

YANN. - Mat eo ar bed gant va fried ha va bugale, Aotrou Rener.

AR RENER. - N' ouzoc'h ket pebezh pinvidigezh en deus roet deoc'h an Aotrou Doue : Bugale, kement-se ne c'heller ket prenañ gant aour nag arc'hant, Aotrou !

YANN. - An dra-se a zo gwir, Aotrou Rener.

262

AR RENER (o frotañ gwerennoù e lunedoù). - Emaoc'h atav dilavour, Aotrou ?

YANN. Ya, Aotrou. Me ' grede...

AR RENER. - Gwelet em eus mignoned nevez zo : marteze a-walc'h o devo ur plas da ginnig deoc'h a-benn ur pennad amzer, tri pe bevar miz, a gredan.

YANN (saouzanet). - Prometet ho poa din koulskoude....

AR RENER. - N' hoc'h eus ket intentet mat va c'homzoù, em eus aon, Aotrou. Siwazh, ret eo din strishaat an dispignoù. A galon laouen em befe ho kemeret m' am bije un implij vak e-barzh va labouradeg. (Dilavar.) Mantret on, Aotrou, chomet on nozvezhioù pad hep kousket ha n' oufec'h krediñ pegen glac'haret on.

(Oc'h huanadiñ.) Ar wirionez a lavaran deoc'h.

YANN (o tasprezeg). - Klevet em eus ho poa roer labour dec'h d' un den yaouank dizemez.

AR RENER. - Koñchennoù ! Piv en deus kontet deoc'h an dra-se ? Nann, trawalc'h a zispignoù am eus, a lavaran deoc'h. Marteze e vo dav din kas kuit implijidi am eus a bell' zo. Tenn eo an aferioù, Aotrou.

YANN (taer). - Bugale am eus-me da vagañ Aotrou...

AR RENER (krenn). - Selaouit, Aotrou. Ne felle ket din ho feukiñ met va rediañ a rit da gomz krenn-ha-krak ouzhoc'h. Torret eo bet va fenn ouzhin gant ur mignon en doa hoc'h erbedet. Diskleriadurioù am eus bet diwar ho penn avat : me ' oar mat n' oc'h ket gouest evit al labour am befe da reiñ deoc'h.

YANN. - Me a oar mat ivez perak e nac'hit ouzhin ar plas-se, Aotrou. Me ' zo un emrener euzkarat, 'keta, gouezet hoc'h eus e oan bet kaset kuit da heul an dilez-labour-diwezhañ.

263

AR RENER. - Euzkadi... Ar Vro Gozh... Yaouank oc'h c'hoazh, Aotrou, me ' gred. Mat tre, mat tre eo kement-se, met gouzout a rit n' eo nemet un huñvre a c'helled ober a-raok pe e-pad ar brezel. Bremañ eo echu avat. Ar gouarnamant en deus soñj penaos o deus an emrenerion kenlabouret gant ar gomunisted zoken evit ar yezh. (Goude tevel.) Laoskomp an dra-se avat : forzh penaos n' eo ket tamm ebet abalamour da se n' em eus ket labour da reiñ deoc'h.

YANN (izel e vouezh): - Soñjit evelato e pebezh stad emañ, Aotrou Rener. Ne gavin ket labour er gêr-mañ. N' on ket evit divroañ gant bugale : ne gaver lojeiz e neb lec'h.

AR RENER. - Alo, arabat duañ an traoù : labour a gavot, me 'zo sur, ma klaskit mat. Lavaret em eus deoc'h e anavezan tud a zo prest da reiñ ur plas deoc'h. Ma vez dav hoc'h erbediñ, prest on d' hen ober evit reiñ un taol skoaz deoc'h.

YANN (chom a ra dilavar da gentañ. Uvel). - Aotrou Rener, ne fell ket din ho lakaat d' ober ho soñj en-dro... Hogen emañ va gwreg o tougen adarre. Laoskit ac'hanon da labourat en ho stal e-doug un nebeut mizioù. Prometiñ a ran deoc'h...

AR RENER (o vont war e gomz). - Siwazh, Aotrou, n' eus ket tu, pa lavaran deoc'h. (Mont a ra betek an nor ha digeriñ ; lakaat a ra e zorn war skoaz Yann pa dremen.) Alo, va mignon, ne ranker ket fallgaloniñ, ret eo kaout fiziañs en Aotrou Doue, ne zilezo ket ac'hanoc'h. Me ' vo ar c'hentañ d' ho sikour, kontit warnon.

YANN. - Bennozh Doue, Aotrou Rener.

Mont a ra kuit o stouiñ e benn.

AR RENER (e unan). - Biskoazh kemend-all ! Ar re-mañ a gred eo dleet pep tra dezho war zigarez o deus bugale. A ! Poent eo din skrivañ d' egile evit divizout pe da vare e krogo da labourat.

Azezañ a ra ouzh e daol-skrivañ ha krediñ en e stilo.

264

Pevare arvest

Emañ ar vugale ouzh taol o tebriñ merenn-vihan hag o mamm o ledañ amann war o bara.

FAÑCH. - Un tamm bara c'hoazh, mar plij, mamm.

TEREZA. - N' hoc'h eus ket echu debriñ an hini am eus roet deoc'h.

FAÑCH. - Visant en deus kemeret va hini.

VISANT. - N' eo ket gwir, laosket az poa anezhaiñ war an daol. Gaou a lavarez.

TEREZA. - Ehanit da dabutal er mod-se. Bara a vo roet d' an holl evit ar wech-mañ. Ne rankfec'h ket ober kement a drouz p' emañ gwall glañv ho preur bihan.

Pempvet arvest

D' ar mare-se e tegouezh Yann, liv ar skuizhnezh en e gerc'henn. Mont a ra ar vugale da gej outañ ha pokat dezhañ.

FAÑCH ha VISANT. - Demat, Tadig.

Fañch a zegas botoù-danvez d' e dad hogen nac'hañ a ra Yann o lakaat.

YANN. - N' em eus ket ezhomm, Bennozh Doue dit, kas anezho en-dro.

FAÑCH. - Mamm, erru eo Tadig.

TEREZA. - Me ' wel a-walc'h. Hastit buan da zebriñ. (Ouzh he gwaz.) Pegen diwezhat oc'h bet !

265

YANN. - Ya, aet on e meur a lec'h da glask ur plas. Bez e oa ur vodadeg ouzhpenn-se : dav eo bet din mont.

TEREZA. - Me ' soñje din ivez.

Sevel a ra ar vugale diouzh taol.

FAÑCH. - Mamm, echu eo merenn-vihan ganeomp : koñje hon eus da vont er-maez ?

TEREZA. - It da c'hoari, ma karit hogen diwallit d' ar c'hirri-tan ha deuit en-dro a-benn seizh eur.

C'hwec'hvet arvest

Yann a zo azezet ouzh taol : lakaet eo e benn gantañ etre e zaouarn. E wreg a gemer ur gador hag a zeu d' azezañ en e gichen.

TEREZA. - Yann, petra a zo c'hoarvezet ganeoc'h ? Klañv oc'h ?

YANN (goude ober ur sell outi). - Nann, n' on ket.

TEREZA. - Marteze oc'h en em skuizhet re. Arabat eo ober re a drama war un dro. Dav eo deoc'h damantiñ d' ho yec'hed : ezhomm am eus ac'hanoc'h, c'hwi ' oar.

YANN. - Me ' oar.

TEREZA. - Perak ne respontit ket ? Fachet oc'h ? Gwall skuizh e oan d' ar beure-mañ : ret eo deoc'h va digareziñ maz a droug ennon a-wechoù.

YANN (o sevel trumm e benn). - Perak hoc'h eus kaset er-maez ar vugale ? Ne blij ket din an dra-se, gouzout mat a rit. Emaint o c'hoari aze gant ur vandenn lakepoded hag int o trailhañ luc'haj a-hed an deiz.

266

TEREZA (o kilañ). - Yann, n' eus ket tu, da zerc'hel anezho er gêr : mont a rafec'h sod ma rankfec'h chom ingal ganto.

YANN. - Ar vugale-mañ a zo habask tre. Ne lavaran ket kemend-all eus hor mab

henañ.

TEREZA (aet da dal ar gornigell). - Daoust hag aet oc'h da c'houlenn ar medisin ? Perig en deus atav tost da nav derez ha tregont terzhienn hag ar memes paz divalav a zo gantañ.

YANN (o pouezañ). - Diskleriet em eus deoc'h endev n' oan ket evit sentiñ ouzh ur vaouez kollet ganti he skiant-vat. Ar c'hrouadur-mañ en deus bet meur a wech kement a derzhienn. (Mont a ra betek ar gornigell ha kregiñ er cheftalenn.) Kafe a zo ?

TEREZA. - Bez ez eus. Setu ur volenn.

Mont a ra betek ar ganastell ha degas dezhañ.

YANN. - Ouzhpenn-se n' eo ket mui poent difoeltriñ moneiz : n' on ket deut a-benn da gaout ar plas a gave din em bije.

TEREZA (saouzanet). - Va Doue ! sur e oac'h koulskoude... Lavaret ho poa din.

YANN. - E-giz-se emañ.

TEREZA. - Va Doue, petra e teuimp da vezañ ?

YANN. - N' ouzon ket muioc'h egedoc'h.

TEREZA. - Ha lavaret hoc'h eus ho pije pemp bugel hep dale ?

YANN. - Lavaret em eus : mezh am eus o c'houlenn truez atav evel un torfetour. Ma kredez e reont forzh...

TEREZA. - Peseurt digarez en deus roet dit ?

267

YANN. - Ne vern ket : ne vefen ket gouest evit al labour en defe bet da reiñ din.

TEREZA (goude en em soñjal). - Me ' zo sur eo bet nac'het ar plas-se ouzhoc'h en abeg d' ho menozioù ha d' ar pezh hoc'h eus graet e-pad an dilez-labour diwezhañ. Dleet ho pefe diwall.

YANN (hegaset). - Me ' oar.

TEREZA. - Perak n' hoc'h eus ket gortozet ?

YANN. - Piv en dije graet al labour em lec'h ? Ezhomm a oa ac'hanon : ne c'hellen ket nac'hañ.

TEREZA. -- Dalc'hmat e teu ar memes sorc'hennoù ganeoc'h : ar re all o deus gortozet a-walc'h. Ar re all n' oa ket ezhomm anezho marteze ? Sellit ouzh ho mignoned : deut int a-benn, graet o deus berzh, pinvidik int. N' int ket bet sod evelloc'h : en em guzhet o deus.

YANN (diskenn a ra ur banne gwin dezhañ e unan hag evañ anezhañ, marlonk). - Komz a rit adarre e-giz ar bolised : kemend-all a zo bet lavaret din ganto d' ar wech diwezhañ m' em eus bet afer outo.

TEREZA. - Na evit ket er mod-se, Yann : an dra-se a ra droug deoc'h.

YANN (evañ a ra a-nevez ha torchañ e ziweuz gant kil e zorn). - Marteze o deus graet berzh, evel ma lavarit, met traiset o deus o bro. Brezel a zo, petra a fell deoc'h. Pep hini en em gann er renk m' emañ.. Emaon er renk kentañ : ret eo da lod en em aberzhiñ. Daoust ha kompren a rit ?

TEREZA. - Kompren mat tre a ran. (O skrignal.) En em aberzhiñ ! Ar re all

kentoc'h ! Me an hini a zo bet aberzhet atav. Abaoe maz on dimezet peseurt leveneziou am eus bet ? E-giz ur sklavez on : stag on ouzh ar vugale-mañ, n' on ket evit mont diouto. N' em eus sulvezh ebet : bemdez e rankan, fardañ boued, gwelc'hiñ al lien, kempenn an ti, kiañ bepred. N' em eus ket arc'hant da brenañ din ur sae hepken ; dalc'hmat en dienez, dalc'hmat en anken o c'hortoz fin ar miz, pa ne vezan ket enkrezet o krediñ e viot harzet un deiz gant ar polis. (Dilavar.) E-keit-se (azezañ a ra) e vezit c'hwi o foetañ hent kerent ha ma c'hellit kaout un tamm amzer vak, o labourat evit an Emsav, e-giz ma lavarit. Me avat a chom va unan penn e-tal an oaled, evel un intañvez, hep den war va zro : ne zeuit amañ nemet evit debriñ ha kousket e-giz ul loen d' e ched.

268

YANN. - Kement-se eo ar stourm.

TEREZA. - Ar stourm ! Me anavez re all a soñj dezho ez int koulz brogarourion ha c'hwi, ha gwell zoken peogwir ez int furoc'h, emezo. Ar re-se a weler o pourmen e kirri-tan, kemer a reont perzh en holl ouelioù a-berzh-stad, medalennoù ha plasoù mat o deus, den ne glask trabas outo. Perak ne rit evelto ? Gwreg ha bugale deoc'h, piv a c'hellfe tamall ouzhoc'h ?

YANN. - Skuizhus eo selaou ac'hanoc'h. Tavit, mar plij.

Dilavar. Adarre e klever ar c'hrouadur o leñvañ. Mont a ra Tereza da welout anezhañ ha distreiñ, morlivet.

TEREZA (a vouezh izel). N'eo ket poent rendaelañ. Yann, siwazh. Ret holl eo deoc'h mont da gerc'hat ar mezeg diouzhtu. Gwashoc'h eo Perig.. Lavaret e vefe emañ o vont da vougañ...

D' ar c'houlz-se eo digoret trumm an nor.

Seizhvet arvest

Paol ne rann ger o tont en ti ; stlepel a ra e vantell war ur gador.

TEREZA. Paol, marteze e c'hellfec'h distreiñ e kêr bremañ ?

269

PAOL. - D' ober petra, mamm ?

TEREZA. - Da gerc'hat ar medisin evit ho preur bihan a zo gwall glañv.

PAOL. - Peseurt chomlec'h, mamm ?

YANN (droug ennañ). - Tereza, lavaret em eus deoc'h ne oa ket dav dispign arc'hant pa ne vez ket ezhom. N' eo netra ar c'hleñved-se : ur pennad sifern bennak. N' eus ket ezhom kalz tra evit reiñ terzhienn d' ur c'hrouadur.

PAOL. - C'hwi a zispign a-walc'h a arc'hant a-hend-all, a gredan...

YANN (o sevel trumm en e sav). - Bez e c'hellfes bezañ seven. Ouzh piv e komzez ?

TEREZA (ouzh Yann). - Laoskit anezhañ 'ta ! Gouzout mat a rit penaos emañ.

YANN. - Eveljust emaoc'h oc'h harpañ anezhañ, me ' wel mat an dra-se. Hemañ a rankfe teurel pled ouzh pezh a lavar memes tra. Piv a c'hounez bara dezhañ amañ ?

PAOL (dichek). - C'hwi a c'hounez bara din ?

YANN. - Amprevan ! Me ' friko ac'hanout...

Mont a ra war-du ennañ. Paol avat a dec'h prim dioutañ hag a ya betek an nor.

TEREZA. - Chomit amañ, Paol. Da belec'h emaac'h o vont ?

PAOL. - Petra 'm eus d' ober en ti-mañ : va zad ne gar ket ac'hanon.

TEREZA. - Da belec'h emaac'h o vont ? Chomit amañ, me ho ped.

PAOL. - N' eo ket dav klask derc'hel ac'hanon amañ, mamm...

270

YANN. - Kerzh 'ta, didalvez, ha ro peoc'h deomp. Azezañ a ra en-dro.

PAOL. - Kenavo. Bezit dinec'h evidon, mamm.

Mont a ra kuit. Klevout a reer ar c'hrouadur klañv o leñwañ adarre er gambr all. Sevel a ra Tereza ha mont da gemer he mantell. O treiñ ouzh he gwaz.

TEREZA. - Dleet ho pefe lezel Paol da vont ; me a ranko mont neuze...

D' ar c'houlz-se e skoer ouzh an nor.

Eizhvet arvest

YANN. - Deuit tre.

Dont a re tre Jakez.

JAKEZ. - Demat da holl dud an ti-mañ.

YANN. - Demat ! Azez 'ta. Evit petra out deut ? Pell zo n' out ket bet gwelet amañ. Bez az po ur banne ?

Kregiñ a ra er voutailh gwin.

JAKEZ. - Bennozh Doue dit, n' em eus ket ezhom. (Oc'h astenn ur pakad da Dereza.) Dalit, setu ur pakad limigoù evit ar vugale.

TEREZA. - Trugarez, Aotrou Etchegeri. Ne oa ket dav e gwirionez ober dispign evito.

JAKEZ. - E pelec'h emañ ar vugale ? Kejet em eus gant ho mab henañ o tont amañ. Pegen kresket eo : ken buan all n' em befe ket anavezet anezhañ.

271

TEREZA. - Emañ an holl vugale er-maez, Aotrou Etchegeri. N' eus nemet an hini bihanañ er gêr ha klañv bras eo.

YANN. - Ya, fall eo an traoù ganeomp. Biskoazh n' eo bet gwashoc'h hor stad. Te ' oar petra a zo c'hoarvezet ganin tuchantik.

JAKEZ. - Me 'm boa lavaret dit. Re a fiziañs ac'h eus en dud.

YANN. - Marteze.

JAKEZ. - Setu perak 'on deut ivez. Anavezout a rez ar strollad sevenadurel a zo bet savet pemp bloaz zo « Nerzh ha Koroll ». Klevet em eus bremaik e oant o klask ur sekretour da blediñ gant ar bruderezh. N' eus dañjer ebet da zoujañ eno. Ar re-mañ en em harp war an Iliz hag ar Gouarnamant, met brogarourion int memes tra, dre zindan, eveljust. Ar plas-se a vefe mat a-walc'h, koulz hag ar pezh ac'h eus kollet atav. Ouzhpenn-se e plijfe dit al labour, me zo sur. Abaoe m' eo bet lamet da blas skolaer n' ac'h eus bet gwech ebet ur vicher diouzh da zoare, ret eo anzav.

YANN. - Bennozh Doue dit : te 'zo ur paotr mat evelato.

JAKEZ. - An dra-se a zo natur tre : n' heller ket lezel un tad a familh evel dout hep labour. Mignoned kozh omp ivez, 'keta ?

YANN. - N' eus forzh : re all n' o defe ket graet marteze.

JAKEZ. - Gwelloc'h e vefe dit mont diouzhtu. Amzer ac'h eus c'hoazh d'e gavout. Gouzout a rez e pelec'h emañ o chom ar Renner ?

YANN (o lakaat e vantel). - Gran. Pet eur eo bremañ ?

JAKEZ. - Pemp eur bennak. Dav eo dit difraeañ.

TEREZA. - Yann, it da gavout ar medisin da gentañ. N' eus nemet an dra-se a gont bremañ.

YANN. - Randoniñ a rit bepred. Labour a ranker klask da gentañ penn, me 'gred. (Ouzh Jakez.) Ar merc'hed a vez atav oc'h en em chalañ evit netra. (Ouzh Tereza.) Perak e rit ar penn teñval-se : c'hoarzhein a zlefec'h o soñjal emañ ho kwaz o vont da gaout a-benn ar fin ar vicher a oa mat evitañ. (C'hoarzhein a ra. Ouzh Jakez.) Dont a rez ganin ? Chom amañ kentoc'h : distro e vin diouzhtu. Kemer un tasad kafe , Tereza a servijo dit.

272

Mont a ra kuit Yann.

Navet arvest

Aet eo Tereza betek ar prenestr. Gwisket eo ganti he mantell. Dont a ra Jakez betek enni.

JAKEZ. - Tereza...

TEREZA (o treiñ trumm he fenn). - Petra a zo ?

JAKEZ (klask a ra pegañ en he dorn). - N' eo ket dav deoc'h, goulenn, Tereza.

TEREZA (prim). - Laoskit ac'hanon, Jakez. Gwelout a rit emañ o vont kuit e kêr bremañ. Ret holl eo din kerc'hat ar medisin va unan rak me 'wel mat ned ay ket va gwaz c'hoazh. (Dilavar.) Lavaret em boa deoc'h koulskoude chom hep dont ken war va zro.

JAKEZ. - Pell a-walc'h em eus sentet ouzhoc'h, Tereza ; ne c'hellen ket mui padout. N' ouzoc'h ket pegement ho karan.

TEREZA (flouroc'h). - Me 'oar, Jakez...

JAKEZ. - Perak oc'h ken kriz em c'heñver, Tereza ; ne c'houlan nemet ho kwelout ur wech an amzer, netra ken, c'hwi 'zo va sec'hed ha va feunteun, n' on ket evit tremen hepdoc'h.

273

TEREZA. - Marteze, me 'gred ac'hanoc'h ; n'on ket diseblant ouzhoc'h, c'hwi 'oar, n' ho kasaan ket. Perak avat klask kaout ar pezh na c'hellomp ket kaout, ar pezh a zo difennet ouzhimp ouzhpenn-se. A ! M' am c'harfec'h e gwirionez ne zeufec'h ket d' am zrubuilhañ evel ma rit, va mignon.

JAKEZ. - Piv ha petra a vir ouzhoc'h da respont d' am c'harantez ?

TEREZA. - Ur gwaz ha bugale am eus...

JAKEZ. - Ho kwaz n' ho kar ket, Tereza ; lavaret hoc'h eus hoc'h unan ne oac'h nemet ur vatezh evitañ ; ho klevet em eus.

Deut eo Tereza da azezañ ouzh an daol : lakaet he deus he fenn etre boziou he daouarn.

TEREZA. - Bugale am eus, ezhomm o deus ac'hanon.

JAKEZ. - Un deiz a vo n' o devo ken ezhomm ac'hanoc'h, Tereza, bezit sur. Ho kuitaat a raint gant levenez. Sellit ouzh ho mab henañ : dija en deus kas ouzh an ti-mañ n' eus joa ebet ennañ. Dimeziñ a ray ho pugale, Tereza, ha c'hwi a chomo gant ur gwaz n' ho kar ket... ma ne wast ket e vuhez hag hoc'h hini a-raok.

TEREZA. - Marteze e lavarit ar wirionez, Jakez, met n' ouzoc'h ket petra eo he bugale d' ur vamm. Ur vaouez ne ne c'hell ket dilezel he bugale ; n' ouzoc'h ket petra eo ar garantez he deus evito, n' ouzoc'h ket, a lavaran deoc'h. Nann, n' eus ket tu, me 'zo serret en un toull-bac'h, n' on ket evit dont er-maez eus va buhez ; a-wechoù zoken e kav din e karan va gwaz... ha padal...

JAKEZ. - Eus an toull-bac'h-se e c'hellit dont er-maez pa garit, Tereza. Me 'zo bet en toull-bac'h e-pad c'hwec'h vloaz ha komprenet em eus petra eo ar vuhez. Foll a-walc'h on bet, folloc'h eget nikun. A ! Me ' respont deoc'h, an hini a zo bet disrannet diouzh ar vuhez e-giz m' on bet e-pad keit all a oar ervat ar priz anezhi. (Kregiñ a ra e daouarn Tereza.) Evit tud ur bed all e sked neuze an heol, e taol ar bleunioù o frond, e c'hoarzh ar merc'hed d' ar sulvezhioù d' abardaez : n' eus nemet un ifern, Tereza, ifern an dud an hini eo, diouzh hennezh e tleomp tec'hout...

274

TEREZA (o pellaat diouzh Jakez). - Lezit me, Jakez, ne fell ket din bezañ direizh.

JAKEZ (o skrignal). - Ankounac'haat a raen ez oc'h ur gristenez vat, Tereza, va digarezit. A-walc'h em eus-me selaouet ouzh koñchennoù ar veleion. A ! Birviñ a raen gant ar gounnar pa ranken mont d' an oferenn en toull-bac'h etre daou bolis he kevout sarmonioù an dud-se diwar-benn ar Spagn kristen ha Franco Salver ar Gristeniezh...

TEREZA. - N' eus ket nemet ar vuhez-mañ koulskoude, Jakez.

JAKEZ. - N' eus nemet ar vuhez-mañ, Tereza. Daoust ha n' hoc'h eus ket desket c'hoazh kentel an dud varv a chom mut da viken. Prederiet em eus a-walc'h dirak korf-marv va zad, nevez zo. (Kregiñ a ra adarre e daouarn Tereza.) Bevomp, Tereza, paz eo poent c'hoazh : warc'hoazh ne vo ket mui ac'hanomp. Ne gomprenit ket n' eus nemedomp er bed, netra nemedomp, n' eo netra kement a zo er-maez ac'hanomp ?

TEREZ. - Ne vevomp ket evidomp hepken, Jakez. Penaos e c'hellomp bezañ evurus pa rannomp kalon ar re a vev war hon tro. C'hwi a zo dimezet ivez...

JAKEZ. - Ma oufec'h, Tereza, pebezh gouelec'h a ludu eo va zi. Va enebourion o deus lamet diganin bloavezhioù a vuhez hag a eurvad ha distrujet o deus va ziegezh. Kollet em eus pep tra. Evit petra ? Evit ar vro, a soñjen neuze. Ha sellit : ne vank nemet bara da dud ar bobl-mañ ha n' eus forzh peseurt mestr a roio dezho. (Dilavar.) Ret eo deomp en em saveteiñ, Tereza, kompren a rit, graet em eus va soñj, divroañ da Amerika ar C'hreisteiz, me ' fell din tec'hout diouzh ar vro-mañ. Skuizh on o vevañ e-kreiz ar gaou, faezh on oc'h ober van da garout ur vaouez a zo deut da vezañ un estrenez evidon, heuget on oc'h ober an neuz da vezañ feal d' ur vro a gasaan evit gounit va bara. A ! Ma fellfe deoc'h, Tereza, e c'hellfemp dibradañ ar mallozh a zo o sammañ hor choug.

275

Klask a ra desachañ Tereza war-du ennañ hogen herzel a ra hounnezh outañ.

TEREZA (e-tal an nor). - Ne c'hellan ket, Jakez. Koulskoude em eus hiraezhet deoc'h alies e-kerz ar bloavezhioù-mañ a reuzeudigezh : c'hwi a zo bet madelezhus evidomp ha frealz hoc'h eus roet din p' am boa ezhomm, deut on d' ho karout tamm-ha-tamm marteze, hep gouzout din... ha padal (o sellout ouzh Jakez)

n' eo nemet huñvre ar pezh a esperit. E karantez va gwaz on bet ivez ha santet em eus hep gellout herzel bezañs tomm ar garantez-se o koazhañ hag o steuziañ a-nebeudoù em c'halon c'houllo. Debret e vefen gant ar morc'hed o soñjal em zud.

Klevout a reer ar bugel o c'hervel. Sevel a ra Tereza da vont da welout ; aet eo Jakez war un dro ganti. Distreiñ a ra Tereza en ur ouelañ. Mantret eo Jakez.

TEREZA. - Gwashoc'h-gwashañ eo ar c'hrouadur-mañ, Jakez, ankeniet on, ne c'hellit ket gouzout pegement, me ' gav din emañ abaoe ar mintin-mañ en ul later nad ay biken da get. Aon am eus rak koll va bugel... (Difronkal a ra.) N' em befe ket dleet chom da selaou ouzhoc'h, Jakez, ranket em befe mont diouzhtu da gerc'hat ar mezeg. Fall on bet, Doue a gastizo ac'hanon marteze...

JAKEZ. - N' oc'h ket fur, Tereza. Chomit amañ, me a yelo da gavout ar mezeg ha me a baeo peogwir n' oc'h ket evit paeañ. Diskiant on bet : ne soñjen mui nemet ennon. Gortozit, me ' vo distro diouzhtu gant ar mezeg.

Mont a ra kuit.

Dekvet arvest

Burev rener ar vreuriezh. Un daol-skrivañ gant levrioù, paperennoù, un ardivink-pellgomz. Kartenn ha banniel Euzkadi e-tal an nor. Luc'hskeudenn rener ar Stad peg ouzh ar voger a-dreñv ar burev.

277

Rener ar vreuriezh a zo azezet ouzh e daol-skrivañ, o lenn lizhiri. Un den hanter-kant vloaz ez eo ; ur bouchig du en deus. Gwilc'hat a ra e zaoulagad hep ehan. Pa sav diouzh e daol-skrivañ e weler ez eo bihan hag izil. Skeiñ a reer ouzh an nor.

AR RENER. - Deuit tre.

Yann a zeu tre. Mont a ra ar Rener betek ennañ, kregiñ a ra en e zorn ha derc'hel peg ennañ tra ma vale.

YANN. - Demat, Aotrou. Soñj hoc'h eus ac'hanon moarvat, kejet hon eus daou vloaz zo e Bilbao, e Kendalc'h...

AR RENER (goude prederiañ). - Mat tre, mat tre em eus, soñj. Ha petra a zo nevez ganeoc'h abaoe ? Hag ho familh ? Penaos emañ ar bed gant ho pugale ? Bamet e oan bet neuze : pebezh euzkareg flour a gomzent ! Un drugar ! C'hwi ' oar kelenn anezho avat : va gourc'hemennoù a ran deoc'h ; n' eus ket kalz en hor bro o deus kement a galon ha c'hwi. (Yann a ra van da brotestiñ.) Eo ! Eo ! Ar wirionez a lavaran deoc'h, Ha ganeoc'h...

YANN. - Setu dres perak...

AR RENER. - O ! E-keit m' emañ ganti... (Klask a ra. ur follenn bennak war an daol-skrivañ.) Marteze e c'hellfec'h rentañ servij deomp evel m' ho poa graet en dro-se e Bilbao. Emaomp e soñj kempenn un abadenn e Guernica er miz a zeu : bez e vo dañsoù, c'hoariva, prezegennoù. Soñjet em eus e c'hellfec'h aozañ un diskouezadeg levrioù euzkarek. (Dilavar.) Dreist-holl, diwallit : arabat degas levrioù zo. Kompren a rit : emeur o c'houzougañ ouzhimp.

YANN. - Sur mat. Ya, bez e c'hellin hoc'h harpañ. Bez ez eus ganin un nebeut skritelloù brav en euzkareg... Graet em boa ganto e Bilbao, soñj hoc'h eus.

AR RENER. - Soñj am eus. Mat tre e vint evit kinklañ ar sal-diskouezadeg. Degasit-i hep mank.

YANN. - Setu avat perak e oan deut...

AR RENER. - Va digarezit. Dalit, setu program an devezh. Ma vez brav an amzer e kav din e teuy e-leizh a dud.

YANN (teurel a ra ur sell war ar follenn). - Ya, dispar e vo an traoù, me 'wel.

AR RENER (kemer a ra ar follenn en-dro. - 'Keta ! (Frotañ a ra e zaouarn.) E-giz-se e teuimp a-benn, tamm-ha-tamm, war-bouez, war-bouez, arabat choual, arabat dispac'hat e-giz ma fell da lod ober, istrogelled pe diskianted. N' eo ket mui ar c'hiz da zisrannañ, a lavaran dezho, sellit en-dro deoc'h, ar bed a zo o vont war unvaniñ, n' eo ken ar c'houlz dispartiañ. (O kregiñ e brec'h Yann.) N' ouzoc'h ket petra eo va soñj-me : me 'gred en deus lezet an Aotrou Doue Euzkadi e-kreiz ar Spagn e-giz ur c'hoell gristen, pa lavaran mat, e-kreiz an toaz. Dav eo kerzhout dorn-ouzh-dorn gant hon amzer. Ne ranker ket bezañ re daer, evit ar yezh zoken ; bepred e lavaran d' an holl re yaouank a zeu d' am c'havout : seul welloc'h e ouezo Euzkariz ar spagnoleg, seul vuic'h e karint o yezh-i. Perak ? Peogwir ne viro ket outo neuze da c'hounit o bara ? (Oc'h hejañ skoaz Yann.) N' eo ket gwir pezh a zisplegan deoc'h, paotr ?

YANN (o termal). - Gwir eo, Aotrou.

AR RENER. - Ret eo da Euzkariz gouzout ar spagnoleg da gentañ : yezh ar vro eo, 'keta ?

Yann ne respont ket.

AR RENER. - Ha dreist-holl, na disoñjit ket plantañ bannieloù spagnat er sal-diskouezadeg.

YANN. - Ne zisoñjin ket, Aotrou. Setu perak avat e oan deut d' ho kavout : dilabour on.

AR RENER. - Biskoazh kemend-all ! Ne ouien ket. Abaoe pe da vare emac'h dilabour evel-se ?

YANN. - Abaoe tri miz, a-c'houde an dilez-labour... Deut on d' ho kavout peogwir e kav din e c'hellit dont war va sikour.

278

AR RENER. - Ober a rin va seizh gwellañ evit ho skoazellañ, a c'hellit krediñ.

YANN. - An dra-se a soñjen. Emaoc'h o vont da c'hoprañ ur sekretour, war am eus klevet...

AR RENER (mont a ra d' azezañ ouzh e daol-skrivañ). - Piv en deus kontet an dra-se deoc'h ?

YANN. - An Aotrou Etchegeri. C'hwi ' anavez anezhañ, me ' gred.

AR RENER (goude chom mut e-pad ur pennad). - Glac'haret on, Aotrou, glac'haret bras : emac'h o vont da gaout ur joa-vil.

YANN. - Perak ? Roet hoc'h eus ar plas-se d' unan all ?

AR RENER. - N' em eus ket. Morc'hed am befe avat o kinnig deoc'h ar plas-se. Ne c'hellfec'h ket bevañ gant ken treut ur pae.

YANN. - Pegement a roit eta bep miz ?

AR RENER. - Eizh kant pesetas.

YANN. - Pa oan micherour en uzinoù Ortegas n' em beze nemet c'hwec'h kant bep miz.

AR RENER. - Marteze a-walc'h. Klaskit prederiañ evelato, Aotrou. Ne c'hellit

kaout ar plas-se. Ne gomprenit ket ket hoc'h unan perak ?

YANN. - Ne gomprenan tamm ebet. A-walc'h a zeskadurezh am eus, skolaer on bet. Gant gred am eus labouret dalc'hmat evit Euzkadi.

AR RENER (habask). - Den ne lavar ar c'hontrol, Aotrou. (Dilavar.) Memes tra, memes tra... Barnet oc'h bet goude ar brezel, (a vouezh izel) ur gudari oc'h bet, 'keta, ha n' oc'h deut a-benn d' en em dennañ nemet a-drugarez da vignoned o doa nac'het kenlabourat gant ar re Ruz. Ya, me 'oar, c'hwi 'oa ur paotrig yaouank diboell d' an ampoent, sur mat... Gwashoc'h zo : n' eo ket c'hwi an emrener euzkarat en deus bet darempred gant paotred eus an tu-kleiz e-kerz an dilez-labour diwezhañ ?

279

YANN (taer). - Hag an dra-se a zle mirout ouzhin da c'hounit va bara ?

AR RENER (gant lid). - Graet eo hor strollad evit saveteiñ Euzkadi, Aotrou, n' eo ket bet savet evit ober an aluzen d' an dud a zo en dienez war o gwall, ma fell din lavarout ar wirionez. Lakaomp e kemerfemp un emrener da sekretour : divodet e vefe hor strollad kerkent gant ar gouarnamant. Intentet hoc'h eus bremañ.

YANN. - Ervat. (Goapaus.) Ha spi hoc'h eus e vo saveteet ar vro gant ho paour-kaezh strollad ?

AR RENER. - Ha c'hwi a gav deoc'h marteze e vo saveteet gant tud diboell e-giz maz oc'h...

YANN (o skrignal). - Ya, emichañs e vo ganeoc'h.

AR RENER. - N' eus nemedomp e gwirionez hag a labour evit Euzkadi.

YANN (diskiantet a-greiz-holl). - Ho labour a zo paeet mat, Aotrou : arc'hant, medalennoù ha plasoù, enorioù ha me oar-me. Me avat n' em eus nemet paourentez evit goprañ ar boan am eus kemeret gant va bro. Klevit : an toull-bac'h, an dismegañs, ar reuzeudigezh, setu va gopr. C'hwi avat flatrerion a vez o spiañ ac'hanomp evit diskuliañ ac'hanomp d' ar gouarnamant, c'hwi a zo paeet mat evit al labour a rit, e-giz ma lavarit.

AR RENER. - Emaoc'h o sodiñ, Aotrou. (Dilavar.) Me wel mat perak. (Huanad.) Kriz eo bezañ dilabour, ya, gwir eo. Dalit, me 'zo o vont da bellgomz d' ur mignon a anavezan mat. (O krediñ er pellgomz.) Un tisavour eo, ezhomm en deus da gaout un tresour...

YANN. - Ne dalv ket ar boan, Aotrou. N' on ket gouest evit ar vicher-se. N' em boa nemet ur vicher, bezañ skolaer, evit se hepken em boa graet studioù. Tennet eo bet ar vicher-se diganin ha n' on ket mui mat da netra bremañ. (O vont betek an nor.) Keuz am eus da vezañ deut d' ho kwelout. Salv ma ne gejin ken ganeoc'h...

280

Strapañ a ra nor war e lerc'h.

Unnekvet arvest

Er gêr adarre. Pa zegouezh Yann emañ Jakez azezet ouzh an daol. Harpañ a ra e benn etre bozioù e zaouarn.

YANN (distronk e zremm). - Dal ! Aze emaout atav, da unan penn. Da belec'h emañ aet va gwreg ?

JAKEZ (o sevel e benn). - Emañ en tu all, er gambr. Deut eo ar medisin.

YANN. - A ! (Dilavar.) Piv a zo aet da gerc'hat anezhañ ?

JAKEZ. - Me a zo aet.

YANN. - A ! Dilavar.) N' eo ket gwellaet d' am mab ?

JAKEZ (o termal). - Toc'hor eo ar bugel... Klañv e oa abaoe dec'h da noz, en deus displeget ar medisin... Droug ar c'hroc'hennou-tag... O vougañ emañ. (Dilavar.) N' em befe ket dleet kas ac'hanout da welout an den-se. Me ' wel ac'h eus graet tro-wenn. Me ' ouie ivez e oa un den digalon.

YANN. - Ya, tro-wenn am eus graet, faziet em eus, n' eus netra da ober gant ar re-se. (Dilavar. Sevel a ra Yann en e sav goude bezañ aet en e goazez.) An dra-se ne vern ket. Evit ar poent n' eus nemet un dra a gont : pareañ va mab. Dall e oan e gwirionez. Mont a ran da welout penaos emañ.

Dont a ra tre er gambr.

281

Daouzekvet arvest

Emañ al leurenn-c'hoari o vont goustad war deñvalaat. Serr-noz a zo anezhi. Dont a ra Yann en-dro stouet e benn. Kerzhout a ra goustad en ur drabidellat. Dic'hwezhañ a ra kreñv.

YANN. - Emañ va mab war e dremenvar, Jakez ! Ar moc'h ! Ar moc'h ! Ar moc'h ! Lazhet o deus anezhañ.

Stagañ a ra da zifronkal.

JAKEZ (war-bouez). - Ni hon eus e lazhet ivez, Yann.

AR STIGN A GOUEZH

Roazhon, 13 a viz Mae 1959.

PREDER

1. - Ar C'heal a Emrenerezh Psikologek, hervez Duyckaerts (Eneoniezh) ;
2. - Moneadur an Anevaled, hervez F. J. J. Buytendijk (Loenenoniezh) ;
3. - An Amzer, an Ec'honder, gant an Drouiz TalHouarn (Usvedoniezh) ;
4. - Dirak an Darvoudoù, gant Herve Kervevan (Politikouriezh) ;
5. - Ur Gudenn Vannouriezh, gant Goulc'hen Pennaod (Jedoniezh talvezet) ;
6. - Ar Spered Relijiel Sumerek en e Endro Usvedel, gant R. R. Jestin (Prederouriezh ar Relijion).

Ur skouerenn (niverenn daougement 500 lur

Koumanant peder niverenn Preder 1.000 lur

Kas an arc'hant da :

Dr ETIENNE, Châteaulin - C. C. P. 16.093-13 Paris

PESKETAER KERC'HOR.

Gant GAB MILIN

Gwechall-gozh e oa e Kerc'hor (e-kichen Brest) ur pesketaer kozh hag e wreg. Hi a oa aet eus a oad da gaout bugale ha n' he devoa bet biskoazh.

Ur bloavezh 'oa fall an amzer, ne bake pesk ebet, hag hemañ ha mont da glask labour e-lec'h all. Kaer en devoa terriñ e gorf ne zastume ket a-vec'h peadra da vevañ, ma tistroas adarre d' e vag, daoust, emezañ, maz eo bihan va gounidoù diouzh va bag, ez int gwelloc'h c'hoazh evit gopr al labour douar a ran.

Hag eñ, un devezh, ha mont. P' oa aet ur pennad er mor, e taol e roued ha pakañ ur pesk alaouret :

« Biskoazh, ha me kozh, eme ar pesketaer, n' em eus gwelet pesk evel hemañ. Un dornad mat a arc'hant a dalv, hag hirio n' em bezo ket kollet va amzer.

- Taol ac'hanon-me er mor !

- Ne rin ket da, eme ar pesketaer, rak pa c'houzout kaozeal e talvez muioc'h c'hoazh.

- Gwell eo dit teurel ac'hanon-me er mor. N' az pezo ket a geuz ha gounit muioc'h evit ouzh va gwerzhañ a ri. »

Sada ar pesketaer ha teurel ar pesk alaouret en dour, hag e roued war e lerc'h er-maez. Ar pesked neuze a verv en-dro dezhañ kement a oa anezho. Tennañ a ra e roued, ha leun ar vag a besked, hag ar pesketaer en-dro d' ar gêr ganto.

Distreiñ a ra war e c'hiz antronoz ha pakañ un eil dro ur pesk alaouret all un tammig brasoc'h eget egile. Hemañ a lavar adarre teurel anezhañ er mor. Ma voe taolet ha karget adarre ar vag a besked a voe gwerzhet ker evel an dro gentañ.

Sada arc'hant d' ar pesketaer paour.

283

An trede devezh hag ar pesketaer ha pakañ ur pesk kaer alaouret ha mont evit teurel anezhañ er mor :

« Arabat eo, emezañ, pesked a-walc'h a baki bemdeiz bremañ hiviziken. Me 'rank bezañ debret. N' eus nemedout ha da wreg avat a c'hell debriñ ac'hanon. Pa vezi aet d' ar gêr e poazhi ac'hanon en dour a laki goude un nebeut e pep korn eus da liorz. Ar skant a roi d' az kazek e-touez he boued, hag an drein d' az kiez, hag ar c'hig a zebri te ha da wreg. A-benn nav miz goude da wreg a vezo dougerez, da gazek ha da giez a vezo leun, hag e korn da liorz e savo div wezennig a vezo ur rozenn hag ur c'hleze war bep hini anezho. Bremañ ne vezi mui paour. »

Hag ar pesketaer gant e besked d' ar gêr. Ober a ra ar pezh a zo bet lavaret dezhañ gant ar pesk alaouret.

Ha sada a-benn nav miz bet dezhañ daou baotr bihan heñvel-buhez o-daou, bet daou gi bihan ha daou ebeul.

Ar pesketaer deut eus a baour da binvidik a gas e zaou baotr d' ar skol.

Deskiñ a reont ha deut bras ha d' an oad a driwec'h vloaz, Fañch, unan anezho, a ya da gaout e dad :

« Va zad, emezañ, me 'm eus c'hoant da vont da vale dro ar vro e-lec'h chom etre Brest ha Kerc'hor. »

Ma roas an tad pemp kant skoed da Fañch hag hemañ a-raok mont kuit dont gant e vreur d' al liorzha da gaout an div wezennig, kemerout unan eus ar c'hlezeier ha lavarout dezhañ :

« Pa weli e vezo gweñvet houmañ ha pleget he fenn ganti betek an douar, neuze e ranki dont d' am c'hask. Ken na veza neuze e vezo arabat dit lavarout ger d' am zad. »

Fañch en em gavet en Naoned a ya da lez ar roue. An dud eus al lez hag ar roue e-unan a gav dezho ez eo hemañ ur priñs, ken kaer eo gwisket koulz ha den, hag ur marc'h eus ar re wellañ dindanañ.

Degemeret mat gant ar roue, en devoa ur verc'h, Fañch, goude gwelet peseurt danvez gwreg e vije, a c'houlennas, anezhi da zimeziñ digant he zad. Ma voe roet dezhañ ha graet an eured.

Antronoz, ar briñsez yaouank a lavaras d' he fried e oa arabat dezhañ pa 'z aje el liorzha, mont war-lerc'h ur c'had wenn a welje.

« Rak, emezi, war-lerc'h hounnezh ez eus aet meur a hini, ha n' eus distroet den ebet. Na da ket eta war he lerc'h pe ez out un den kollet.

- Ne din ket, eme Fañch. Evelato e welin pe c'had eo. »

284

Ha mont el liorzha ha gwelet ar c'had, ha war he lerc'h. Houmañ a jilgamme, ma kave da Fañch ez ae d' he zizhout, pa dec'he pep tro eus a-dre e zaouarn :

« Deport, emezañ, maz in da gerc'hat va marc'h ha va c'hi ; emichañs e teuin a-benn anezhi. »

Hag eñ ha mont ha da heul ar c'had a dec'h atav, hag a gas anezhañ war he lerc'h betek he lec'h : eno ez eas dindan ur pezh roc'h kleuz. Ha Fañch di, c'hoant dezhañ mont e-barzh ivez war-lerc'h ar c'had. Diskenn a ra diwar e varc'h, ha dont ur wrac'hig kozh eno :

« Del (1), emezi. Sed aze ur varvenn eus va groñch da stagañ da varc'h aze. »

Hag eñ kemerout barvenn an hini gozh, stagañ e varc'h, ha war-lerc'h ar c'had hag an hini gozh d' e heul. Houmañ diouzhtu a lakaas anezhañ evel pa vije marv e-touez e-leizh all a oa eno.

Tremenet bloaz hag un devezh abaoe maz eo aet eus ar gêr, e vreur a ya d' al liorzha, a well rozenn e vreur gweñvet holl ha pleget he fenn d' an douar. Neuze e lavar d' e dad petra 'zo diwar-benn ar rozenn, hag ez a gant e varc'h hag e gi da glask e vreur.

En em gavet en Naoned, edo an holl o klask ar priñs yaouank a oa diant tri devezh a oa. En em gavout a reont gant hemañ, ma voe kemeret evit pried merc'h ar roue ha kaset d' ar briñsez. Houmañ a lamm d' e c'houzoug en ur lavarout :

« Eus a belec'h e teuez, emezi. Me gave din e oas aet warlerc'h ar c'had.

- Me 'zeu eus a Gerc'hor, eus va bro ! »

Hemañ a wel neuze ez eo dimezet e vreur gant ar briñsez. Ne ra van. Dont a ra an noz ha d' e wele. Antronoz houmañ a bed anezhañ gwashoc'h evit biskoazh nad aio ket war-lerc'h ar c'had wenn.

« Nann, nann, emezañ. Ne din ket ! (Ma n' he gwelan ket, a lavare ennañ e-unan) ».

Kentañ a eure antronoz 'voe mont d' al liorzha ha war-lerc'h ar c'had p' he gwelas, gant e varc'h hag e gi. En em gavet e-tal ar roc'h lec'h ar c'had, e wel an hini gozh o tont d' e gaout hag o lavarout dezhañ :

« Kemer va barvenn, emezi, ha kae e-barzh da heul ar c'had evel da vreur.

(1) Del = Dal, dalc'h.

285

- Dre amañ eo deut va breur, me 'wel, rak sada e varc'h hag e gi. Hag hemañ tennañ e gleze ha distagañ he brec'h d' ar wrac'h kozh. »

Houmañ, gant he brec'h all, a grog enni hag a stag anezhi koulz ha biskoazh.

« Kaer hoc'h eus, eme hemañ, stagañ ho prec'h, ne stagot ket ho penn pa vezo troc'het ganin, ha bez' e vezo ma ne zegasit ket va breur bev din.

- Kae e-barzh, eme an hini gozh, hag e kavi da vreur.

- C'hwi avat a yelo em raok, ha ma na zegasit ket va breur din me 'lakaio ho penn da stekiñ evel ur volod. Diwallit ouzhin : me n' em eus ket a c'hoant da c'hoarzhin. »

An hini gozh, ranket dezhi, a yeas neuze a-raok hemañ hag a zegasas e vreur dezhañ, gant ur vandennad tud yaouank all eus a bep bro.

Neuze an daou-mañ a ya ac'hano war-du Naoned. Ar briñsez a oa adarre o klask he fried pa wel o tont an daou-mañ ken heñvel an eil ouzh egile, heñvel o c'hezek hag o chas, a lavaras dezho :

« Pehini ac'hanoc'h eo va fried ?

- Me, eme Fañch, a zo bet aet du-se war-lerc'h ar c'had hag a zo bet tizhet dre n' am eus ket sentet ouzhoc'h. Anez va breur ne vijen ket bet distroet biken ac'hano. »

Hemañ ne lavaras ket d' e vreur petra a oa bet etre ar briñsez hag eñ. N' oa ket diot. Distreiñ a reas da Gerc'hor ha skuizh o chom eno, ez eas da chom da Wipavaz. Eno eo em eus-me klevet an dra-mañ gant unan eus e vugale-vihan.

Ha Prenet hoc'h eus ?

JARL PRIEL

AN TEIRGWERN PEMBROKE

Rives ha Lafuma (diviet)

Alfa 2.500 lur

Boutin 1.200 lur

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad

KERFEUNTEUN - C.C.P. 212-23 Rennes

MORAERIEN

Gant Jakez RIOU ha Youenn DREZEN

Diskleriadur

An danevell a vo kavet amañ da heul a zo bet roet din an danvez anezhi gant hor c'heneilez vat, an Dimezell Marc'harid Gourlaouen, renerez ampart ar « Skol dre Lizher », e Douarnenez. Kavet a oa bet ganti, e-mesk dornskridoù all, e paperennoù Jakez Riou, nebeut goude marv ar skrivagner, a c'hoarvezas, evel ma ouzer, d' ar 14 a viz Genver 1937.

E-touez an dornskridoù, menegomp, en eñvor, « Lan, embanner al ludu », a voe embannet gant Roparz Hemon war Niv. 110-111 « Gwalarn », Genver-C'hwevrer 1938, niverenn gouestlet en he fezh da vuhez hag oberoù Jakez Riou.

Evit komz heñvel ouzh ar wirionez, me zo ret din anzav diouzhtu n' eo ket bet tra aes kempenn « Lan, embanner al ludu », a oa skrivet penn-da-benn e brezhoneg, koulskoude, hogen merket ha diverket, ha gant pennadoù, n' oant ket en o lec'h, taolet a-strob hag a-stern, hep urzh.

Graet em eus evit ar gwellañ evit reiñ he dremm d' an danevell.

Evit pezh a sell ouzh « Moraerien », anv roet gant Jakez Riou e-unan d' e gontadenn, eo kalz grevusoc'h, kalz pouezusoc'h kement a zo ret din, dre goustiañs, diskleriañ d' al lenner.

N' eo , nemet evit un darn, diwar bluenn hor c'heneil, ar skrid « brezhonek », a embannomp hiziv. Ret eo lavarout an dra, evit ma ne souezho den o chom hep kavout er skrid luc'h, « style » dezhañ e-unan, aozer « Geotenn ar Werc'hez », « Nomenoe-oe ! », « Gorsedd-Digor », « An Ti Satanazet », h.a.

N' oa eus « Moraerien » nemet ur c'hozh-brouilhoñs, notennoùigoù, skrivet gant ar c'hreion peurliesañ, war ur c'haierig-skol, diaes da zirouestlañ, ouzhpenn... hag e galleg, evit ul lodenn vras, Doue oar perak !...

Kement linenn lakaet war baper gant Jakez Riou, avat, a oa tra sakr evidon, ha, pa 'm eus pleustret talvoudegezh dispar ha kaerder an oberenn-se, em eus kemeret warnon d' he urzhiañ e brezhoneg. Graet em eus kement a oa em galloud evit chom tost d' e zoare-skrivañ, hep e drevezañ, evit-se.

287

D' al lenner da lavarout pe eo bet pe n' eo ket bet disneuziet ganin, mes kresket brud an arzour hag ar skrivagner, ne gase, a-hend-all, skrid ebet d' ar mouler, hep hen diskouez din. Evel ma raen, me ivez, eus va zu.

« Lan, embanner al ludu » ha « Moraerien » a zo bet embannet, e 1947, en ur droidigezh c'hallek, el levr « L'Herbe de la Vierge », gant ti « Les Portes du Larges », en Naoned.

Aozet eo bet testenn vrezhonek « Moraerien », en ur heuliañ, ar pizhañ ma c'helled, labour divyezhek Jakez Riou.

Y. DREZEN.

en Naoned, 14 Gwengolo 1951.

« Buhez ar voraerien a zo trist er bed-mañ. »

KALLOC'H-BLEIMOR.

Penseañ hep gouelediñ, spontus planedenn !

Seizh gwaz yaouank e oant, hag ur paotrig a bemzek vloaz. Edont azezet, en ur c'helc'h, an eil dirak egile. Rouz e oa o c'hroc'hen evel ul lien bag. O divjod a oa kastiz hag o daoulagad brasaet a lufre. An heol o vont da guzh a enaoue en o daoulagad luc'hedennoù iskis.

Unan a c'houlennas :

- « Pet gwech eo aet an heol da gousket abaoe m' emamp amañ ? »

Den ne respontas. Ne ouient ken.

Niveret o deus da gentañ an deizioù hag an nozioù. Bremañ, o deus disoñjet. Disoñjet o deus pegeit a zo emaint er mor. Ankounac'haet o deus an darvoud.

N' ouzont ket e pelec'h emaint.

Eo ! Mor a-zehou, mor a-gleiz, mor dirak, mor a-dreñv, diharz ; ha diharz an oabl a-zioc'h o fennoù. Ha kement-se abaoe sizhunvezhioù, mizioù ; hag evit pegeit amzer ? Hag i azezet en ur c'helc'h war ar pont.

288

An avel a c'hwezhas e-pad pell amzer. Soñj o deus eus un nozvezh, dreist-holl. Bremañ ne c'hwezh ken. Difiñv eo ar vag ; moredet ar mor.

Gwechall e rae glav ; soñj o deus e kouezhas ar glav, un nozvezh, herr spontus, ha n' o doa ket arboellet ur berad. Met pell a zo, abaoe. Bremañ, p' o deus sec'hed, an oabl a zo peurzigoc'henn ; koumoulenn c'hlav ebet n' eo savet en oabl : abaoe an nozvezh ma voe sammet kuit ar wern ha torret ar stur. Ha pell a zo, abaoe.

Pep abardaez en em vodont e-kichen ar wern voñs. Sellout a reont an eil ouzh egile, ha diskuizhañ a reont eus ober netra, ha goulenn a ra an eil digant egile abaoe pegeit emaint eno.

Betek-hen, unan a ouie.

Fenozh, hini ne ouezas.

Ar paotrig en deus gouelet.

Un den a ziskouezas e zent gant un diroll c'hoarzhin.

*

Hag an den a gomzas a zo savet war e bouez hag a zo aet war e dreid dinerzh da veg ar staon.

Ar mor ne gan ket ouzh ar staon.

Difiñv eo.

Simudet eo.

Un aezenn c'hor a stag ar mor ouzh an neñv.

An dremmwel a zo teuzet.

Ne chom ket nemet an diharz.

Labous ebet n' en deus treuzet an oabl abaoe sizhunvezhioù.

*

Hag an den a zo aet betek ar staon a harp ouzh an aspled, evel ma harpe, er porzh, ouzh kled houarn ar c'hal, hag e sell ouzh ar mor.

Du-hont, er porzh, en em asplede heñvel, e selle heñvel, hag e vourre sellout ouzh ar bagoù du, fiñv-difiñv war an dour, hag ouzh ar goelini o nijal a-us dezho, o tremen a-rez d' a gwernioù, hag o kanañ gant o garmoù skiltr. War an tu dehou, e oa ur vag-toun deut da skeiñ eno, goude bezañ graet ar vicher e-pad meur a vloavezh. He moñselloù glas gant ar glañch, emañ a-benn en aod, e lec'hid ar porzh. Emañ war he c'hostez, ha n' he deus diwallet eus hec'h amzerioù oberiant nemet he gwern sec'h. Hag an evned-mor, evel takadoù gwenn, a zo diouzh renk war an aspledoù babourzh ha sribourzh, sonnet ha simudet evel ar vag. Ha neuze, pa 'z eus lanv, an dour a sav a-hed he moñselloù, a c'holo ar pont. Tarzhañ a ra ar mor warni, ha gwelout a reer, a-us d' an dour, ur wern o vranSELLAT goustadig, evel oc'h ober bec'h da sevel da vont gant al listri-grilhed a zo o lakaat da ouel davet ar morioù pell. Al laboused a gan a-us dezhi, evel o c'hortoz ma loc'ho kuit.

289

Hag, e chik-butun gantañ en e c'henou, skopañ a ra er mor.

A-dreñv e gein, e « Bar an Aod », ez eus cholori gant paotred ha merc'hed. Mona dev he Bronnoù Aour a zo martoloded ouzh he herlinkat. Klevout a reer ar pokoù o stlakañ hag ar vartoloded o skopañ kent evañ o banne.

- « Herle ! »

Un den en deus galvet a-dreñv e gein.

- « Dont a rez ? »

Ar martolod a ra tro.

*

Ar voraerien a zo, aze en ur c'helc'h, o sellout an eil ouzh egile, divi. Nann ! unan n' emañ ket aze. N' emaint mui nemet pemp hag ar mous. N' eo ket int-i o deus galvet. Marv int a-raok mervel. Du-hont eo, war ar c'hae, e-kichen ar c'hal du, du-hont eo, e-tal ar vag-toun diamzeret, e klevas a-dreñv e gein un amzer a voe :

- « Herle, dont a rez ? »

Hag eñ en doa respontet en ur vont d' ar bar, ha lavaret en doa en ur vont tre :

- « Heol war Draezh-Malaouen. Gwall amzer a zo tost. » Ur vaouez a zeue tre d' an ampoent, hag a dape krog en he gwaz dre e saro ha dre e vlev, hag a lavare dezhañ :

- « Pemoc'h, me ho lakay da dufañ ho chik hag ho kwin! »

« Amzer fall ! » a lavaras ar martolod.

« Ya, Herle ! » o doa lavaret ar re all.

Du-hont an hini 'oa, e kostez ar c'hal du.

Amañ n' eus na kal nag aod heoliet ebet. Na lestr. Eo ! unan, hag unan hep eor na gwern. Ar vag-toun a zo o vervel du-se he deus, d' an nebeutañ, he gwern

a foetas mor dindan holl oabloù Doue.

290

Nag ostaleri, na gwin.

Na merc'hed da herlinkat ; ha c'hoant ar barez o garwaskas.

Na boued da zebriñ, na dour da evañ.

Amañ n' eus na trec'h, na dichal, na gourienn, na reverzhi. Labous-mor ebet.

*

En em stlejañ a ra an heol en dremmwel. Termen un devezh hir war dreuzoù un nozvezh hir. Kant an heol a zo lizennet, ar c'hornog a-bezh a zo evel un tantad tan sonnet. Koabrenn ebet ne dremen, ruz-livet, hag ar mor ne lintr ket ennañ skleur an neñv.

Er sklerijenn a flamm en dremmwel, petra eo ar skeudenn du-se ? Ul lestr o vont e-biou, pe ur vag-toun o c'houelediñ ? Nann, un tasmant ; n' eo netra. Netra nemet ar wanadurezh e daoulagad trellet ar moraer. Lavaret e vefe, koulskoude, e-kreiz tangwall ar mor, war an dour, e-barzh an dour pe a-zioc'h an dour, e vefe ur vag-toun o c'houelediñ. Nann ! Hini ar porzh eo an hini a zo annezet en e spered hag a zifoup dirak e zaoulagad. Lanv ez eus du-hont bremañ. N' int ket mui evit lavarout pe lec'h emañ o zi, rak n' ouzont ket e pe lec'h emaint.

Hogen, perak ne da ket d' ar sond ar seurt bag dibaramantet ? Perak e chom evel-se etre mor hag oabl da c'hoari gant o buhez pe o marv ? Peñseañ hep gouelediñ, na pebezh planedenn !

Perak, ya ! perak e chom ar vag-toun aze dirak e zaoulagad ? N' eo ket evit lavarout emañ ar vag e-barzh an dour pe a-zioc'h an dour. Eno emañ, heskinus evel un tasmant.

- « Ken dezhañ daoubenniñ, mallozh Doue ! » eme ar martolod.

N' oa ket e gomz peurechu, ma kollas e liv. N' eo ket bag-toun ar porzh eo e wel dirazañ, e vag-toun eñ, ne lavaran ket. Diwern eo. Tasmantoù a zo azezet en ur c'helc'h war ar pont. Ar moraer a dro e benn. Toc'hal a ra unan eus ar baotred.

- « Ha dont a reont bev en-dro ? » emezañ. « Pe gant ronkell ar marv e vijent ? »

Emañ an heol e rez an dremmwel ruz.

Sellout ouzh an heol a ra droug d' e zaoulagad aet kizidik.

Ur wrez a zifoup an aer. Ha ma vije ur barr-avel !... tomm hag all ! Klevout a reer ar wrez o tremen hag o kreskiñ.

Ar moraer a sec'h e dal gant palv e zorn.

291

- « N' eo nemet an derzhienn o c'hlebiañ da dal, martolod ! »

Neuze ez a da azezañ e-kichen e vreudeur.

Ar gwelout anezho hanter-varv a zegas kalon dezhañ endro.

- « Kalon ! » e lavar dezho. « Bezit laouen ! Hep dale e savo an avel ! »

« Pevare ? » eme ur vouezh.

« Tremen a ray ur vag ! »

« Pevare ? »

- « Gwelout a raimp adarre ar vro du-se, gant an ostalerioù hag ar merc'hed !... »

Hini ebet ne zistagas e selloù diouzh e dreid.

« Gant martoloded all, gant gwin e boutailh. »

« Pevare ? »

« Gwelet e vo ! Gwelet e vo ! » e lavaras.

« Biken ! » emezo.

« Perak n' emao'h ket pemp ? Pelec'h emañ an hini all ? »

- « Lammet dreist ! »

Neuze ar moraer a day hag a laka e benn etre e zaouarn.

A-us dezho e pare ar stered kentañ e noz skedus ar c'heheder.

*

Ar bagou a vrasell er porzh o c'hlorennoù du, sko-ouzh-sko, moredet. Ur wern sec'h. Al lien a zo bet taolet en traoñ. Ret-mat eo dezho chom aze e peoc'h ar porzh, e-lec'h klipenn war an tarzhiou, lark-kaer.

Moredet int.

Heol sin ar mintin a alaoure tornaod Traez-Malaouen, hag ar mor a oa sioul.

Ne day ket ar bagou er-maez.

Ar vartoloded a zo stouet war varrenn houarn ar c'hae, hag a sell ouzh ar mor lintrus hag ouzh an aod tommheoliet, en hinon.

Simudet int evel morvaouted kludet war ur garregenn.

An amzer gaer a laka o zal da grizañ. Kasoni a zo en o c'halonoù, ur gasoni don. Tavedek int.

292

Ar re yaouank a ra monedone war ar c'hae, tri pe bevar dre vandenn. Ar sarioù hag an oteier ruz a laka o livioù splann war ar c'hae. Ar re a ya hag a zeu, gant o daouarn e chakodoù o oteier, a zalc'h kaoz kenetrezo, a vouezh izel. Taol-mouezh uhel ebet. Lavaret e vefe int bet er skol o teskiñ ker mat. Ya ! er skol ma vez desket ker mat, skol al labour ! Skolidi fur e oant, hag aketus int bet. Neuze e kendalc'hont gant o monedone, simudet. Ken alies eo bet pleustret an dra ganto, e-pad ur miz dilabour hep mont er-maez, m' o deus skarzhet betek ar strad, ha ne chom ken da lavarout nemet ar pezh a zo bet lavaret. Neuze e soñjont, a-wechoù, soñjal a reont emaint er mor, - gant ar pleg kemeret, - hag o c'horf a vrasell, hag o genou a dav, hag emaint o pesketa, hag o roeñvañ, hag emañ ar mestrouer peg er vaol, pa sav an houlajenn ha pa c'hlanz an avel.

Neuze, ar mor nemetañ a gomz.

Ha klask a reont gouzout ivez, pep hini evitañ e-unan, ar perak a gement-se. Mil gwech o deus roet ar respont, ha mil gwech eo tarzhet en-dro ar goulenn enkrezus.

Ar merc'hed ne c'hounezent ket o dour el labouradegoù pesked, hag o doa kavet gwelloc'h chom er gêr da chaokat goullo eget mont da labezañ o c'horf evit pinvidikaat ar belugaed, perc'henned ar friturioù.

Ar vartoloded a oa savet a-du ganto, hag o doa lavaret e chomfent en aod, keit ha ne vije ket kresket pae labourerien ar friturioù.

Hogen ar belugaed ne felle ket dezho plegañ.

Ar vugale o deus lavaret ar mintin-mañ o doa naon.

Hag ar moraer en deus respontet :

- « N' eus ket ! »

Ar moraer en deus lavaret :

- « Pegeit e pado an dra-mañ ? »

Ha meizet o deus e oa un dra bennak o tedostaat, hag emañ al lien o vont da zifarleañ adarre, hag ar bagou o vont da sankañ da greiz gant buared.

*

Dres d' an ampoent, ur plac'h yaouank a yeas e-biou d' ar rummadoù martoloded. Saludet e veze gant an holl, nemet den ne gomze outi.

Tremen a reas gant difrae. Yaouank e oa, hag anat e oa diouzh he daoulagad he doa bet rangalon nevez a oa, hag edo atav gant ar rangalon.

293

Pa voe aet e-biou, e lavare ar baotred kenetrezo :

- « Ne gontan ken warni. »

- « Pell a zo e tlefe bezañ degouezhet. Setu daou viz m' eo deut en aod ar « Sant-Mikael », ha lavaret o deus edont krog-mat gant ar peskerezh. »

- « Ya, met ar « Sant-Mikael » a zo erru en aod ar c'hentañ, ha n' eo bet nemet ugent devezh gant e dro. »

Ar « Sant-Mikael » a oa eno e-kreiz ar porzh, gwenn-kann, ouzh an eor.

- « Miz 'zo emañ distro an hini diwezhañ. »

- « Hag e lavarent e oa echu ar peskerezh, hag e oant o tont en-dro. Neuze un nozvezh eo tarzhet an amzer fall ; d' ar mintin, ne voe ken gwelet ar vag, ha c'hwezhet he doa un avel rust war hent an distro. »

- « Ma vijent bet bev, e vije deut keloù eus un tu bennak. »

- « Ya ! kavout a ra din ne deuo keloù eus neblec'h ! »

- « Ne deuo ket ! »

Tevel a rejont : edo ar plac'h yaouank o tont war he giz.

Ha keit ha ma voe war wel, i a sellas outi ; ha goude-se, e chomjont pell amzer hep rannañ ger.

O bale kompez, o botoù-koad a skloke war ar c'hae.

*

Hag Herle, e mor ar c'heheder, a oa skluchet ouzh ar boursell. Parañ a rae e zaoulagad war an dremmwel, evit silvidigezh e vreudeur. Ar re-mañ a oa en etrebourzh, dihun, pe gousket hag o huñvreal, marteze, e oant kuit ha pare ha da vat oc'h evañ er gêr... Diskenn a ray Herle bremaik d' o c'havout, da steuiñ huñvreoù evelto.

Hogen chom a ra c'hoazh ur skleurenn en dremmwel.

Glas-polos eo an noz. Ar stered a lugern. Tomm-gor eo an aer. Netra ne fiñv, avat ; netra. Kalm-chok. Ne glev mui zoken ur c'heneil o streviañ, pezh a vije arouez a vuhez. Ha dam-lintradennoù an dour, lizidour, a zo arouezioù a varv. Dont a ra gouez. Ken didrouz-spontus, ken sonnet eo pep tra ma 'z a gouez. C'hoant a zeu dezhañ da ober ur gavotenn da ziskouez ez eus c'hoazh buhez er vag. Hogen e zivesker a vir outañ. Mousc'hoarzhin a rank ober gant e vennad, hag e vousc'hoarzh a dro da c'hoarzh, d' ur c'hoarzh skiltr, divent... Heglev ebet ne respont.

Neuze e teuas aon dezhañ...

294

*

Hag en abardaez an devezh-se, en em zastumed, war gae ar porzh, niverusoc'h. Ha safar ar mouezhioù, gwechoù, a dave.

Dre ar ruioù strizh ha hir, e tiskenner davet ar porzh.

E laez ar ru, mouezhioù skiltr.

Merc'hed.

*

N' eo harpet den ebet ouzh ar c'hled houarn. Ne dregern ket ar botoù-koad war ar vein, nemet re an dud o tegouezhout a vije. En em vodañ a reer, hag e pep bandenn, un den a gomz. kreñvoc'h eget an holl re all.

An ostalerioù a zo leun-tenn.

Hiziv, ez eus gouel, hag e c'heller evañ.

Reuz a zo en ostaleri Marivon he Bronnoù Aour.

- « Me lavar dit int bet amañ bremaik o kemer pep a zaou apero ! »

- « A 'ta ! Fañch, dav mat eo da bep hini bevañ diwar e vicher. »

- « Bevañ diwar e vicher ? Bevañ diwar e vicher ?... Ya ! met reiñ da evañ da zaou veluga, an dra-se a zo ur vezh ! »

- « Me a zalc'h ostaleri, me, » - ar vestrez an hini a gomz, - « hag e roan da evañ d' an neb a blij din. Belugaed, ya ! ya ! Hogen ma n' em befe nemet pratikoù evelout-te, e vefe ret din gwerzhañ va stal. Pet kwech 'teus paeet ur banne d' ar re all ?... Kemer atav !... Re skragn out, ya ! re skragn ! Panevet-se 'tije kavet ur vaouez a-benn bremañ. »

- « Peoc'h ! peoc'h diwar-benn an dra-se, itron ! »

- « Me lavar ar pezh a zo gwir ; ma ne blij ket dezhañ, n' eus ken nemet mont en tu all... Re en deus lakaet war ar c'hoch... Ne werzhez ket da sardin d' ar velugaed, marteze ? Ha gant distaol c'hoazh ! »

- « Me o c'hasfe kentoc'h d' ar mor. Ne vin ket gwelet amañ ken. Sell ! Hag e taolas war an douar ar banne edo oc'h evañ.

- « Ha n' e baein ket ! »

- « Ne baei ket, rak n' em eus ket ezhomm eus da arc'hant lous. En em denn, ha peoc'h ! »

Gwall-wrez a oa en ostaleri. A-dreuz maged ar c'horniadoù, ar Bronnoù Aour a ya hag a zeu, dibikous, o servij ar re a zeu en ti. Blev rodellet he deus, ha melenet gant dour ar perukenner, bep a vare.

Fañch a gane hag a bellae penn-da-benn d' ar c'hae.

En tu all d' ar speurenn :

- « Ar plac'h melchon ! »

- « C'hoari 'ta ! »

Yann a zo aze o sellout, ha pare da zivontañ ar boutailhoù.

« Troc'hañ a ran, gant ar roue. »

« Ar born melchon... mil c'hast ! »

« Kouezhet ! »

- « Genaoueg ! n' out ket evit sellout ouzh ar pezh a zo war an daol ? Lakaat ur born, pa 'maint dreist ? An dra-mañ a zo dezho bremañ ! »

« Din ! »

Ur vouezh a hopas e toull an nor :

- « Ti ar Vorhoc'hed ! »

Fañch, deut war e c'hiz, an hini a oa o vont e-biou ; ha c'hoarzhin a rae gant e vouezh raouliet, a-zic'hargadennoù ; ha mont a rae treuz-didreuz gant ar pavez, ha kregiñ a reas gant ur son savet gantañ :

Bremaik e vo debret kig beluga,
Tra la la !...

Hag e c'hoarzhe outañ e-unan, e-lec'h diskanañ.

*

E mor ar c'heheder, Herle a oa diskennet, hag e oa gourvezet war e gostez. Diskaret e oa bet gant ar skuizhder. Hogen, e-kreiz an noz, e tihune, o tideotañ gant ar sec'hed. Kavout a rae dezhañ e oa un avel skarnil o tisec'hañ e staon. N' en doa ken a c'hlaour, ha kreskiñ a rae an derzhienn. Ha hir eo an noz ; hiroc'h eget n' en dije kredet.

An noz sklaer ha skedus a zo glasoc'h, en un taol ; toufor a zo en amzer. Ha setu adarre, goude un nozvezh hir, un deiz hir o sevel.

Digoret en deus e valvennoù. An aer hag ar sklerijenn en em sil dre al laez. Sellout a ra ouzh an aer-se, ne dalv dezho da netra, ha ne vir ket outo a dostaat, pep a damm, ouzh ar marv. Ret e vefe kaout da zebriñ.

- « Mont a rin ? » emezañ.

296

Klask a ra sevel. Kouezhañ a ra war e zaoulin, ha gourvez a ra en-dro war ar pleñchod. Nann ! ne dalv ket ar boan !

- « Kerzh ! » eme ur vouezh, o pediñ.

- « Chom, Herle ! » a lavar ur martolod: « Mont a ran, me!»

Hag ar re a oa digor o daoulagad a voe souezhet ouzh e welout o kerzhout ken sonn. Lavaret e vije bet e oa deut kalon dezhañ en-dro.

- « Digoumoul eo an oabl ! » emezañ, pa voe war ar bont. Unan bennak a lavaras :

- « Na kreñv hag iskis eo e vouezh ! »

*

Eizh eur noz e oa. Debret o deus an holl, d' ar c'haloup. Ostalerioù ar porzh a zo didud. Pignet eo an holl dre ar banelloù davet gorre kêr. Boudal a ra kêr du-hont evel ur ruskenn, war blasenn Tal-ar-Groaz. Mouezh ar merc'hed a sav dreist hini ar wazed. Ar baotred yaouank, daouzek, kazel ouzh kazel, a ya dre ar straed en ur ganañ a-bouez o fennoù. Ret eo dilorañ dirazo. Hogen, re stank eo an engroez ha rankout a reont chom a-sav. Neuze, en em silont e-touez an dud, hag e kendalc'hont da ganañ. En em waskañ hag en em vountañ a reer, hag en em goll, en em c'hervel, en em glask.

- « Aze 'maoc'h, Anna ? »

Merc'hed a ro urzhioù, krenn.

Archerien a ra monedone war ar straedoù, hag a lavar :

- « Baleomp ! »

Den ne selaou outo.

Ar straed a zo d' ar werin henozh.

*

- « Lestr ebet, na koumoulenn ? »

Den ebet ne respontas war ar pont.

Herle a bignas, neuze. Gervel a reas. Furchal a reas eus ar beg a-raok d' an adreñv. Den ebet. Hennezh all ivez en doa lamm et dreist.

Ne c'hortozont mui nemet ar marv. Hag ar re o deus an nebeutoc'h a zoñjer outañ a lamm etre e zivrec'h. Hennezh, koulskoude, a oa tad a dri grouadur. Evit Herle, n' eo ket ker grevus. Edo e soñj dimeziñ, pa vije deut en aod. Hogen, peogwir eo yaouank, ha peogwir en deus an nebeutañ da saveteiñ, e vag ar fiziañs ar galonekañ.

297

Rak fiziañs en deus e savo an avel, e kouezho ar glav, hag e tremeno ul lestr war ar mor dizarempred.

Dont a ra nerzh dezhañ adarre. Sevel a ra da vont d' e garter, mestrouer evit ar wech kentañ. Mont a ra skuizh ouzh e sav. En em stagañ a ra ouzh babourzh gant ur penn-fard evit chom en e sav. Ret eo.

An heol a bok, ha koulskoude, eo yen. Riellet eo e wad, o lakaat e vije gwad c'hoazh en e izili.

An heol a sav a-blomm, hag en em gavo dizale dres a-zioc'h e benn. Koumoulenn ebet. Koumoulenn ebet da damouezañ ar wrez. Riv en deus, ha, koulskoude, e sant emañ e groc'hen o leskiñ. En em zistagañ a ra. Nann ! n' eus

ket da dortañ, n' eo ken evit padout aze. Gwelloc'h eo chom en traoñ ha mervel eno gant e vreudeur, en aer goret ha bet analet an diabarzh eget bezañ devet amañ...

Hogen dres pa oa o vont da zilezel e garter-ged, ha bet en deus Doue truez outo ? Ha mennet en deus diskouez d' ar gedour e oa re vresk e fiziañs ? Koabr gwenn a zo war an heol ; ar mor a saflik ouzh kouc'h al lestr, glaziñ a ra an avel. Al lestr a ya war-raok. Daoust hag e vije ur wern, ha gouelioù gweet gant an aelez ? Klask a ra sellout, ha re simpl eo aet. Dirazañ, du-se, pell, douarou du. Saveteet ! Sell ! setu an aod aze e-kichen ! Anaout a ra ar menez gant tour an iliz. Sell ! er stivell, aze, e c'hoarie, pa oa bihan, er gwez, du-se, ouzh stlakadeg ar golvazhioù. Pelloc'h, du-hont, er waremm vrug, e pegas ennañ, evit ar wech kentañ, c'hoant ar vaouez. Er c'harrhent du, amañ, e teue, bep abardaez, gant e « cheorenn », e vuiañ-karet... Petra a c'hoarvez ? Petra an trouz war ar straed ? An dud ? Emaint o vont d' an oferenn ? Sell 'ta ! N' eo ket e wreg dazont, du-hont an hini a ya war-du an iliz, gant ur mell chal gwenn ? Dimeziñ a ra eta ?... Dimeziñ, da noz ! Marteze eo cheñchet ar c'hiz. Ha neuze ar bobl-dud-se ! Holl int en em gavet eno evit an eured ? Chom da lavarout ! Dav dezhañ bezañ en aod, eñ. N' en deus pedet den. Den, betek-hen. O nevez-dont en aod emañ. N' en deus ket diwisket c'hoazh e gapo bras hag e votoù-kenou. Gortozit ! Na vrallit ket ar c'hleier, du-se !... E vuiañ-karet, fichet ha gwenn, a ya war-du an iliz... Lammat a ra war he lerc'h. Ne deu ket a-benn da gaout lañs war an dud.

298

Nann ! Unan bennak a dle bezañ aze, o halañ warnañ a-ziadrenñ, betek ma ne da tamm ebet war-raok. Sac'het eo, evel er mor, du-se, soñj en deus. Skrijañ a ra gant ar soñj. A ! Gwasket eo a bep tu. Emañ e vruched o vont da darzhañ ?... O ! biskoazh n' eo bet ken kizidik ha ker sempi ; ha, peogwir eo simpl, e wall-gaser anezhañ. Lavaret e vije ur plac'h anezhañ. Hopet en deus. Ya ! gouzout a ra... Hogen n' emañ ken en hevelep lec'h. Eo ! kamaraded a grog ennañ dre an dorn, ha ne ziskouezont plijadur ebet ouzh e welout en-dro. Eñ, avat, a lavar dezho :

- « Emaon o tont en aod. N' em eus na debret nag evet. »

Hag e ra ul lamm en ostaleri, o tideota gant ar sec'hed. Hag a-greiz ar bern tud kouezhet diouzh o sav ha mezv, e lavarer dezhañ :

- « N' eus ken netra da evañ. »

- « Evet eo tout ! » eme ur mezhvier, ouzh stlap e gorf war un daol. « A! a! a!»

Daoust hag e vije un estrañjour, ha ne feller ken servijañ ?...Ha n' eo ket anavezet ?

Neuze e krog ennañ ur c'hoant spontus d' en em gannañ. Sevel a ra e vrec'h da skeiñ gant an hini tostañ.

Harzet eo bet e vrec'h, ha kemeret eo bet e zorn. Hag e « cheorenn » he deus lavaret dezhañ :

- « Deus du-mañ ! Mam•m he deus graet fest evidout fenozh. Ni ' oa ouzh da c'hortoz. »

Klask a ra mont. Ne c'hell ket fiñval. Ur mezhvier, war an douar, a wash e droad etre e zivrec'h. Hag ar mezhvier a zo difiñv. Sonnet eo en e vriatadenn evel un den beuzet.

- « Hall warnon 'ta ! N' on ket evit mont ac'han ! A !... »

Sellet he deus, leñvet he deus, peogwir n' eo ket evit e skoazellañ.

- « Gortoz aze ! emezañ. « M' el lakay da zisplegañ ! »

Ya ! c'hoant en em gannañ.

Ouzh petra en deus skoet ? Sell 'ta ! Dont a reer dezhañ ; un taol en deus tapet !

Digeriñ a ra e zaoulagad.

Ur martolod a zo aze ouzh e sav en e gichen.

- « Me eo ! » a lavar hemañ. « Diouzh an traoñ em eus klevet ac'hanout o hopal. Aon am eus bet e vijes lammet dreist, te ivez, te, hor silvidigezh. Laosket 'teus un hopadenn. Neuze on pignet. Kousket e oas. Klask a raen degas ac'hanout en traoñ. N' oan ket kreñv a-walc'h. Kouezhet e vijes bet en diri. Neuze, dit da vont da-unan, em eus dihunet ac'hanout gant un taol troad. Ar re all, en traoñ, a zo o 'n em gannañ. Diskenn, ha me a chomo amañ da veilhañ. »
299

« Ma! »

« Emaint o vont d' en em lazhañ ! Buan ! »

*

Un tenn en ostaleri « Ar Gouloù-deiz ».

- « Hou ! hou ! hou !... ou ! ou !... ouou ! »

N' eo ket ar mor. N' eo ket an avel. An dud, ne lavaran ket !

- « Pelec'h ? pelec'h ?... Piv eo ?... »

- « Bountit ! »

- « It e-barzh ! »

- « O!oi! »

Ur plac'h yaouank a zo hanter-vrevet dindan ar bec'h.

- « Oi ! na vountit ket 'ta ! »

Hogen en em vountañ a reer, spontus.

- « Petra a zo c'hoarvezet ? »

« Ur beluga en deus tennet war Job ! »

« Tennet ?... Pehini eo ? »

« Lakaat tennañ en deus graet... »

« Tizhet eo bet ? »

« Ya ! en e c'houzoug ! »

« Lazhet ? »

« Sur, eo lazhet ! »

Un den a zeu eus Ostaleri « Ar Gouloù-deiz », kazeliet gant daou zen. Ur mouchouer leun a wad en-dro d' e c'houzoug.

- « Marv eo ? Marv eo ? »

An dud a glaske tostaat ouzh an den. Hag ar vrud e oa marv a ya penn-da-

benn d' an engroez.

- « Deomp 'barzh ! deomp 'barzh ! Ar beluga war ar ru ! »

Ostaleri « Ar Gouloù-deiz » a oa goullo. An everien a oa deredet er-maez. Mont ha dont a ra an archerien dirak an nor.

Ur maen a ya en ostaleri a-dreuz ar werenn.

- « Kuzhet int ? Pelec'h int aet ? »

- « Hou ! hou ! hou ! » eme ar werin.

*

« Hotel Bro-C'hall » a serr he dorioù. Eno e vez o kousket an dorrerien-c'hrevoù. Eno int aet da skoachañ diouzhtu.

300

Skarzhañ a reer sal-ostaleri an hotel. Prennañ a reer an dorioù. Diskenn a reer stignoù ar prenestr.

- « Aze 'maint ! »

En em zastum a ra an dud.

- « Pelloc'h ! pelloc'h ! » a hop an archerien.

An dud a vount ar re a zo dirak. War goll emañ an archerien.

- « Ar beluga war ar ru ! »

An archerien a zo e-kreiz an dud, dic'halloud.

Ar ru a zo d' ar werin, henozh.

- « Digorit an dorioù, pe e vo torret pep tra ! »

Den ne respont eus an diabarzh.

Sevel a ra imor. Goap a reer outo.

- « Ne zigorit ket ? »

Ur moraer, gant un dorn dizamant, a groge er stalafioù hag a sache. Ar c'hoad a zraske.

Klevout a reer o kanañ :

Ni a zebro kig beluga,
Tra la la !

Fañch gant e jañson. Da bep draskadenn, e ra :

Ha! Ha! ha!
Tra, la, la !

C'hoarzhin a reer, nemet evit lemmañ an imor an hini eo.

Ur stalafenn a zidamm.

Kreskiñ a ra an imor, evel ul lanv.

- « Hou ! hou ! Hou ! »

Tri, pevar martolod a sach war ar stalafioù all. Herzel a reont. Unan all a zarc'hav melloù taolioù botez ouzh an nor.

- « Plas din ! plas din ! »

- « Ha! Ha!»

Plas a voe roet d' an den, a zouge war e skoaz ul loc'h houarn.

Daou waz a dapas peg er varrenn. Hag a daolioù ingal, ar varrenn a skoe, a lope.

Da bep stok, ar c'hoad a glemm, a zask. Plegañ a ra. Treuzet eo ar stalaf gant un taol barrenn. Klevout a reer en diabarzh, sklintinadeg gwer o terriñ war an daroù.

Treiñ a rejont al loc'h en toull d' e frankaat ha tennañ kuit ar benveg. Gwelet e voe ur pik sklerijenn e lec'h an toull.

Tousmac'h a zo gant ar werin, ur from.

A-boan ma klever trouz ar varrenn o lopañ. Met gwelout a reer ar stalafioù o plegañ ingal.

301

Ur stalaf en e bez a gouezh. Hag unan all ouzhpenn. Lazhañ a reer ar gouloù, en diabarzh.

- « Hou ! hou ! » eme an dud.

Tarzhañ a ra ar gwer. Ha p' eo drailhet an holl werennoù, e klever al loc'h houarn o kouezhañ, stlapet en diabarzh, e-touez ar boutailhoù, gant strap.

Gwazed ha merc'hed a zo aet tre. Terriñ a ra ar boutailhoù. Ar gwer a zrailh war ar pavez. Draskal a ra ar c'hadorioù ouzh an daol-ostaleri. Kouezhañ a ra ur stalikerez en he fezh. Un den a zeu er-maez gant ur voutailh dindan e vrec'h ; unan all a ya tre, gant ur gontell en e zorn. An archerien a zo aze, o sellout.

- « Hod ! hou ! hou ! hou !... » eme ar werin er penn all d' ar straed.

Agreiz-holl, dispac'h.

Ur spont trumm. En em waskañ a reer war ar riblennoù.

Kezeg o tont d' an daoulamm. Lintrañ a ra sabrennoù.

An archerien war varc'h !

Deredek a reont d' an trot, tri ha tri.

En em sachañ a ra an dud diwar o hent. Evit en em vodañ adarre, pa 'z int aet e-biou. An archerien emañ o sabrenn sonn war o morzhed. Ar c'habiten a zo e-unan, e lost. Ober a ra gwaregoù gant e sabrenn da wareziñ talier e varc'h. Dedostaet en deus un den dija, ha dic'hastet un taol keuneudenn ouzh divesker a-dreñv al loen. Unan all, gant un taol kontell, a sank un troc'h en e glun. Kuladiñ a ra ar marc'h. Mein ha bili a gouezh, e-giz grizilh etre o favioù. Grizinkañ a ra ar c'hezeg. An archerien a gemer hegas. Mont ha dont a reont d' an trot war ar straed ; skubañ a reont ar chaoser d' an daoulamm. Tremenet eo sabrenn ar c'habiten e-rezig penn ur c'hrennard. Seul ma argade an archerien en ur penn, en em zastume an dud er penn all. Pa zivaleont, e tec'her war ar riblennoù hag er straedoù treuz, hag en em zastumer endro.

Dedostaat a ra daoulamm ar c'hezeg.

- « Skarzhit ar c'hroazhent ! »

Emaint sko en « Hotel Bro-C'hall ». An taol-mañ, ne fiñv den. Ar c'hezeg kentañ a dap ur geuneudenn war o fri. An archerien a laka o c'hezeg d' ober tro hag a sank e-barzh an engroez, a-gil. Ar c'hezeg a c'hrizink hag a wink. Souzañ a ra ar werin. Un den a chom dindan treid al loened. Ur marc'h a gouezh, torret e zivesker a-dreñv.

302

Un archer a ya d' an douar, gloazet. Ur vaouez a zistagas outañ un taol botez, en e javedoù.

- « Na skoit ket ganin ! » e klemmas. « Me ' zo Breizhad evel doc'h ! »

- « Perak out archer neuze ? »

- « Na skoit ket ! Va micher eo, evit gounid va buhez ! »

- « Nann, n' eo ket ur vicher. Del, pemoc'h ! »

Hag ar vaouez a skoas adarre.

Dastumet e voe an archer ; digeriñ a reer un nor, lakaet eo en un ti ; ha morailhet an nor, kerkent.

- « A ! a ! archer e vicher ? Perak int deut amañ da skeiñ gant an dud ha da zifenn ar vuntrerien ? A ! a ! re all a bako c'hoazh ! »

An archer a oa torret e garvan.

An archerien a zaoulamm atav a-zehou hag a-gleiz, en holl straedoù tostañ. Tec'hit diwar o hent ! Ar c'hezeg a zo badaouet gant ar youc'hadeg, hag an archerien o deus aon d' o buhez.

En ur c'horn-tro, ur vaouez a c'harm : - « Torret eo bet ur brec'h d' am faotrig ! » Ar c'habiten, gant un taol sabrenn ? Nann ! o lopañ war « Hotel Bro-C'hall ». Skoet en deus re herr, hag en deus digoret e arzorn.

- « Gant sabrenn ar c'habiten ! » a hop ar vamm. « Sankit enno ! »

*

En « Hotel Bro-C'hall » eo bet enaouet ar gouloù.

Digoret eo bet an nor.

Kerkent e teu ur paotrig da lavarout en deus gwelet pevar pe bemp den o lammat dreist moger-dreñv an ostaleri, ha lammat en ur c'harr-tan, ha tec'hout...

...Gouezet eo bet abaoe edont er c'hav, gant pep a bistolenn, tennoù enni, en o dorn...

*

Pa voe gouezet e oa tec'het an dorfetourion, e tigriskas an derzhienn a-nebeudoù. Du e oa an noz. Ar c'hezeg a zaoulamme dalc'hmat war ar straed. Ne weled nemet ar fulennoù o strinkañ diouzh ar pavez ha luc'hed ar sabrennoù ouzh skleur ur gouloù-straed bennak.

303

Ne dalveze ket chom aze. Sec'hed e oa. Kaer e oa skeiñ war an dorioù, den ne zigore. Neuze ar vartoloded a ziskennas, a vandennoù, dre ar straedoù strizh kammigellek a gas d' ar porzh.

Oc'h ober darempred outañ e-unan, Fañch a yae en ur ganañ :

Ni a zebro kig beluga,
Tra la la !

Hag e c'hoarzhe bep tro, e doare diskan.

Tarzhañ a reas ar gurun.

Ar glav en em lakaas da gouezhañ herr, hag an avel da c'hwezhañ, evel ma vijent bet deut war sikour ar polis.

Diloret e voe ar ru.

An archerien hepken a yae dre ar straedoù a-zoug kamm o c'hezeg. An archerien war droad a 'n em gavas en eil gant egile ha, gant o zok-houarn war o fennoù hag o revolver en o dorn, a ziwalle an talbenn freuzet.

Glav a rae atav. Lintrañ a rae ar pavez ouzh ar gouleier treut. Ur skritell-dispac'h a denne tennoù en ur skeiñ ouzh ar voger.

Ur c'hi ankounac'haet war ar ru a yud.

D' an ampoent, ne ouie den e oa ur beluga o tremen an noz war doenn e di.

*

Noziñ a ra e mor ar c'heheder.

Herle a zo ouzh karter. Tristidigezh a zo ennañ. Gant euzh, pe gentoc'h gant truez, e wel dre e soñj an daolenn skrijus a zirollas en traoñ war-dro kreisteiz.

Ar moraer en doa lavaret, ha c'hoarzhin a rae, o lavarout

- « Gwelout a rit skeud an heol war an eil plankenn, aze ? Mare lein a zo deut. »

Den ne respontas.

- « Mare lein a zo deut, » emezañ d' ar paotr gourvezet en e gichen ; « ha me ' garfe dibri ac'hanout. »

Ar paotr a c'hoarzhaz ivez. Hogen pa welas sked daoulagad ar moraer, ec'h argilas, spontet, hag e youc'has gant ar boan, rak dent egile a oa sanket a-benn neuze en e gig.

- « Ma ne blij ket dit, » emezañ, « ne rin ket ; rak te a zo bet ur paotr mat, evit ar wech. »

Ar moraer a ziskrogas neuze.

304

En em lakaat a reas war e zaoulin, ha, goude talfasañ sin ar groaz, e kroazias e zaouarn war e askre, hag, gant e spered diskiantaet, e tibunas kreñv ar bedenn fur-mañ :

- « Aotrou Doue, me a ya deoc'h, pa ne deuit ket davedon. Diskleriañ a ran deoc'h va fec'hedoù. Arabat kaout abeg ennon, rak n' on ket sur d' ober ur beaj mat, rak merdeiri a reomp hep roeñv, hep gwern, hep lien, hep stur hag hep avel, ha merdeñ a reomp buan, buan, buan, davedoc'h. Ma c'hoarvez droug ganeomp en hent, ne vo ket dre hor fazi : n' omp ket boas ouzh ar seurt merdeadurezh. Ha neuze, karet hor bije kaout stur, gwern, lien hag avel, ha neuze, hor bije troet kein deoc'h, hag hor bije lakaet penn d' an aod. Amen ! »

« Ha bremañ, va mignoned, ez an d' en em grougañ ! »

Pignet e oa war ar pont, hag o vezañ ma n' en doa kavet gwern ebet d' en em istribilhañ, en doa, eñ ivez, lammet dreist bourzh.

An holl o doa lavaret :

- « Kerkoulz eo ! »

Ouzh karter emañ Herle e beg ar vag disturb. Ged en deus graet ivez e-kichen e vreudeur. O fennoù, avat, a cheñch tu an eil war-lerc'h an hini all. Hag e hini ?... Marteze en devo en e zaoulagad an hevelep sell diskiant...

Hogen, ha gallout a ray servij dezho d' un dra bennak ?

N' eus berad avel ebet. Koumoulenn ebet. Banne glav ebet ; hag ar gor a zo grizias. N' o deus ken halo da lonkañ. Ya ! ober ged, ha talvout a ra ar boan ?

P' en em roer, alies eo didalvez, gouzout a reer. En em reiñ a reer, memes tra.

Gedal a ray bemdez, ken na zinerzho krenn.

En-dro dezhañ, fiñv ebet.

Trouz ebet.

Ar marv, - gwashoc'h eget ar marv, - marv ar skiant a-raok hini ar c'horf. E varv-eñ a vo hep test, d' an nebeutañ.

Un enkrez ouzh e waskañ.

Aet eo an ostalerioù diwezhañ diwar e soñj.

Hogen skeudennoù tud karet o vont hag o tont dirak e zaoulagad en un tu bennak eus an oabl brasaet divent. Mouezhioù flour o kanañ ivez ouzh e ziskouarn.

Neuze ar mouezhioù a seblant pellaat... Pellaat betek penn pellañ an diharz. Ar mouezhioù a zegouezh diouzh an tu all d' an amzer, rak setu, gedour war benn a-raok al lestr, ma 'z eus anezhañ, er seurt ec'honder divent, ar meizh nemetañ.

305

Gedal a zo pediñ, hag en em gavout a ra penn-ouzh-penn gant Doue.

*

An dra a badas c'hoazh un nebeut devezhioù.

E-unan e oa war ar vag. Ar baotred o doa en em daolet er mor, hag ar mous a oa marv e goueled ar strad.

N' en deus ken nerzh da sevel da sellout ouzh an dremmwel. Ha sellout ouzh an dremmwel, perak ? E-unan emañ.

Petra an dra-se ? Klasket en deus sevel hag ez eo kouezhet. Dre sempladurezh ? Moarvat. Koulskoude e kred dezhañ ez eus bet ur brañsell gant ar vag. Brañsellat a ra. Ar mor divent a zo dizolo du-se, ha neuze a steuz. Ar vag a horjell bremañ, un netraig. An dour a gan ouzh babourzh. Farsus eo fiñv ar mor, pa vez klañv an empenn. Rak un trouz didalvez eo ; ur fiñv didalvez. Didalvez eo an avel o sevel, pa 'z eus anezho arouezioù buhez. Emaint war-nes echuiñ gant hor fin-ni. Ar pezh a dalv nemetken eo an difiñv, an didrouz. Ar vuhez, hag an arouezioù anezhi, a zo un dra farsus e-tal ar marv.

Savet eo an avel. Ya ! savet eo an avel, pa n' eus ezhomm ebet, peogwir eo marv ar re all. An traoù a c'hoarvez a-wechoù d' ur mare digoulz.

Ha setu ma tegouezh ar glav.

Herle a azez ouzh ar wern dorret hag a sell ouzh ar glav o kouezhañ war ar pont. A bikolioù beradoù. C'hoarzhin a rank gant ar glav o kouezhañ. Ar glav ivez a zo arouez a vuhez. Ur pilad dour. Redek a ra war ar pont.

Tevel a ra. N' eo nemet ur bouilhard kentañ. P' eo tavet, Herle, trumm, en em daol a-stlap e gorf war ar pont da evañ ar berad bennak a red c'hoazh. Pegañ a ra e vuzelloù ouzh e zilhad. O sunañ a ra. A-boan ma 'z int glep.

Ne oa ket dav kaout glav.

Stlakat a ra kreñvoc'h an tarzhiou. Merdeñ a ra, pe verdeñ ne ra ket ? N' eus forzh ! Karout a rafe kousket. Tan a zo en e gig. Poan en deus o serriñ e vuzelloù. E vuzelloù a zo brondud ha spinac'het. An heol, hag uhel emañ, hag izel emañ ? Droug en deus en e zaoulagad gant glas an neñv ha treiñ a ra e benn ouzh ar pont.

Ar vag a zañs bremañ. Ar mor o tihuniñ...

306

Du-hont, pell, petra eo an dra-se ? Un tasmant ? War vrasaat ez a an tasmant. Tostaat a ra. Teurel a ra moked. Gwernioù en deus evel e vag, gwechall, gwernioù en deus, hep lien.

Tostaat a ra atav.

Emañ tost.

Petra an dra-se adarre ?

Herle a c'hrozmolas hag a savas, droug ennañ, da sellout outañ o tostaat. Ne c'helled ket e lezel da vervel e peoc'h ? En em istribilhañ a ra ouzh ar boursell.

Deut eo al lestr d' e anaout.

Sinoù a reer dezhañ. Tud a ra sin dezhañ.

Hopet en deus ar c'habiten dezhañ :

- « Respontit 'ta, mallozh Doue ! En argoll emao'h ? »

Neuze e c'hoarzh ; c'hoarzhin a ra diharz, gant ur c'hoarzh skiltr.

Herle, kabiten, eñ ivez.

Hag o tastum e holl nerzh, e lammas dreist, da vont da gaout e vreudeur, ha ne voe ket gwelet ken.

*

D' ar mare-se, botoù-koad ar merc'hed o vont d' al labour a stlake dre gêr, sart, hag ar bagoù, chomet daou viz da vorediñ er porzh, a lakae da ouel da sankañ da greiz.

Hag e-kreiz an noz tremenet, ael Herle a oa deut da zihuniñ e vamm en he gwele.

- « Ene va mab Herle eo ! » eme ar vamm, en ur sevel da serriñ an nor. Ha

ne deuas ket ar c'housked dezhi en-dro. Antronoz vintin e gwiskas he dilhad kañv hag ez eas da lakaat gantañ un oferenn interamant.

Hogen ne ouezas den e oa un oferenn interamant evit gwir. Ur plac'h yaouank a oa en oferenn-se, ha difoupañ a reas, a-daol-trumm, en he c'halon, un enkreiz divent, da vare ar gorreoù.

*

Piv en doa gounezet ?

An traoù, evel an dud, evel an droug hag ar mad, a zo sonnet en o stad.

- « Ar moraer a gendalc'ho gant e labour tonket. »

GOULOU DEIZ.

gant BLEUN BENAL

Un evn ne weler ket a glevan o kannal
Hag e vouezh a laka ma c'halon da dridal.

Eñ eo ar c'hentañ evn a zibun e sonenn
War varr ur wezenn derv tostik-tra d' ar flourenn.

Hag ar gwez, hañval eo, a selaou gant evezh,
Etreze e laront : na bourrusat ur vouezh !

En noz en deus skuilhet ar peoc'h, ar sioulder,
War ar maezioù tro-dro grik erbet ne glever.

Ar wazh, e-mesk ar foen, hi ivez a richan
Hag a lar, d' ar mintin, vel ma c'hel, he foz kan,

Ar gwez koad-krenn (1) uhel hag ar bodoù haleg
A ambroug pell du-hont ar stêrig kammdroek.

Ur falc'her erruet er flourenn, mintin-mat,
En ul lemmat e falz n' em lak da c'hwitellat.

Trouz ar maen war an dir a zihun an neizhioù,
A-greiz hag a-zehou n' eus met sonennoù !

Un evn hepken, unan, am boa klevet tuchant
Met mar ne farian, bremañ e klevan kant..

An ebr a zo glas-dour, glas vel geot ar flourenn
War ma bro e tigousk un devezh kaer ouzhpenn...

(1) pupli.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Abanna (Guy Etienne) hag e wreg a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh o mab Iwan-Eol-Anna, c'hoarvezet d' ar 27 a viz Mezheven, e Kastelin.

Roje Charles hag e wreg a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o mab Erwan, d' ar 1añ a viz Gouere, e Brest.

Euredet eo bet hor mignoned P. Y. Moign, sonour, ha Jacqueline Bocoyran, d' ar 4 a viz Gouere, e Brest.

Anni, Herve, Jean-Noël ha Gwenaël Noury a zo laouen da gas keloù deoc'h o deus bet ur breur bihan lezanvet Ronan, e Kraoñ, d' ar 6 a viz Mezheven.

Soizig, Marie-Armelle ha Naik Assicot a zo laouen o kemenn ganedigezh o c'hoarig Anne-Marie, er C'habelloù (Konkkerne), d' ar 24 a viz Gouere.

Ganet eo bet e Brest, d' ar 16 a viz Mezheven, Mari-Per Krogeneg, merc'hig Yann Krogeneg hag Arletta Catiaux.

Kresket eo an dud e ti Suzanna hag Andrev Latimier. Herve, Padrig, Alan hag Annaig o deus bet ur c'hoar vihan, Armela, d' an 28 a viz Eost e Vitry-sur-Seine.

Hor gwellañ gourc'hemenoù d' an holl.

KANV. -

Klevet hon eus keloù marv Leon Toulemont, e Pariz. Leon Toulemont a oa rener ar « Fondation Culturelle Bretonne » ; e penn « Kêr-Vreizh » e oa bet ivez diouzhtu goude ar brezel. Yaouankoc'h, labouret en doa war an dachenn bolitikel. Abaoe bloavezhioù e save evit kolonenoù « La Bretagne à Paris » pennadoù a skridvarnerezh diwar-benn levrioù e galleg hag e brezhoneg. Skoazellet en doa Al Liamm pa embannemp hon niverenoù kentañ. D' e familh ha d' e vignoned e kinnigomp hor gourc'hemenoù a gengañv.

Hor mignon Frañsez Even a zo aet da anaon e derou miz Gouere, e Landreger, d' an oad a 82 vloaz.

Ar c'henavo diwezhañ a zo bet lavaret war e vez gant an Ao. Kadoudal a gontas petra 'oa bet e vuhez a Vreizhat.

Goude bezañ desket brezhoneg c'hwek war varlenn e vamm ha heuilhet skol e barrez, Lannbeur e Bro-Ouelo, ez eas Frañsez Even da Skol-Vistri Sant-Brieg e-pad un nebeut bloavezhioù. Mont a reas da skrivagner noter e Pontrev hag e Landreger. Eno e kemeras ar garg a noter.

309

E-kerz bloavezhioù diwezhañ an naontekvet kantved, en em gavas gant ur strollad tud a 'n em save e Breizh a-bezh evit herzel da gaerderioù ar Vro da vont en argoll. E-touesk an dud-se e oa Frañsez Vallée, Erwan ar Moal, Anatol ar Bras, Jaffrennou, Erwan Berthou ha re all. Nag a zevezhioù, nag a vloavezhioù en deus redet dre Vreizh a-bezh F. Even evit eilañ F. Vallée ha Dir-na-dor evit dastum kontadennoù, kanaouenoù, tonioù ; ha d' ar c'houlz-se al labour a oa hir ha diaes, hon c'hlaskerien n' o devoa ket an ardivinkoù a-vremañ, nag evit ober an hent, na 'vit skrivañ nag evit tapout an tonioù musik.

Pa soñjas Frañsez Vallée sevel « Kroaz ar Vretoned », kazetenn e brezhoneg penn-da-benn e voe Frañsez Even e-touez ar re gentañ ouzh e sikour.

Gant Dir-na-dor hag an Ao. Perrot en deus sikouret ivez ar « Bleun-Brug » ha ti-moulerezh « Emgleo Sant Iltud ».

Goude ur veaj e Bro-Gembre ha savidigezh Gorsedd Barzhed Vreizh e teu da vezañ barzh dindan an anv « Karevro » evit echuiñ evel Drouiz.

Ar gazetenn vras « Breiz », savet e brezhoneg hepken gant Vallée, ha

lennet bep sizhunvezh e-pad bloavezhioù en Treger, Kernev ha Goelo, renet gant Dir-na-dor ha eilet gant Frañsez Even a lake youl Breizh da vleuniañ en hon bro ; rak daoust d' e labour pemdeziek e kave c'hoazh F. Even an tu da brederiañ gant bugale ar skolioù ha gant al levrioù skol.

Gouizieik war e yezh e labourer bloavezhioù 'zo war ur geriadur pouezus-tre. Anv Fralñsez Even « Karevro » a chomo bev e-touez ar Vretoned evel m' eo chomet anvioù Fañch Vallee, Y. V. Perrot, Dir-na-dor, Taldir, an Ao. Lec'hvien, Erwan Berthou, h.a...

Pediñ a reomp an Itron Even, he bugale ha bugale vihan da zegemer hor gourc'hemennoù a gengañv.

MARV MORTON NANCE. -

Ar C'hernevad meur Morton Nance a zo aet da anaon e miz Mae diwezhañ, da 86 vloaz. Ar gwellañ pennad diwar e benn a zo bet embannet war « Ar Bed Kelkiek » gant Roparz Hemon. N' hellomp ket ober gwell eget adskrivañ ar pennad-se amañ evit ar re n' int ket c'hoazh koumanantet d' ar gelaouenn-se. Setu pennad Roparz Hemon war e hed :

« D' ar 27 a viz Mae ez eo marvet R. Morton Nance, en 86 vloaz, goude ur c'hleñved hir.

En hor c'hantved ez eo bet unan eus brasañ oberourien adsav ar c'herneveg. Ar yezh-se, an hini dostañ d' ar brezhoneg e-touez holl yezhoù ar bed, a oa bet lezet da vervel en 18-vet kantved dre zigasted ar bobl ha renerien ar bobl. Un nebeut tud desket o doa kemeret dudi enni : Keigwyn, Boson, Scawen, Gwavas, Tonkin, Pryce, hag ar C'hembread Lhuyd. Re ziwezhat e oa evit he saveteiñ. Hogen al labour o deus graet a zo bet talvoudus-bras.

En 19-vet kantved e voe studiet ar c'herneveg gant yezhourien evel Edwin Norris, F. W. P. Jago, Zeuss, Whitley Stokes.

An dezo da adsevel ar yezh avat a zeuas e penn Henry Jenner, a embannas e 1904 « A Handbook of the Cornish Language » al levr kentañ evit deskiñ kerneveg. 310

Pa grogis-me gant studi ar c'herneveg, ne oa nemet al levr deskiñ-se hepken. (E gavout a ris, soñj am eus, e lenndi-kêr Leeds e 1919, pa oan studier er Skol-Veur eno. O vezañ ne oa ket aotre da gas al levr er-maez, hen adskrivis penn-da-benn war ur c'haier). Ankounac'haet em eus penaos e ris anaoudegezh dre lizher gant Morton Nance. E lizheroù din, an darn vuiañ anezho e kerneveg, am boa miret aketus (evel lizheroù Caradar), a zo bet kollet er vombezadeg a zistrujas va zi e Brest e 1941. Al lizher kentañ a gasis dezhañ a oa marteze e 1929 evit meuliñ e levrig nevez voulet, « Cornish for All ».

Merzet em boa e oa gwelloc'h, kalz gwelloc'h, levr Morton Nance eget hini Jenner. Pezh en doa plijet din ivez oa e venoz adsevel yezh pennañ oberoù lennegezh ar c'herneveg-krenn, yezh ar 15-vet kantved, e-lec'h kemer evel Jenner da ziazez yezh displeberet ar 17-vet hag an 18-vet kantved.

Ar ouizieien a ra war-dro ar yezhoù keltiek a zo daou seurt anezho. Darn ne reont nemet imbourc'h. Darn all a zo stourmerien. Stourmer e oa Morton Nance. E bal oa reiñ d' ar c'herneveg ur vuhez nevez. Da dizhout ar pal e oa ret stabilaat ar yezhadur, ha reizhañ an doare-skrivañ dreist-holl.

Doare-skrivañ ar brezhoneg-krenn, luziet evel m' emañ, a zo ur skouer a reizhded hag a unvanded e-skoaz doare-skrivañ ar c'herneveg-krenn. Peadra da spontañ ! Ha mann, koulz lavaret, evit heñchañ neb a venn kaout un alberz eus an distagadur. Morton Nance, gant kalz a furnezh, a viras dre vras stumm ar gerioù evel m' o c'haver en dornskridoù, o lakaat urzh gant harp ar genyezhoiezh.

Dre se eo bet sellet a-gorn outañ gant yezhourien a vicher, a fell dezho chom war dachenñ ar skiant « c'hlan ». Nevez 'zo e lennen ur varnadenn gant un Amerikan : labour Nance, hervezañ, ne oa mat nemet da bourchas d' un den danvez evit sevel ur brezegennig kernevek goude ur banvez. Ar varnadenn-se (e-giz barnadennoù heñvel graet a-enep Vallée) n' eo nemet sotoni, pe diouiziegezh. Den ebet, e-mesk ar yezhourien a vicher, n' eo aet ken don en anaoudegezh ar c'herneveg ha Morton Nance. Fazioù bihan en deus graet (peurliesañ o lakaat da dremen e kerneveg fazioù graet gant yezhourien a Gembre hag a Vreizh diwar-benn ar c'hembraeg hag ar brezhoneg). N' en deus ket ivez en e c'heriadurioù merket splann a-walc'h an diforc'h etre ar gerioù evel m' o lenner er skridoù hag en dielloù kozh hag ar gerioù adstummet pe zoken ijinet gantañ. Sioù dister, e-

kichen braster al labour.

Goude « Cornish for All », ur yezhadur berr gant pennadoù-lenn, ez embannas Morton Nance « An English-Cornish Dictionary », gant kenlabour A, S. D. Smith (Caradar) e 1934, « A New Cornish-English Dictionary » e 1938, ha n' eus ket pell ur « Geriadur Saoznec-Kernevek » klokoc'h eget an hini kentañ.

311

Aozañ a reas ivez testennoù tennet eus al lennegezh kozh hervez an doare-skriveret reizhekaet. Lod hepken eus ar re-se a zo bet embannet : « Pasyon agan Arluth », er gelaouenn KERNOW, diwar 1934, hag arroudennoù diouzh ar misterioù, en o zouez « Seth hag Adam », a gasas din, hag a voe moulet e niverenn 119-120 GWALARN, e 1938.

Troet en doa tammoù hir eus ar Skritur. « An Aviel hervez Sant Mark (gant kenlabour Caradar) a voe moulet e 1936.

Ouzhpenn se, pennadoù liesseurt a embannas war ar c'helaouennoù kernevek, KERNOW, AN LEF, ha war OLD CORNWALL, en tu all da studiennoù, ez embannas ur rummad kontadennoù berr.

Edo nevez 'zo o labourat war dornskrid Tregear, sarmonioù e komz-plaen dizoloet n' eus ket pell. Roll gerioù pouezusañ an oberenn-se en doa embannet e 1935 er « Zeitschrift für celtische Philologie ».

Tud 'zo a soñj n' eo ar re a venn advevañ ar c'herneveg nemet huñvreerien. Hogen tud 'zo ivez a gred kemend-all diwar-benn an holl re a zalc'h d' ar yezhoù keltiek. Seurt huñvreoù koulskoude a zo a-wechoù andonioù buhez speredel ha kenedel hep priz. Alies, da vihanañ, andonioù dudi ha plijadur. Neb a selaouo galvadenn Morton Nance n' en devo ket a geuz : « Gwreugh dysky Kernevek, na vo gesys dhe goll pup tra es gwres dheugh gans re erel » - Deskit kerneveg, na vo ket lezet da goll pep tra graet evidoc'h gant re all. »
Roparz HEMON.

KELAOUENNOU KERNEVEK. -

Sed emañ div gelaouenn gernevek a c'hell an holl studial : « Hedhyu », kazetenn an deskarded, koustañ a ra 6 shilling ar bloaz. An embanner a zo R. Gendall, 9 Clinton Road, Redruth. « An Lef Kernevek » a zo trimiziek hag a goust ivez 6 shilling, goulenn digant : The Editor, 16 Trevu Road, Camborne. Ar c'herneveg a zo ar yezh tostañ d' ar brezhoneg.

PRIZ « AL LIAMM ». -

Niverenn 73 Al Liamm, 80 pajenn, enni he deus koustet gant ar mizoù kas 133.173 lur. C'hwec'h niverenn a gousto eta 799.038 lur. Ar 500 koumananter a gas 600.000 lur. Ret eo deomp eta kaout 199.000 lur a brofoù.

PROFOU. -

Degemeret hon eus ar profoù-mañ e-korf an tri miz diwezhañ :

MEZHEVEN :

Dll O. Chevillotte, 2.000 lur ; H. Dorion, 800 ; R. Bothorel, 1.000 ; J. Daniou, 1.000 ; Yeun ar Go, 1.000 ; Le Goguic, person, 300 ; F. ar Bleiz, devezh ar brezhoneg, 2.500 ; Job Abasq, 300 ; J. er Meliner, 8.800 J. Bizien, 125 ; Dll A. er Meliner, 500 ; Per Y. Moign, 800 ; R. Jestin, 300.

- War un dro, 19.425 lur.

GOUERE :

Yann Bouessel du Bourg, 1.000 lur ; Dr C. Delalande, 1.000 ; H. al Lann, 300 ; A. Toravel, devezh ar brezhoneg, 300 ; L. Bothorel, 1.800 ; Jakez Blondeau, 500 ; Loeiz Bihanig, 2.300.

- War un dro, 7.500 lur.

EOST :

Rojer Brisson, 800 lur ; Marsel Aodig, 300 ; Dr Gwilhou, 550 ; Kab. Erwan Souffes, 1.000 ; O. Mac Uilis, 500.

- War un dro, 3.150 lur.

312

Abaoe derou ar bloaz ez eo bet profet deomp 123.441 lur. Bennoz Doue, a wir galon, d' an holl donezonourien. Peditañ a reomp hol lennerien da gas o c'houmanant e koulz ha kerkent ha m' eo bet goulennet digante.

Trugarez en a-raok.

HOR MIGNON ARZEL EVEN ANVET DA ADKELENNER SKOL-VEUR KEMBRE. -

Laouen omp bet o klevout e oa bet anvet hor mignon ha kenlabourer Arzel EVEN da adkelenner war ar yezhoù keltiek e Skol-Veur Kembre, Arzel Even a zo rener gouizieq ar gelaouenn HOR YEZH, hag a embann en devezhioù-mañ al levrenn gentañ eus e « Istor ar Yezhoù Keltiek ».

HOL LENNERIEN A SKRIV. -

Sed amañ arroudennad ul lizher kaset gant unan eus hol lennerien :

« N' eo ket a-walc'h larout e karer Al Liamm. Ne ouzoc'h ket ar pezh eo evidomp. Anv Gwalarn a voe ur gavadenn dreist : ur simbol, ur roll-labour, ur galv. Hini « Al Liamm » a zo kerkoulz, ha muioc'h. Soñjal a ra din na vefe marteze ken a emsav breizhat ma ne vefe ket bet « Al Liamm ». Bez e voe al lec'h-tolp, ar gouloù, hag ar flamm ma 'z ae ar c'halonoù breizhat da dommañ outañ, goude reveulzi meur 44-45, pa oa pep tra diskaret ha strewet hep goanag d' ar seizh avel.

Soñj am eus : ar pezh a zedenne ac'hanomp ar muiañ, hag a lammemp warnañ er penn kentañ, a oa an notennoù... klask a raemp anvioù hor c'hamaraded kent... evel un ti-familh e oa « Al Liamm » evidomp hag e chom c'hoazh. »

B. D. B., 5-7-59.

« CLISSON » gant Koarer-Kalondan. -

E. Koarer-Kalondan, oberour ar « Roue Baco » hon eus meneget warlene, en deus savet ul levrig diwar-benn Klizun (furm koshañ an anv-lec'h-mañ), dor Breizh war-du ar C'hreisteiz.

Ar gêrig - adnevezet e-tro 1805 - a oa bet peurzismantret gant ar Re-C'hlas e-pad ar Chouanerezh. Enor d' ar vreudeur Cacault, paotred Naoned, ha d' an arc'hantour Lemot... En amzer-se e oa c'hoazh evit Breizh un arc'hantour madelezhus !

Koarer, drouiz ha broadelour, a zispleg deomp amzerioù ar Gelted, ar Romaned, ar Vrezhoned, ar Grenn-Amzer hag an Dispac'h.

Un dudi eo lenn al levrig-man, moulet kaer war baper ken kaer ha skeudennet brav gant Octave Ménardeau, ar paotr kalonek en doa savet baniel gwenn-ha-du dirak fri Herriot kozh pa zeuas hennezh da lakaat un daolenn-eñvor trec'hidigezh hor Bro e kastell an Duged, e 1932.

Ur vad a vo ivez, rak E. Koarer-Kalondan en deus moulet al levrig-se diwar e goust. Dall eo hor mignon ha rediet eo hor mignon-all Ménardeau da vevañ e bro-Katalunya evit e yec'hed. Daou arzour int, an eil gant e bluenn, egile gant e goadengravadurioù.

E gwerzh emañ « Clisson » e ti E. Coarer, 12, ru Kléber, Naoned (priz : 540 lur), MELAR JOSIG.

313

KAMP AR VREZHONEGERIEN E ROSTREN. -

Daouzekvet Kamp ar Vrezhonegerien a zo bet dalc'het etre ar 15 hag an 31 a viz Gouere. Renet e oa gant Vefa de Bellaing ha Ronan Huon. Daouzek ha tri-ugent den a zo tremenet er c'hamp, an darn vuiañ anezhe tud yaouank betek 25 bloaz. Deut e oa ivez peder studierez eus Aberystwyth. Evel boaz ez eo bet graet pep tra e yezh ar Vro. Diouzh ar beure e veze graet kentelioù brezhonek ha kembraek ha prezegennoù. Graet ez eus bet div brezegenn gant an Ao, Bourdelles war an divroañ ha war diskoulmoù ar gudenn se ; teir gentel war v-« Barzaz Breiz » gant Abeozen hag ur brezegenn war Vro-Gatalounia ; teir brezegenn gant Maodez Glanndour : « Lennegezh pobl ? », « Ar yezh lennegel hag ar yezh skiantel » hag « Ar sonerezh breizhek ». An Doktor Etienne a gomzas gant ampartiz eus « Ar c'hleñvedoù spered ». R. Huon a reas ur brezegenn war « Istor Breizh » da Gembreiz hag unan all war gudennoù an embann hag ar moulañ.

Evel ma ne oa ket dalc'het ar c'hamp war an aod ez eo aet gamperien da weladenniñ ar vro tro-war-dro : Lenn Gêrledan, Reier Toull Goulig ma n' em goll ar Blañvoez enne, Abati ar Gwir Diskuizh, Kanol Naoned-Brest, Lenn Groñvel, h.a. Komzet o deus gant tud ar vro ha boazet ouzh stummoù souezhus ar yezh er c'horn-bro-se : « ba-tal an ti » = e-tal an ti ; mont « sa » Rostren = etrezek Rostren, h.a. Kelc'h Keltiek Rostren a zo deut da dremen un nozvezh er c'hamp. Desket o deus d' ar re yaouank Dañs Fanch, Dañs Fisel, Bal Fanch, Dans gwenedour

ha re all. Dañserien-dreist eo paotred Rostren.

Ur c'hamp leun a vuhez hag a yaouankiz eo bet Kamp Rostren hag evit ar re goshoc'h ur goanag en amzer da zont Breizh.

LENNET WAR PAPERIOU VOTEREZ PARIZ :

« Tous aux urnes Bretons - Bloquez vos voix sur le nom d'un des vôtres - Votez pour SEVESTRE, Président d'Honneur de « Kendalc'h Paris », Président du « Gouel ar Vro », hag an ti-kêr a vo deomp, war-raok war-du ar pal ! »

Ar re a strewe ar paperennoù a zo bet lakaet ur pennadig er bidouf evit bezañ implijet ur yezh ne oa ket ar galleg.

AR C'HENDALC'H ETREKELTIEK E BRO-SKOS. -

Ar C'hendalc'h Etrekeltiek a zo bet dalc'het e Din-Edin, eus an 10 d' ar 15 a viz Eost. Pevar dileuriad breizhat a oa eno. Arzel Even ha Ronan Huon eo a gomzas en anv Breizh.

En tu-hont d' ar prezegennoù ha d' ar baleadennoù en-dro da Din-Edin ha Loch Lohmond ez eus bet skoulmet darempredoù gant tud eus pep bro dedennet gant ar memes kudennoù. Ur blijadur eo bet dimp Bretoned en n' em gavout gant ur C'hernevad barrek da gomz kerneveg plaen ha d' ober divizoù eeun gant brezhonegerien. Divizet eo bet e vefe dalc'het ar C'hendalc'h en Aberystwyth ar bloaz a zeu.

314

LIZHER-KLEMM « BODADEG AR -SONERIEN ». -

« Dileuridi Bodadeg ar Sonerien - 2.500 anezho - deut da Vrest d' an 31 a viz Gouere, d' ar c'hentañ ha d' an eil a viz Eost 1959, evit Gouelioù-Meur Etrevroadel ar Viniaouerien, o deus bet anaoudegezheus ar pezh a zo bet divizet nevez 'zo gant Pennrener an Deskadurezh : lamet eo kuit ar brezhoneg diouzh ar Vachelouriezh ha kaset da netra kelennadurezh ar yezh.

Evel-se, un urzh hepken a-berzh ur Ministr, kuzuliet gant kargidi o deus diskouezet dalc'hmat o enebiezh ouzh ar yezh komzet gant dek kant mil a dud er vro-mañ, a vo bet a-walc'h evit laerezh digant ar Vretoned ar pezh a oant deut a-benn da c'hounid.

Ne oa ar gounid-se nemet un arouez, moarvat, nemet diazezet e oa war ul lezenn savet a-unvouezh gant ar Gambr.

Izili « Bodadeg ar Sonerion » en em gav gwall-feuket gant an urzh dismegañsus-se. Gant c'hwervoni e welont n' o doa ar bruzunachoù hag ar brizh-promesaoù roet d' ar Vretoned goude goulennoù diniver o C'hannaded hag o strolladoù sevenadurel, nemet ur pal hepken : o zouellañ ur wech ouzhpenn.

Setu perak emaint krenn a-du gant an Aotrou R. Pleven, pa lavar « n' emañ ket troet kalon ar gouarnamant d' ober vad da Vreizh ». Diskleriañ reont ouzhpenn : « N' eo ket bet biskoazh ! »

Anaoudegezh-vat o deus ouzh o C'hannaded, pa glaskont evelato dont a-benn da lakaat ar Ministr da gompren un dra bennak. Gortoz a reont gant mall ar respont, evit divizout petra ober da c'houde. »

E Brest, d' an 31 a viz Gouere 1959.

Evit « Bodadeg ar Sonerien » :

Ar RENER hag ar C'HUZUL-MEUR.

KLASK WAR NIVERENNOU « GWALARN ». -

An niverennoù-mañ eus Gwalarn a glasker evit klokaat un dastumadenn :

- 59, 63, 64, 70, 75, 77, 81, 83, 85, 86, 90, 92, 93, 98, 115-116, 118, 121.

Skriavañ da J. PIETTE, 6, Comins CochEstate, ABERYSTWYTH, Wales.

AR BED KELTIEK. -

Roparz Hemon a oar lakaat e lennerien war evezh ha gant dudi ha frouezh e lennor e bennadoù -« R. Morton-Nance » (niv. 7, Gouere) ha « Liesskriavañ » (niv. 8, Eost). Heussaff, kenlabourer feal ha gouiziek, a sin ar studiadennoù-mañ : « Al liorz » (niv. 7), « Skiantoù » (niv. 8). Kentelius-meurbet eo « Istor an Arabed » (niv. 7 ha 8). Plijus eo lenn ar c'heleier ; talvoudus e vo o adlenn a-benn un nebeut bloavezhioù. Ur perzh-mat all en deus AR BED KELTIEK : ober a ra brud ez-reizhek evit kelaouennoù all Kuzul ar Brezhoneg, kerkent hag i deut er-maez. - Koumanant : 700 lur, G. DUBOURG, Pennkêr, VIEUX-MARCHE (C.-d.-N.). - C.C.P. 1831-74 Rennes.

L'AVENIR, niverenn 18 (Gouere). -

Renerien ar gelaouenn bolitikel miziek-mañ a anavez mat kudennoù gwirion hor bro hag o displegañ a reont fraez en o c'holonenoù. Anaoudek omp a-bend-all o vezañ ma vez graet brud evit AL LIAMM e pep niverenn.

Koumanant : 500 lur, B. P. 89 BREST, C.C.P. 1132-86 Rennes.

315

HOR YEZH, niverenn 8, rummad nevez, a zo deut a-zindan ar wask. Menegomp ar pennadoù-mañ : « Keltia e Kañv, marv Morton Nance » ; « Evit an etrekeltezh », diwar dorn Per Denez. Lod brasañ an niverenn a zo leuniet gant kendalc'h labour heverk Arzel Even, « Istor ar Yezhoù Keltiek ». - Koumanant : 1.000 lur, Mlle J. QUEILLE, 47, rue Notre-Dame, GUINGAMP - C. C. P. 1240-22 Rennes.

WANIG HA WENIG, kelaouenn evit ar vugale, a zo enni pennadoù, troidigezhioù ha tresadennoù graet gant bugale. Kenstrivadegoù, tresadennoù ha skridoù a vez aozet.

-Koumanant : 150 lur. Journal WANIG HA WENIG, PLOUÉZEC (C.-d.-N.) - C.C.P. Rennes 1705-96.

DEGEMERET HON EUS :

ARGOAD, niverenn 6, politikel, e brezhoneg hag e galleg. Embannet tramor.

LE PAYS BRETON, BRO-VREIZH, niverenn 83. Koumanant 600 lur, M. Jean CHOLEAU, 21, rue Saint-Louis, Vitré - C.C.P. 5852 Rennes.

FONTAINES DE BROCELIANDE. Niverenn 49 a gemenn e va embannet ul levr-barzhonegoù, KAN HA PEDENN, savet gant Barzh Mab Loiz (Césaire Le Coent). Priz ar skouerenn, 750 pe 600 lur da gas da : Fontaines de Brocéliande, 54, rue Poullain-Duparc, Rennes - C.C.P. Rennes 1158-96.

AR VRO. -

E galleg hag e brezhoneg. Deut eo er-maez eil niverenn Ar Vro, stumm nevez. Pennadoù dudius ha talvoudus a gaver enni : En avant ! - L'action culturelle est-elle suffisante ? - L'agonie de la Bretagne. - Frañsez Debauvais. - Diazez hor stourm. - Un kibboutz breton. - L'heure de l'action. - Revue de presse. - Concours de traduction. - Les bonnes lectures. - On nous écrit... - Tour d'horizon.

Renet eo Ar Vro gant Per Denez.

Koumanant : 1.000 lur. J. DESBORDES, 14, rue Colbert, Concarneau.. C.C.P. 1493-79 Nantes.

LABOUR. -

Resevet hon eus niverenn diwezhañ kelaouenn an tu kleiz breizhat. An niverenn a zo dedennus-tre. Al lodenn diwar-benn ar brezhoneg hag e brezhoneg a zo gwellaet kalz. - Koumanant : 500 lur. 8, rue de la Herse, Saint-Malo.

SAINTE ANNE LA PALUD. -

Savet eo al levr-mañ gant hor c'heneil Jakez Thomas, ha skeudennaouet-kaer gant Jos an an Doare. E c'houlenn digant an oberour, e presbital PLONEVEZ-Forze - C.C.P. 702-28 Rennes. Priz : 400 lur, mizoù kas hag all.

316

GALV EVIT PAEÑ SAVADUR NEVENOE. -

Savet eo bet e 1952, e-kichen tachenn-emgann Ballon, un delwenn en enor hor roue meur Nevenoe. Siwazh, n' eo ket bet peurbaeet an delwenn ; tost da 600.000 lur a zo dleet c'hoazh eviti.

Ur C'huzul a zo bet krouet evit echuiñ gant an dle-se. Ar profoù a zo da gas da : COMITE DE LIQUIDATION DU MONUMENT DE NOMINOE, trésorier : P. MONJARRET, 18, boulevard Joffre, Lorient - C.C.P. Rennes 349-02.

NEVEZ EMBANNET
• KISTINENN

• GWENNIG HA GWENOLA

daou levr skeudennaouet-kaer evit ar vugale

200 lur ar skouerenn

(distaol pa brener kalz war un dro)

Embannet dija : Paotr e varv glas - Merc'hig ar Rozenn - Ar C'hemener bihan
kalonek - Robinson Kruzo - Istor Meudig - Ar Goantenn e Koad ar c'housk - Ar
c'hazh gant heuzioù ler - Luduennig - Kabellig Ruz - Gwenn-Erc'h hag ar seizh
korrig.

An daouzek levr a c'hell bezañ prenet evit 1.500 lur hepken gant

KOUMANANTERIEN « AL LIAMM »

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad

KERFEUNTEUN - C.C.P. 212-23 Rennes

Ti-Moulerezh AR SKREV. Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny AR BAOL

Diskleriet hervez lezenn : 3° trimiziad 1959 - Niverenn er voulerez : 17803

Ar merour : P. AR BIHAN

PAJENN AR RE YAOUANK

Gouhere-Eost 1959 Niverenn 16

Unvaniezh a ra nerzh.

KENTELIOU UR CHAMP

Hini ac'hanomp, a gav din, n' en deus kuitaet Kamp Rostren gant ur c'hlemm bennak d' ober diwar e benn, nemet unan marteze : ar c'heuz d' e welout echuet ken buan. Un dudi eo bet evit an holl an nebeut devezhioù-se hon eus bevet en un aergelc'h a vignoniezh hag a levez.

Ur fazi a rafe koulskoude ar re na welfent er c'hamp nemet un toullad eurioù dibreder a gempouez strivoù ur bloavezhiaed labour. Un dalvoudegezh all, ha kalz dibaroc'h a rankomp stagañ ouzh Kamp Rostren.

Ne oa ket ur c'hamp evel ar re all hep mar ebet. Un dra estreget ur vro dispar ha tud blijus-kenañ hon eus kavet e Rostren. Ennañ ez eo en em gavet ar gwellañ spioù a c'hellomp magañ evit amzer da zont Breizh.

Sklaer eo un dra : yaouank eo an Emsav bremañ. Pell diouzhin ar soñj da zisprizout labour ar re henañ. Er c'hontrol : ar virvidigezh hon eus anavezet er c'hamp a brou ez eo savet mat an had o deus strewete-pad o buhez a stourm evit hor bro.

Marteze ez eo en abeg d' ar yaouankiz-se hag a ya war-raok hep sellout ouzh ar munudoù he deus renet etrezomp un unvaniezh vrav. Ha marteze ez omp krog da gas d' an traoñ an dalvoudegezh « tabou » kemeret gant ar ger-se e Breizh abaoe ur c'hantved. Klevout a ran dija tud 'zo hag a laro ez eo mat an emglev evit ar re yaouank ha ne gollomp netra da c'hortoz. Met pa vimp aet un tammig war an oad e tarzho ivez an tabutoù etrezomp. A c'hell bezañ pe get. An naonegezh eo hag a laka ar bleizi da yudal pa ne chom netra da zebriñ. En amzer da zont, m' eus aon, e vo ret d' an holl yudal a-unvouezh pa vo gwashoc'h an traoù eget bremañ. Ouzhpenn-se ez omp dellezek da dud an emsav kozh eus un dra a-bouez : o skiant-prenet. Tud veur a zo deut en hor raok hag o deus kaset da benn ul labour divent : dilouzaouiñ liorzh dilezet Breizh. Gellet o deus marteze mont a-wechoù gant hentoù disheñvel a-dreuz ar strouezh. Kement-se oa ret, hag e lavarfen zoken, ret an tabutoù ganet diwar an diheñchadennoù. A-drugarez dezhe, e spurmant spishoc'h bremañ ar pal da dizhout dirazomp.

Gwelet hon eus e Rostren ne oa ket marv al lavarenn gozh : c'hwec'h bro, un ene. War un dro m' o deus digoret peder C'hembreadez dirazomp ur prenestr war ur vro a denn d' ur baradoz, evit pezh a sell ar frankiz, ouzh Breizh, hon eus desket ur yezh na gaver kelennet e levr ebet : ar spered keltiek. Kalonekaus eo gwelout e talc'h da vevañ betek hon amzerioù ur seurt spered, daoust da vrezel an tevel hag ar mougañ embannet outañ gant sevenadur Roma.

Un eñvor vat hor bezo miret eus pobl Rostren hon eus bet tro da gejañ ganti meur a wech en hor yezh. Da skouer ar veilhadez hon eus tremenet gant Kelc'h Rostren. Al labour e-touez ar bobl a vez alies diaes da seveniñ, met don e c'hell bezañ e levezon, zoken pa vez graet gant tud, hervez, ar brezhoneg « uhel ».

Ouzh mojenn ar c'houer dizesk, lous ha gwalc'het gant nebeut a dra, ez enebin ar paotr yaouank-se a c'houlenne ouzhimp daoust hag e c'helled kavout geriadurioù brezhonek.

P' emamp o komz eus brezhoneg uhel e fell din derc'hel soñj eus prezegennoù 'zo, uhel o danvez, o deus diskouezet d' an holl pegen gwevn e c'helle bezañ hor yezh evit displegañ menozioù an amzer-vremañ.

N' eo ket kollet pep tra e Breizh. A-benn ar fin, e voe e Rostren ur ger stur nemetañ evit ar c'hamp : an Trec'h.

Alan TORAVEL.

BEILHADEG

Ar goañv 'oa ! An noz 'oa kouezhet war Gerc'honan. Un avel but a c'houezhe eus an Norzh hag a yude er gwez pupli tro-war-dro d' ar Porzh-bras. Gwech a gwech all e veze klevet, daou bark pelloc'h, chas Ifig Menou o harzhal d' al loar.

Pedet 'oa bet va zud, goude koan da vont d' ober un dommadenn e korn an oaled e ti Job Al Louarn, un amezeg o chom 'tal kichen Kroaz ar Soaz.

Ul letern, douget gant va maeronezh a ziskoueze deomp an hent. Ne oa ket pell ti Job Al Louarn e gwirionez ; n' eur dreuziñ dre ar parkoù e oamp erruet dek munut goude. An degemer a voe hegarat-tre.

Job a oa un den a hanter-kant vloaz, gwenn e blev, ha du e sell.

Plijout a rae din kalz dont d' an noz-veilh en e di rak anavezout a rae kontadennoù ha marvailhoù a bep seurt, hag eveljust, petra c'houlenn ur ganfard a seizh vloaz ma n' eo ket kontadennoù.

Azezañ a raemp e-tal an tan, boued ar moc'h evit an deiz warlerc'h o poazhañ warnañ.

An dud a oa krog da gaozeal. Komz a raent eus al labour, eus gazeg Job hag eus e ebeul nevez ganet. Komz a raent eus gwenan Job hag a roe kement a mel flour ha dous d' o mestr. Lorc'h a oa ennañ eveljust abalamour d' e ruskennoù hag ennon, levenez ouzh e selaou dre ma roe din a-wechoù, Katell Tinevez he bried, ur volenn-gwenn leun mel a c'hwezh vat da lakaat war va zammig bara-amann.

An holl dud a gaozee, en-dro din. Bez ' oa seurt koazioù hag a laoske ac'hanon diseblant ; gouzout a ouien e teuje buan Job d' e gontadennoù marvailhus, ha fur e chomen o c'hortoz mar teuje e youl vat.

Erfin e krogas gante.

Fidamdoustik ! tud kaezh, biskoazh n' am boa selaouet gant kement a evezh, komzoù Job Al Louarn.

Komz a rae eus ar C'hornandoned hag eus Gwilh ar Biniouer, bet lazhet gante, dre ma oa skuizh da zañsal hep ehanañ ; komz a rae eus Kannerezed-Noz hag a weler e-pad nozioù yen ar Goañv war bord ar stankoù du, o kannañ liñselioù evit ar re-vev ; komz a rae eus Karrigell an Ankou hag a vez klevet o gwigourat en hentou kleuz p' emañ ar Marv o tostaat.

Evurus-tre ' oan em c'horn, tost d' an oaled tomm, va divskouarn digor frank d' e gozhioù spontus. Lamm a rae va c'halon em c'hreiz gant an enkrez a oa ennon. Flammoù an tan a lakae war dremm barvek, mestr ar ger, skleurioù ha skeudoù iskis, ha, seblantout a rae din a oa deut da vezañ, dre strobinoù an Diaoul, ur sorser braouac'hus !...

...Nemet erru ' oa poent bras retorn d' ar ger rak diwezhat ' oa !

Gouzout a ouzer penaos emañ kont gant ar re deuet d' o ment ! Chom a reont pell c'hoazh, 'n o sav a-raok mont kuit, o terc'hel da gaozeal.

Neuze zeuas din, a-greiz-holl, ar c'hoant da vont da welout ruskennoù Job a-dreñv ur c'hleuz e foñs ar Porzh-bras. He me da vont, o leuskel va zud da brezeg.

Istoriou Job oa c'hoazh em fenn ha santout a raen ur gridienn o tremen em c'horf a-bezh p' en em sanken en noz.

Evit mont er prad 'lec'h ma oa ar ruskennoù dispar-se, e oa ret din, kemer ur wenodenn hag a dreuze ar c'hleuz. Ar wenodenn-se a dremene a-dreñv d' ar marchosi. Ha me da vont enni goude bezañ sellet un tammig dre furnezh en-dro din abalamour d' an Ankou ha d' e re.

O va Doue ! N' ouzoc'h ket petra welen o sevel e kostez all d' ar c'hleuz ? Un tamm tra wenn, hag a vraniskellae 'n ur giz spouranus. Ne badas ket pell mab va zad da sellout ouzh an dra spontus se avat ! 'N ur leuskel ur youc'hadenn skiltr, reudet va blev gant ar spont, souzañ raen a-daol. Ha fidembie, da gerzhout evel un tenn betek ti Job.

- Petra 'zo c'hoarvezet gant hemañ, eme va maeronez o welout ac'hanon ken dianalet.

- Gwelet 'm eus an Ankou en tu all d' ar c'hleuz, emezon berr warnon.

- An Ankou ? Huñvreet ac'h eus ya ! Erru eo poent dit mont da gousket, setu holl ! a respontas Job din.

Marteze ne grede ket ac'hanon nemet, soñjet 'm eus abaoe, marteze ivez n' eus ket c'hoant mont da welout rak, da hanternoz war maezioù Breizh-Izel., c'hwi oar !...

- Ac'hanta Job, penaos emañ ar bed ganit, a c'houlennas va maeronez ! an deiz war-lerc'h o welout hemañ oc'h erruout en hor porzh.

- Feiz, Soaz gaezh, ur gwall a-daol a zo degouezhet ganin. Unan eus va ruskennoù a zo bet laeret e-pad an noz-mañ ha kavet 'm eus un tamm liñsel gwenn drailhet war ur vodenn spern e-kichen ar wenodenn a-dreñv d' ar marchosi !...

PAJENN AR RE YAOUANK, aozet gant KEVREDIGEZH AR VREZHONEGERIEN YAOUANK.
Renerezh : E. EVENNOU, 10, rue Perrault, Fontenay-le-Fleury (Seine).

O paouez dont er-maez
KENTELIOU ABEOZEN
diwar-benn « BARZHAZ BREIZH »
Levrenn I.
100 pajenn - 300 lur embannet gant PREDER
G. Etienne, Châteaulin C. C. P. 16.093-13 Paris

Nevez deut er-maez
Arzel EVEN
ISTOR AR YEZHOU KELTIEK
Levrenn I
300 pajenn - 600 lur
(400 lur hepken evit koumananterien « Hor Yezh »)
G. ETIENNE, Maen ar Ya, Châteaulin
- C.C.P. 1162-91 Rennes -

AL LIAMM 76

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 76

Gwengolo - Here 1959

TAOLENN

Noz Kañv, gant Alan TORAVEL	323
PENHÈREZ KÈROULAS	324
Skol-Louarn Veig Trebern (kendalc'h), gant Youenn DREZEN	329
Ur vamm desket, gant Roparz BROUDIG	340
Perig, mab an Intañvez, gant Gab MILIN	343
Lennegezh evit ar Bobl ? gant Maodez GLANNDOUR	355
Unvaniezh Kevredel ar Broadoù Europat, gant Alan TORAVEL	365
An Arz evel Emgann, gant Fañch MICHELET	368
Bout ur Sant, gant BLEU-BENAL	372
Notennoù	374
Pajenn ar re Yaouank	383

NOZ KAÑV

gant Alan TORAVEL

Ar glav dibaouez
a leñv en duellenn,
o lugerniñ dindan ar skleurig.

An avel a c'hwezh,
a c'hwitell er vanell lous,
a anal e blev aour
ar goantenn o krenañ.

Ar plac'h a gren en noz,
mes ne weler netra.
He bizied hir a stard he liñsel,
er gambrig teñval.

Hec'h unan penn, ar plac'h
goustad a varv
en noz skrijus,
seizet he c'horf
gant brizhc'hoarzh an avel.

Ha setu ar glav o tevel.
Klevout a reer ur gaouenn
o yudal du hont,
o yudal ingal kimiad un ene.

Ar plac'h a stard he liñsel
hag a denn war he dremm
al lien gwenn,
evit chom hep gwelout daoulagad an evn
a veilh war he zremenvan.

Ar plac'h a zistard al liñsel gwenn
hag a zilez he buhez,
a voug e-kreiz an noz yen.

PENHÈREZ KÊROULAS

Pa 'z eo bet nevez advoulet « Barzaz Breiz », embannet evit ar wech kentañ, er bloaz 1839, gant KERVARKER, tamallet da vezañ ijinet, kaeraet pe adaozet, hervez e faltazi, ar sonioù, kanaouennoù ha gwerzioù a zo er pezh labour-se, ne vefe ket didalvoud, marteze, reiñ d' hol lennerien an adskrid eus ur werz vrudet, hini Pennhêrez Kêroulaz, evel m' he c'haver e « Antiquités du Finistère », ar marc'heg de Fréminville, moulet e Brest, er bloaz 1835, e ti-moulerezh de Come ha Bonetbeau.

En ur geñveriañ an destenn-se gant an hini a zo e « Barzaz Breiz », e vo aes gwelout ez eo chomet Kervarker tost a-walc'h da bozioù ar werz poblek ha n' eo ket bet nag ijinet na bravaet kalz gantañ.

Houmañ, hervez ar marc'heg de Fréminville, a oa bet dastumet er vro gant an Ao. de Bois de la Calande, bet kabiten a lestr ha, d' an ampoent, ezel eus Kevredad Hendraourien Vro-C'hall.

Setu hi amañ penn-da-benn gant ar fazioù a zo enni :

AR PENHEREZ A KEROULAS

Penhêrez Kêroulaz

1

Ar penherez a Keroulas
Rag he deuz eur plijadur braz.
Da zoug eur zaë satin glas
Pa ra gant autrounez dansa !

2

Evelze e gamzed er zall
Pa zeue ar penherez er ball,
Rag marquis Mezl voa erruet
Gan he vamageun heul bras meurbet.

325

3

« Me a garje bea goulmic glas
« Var an doen e Keroulas
« Evit clevet ar complidi
« Entre he vam a va hini.

4

« Mea gren gant ar peza velan
« Neket heb eur sonj indeutaman
« Deuza gherne, pa so enti
« Eur penherez da zimizi.

5

« Gant he madou agh' ano brudet
« Ar marquis ze din ne a plijket,
« Maz Kerthomas deuz a bell zo
« A garan a garin ato ».

6

En krezet voe aie Kerthomas
Gant tudze deut e Keroulas
Rag he a gared ar penherez
Ag vo clevet lavaret aliez :

7

« Me a garje bea grac-ouad
« Var a lenn e welc'her he dillat
« Evit glebia va daou lagat
« Gant en dour demeure dillat ! »

8

Ar penherez a lavare
 D' he mam itron : « Euz ande ze
 « M' vil eru marquis Mezl aman
 « A lakas vac'haloun da ranna.
 9
 « Va mam ! itron a me hoped
 « Dar marquis Mezl ne roit ket
 « Da va rei kent da Pennanrun
 « Pe markirit da Salaün.
 326
 10
 « Va roit kentoc'h da Kerthomas.
 « Henez endeuzar muia gracz
 « En ti man he zeu aliez
 « Hen a lezec'h din ober allez.
 11
 « En Gastelgall me a sobet
 « Mad, en doue, n'emeuz gwellet,
 « Nemet eur gos sall voghedet
 « Ag ar prenechou hanter torret
 12
 « En Kerthomas me a sobet
 « Madou avoalc'h en meuz gwellet
 « An norojou zo arc'hant gwenn
 « Ar prenechou zaour melen ».

13

- « Va merec'h ancounet anollze
 « Tra kent homad n' adalgant me
 « Roet argherioù andrasograt
 « Dar marquis Mezl vihotdimezet ».

14

- « Eur goalen aour ageur signet
 « Gant Kerthomas oent din roet
 « Hô comeris an eur gana
 « Ag ho restaulin euneur woela.
 15
 « Dalc'hit Kerthomas hogalenaour
 « Hô signet gant carcaniou aour
 « Na venket leset ho kemeret
 « Miret hore ne zlean ket ».

16

Criz vije ar galoun na woelje
 En Keroulas neba vije
 E velet ar penherez kez
 E poblet d'an norpaie er moes.
 327
 17
 « Adieu ty brasa Keroulas
 « Biken en oc'h nea rin pass
 « Adieu va amezeien kez !
 « Adieu bremana da jamas !

18

Peorien ar barez a woelje
 Ar penherez o gonsole.
 « Tevit peorien, ne wolet ket
 « Da Gastelgall devit d'angwelet.

19

« Mea voir aluzen pepde
 « Teir gwech ar sizun air charite
 « Triouec'h palevars a guinis
 « Ag el a kerec'h ive rois ».

20

Ar marquis Mezl a lavare
 D'he greg nevez pa he gleve :

« Evit pesa de ne roat ket
« Rag va madou ne balenket » .

21

« Marquis Mezl, heb cahout hore
« Me raio aluzen pepde
« Evit destumit pedennou
« Goude omp maro d'honeneou ».

22

Ar penherez alavare
Er Castelgall pa errue
An gasse ket eur messenger
Da gass d' he mamm eur liser.

23

Eur paj yauoank a respontas
D'ar penerez pa he glevas,
« Scrivit liserou pagher fet
« Messengerien a vo cavet ».

328

24

Coulscoude eul liser a scrivas
A dar paj en berr e roias
Gant gourc'hemenou evit he cass
Rat gall d' henam ê Keroulas.

25

Pa erruet al liser gant hi
Hi a voa ez zall e ebatti
Gant lod a noblans euz ar vrô
A Kerthomas voa ive eno.

26

Pândevoa he liser lennet
Da Kerthomas hi a lavaret :
« Likit da zibra kezec asfô
« Da Gastelgall a annefenôs ».

27

Itron Keroulas a goulene
Er Gastelgall paerrue
« Petra nevez so enti mân
« Ma ê stegnet ar perc'hier er ghimen ? »

28

- « Ar penherez a voa deut aman
« Azo decedet en nos mân ».
- « Mar dê maro ar penherez
« Ah ! me a sogwir, e lazerez !

29

« Meur vech endoa din lavaret
« D'ar marquis Mezl n'hen vosinket
« He rei kentoc'h d' a Kerthomas
« Pini en doa ar muia gracz ».

30

Kerthomas agar vam diseuruz
Scoet gant untlul kertruezus
Ho daou gonsacraz da zoue
Er claustra arrest euz hopue.

SKOL-LOUARN VEIG TREBERN

Gant Youenn DREZEN

(Kendalc'h)

Goude kreisteiz, ha debret o merenn ganto didrabaz er gêr, ne voe kudenn ebet da ziluziañ evit an daou abostol.

Divizet hag asantet o doa, o daou, ne vijent ket aet d' ar skol. Setu a dalveze kement hag un aotre - aotre diganto o-unan, aotre, memes tra ! - chom adarre da c'hoari o lern.

Divorc'hed-kaer e oant eta, ha skañv o c'houstiañs, o 'n em gavout en-dro adarre, goude ur sell, er park, d' o seier-skol, e goudor ar gwez bras. Kanañ a rae al laboused, hag ur gazeg-koad a lakae an tro-war-droioù da dregerniñ gant he youadoù. N' oa ket divalo bevañ.

Er c'hoari kottoù, e kollas Veig pemp kanetenn gant Paotr-Teo. Mes gounit a reas seizh warnañ, en un taol par-pe-zispar. Ober a rejont ur c'horvadig kiviz.

- An dra-se 'n eus blaz ar c'hraoñ alamandez ; ne gavez ket, Paotr-Teo ?

- Eo ! a respontas Paotr-Teo.

Ha Veig, ha 'n em glenkañ ouzh traoñ ar wezenn fav, da sankañ adarre en e « Intrépide », gant Paotr-Teo en e gichenig.

N' oa nemet ur skeudenn en danevell en doa da lenn, mes peur-fromusoc'h e oa houmañ : « Ar Gêr Gollet ».

Goude bezañ digejet gant poan hag aked ur skrid-parch e yezh kozh bro-Indez, tri ergerzhour saoz, - skosat, evit bezañ resis, - o doa lakaet en o fenn adkavout kêr santel ar Vouddhisted, skoachet dindan an douar, e-kreiz menezioù gouez ar Pundjab. Diskennet e oant dre ur puñs dianav d' an holl, hag en ur vont donoc'h-don e kalon an douar, dre straedoù kevrinus hag arvarus, e oant degouezhet, en diwezh, war ul leurenn kaelet gant ur splend mein kizellet.

330

Alese, tudoù ! ouzhpenn mil troadad, a-serz, dindan o zreid, hag o soubañ en ur sklerijenn iskis, setu mezevennusañ, sabatuusañ, estlammusañ, badaouusañ, pennfollusañ taolenn, a skedas biskoazh ouzh selloù trellet mab-den ! Pagodoù, santualoù, palezioù, manerioù, savadurioù aour, ken nemet aour fetis. Ar Gêr Gollet !... Hag hi didrouz, mut, diziraezus, hep ur fiñv neblec'h, nag un ene bev.

Pa zivorfilas Veig eus e huñvre, - rak burzhudus e oa e lennadenn evel un huñvre, - e voe souezhet-bras o 'n em gavout en e goañze, en ur c'hoadig anavezet mat eus kêr Bont-'n-Abad, e gêr c'henidik.

- Paotr-Teo, ne garfez ket bezañ ivez...

Edo o vont da lavarout : - ...bezañ ivez ur c'hlasker kêrioù kollet ? - Ha respontet en dije Paotr-Teo : - Eo ! - Mes chom a reas ar gomz a-istribilh. Astennet a-c'houen e gein, digor e c'henou gantañ, Paotr-Teo oa kousket dous. Ha, marteze, oa sorc'hennet ivez. Neuze, avat, e tlee bezañ gant boued lipous ; rak ne yae ket keit ha Veig da glask magadurezh d' e dammig spered. Gwelloc'h, sur, e kave blaz yod ar vro eget moged alaouret ar faltazi.

Edo Veig o sevel d' en em zic'hourdañ, rak tapet en doa droug dargreiz hag izeloc'h, war an douar kalet hag ouzh rusk, ken kalet all, ar wezenn, pa voe dedennet e evezh gant trouz ur strakerez : ra, a, a !... Ha, kerkent, adarre : ra, a, a !... Piv oa, e-tro aze, o pourmen gant e c'hoariell babig ?...

Eus an uhel eo e teue tregern mibin an daboulinadenn.

- Oi ! ur gazeg-koad, eme Veig.

Ul labous e bluñv glas, kripet ouzh ur bikol a wezenn fav gwintet sonn hag uhel, e-kreiz un heoliennig, nepell ouzh moger ar Vanell-Zu, a oa a-zevri o pigosat ruskenn levn ar wezenn. Pep ar mare, e rede buan-buan, e-giz ur glazard, endro d' an drojenn, - « da welout hag eñ e oa houmañ toull, en tu all, » a soñjas Veig.

Hogen, amzer da hemañ ober ur serr-lagad ne voe mui na trouz na labous.

331

Tostaat a reas ar paotr koutik-koutig, ha savet e fri. Gwelout a reas, e trojenn ar wezenn, pevar pe bemp metr a-us d' e benn, un toull ront, div wech bras evel ur pezh ugent real.

- Paotr-Teo ! Paotr-Teo ! Deus 'ta ! a huche ar paotrig. Aze 'z eus ur gazeg-koad war he neizh.

Digeriñ a rae Paotr-Teo e lagad hag e c'henou.

- Deomp da dapout anezhi en he c'hlud !

Añ ? a lavare Paotr-Teo, sebezet-mik. Te 't eus divaskell, pe ivinoù kazh ?

Ne rae ket Paotr-Teo goap ; ober ur goulenn nemetken.

E ranked bezañ brell evel Veig, avat, evit komz seurt m' en doa graet. Pevar eveltañ n' o dije ket bet tapet ar favenn ramz-se a-dro-vriad, ken ledan e oa he zroad. Ha n' oa, kennebeut, peg ebet en he rusk, a oa kompez, ken na lintre.

Dastum a rae Veig un dornad grouan da stlepel ouzh an toull.

- N' out gour da vizañ, eme Baotr-Teo, tra ma tibabe meinigoù, e-touez ar ballogoù kiviz strewet war an douar.

Ur geitadenn re uhel, ur geitadenn re izel, div pe deir all tost pe dostoc'h d' an toull, ha setu ur maen e-barzh. Hag, heñvel ouzh un itron gozh fulor enni a vezañ bet direnket evit netra, ar gazeg-koad a zifloupe war dreuzoù he lochenn, a fuc'he, hag a dec'he trumm, a denn-askell, en ur zic'hargadennañ : A, a, a, a, a !... e donderioù ar c'hoad glas.

Nijet kuit al labous, echu an dineizhañ.

Sonañ a reas kloc'h ar Frered.

Echu oa ivez ar skol-louarn, evit ar sizhun.

-III -

Bountet gantañ an nor, a-drak, ha dilammet en ti e-giz un tarz-mor, Paotr-Teo a laoske en un analad :

- Veve ! Veve !... Va mamm 'n eus laret din dont da larout dit larout da M. Karadeg ne 'z in ket d' ar skol hiziv. Me ya da Gombrid gant va zad.

Birvilhat a rae e zaoulagad ront gant ar blijadur. Ha, gwir ! lakaet e oa bet dezhañ e zilhad sul hag e votoù-galochoù.

Sevel a rae Gaid ha Veig o fri diwar o skudellad soubenn gafe, edo Veig o lonkañ, Gaid o pismigañ.

Veig Te 't eus chañs, avat !

332

Gaid : - Ne vez ket laret « bonjour » mui, en ur zont e ti an dud ?

Paotr-Teo : - Eo ! « Bonjour ! » Mes me ya da Gombrid gant va zad.

Gaid : - Gant ar charabañ ?

Paotr-Teo : - O, nann ! War hon treid. Me oar bale.

N' oa ket Paotr-Teo da vezañ anavezet, ken bliv e oa e sell, ha kement a deod a oa deut dezhañ. Komprenet e voe gantañ e oa savet un tabut etre e vamm-gozh hag e dad, - ginidik an eil hag eben eus parrez Kombrid. Ma oa ret mont da di-kêr du-se da gerc'hat paperoù, da c'houzout gant piv oa ar wirionez. Ha Lan Gorku a zegase e vab gantañ, evit kavout berroc'h an hent.

Paotr-Teo : - Me 'm eus ur voereb e Kombrid, o chom e-kichen ar vourc'h, ur c'hoar d' am zad. E ti hounnezh e vo traoù mat da zebriñ. A-dreñv, 'z eus ur mell liorz-avaloù.

Veig : - Te 't eus chañs, avat !

Gaid : - Ma ne zegasez ket din ur pochad avaloù, te 'welo !...

Ha kuit Paotr-Teo evel ma oa deut.

Ma rankas Veig kemer e-unan hent ar skol, d' al lun vintin-se.

Sellet en doa ouzh e geneil bihan o pignat ar Waremm-Mên, dre an dorn gant e dad, fichet ivez gant e zilhad peizant bigoudenn, ha faro Paotr-Teo, m' en tou, evel ar Roue Marc'h.

Savet e oa Veig, koulskoude, eus e wele, war e du mat ha, zoken, leun a gouraj da vont dirak M. Karadeg. Kavet en doa mil ha kant respont dispar da ziskleriañ d' e vestr-skol perak n' oa ket tostaet d' e glas, e-pad daou zevezh. Bep tro, en dije lavaret : - N' eo ket gwir, Ifig ! - Hag Ifig en dije respontet :

- Eo!

Padal, rankout a rae mont e-unan dirak M. Karadeg. Sell aze hag a cheñche tout ha ne renke netra.

Kemer a reas, un tammig hep gouzout dezhañ, an hent hirañ, dre draoñ al lenn, Pont-Gwern, Penn-ar-C'hap hag ar Marc'hallac'h.

Teurel a reas, en ur dremen, un taol-lagad e-barzh stal vezer ha kemenerez tad Leon Guichaoua. Hemañ oa anezhañ ur bouilh peizant bigoudenn, yaouank c'hoazh, deut, a-gostez Treogad, da fortunañ, e kêr, gant an dimezell Jentrig, ur verc'h nemeti : - Aze oa « grifou » en div fouilhez, a lavare ar gemenerien, a neude evitañ. - Danvez e oa war an trenkedoù, peadra gwiskañ an hanter eus kêr.

Gwelet en doa ar Guichaoua fri Veig, e toull an nor.

- Te zo o c'hortoz Leon ? emezañ, mavik. Aet eo d' ar skol.

Kejañ a reas ivez, e laez Penn-ar-C'hap, gant an Ao. Kalvez, - dilhad voulouz rouz, lunedoù ha bodreoù, - tad Herri. Ne welas dezhañ nemet e revr, evel ma lavarer, er porzh, dirak e di, rak troet oa e gein, ha damstouet, o rei kerc'h d' e varc'h treut, pe, mar kavit gwelloc'h, o plantañ c'houez e rodoù e vilo, a-raok mont en hent. Medisin loened e oa an Ao. Kalvez, ha, marteze, e oa o vont war ar maez, da reiñ an dorn d' ur vioc'h da halañ.

Digompagnun ez en em gavas Veig, un eston.

Bravoc'h, pe washoc'h, siwazh ! An diaoul a bevar a oa anezhañ, pa veze Paotr-Teo d' e heul, n' oa mui a bevar, nag a zaou, nag a unan. N' oa ket abeg da viaoual e-giz ur bisig nevez-tennet digant e vamm. Nann ! Mes da grediñ oa e oa aet e wad bev da vale-bro, eus kostez maeziou Kombrid, gant galochoù Paotr-Teo. Lent, dizifenn an Herve Trebern, ha n' eo ket mui dilui, o vont, e-unan-penn, dirak M. Karadeg, hep rezon vat ebet da ginnig dezhañ.

Marteze eo poent ober anaoudegezh, abaoe ar geit ez eus ano anezhañ, gant ar bleiz, gant ar barbaou, a lakae ken diaes spered va daou c'hwil, en ur ger, gant M. Karadeg.

M. Karadeg ?... Un denig du, treut ha kruk, un tammig, lunedoù war e fri-furch, ha moustachoù dezhañ seul-fonnusoc'h ma oa disto e glopenn. Ur Frer Sant-Gabriel, ur mestr-skol kristen. Ha paotr yaouank kozh, peogwir e oa ur Frer.

E gefridi ? - Lavarit : e verzherinti ? - Deskiñ lenn, skrivañ, jediñ, hag o fater, ouzhpenn, da bemp-ha-tregont pe zaou-ugent sitoian, oadet etre eizh ha dek bloaz. Un dibab penndologed, ar vegenn eus ar pennoù-peul, morzet ingal evel Paotr-Teo, hedro ha dievezh evel Veig, poud da stagañ evel Leon Kalvez, ha bouzar-pa-garent, holl, war-bouez un hanter-dousennig skolidi fur.

Ne zihunent nemet e porzh an ti-skol, evit c'hoari hag en em gannañ. Hopal a ranke M. Karadeg evel ur chalboter war e jav, ha, pep ar mare, ober ur sach d' ur skouarn. - Ar baotredigoù a veze touzet dezho o fennoù, abalamour d' al loened bihan ; c'hwi ' gompren ?

A-wechoù, ez uze pasianted an den paour, ha derc'hel a rae e pinijenn, gant pemp, dek ha betek ugent linenn da skrivañ, ar re o doa torret dezhañ e vuhez ouzhpenn re.

N' en doa truez na pardon ouzh al lezireien a vanke ar skol hep abeg, pe a zegouezhe diwezhat. Ale, op ! d' ar c'horn, hag e pinijenn, goude ar c'hlas !

N' eo nemet dre an hent-se, strizh mes efedus, e c'helle gwanaat turmud, prest dalc'hmat da darzhañ, e lakizien, hag o lakaat d' ober van, pa ne ve ken, da selaou e gentelioù.

- Iv Korku, pelec'h out chomet e-pad tri devezh ?

- Me oa e Kombrid gant va zad, monsieur.

- A, mat !... Ha te, Herve Trebern ?

- Va mamm-gozh... eu ! va mamm-gozh...

- ...N' he deus ket desket dit tennañ din karotez.

Ne dalve ket ar boan fentañ gevier da M. Karadeg. Gwelout a rae diouzhtu ho fri o fiñval. Evel-se e oa M. Karadeg. Ha paeet e oa Veig evit gouzout. Ha gwelit penaos e oa kont, ar mintin-mañ. Paotr-Teo ebet da vont gantañ, - daou, oc'h hardisoc'h, un tamm mat, - dirak ar mestr-skol, na Leon Guichaoua, nag Herri Kalvez, na paotrig all ebet eus e glas. Kemend-all a vugale, paotred ha merc'hed, a oa o c'haloupat, en-dro dezhañ, war blasenn an Amann, pep hini war-du e skol !...

Deut oa da Veig ur mell c'hoant staotañ.

Privezioù e oa e porzh an ti-skol, na petra 'ta ! E-lec'h treiñ, dre gorn hent ar Vered, avat, war-du Sant-Gabriel, e treuzas an hent da vont da deurel ur banne dour, en ur c'horn distro eus ar Vanell-Zu.

Kaer, un dudi, e oa ar mintin, gant heol hinon. N' eo ket ur gazeg-koad, mes div, a lakae ar c'hoad da dregerniñ gant o dic'hargadennoù. Lintrañ a rae an delioù gant ar gliz.

Ar Vanell-Zu a zo un hent-karr skosellek, tamm ebet teñvaloc'h eget unan all, a ya davet Keratur, etre kleuzioù strouezhek ar Penn-Kêr Nevez, hag un uhel a voger mein, bet savet, bremañ zo pell, gant menec'h Karmez, - Doue d' o bardono ! - da glozañ war o domani. Lakaomp e tape ar vanell disheol ar gwez dreist ar voger gozh, ha setu kavet abeg he lesanv. Anavezet mat e oa ar c'horn-troioù anezhi gant ar gampinoded, a vouze ouzh ar skol ; rak treiñ a rae kein da gêr, ha kas a rae da goadoù pin ar Menez-Bihan, a-hed ar stêr, hag ivez da vaner Travenneg, du-hont, e-kreiz ar verjeoù-avaloù hag an alezioù gwez kistin.

335

Me gred n' eo ket ret lavarout e oa va c'hanfard yaouank erru tost, dedennet e-giz ar spilhenn gant ur mêtouch, da riboul milliget park ar C'hoseg Ruz. Chom a rae da alvaoniñ, e-kreiz an hent.

- Kaoc'h razhed ! emezañ dre e soñj. - Klevet en doa ar ger divalav-se gant e dad. - Ne 'z an ket va-unan d' ar skol. Gortoz a rin Paotr-Teo.

Edo o vont da grapat war ar c'hleuz, da lakaat e sac'h er skoach, pa glevas sklokadeg botoù, ha setu un hanter-dousenn krennarded o trotal e-biou. N' o anaveze ket ; paotred Penn-ar-Pont, marteze, pe Rozig-ar-Mager, hag eus ar skol all, sur a-walc'h.

- Neuze, « frai » bihan, ne zeuez ket ganeomp da Dravenneg, da glask kistin ?

- O, nann ! a responte Veig. Me zo ' vont d' ar skol. Re gozh e oa ar baotred-se evitañ. Dek vloaz pe vuioc'h, ha dezho dremmoù kaout yod d' o Fask Kentañ.

Ar guzhiadell, e park ar c'haol saout, n' he doa ket cheñchet plas. Sankañ a reas Veig e sac'h, en toull strouezh, an donañ ma c'hellas. Aet e vije betek ar c'hleuz, gant aon ouzh al laer. Chom a rae goull plas Paotr-Teo. Ma kavas ar park divourrus, ha yen.

Ha setu kloc'h ar Frered o tiñtal da c'hervel ar skolidi d' o c'hlasoù. Ober a rae Veig ul lamm. Ha, ken prim e tennas e vrec'h a douez ar strouezh, ma rogas e vañch ouzh un drezenn.

N' en doa ket disoñjet, evit-se, lakaat en e chakodoù e « Intrépide » hag an « Epatant ». Hir eo teir eur da gas endro evit ur paotrig outañ e-unan.

- Kaoc'h razhed ! eme Veig. En-dro adarre ! N' edo ket e voc'h bihan en o c'hraou, betek ma toue ar paotrig e-giz un den bras.

Aet e oa bravik ouzh e goañze, ouzh traoñ ar wezenn fav, evel digwener ha disadorn. Kemeret e oa bet buan ar pleg ! Tomm oa an heol, ur blijadur, evel en deizioù all, ha kiviz da zebriñ, kement ha ma kare, war an douar, dindan ar wezenn. An avañturioù, a chome dezhañ da lenn war e gelaouenn, o doa feson da vezañ ken fromus hag istor « Ar Gêr Gollet ».

336

Ne oa roud na liv den, tro-dro, eus ar seurt frioù-spier-se, a c'houlenn digant ar baotredigoù pet eur e vez, ha perak n' emaint ket er skol. Nann ! E-unanik-penn e oa, er c'horn-se eus ar c'hoad don. Nemetañ... hag al laboused disourisi.

Padal, goude lenn ur pennadig, ne gavas na font na madelezh d' an « Torfed war hent La Vera-Cruz ». N' oa ket spered gant darvoudoù ar Meksik. An heol a oa aet dilufr e sked, moulbennek e oa ar gwez bras. Evel m' o dije rebechet dezhañ, en o yezh mut, bezañ eno. Hag ar c'hagn a gazeg-koad ha ne sarre ket he c'hlapenn : - A, a, a, a, a ! - o c'hoarzhin goap warnañ, paotr ar skol-louarn.

Del ! Aze oa an dalc'h ! Diaes eo e benn, ha n' en doa mui pasianted, peogwir e oa er skol-louarn. Ne wele ket ar bed gant e zaoulagad sul.

Petra ' rae, e don ar c'hoad inouus-se, evel ur broc'h e strad doull, e-lec'h bezañ er skol ?... Ne vije ket debret gant M. Karadeg. Gouzout a rae mat ne oa ket mui roñfled o tebriñ ar vugale. Koñchennoù ar re gozh, ar c'hredennoù-se !

Ma ne vije ket bet aet Paotr-Teo da Gombrid gant e dad, e vije er skol, d' an eur-mañ. E pinijenn, marteze, mes er skol.

Mes aet e oa Paotr-Teo gant e dad da Gombrid...

Warc'hoazh, e lavaro da M. Karadeg, evel just hag a rezon, e oa, abaoe digwener, e Kombrid, e ti e voereb.

Hag eñ, ar Veig, gant e veud en e veg, a ranko sammañ tout ar bec'h war e gein.

Ne gred ket deoc'h en doa bet abeg da zistagañ : - Kaoc'h razhed ! - evel un den bras ?

Sevel a rae betek e ziskouarn, a-dreuz renkennadoù stank ar gwez bras, a ziskenne, gant an diribin, war-du ar porzh diwel, storlok gorrek rodoù kirri. Klevout a rae stlak ar skourjezoù, ha mouezhioù rust ar charretourien o vroudañ o roñsed, hag an toumpi a vaged en-dro d' al lestr « Inga Harner ».

Da sotal, ar Pik-Chupennou, kamm hag all, teod fall hag all, a vo o tic'henaouiñ war ar c'hae, e-lec'h bezañ gant o labour er gêr !...

- Mont a ran war ar c'hae, eme Veig.

N' eo ket souezh ma oa kement a dalabao er porzh. Ouzhpenn an teir-gwern norvegiat, gant ar vaouez bronnoù fonnus dezhi hag ul lost-pesk, e welas ar paotrig ur riblennad bagoù, hed-ha-hed ar c'hae, batimantoù diuern, kaboterien.

337

Hanter-drec'h e oa ar mor. Ar bagou a zegouezhe o font dres rez ar c'hae, ha mont a rae al labour en-dro a-zevri.

Ar « Malabar », ur c'haboter du-livet e voñselloù, a oa o tiskargañ glaou-douar Kêrdiz, anvet ivez Cardiff, melloù mein du, a lintre e-giz meleziourioù. An diuern « Verdun » a gemere ur fred barrikennoù goullou, da gas d' an Naoned, mechañs, pe da Vourdel. Lonkañ a rae un trede, en he c'hal, avaloù-douar degaset

gant kirri diwar ar maez, ur steudad anezho, a c'hortoze o zro, penn-da-benn ar c'hae, a-hed koad Sant-Lorañz. Gwazed ha merc'hed bigoudenn a haste, gant o sac'hadoù war o c'hein, o tougen, eus ar c'hirri betek ar vag, an avaloù-douar, a rae trouz ar gurun, pa ruilhent e strad ar vatimant.

N' anaveze Veig den ebet eus e garter, e-mesk an holl dud-se. Ne fizie ket re tostaat, evelkent. Chom a reas, gant e-zaouarn en e chakodoù, - evel ma vezont gant paotred korn ar c'hoc'hu ha paotred korn ar veilh, - da sellout, a-zindan ar gwez evlec'h, ouzh ar c'hirri peder rod o sammañ kuit ar plenk edod atav o tiskargañ eus an « Inga Harner ».

Ur wern-samm, koublet evel ur skourr, war ar wern vras, ha renet gant ur traouilh safarus, a gase, e kal vras al lestr, un hir a fun dir gwevn, hag a sache ac'hano melloù palankadoù plenk, a droidelle, ur pennad, en aer, a-raok bezañ degaset dre gaer war ar c'hae.

N' o doa ar wazed nemet o dougen en tu all d' an hent, el lec'h end-eeun ma oa Veig, hag o lakaat bern-war-vern, da c'hortoz bezañ sammet kuit gant kirri peder rod an ti-heskennerez.

- Hello, boy !... Boy !... Hello !...

Da Veig an hini a yae ar galv. Ur c'habiten, gwisket gant mezher glas-du, a rae dezhañ sin tostaat, gant e viz, diwar bourzh an « Inga Harner ». Ur pakad lizhiri e oa gantañ en un dorn. Treuzañ a rae Veig an hent d' ar red.

You.., go... post-office ?... a lavare an den-a-vor, en ur ziskouez e lizhiri ha, goude se, gant un astenn d' e vrec'h, un tu bennak eus kostez kêr, dreist koad Sant-Lorañz. Komprenet en doa Veig diouzhtu. Lizhiri da gas d' ar ti-post.

Oui ! Emezañ.

Tapet en doa peg er pakad, hag e oa loc'het en ur pennad tizh.

Hello ! boy... Come back !...

Treiñ a rae Veig e benn, hag e teue war e giz, davet al lestr. Lakaat a rae dezhañ ar c'habiten ur pezhig gwenn e bozig e zorn.

338

- For you, eme ar c'habiten, gant ur mousc'hoarzh. Hag adarre :

- Go ! Quickly !...

- Oui ! a responte Veig, kement hag ober.

N' oa ket ret bezañ mailh war ar yezhoù estren, - kaout spered dilui, ya ! - evit kompren e lavare an den dezhañ hastañ buan hag e oa ar pezhig-se gopr e gefridi, - e arc'hant-butun ! - Fustañ a reas, dre dreuz koad Sant-Lorañz, davet an ti-post.

E traoñ iliz Karmez, goude ur sell a-dreñv e gein, e chomas a-sav da guriuziñ ouzh e bezhig gwenn. Penn un den barvek a oa warnañ, penn ur roue, sur a-walc'h. Lenn a reas, war un tu, un dra bennak evelken H.A.A.K.O.N... N.O.R.G.E. War an tu all, e oa merket traoù ken digomprenus all, gant an niver 2, er c'hreiz.

N' eo ket Veig gouiziekok'h war e bindivigezh nevez. Marteze n' oa eus ar pezhig-se nemet ur vedalenn. Nann, koulskoude. N' oa toull ebet ennañ d' e zougen er c'herc'henn. Ha neuze, ur c'habiten-vor n' eo ket ur seurez.

Dre ma piltrote, e klaske - hag e kave - penaos hag e ti piv kaout, e trok d' e bezh, moneiz rouz, aesoc'h da gontañ hag aesoc'h c'hoazh da frotañ. Fiziout a c'helle war sikour Paotr-Teo evit kas an dispign da vad.

C'hoarzhin a rae outañ e-unan.

- Go ! emezañ. Lakaat toaz e go da aozañ kuign-yekell !.. Ma vije bet Paotr-Teo aze, ni hon ije c'hoarzhed avat. Hag hon ije desket añglich.

Deut oa koultrenn en-dro d' am eontr dre c'hrad al lizhiri-se da gas d' ar post ; ha trotal a rae, dre greiz ar ruioù, difoultre da vezañ gwelet. Ha, zoken, ma vije bet en em gavet gant moereb Katell he dorn dir, e vije bet leizh e c'henou gant :

- Me zo oc'h ober ur gomision evit an Aotrou Directeur.

N' oa ket riskl e vije bet meneget gantañ paotr-ar-vag. An Directeur - komprenit : Rener e skol ! - a oa ledanoc'h e gein.

Ken buan all, moarvat, he dije moereb Katell kavet da vartezea en doa hemañ all mevelien da gas e lizhiri d' an ti-post, kuit da lakaat ur fri-mourouz eveltañ da goll e eurfoù klas. Veig, avat, ne yae ket da glask pemp pav d' ar maout ; ha, dre c'hras Doue, pezh gwellañ a c'helle c'hoarvezout gantañ, ne gavas war e hent pig-pe-vran-a-gan eus e anaoudegezh.

339

E dro a voe, pa 'n em gavas adarre dirak ar c'habiten estrañjour, da sellout mao outañ gant un neuz a embanne fraez :

- Graet em eus mat ha prim ho kefridi !

O pourmen edo hemañ war ar c'hae, en ur fumañ e sigarenn.

- Good fellow ! emezañ d' e vevel yaouank ; hag e reas dezhañ un allazig dindan e chink.

- I... emezañ. Me... Distagañ a rae : - Ai... Mi... en ur stokañ e vruched gant e viz... A son... a boy... like you.

Hag e kase e viz eus tu egile bihan. Komprenit e tisplege e oa tad d' ur c'hanfard eus oadoù Veig.

- Oui ! a respontas hemañ, a-youl vat, naren avat hep merzout e oa d' ar c'habiten-se treid bras spontus en e votoù-ler. Gwir ivez 'ta e oa ken uhel bremaik ha tour-tan PennMarc'h.

Eus e du, e wele an den e oa takonet ha peñseliet dilhad ar paotrig hag, ouzh e vañch, rogadenn an drezenn yud.

- You.., poor ? e c'houlennas. Distaget en doa e c'her : pour.

- Oui ! Beaucoup.

Va Doue, ya ! Veig a gave mat pour... hag e soñje dezhañ e komprene ar saozneg.

(da genderc'hel.)

Ur vamm desket

Gant Roparz BROUDIG

Abred e chomas va mamm intañvez, hag e rankas labourat start da sevel an tamm lakepod a oa ac'hanon.

« Eus gouenn vat tudgentil an Ti-soul
Ez oan pennhêr, ganet e Toull-ar-C'hoad,
Herezh dirazon gant ur gweneg toull :
'Pezh ne gavfec'h ket e skouarn ur c'had ! »

Bemdeiz, en ur zont eus skol, un tamm bara bloneget a veze va lod e-giz adverenn. An tamm bara-se, m' hel lavar deoc'h, tev a zaou veudad, a ziskenne buan traoñ betek seulioù. ar roñfl bihan ma 'z oan !

Goude bezañ karget va fred, e krogan kerkent gant va c'hentelioù.

Va mamm he doa displeget din penaos ar skolaer ne vire ket ar re baour ma ne labourent ket gwelloc'h eget ar re binvidik.

Reizh a-walc'h e kaven an dra. Koulskoude, n' em boa ket c'hoant da chom war-lerc'h Jakez, mab ar fornier, a oa muioc'h genaoueg egedon, na kennebeut war-lerc'h Fañch Gorreg, a oa ken luc'h ha rouanez ar Saozon.

Setu perak e oa kefridi ganin.

E-pad eurvezhioù, e penn an daol, dindan ar prenestrig barrennek, e klenken em fenn kalz a draoù souezhus evel *Hon gourdadoù ar C'hallaoued o devoa daoulagad glas ha blev melen.*

Ur wech an amzer, evit poellat war ar pezh a zesken, e sellen ouzh ar prenestr, ha bewech, e c'houlennen diganin va-unan perak e oa bet lakaet barrinier houarn ken tev da virout ouzh al laer dont tre, peogwir ne oa tra ebet da laerezhi en ti

341

Ne veze lakaet, d' am meno, traoù a seurt-se nemet d' an toullbac'hioù da herzel ouzh an torfedour mont e-maez. Met amañ, peogwir oa digor frank an nor e-pad an deiz !...

Ha diwar kement a brederiadennoù, e teue din da soñjal e veze graet gant ar vañsonerien kalz a draoù didalvoud.

Goude bezañ pleustret gant va c'hentelioù, lennet hag adlennet anezhe, e oan boaz da lavarout d' am mamm :

- Gouzout a ouzon !

Hag hi a responte raktal :

- Ac'hanta, gwelet e vo !

Lakaat a rae he lunedoù gant evezh war beg he fri, n' ur gemer al levr a astennen dezhi.

Keit ma pade ganin dibunañ ar gentel mamm n' ehane ket da sellout pizh ouzh al levr. Morse n' he deus lavaret din ne oa ket mat. Sur a-walc'h e teue brav an traoù ganin. Atav e ouien va c'hentel !

E skol, e raen eus va gwellañ da chom an hini kentañ e penn an daol, a-raok ar re binvidik, ar pezh a vire ouzh ar skolaer da gas ac'hanon da vesa saout.

Ur wech, soñj em eus, un taol iskis a c'hoarvezas ganin : ur gentel douaroniezh em boa da zeskiñ. Pa 'm boa roet al levr d' am mamm n' em boa ket taolet pled ez oa en tu fall penn evit penn.

Pebezh souezh a voe va hini, en ur welout va mamm, aketus evel boaz, o lenn an douaroniezh en tu enep !

Ne oan ket evit krediñ, e oa gallus kement-se. Sellout a raen gant estlamm ouzh va mamm, tra ma tispourbellen va daoulagad em fenn, gwashoc'h eget reoù buoc'h tonton Lomm ar wech kentañ ma voe kaset d' an tarv !

Ha me da lavarout :

- Mann, al levr a zo war an tu-gin ganeoc'h !

Hag hi, o sellout ouzhin gant diskred, a lavaras :

Marteze va faotrig. - Hogen, se ne ra mann peogwir e lennan kenkoulz ouzh an daou du.

Sebezet e oan, a c'hellit krediñ, rak ne ouien ket betek-hen ez oa va mamm ken desket all !

Kaer em boa, da c'houde, treiñ al levr douaroniezh war an tu fall, n' oan ket gouest da lenn ken brav ha va mamm. Kalz desketoc'h egedon e oa houmañ, a dra sur.

Hiviziken, ret e vefe din lakaat evezh, rak va mamm a ziarbennfe, hep mar ebet, kement tro gamm a c'hellfen c'hoari dezhi. Gwelloc'h e vefe din-me chom fur !

342

Diwar neuze, em eus bet muioc'h c'hoazh a zoujañs e-keñver pennabeg va buhez, ken e teuas din un arvar, war-dra va unnek vloaz...

Ya, e gwirionez... amprouadur deskadurezh va mamm a felle din kaout evit mat.

Forzh petra a c'hoarvezfe, gwell e vefe din gouzout. Ma ouie lenn, sur a-walc'h em befe bazhad diganti, ha ma ne ouie ket, e vefen disoursi en amzer dazont e-sell va c'henteliou...

Evit hen ober eta, ar paotrig ijinek ma oa ac'hanon, e-lec'h ober gant kentel an deiz, a lavaras d' e vamm hini an deiz warlerc'h, hag hi a heulias memes tra an tresadurioù du war ar bajenn wenn en ur ober ya... ya, gant he fenn ur wech an amzer...

Ha me da lavarout a-daol-trumm :

- Mamm, n' ouzoc'h ket lenn !

Chom a reas Mari Gaouiat sabatuet a-grenn.

War an taol, ne lavaras grik ebet.

Goude bezañ tennet, pleget ha renket he lunedoù, neuze avat e tistagas din gant dellezegezh :

- Adalek-vremañ, va mab, e rafec'h dres evel ma karfec'h.

Keit ha kement he devoa padet an abadenn-se a-hed ar bloavezhioù, ma kendalc'his da c'houzout va c'hentelioù ever diagent.

PERIG, MAB AN INTANVEZ

gant Gab MILIN

Ar paotr-mañ a oa marv e dad digantañ, pell a oa. E vamm, intañvez, a lakaas e skoliañ gwellañ ma c'helle, hag ar mab ne golle ket e amzer o c'hoari. Ar c'hentañ e teuas abred e-touez ar skolaerion, e vignoned vihan, hag a-benn nebeut goude e voe kemeret gant ar mestr-skol evit e eil ha lakaet da gelenn ha da skoliañ ar re all.

Evit an dra-se en devoa e voued hag ur pezh daou skoed pep miz : ne oa ket kalz a dra ; evelato an eil a denn d' egile, hag an intañvez a oa aesaet un draig he doare, petra bennak ne oa ket pinvidik na tost na vije.

Pêr, da sul ha da yaou, a yae d' ar chase hag a zegase pep tro un dra bennak gantañ. Kement-mañ a rae vad d' an intañvez a oa laouen o welout e troe ar stal gant he mab.

Ur yaou ma oa aet adarre Pêr d' ar c'hoad da chaseal, e-pad maz edo o vont war lerc'h ur c'had a oa bet dibouchet gant e gi, kentañ tizh en devoe, e voe gwelet dirazañ war ur brank ul labous glas, ar c'haerañ a oa bet biskoazh. Tostaat a ra outañ ha dre ma tosta ouzh al labous, hemañ a sell hag a dec'h er c'hoad, nebeut nebeut, en ur biglammat diwar an eil bod war egile.

« Me a garfe pakañ anezhañ bev, » eme Ber, a ya d' ar red war e lerc'h.

Hogen kaer en devoa redek, al labous a nije buanoc'h evitañ.

Skuizh o welout e rae goap anezhañ, Pêr a viz anezhañ hag a denn. Kouezhañ a ra al labous d' an traoñ, ha Pêr da welout. P' en em gav eo souezhet o kaout e lec'h ul labous, un heizez marv-mik :

« Ar pezh a zo a zo, » eme Bêr.

344

Hag eñ ha krapañ an heizez, ha d' ar gêr ganti, droug ennañ evelato, defot n' en devoa gallet tizhout al labous.

An dro gentañ ma teuas adarre d' ar c'hoad, al labous glas a zeu adarre da c'hournijal dirazañ, tostoc'h c'hoazh evit na rae a-raok.

« Oc'h ober goap ac'hanon emañ, » eme Bêr. « Damantiñ a ray d' e groc'hen bremaik. »

Hag eñ ha bizañ adarre, ha tennañ, ha gwelout al labous o kouezhañ war e benn :

« Evit an taol-mañ eo paket, » eme Bêr, o vont d' e glask. P' en em gavas war al lec'h ne oa labous ebet adarre. Ur c'harv a oa eno nevez marv :

« Sada biskoazh, eme Bêr, ret eo ma ve sorser al labous-se. Penaos goude bezañ bet tizhet, goude kouezañ d' an traoñ, ne gavan nemet ur c'harv. »

Pêr a samm ar c'harv war e choug ha d' ar gêr, droug ennañ muioc'h c'hoazh er wech-mañ evit an dro gentañ. P' edo o tistreiñ war an hent ec'h en em gav gant un aotrou war varc'h, ha tri gi gantañ, unan duard, an eil melen, hag an trede gwenn.

« Ha c'hwi a euteurfe gwerzhañ ho karv din

- N' em eus ket kalz arc'hant, eme Bêrig, nemet priz mat a rofec'h.

- Evit pemzek skoed e vezo !

- Nann, eme Bêr, A vihanoc'h evit ugent skoed n' ho pezo ket anezhañ.

- Din eo, eme an aotrou, hag ouzhpenn e roin c'hoazh war ar marc'had va zri gi deoc'h..

- N' am eus ezhomm ebet eus ho tri gi, eme Bêr. Unan am eus hag a zo a-walc'h din.

- Kemerit anezho atav, eme an aotrou, n' ho pezo ket a geuz da vezañ o c'hemeret ; ha diouto, mar kirit va c'hrediñ, ho pezo kalz a vad. N' eus forzh pelec'h ez eot, kasit-i ganeoc'h atav hag e welot diwezhatoc'h ez eo gwir a lavaran deoc'h. N' ho pezo nemet lavarout : Krog, diframm ha lazh, tri ano an tri gi. »

Pêr a gemeras an tri gi hag ar re-mañ d' e heul, gantañ d' ar gêr. P' en em gavas, e vamm a savas droug enni o welout ar pezh tri gi-mañ gant Pêr.

345

« Petra ! emezi. Ha n' az poa-te ket a-walc'h gant unan ? N out ket ur mondian evit magañ kemend-all a chas. Evidon, me o laosko da vont kuit.

- Arabat eo, eme Bêr, rak diwezhatoc'h e talvezint din ouzhpenn ar boued a zebrint bremañ. »

Kaer en devoe prezeg d' e vamm, houmañ, penn-maouez fall evel a zo re, siwazh ! a zigoras an nor war an tri gi ; met kaer he devoe, ar re-mañ ne dec'hjont ket. Chom a rejont e-harz an nor, kaer he devoe an hini gozh lopañ warno da vont kuit. Hag e verr, da noz, pa zeuas Pêr d' ar gêr, e voe souezhet ouzh o c'haout hag o tont etrezek ennañ en ur fistoulat o lost.

« Perak, emezañ d' e vamm, e laoskit-hu ar chas-mañ er-maez ? C'hoant hoc'h eus d' o chas kuit, me 'wel, ha me ivez. D' am heul e teuint hep dale. Warc'hoazh kentañ am eus c'hoant da vont eus ar gêr da vale ha da welout an doareoù. Skuizh eo va fenn dre amañ. »

Neuze ar vamm en em lakaas da leñvañ. Evelato, kaer he devoe, ne voe ket evit mirout ouzh he mab da vont kuit antronoz.

Goude pokat d' e vamm hag he briataat, e lavaras kenavezo dezhi hag ez eas en hent, e dri gi ouzh e heul. Ar re-mañ a oa laouen hag a lamme en-dro da Bêr, a yae gant an hent hep gouzout da belec'h.

Goude bezañ baleet e-pad tri devezh hed-ha-hed, un tamm a-raok an noz, en em gavas e kêr Naoned. Pa voe tremenet ar porrastell gantañ e voe souezhet o welout dre maz ae, ar ruioù stegnet e kañv. Hag eñ goulenn digant ur vaouez kozh a welas petra 'oa a nevez eno ma wele nemet kañv dre maz ae :

« Divroad oc'h ? eme an hini gozh.

- Ya da, eme Bêr ; emeon o paouez en em gaout amañ.

- N' on ket souezhet neuze, emezi, ne oufec'h ket petra 'zo a nevez amañ. Warc'hoazh war-dro dek eur diouzh ar mintin, e vezo kaset merc'h diwezhañ ar roue da zebriñ d' ur sarpant a zo du-se e-kreiz ur c'hoad. Ha ret mat eo, rak anez, ar vosenn a zirollfe adarre war ar vro evel maz eo bet bremañ ez eus pemp bloaz. D' ar c'houlz-se e varve an dud a-steioù ganti, ha kaer en devoa ar roue goulenn penaos e c'hellje pellaat ar gwall gleñved-se diouzh ar vro. Den ebet ne c'hellas nemet ar sarpant am eus lavaret deoc'h. Hennezh a yeas da gaout ar roue hag a lavaras dezhañ e kasje kuit ar vosenn war-bouez reiñ dezhañ, bep bloaz, unan eus e verc'hed da zebriñ. Hervez a c'hellit krediñ, ar roue ne voe ket laouen o klevout petra a oa lakaet dezhañ da reiñ. Evit-se evelato e kavas

gwelloc'h aotren kement-se gant ar sarpant a seizh penn eget gwelout ar vro distrujet he c'hreiz hag he daou benn. Ma voe lavaret d' ar sarpant en divije e c'houlenn ha diouzhtu ar vosenn a baouezas. Deiz-ha-bloaz goude, merc'h henañ ar roue a voe kaset d' ar c'hoad da gichen toull ar sarpant. An eil henañ ar bloaz war-lerc'h ; an trede hag ar bevare goude, hag houmañ, ar bempvet hag an diwezhañ eus merc'hed ar roue a yelo ivez gant ar sarpant warc'hoazh.

346

- Petra, eme Bêr, ha n' en deus ket gallet ar roue mirout ouzh ar sarpant-se da gemerout e verc'hed ?

- Netra, eme an hini gozh, ne deo bet falvezet dezhañ. Kaset en deus bet tud e-leizh gant armoù evit dont a-benn eus al loen euzhus-se, hag ar re-se o deus ranket distreiñ hep ober netra. Warc'hoazh mar hoc'h eus c'hoant e welot evel ar re all ar plac'h yaouank-se war ur c'harroñs ; en-dro dezhi ouzh he c'has, an eskob, ar veleion hag an dud eus an arme. P' en em gavont en hent-kroaz a zo er c'hoad war-hed ur c'hard eur bale diouzh toull ar sarpant, e lezont anezhi eno hec'h-unan, hag e tistro an holl d' ar gêr. Betek-hen ar roue a zo bet aet e-unan da gas e verc'hed. En dro-mañ avat en deus re a anken hag ar c'hloc'her en deus lavaret, mar deo gwir, ned aio ket. Houmañ 'zo an diwezhañ hag ar yaouankañ eus e verc'hed, ha krediñ a rae e vije bet chomet gantañ ; ha padal e rank reiñ anezhi evel ar re all. »

Pêr ne lavaras ger goude d' an hini gozh hag a yeas ac'hano, e dri gi gantañ da lojañ d' an ostaleri.

Antronoz vintin e savas abred. Mont a eure d' ar c'hoad hag en em guzhat a reas pell diouzh al lec'h ma tlee dont an dud da zegas ar briñsez da c'hortoz ma vijent aet kuit. Gwelout a eure ar plac'h yaouank e kañv ha stouet he fenn d' an douar ha liv ar marv warni. Pa voe an dud en em dennet kuit hep ne oa chomet hini war-dro, Pêr a dostaas ouzh ar briñsez hag a lavaras dezhi :

« Da belec'h ez it-hu evelse, va flac'hig koant ?

- Mont a ran, emezi, da vezañ debret gant ar sarpant a seizh penn a zeuio bremaik.

- Ha c'hoant ho pefe-c'hwi da chom hep mont gantañ, eme Bêr.

- C'hoant a-walc'h ! Hogen ne dalv ket din na deoc'h-hu klask va zennañ kuit digantañ ; hag ouzhpenn mar nad afen ket gantañ e teufe adarre ar vosenn, ha dre-se ez eo gwell' e varvfen-me va-unan hepmuiken, evit ma vezo salv an holl.

347

- Gwir a lavarit, eme Bêr. Evelato ma vefe lazhet ar sarpant, c'hwi hag an holl a vefe e peoc'h goude. Lezit ac'hanon. Marteze me 'raio ar pezh n' en deus graet den c'hoazh betek-hen. Chomit a-dreñv va c'hein, me 'ya d' e gaout gant va zri gi. »

N' en devoa ket echuet ma klev trouz dre an delioù sec'h o flastrañ, ma sant un aezenn fall ha ma wel o sevel seizh penn euzhus en aer, hag ur vouezh o lavarout :

« Degas din anezhi !

- Dont a ri d' he c'herc'hat emichañs, eme Bêr, mar ac'h eus c'hoant d' he c'haout. »

Hag ar seizh, penn da lammat en ur zont an eil war egile.

« Din va chas ; krog, diframm ha lazh, grit ar pezh a ouzoc'h. »

Hag an tri gi ha lammat war dri benn ar sarpant hag o zroc'hañ buanoc'h

evit lavarout, lammat war dri all hag e daou daol dant o zroc'hañ ivez.

« Lez ac'hanon, eme ar sarpant, ha ne rin droug ebet mui. Lez ac'hanon ha kae kuit gant ar c'hwec'h penn ac'h eus troc'het din.

- Mont a rin, eme Ber. Diwall avat razon, rak mar teu bosenn biken er vro-mañ, me 'zeuio ha da lazho.

- N' az pezh ket aon ebet war gement-se, eme ar sarpant. Miret krenn eo ouzhin ; bremañ ne rin droug ebet. Me n' on ket bet sarpant atav. »

Ha Pêr kuit war gement-se gant ar briñsez. Houmañ he devoa klevet petra en devoa lavaret ar sarpant goude ma oa bet kempennet gant tri gi Bêr, a voe laouen hag a roas da Bêr ur bouchad eus he blev. Hemañ a gemeras c'hwec'h teod ar c'hwec'h penn ; ha p' en devoe kaset ar briñsez ur pennad war an hent, e lavaras dezhi :

« Ned in ket hirie d' ho kas d' ar gêr. Warc'hoazh pe antronoz ez in d' ho kwelout mar gellan. It bremañ d' ar gêr dinec'h ha lavarit d' ho tad ar pezh a zo c'hoarvezet. »

Ar plac'h yaouank a yeas, hag a-barzh mont eus ar c'hoad, en em gavas gant ur glaouaer a c'houlennas diganti a belec'h e teue:

« Dont a ran, emezi, eus a doull ar sarpant a zo troc'het c'hwec'h penn dezhañ.

- Neuze, eme ar glaouaer, a anavezaz e oa ar briñsez yaouank, e rankez dont ganin en-dro da ziskouez din pelec'h emañ ar c'hwec'h penn-se ; pe mar ne zeuez ket, me 'da lazho. »

348

Sada ranket dezhi dont en-dro. Kaout a voe graet ar c'hwec'h penn hag ar glaouaer a lakaas anezho en e sac'h, ha kuit gant ar briñsez da lez ar roue.

Hemañ a voe mantret o welout e verc'h deut en-dro.

« Perak, emezañ, n' out-te ket aet gant ar sarpant. Gwazh e vezimp holl a se.

- Ne viot ket, eme ar glaouaer o tigeriñ e sac'h hag o tiskouez ar c'hwec'h penn sarpant d' ar roue. Ar penn 'zo chomet du-se n' eo evit ober droug ebet. Me am eus troc'het ar c'hwec'h penn-mañ dezhañ ha tennet ho merc'h digantañ. »

Ma voe laouen ar roue, evel a c'hellit krediñ, ha ma voe graet fest d' ar glaouaer.

Ar briñsez yaouank evelato, p' en em gavas a-du da gomz ouzh he zad e-unan, a lavaraz dezhañ :

« N' eo ket gwir hoc'h eus klevet gant ar glaouaer. Gantañ emañ ar c'hwec'h penn, n' eo ket eñ evelato en deus troc'het anezho na tennet ac'hanon. Dont a raio amañ arc'hoazh an hini en deus graet an dra-se, ha roet em eus dezhañ evit e drugarekaat ur bouchad eus va blev ; n' em boa ken da reiñ.

- Ne gredan ket ar pezh a lavarez din, eme ar roue. Penaos anez, en dije gallet ar glaouaer-se kaout ar c'hwec'h penn ?

- Ma n' am c'hredit ket, eme ar briñsez, arc'hoazh e vezo gwelet. »

Ar plac'h yaouank antronoz a yeas d' he c'hambred hag en em lakaas en he feneustr evit gwelout pegoulz e teuje Pêr. En em gaout a eure war-dro dek eur diouzh ar mintin, hag ar briñsez d' an traoñ d' ar red da zegemeret anezhañ.

Lakaat a reas gervel he zad, ha pa voe deut e lavaras dezhañ.

« Sada amañ, va zad, emezi, an den yaouank en deus troc'het ar c'hwec'h penn.

- Ya da, eme Bêr, me eo, ha mar n' am c'hredit ket, setu ar c'hwec'h teod a oa er pennoù. »

Ar roue neuze a c'halvas ar glaouaer hag a lavaras dezhañ degas e c'hwec'h penn sarpant gantañ di. Pa voent eno, ar roue a lakaas o digeriñ ha ne voe kavet teod ebet enno :

« Emichañs, eme Bêr, n' emañ ket ar c'hiz e ve penn hep teod.

- Ha gwir, eme ar roue. C'hwi eo hoc'h eus tennet va merc'h hag ar rouantelezh eus ur boan vras ha digollet e viot.

349

- Sada c'hoazh, eme Bêr, ar bouchadig blev am eus bet digant ho merc'h. Goulennit digant ar glaouaer ha bez ' en deus bet ivez ur bouchad blev diganti ?

- N' en deus ket, eme ar plac'h yaouank.

- Mat eo, eme ar roue da Bêr. Goulenn bremañ diganin ar pezh a gari ha pa ve an hanter eus va rouantelezh az pezo.

- Gwelloc'h e ve ganin, kaout ho merc'h, mar rofec'h anezhi din.

- Eo da, eme ar roue, da bried e vezo pa gari, »

Sada Pêr ha laouen, hag ar briñsez yaouank ivez. Lakaat a ra degas e vamm d' al lez, ha dont a reas a-benn an eured. Graet e voe an eured hag an holl a voe laouen, ar roue kement hag ar re all. An daou bried a oa eürus, ha dre ma oant yaouank, an deizioù kentañ goude o eured, ne raent nemet c'hoari an eil gant egile.

Un devezh da noz ez edont adarre o c'hoari evel-se hag oc'h hegañ, ar briñsez ouzh he fried, ha Pêr ouzh ar briñsez, pa lavaras houmañ : da c'houzout piv ac'hanomp a vezo aet da gentañ er gwele. Hag i, o daou, d' en em ziwiskañ buhanañ ma c'hellent. Ar briñsez ar gentañ a lammas e-barzh, ha diouzhtu ma voe aet, e laoskas ur griadenn spontus.

« Petra 'zo, petra 'zo ? eme Bêr.

- A, iou ! a, iou ! eme ar bried yaouank. Toullet on penn kil ha troad gant spilhoù na nadozioù a zo lakaet er c'holc'hed. »

Ha Pêr kregiñ enni hag he zennañ kuit ac'hano, ha pa voe aesaet dezhi ha tennet ar spilhoù er-maez, ez eas da gaout ar roue hag e lavaras dezhañ :

« Amañ ez eus ur c'hoari ha n' eo ket ur c'hoari vrav eo. Va fried, pa 'z eo aet d' he gwele, a zo bet toullet gant spilhoù plantet er c'holc'hed hed-ha-hed. Me rank gouzout piv en deus graet an dra-mañ ha gouzout a rin ha pa ve diaes. » Ar roue a lavar ez eo ret ma ve unan bennak eus ar plac'hed he deus graet an dra-se :

« Me, eme Bêr, ne lavaran ha ne ouzon ket piv. Evelato, mar karit lezel ac'hanon da ober ar pezh a garin, arc'hoazh e vezo gouvezet.

- Ha petra 'ri ? eme ar roue.

- N' ee ket diaes, eme Bêr. Warc'hoazh vintin, me ' lakaio e div renk er porzh kement den a zo el lez, pep hini diouzh e garg, c'hwi hag ar re all ha neuze e welot petra c'hoarvezo. »

Pêr, antronoz, a reas lakaet evel en devoa lavaret, ar roue, hag e vamm hag ar re all, pep hini diouzh e garg hag e oad er porzh war div renk, ha pa voent eno e c'halvas e dri gi :

« Krog, diframm ha lazh, grit evel a ouzoc'h ! »

Ar re-mañ diouzhtu a lammas gant mamm Pêr hag he drailhas eno a bezhioù.

« Gwelout a rit, eme Bêr d' ar roue. Setu aze an hini he deus lakaet spilhoù e golc'hed va gwreg. Lazhet eo bremañ ha gwazh a se dezhi. N' he deus bet nemet ar pezh a zlee. »

Ma voe interes an tammoù a voe kavet war lerc'h ar chas. Pêr en devoa, ur pennad a oa, diskred war e vamm, ha gwelet a rae he devoa marc'h vras ouzh he merc'h kaer ; o vezañ ma oa karet houmañ muioc'h gantañ evit e vamm, a gave dezhi ; dre se eo he devoa lakaet spilhoù e-leizh en he golc'hed.

Pêr n' oa ket laouen o welout ar pezh a oa c'hoarvezet. A-benn ur pennad goude, Pêr a oa oc'h ober ur bale diouzh ar mintin en e liorzhañ pa wel an tri gi o tont d' e gaout.

« Petra 'zo, va chas ? » eme Bêr.

Unan anezho neuze a lavaras :

« Ar pezh 'zo ez omp deut da c'houlenn ouzhoc'h hag ur vad bennak hon eus graet deoc'h ?

- Ya vat, eme Bêr, ha kalz zoken. N' em eus nemet ho meuliñ hag ho trugarekaat.

- Neuze, emezo, ha c'hwi a deurvezfe d' ho tro ober ur vad evidomp ?

- Ya da, eme Bêr, mar gellan e rin. N' hoc'h eus nemet goulenn, petra eo ?

- Ni a garfe, emezo, e rafec'h warc'hoazh war leur-ger ur chafod, hag eno e troc'hfec'h hor gouzoug da bep hini ac'hanomp.

- Petra ! eme Bêr, troc'hañ ho kouzoug deoc'h ? Ne rin biken !

- Ober a rankit ; pe anez, ni a welo ervat n' oc'h ket douget evidomp.

- Pa lavarit ez eo ret e rin ; evelato ne vezo ket a galon vat, rak droug a rin er c'hiz-se da nep en deus graet vad din.

- Ya, a gav deoc'h. Grit atav, ha n' ho pezo ket a geuz. »

Sada antronoz savet ur chafod, hag an tri gi o vont warlerc'h Pêr, ur pezh kontell en e zorn gantañ. Ne voe ket pell evit troc'hañ e c'houzoug da unan, ha kentañ tizh en devoe, e gwelet dirazañ un den yaouank kaer ouzh e drugarekaat hag o lavarout dezhañ :

« Hast afo da ober heñvel tra d' ar re all. »

Pêr a-raok digalon a-walc'h gant e labour, a zarc'haoue bremañ a nerzh e gorf war an daou all, ha p' en devoe diebennet krenn anezho e welas evel an dro gantañ, daou baotr yaouank kaer o tont dirazañ. Ar re-mañ a lavaras dezhañ neuze en ur e drugarekaat a-nevez :

« Setu ni deut da zen adarre. Ni a oa araok tri breur yaouank a gare teir merc'h ar roue, hag o vezañ ma oamp tost da gaout an oad d' o c'haout ha d' o goulenn digant o zad, ha m' hor bije bet an teir goshañ anezho, e savas en hon enep ur gorrigez kozh, moereb un aotrou all en devoa c'hoant ivez da gaout an

henañ eus ar priñsezed-se, ha ma voemp ganti lakaet da chas hep gouzout d' un eontr hor boa, ur sorser eus ar brasañ a oa neuze. Hemañ daoust d' e skiant, pa welas penaos oamp lakaet, n' oa ket evit mirout ouzh ar strobinnell a oa taolet warnomp nag ober dimp dont da vezañ tud adarre. Evit an dra-se e oa ret e rajemp kement a vad da unan bennak hag e vijemp karet gantañ a-walc'h evit ma troc'hje hor gouzoug dimp evel hoc'h eus graet. An eontr-se dimp eo en deus lakaet ac'hanomp etre ho taouarn o c'houzout ervat e rajec'h ar pezh a c'houlennjemp ouzhoc'h. Setu-ni eta tud, ha bremañ e karfemp kaout ar merc'hed hor boa c'hoant a-raok.

- Penaos, eme Bêr, ho pezo-c'hwi anezho ? Marv int pell a zo, ha lonket gant ar sarpant a seizh penn.

- Ne dint ket, emezo. Ar sarpant en deus lakaet anezho en un tu bennak, ha bev int c'hoazh, ni a oar ; ha mar kirit dont ganimp ez aimp d' e gaout d' e doull da welout.

- Me 'yelo ganeoc'h, eme Bêr, petra bennak e vije bet gwell gantañ chom gant e wreg eget mont da gaout ur seurt paotr.

- Arabat eo ho pefe aon ebet, eme an tri-mañ da Bêr, ar sarpant ne deo bremañ evit ober droug ebet dimp. Miret mat eo outañ, kaer en defe c'hoant. »

Mont a rejont eta o fevar, ha pa voent en em gavet gant ar sarpant, e c'houlennjont digantañ e pelec'h edo ar peder blac'h yaouank, merc'hed ar roue, en devoa kemeret.

« N' emañ ket em galloud reiñ anezho deoc'h, hag evit o c'haout bremañ, ez eo ret mont dre dri hent ' zo hag a ya dindan an douar da glask an alc'houez eus ar gambr m' emaint e-barzh. Hag anez e gaout en-dro gantañ, biken ne vezo kavet goude. Hag ouzhpenn 'zo c'hoazh, eme ar sarpant, ret eo bezañ mouchet evit mont di. An alc'houez-se a zo a-gleiz en unan eus an tri hent-se, hag e gaout a vezo graet a-gleiz ouzh ar voger goude pemp kammed warn-ugent a reot. »

353

Sada ar baotred-mañ nec'het hag o skrabat o fenn. Hini ebet anezho ne felle dezhañ mont.

« Me ned in ket, eme Bêr.

- Na me kennebeut !

- Na me kennebeut ! eme ar re all. N' ouzomp ket pet diaoul 'zo en hent du-se. »

Ma voe ranket tennañ plouz berr da c'houzout piv anezho o-fevar a yaje. Ha ma kouezhas gant Pêr.

« Sada amañ ur c'hoari kouezhet adarre war va c'horf, emezañ. Gwelloc'h e vije bet un tamm brav ganin chom du-se gant va fried evit mont da redek hentoù treuz. Pa vezin-me aet, piv a oar ha distreiñ a rin ? N' eus forzh ! Kouezhet eo ganin mont, ha mont a rankan. »

Pêr a lavare an traoù-mañ etre e zent dirak an tri baotr yaouank hag ar sarpant. Lakaet e voe ur mouchouer dezhañ en-dro d' e benn ha kaset goude betek an tri hent a oa da vont gant unan anezho. Pêr n' oa ket diot anezhañ a gemeras ur maen a-raok mont en hent. En em gavet e penn an tri hent e sav da soñjal petra 'raje :

« Marteze, emezañ, va flanedenn am c'haso gant an hent mat. Betek-hen on bet eürus ; marteze e vezin en dro-mañ adarre. »

Hag eñ ha lakaat e vaen eno, ha mont gant an hent kreiz en ur gontañ pep kammed a rae.

P' en devoe e-pad pemp kammed warn-ugent, e chomas a-sav krenn, hag e taolas e zorn a-gleiz da welout, ha kaout diouzhtu an alc'houez stag ouzh ar voger. Pêr a grap ennañ ha war e c'hiz mar gouie. P' en devoe graet pemp kammed warn-ugent all, ec'h en em gavas da stekiñ ouzh e vaen, hag eñ kuit, ha kaout ar re all, ha lavarout dezho :

« Sada paket an alc'houez ganin.

- Ya, eme ar sarpant. Emañ graet an hanter eus al labour. An hanter gwashañ a zo c'hoazh da ober. Deuit ganin, ha me a yelo en ho raok. Kement ha c'hwi e karfen e teufe ho taol da vat ganeoc'h. An hini a zo bet o kerc'hat an alc'houez a rank mont ivez da zigeriñ war ar priñsezed yaouank. Deuit ! »
353

Hag ar sarpant o vale a-raok, hag o kas anezho d' ur maner kaer a seurt n' o devoa ar re-mañ gwelet biskoazh daoust ma oant-i bugale rouanez. Pa voent er maner-se, ar sarpant a reas an dro d' ar maner hag en em gavas dirak ur pezh tour uhel ha ledan. Chom a reas eno gant an tri baotr yaouank, ha Pêr a bignas e-unan ouzh krec'h. Goude m' en devoe pignet c'hwec'h-ugent derez e welas seizh dor dirazañ. Kemerout a ra e alc'houez hag e lakaat e potailh an nor gentañ a oa dirazañ, ha digeriñ an nor diouzhtu. Evel ma voe digoret, Pêr a welas eno ar peder blac'h yaouank kaer ha laouen ; hag eñ ha lavarout dezho :

« Bremañ oc'h tennet a boan. Deuit ganin d' an traoñ m' ho kasin da gaout ho tad a gred oc'h marv pell a zo. »

Pa ziskennas Pêr gant ar peder zimezell e-lec'h ar sarpant e kavas un aotrou kaer disheñvel diouzh an tri baotr yaouank. Pêr a c'houlennas piv oa ha petra oa deut ar sarpant da vezañ :

« Me eo, emezañ, a oa sarpant a-raok, ha bremañ ez on deut da zen, dre maz oc'h deut a-benn da gaout an alc'houez ha da zigeriñ an nor war ar priñsezed yaouank. »

Ar re-mañ o voe kaset d' o zad gant an tri briñs yaouank. Ha p' en em gavjont el lez, ar roue a voe souezhet ha mantret ouzh o gwelout e buhez ha distro. Goulennet e voe outo e pelec'h oant bet, ha penaos ne oant ket bet debret gant ar sarpant :

« Hemañ, emezo, n' en deus graet droug ebet dimp, ha diouzhtu ma vezemp-ni aet gantañ e vezemp kaset gant ur gorrigez kozh e kampr an tour e-lec'h maz omp bet kavet gant Pêr. Eno e veze degaset boued dimp bemdeiz ganti ; hag ouzhpenn, reiñ a rae dimp kement-tra a c'houlennemp hag hor beze c'hoant da gaout. Ne daemp morse eus ar gambr-se, ha morse a-c'houdevezh kennebeut n' hon eus gwelet ar sarpant. »

Hemañ, e-pad maz edo ar priñsezed o vont d' al lez, a lavaras da Bêr :
354

« Souezhet oc'h o welout ez on-me den bremañ. Me 'ya da lavarout penaos eo c'hoarvezet kement-se. Me a oa ur priñs evel an tri zen yaouank-se, a oa tri gi a-raok. Evelto me am boa bet c'hoant da zimeziñ da verc'h hemañ ar roue, ha va maeronez, korriganez, o c'houzout peseurt menoz a oa war spered ar re-se, a lakaas anezho e tri gi evit mirout outo na zeujent da eurediñ d' ar priñsezed-se. An dra-mañ a oa bet graet hep gouzout da eontr an tri-se a oa ur sorser bras. Hemañ pa welas petra a oa, dre n' halle ket mirout na rajent ar pezh o devoa da ober, hep gouzout d' am maeronez-me ivez, hag evit en em veñjiñ anezhi, a lakaas ac'hanon da zont e sarpant a seizh penn, ha da zont er c'hoad-mañ. Va maeronez, tizhet d' he zro, dre n' he devoa ket a c'halloud da virout ouzh ar pezh a oa graet, a roas din-me, sarpant, ar galloud da zegas ar vosenn war ar vro. Ar roue neuze o welout e varve kemend-all a dud, hag e vije hep dale e rouantelezh goullo, a c'houlennas ha n' oa den evit mirout ouzh ar vosenn. Den ebet ne c'helle nemedon-me. Aliet gant va maeronez, ez is d' e gaout hag e lavariz dezhañ e virjen ouzh ar vosenn war-bouez ma roje din unan eus e verc'hed bep bloaz. Aotren a eure kement-se ganin ha diwar an deiz-se ar vosenn ne lazhas

mui den ebet. Ar roue a grede e tebren-me e verc'hed ; n' o deveze droug ebet, ha diouzhtu ma vezent-hi deut ganin, va maeronez a gase anezho da gambr an tour hoc'h eus gwelet ha digoret. Me a zlee dont da zen adarre pa vije deut di pemp merc'h ar roue, ha deut e vijent anez maz oc'h-hu deut gant ho tri gi. Evelato, dre m' hoc'h eus gallet kaout an alc'houez ha digeriñ an nor a oa ret, hoc'h eus lakaet ac'hanon da zont e den adarre. Me a gare ar goshañ eus ar priñsez, ha c'hoant am boa da zimeziñ ha da vezañ karet ivez ganti. Hogen kaer am bije, biken ne garje ac'hanon o vezañ evel ma oan ; ha muiañ aon am boa, e oa na gavjec'h ket an alc'houez ha na zigorjec'h ket an nor. Bremañ 'ta ho trugarekaan hag ho pedan da gomz d' ar roue ha d' ar briñsez henañ diwar va fenn. Rak me a oar ervat, an tri briñs yaouank all o deus c'hoant da zimeziñ ganto. Evelato, o vezañ maz int peder ha ma chomo unan dizemez mar n' am befe ket an hini a garan, e vefe mat, a gredan, ec'h unanfec'h, mar gellit, an tri briñs yaouank ha me. »

Per a lavaras da hemañ e raje gwellañ ma c'hellje. Hag ober a eure. Rak a-benn pempzek devezh goude e voe graet peder eured, hag e voe an holl laouen, hag ar roue kement hag ar re all. Hag evit mirout n' en divije den ebet anken er vro, ar gorrigez pedet da zont d' an eured, a lakaas da zont bev adarre kement hini a oa bet marv gant ar vosenn.

LENNEGEZH EVIT AR BOBL?

Gant Maodez GLANNDOUR

Tamallet eo bet meur a wech da skrivagnerion « Al Liamm » sevel oberennoù evit ur c'helc'hiad tud akuit war ar yezh, hep kaout soñj eus ar bobl, pe da vihanañ hep soursial ouzh al lennerion. War baper-moul evel Brud, ar Bleuñ-Brug, « Annales de Bretagne », ha kement 'zo, n' eo ket bet espernet dimp seurt rebechoù : gwir eo e oa evit meuliñ o danvez e raent fae war ar re all.

Hag-en e tlean anzav, me va-unan, em boa skrivet Imram en ur soñjal ne vefe den evit lenn an dra-se penn-da-benn, nemet unanig bennak, ha n'em boa ket espernet an diaesamantoù na war dachenn ar menozioù na war hini ar geriadur. Ha tostoc'h dimp ec'h anavezit levr Ronan Huon : **Evidon va-unan**. N' hall ket anv ul levr bezañ splannoc'h e ster. Ha pa c'hoarveze d' un den bezañ prenet al levr ha digeriñ anezhañ, e kouezhe war ar c'homzoù-mañ em boa skrivet er c'hentskrid.

« Kanañ pe vousekanañ, n' eus forzh, gant na vo ket evit en em lavarout d' ar re all, met dimp-ni hon-unan, pe marteze d' ar stered ha d' hon ael mirer. »

Pebezh disivoud kement-se evit diskibion Karl Marks, pa dle un arzour evito, bezañ un den o skignañ menozioù, un den emroet, pa dle al lennegezh bezañ emouestlet (evel ma vez lavaret en yezh ispisial ar Gumunouriezh). Skrivit eta evit Job Duman, pe Yann Kersaout, skrivit poblek. Neuze e vo lennet brezhoneg gant ar gwir vrezhonegerion, e vo saveteet ar yezh...

Kuit da, vont pelloc'h war an hent-se, gwelomp tostoc'h hag-eñ e tle ur skrivagner sevel e oberenn evit ar bobl, pe da vihanañ en ur soñjal en e lennerion, pe nann ?

357

*

Taolomp pled da gentañ ez eo ur gwall afer e Breizh a-vremañ skrivañ evit ar bobl, ur gwall afer evit ar yalc'h. Rak ar re a lavar : grit lennegezh evit ar bobl, a soñj el lodenn-se eus hor c'henvroiz a gomz ar yezh war ar vuhez bemdez, a c'hellfe hag a dlefe lenn brezhoneg, met a chom hep lenn dre na gavont ket peadra.

Met pa vez kinniget dezho peadra, ne brenont ket. N' int ket kustumet da lenn brezhoneg. Zoken oberennoù ha n' int ket diaes a chom hep bezañ gwerzhet. Evel-se em boa laket da dennañ, ur miliad eus Aviel Sant Mazhe, gant ar spi ez afe er-maez e misionoù an Tadoù Kabusin : ho pet soñj e oa an Tad Medard en devoa graet an droidigezh. N' eo ket bet prenet gant ar bobl. Chomet eo an hanter eus ar skouerennoù ; pezh o deus goulennet an dud desket a zo aet er-maez ; en tu-hont da se, netra.

Kemerit ar gelaouenn Bleuñ-Brug. Doue oar hag-eñ e fell dezhi bezañ a-rez gant ar bobl. Ma ! E Breizh a-bezh ne werzh ket 500 skouerenn da dud ar bobl. Ha c'hoazh n' eo ket gwir lennegezh a gaver er Bleuñ-Brug, met pennadoù a bep seurt, hanter-hent etre an Digest hag ar C'hannadig-parrez.

*

Marteze e tleomp anzav n' eus ket bet savet e Breizh kalz a dra a c'hellfemp enoriñ eus an anv : lennegezh evit ar Bobl. N' eus ket bet krisoc'h eget R. Hemon evit barn didruez oberoù hor barzhed. Soñj hoc'h eus en Aotrou Bimbochet eus ar boued d' al loar ?... Ha koulskoude, goude troierezh an amzer, e c'hellfemp marteze dizoleiñ ur berlezenn bennak. N' omp ket pinvidik. Na

gollomp netra. Daoust ha n' eo ket eñ a skrive e follennoù ar Bed Keltiek, Gouere 1957, follenn 173-b, kement-mañ, dindan an anv : Adkavout hol Lennegezh : 357

« E-kichen levr Abeozen e vefe mat kaout ul levr, berroc'h marteze, o taolennañ hag o vurutellañ an oberennoù gwellañ hepken, hag o vont eus ar 15vet kantved betek hon deizioù. Ret e vefe ivez adembann pezh a dalv ar boan bezañ adembannet, hag embann traoù 'zo manet diembann.

« Un den a fell dezhañ lenn brezhoneg ne gav peurliesañ, siwazh, nemet al levrioù a zo e gwerzh. Pa glever hiziv tud yaouank oc'h ober barnedigezhioù iskis a-zivout hol lennegezh, e ranker soñjal n' o deus bet tro alies da lenn nemet un dornadig levrioù. Penaos gortoz anezho da vont el lenndioù evit dizoleiñ ar peurrest ?... »

Kemerit eta levr Abeozen : *Istor al Lennegezh vrezhonek*. Hag-eñ ne chomit ket bamet dirak kemend-all a anvioù a-hed kantvedoù, ha kantvedoù ? Allaz ! Pelec'h emañ al labourioù a wir lennegezh ?

Levrioù 'zo moarvat a zo bet lennet kalz-kalz gant ar bobl, dre ma respontent d' hec'h ezhommoù evel *Eurioù* ar Briz ; met plijet gant an aotrou Doue e vije bet ar Briz ur gwir skrivagner.

N' eo ket din-me da sevel amañ ar roll eus ar pezh a chom. Kavet e vo peadra e komz-plaen, peadra da sevel meur a levrenn evel **Marvailhoù ar Vretoned**. Nebeut a dra avat diwar ar c'hilometradoù gwerzennoù evit ar bobl ; kentoc'h gwerzioù pe sonioù, pe c'hoazh kontadennoù, ar pezh a zo eus lennegezh komzet ar bobl kentoc'h eget ar pezh a c'hellfe bezañ bet ijinnet eviti.

*

Perak ? Perak ne c'hellfed ket sevel labourioù a wir lennegezh en ur vennout skrivañ evit ar bobl ? Perak e vefe a-walc'h eus ar mennad-se evit kontammiñ an oberenn a-bezh hag he lakaat da vezañ faos ha diwir ?

Sed amañ tra pe dra evit tostaat d' ar respont.

Pa fell d' un den skrivañ evit ar bobl, e rank teurel kalz a bled ouzh ar yezh implijet. Tud ar bobl, ne lennont ket, n' anavezont nemet un nebeut gerioù bepred an hevelep re, an hevelep troioù-lavar. Penaos gant ur geriadur ken treut sevel oberennoù splann ha buhezek ?

Peurliesañ neuze e c'hoarvez kement-mañ : ar skrivagner evit ar bobl a ra evit tud ur c'hornad, un tregeriad evit Tregeriz, Yeun ar Gow evit Pleibeniz, Loeiz Herrieu evit Gwenediz... Met setu buan hor skrivagner enket etre daou skoilh.

358

Pe e fello dezhañ bezañ souezhus, pinvidik, hag e klasko sankañ e-barzh, gerioù iskis, troioù-lavar saourus, ha neuze e teuio e labour da vezañ diaes da gompren evit lennerion ar c'hornadoù all. Kemeromp da skouer ul levr a lennegezh uhel, chomet tost d' ar rannyezh : **Itron Varia Garmez**. Ne gav ket din e vefe diaes da lenn evit tud Bro-Vigoudenn. Met en diavaez dezho eo ret bezañ akuit-tre war ar brezhoneg evit derc'hel gantañ gant plijadur. Hag un dañjer a zo war an hent-se : ober eus ur romant, pe ur gontadenn un doare geriadur klok eus brezhoneg ar barrez. N' eus netra gwashoc'h. Ar gwellañ doare da skrivañ eo bepred an hini sklaerañ hag eeunañ.

Neuze n' eus nemet ar brezhoneg eeun. Klaskomp gounit un dachenn ledanoc'h a lennerion diwar goust ar binvidigezh. Kouezhañ a reomp en eil skoilh. Gwall-ziaes eo sevel lennegezh start gant brezhoneg gwan. Moarvat eo un dra vat ha ret sevel oberennoù plijus evit o reiñ d' ar bobl pe d' an deskarded war ar yezh, met krediñ e vo krouet gant se gwir lennegezh a zo un afer all. Pe e rankfe an oberour bezañ un den speredek-dreist. Malmanche marteze e c'hellomp lavarout diwar e benn en deus tizhet displegañ soñjoù uhel gant gerioù boutin. Ya, gwir

lennegezh ez int. Met e droioù-lavar n' int ket ken eeun-se. Hag ar soñjoù n' int ket poblek. Goude un esa bennak n' eo ket bet adc'hoariet e bezhioù dirak ar bobl.

Lakomp c'hoazh e c'hellfe ur romant pe ur pezh-c'hoari bezañ bet savet en ur yezh voutin a-walc'h... Petra lavarout avat eus ar varzhoniezh ? Ken plat e kavomp barzhonegoù hir ar varzhed dre maz int komz-plaen treuzwisket. Degaset e vo marteze a-enep d' am lavaroù barzhonegoù Ronan ar Moign, gwir lennegezh peogwir ez int bet moulet, ul lod anezho da vihanañ, gant Gwalarn gwechall, ha koulskoude lennegezh poblek, peogwir en deus gounezet priz Emglev Breizh. Met pa seller a dost ouzh al levrig embannet ez eo anat ez eus un diforc'h bras etre ar pezhioù kentañ, kaer meurbet peurliesañ, hag ar re ziwezhañ, a fell dezho chom poblek, met a zo war un dro chomet dister. E-lec'h mont a enep d' am menozioù eo kentoc'h kentelius-meurbet skouer Ronan ar Moign. Sed ur skrivagner a seblante bezañ ampart, kaout ur weledigezh dibar eus traoù ar bed

359

Ur bouchad askol-gwenn
A zaskren tost d' an ti,
Darn anezho en o c'hoazez
'Vel c'hoarezed krog o nezañ,
Darn anezho war an daoulin
Krog o pediñ 'vel gwerc'hezed...

Ha bremañ, n' eus ken nemet mirliton, evel er barzhoneg: D' un Alc'hweder.

Lous ar bed ?
Drez ha spern
A zo ennañ ?

Petra 'vern,
Evnig laouen,
Sav bepred !

Sav 'ta, kan
Da ganaouenn
Sart ha glan !

Ar varzhoniezh a chom ar varzhoniezh, da lavarout eo un dra bepred kevrinus e stumm pe stumm, evel maz eo ar sonerezh un dra diaes hag uhel ha n' eo ket n' eus forzh peseurt kanaouenn diouzh ar c'hiz. Zoken barzhoniezh ar bobl, n' eo ket ken eeun-se pa seller a-dost : troioù-lavar dezhi hec'h-unan he deus, pell mat diouzh ar yezh pemdeziek, hep kontañ m' emañ o karrigellat gerioù ha stummoù ankounaet, hep kontañ an doare da zegas an danvez, divinadellus, ken ma ranker gortoz bezañ lennet penn-da-benn a-raok kompren, pe zoken adlenn meur a wech a-raok kaout an alc'houez. Se a dalv evit ar gwerzioù da vihanañ : lezomp a-gostez ar sonioù, ha n' int peurliesañ nemet c'hoarielloù kleuz.

Ha petra lavarout pa vo ret skrivañ diwar-benn danvezioù a zo uhel ha diaes drezo o-unan: prederouriezh, teologiezh, skiantoù, jedoniezh, hag all... Met anavezout a reomp an diskan : ar brezhoneg a zo ur paotr-saout, gant teil ouzh e votoù-koad, ha n' en deus ket ar gwir da antren e santualioù ar skolveur. Met, aotrounez, mar fell din-me, paotr-saout maz on, krediñ n' on ket sotoc'h eget ar re all, ha pa ne fell ket deoc'h va lezel da antren, perak ne glaskfen ket en em zibab drezon va-unan ? Perak difenn en anv ar bobl, uhelaat ar bobl hec'h-unan...

360

*

Goude mont-dont a-dreuz d' ar geriadur, gwelomp bremañ ar pezh en em guzh dindan frazennoù un oberenn, an danvez.

Gant an hini a fell dezhañ skrivañ evit ar bobl, peseurt emzalc'h spered a vo ? Hep mar ebet, peogwir ez eo eñ ur skrivagner, en em sant evel un den desket

e-keñver ur bobl izel. Ken naturel ha tra en em lakaio da vestr kelenner a-us d' un diskibl dizesk. War un dro e welimp anezhañ o klask stouiñ war-du distervezh ha diboelegez ur spered digultur, hag o komz diwar e uhelder evit gourc'hemenn petra 'zo da soñjal ha d' ober. Er feur-se n' eus ket skoueriusoc'h eget keñveriañ oberennoù Emil Ernod ha re Fañch Vallée. Hemañ a ouie disteurel dioutañ pep prezegerezh evit lavarout ar pezh a oa da lavarout, eñvorennoù, prederiadennoù, evit treiñ e brezhoneg rik ha disi pennadoù lennegezh pe gouiziegezh Meven Mordiern ; Emil Ernod avat, evitañ da vezañ chomet ken talvoudus e labourioù-gouiziegezh, a zo anat-souezhus en e oberennoù brezhonek ar sioù emañ o paouez dianzav : evel ma lavarar emañ, e Bro-Dreger, emañ gantañ

Kaoz an arabadus
A zo hir ha padus,

pa fell dezhañ displegañ, addisplegañ, dont-addont, ha kement-se c'hoari gant gerioù, troioù-lavar. Evel-se ivez Paotr Juluen pa brezege, a zalc'he an dud dindan e gomzoù, e-pad un eurvezh ken aes ha tra, un eurvezh hanter a-wechoù : ur mestr war yezh ar bobl e oa... O vezañ maz eo micher ar veleion kelenn ha prezeg, e komprenner ez int kouezhet aes-kenañ er pleg-se, evit gwall hol lennegezh. Ken bev e vije Emgann Kergidu ma n' en divije graet Lann Inizan nemet kontañ ha taolennañ : kalz splannoc'h ha bevoc'h eo kentel an darvoudoù drezo o-unan, eget ar frazennoù a voralouriezh en deus staget outo.

Met gwashoc'h c'hoazh eget ar veleion eo al liked p' en em lakont da brezeg : pet pezh-c'hoari, pet pezh-gwerzoniezh a zo bet savet e brezhoneg : **A-enep ar vezventi pe Chomit er gêr**. Ned int nemet c'hwitadennoù kleuz. Tud ar bobl n' int ket ken sod-se. Santet o deus diouzhtu ne oa ket merk ar wirionez gant seurt marc'hadourezh. Ar Vretoned, ar bobl, ne fell ket dezho bezañ kemeret evit bugaligoù, na bezañ gourc'hemennet gant aotrounez, na santout en ur skrivagner ar c'hoant d' o lakaat da vont... Gortoz a reont, kenkoulz ha ni, soñjoù personel ur spered, trivliadoù difard ur galon.

*

Lealded !

Kaout un dra da lavarout, hag hen lavarout evel m' emañ.

Kaout un dra da lavarout. Mar 'd eo talvoudus ho soñjoù e vo talvoudus an oberenn. Mar 'd eo splann ho soñjoù e vo splann an oberenn. En em soñjal a-raok krediñ da vont. En em soñjal e-pad pell, lezel ar menozioù d' en em gargañ a-ziabarzh evel ur frouezh gant mizioù hir, betek ma c'hello en em zistagañ darev. Lavaret e vez diwar-benn prezegerion 'zo ne oar ket Doue e-unan, pa savont er gador-brezeg, petra maint o vont da lavarout. Na gemerit ket ar bluenn o krediñ e teuio ar menozioù gant ar gerioù. Ar c'hontrol eo. Ne zeu ar gerioù mat nemet diwar-bouez ar soñj.

Pa lavarar soñj e tle ar ger bezañ kemeret en un doare ledan kenañ : ar soñj n' eo ket hepken menozioù, poellatadurioù, met dreist-holl un ton-diabarzh, ur aergelc'h, kalz, kalz pouezusoc'h eget ar menozioù noazh. An ton-se, al liv-se end-eeun eo an hini a ra buhez ar menozioù. Anez da se, netra !

Pe e vo fent, pe e vo kevrin, freskter-beure, pe aer touforek, n' eus forzh. Un dra bennak a vo, ar blaz-man-blaz gant frouezh. Ha blaz hoc'h oberenn ne c'hell diwan nemet diwar ho plizidigezh. Evel just ez eus tud a zo donezonet kaer a-vihanik, hag a skriv pajennoù souezhus ken aes ha tra : met n' it ket da grediñ e vefe ar re-se a zeufe da vezañ diwezhatoc'h ar skrivagnerion disparañ. Kalz gwelloc'h al labour eget an natur, ar youl eget al lezober.

Evit en em stummañ, lennit kalz. Gwelet em eus, n' ouzon ken pelec'h, en devoa G. K. Chesterton lonket ur miliad a romantoù-polis a-raok skrivañ e-unan The Father Brown. A-raok krouiñ en hon ene an aergelc'h dleet evit ur barzhoneg, e rankomp a-wechoù labourat e-pad pemzek deiz, ur miz... Met na gollit ket kalon, rak ur wech tizhet an ton-diabarzh-se e teuio er-maez an oberenn evel dre

vurzhud.

363

Evit santout ar pezh a vennan lavarout, adlennit **Gurvan**. Alanit goustadig an aergelc'h-se a vister a leugn an oberenn penn-da-benn, a ro un dasonn iskis d' ar gerioù boutinañ. Pe c'hoazh, kemerit **Alanig an tri Roue**, ha gwelit penaos emaac'h en ur bed a faltazi, a yaouankiz, a c'hlanded.

Kaout un dra da lavarout, ha goude-se ar gerioù a deuo drezo o-unan. Studiit ho keriadur, aketus hag alies. Met o skrivañ, na chomit ket da glask ho kerioù. It war-raok. Oc'h adlenn e vo gwelet ganeoc'h.

Evel just ur pezh barzhoniezh a dle bezañ skrivet aketusoc'h. Kemerit da skouer **Orfeus hag Herodis** gant R. Hemon. Ret eo bet dezhañ en em soñjal da welout petra a glotfe gwellañ gant ar vojenn-se eus ar Grennamzer. Dibabet en deus ur stumm gwerzennoù ha klotennoù diabarzh diouzh ar maread-se, ur ger bennak ur wech an amzer, eus ar yezh kozh, un doare displegañ na re strizh na re laosk. Pep tra o vont rik gant ar vojenn hag an trivliad da grouiñ. Evel-se ar gerioù a dle mont diouzh ar soñj, ma vo splann ha klok an oberenn.

Goude-se, hag-en e vo diaes pe eeun ar yezh implijet ? Se 'vo dreist-holl diouzh an danvez dibabet. Bezit leal ha gwirion gant ar pezh a zougit ennoc'h hag a glask en em gorfañ en lavar. Displegit ar pezh a darzh eus ho personelezh bevañ.

Evit ar peurrest, n' eus forzh. Hag-eñ e viot lennet, pe nann ? N' eus forzh. Ne dleer ket skrivañ evit bezañ lennet. Hag-en e vo lennegezh evit ar bobl ? N' ouzoc'h ket. Skrivit bepred. A-benn hanter-kant vloaz, mar talc'h ar bobl da ziskenn e Breizh, ne lenno ken brezhoneg, na lennegezh poblek ar Fondation Culturelle, nag all. Met a-benn hanter-kant vloaz, ma lenn tud ar bobl brezhoneg, e vo sur mat, an oberennoù a lennegezh a savomp hiziv evit 500 den. Dija pa varv unan ac'hanomp, sellit penaos, en anv al lennegezh poblek, e sailh tud ar Fondation Culturelle, war gement en deus skrivet. Sellit ouzh Malmanche bet distaolet en e amzer, ouzh Jakez Riou... Ar skrivagnerion wellañ ne vezont ket anavezet peurliesañ gant tud o amzer, pe da vihanañ al lodenn vrasañ anezho, dre ma tegasont ur weledigezh nevez eus ar bed, ur stumm-skrivañ iskis, pe divoaz. Ret eo gortoz ar remziad yaouank a zigoro daoulagad dibikous war an oberenn dilezet. Sellit e Bro-C'hall, Claudel o chom divrud pe dost betek ar bloavezhioù 1930, ha goude-se e levrioù gwerzhet a-vil-vern.

*

Respontet e vo din e fazian a-grenn, n' eus netra gwir em displegadurioù ha ne dalvez ket mont pelloc'h panto, rak oberennoù 'zo a zo bet savet evit ar bobl ; o deus graet berzh, a zo bet lennet kalz, hag a oa hag a zo bepred gwir lennegezh. Kemeromp da skouer **Mikael Morin** gant Glaoda-Vari al Lae, bet moulet n' ouzon pet gwech ; tostoc'h dimp, **Pipi Gonto** gant Erwan ar Moal, **Bilzig** gant Fañch al Lae.

Me gav din en deus bet tad Mikael Morin plijadur eñ da gentañ o skrivañ ar farsadenn-se. Ha dre m' en deus bet kalz plijadur o farsal war daol e vurev hon eus c'hoazh dudi e-leizh gant troioù kamm ar brezegenn. Hevelep tra, en un doare all, a dleomp lavarout eus Pipi Gonto : tarzhet eo eus ene don Erwan ar Moal ; Bilzig, anat eo, a zo eñvorennoù yaouankiz Fañch al Lae, leun a deneridigezh evit e gorn-bro, buhez ar beskaeterion, gant c'hwezh ar mor hag ar bezhin. N' int ket frazennoù kleuz, na kelennus, na lorc'hus. Met oberennoù leal, gwirion. Graet int bet gant ur yezh tost da hini ar bobl, gwell a se. Met oberennoù soñjet don ha skrivet gant ampartiz int da gentañ. Penn ha kalon ur skrivagner o c'hoarzhin pe a skrijañ.

An oberennoù mat a vez a benn ar fin bepred anavezet.

*

Mar n' em eus ket kalz a istim evit al lennegezh skrivet evit ar bobl, e prizan mat evelkent ar gwir lennegezh pobl, ha keuz em eus o vezañ ne vez ket studiet gwelloc'h, distaolet ma vez gant re a dud, war vern ar folklorachoù.

N' on ket, tamm ebet, a-du gant an dud a gred n' eus netra da dennañ diouti. N' em eus ket c'hoant amañ da zisplegañ penn-da-benn ar pezh a soñjan, met hepken tennañ hoc'h evezh.

Marteze n' emañ ket kontadenn Bilz keit-se diouzh ur romant polis, nag enklask ar Briñsez he blev aour diouzh ur romant a garantez.

An divinadelloù a zo leun a varzhoniezh evel m' am eus lavaret meur a wech, ha tost-tre d' ar pezh am eus graet e barzhonegoù berr.

364

Hor c'hoariva kozh a dalvezfe muioc'h eget chom ankouaet. Perak pezhioù 'zo a zo bet gwechall c'hoariet kement gwech. Hegaset omp gant ar gwerzennoù-se a vank a nerzh diouzh hor soñj : met estr eget se a zo, faltazi ur vojenn, from trivliadoù bras, a lake hor bobl da dridal. Marteze hon eus kollet reolennoù meur hor c'hoariva. C'hoant am eus e skrivfe un deiz R. Hemon, ha pa ne vije nemet berr ha berr, ar pezh a soñj diwar-benn hor C'hoariva kozh. Chomet omp holl dindan levezon tezenn Anatol ar Braz, ha goude ma ouzomp mat ez eo diwir.

Siwazh ! Kultur hor pobl a zo aet da netra. Gwall gemmet eo ar vro abaoe m' en deus an Uhel dastumet e gontadennoù, ha Sauv e e Grennlavarioù. Ni da vihanañ labouromp diwar ar pezh a zo bet, evit sevel Breizh arc'hoazh (1).

(1) Prezegenn displeget e Kamp ar Vrezhonegerien e Rostren.

PRENIT DIOUZHTU DEIZIADUR GODELL 1960

An dek : 250 lur franko

Ne vez ket gwerzhet a-unanoù

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad

KERFEUNTEUN - C.C.P. Rennes 212-23

Unvaniezh Kevredel ar Broadoù Europat

gant A. TORAVEL

Emaomp o vevañ abaoe fin ar brezel diwezhañ ur maread hag a c'hello bezañ aroueziet gant an istorourien da zont evel hini Europa. Ni Breizhiz n' hellomp ket chom diseblant dirak ur seurt menoz hag a glotfe ken mat gant hor spered keltiek. Bruderezh e-leizh a vez graet gant ar c'helaouennoù en-dro d' an holl gevredigezhioù a labour evit savidigezh Europa da zont. Diouzh lenn ar skridoù ofisiel, e c'hellfemp avat bezañ nec'het gant an tav a vez dalc'het diwar-benn ar bihan niveroù, ha Breizh en o zouez, pa gomzer eus Europa.

Ur frealz eo koulskoude gouzout ez eus tud estregedomp a soñj evelomp ha n' o deus ket ankounac'haet ez eus en Europa bihanniveroù, hag a labour evite. Anat d' an holl, ez eo aner klask anvioù an nebeut tud kalonek-se e-barzh ar c'helaouennoù ofisiel, pe kentoc'h a-berzh-stad, a c'heller lenn e Bro-C'hall.

Tud 'zo o deus marteze dalc'het koun e oa savet e 1926 ur gevredigezh anvet « Kendalc'h ar Broadoù Europat ». Labourat a reas houmañ evit lakaat da soñjal en Europa dre « Gevredigezh ar Broadoù » feur-emglev Versailles a-zivout ar bihanniveroù. Ret e voe dezhi avat herzel gant he labour e 1933 pa voe galvet Hitler e penn Bro-Alamagn.

E miz Ebrel 1949, e Pariz, e voe ganet ur Gevredigezh all, bevaet gant an hevelep spered Europat hag an hini gentañ, ar F.U.E.N., pe « Federal Union of European Nationalities ». War greskiñ ez eas ar F.U.E.N. hag e 1958 e pleustre an Unvaniezh war gudennoù un ugent milion bennak a Europiz.

366

Ur savadur etrevroadel eo, nann a-berzh Stad, hag a labour drezi hec'h-unan evit gwellaat stad ar C'hevredadennoù Europat.

Bodet e vez e-barzh an Unvaniezh 9 Bihanniver broadel (evel Slovenia, Su-Tirol, Bro-Friz...) , 12 Kevredadenn-ouenn (evel Breizh, Bro-Euzkadi, Bro-Gembre...) hag 11 Strolladeg (evel Bro-Suded...) . An arroudoù da heul tennet eus pennad kentañ Reoladur ar F.U.E.N. a ziskouezo sklaer dimp he fal.

« ...Bomm 3. - An Unvaniezh a zo he fal gwareziñ stumm-vevañ ha sevenadur ar c'hevredadennoù Europat.

« Bomm 4. - An Unvaniezh a ro he skoazell da oberenn ar Broadoù Unanet ha Kuzul Europa evit gwirioù an Den hag ar frankizioù - diazez, war sichenn frammadurezh kevredel ar c'hevredadennoù Europat, o gwarantiñ d' ar c'hevredadennoù-gouenn an emrenerezh-lec'h hag o stumm-bevañ... »

Evit kas da benn ur seurt oberenn, ez implij an Unvaniezh an ober politikel dreist-holl e-kichen ar Stadoù a zo dindan o dalc'h ar c'hevredadennoù. Emañ aze ar c'hemm brasañ a zo etrezi hag ar C'hendalc'h kozh. Labourat a rae ar C'hendalc'h dre zivizout hepken war an tu da sevel ur reoladur-reizh a vije bet kumun evit an holl gevredadennoù.

E-kreiz buhez an Unvaniezh ez eus an Emvod bloaziek a vez dalc'het war unan eus ar broadoù-ezel. Roet e vez da bep kevredadenn c'hwec'h mouezh evit kemer perzh er votadeg. Kadarnaet e vez divizoù an Emvod gant ar Poellgor. En e varzh e kont ar c'hevredadennoù pep a zileuriad. E penn ar Poellgor e kavomp ur Prezidant (an Ao. Kont Matuschka eus Aac'hen e Bro-Alaman) skoazellet gant daou is-prezidant. Fiziet e vez mererezh voutin an Unvaniezh en ur sekretour, a zoug a-hend-all darn vrasañ al labour, bremañ Powl Skadegard, Kannad Bro-Danmark e Kuzul Europa.

Setu da skouer un nebeut kudennoù studiet gant an Unvaniezh :

- Tredeogiezh etre Bro-Itali hag Austria diwar-benn bihanniver alamanat ar Su-Tirol ;

- Erbedadenn d' ar broadoù e disemglev diwar-benn breutadeg Kiprenez, a-benn ma vo doujet teir c'hevredadenn an enezenn ;

- Krouidigezh e-barzh Kuzul Europa ur burev ispisial evit ar bihanniveroù europat ;

- Erbedadenn d' an UNESCO evit lakaat gouarnamant Bro-Spagn da zougen bri da vihanniver Katalonia en e sevenadur hag e yezh.

367

Spi he deus an Unvaniezh dont a-benn an trevell dre labourat e-barzh Kuzul Europa a chom e Strassburg. Siwazh, n' he deus ket ur reoladur-stad hag en abeg da se, n' eo ket bras he galloud. Ne vez ket aotreet da skouer da gemer perzh e botadegoù ar C'huzul. Da gentañ holl e vo ret eta dezhi lakaat ar C'huzul da sellout ouzh kudenn ar bihanniveroù evel ouzh ur gudenn europat rik. Betek-hen, ar C'huzul en deus asantet da sevel ur burev evit ar bihanniveroù, o c'hortoz ma vo savet ul lezennadurezh ispisial evit ar c'hevredadennoù. Ha c'hoazh, ne dalv ar burev-se nemet evit ar bihanniveroù broadel hepken, ha neket evit ar c'hevredadennoù-gouenn.

Un enebiezh kreñv a-walc'h a zo deut eus perzh Komite ar Vinistred. Diskleriet o deus ar re-se ne sell ket kudenn ar bihanniveroù ouzh Kuzul Europa, met ouzh Broadoù-Unanet ! Met war ar c'hraf-se, eo sklaer menoz an Unvaniezh.

« Diskoulm kudennoù ar bihanniveroù Europat n' hell bezañ kavet nemet war un derez Europat ha gant Europiz. »

Ken dichek ha tra e teu ganti he soñj pa zisklaer ez eo en abeg da levezon Bro-C'hall war an Emsav Europat e chom sac'het kalz a draoù war an dachenn-se. Hag eviti, ne vefe ket distag ur seurt levezon diouzh abegoù personel, evel Kudenn Breizh, Bro-Elzas, hag Aljeria, e-lec'h ma vez kaset da benn ur bolitikerezh diskiant hag enep-gwir e-keñver ar bihanniveroù ».

Daoust d' ar skoilhoù-se, ez a atav war-raok oberiantiz ar F.U.E.N., pezh a zo dleet evit ul lodenn vras da feiz ha dalc'husted ar re a striv en he barzh. Ouzhpenn kudenn an arc'hant (arc'hant pourvezet gant kefioù prevez hepken) hag enebiezh ar gouarnamantoù (notomp en ur dremen, kuit a bep untuegezh, an degemer hegarat meurbet he deus resevet an Unvaniezh e Broioù ar Reter...) ez eus ur gudenn kalz grevusoc'h : digasted an izili o-unan e-keñver an Unvaniezh. Dre ziouser a fluskozell e c'hell hañval an Unvaniezh evel ur c'horf divuhez. An dra-se ne da ket hep chalañ renerien galonek ar F.U.E.N , oberenn bouezus ma 'z eus unan.

An Arz evel Emgann

Gant Fañch MICHELET

Un amsell war an oberoù livouriezh breizhat, a-ziagent hag er pred-mañ, ne laka ket da soñjal e c'heller komz e gwirionez eus ul livouriezh breizhek diouzh ster leun an anv-mañ.

O livañ stumm diavaez an dud hag an traoù, arzourion hor bro o deus graet gant ul lavar skeudennoù na dalvez ket da zisplegañ trivliadennoù don diouzh anien Breizh.

Ul lavarenn am eus skrivet edan talbenn un dastumad barzhoniezh : « Ret eo bezañ an hini a ro holl garantez e galon ». Em soñj e tispleg al lavarenn-se hanvoud an arzour. Ret eo bezañ kement-man hag ouzhpenn : mouezh e ouenn, e Vro. Ret, eo, en ur sellout outi, klevout hec'h anal, poulzadennoù he buhez, diawelout ar vuhez-se ha reiñ dezhi ur vouezh gant kement a feiz hag e c'hell un den dougen ennañ e-unan. Hep ar feiz-se n' eus ket Arz ebet, ne c'hell bout kannadiezh ebet.

*

Al livour eo evit ar re all un tu da welout ar pezh na ouezent ket pe na c'hellent ket gwelout, ur sklerijenn, ur respont da c'houlennnoù ur galon.

*

Ne anavezan ket un hevelep livouriezh e Breizh hag an abeg d' ar seurt stad-traoù, d' am meno, eo un diouer a emskiant e-keñver an unan, a-berzh an arzourion. Ret eo bezañ a-grenn un ezel eus korf ar bobl reiñ mouezh dezhi gant gred, da zisplegañ krennad he buhez ; ret eo bezañ ur Brezhon gwirion ha sevel e gannadouriezh evit ar Vrezhoned, ha neuze e tispleg an Arz a zegaser ar Meizad Breizhek en ur dizhout ouzhpenn un abeg bezañ peurhollek.

369

O livañ diavaez an dud hag an traoù, livourion Breizh o deus livet keleier pemdeziek. Dre reiñ mouezh da skiant don ar Ouenn e tiavaezer hec'h hanvoud sperdel.

*

Ne deo ket al livouriezh ur Pal ; un tu eo da adkrouiñ ar vuhez, n' eo ket da adskeudenniñ gweled boutin an daoulagad.

*

Livourion vreizhat 'zo, a ra livadennoù diouzh Breizh dre ma plij dezhe livuster hor bro ; re all, hag i Breizhiz, na liv ket diouzh an Arvor. Livourion zo c'hoazh hag a liv evel ma 'z eer da besketa, o taremprediñ al lec'hioù touristek brudet, fardet gant o c'hadoerioù-pleg hag o mousc'hoarzhioù emblijet, o plantan o gavr-taolenn hep diuz er c'hornadoù diazezet mat o zalvoudegezh kenwerzh.

E-leizh a livourion vreizhat, siwazh, nen dint ket muioc'h eget se. Reoù zo o deus gounezet ur brud sabatuus, o taremprediñ en-c'hoantek, da bep keñverig, banvezioù ha digoridigezhioù ha diskouezadegoù hag a vez enoret - sañset - gant o bezañs. Ouzhpenn-se ez eus livourion estren staget, i ivez, ouzh diavaez hor Breizh. Abegoù don ar ouenn geltiek n' en em ziskouezont ket d' an arzourion-se, ha remziad nevez al livourion vreizhat, en e zarn vuiañ, na anavez

ket anezhe.

*

Meur a wech en diaraok em eus meneget ma meno-me a-zivout kefridi al livour. Talvezout a ra evit al livourion eus ar rummad « delwennus » : al livourion « didra » zo dibaot en hon touesk. Setu, pishoc'h, kefridi al livour hervezon :

An Arz - hag al livouriezh, eta, a dle reiñ mouezh d' an dud, d' o emgannoù, d' o goubeizhoù, d' o c'hasonioù, d' o c'harantezioù, d' o glac'harioù ha d' o levnezioù ; reiñ mouezh d' o stadoù ha d' o zrivliadoù.

Kevrediged eo pal al livouriezh, un denelour eo an arzour. Ar c'hefridi-se, hag a renk bout un emlusk, zo leviet gant feiz an arzour en e vro. Holled eo al livouriezh rak ma tiskuilh an denezh en ur reiñ mouezh d' ar bobl. Bruderezh kostezel, avat, n' eo ket holled ha n' eo ket arz.

370

En ur reiñ d' an dud un emskiant eus ar pezh ez int, al livouriezh, koulz ha pep stumm arz all, a vrasa anezhe, ha degas a ra, gant e speredegzh, kened ha splannder. Gorreiñ ur bobl dre e vuhez hec'h-unan a c'hell an arz. Aze eo dreist-holl kefridi an arzourion vrezhon a zoug - ma meno start eo se - kiriegezh adsavidigezh hor Bro.

Al livouriezh a dlefer soñjal e welout war vogerioù an tier, war an talbennoù, war an hentoù, savet war ar maez hag a-hed an aod. Krennad pep tra e c'hell bezañ, skeudenn relijiel ar vuhez hag ar marv. An arz a dle bout ur yezh o kevredañ ha sonerezh ar brezel. Ne c'heller ket e zistagañ eus buhez ur vroad, dre ma 'z eo ar vuhez end-eeun. Skeudenn ar garantez eo al livouriezh, skeudenn ar vadelezh, an heol a domma hag a vuhezeka.

Al livouriezh-se, n' eus ket anezhi e Breizh. Ne ouzon ket hag ez eus livourion a vizie dezhe skiant anezhi. Krediñ a ran e vourr an arzourion en ur gevredigezh vreizhat ma 'z eo pep tra distumm hag eilpenet e ster. Monet a reont war-raok en-dall, hep klask goulenn tra, dedennet gant Pariz hag e c'hizioù.

D' ul livour breizhat ne dle ket bezañ a-walc'h paentañ un den pe ur c'hornad eus e vro : ret eo dezhañ bezañ e-unan penn-kil-ha-troad ur rann eus ar vro ; neuze e c'hounez an danvez ur ster nevez. Dister eo pa lavar tud arall, ar re na komprenont ket pe a ra van da chom hep kompren « hennezh a labour war ar rannvroel » : ne anavezont ket talvoudegezh ar gerioù-se. Er « rannvroel » emañ ar « rann » e spered al livour, n' eo ket ur perzh eus an danvez. Ha deomp goulenn : perak ne vizie ket graet gant ar ger « rannvroel » evit un arzour a bled gant Pariz ?

Meneget em eus Pariz hag e c'hizioù. N' eo ket lies, siwazh, ar re a lak an Arz a-us da bep giz, o kemmañ dre oberiantiz an arzourion diouzh ma kavont diraze problemoù nevez da zirouestlañ : luskoù o amzer a c'houzañvont hag a roont stumm dezhe.

Bout zo, diouzh ret, lorbouion hag a ya hebioù hep degas netra, netra anezhe o-un, o lakaat da c'hounid un droig-vicher plijus bennak. Gante e vez troet ar giz, hag o bevañs a reont diouzh froudennoù an dud.

371

Un arzour evel Goya a gendalc'h da vezañ en hon touesk, dre ec'honder e arz. Chom a raio ivez, rak m' eo e oberenn stumm gwelus ur mennad bras hag uhel. Ur Spaniad penn-kil-ha-troad e oa Goya, ken en e hanvoud, ken en e oberenn. Ar skouer-mañ eo an hini splannañ a c'heller reiñ da skeudenniñ ar pennad-mañ. D' un arzour breizhat, evit sevel un oberenn hag he devo ec'honder ivez, emañ ret bezañ Brezhon penn-kil-ha-troad, bezañ brezhon kent pep tra.

Gouzout a ran pebezh diaester diboell a c'houzañv ar rummadoù a-vremañ,

skoliet evel estrenion en o bro o-unan, hogen d' an oad pa zigor an daoulagad e tle donet, evit pep den hag en deus danvez ennañ, an emgann diabarzh da zizoleiñ ar Wirionez Geltiek.

Ret eo, eta, bout brezhon a-grenn ha c'hwantaat reiñ gwazoniezh, da livañ. An Arz eo un abostolerezh, ur gravez. Arabat d' an arzour em vrudañ gant se : e dachenn eo, evel ma 'z eo an douar tachenn al labourer-douar. Talvoudus eo an eil kenkoulz hag egile, ret dezhe bezañ o-daou, hag o-daou kinnig o oberenn. Ret eo d' an den krediñ en e wirionez. Dalc'hmat e chom da vevañ ur pennad mat a vuhez, ha mammenn wirion ar goubeizh eo ar galon.

Krediñ a ran en-diogel e tle al livouriezh degas kalz da vuhez hor bro, rak ma 'z eo ar skeudenn a chom en eñvor, un daer, ur minc'hoarzh. Ma mennad eo, kenlabourat da lakaat ar minc'hoarzh-se da ziwanañ, ha ma c'hoant eo, ma teuo meur a hini, etre an arzourion vreizhat, d' ar seurt emskiant, ken na c'hellimp gervel pobl Arvor gant ar c'hannadiezh a zellez.

(Brezhoneg : A. J. R.)

GERIOU DIBAOT :

hanvoud: « essence » (boud diazez) - goubeizh esper - kravez : relijion - delwennus : figuratif.

372

Korn ar Gwenedeg
Evit gouel an Hollzent

BOUT UR SANT

Gant gant BLEU-BENAL

Ma Doue, ouzh ma c'hrouiñ, petra ho poa soñjet ?
Pe kan a zelee ma buhez kinnig deoc'h
Hag arc'hoazh, marteze, ha pa vin dirakoc'h,
Petra a lennin-me war al levr echuet ?

Petra ho poa soñjet en ur reiñ din ma lec'h
Er bed-mañ a renit gant kement a evezh ?
Pa sellan war ma lerc'h e ruzian gant ar vezh
Rak pec'hour on hiniu, pec'hour 'vel ma oan dec'h.

Ur c'hrouadur a vennec'h, ur c'hrouadur didro-kaer,
Ur bugel hep ardoù, bepred glan a galon,
Met ennon, o glac'har, ne welan ' met randon
N' em eus ket ho karet na karet ma breuder (1).

C'hwi venne ma gwelout o tremen er bed-mañ
Ma divrec'h astennet trema gwalleur an dud
Ma c'harantez ouzhin en deus em lakaet mut,
Ha ma breudeur, siwazh ! 'lies o deus bet nañ (2).

(1) breudeur.

(2) naon.

373

Ganin e c'houlennec'h bout leal ha gwirion,
Met re lies em eus traiset ar wirionez
Ma dremm a dlefe splannañ el levenez.
Hag ar c'hogus teñval en deus duet ma zal.

Evel ur c'hizellour gant e venveg lemmet
A ra ur penn-ober ganet en e spered,
E donded ma c'halon, furchit, Aotrou, furchit,
Evit ma c'hellin bout ar pezh ho poa soñjet.

Enep din mar bez ret. C'hwi hepken ea ar Mestr.
Ho ! Krogit e ma dorn war hentoù ar vuhez (1)
Hag evit ma touaro er porzh-mañ ag an neñv (1)
A galon, me ho ped, kemerit stur ma lestr.

D' ho krouadur a c'houzañv bemdeiz brezel kalet.
Na zoujit ket teurel grasoù ha grasoù c'hoazh
Kalz muioc'h evit dec'h, nebeutoc'h evit arc'hoazh
E'it ma vin, o ma Doue, ar sant ho poa vennet.

(1) vuhé ha né e gwenedeg.

An heskinerezh washañ eo an diiavar. Biskoazh n' eo chomet mut ar sent.
PASKAL.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Gant plijadur hon eus klevet e oa bet ganet, d' an 22 a viz Ebrel, ur verc'hig, Anna-Tereza, e ti hor c'heneil Yann Desbordes.

Hor gourc'hemennou da Yann Desbordes ha d' e wreg, hag hon hetou gwellañ d' ar Vreizhadez vihan.

Yann ha Janig Boo a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh o merc'h Annaig, d' ar 27 a viz Gwengolo, e Vitry-sur-Seine.

Gant levezet vras e kemenn deoc'h Zaig ha Polig Montjarret, hag o bugale Gwenola-Youna ha Nolwenn-Anna, ganedigezh ur plac'hig Soazig-Enora, d' an 20 a viz Here, en Orient.

Xavier de Langlais hag e wreg Annaig a zo laouen o kemenn deoc'h dimezi o mab Tugdual de Langlais gant Véronique de la Morandière (eus Naoned) o chom bremañ, o daou, en Enez Madagaskar.

Hor gwellañ gourc'hemennou d' hor mignoned.

Klevet hon eus e oa bet anvet an Ao. Chaloni Erwan Lagrée, koumananter feal d' « Al Liamm », da brelad e Ti ar Pab.

Laouen omp bet ivez o c'houzout e oa bet anvet da aluzener ha sekretour ar Bleun-Brug, Frañsez Mevellec, koumananter feal ivez d' « Al Liamm » hag aluzener Bretoned an Akiten.

Hor gwellañ gourc'hemennou dezhe o daou.

KAOÑ. -

Aet eo da anaon e Pariz, d' ar 4 a viz Gwengolo, Frañsez Chevalier, tad hor c'heneil mab Ronan Chevalier. Ra grede e kemeromp perzh en e gañv.

Koll a ra bro-Gatalounia gant marv Carles RIBA - aet da anaon e derou miz Eost, d' e 70 bloaz - unan eus he barzhed wellañ, ha war un dro rener hec'h emsav sevenadurel.

Anavezet vo e-keñver an istor evel heulier ha kendalc'her pennoù bras lennegezh Katalounia : Verdaguer ha Maragall.

Tri lod a zo, dre vras, en e oberenn :

- barzhoniezh awenet uhel ha resis-kenañ en he stumm ;

- skridvarnerezh-kreñv e levezon, ha diouzh an dibab e zoare ;

- troidigezhioù diwar pennoberoù al lennegezh vedel (Homeros, Aesc'hulos, Sophokles, Ploutarc'hos, h.a.).

N' heller ket tremen hep soñjal e labour Roparz Hemon en hor bro !...

375

Evit ur skrivagner katalanat ober gant e yezh nemetken a zo trawalc'h da vezañ « engouestlet », ha n' eo ket diaes kompren penaos e c'hell an darvoudoù politikel lakaat strafuilh e buhez ar skrivagnerien.

E-pad ar brezel diabarzh a reas e reuz e bro-Spagn, e voe ret da vrogarourien Gatalounia (evel da re Euzkadi) dibab... ha stourm. Dic'hallus chom neptu, « a-us d' ar veskadeg ».

Evel just, a-du gant gouarnamant emrener katalounia en em ziskouezas Riba, ha da heul e voe renket diouzh tu ar Republikaned ; war-lerc'h drouziwezh ar brezel e voe ret dezhañ bevañ en harlu.

Koulskoude e soñje dezhañ e oa gwelloc'h d' ur rener speredel bevañ en e vro, ha kempouezañ dirak al lennerien yaouank levezon kehelerien an estren, da lavarout eo a re o devoa dibabet plegañ dirak galloud ar c'hleze.

En em silañ a reas dre guzh en e vro, ha goude e voe damaotreet da chom, trugarez da ziazez kristen e venozioù. Gouvezet en deus bezañ gwevn a-walc'h evit gallout, daoust d' ur stumm politikel a-enep da bep kevredelzh derc'hel gant e labour ken pouezus evit buhez speredel hag enor e bobl.

N' hellomp nemet magañ kengarantez e-keñver Katalounia hag Euskadi, pobloù bihan gwasket gant ur gouarnamant didruez n' eo evitañ ar gristeniezh nemet un doare treitour da zerc'hel izel live-bevañ an dud vunut, ha da voustrañ pep strollad-tud disheñvel diouzh pezh a c'hoanta ar Stad-kreiz aet da Zoue gwirion. Andrev LATIMIER.

JOZ-YANN GOURLET DIDOULLBAC'HET. -

Hervez niverenn ar 15 a viz Du (!) « Bretagne Réelle » e vefe bet didoullbac'h et Joz-Yann Gourlet. Tremenet en doa dirak lez-varn an arme d' ar 25 a viz Gwengolo ha kondaonet da 5 bloaz toull-bac'h ha lezet da vont en abeg d' al lezenn-digastizañ.

PROFOU. -

Kouezhet eo en hor c'hef ar profoù-mañ e miz Gwengolo :

L. ar Floc'h, 500 lur ; J. de Parcevaux, 800 ; Y. Goarin, 3.000 ; Itron V. a Sant-Per, 2.000 ; Paol Gwilherm, 800 ; A. ar Fur, 300 ; Itron Galbrun, 1.000 ; Frañsez Kervella, 600 ; L. Chalier, 1.300.

War un dro, 10.300 lur.

- Abaoe derou ar bloaz hon eus degemeret 133.741 lur a brofoù. Trugarez d' an donezonerien galonek. Ra vo heuliet o skouer ! Ret eo deomp kaout e dibenn ar bloaz 200.000 lur a brofoù.

UL LIVOUR BREIZHAT E TI BERNHEIM. -

Hor mignon ha kenlabourer Remont Jestin a ra un diskouezadeg taolennoù eus ar 17 a viz Here betek an 13 a viz Du, e ti Bernheim e Pariz. Gouzout a reer ne zigor Bernheim e zorioù nemet da oberennoù a dalvoudegezh hag ez eo an ti-diskouez-se a doullas hent da b-Picasso. R. Jestin n' eo ket livour a vicher. E oberenn diwezhañ embannet war « Al Liamm » a oa Hortus Mangarevensis o studiañ dreist-holl ar plantoù trovanel hag o tiskouez ar garantez bras a vag evit an natur. Ne vo ket re souezhet eta al lenner o c'houzout e liv dreist-holl bleunioù ha plantoù. E daolennoù n' int ket skeudennoù resis eus ar pezh ar weler met kempennadurioù hervez ar spered hag ar faltazi. Diskouezet e vo war-dro 30 taolenn bet livet etre 1954 ha 1959.

Kas a reomp d' hor c'henlabourer hon doujusañ gourc'hemennoù.

376

AR BED KELTIK. -

An niverenn 10 eus ar bloavezh 1959 a zo deut er-maez. Ar c'houmanant-bloaz a zo 700 lur. Ar Bed Keltiek, renet eo gant R. Hemon, a zo ar gazetenn miziek nemeti e brezhonek o reiñ keleier. Sed emañ istor « Ar Bed Keltiek » abaoe ma voe krouet :

D' an 3 a viz Du 1951, e voe dalc'het e Gwengamp kentañ Bodadeg Veur Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek. Divizet e voe, e-doug ar vodadeg, sevel follennoù keleier evit an izili.

Pezh a voe graet.

Azalek neuze, well-wazh, 4 follenn a voe savet bep miz. Keleier a bep seurt eus an holl broioù keltiek, diskleriadurioù diwar-benn buhez ar Skourr e Breizh. Ouzhpenn-se, alies a-walc'h, ur pennad-ren a bouez, peurliesañ a-zivout al lennegezh pe ar yezhoniezh, ken e Breizh ken er broioù keltiek.

E 1957 e kresk ar gelaouennig : hiviziken, 12 pajenn a zeuio er-maez, bep miz, ingal. War un dro en em ledana an dachenn : ouzhpenn ar sellad « Dre Vreizh » ha « Dre Geltia tremor » e vo unan ivez « Dre ar Bed », o reiñ un dalbenn verr, met resis, eus an darvoudoù pennañ tremenet dre-holl.

War pep niverenn, ur pennad-ren, lies danvez ennañ, barnet evelhen gant ul lenner : « Deuet eo A B K da vezañ, bourrus kenañ, dreist-holl abaoe m' hoc'h eus kroget da ober e pep niverenn ur pennad-ren, a vez kavet bepred ennañ menozioù nevez pe doareoù nevez plijus da zisplegañ menozioù kozh ».

Ar gelaouenn « Barr-Heol » a skriv : « Gant pennadoù R. Hemon e ve tu d' ober un teskad plijus kenañ ha kelennus. Gant pennadoù Heusaf e ve gallet kregiñ gant ur studiadenñ dalvoudus diwar-benn al liorzherezh hag ar sevel bleunioù ».

Kavet e vez c'hoazh, ingal, pennadoù skridvarnerezh, war al levrioù, ar c'helaouennoù, ar filmoù.

Digor eo ar gelaouenn d' al lennerien. A-hed pajennoù a-bezh e c'hell pep

hini displegañ e soñj, a du pe a-enep.

E-berr, ur raktres eo eus ar pezh a vo ur wir gelaouenn pa vo tu d' he sevel.

Azalek Meurzh 1957, e voe krouet ur stagadenn evit servij d' ar re yaouank ha d' an deskidi, gant an talbenn leun-fiziañs-man :

« Hep poan ebet, hep torr penn, forzh pelec'h, e giz pe c'hiz, pep den a c'hell deskiñ lenn BREZHONEG EEUN en ur miz ! »

Ar stagadenn-mañ a voe eta skrivet e brezhoneg eeun bepred, ha berz a reas diouzhtu. Evit ar mare, 430 skouerenn a vez ingalet bep miz, dreist-holl er skolioù hag er c'helc'hioù.

377

Sed un tañvañ eus an danvezioù bet kinniget :

Gana a zo ganet - « Teddy Boys » - Istor : Ar Roue Salaun - Un amiral iwerzhonat en Arc'hantina - Istor : Konan II - Filmoù : « Moby Dick » - Emsavadeg ar Sipaied e 1857 - An Etrusked - Istor : Alan Fergant Duk Breizh - Ar bloaz Geofizikel - Al loar - Bro-Oman - Al lama Sibelius - Ar roue Haakon 1872-1957 - Arkansas - Siria - Diskouezadeg Vrusel 1958 - Ginea nevez - Skeudenn ha skrid - Brizeug - Antartika - An Dr Fuch - Ku Klux Klan - Livadurioù war reier er Sahara - A-enep an taolioù-esa nukleel - Fiñvskeudenn ha pellwel - Ar Rusianed en Afrika - Adsevel Stonehenge - Listri dindan-vor - Bro-Alaska - Bro-Irak - Sant Benead « Tad Europa » - Formoza - A belec'h e teu an uraniom - Brezel bihan mor Island - Brudañ ha skignañ - Kuba - Boued eeun « Graet e Bro-Sina » - Hawaï - Penn hanternoz an Douar, ha pennadoù tennet eus ar « Barzaz Breizh » ha lakaet e brezhoneg eeun, h.a...

« Ar Bed Keltiek » ne oa, er penn kentañ, nemet ul liamm etre izili ar skourr. Kaset e vez bepred dezho, met, deuet eo da vezañ, ouzhpenn, ur gelaouenn, a c'hell n' eus forzh piv koumanantiñ dezhi.

Evit gwir, bevañ 'ra, nemet ken, evit ar mare, diwar skodoù ha profoù an izili. Treut a-walc'h he galloud danvezel eta, koulskoude, boulc'het he deus un dachenn ha n' heller ket dilezel.

Ur prederour breizhat : Hello, a lavar : « Den ne c'hell muzuliañ, er c'hantved-mañ ma vevomp, talvoudegezh ar gelaouenn he gwirioù pe he dleadoù, he c'hiriegezh, hag an deverioù hon eus en he c'heñver. En em silañ e ra e pep lec'h, kalz gwelloc'h eget al levr. Reiñ a ra da c'houzout da bep hini a bep seurt. Labourat a ra seul donoc'h ma vez peuzdiverzus he levezon peurliesañ ». Dre ret, n' eo « Ar Bed Keltiek » nemet ur standilhon eus ar pezh e tlefe bezañ. Lavaromp ivez ez eo, marteze, ar greunenn gouezirvinenn-se... gouestlet da c'holeiñ ur vro a-bezh.

Koumanant : 700 lur. G. DUBOURG, Pennkêr, VIEUX-MARCHE. - C. C. P. 1831-74
Rennes.

LA BRETAGNE REELLE. -

« La Bretagne Réelle » a zo o paouez embann ur pennad gant hor c'henlabourer Youenn Olier. An talbenn a zo « An den gwenn diskiantet pe Tonkadur Europa ». Youenn Olier a damall da Europiz klask ober re wenn pe d' ar C'hallaoued klask ober Gallaoued eus Aljeriz evel m' o deus graet pe glasket ober eus ar pobloù m' o deus lakaet an arigrap warne. Lavarout a ra ez eo evel-se e vo kollet ha beuzet sevenadurez ar C'hornog, gant ar re o-unan a glask ar re wenn mougañ. Sed amañ klozadur ar studiadenn :

« Fellout a ra deomp e chomfe hor pobl ur bobl a ouenn wenn evel pobloù all Europa. Ne c'hell dreistvevañ ur vro nemet maz eo ur c'hendalc'h natur ha poellek eus an tremened. Degasidigezh a vern ur ouenn all disheñvel-tre en hor broioù avat a dorrfe hengoun ar broioù-se ; krouiñ a rafe pobloù nevez, kaer a vije ober ; ur bobl hironed e Kornog Europa a sellfe ez natur ouzh Afrika kentoc'h eget ouzh Europa ; distrujet e vefe eta hor pobloù kozh hag a-enep d' an dra-se e stourmomp.

« Ar politikerezh heuliet gant ar ouennelourion hag ar vroadelourion c'hall ne c'hell dougen da frouezh nemet kemmesk ar gouenoù ha da c'houde sujidigezh Europa pe ul lodenn eus Europa da Afrika. « Hon dever eo eta skoazellañ ar broioù du da vezañ dieub ha mistri war o douar rak n' eo nemet evel-se e vimp mistri war hon douar-ni. Darempredoù tost hor bo ganto moarvat hogen war bazenn an ingalded rik hag o chom distag mat diouto.

« Ar c'heneiladur etre ar broioù a liv hag ar broioù gwenn ne c'hell bezañ graet nemet dre hanterouriezh broioù ha stadoù gwenn didrevadennel. Iwerzhon a c'hellfe bezañ unan eus ar broioù-se. Heñvel, kavout a ra din n' en em santo dieub ar broioù du o tegemer harp Europiz nemet ma teu an harp-se a-berzh ur stroll-broadoù a vo chomet er-maez eus an trevadenneladur-kent. Europa a c'hell bezañ an dreist-stad-se... »

An niverenn 105 a zo anvet « C'est par la tête que pourrait le poisson ». Al lodenn diwar-benn kudenn ar skritur a zo evezhiadennoù reizh enni koulskoude ez eo diglok dre ma ne wel an oberour nemet tu skiantel an tabut. Evit anavezout mat istor ar skritur leun ar studiadennek klok savet gant P. Denez, « Au sujet de l'orthographe bretonne », 350 lur, e gwerzh e ti an Ao. Klerg, Buhulien (Côtes-du-Nord) - C. C. P. 1316-63 Nantes.

En niverenn 108 e c'heller lenn dreist-holl pennad J. Gallo o tispenn studiadennek Y. Olier « An den gwenn diskiantet ».

Koumanant : 2.400 lur

LA BRETAGNE RÉELLE, Merdrignac - C.C.P. 754-82 Rennes

ISTOR AR YEZHOU KELTIEK, Levrenn I. -

Oberenn vras Arzel EVEN a zo deut er-maez al levrenn gentañ anezhi. Tost 300 pajenn enni, gant kartennoù nevez a bep seurt. An oberenn en he fezh he devo div levrenn da nebeutañ. Klozet mare ar rakprenadurioù, ez eo savet priz al levr da 750 lur (600 lur evit koumananterien « Hor Yezh ») hep mizoù-kas. Goulenn digant an Dimezell J. QUEILLE, 47, rue Notre-Dame, GUINGAMr - C.C.P. 1240-22 Rennes.

HOR YEZH, niv. 23. -

Deut eo er-maez niv. 8 (Rummad nevez) « Hor Yezh », unan eus ar re devañ eus an 23 niverenn embannet betek-hen. Enni e c'heller lenn : Ar ger (tregeriek ?) armolud, Arzel Even ; Ur pron eus 1722, embannet gant Maodez Glanndour ; A-zivout ar ger pruiñs roet gant an Tad Gregor, R. Delaporte ; Displegadur ar verboù-skoazell e St- Ivi, A. Heussaff; Anvioù-lec'h Lanveog, Per Denez ; Evezhiadennoù diwar-benn studiadennek E. Bregar, A. Heussaff ; Ar c'helaouennoù, Arzel Even. Evel stagadenn e vo kavet ar pajennoù 57-66 eus Buhez Voizez, ar mister krennvrezhonek a zo dalc'het an dornskrid anezhañ e levraoueg Aberystwyth, ha dreist-holl, ar pajennoù 1-14 eus SKOL VIHAN AN IWERZHONEG, gant Arzel Even, « Skol vihan an Iwerzhoneg », a zo kroget da embann en niverenn-mañ, a vo peurvoulet en teir niverenn da heul, ha spi o deus an embannerien e lakaio ar Vretoned emskiantek da gemer dudi gant yezh Iwerzhon. Bez e c'heller, ma karer, koumanantiñ a-ratozh d' ar peder niverenn a vo embannet enno Skol vihan an iwerzhoneg.

Koumanant : 1.000 lur evit peder niverenn - C.C.P. 1240-22 Rennes

Dimezell J. QUEILLE, 47, rue Notre-Dame, GUINGAMP.

AR BIBL E BREZHONEG. -

Un oberenn lennegel dibar e brezhoneg, un droidigezh rik ha skiantel en ur yezh disi gant hor gwellañ skrivagnerien, Maodez Glanndour, Klerg, Tad Medard.

- Aviel Sant Mazhe, 450 lur ;

- Aviel Sant Mark, 400 lur ;

- Aviel Sant Yann, 400 lur ;

- Diskuliadur Sant Yann, 300 lur ;

- Levr ar Furnez, 300 lur ;

- Koheleth, 200 lur ;

- Habakauk, Hobdia, Yoel, Yona, 300 lur.

Goulenn digant : Mlle SAINT-GAL DE PONS, LoUANNEG,

par Perros-Guirec - C.C.P. 519-40 Rennes

Al levrioù a vez kaset franko

ADEMBANNADUR. -

Trede embannadur « Cours Élémentaire » Roparz Hemon, embannet ganeomp e 1954, a

zo diviet. Ret eo bet deomp kregiñ gant ar pevare embannadur. Kement-se, en tu-hont d' al levrioù lennegezh, a zo pounner evit kef an embannadurioù. Ur galv a reomp eta d' ar geneiled a vefe barrek d' hor skoazellañ. Trugarez en a-raok.

LABOUR. -

Ar gelaouenn Labour he deus bremañ ur stagadenn vrezhonek renet gant hor mignon Alan Toravel en deus skrivet ar pennad digeriñ. War-lerc'h e kavomp barzhonegoù Glenmor kinniget gant Kerlann. Deizlevr Per Denez a zo dedennus. An niverenn a gloz gant bourd ha fars.

LABOUR : 1.000 lur, 8, rue de la Herse, Saint-Malo.

AR SONER. -

E niverenn 112 « Bodadeg ar Sonerion » e kaver ar pennadoù-mañ : La France est coupable du crime de génocide, gant P. Montjarret - Les vœux des Associations de Bretagne en faveur de la langue - Le Concours des fêtes de Cornouaille 1959 - Derniers échos des fêtes de Cornouaille - Le Concours de sonneurs de Guingamp - Le Championnat des sonneurs de Gourin - Concours des Bagadoù de Brest.

Koumanant : 1.000 lur - C.C.P. 1436-15 Nantes P. MONTJARRET, 18, boulevard Joffre, LORIENT

SKOL. -

Niverenn 6 ar bloaz-mañ a zo gouestlet penn-dabenn da labour Skol Sant-Erwan e-pad an 2 vloaz diwezhañ. Skeudennoù kaer-tre eus ar skol a gaver en niverenn. Setu amañ roll ar pennadoù : Lizher Dom Alexis, tad-abad Bodgwenn ; Raklavar gant Armañs ar C'halvez ; Une école-pilote par J. Chardronnet ; O. M. J. ; Hon huñvreoù kaer ; Skol Sant-Erwan gan Dafydd Davis (e kembraeg) ; Ysgol Lydaweg gan Cathrin Daniel (e kembraeg) ; Biogadh sa Christain, diarmuid o laoghaire s. j. (iwerzhoneg) ; A stirring in Brittany, by F. D. O'Laoghaire (saozneg) ; Danevelloù bodadeg veur an Deskadurezh Nevez (28-6-59).

Ar Skol, dastumadenn drimiziek a gelennouriezh

Koumanant : 1.000 lur. - C.C.P. Rennes 1911-06 REVUE SKOL, Rundavid, PLOUEZEC (C.-d.-N.)

STURIER BLEIMOR, Niv. 10. -

E-touez ar c'hazetennoù liesseurt ha bev-buhezek a ro d' hon emsav sevenadurel ha broadel ur wask na c'houlenn evit c'hoari en hor bro ar roll a zlefe kaout nemet bezañ anavezet ha skignet en un doare dereat, eo ret menegiñ kelaouenn drimiziek ar skaouted vreizhat STURIER BLEIMOR.

380

Liesskrivet ha skeudennaouet en un doare kempenn-kenañ, ez eo ar gelaouenn-se ur skouer e meur a geñver : braventez ar stumm diavaez, uhelder ha glander ar menozioù difennet, siriusted ha pennegezh el labour boulc'het.

An niverenn 10 a zo diazezet dreist-holl war ar menoz a varc'hegiezh : oc'h en em harpañ war an istor, al lennegezh, ar gristeniezh, Per Keraod hag e vignoned a ziskouez penaos e c'heller er vuhez kriz ha digalon a-vremañ kavout eienenoù fresk a zlefe reiñ da yaouankiz Vreizh an uhelvennad dellezek eus hengounioù haelañ hor gouenn.

Diaes eo soñjal e c'hell kalz a gatoliked e Breizh - ha skaouted ivez siwazh ! - chom yen dirak ur seurt obererezh, a zlefe bezañ harpet gant o holl nerzhioù, hag a vefe barrek neuze da ziskoulmañ en un doare yac'h kudennoù 'zo rouestlet re alies en ur sulpiserezh divlaz ha divreizhek.

Daou lizher e brezhoneg embannet e diwezh an niverenn, dindan an talbenn « Kendrew », a ziskouez emañ meur a genvroad o soñjal a-zevri war ur menoz bet studiet e niverenn 2 « Ar Vro » gant Erwan Evenou (« Un kibboutz breton »). Frealzus eo gwelout seurt prederiadennoù ; gant na vo ket distroet ar vrogarourien eus ar skoazell a zleont d' an embregerezhioù a zo endeo o vevañ, hag o deus ezhomm sikour da zerc'hel (er renk kentañ Skol Sant Erwan Ploueg-ar-Mor) ...

Koumanant-bloaz da Sturier Bleimor : 500 lur, da gas d' an deñzorerez MONIQUE LE GLAZ, 26, rue Boulard, Paris, 14e. - C. C. P. PARIS 14373-73.

ARGOAD, Niv. 7. -

Lennet hon eus war an dek follenn roneoskrivet-mañ meur a bennad leun a furnezh. Ar pennad digeriñ e brezhoneg a zo anvet « Bro C'hall a sell ouzh ar c'hreisteiz ». Displeg a ra penaos meurded Bro C'hall ma komzer kement anezhañ er mare-mañ a dle bezañ kevatal gant rivin Breizh. An eil pennad e galleg e zispleg mat-tre kudenn an Nyasaland dindan beli an Impalaourien saoz. En niverenn-mañ e roer ivez respont Ferhat Abbas da «Argoad». Argoad a vez kaset eus Breizh-Veur peurlvuiañ hep chomlec'h ebet.

DEIZIADUR GODELL 1960. -

Prenit diouzhtu ar geriadur godell emamp o paouez embann. Ezhomm hon eus eus ho skoazell-arc'hant. Gwerzhet e vez dre zek. Kasit diouzhtu 250 lur da P. BODENAN - C.C.P. 212-23 Rennes.

ESKEMM BUGALE E-PAD AN EHAN-SKOL -

Evel ma oa bet embannet ez eo boulc'het ar bloaz-mañ an eskemm bugale etre Breizh ha Bro-Flandrez. Eizh Flamank yaouank, teir blac'h ha pemp paotr o deus gweladennet Breizh e miz Eost. Bet int e Roazhon, e Plougastell war Wilun hag en Enzz Groe. Tiegezhioù daou eus ar vugale ivez a zeuas d' o heul da ober anaoudegezh gant Breizhiz. Plijet bras eo bet an holl gant ar vro hag gant an dud ha meur a diegezh breizhat a voe pedet da weladenniñ mignoned nevez-e Flandrez.

Talvoudus bras e tle bezañ seurt anaoudegezh etre pobloù Europa, hag ar vroadelourion a dle plediñ gant an darempredoù-se, da gentañ-holl. Bez e c'hell ar gerent a fell dezhe kas bugale da Vro-Flandrez ha degemer en eskemm bugale Flamank reiñ o anv adalek bremañ evit ehan-skol hañv 1960.

381

Ar gevredigezh « Amzer da Zont » a bledo hiviziken gant hevelep eskemmoù, ha mar fell da hini pe hini kentoc'h eskemm bugale gant broioù all, pe geltiek pe germanek, ez omp prest da c'houlenn gant hor mignoned er broioù-se. Darempred hon eus gant Kembre, Kernev, Alamagn, Frisia, Slesvig (Daniz) hag aes e c'hellomp kaout muioc'h.

Skrivañ da : AMZER DA ZONT, A. J. RAUDE, 4, avenue de Bellevue, Lozère-sur-Yvette (Seine-et-Oise).

DIVIZ GANT UN IWERZHONAT, gant J. Kler. -

Edon o tistreiñ diouzh ur veaj verr pa gavis GERALD o c'hortoz ac'hanon, azezet war pazennoù an diri... Stummet e oa an amzer d' ar glav.

Ur mignon din, eo studier war ar galleg e Skol-Veur London. Ugent vloaz hepken. Ar pempvet gwech a oa dezhañ da zont da Vro-C'hall, an eil e BREIZH. Beajiñ ' ra en « auto-stop » evit anavezout gwelloc'h ar vro... gant diouer a arc'hant ivez a dra sur.

E-pad pemp devezh hon eus kantreet war ar maez, un deiz o vont en ur vereuri bennak, un deiz all o weladenniñ un iliz, ur chapel pe ur gêriadenn hanter-guzhet e-mesk ar parkoù. Graet em eus diouzh va gwellañ evit lakaat anezhañ da anaout spisoc'h ha don hor bro-ni : krediñ ' ran ez on deut a-benn...

Ha komzet hon eus... komzet kalz zoken.

- Amañ ne don ket souezhet ; ar mereurioù a zo heñvel ouzh mereurioù Iwerzhon : treustoù ledan, siminalioù bras. Kavout a ran gant ar Vreizhiz an hevelep sioù met ivez an hevelep perzhioù-mat : ni 'zo prim, taer hag e teuomp da vezañ kounnaret evit nebeut a dra, met hor sioù-ni ha re ar Vreizhiz ' zo sioù denel.

- Penaos a ya an traoù gant an Iwerzhoniz ?

Chom a reas dilavar ur pennad :

- Un dra vat e vez evit ur bobl bezañ dizalc'h, dishual ! Siwazh, re ziwezhat eo deut hor frankiz... Gwasket eo bet Iwerzhoniz e-pad re-bell amzer. Chom a reomp kalonek, lorc'h ennomp da vezañ tizhet ar pal... Rummadoù ha rummadoù a Iwerzhoniz a zo marv, miliadoù ha miliadoù o deus kuitaet ar Vro. An darn vuiañ anezhe a vev en Amerika, met ar re se a chom feal d' o bro

c'henidik... da skouer va eontr. Kuitaet en doa Iwerzhon d' an oad a 18 vloaz. Bevañ a ra en U. S. abaoe, deut eo da vezañ pinvidik-mor, met dija, en ur goshaat e klask an tu da zistreiñ da vervel en Iwerzhon.

Fellout a ra deomp chom dieub diouzh pep den ha diouzh pep bro, kenkoulz Bro-Saoz hag Amerika, met diaes eo bevañ en Iwerzhon. Va zud-kozh a veve e-kichen Tara. Dav eo bet d' am zad mont da Newry (Ulster) : labour ebet n' en doa kavet evit sevel e familh. Chom a reas eno pempzek vloaz. Diwezhatoc'h e voe ret dezhañ treuziñ ar mor ; bevañ a reomp bremañ tost-tre ouzh Birmingham ha va c'hoar a zo ganet eno. Met bep bloaz ez eomp da vro Iwerzhon... Ret eo skoazellañ Iwerzhon, neket gant komzoù hepken, met dreist-holl en ur reiñ dezhi labour evit ma chomo an dud en o bro.

- Peseurt micher o deus ?

- Bez e kaver an holl vicherioù : blenierien kirri, micherourien el labouradegoù bras, darbarerien, hag all... Eürusoc'h int, a dra sur, rak en Iwerzhon ez eus peskaeterezh ha labour-douar, met emañ al labouradegoù en Ulster.

382

- Petra a soñjit diwar-benn kudenn I. R. A. ?

- Ar gatoliged a zo a-du gant Eire evit an darn vuiañ anezhe, hag ar brotestanted a fell dezhe chom e Bro-Saoz. Ur gudenn relijiel eo. Ur mignon din a zo bet toullbac'het : taolet en doa ur vombezenn ha paket eo bet : n' ouzon dare pelec'h emañ hiziv an deiz. Izili an I. R. A. a zo tud taer, siwazh den ebet ne wel mat penaos e vo diskoulmet ar gudenn-se. Ar Saozon a glask tu da gas e Bro-Saoz an dud yaouank : « ...lojeiz a gavot, tiez a-zoare ha labour evel just... c'hwi a c'hello bevañ aes... », hag an dud a zilez ar vro. Laret em eus deoc'h : re ziwedhat o deus bet Iwerzhoniz o frankiz. N' eo ket reizh gwelout ar vro rannet. Ma 'z eus kalz a Iwerzhoniz en Ulster deut da vezañ a-du gant ar Saozon, e vez kavet en o zouez kalz a dud a gred ez eo ar rannadur ur fazi kenkoulz evit Dublin hag evit Belfast.

- E peseurt stad emañ ar yezh ?

- Gouarnamant Dublin en deus graet ul labour pouezus ; poent bras e oa, hiniennoù a lavar eo tremen-poent token. Ne gredan ket e vez aes-tre an azginivelezh peogwir e oa ar yezh o vervel. Dav eo gortoz ur pennad mat a-raok gwelout ar yezh deut da vezañ yezh ar bobl. An dud « vras », dedennet gant yezh o gourhendadoù n' o deus ket amzer da labourat war an dachenn-se. Amañ ar gudenn arboellel a voug meur a wech kudenn ar sevenadur...

Chom a reas GERALD pemp devezh, re verr d' hor menoz ! Pa 'z eas kuit, ur beurevezh ma oa an heol skedusoc'h eget biskoaz, e krede din e oa ur breur o pellaat diouzhiñ... ra zeuio buan en-dro.

JEAN CHOLEAU : LE GRAND COEUR DE LA MARQUISE DE SEVIGNE. -

Setu un talbenn a c'hellfe lakaat an dud da faziañ. Al levr dedennus-mañ a zispleg darvoudoù poanius maread dispac'h ar paper-timbr ha Roazhon dalc'het gant an armeoù gall. Diskouez a ra peseurt kalon didruez a oa hini ar Varkizez pa ne oa kel nemet eus krougañ Bretoned. Kentelius-tre eo lenn al lizhiri ne gaver e levr skol ebet hag a ro ur skeudenn eus ar pezh a dremene ha penaos en em gemere ar Roue evit sujañ ar Vretoned.

E gwerzh e ti an oberour : 21, rue Saint-Louis, Vitré.

Ti-Moulerezh AR SKREV. - Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny - AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn : 4° trimiziad 1959 - Niverenn er voulerez : 18023
Ar merour : P. AR BIHAN

PAJENN AR RE YAOUANK

Gwengolo-Here 1959

Niverenn 17

Unvaniezh a ra nerzh.

« PAJENN AR RE YAOUANK » HA « YAOUANKIZ »

Kevredigezh Ar Vrezhonegerien Yaouank a embann ingal bremañ he c'helaouenn « Yaouankiz ». Pehini e tle bezañ enta lec'h « Pajenn Ar Re Yaouank » ?

E gwirionez, « Yaouankiz » a zo evidomp war un dro hor c'hannadig hag un adsked eus hor bodad. Kelaouenn g-Kavy eo en ur ger. « Pajenn Ar Re Yaouank », en enep, lodennig eus « Al Liamm » anezhi, a vo un dachenn ma c'hellimp reiñ warni, mui pe vui, hon esaeoù lennegel : kontadennoù, barzhonegoù, hag ivez danevelloù ha pennadoù berr a gazetennerezh.

Spi am eus e chomomp e-mod-se e spered ar c'hinnig graet deomp gwechall gant « Al Liamm ».

E. E.

GWENODENN AN NOZ

gant ERWAN EVENOU

O va c'heneil, kemer penn ar wenodenn-mañ,
Bihan ha kuzh e-mesk ar bezv mistr ha glas,
Kerzh war ar mein garv e yender kriz an hañv,
Taer ha kadarn e-tal an drez o frouezh divlaz.

An hent a zo kev du, petra 'vern an noz-se ?
An heol 'zo didalvoud dit pa 'c'h eus e gollet :
War-du ur steredenn splannoc'h e kerzhez-te ;
An teñvalder a gas d' ar sklerijenn glasket.

War-raok ez i bepred, er poultr, er pri, er skorn
Ouzh temptadur ar bannoù tomm a-dreuz an deil
Ne ri-te van ebet : ar flourder-se 'zo forn
E-lec'h ma n' eus nemet ludu ha bernioù teil.

Goude bezañ kerzhet e-pad devezhioù hir,
Pa semplo da zivhar, pa gouezho da galon,
Pa savo dirazout skeud an dic'hoanag dir,
Neuze e spurmanti sked un dervenn en don.

Daveti e redi war eskell an herezh.
E glav he frouezh ez azezi war lein ar roz.
Gwezenn, mezenn, lezenn, lezenn ar Geltelezh
Hag e vev hag 'advev hag a sked c'hoazh en noz.

Diskouez a raio dit ur skourr da hent nevez
Hep sellout en a-dreñv, er strouezheg o froumal,
En em sanki kadarn, e barr al levenez,
Dindan ar golvaned o c'hervel gant ar mall.

Da wenodenn a ledanay e-kreiz ar c'hoad,
Dirak da dreid e lugerno ar mein kalet,
Un didrouz dreistbedel a gouezho en aerad,
Hag en tav e santi ur c'hurun o kousket.

Ha dizale, sklinton, eus islonk ur goabrenn,

Ur vralladeg voemus en deil skañv a savo :
Selaou neuze, selaou kleier an Enezenn
O vrimbalat tostidigezh koulz an Distro.

Pariz - Fontenay-le-Fleury,
war-dro Kerzu 1958.

AR SABR SKAV-GWRAC'H

gant IVONA KONAN

Gouzout a ra an holl e tastume gwechall Indianed ar C'hanada, en nevez-amzer, sabr skav-gwrac'h evit ober sukr. Un troc'h a raent e kef ar gwez-se gant ur vouc'hal, hag e sankent un drailhenn goad dindan ar faout. Berañ a rae ar sabr warni evit kouezhañ en ur pod, peurliesañ e pri, lakaet dindani gante. Goude birvi ez ae ar sev-se d' un doare dour-sukr du ha tev, ha goude ur berv all e teue hemañ da vezañ sukr ha n' implijent nemetañ.

Ar C'hallaoued kentañ, deuet d' ar C'hanada o deus desket d' o zro digant an Indianed, penaos ober implij eus ar skav-gwrac'h. Pa vez tro da weladenniñ ur vereuri ganadat en nevez-amzer e c'heller teurel evezh n' en deus ket kemmet kalz doare-ober an Indianed : e-lec'h podoù pri pe goad e kaver bremañ re houarn pe gouevr.

Dont a reas an ijinerezh-se da vezañ talvoudus d' ar vererien ganadat nemet e 1851, pa reas war-dro al labour-se, tud eus ar Gouarnamant. Gallout a c'heller lavaret bremañ ez eo unan eus al labourioù a ro ar muiañ a c'hounidigezh da galz a dud-diwar-ar-maez, dreist-holl e Bro-Gebeg, hag a ro pemp ha pevar-ugent dre gant eus ar pezh a vez dastumet er vro a-bezh.

Bremañ ez eus labouradegoù bras o strilhañ ar sug skav-gwrac'h. Prenañ a reont chug-gwez digant ar vererien diwar-dro. Met pa vez re a erc'h o devez ar re-mañ poan o tizhout o gwez gant o c'hezeg hag o c'hirri. Setu perak ez implijer mui ouzh mui traktorioù. Abaoe warlene, o deus tud 'zo graet gant tuellennoù plastik lakaet gante e troc'h ar wezenn hag o vont war-eeun d' ar c'helornioù a vez er c'hirri pe war ar traktorioù.

E derou an nevez-amzer, e miz Meurzh pe e miz Ebrel, an hini eo e tastumer ar sev skav-gwrac'h. Evit ma vero kalz ar sun-se, ez eo ret d' an nozvezhioù bezel sklaer ha yen ha d' an deizioù bezañ heoliek, e-keit ma 'z eo c'hoazh goloet an douar gant mantell gwenn an erc'h.

En tu-hont da servijout da zibenn-pred er vro-mañ, e vez kaset ar sukr aozet da ziavaez-bro. Mont a ra d' ar Stadoù-Unanet pe da Durkia, d' al labouradegoù-butun. Setu perak e kaver butun 'zo un tammig sukret : aozet e vez bet gant chug skav-gwrac'h.

War ar maez ez eo un digarez da aozañ gouelioù poblek e dibenn-ar-sizhun evit an dud yaouank. Un digarez da aozañ predoù kanadat-rik, da ganañ kanaouennoù-pobl kozh ha da zañsal dañsoù pobl gant ar gitar hag ar violoñs.

PAJENN AR RE YAOUANK, aozet gant KEVREDIGEZH AR VREZHONEGERIEN YAOUANIK.
Renerezh : E EVENOU, 10, rue Perrault, Fontenay-le-Fleury (Seine-et-Oise).

AL LIAMM 77

AL LIAMM

Tir na n-óg

NIVERENN 77

Du – Kerzu 1959

TAOLENN

An c'hantreer noz, gant Alan Toravel	391
Tri boz Santel, gant Alan	393
Hiraezh, gant Erwan Evenou	395
Maronad, gant Youenn Olier	396
Bran ar Mezeg, gant Jarl Priel	398
Ar Gwennili-mor, gant Ronan Huon	407
Skol-louarn Veig Trebern (kendalc'h), gant Youenn Drezen	413
Mab ar Roue Fidel, gant Gab Milin	425
Ar mouezhiadegoù e Breizh-Veur, gant Per Denez	429
Gouel-Mikael, gant Bleun Benal	436
Pajenn ar re yaouank	438
Notennoù	442
Roll ar Pennadoù	448

Ar c'hantreer noz

gant Alan TORAVEL

Tristidigezh heol an noz,
Setu ma tired en aberioù
Nijadegoù bras an evned mor.

Tristidigezh an heol o kuzhat.
An avel a sourr er c'harzh
'Lec'h m' emañ kluchet ar mouilc'hi.

Kemer a ran da zorn flour,
Ha da zegas a ran
Betek krec'h ar menez,
Evit mouskomz d' az skouarn.

Kuzhat a ra an heol,
Ha me a-c'haoliad war va marc'h
O tec'hout diouzh ar menez,
D' ar pevarlamm, va unanig penn,
Pell, pell bras dija.

Tan ha taran, luc'h ha moked !
Krog va dorn em skourjez,
Kerzhout a ran hag a ran,
Moustret va c'halon gant he c'houn.

Biskoazh ne adwelimp hon dremm.
Ne welimp
Nemet harzhoù hor broioù,
Nemet ar mor.

392

Ha setu va muiañ-karet
O vont da gerc'hat dour.
Ya, he gwelet am eus.
Met steredenn gouloù-deiz n' eo ken,
O vont da gerc'hat dour,
E traoñ an oabl ludu.

393

Tri boz Santel

Gant ALAN

1.

Jezuz
Ho pet truez outo !
Hor gourdadoù, aet re skuizh gant o labour,
A zo kouezhet
Hag astennet
E bezioù yen
C'hoazh chadennet.
Jezuz
Ho pet truez outo !
Bremañ pa 'z int maro.

2

Kalon Veur a Vari,
Bezit hot silvidigezh !
Emzivad holl ez omp chomet
O nag ur vezh !
Hep komz o yezh.
Ha gwir n' hon eus,
War an douar gall,
Da gomz hor yezh
'Vel ar re all.
Kalon Veur a Vari
Bezit hor silvidigezh !
Penn a raimp da bep mare,
Ha 'raok nebeut e vo dare
Hon eostoù-ni.
Kalon Veur 'a Vari !
Mall vras e ve
Hon dieubiñ.

394

3

Sent hag Elez
Pedit evidomp-ni !
Koustet pezh a gousto
Ni a spego
Banniel hor Bro
War ar menez.
Sent hag Elez !
Ha c'hwi ' gano :
Lazhet o deus-i, ar marv
Hag an dristidigezh.

395

HIRAEZH

Gant Erwan EVENOU

Relegennoù skourrek o vranskellat en avel,
Ne welit ket azennoù gwad o lintrañ er c'hornog,
En tu all d' ar gouloù, en noz o tuañ ?

An efl a-hont a vouskan o rouantelezh,
Ar goadeg a huch : « Amañ emañ gwriziennet ! »

Hogen a-dreñv d' an noz, e sked c'hoazh ar Werelaouen,
Trec'hus ha kann war vor ar sklerijenn diwezhañ.

Kornog, kornog, kornog, douar va galvoù !
Labous ar C'huzh-Heol, kan din ar gwerzioù
Degaset eus don va ster war avel da eskell...

D' ar sklerijenn o steuziañ e youc'hin gortoz,
D' ar maezioù e huchin « Lec'h va bro ho peus kemeret ! »
An noz o c'hoarzhin a vougo va mouezh foll.

Hag ar Steredenn Wenn o lugerniñ a-hont

A gano din c'hoazh eus straed he c'hevren :
« Ur skrevenn a c'harm war c'hlann ar Stêr-Vilin. »

396

MARONAD

Gant Youenn OLIER

Goelan dinamm
kluchet e beg ar wern
e-kreiz ar porzh disec'h
dic'hoanaget da goulz an tre,

nijet out trumm d' ar mor,

lun diverket e lintr an dremmwel,
galv a dav el liyor gwenn
dreist d' an tonnoù a ziruilh d' an diharz.

Ha me a soñj ennout henozh,

mister karet na zispako ken,
bleunienn c'hoantaet na zigloro ken,
en aner divoret
out bet preizh an islonk.

Berañ ' ray an deizioù
hep degas da zistro,
ruzañ ' ray an nozioù
hep diskouez da vezañs.

Ha war ar ribl e choman-me,
dall,
o nac'hañ da c'houestloù,
staget ouzhit,
o douar fetis a vir va dudi.

397

Tevel a ran,
n' eus trouz ebet...
nemet e don va ene
e hiboud klemmus
Bloaz dizoloet va breskted :
andon kuzh ar blanedenn a rois dit
hag a vo din,
va mab.

BRAN AR MEZEG

Gant Jarl PRIEL

Dindan an tilher a-raok e oa gant o c'hoan stribourzhidi ar brig Honeymoon, ha lonket ganto an tamm diwezhañ e tiskennas Bird, ar c'heginer du, peb a vannac'h d' e ganfarded, hag ar mousig bihan, Bill Sullivan, a dapas ivez ur berad diouzh e vent ha diouzh e vloavezhioù.

- Ac'hanta, paotred, eme ar Morian, daoust ha bet hoc'h eus ur pred mat henozh ?

- Ya 'vat, e respontas al levier Palmer, ha pec'hed marvel a rafe an neb a damallfe tra pe dra d' az keusteurenn. N' on ket zoken evit intent abalamour da betra e plegez da loveal war al lestr-mañ-lestr, peogwir e c'hellfe ur mailh war e vicher evel-dout-te gounit kalz muioc'h arc'hant dre labourat en un ostaleri vrudet e New York.

- Allas, ne fell ket din diazezañ e New York.

- Nann ? ha perak-se ?

- A-drugarez da vran ur mezeg. Ne gredez ket ? Ac'hanta, digor da zivskouarn hag e klewi. Deut on er bed e Harlem, ar c'harter ma vez o chom ennañ an darn vuiañ eus ar re ez eus bet gwech pe wech en o c'herentiezh ur gwaz pe ur vaouez he c'hroc'hen du. Bevañ a rae va ziegezh en ur c'hev ken enk, ken teñval hag ul loch-konikled. Va zad - mar gellan reiñ dezhañ ar seurt anv, rak a-viskoazh e sellas ouzhin evel ouzh un estrañjour, ha marteze un enebour - a werzhe dre vras c'hoarielloù ijinet gantañ. Turgnal a rae gant koad gwak ha marc'hat-mat pennoù, treid ha divrec'h merc'hodennoù ha ni, va mamm, he mamm-hi, me, ha va c'hoarezed a boanie hep ehan o vountañ brenn-heskenn en o c'horf hag o pegan krev war o c'hoken...

- Brav e veze deoc'h, eme ar mousig, c'hoari bemdeiz gant ar pompinelled-se !

399

- Siwazh, mabig, d' hor meno ne oa nemet ur c'hastiz loeniñ adal gouloù-deiz bete serr-noz war hol labour. Ha pa zeue din da soñjal e krede d' am zad e tibabjen deiz pe deiz an hevelep micher, e torre krenn din ar c'hoant debriñ, petra bennak ma vezen dalc'hmat boureviet gant an naon, rak ret e veze dimp tremen gant hanter-voued, peogwir n' eo ket digouezhet din kavout em buhez un touzer-laou ken tost ha va zad. Kement ha diskouez deoc'h pegen berr e selle ouzh e wenneien, selaout : un dro bennak e tichañsas din lonkañ dre zievezh ul lagad gwer, ul lagad merc'hodenn. Gouelañ druz ha c'hwerv a rae va mamm, rak diouzh he c'hlevout, setu fin d' he mab ! Va zad a c'harme kalz muioc'h c'hoazh egeti, kement ha ken bihan m' o devoa truez outañ an amezeien, ha koulskoude n' eo ket gant yec'hed e vab henañ en em gave ken anwazet, nann da, met gant koll al lagad-se, petra bennak ne gouste dezhañ ur c'hant anezho nemet ur bennozh Doue, koulz eo lavarout.

« Dont a reas va mamm-gozh da c'houzout e klaske un ti-debriñ diwar-dro ur c'hrennard da reiñ dorn d' ar c'heginer, ha kaer en devoa va zad lammat ha touiñ Doue, e teuas a-benn da c'hopraat he mab-bihan en ti ma komzen dioutañ. « Adal vremañ, emezi, e c'hello David en em zizober diouzh ar merc'hodennoù brein-mañ ha kouchañ boued e-leizh e gof. »

E-keit ma komze Bird e tegouezhas da Radjah, kazh yaouank ar Honeymoon lammat en ur viaoual gant karantez war skoaz ar Morian, ha hemañ da ziskleriañ neuze :

- Ur beurevezh e kavis er vanell lous ma vevemp enni ur c'hazhig bihan marellet, na koant, na seven, treut spontus, ha moarvat war-nes dizeriañ koulz ha me gant an naon. E gas a ris ganin d' ar gêr, ha spi am boa e c'helljen a-drugarez d' am c'heneil munut gouzañv va gwall-blanedenn gant muioc'h a nerzh kalon. Siwazh din, ankounac'haet am boa peseurt ibil ' oa va zad. D' abardaez-noz e oan rak-eeun o tiskenn d' am mignon pevarzroadek ul lodenn eus va skudellat soubenn pa zeuas tre mestr an ti. Kerkent e stagas da vlejtal a-bouez-penn : « Amprevan a zo ac'hanout ! petra eo dit digemer amañ ul loen lous da vevañ diwar va c'houst ? » N' am boe ket amzer da rannañ grik, na zoken d' ober ur fiñv, dija en devoa tanfoeltret va c'hazh a-dro-jouiz war ar planchod ha gant e votez tachet e frikas dezhañ e bennig. Nann, ha pa vevfen kant vloaz, n' ankounac'hain biken ar skrijadenn euzhus laosket gant va faour-kaezh loen. Daoust hag un tad a rit c'hwi diouzh ar seurt den ?

400

- David, eme ar mousig, mont a ra ivez ar c'hizhier bihan ar baradoz ?

- Ar pezh a zo gwir, e huchas ar gwernier saoz Swiney en ur skeiñ war an daol, a-daolioù treid en e reor e vefe ret kas bete puñs an ifern ur penn-bastard ken kriz e-keñver ul loenig direbech !

- A-hed moger an davarn ma labouren bremañ enni e oa peget ar skritell-mañ : « Ostaleri an Itronezed hag an Aotrounez lipous ». Met gaou a lavare ar skritell, forzh pegen bras ha pegen alaouret e oa e lizherennoù, rak fall daonet e veze eno ar geustourenn. Ha p' am bije poaniet enni e-pad dek vloaz diouzhtu, netra n' am bije desket nemet skaotañ asiedoù dantet ha loaioù houarn-gwenn. Ar perc'henn ha den all nemetañ a blede gant ar boued. Me 'vat ne raen nemet patouilhata dour klouar ha lous hag an druzoni a bege ouzh va divrec'h kalz uheloc'h eget an ilinoù. Met da vihanañ e c'hellen eno terriñ va naon ; a-hed an deiz e vezen o chaokat hag o vandrouilhata tra pe dra manet war asiedoù an ostizien : un askorn ponsin, un hanter-berenn, saladenn, prunaoz-sec'h, gwestell ha me oar petra ouzhpenn, hag o vezañ ma c'hoarie un dra bennak gant e sac'h-boued, e selle a-wechoù ouzhin gant avi perc'henn an davarn en ur c'hrozmolat : « Ra vin daonet ! daoust ha penaos e kas hemañ d' an traoñ an holl ramagnou kouezhet dindan e bav ? » En tu-hont da se, e tougen hogos bemnoz d' ar gêr ur sailh leun-kouch a voued dastumet ganin e-pad an deiz. Bep seurt traoù a gaved mesk-ha-mesk er sailh-se : drailhennoù kig-sal, lostoù pesked, gwispid, soubenn, avalour-douar, irvin, met n' eus forzh, n' am boa ket d' ober gant begoù figus hag an holl, va mamm, va mamm-gozh ha va c'hoarezed, kement hini a rae chervad hag a lipe zoken e vizied gant ar stad a veze ennañ.

- Ha da dad, David ?

- Hennezh 'vat a dremene hep tañva an disterañ begad, rak divizet am boa abaoe an deiz kentañ : « Netra ne vo miret evitañ, ha mar chom tra pe dra war o lerc'h, ra vo taolet kuit kent ne zeuyo d' ar gêr ! » A-wechoù evelkent e vane en ti c'hwezh ar bitailh degaset ganin, ha pa blave er gegin frond ar silzig aozet gant kignen pe advlaz trenk ar c'haol-go, e skrignemp dre guzh en ur sellout a-gorn ouzh va zad o sevel e fri hag o fronal buan-buan evel ma ra ar c'honikled. Chifet e veze eveljust met ne grede rannañ ger. Hogen un taskagner ar seurt dezhañ n' helle ket menel hep kaout e zigoll diwar hor c'houst. Krennañ a rae 'ta war an nebeut gwenneien laosket gant va mamm baour evit bevañs an tiegezh. Met petra ' rae se dimp ? a-drugarez din e teue va c'herent all da vevañ-bevaig. Me 'vat e veze ur vezh sellout ouzh va divjod ha va zor, kement ha ken bihan ma rankas va mamm ledanaat va bragoù war ar vandenn, panevet da se e vije bet freuzet gant al lart e oan deut da vezañ. Siwazh, re-gofad a raen bemdez marteze abaoe ur miz goude bezañ bet merzheriet ken pell amzer gant an naon-ki, pe re fall holl e oa tinell « ar vondianed lipous ». Kregiñ a ris da vezañ ken gwan, ken dinerzh m' am beze kant ha mil boan o lakaat an eil troad war-lerc'h egile ; stagañ a ris da dreutaat muioc'h-mui hag a-benn ar fin e voe ret din menel war va gwele. Iskisat tra, n' hellen klemm ouzh netra, nag an avu, nag ar galon, nag ar skevent, nag ar bouzelloù, peogwir ne c'houzañven tanfoeltr poan ebet. Kerse bras e oa ganin dre ne oan ken e-tailh da voueta va zud evel a-ziagent, rak nebeutoc'h eget biskoazh o deveze ar re-mañ da grignat.

« Va mamm 'vat ne rae ket gwad-fall peogwir ne gleva kammed he mab o kunuc'hiñ, goude ma kenderc'he va stad da vont en desped din war washaat. Un dro bennak e kredas evelkent d' am mamm-gozh e oa tremen poent kerc'hat ur mezeg d' ober war va zro, betek-gouzout ne vougje ennon ar vuhez ken diseblant ha ma varv ur mouchig gouloù kollet gantañ e holl soav. Darempred he deveze alies gant ur Vorianez all, matezh an Aotrou Rosenthal, ur Yuzev kozh genidik eus Bro-Rusia. Bez' eus e-touez an dud du kanfardezed ken lart ma talvezefe ar boan o diskouez war leurenn ur sirk, met matezh ar mezeg-se a oa un urupailh gant kement a gig hag a vehin en-dro dezhi ma veze ur fromm kejañ ganti. Adal ma kerzhe e kave deoc'h parañ ho selloù war ur vlonegenn dineuz o ruilhal-diruilhal dirazoc'h, ha pa felle dezhi en em silañ en un ti bennak, e ranke mont a-dreuz, anez-se e vije manet war an treuzoù gant he divgroazell sac'het e stern an nor.

« Diouzh e du, e oa ivez an Aotrou ken iskis hag e vatezh. Ur mailh war e vicher, ober a rae evit netra war-dro ar re baourañ, ha gouez d' an dud, alies gwech zoken e roe d' e glañvourien arc'hant da breñañ e ti an apotiker al louzoù divizet gantañ. Met evitañ da vezañ kalon-vat holl, e rede brud fall a-walc'h diwar e benn. Tremen a rae dirak an darn vuiañ evit ur sorser, mevel touet an diaoul, abalamour ma vage ur vran doñvaet gantañ ha laosket da darnijal evel ma kare a-hed hag a-dreuz e di.

« Ur wech e tegouezhas d' ar vatezh klemm ouzh an evn-se : « Gwall lous, Aotrou, emezi, eo ho pran ; ne baouezan ket da netaat war he lerc'h, rak kac'hat, gant resped, a ra e pep lec'h, ha zoken war ar paperennoù ma rit kement a fed outo ». Hag ar mezeg d' eilgeriañ, kement hag ober goap : « Nag evit-se, va flac'h, plijout a ra din va loen o vezañ ne zebr nemet kig tud varv, degaset ganin d' ar gêr eus an ospital ». Kerkent ha ma klevas an amezeien ar seurt keloù digant ar vatezh, setu peurwriet raktal e vragoù sorser d' ar paour-kaezh Yuzev. Gwall ziwezhat e laboure bemnoz en e vurev, hag o vezañ ma 'z oa ruz-gwad seiz tog-skleureur e lampr, e pellae alesont an dremenidi ar primañ m' hellent, adal ma parent o selloù war ar sklerijenn euzhus-se, gant ar gredenn e veze ar mezeg oc'h ijinañ adarre gant e vran ul labour milliget bennak. Na pegen alies e tegouezhas din klevout ur vamm o krozal e-giz-mañ d' he c'hrouadur : « Allas bez fur ! anez-se e pedin Rosenthal gozh da zont da gerc'hat ac'hanout, ha neuze e trailho da gorf a-dammoù munut da voueta e vran ».

« Va zad, anat deoc'h, a rae skouarn vouzar adal ma save kaoz eus mezeged hag apotikerien : « N' on ket tuet, emezañ, da fouetañ, ha pa vefe ur blank, evit al lakepod-mañ ; terzhienn an didalvez, sed aze e holl gleñved ! » Met aner e voe dezhañ difretañ ; a-drugarez d' am mamm-gozh e teuas du-mañ an Aotrou Rosenthal. Aon am boa rak e vrud ha rak e vran, ha serriñ a ris va daoulagad evel ur c'hlañvour semplet ha war e dremenven. Tastornet e voen gantañ penn-kil-ha-troad ha goude-se e chomas ur pennad brav da brederiañ en ur hejañ e benn : « Ma ! emezañ d' an diwezh, n' ouzon ket reizh-mat petra ' c'hoari gant ar gwaz-mañ, met gwall arvarus eo ar stad m' emañ enni, ken arvarus zoken ma tlean pediñ ur c'henvreur brudet da deurel ur sell warnañ ». Kerkent ez eas eveljust va zad en gouez, met ken prim all e torras dezhañ pa glevas ne vije ket ret dezhañ paeañ ; er c'hontrol bev, eme ar Yuzev kozh, marteze e tegouezhje dezhañ gounit un nebeut arc'hant bennoz d' am c'hleñved. Adal ma 'z oa keloù diouzh un dra bennak da skrapat, en divije a-c'hrad-vat gourc'hemennet da holl izili e diegezh en em ledañ war o gwele ha war ar marc'had e oa prest d' en em strinkañ da gentañ dindan al liñselioù. Ul lajad mat e kuzulias kenetrezo an daou vezeg ; diouzh o c'hlevout e oa va c'hleñved un dra grevus-tre, ha dreist-holl dibaot meurbet. Distagañ a rejont zoken e anv latin, met pell 'zo eveljust eo nijet ar seurt gerioù a-ziwar va spered. Hervezo, ne welent pare ebet evidon...

- Ha daoust ha dirazout e kenderc'hent gant ur gaoz ken kennerzhus evit ur c'hlañvour ? Daoust ha n' o devoa ket, ha pa na vije nemet dre druez, pellaet un tammig diouzh da wele ?

- Nann da ! fiñv ebet ne raen, serret mik am boa va daoulagad ha war a

gredient, e oan dija koulz hag aet da anaon, hep an disterañ begad anaoudegezh. A zo gwashoc'h ! teñval-glev e oa va zad, ha dre se e vleje a nerzh o fenn Rosenthal hag e genvreur, hag e-giz-se ec'h intenten fraez-mat kement ger diflipet eus o genou. « D' am meno, e huche ar mezeg brudet, kent ne vo pell n' eo ket eus ur mezeg pe un apotiker en devo ezhomm ar paotrig-mañ ; eus un touller-bez ne lavaran ket. » - « Ha perak 'ta, Aotrou Rosenthal e krie d' e dro va zad, e komzec'h din diouzh un tamm arc'hant da c'hounit ? » Neuze e tisklerias dezhañ ar Yuzev e oa en sell, pa vijen marv, da brenañ va c'horf evit e ziskouez d' an dud desket o labourat a-gevret gantañ en ospital, ha goude e vije kaset va relegoù da virdi brasañ Skol-Veur ar Stadoù Unanet. Ne dalv ket ar boan anzav dirazoc'h e pe stad en em gaven diwar ar seurt keloù. Kerkent ha nijet dioutañ ar vuhez, e vije 'ta douget va c'horf d' an ospital da vezañ hanteret eno, diframmet, divouzellet pe me oar, evel ma vez graet d' ar moc'h. Met ret e voe da gentañ kaout aotre digant va zad, ha pegement e c'hellje tennañ diouzh an daou vezeg, sed aze evitañ an dra bouezusañ. Graet e voe 'ta ar marc'had e-tal va gwele, ha stardañ a reas ar rendael ; biskoazh ne savas kemend-all a dabut hag a dodilhon war ul leurgêr a-zivout ur vuoc'h pe ul leue. A-heligentañ e vlejent, e yudent hag e voubouent o zri en-dro din, gwech an eil war-lerc'h egile ha gwech a-gevret. D' an diwezh, gant ar skuizh hag ar raouiet ma 'z oa, e plegas Rosenthal da baeañ d' am zad c'hwezek dollar, da ziyalc'hañ war an taol un hanter eus an arc'hant-se ha da sinañ ur paper ma voe divizet ennañ e roje ar peurrest kerkent ha ma lakaje dorn war va relegoù.

- Ur c'hwil leun a widre a ran evelkent diouzhit, David, eme ar c'halvez skosek Mac-Leod, rak tapet ac'h eus an tu da dremen lost al leue dre c'henou an holl vagad.

404

- Ya, peogwir emañ o kontañ deoc'h ar pezh a c'hoarias ganin em yaouankiz. Petra bennak ma kollje arc'hant mar bijen trec'h d' ar c'hleñved, e reas an Aotrou Rosenthal e seizh gwellañ evit va difrapañ diouzh skilfoù an Ankou. Div wech bemdeiz e teue d' am bete rak ur galon vat a guzhe en e greiz en desped d' e zilhad dibalamour, d' e fri peroked, d' e varv hir ha foutouilhek, d' e vouezh trenk ha dichek. Eñ ivez an hini eo a bae e ti an apotiker an holl draoù ma veze ezhomm diouto : baraennoù-kan, evajoù, bouligoù a bep seurt ment ha liv, palastrou, bouloù gwer evit ar pikadennoù hag all, rak m' o divije maget spi da vevañ diwar arc'hant va zad, kerkoulz all e vije bet da holl apotikerien Harlem pakañ krenn ha krak o stal. Ha goude ma kave din ec'h aen a-dammigoù war wellaat e lavare alies va zad, didruez ouzh daeroù e wreg hag e vamm-gaer : « Aner eo da Rosenthal c'hwistañ gant e ardoù ; ne ra nemet koll arc'hant, poan hag amzer. Prestik e vo gwelet relegoù an houad-mañ e-pign ouzh ur c'hrog en ur Skol-Veur ha diredek a rayo ur bern genaouerien da sellout outo ».

« Un dra a samme dreist-holl va spered ; ur wech digiket va eskern, petra an diaoul a raje paotred an ospital gant va faour-kaezh kig ? Daoust ha degaset e vije a-dammoù d' e di gant an Aotrou Rosenthal da voueta e vran ? Krenañ a raen o soñjal e oan bet krouet marteze evit bezañ d' an diwezh pigoset, lonket ha kac'het gant un evn flerius. Alies a-walc'h pa zegouezhe din morediñ, e vezen spontet a-greiz va c'houk gant ur gwall-huñvre : ur pikol bran a zeue da gludañ war va bruched, santout a raen hec'h ivinoù sanket don em c'hroc'hen, he c'hlevout a raen o koagal goustadig en ur sellout pizh ouzhin ha pa venne ar penn-gast laer didarzhañ va daoulagad gant he beg meinek, e tihunen en ul leuskel ur griadenn, gant ur c'hwezenn sklaset o pizenniñ war va zal hag o tiverañ a-hed va gwalenn-gein.

« Ma ! ur fazi o devoa graet an daou vezeg a-zivout va c'hleñved, pe moarvat ne oa ket va stad ken grevus ha ma krede dezho. E berr gomzoù, e tiskouezent bezañ strafuilhet kenañ o welout pegen prim e kerzhen war hent ar pare, kement ha ken bihan m' en em gavis un dro bennak war vale, hogos ken akuit ha biskoazh. Va mamm ha va mamm-gozh a dride gant al levenez, met hini ebet ne veze laouenoc'h eget va zad. Hervezañ, e oa deut a-benn da denañ un dreflezenn d' un Aotrou e groc'hen wenn, d' un den desket dreist, hag eñ ur Yuzev war ar marc'had, da sunañ digantañ eizh dollar paeet en a-raok evit ur varc'hadourezh na vane ken en gwerzh.

405

« Ha pa zeue an Aotrou Rosenthal d' e bediñ da zistaol an arc'hant diyalc'het gantañ diwar skañv, e stage paotr e verc'hodennoù da brezeg ken helavar hag ur pastor er gador-sarmon : « N' on ket kiriek, Aotrou, m' en deus gallet ho klañvour yac'haat diwar ho louzoù. Deiz pe zeiz e teuyo ivez e dro da leuskel e vramm diwezhañ evel ma c'hoarvez gant kement den er bed-mañ. Adal neuze e viot perc'henn e relegoù ha gallout a reot ober ganto ar pezh a garot. Met da c'hortoz, n' on ket troet da lazhañ va mab henañ war zigarez m' oc'h bet diaviz a-walc'h evit sinañ ar baperenn-mañ. Va c'hasit 'ta, mar plij, dirak al lez-varn, hag eno e vo gwelet piv a vo koll ha piv a vo gounit ». Div wech er sizhun d' an nebeutañ, e tirede ar c'hozhiad da zregasiñ va zad gant an hevelep kudenn. N' eo ket eveljust dre m' en devoa keuz d' e arc'hant : nann, moarvat e plije dezhañ lakaat an dostenn da zifretañ ha da ziaouliñ, d' e glevout o vallozhiñ en ur vabouziñ ken ma save klogor war e vuzelloù. Met den all nemedon n' en devoa muioc'h abeg da glemm ha d' en em chalañ, evidon da vezañ neuze yac'h-pesk...

- Ha perak-se ?

- Atav, kel lies gwech ha ma kejen gant Rosenthal ha kement-se a c'hoarveze hogos bemdeiz, evel pa vije bet dalc'hmat ouzh va gedal, e stage eus a-bell da huchal warnon :

« Arsa, mabig, pegoulz e vi en sell da baeañ din da zle ? Diwall d' ankounac'haat kement-mañ, va faotr da relegoù a zo din ha laeret int bet diouzhin ganit-te ! » Ne oan ken evit padout gant e c'hoapiri : a-hed an noz ne serren lagad ebet, ne gaven ken mat va boued, hag aon bras am boa rak kouezhañ klañv ur wech ouzhpenn. Ha diwar neuze, kenavo dit, David Bird ! rak an dro-se ne c'hwitje ket warnout paotr e vran. Un nozvezh e tremenis hep dont d' ar gêr. Tapet am boa tu da vezañ gopraet war vourzh lestr-bale ur mondian pinvidik-mor, da reiñ dorn d' ar c'heginer, ur Morian. evel don-me. Tri bloaz diouzhtu am eus loveet gant al lestr-se. Mat-tre e oan erru gant ar c'heginer hag o vezañ ma 'z oa hemañ un arzour gwirion war e vicher, am eus gallet a-drugarez d' e skouer ha d' e alioù deskiñ aozañ boued evel m' eo dleet...

- Hag an Aotrou Rosenthal, eme ar Saoz Swiney, n' ac'h eus bet diwar neuze darempred ebet gantañ ?

406

- A-benn ur pennad amzer e krogas ennon an droug-hirnezh, ha setu me krignet ez vev gant kleñved ar vro. Un dro bennak 'ta, kerkent ha ma taoljomp eor e stêr Hudson e skaris raktal war-du Harlem. Deut e oan da vezañ ur c'hanfard a vent vat, nerzhus ha sonn war e dachou, gant ur bern arc'hant en e c'hodelloù. Ne baden ken gant ar c'hoant briata va c'herent bepred o vevañ em c'harter kozh. Dre lizher am boa klevet e oa dimezet va c'hoar henañ, aet da chom gant he den da Chikago. Allas, va mamm-gozh kaezh he devoa lavaret kenavo d' ar vuhez. Va zad, hanter-voustret gant ur c'harr-dre-dan, e oa bet diskennet ivez d' ar bez da welout penaos e stumment ar merc'hodennoù er bed-hont, ha peogwir n' en devoa ket gallet sachañ e beadra gantañ en e arched, e ouien n' he devoa ken va mamm garet abeg da glemm ouzh an dienez. Mall ' oa ganin pokat dezhi, ha ken buan e reden en ur vont gant va hent ma krede din a-wechoù am boa diwaskell nevez ziwonet ouzh va seulioù. Tostaat a raen d' ar gêr, ha du-hont e penn ar vali e verzen dija korn ar vanell ma veven enni gwechall. A-greiz va lañs, e tichañsas din bezañ gwallvountet gant un tremeniad herr warnañ, ha gant piv, a gredfe deoc'h ?... Gant paotr e vran eveljust.

« E anavezout a ris war an taol ; ne oa na berroc'h na mistroc'h e varv louet, ken digempenn ha biskoazh e oa al levitenn o tivilhal en-dro dezhañ, bepred e chome stipet war e fri sparfell ur re lunedoù o stern houarn-gwenn hag evel a-ziagent e komze gant ur vouezh heñvel ouzh harzh ur c'hi raouiet, betek-gouzout ne fellje da hemañ pe da henhont e zrugarekaat evit ur vadelezh bennak. Siwazh din, diouzhtu e c'houvezas ivez ar c'hozhiad gant piv en devoa d' ober ; n' am boa ket amzer da c'houlenn penaos 'oa ar bed gantañ, hag eñ da huchal warnon : « Dal 'ta, mabig, deut out a-benn ar fin da baeañ da zle, ha da zegas din ar relegoù m' emeon ken pell 'zo ouzh o gortoz ». Treiñ kein a ris gant ar gounnaret hag ar chifet e oan, ha ken gwevn hag ur glesker e lammis en ur

c'horr-dre-dan a-sav damdost dimp : « Da Vrooklyn raktal ! e vlejis war ar blenier morgousket. Dibikouz da zaoulagad, va faotr, hag un tamm brav a werzh-butun az po da c'hounit ». E-giz-se 'ta e tremenis hep pokat d' am c'herent gaezh, rak an deiz war-lerc'h beure-mat e tec'hen diouzh New York war vourzh ul lestr-karg, tonket da zouariñ e porzh Honk-Kong. Gwech ebet abaoe n' am eus gwelet nag a dost nag a-bell va ger-c'henidik ha biken ne vo kavet David Bird o vale dre straedoù New York, keit ha ma vo bev bran ar mezeg Rosenthal, ha war a glevan, e talc'h ar brini o c'hrog bete kant vloaz d' an nebeutañ. Ya, tudoù vat, pa soñjan ez eus...

Troc'het krenn e voe e gomz d' ar Morian gant ur c'hwitelladenn hir-hir hag er pellder e voubouas mouezh garv an eil-gabiten : Ar strollad a-bezh d' ar red war ar pont ! Kerkent, e lammas ar sribourzhidi war o zog hag o forpant eouliet, rak ur pennad 'oa e klevent ar glav a-bil o flistrañ war an doenn hag o strinkañ ouzh dorjoù an tilher.

AR GWENNILI-MOR

GANT RONAN HUON

- Alan, savit ho prec'h pa zebrit ! eme e vamm d' ar paotr yaouank.

Ruziañ a reas Alan ha sellout, hep sevel e benn, ouzh an daoliad a-dal. Nann. Tekla n' he doa ket klevet evezhiadenn e vamm. Edo re brederiet war-dro he c'hoar vihan ha ne zeue ket a-benn da dennañ ar boued diouzh meudoù ur c'hrank kousker o doa pesketaet o daou diouzh ar beure.

Prenestroù bras sal-debriñ an ostaleri a skoe diouzh un tu war ar c'hoad, diouzh an tu all e skede ar mor etre brankoù gwez pin al liorz.

- Re Dorval a ya kuit hiziv, eme tad Alan, gwelet am eus o fakadoù er hall.

- Erru eo miz Gwengolo, a respontas ar vamm. Daoust da se e chome glas ar mor ha digoumoul an oabl. Ur stlakadenn a dregernas er pellder.

- Ar vag dre-dan o tont er-maez ar porzh, emetad Tekla en ur zerc'hel da glukañ e dasad kafe du. Dre an nor digor e welent mogerioù ar porzh en tu all d' an aber hag ar vagig o haketal en ur leuskel bouilhadoù moged en aer, evel un deskard butuner.

Sellout a rae Tekla ouzh relegenn ar vag pesketa dizolo bremañ en ouf an Dourig. Ar besketerien granked, a soñjas, a c'hellfe treuziñ ar pleg-mor war droad.

- Morad 'zo hiziv, a lavare un denig moal ha kromm e-tal an nor.

- 'Mañ ar paotr kozh oc'h ober e lez, a farsas tad Tekla.

408

- Mont a rit da chevreta ? a gendalc'he an den, oc'h ober e arsav pemdeziek e-kichen ur plac'h yaouank kozh krammennek a zebre ouzh un daol hec'h unan bemdeiz, eveltañ. Echu gantañ e bred e troas tad Alan war-du e amezeg :

- Neuze, graet eo an darbaroù evit loc'hañ, Aotrou Kerlaban ?

- Ar mintinvezh hon eus tremenet o pakañ an traoù, a respontas mamm Tekla, an hanter muioc'h a zo bremañ eget pa oamp deut.

Alan a savas ha kemer diwar gein e gador ozilh e stammenn.

- Dont a rez, Tekla ? a c'houlennas.

- Na vez ket re ziwezhat, te oar emañ ar c'harr da bemp eur, eme an Aotrou Kerlaban.

Sellout a raent ouzh an daou zen yaouank o tiskenn gant ar wenodenn dindan ar pin.

- Setu daou a gavo poanius mont en eil diouzh egile, a laras unan bennak.

A-dal dezhe en em astenne an aber. Ur wern gant funioù a-zistribilh a save, kosteziet, a-us d' ar mor.

- N' int ket deut a-benn da saveteiñ o bag c'hoazh, eme Alan, moarvat e vo izel a-walc'h ar mor fenozh evit he sevel.

Kemer a rejont o hent boas a-dreuz ar c'hoad, gant o binvioù pesketa war o skoaz. Sioul e voent ur pennadig. Alan a soñje en disparti. Dibenn miz Eost a oa bet ur wir dec'hadeg.

- Un dra am eus da laret dit a-raok ma 'z i kuit, a vesteodas Alan.
- Lavar 'ta, eme Tekla o treiñ davetañ.
- Pa vimp war an aod.

Tremen a rejont tiez hañv damguzhet o zalbennoù gwenn e-mesk ar gwez. Serret e oa o stalafioù ha dreist d' ar glouedoù raoskl e welent ur porched livet e ruz, distaget dioutañ ar vransigell hag an holl funioù.

- Ar familh Gwiader a zo aet kuit er beure-mañ ivez.
- Ya, o gwelet am eus o sammañ ar c'harr. Ne chomo ket mui kalz a dud pa vimp aet.
- N' eus forzh penaos, ar skol a grog 'benn teir sizhun. Echu eo ar vakañsoù.

Ne oa takenn avel ebet ha traezh an hent ma sanke o zreid ennañ a save, poultrennek, dindan o c'hammedoù. War lezenn an hent delioù an drein hag ar raden a oa goloet gant un troc'had poultr gwenn. Mizioù 'oa ne oant ket bet gwalc'het gant ar glaveier.

409

Lavaret e vije bet kreiz an hañv pa ziboukjont dirak ar mor o skediñ.

*

Kerzhout a raent diarc'hen war ar reier. Alan a sellas dirazañ ouzh Tekla o c'haoliata ar poullou dour gant he divesker kilhog-raden. E-pad an noz diwezhañ en doa savet eus e wele. Stouet war vardell ar prenestr, er peusnoz e spurmante ar pin hag ar wenodenn. A-boan ma veze klevet ar gwagennoù o lipat an traezh. Sevel a rae ur c'hwez douar, sev ha bezhin kemmesket betek ennañ. An ti a oa sioul. Soñjet en doa e Tekla. He gwelout a rae, he fenn war ar plug gant he c'huchenn blev a-dreuz d' he jod. Sioul ha peoc'hus evel bremañ, a damalle, he muzelloù treset spis. Stouñ a rae a-us dezhe, lavarout a rae dezhi he c'hare hag e poke d' he diweuz.

Un tu bennak en ti en doa stirlinket ur plad pe ur voutailh bennak. « Ar beure eo, » en doa soñjet. Stouet en doa un tammig muioc'h war ar vardell evit sellout dre brenestr ar sal-debriñ dindanañ. Ne wele netra. A-nevez e oa deut trouz eus an diabarzh. Sonerezh arabek e oa, o tont eus ar gegin moarvat..

O soñjal en he disparti e venne e galon frailhañ en e greiz. Echu e oa an « hañv » e gwirionez daoust ma ne seblante ket, pep tra nemet an amzer a ziskoueze e oa war e dalaroù. En ostaleri e oa goullo an drederenn eus an taolioù. Dec'h da noz pa dremenent e-kichen « La Belle Etoile » o doa merzet e oa c'hoazh nebeutoc'h a dud er sal-debriñ sklerijennet. Amañ war an draezhennig en tu all d' ar reier ne wele nemet ur bugel o c'hoari war c'hwrinnenn an dour hag o kilañ dirak pep ourlik mor.

Ur flapadeg a-us dezhe o lakaas da sevel o fennoù. Ur bagad evned heñvel ouzh skreved a dremene :

- Gwennili-mor, a zisplegas Alan a oa barrek war al laboused.

An nijad gwennili a dremenas o skeud evel ur goumoulenn drumm war ar mor.

- 'Maint o vont kuit, emezañ.

- Perak ez eont kuit ken abred. Tomm eo c'hoazh an amzer, a lavaras Tekla he selloù o heuliañ an evned war an oabl boull.

410

- Kement hini a ya kuit, e-touez ar re ziwezhañ omp, Tekla.

Distreiñ a reas Alan ur garreg hag un armead kranked bihan a dec'has da glask repu dindan ar bezhin.

- Te ouie ez eo pa sav ar mor ez eo ret pesketa chifretez ? a c'houlennas ouzh Tekla.

Houmañ ne respontas ket hag a reas sin dezhañ tevel. Edo kluchet a-us d' ur poull du o furchal, habask evel ma ne vefe bet netra, evel ma vefe bet an deiz-mañ un deiz evel ar re all.

- N' eus nemet bugale anezhe, emezi a-benn ar fin. Alan a azezas war ar bezhin mouest, e sell kollet war ar mor.

- Sell ouzh ar vag o tont er-maez ar porzh en tu all. N' he deus ket a linennoù honnezh. Daoust petra eo ? Marteze ez eo an hini hon eus gwelet dec'h e Konk o kargañ kement a voestadoù gwin ruz.

- Perak e vefe honnezh, emezi o tisplegañ diwar he labour. Chom a rae selloù Alan kollet war ar mor hag e komze outañ e unan :

- Mont a reont pell. D' ar Maoritani, emezañ, ha, goude un ehan : pelec'h emañ ar Maoritani ?

Mistr, en he sav, Tekla a zic'hourde he c'hein skuizh o vezañ bet pleget re bell. Ne oa tamm lusenn ebet en aer hag an tiez en tu all d' ar pleg-mor hag ar mogerioù a oa spis hag a seblante tost-tre. Tremena a reas he dorn war he zal evit sevel he blev a gouezhe war he daoulagad.

- Skuizh out, pesketaer huñvreoù ?

Evel ma ne responte ket e c'houlennas :

- Petra 'p eus, Alan ?

- Netra.

- Geo.

- Fin ar vakañsoù, emezañ kintus.

Ar mor a oa sioul evel ul lenn. E-kreiz an aber ur ouel vras a stlake dousik, distignet. Tekla a azezas war ur roc'h da c'hortoz ar paotr chomet war he lerc'h.

Edo o tont gant ur sailh bihan en e zorn. En em santout a rae e unan ha bihan e oa e galon evel d' ar sul da noz er gêr pa echue un devezh koñje. Gwelout a rae Tekla azezet en heol hag ar c'hoant d' he stardañ en e zivrec'h a greskas ennañ.

- Me gred, Tekla..., emezañ o tostaat.

Risklañ a reas war un tamm bezhin ha tra ma tastume e gregin ha chifretez munut er bezhin glep e tirolle c'hoarzh sklaer ha didro ar plac'h yaouank.

411

A-drek dezhi ur vag glas a astenne he lien, ar mor a skede atav dindan heol gor un dibenn hañv trugarezus.

- Petra oas o vont da laret ? emezi neuze.

Alan a oa fuloret a-enep dezhañ e unan hag a-enep d' he c'hoarzh.

- N' am eus ket soñj.

Bremañ ma tiskenne ar mor e save c'houez ar bezhin hag e kleve trouz ar c'hregin o fiñval disehan er reier. Daoulagad glas-lin ar verc'h a glaske lenn en e re.

- Petra 'p eus laret ? a c'houlennas adarre.

Ar paotr a gilas ur wech c'hoazh :

- Mann ebet, emezañ hag e talc'has : oan o vont da laret e kavfen hir va amzer.

- Ne vo ket pell a-raok ma 'z afec'h kuit ivez.

Risklañ a rae ar vag glas a-drek ar chaoser en tu all d' ar bae. Dizale ne voe mui gwelet nemet tric'horn ar ouel rouz o vont war-raok a-us d' ar chaoser.

Sevel a reas Tekla en ur zigrozañ he sae skañv gant bizied o ivinoù torret hag e kemeras dorn Alan evit lammat dreist ar reier.

Distreiñ a rejont dorn ha dorn a-hed an draezhenn. Ne gomzent ket nemeur. Tremen a rejont dirak ostaleri « La Belle Etoile ». El liorz ne chome nemet ur gwaz hag ur vaouez war an oad azezet dirak un daolig houarn livet e gwenn. Sellout a raent ouzh ar mor en o c'heñver ha pa dremenas an daou zen yaouank e paras o daoulagad warne evit o heuliañ betek penn all an aod.

Ur c'heginer gant e dog gwenn, en e goazez war vardell ur prenestr, a selle ivez ouzh ar mor. Pa dremenas ur vatezh o tastum un disheolier e tistagas ar paotr ur farsadenn. C'hoarzh skiltr ar plac'h a dregernas ha pep tra a voe sioul adarre.

Alan a roas un taol troad en ur bern kokouz dilezet war an traezh gant ur pesketaer re sammet.

- Distreiñ a rez d' al lise ?

- Eveljust, emezi.

- Dont a ri amañ er bloaz a zeu ?

- O ya, me soñj. Pet eur eo Alan ?

- An hanter.

- Poent eo din tostaat, emezi en ur pellaat eus ar ribl, ur pakad bennak am eus d' echuiñ.

Hag e hastjont etrezek an ostaleri a-dreuz askol berr an tevenn.

412
*

War an hent gwenn a-hed an aod e tifrete an dud en dro d' ar c'harr-boutin ruz.

Bugale en o dilhad gouronkañ ha diarc'hen o doa dilezet o c'hoarioù war an traezh evit arvestiñ a-dost ouzh an disparti. Sammet e oa bet war lein ar c'harr

binvioù pesketa, avenelloù a bep ment, seier kein ha daou zen a oa o klask eren ur wetur bugel.

Alan ha Tekla a c'hortoze kichen-ha-kichen.

An dichal a oa deut da vat hag an aber a oa dizoloet betek al lec'hid.

- Emaint o lakaat ar yacht en e blomm, eme Alan.

Teñval e oa e benn. Bremañ e oa re ziwezhat evit komz pe pokat dezhi. Sellout a reas tro dro. Pephini a oa prederiet gant e labour. Kemer a reas bizied hir Tekla en e zorn hag o stardañ.

Tekla a voe an hini diwezhañ o pignat er c'harr a loc'has e-kreiz hopadennoù ar grennarded. Dre ar prenestr e heje ar plac'h yaouank ar mouchouer en doa gwelet war he blev an deiz kentañ, daou viz a-raok. Troet en doa pell a oa ar c'harr er c'horn pleg, gant ar wetur bugel o vranskellat war lein, hag e chome difiñv Alan. Evel en un huñvre e kendalc'he da welout ur mouchouer a liv o flapañ en avel.

- Sellit 'ta ouzh ar gwennili o vont kuit, eme unan bennak en e gichen.

Distreiñ a reas Alan. Ar paotr kozh eo a oa o komz outañ. Ruziañ a reas, mezhek, hag e-lec'h mont en-dro gantañ d' an ostaleri e skoas adarre war-zu ar mor ha gant e sac'h mezer stlepet war e gein, e vragoù neuial glep oc'h ober ur merk teñval er foñs, e pellaas a-hed an aod.

Brest, d'an 18 a viz Gwengolo 1959.

SKOL-LOUARN VEIG TREBERN

(Kendalc'h)

GANT YOUENN DREZEN

Darbet voe da Veig ober un darvoud, e-pad e verenn. En ur dennañ e vouchouer eus e chakod, - evit ur wech ma sec'he e fri estreget gant e vañch, - e teuas gantañ ar pezhig gwenn. E douar e oa al leur-di, a drugarez Doue. Ne voe nemet skouarn dano va ibil o klevout an trouzig dister, a reas, o ruilhal dindan an daol. Ne voe ket graet van ouzh e welout o turlutañ etre treidigoù e c'hoarezed.

- Te zo o klask da fortun ? he doa goulennet Gaid, koulskoude. Ha, feiz ! m' he dije gouezet ar plac'h kaezh e oa kouezhet dres var ar pik !...

- Añ ! en doa grozmolet he breur. N' oa ket bet seizhdaletoc'h o sachañ e skasoù er-maez.

N' oa ket da dortañ. Dav oa en em zizober, e mod pe vod, ouzh an tamm traoù gwenn-se, ken talvoudus, hep ket a var, mes ken aes da goll ha, gwashoc'h, da zedennañ goulennoù, ha da vagañ reustl ha trubuilh, ma veze kavet en e gerz.

En em zizober ouzh ar « fortun»-se, a dra sur ! N' oa ket kant mod d' en ober, mes unan : ober dispign gantañ.

Gant Paotr-Teo d' e heul, e vije bet hardizh e-giz un Turk da vont d' e « baseal », e stal Madam Chich, da skouer. Honnezh ne wele ket sklaer.

Mes ne oa ket aze. Hag, e-unan-penn, ne oa eus Veig, nemet ar pezh a oa : ur paotrig eizh bloaz, hep un hanter re a gouraj, ouzhpenn, sammet ma oa e goustiañs gant pouez e vankadennoù er skol ; n' am eus lavaret gant ar morc'hed d' e vankadennoù.

414

Goude prederenniñ un tamm :

- Me zo ' vont, emezañ, da guzhat va arc'hant en un tu bennak, da c'hortoz ken na vo distro Paotr-Teo.

Degemer laouen e kavas er c'hoad digant al labous glas dic'hargadenner : - A, a, a, a, a !... - Sell aze ul loen-nij, hag a rae fouldre kaer gant skol pe arc'hant ! Pigosat ha c'hoarzhin, c'hoarzhin ha pigosat, ne rae ken.

Flac'hotañ a reas Veig e bezhig gwenn e strad e chakod.

- Me zo o vont da guzhat va arc'hant en un toull, emezañ adarre.

Hag eñ davet al logig plenk du, - goudor gwardian ar c'hoad, gwechall ; mes n' oa mui gwardian ebet, - harpet ouzh ar voger uhel a gloze war ar Vanell-Zu. N' oa na dor na prenestr war al logig, mes n' eo ket toullou a vanke ennañ etre mein ar voger gozh, dindan he gwisk dule, man ha krak-raden, hep kontañ ar melc'houed-krogennek.

Nann ! Dont a rae eno re a dud, yaouankizoù, dreist-holl, hag a chome aze ur viken d' en em lavarout traoù. Piv a virfe outo c'hoari o frioù-furch ? Fiziañs ebet da gaout.

Ur skarr en ur wezenn ?...

Kalz gwez kozh e oa, e-mesk glasvez ar c'hoad : evlec'h, derv, onn, fav, kelenn, lore, ha plant estren n' ouied anv ebet dezho, bet lakaet war an dorgenn-se, Doue oar pegeit 'zo, gant ar venec'h, gwez kantvedel, diamzeret, gant skourroù marv, dizeil, heñvel ouzh eskern gwenn, hag o kinnig kouezhañ war ho kein.

Un talgos derv a welas, aet da dont ha da vruzun, gwignenn ha derc'h, ha ne zalc'he eus e sav, nemet war-bouez e rusk. Divouedet an drojenn anezhañ e-giz ur pesk difastet. Un toull-kuzh eus an dibab, ledan, don, ha bras a-walc'h da lojañ teñzor Ali-Baba.

Nann ! Birviñ a rae, er gleuzenn-se, re a vleizi bihan kamm-lost, re a verien.

- Blev ! eme Veig. Ar gwellañ « int » kuzhet eo e-barzh va chakod. Me 'daolo evezh.

Dont a reas soñj dezhañ eus ar c'habiten bras.

- Marteze vo lizhiri all da gas d' ar post !

Da grediñ e vije bet e oa an den-a-vor o c'hedal e anaoudegezh nevez, war ar c'hae. Marteze ivez, ne ouie ket da belec'h mont, gant e enderv, da uzañ e amzer, ma n' oa ket den da zaremprediñ an ostalerioù. Mes kenderc'hel a rae da dennañ moged eus e sigarenn, en ur bourmen hed-ha-hed ar bagoù, leun a drouz atav hag a labour.

415

Kirri a zegase postoù-min, a ziskarged hag a vernied ouzh o sav pe en o hed, nepell ouzh ar plenk, dindan ar gwez evlec'h. Ur fred, moarvat, evit mengleuzioù glaou ar Saozon. Ne yafe ket an « Inga Harner » dilastr eus porzh Pont-'n-Abad.

Ober a reas an den ur mell mousc'hoarzh ouzh Veig, p' en gwelas oc'h astenn e benn, e korn ar bernioù plenk.

- You... never... school ? emezañ, ur wech bennak.

- Non ! a responte Veig an taol-man. Kaoz ar skol e oa, sur a-walc'h, gant ar c'habiten bras. Ken hegarat e oa an den-se, m' en dije bet mezh ober ur gaou, ha respont :

- Oui ! Mont a ran d' ar skol.

Graet en doa ar c'habiten ur c'hruz d' e abrantoù, da verkañ e souezh fallgontant.

- Sorry ! Emezañ.

- Oui !

Veig, eñ, a vousc'hoarzh.

Ur farsite, evel ma lavar Abeozen, e oa ar gwelout hag ar c'hlevout eus an daou vignon nevez, ken disheñvel e oant.

Ar Skandinaviad, ur skrivellec tost daou vetr sav dezhañ, ha war-dro daou-ugent bloaz, en doa ur c'haer a bennad blev melen ha, war e zremm maget mat, divjod roz, flour ha mirzin e-giz re ur wreg yaouank. E zaoulagad e vije bet lavaret e oant bet soubet er mor, ken glas e oant. Ne lenned war e neuz nemet

madelezh laouen ha landreantiz. Mes doujañs en doa unan d' e vent, d' e dreid bras, heñvel ouzh div c'holvazh. Un tad a familh, douget d' ar vugale, hag o kavout, hep mar ebet, - gant ul liv disheñvel, evelato, - e lamponig Pont-'n-Abad, un damskeud eus ur c'hanfard all, a oa ouzh e c'hortoz, du-se, pell, war ribl ur fjord a vro-Norvej... hag a yae d' ar skol, hennezh.

Veig, eñ, a oa eus gouenn ar gorraged rouz iziliet-munut, fas brizhoù, fri savet, lagad lemm liv ar c'histin dezhañ, hag arc'hant-bev en e wazhied. Plijet en doa diouzhtu d' ar Viking ramz, hag anat e oa e vourre hemañ en e gompagnunezh.

416

Kavout a raent an tu d' en em gompren, well-wazh. Gwir ivez 'ta e talc'hent kaoz gant o daouarn muioc'h, kalz, eget gant o zeod. An iskisañ oa eo e komze an Norvegiad saozneg ouzh ar paotr bihan. E yezh etrevroadel an dud-avor, na petra !... Dishiliañ a rae e bozioù gant parlant gorrek an dud diakuit war ar yezh emaint oc'h implijout. Kemend-all, pe gen nebeut, en dije komprenet egile, ma vije bet dibunet dezhañ norvejeg.

Veig, eus e du, a yae d' an hini bras e galleg - ken dianav hag ar brezhoneg d' an Norvegiad, - ur yezh estren ivez, edo o komañs deskiñ er skol. Perak ? Veig ne vije ket bet deut d' e soñj brezhonegañ ouzh un den n' oa ket eur ar vro. Galleg e ranker « preg » ouzh ar re giz-kêr hag ouzh an estrañjourien. Ne rae nemet heuliañ ar skouer a wele en-dro dezhañ.

Ur farsite, pa lavaran deoc'h.

Fumet oa ar sigarenn, ha padet a-walc'h he doa ar bourmenadenn dindan ar gwez. Mont a rae ar c'habiten bras war-du e lestr.

- Come ! emezañ da Veig.

Hag hemañ war e seulioù, e-giz ur c'hi bihan. Ober a rejont tro ur palankad plenk, a oa o troidellat a-us d' ar c'hae, ha, dre un dreuzell brañsigellek e lammjont e bourzh ar vatimant.

Piv a oa c'houezet e bluñv, ma n' eo ket Veig Trebern ? Ha piv a c'hoarzhe gant ar genou a vije bet stag ouzh Paotr-Teo, ma vije bet gwelet gantañ e gamarad, o rampañ war ar pont, reut e-giz ur martolod war hentoù an Indez ?...

- Come ! eme adarre ar c'habiten, en ur sankañ e toull ur skoutilh. Ha Veig ha diskenn d' e heul, dre ur strizh a skeulig houarn.

- Sit down ! en doa lavaret ar c'habiten, en ur ziskouez d' ar paotrig korn ur gwele-rez.

N' oa ket bras ar gampr, hag ar c'habiten a yae e benn, pe damdost, da stokañ ouzh ar solier. Ar solier-se hag ar speurinier a oa e koad gwerniset-lufr, liv ar c'histin. Ar pezh a blijas da Veig a voe ur fanol a-ispilh ouzh ar solier, hag ivez estajerennoù al levrioù.

Mont a rae ar c'habiten d' un armelig, hag e tegase war an daol ur voutailh, ur werenn, hag ur voest houarn-gwenn. Kargañ a rae ar werenn gant ur boeson alaouret.

- Skaul ! emezañ da Veig, en ur c'hoarzhin. No good for you. - Ha, paret e sell, diflach, war daoulagad ar paotr, e lonkas e vanne, en un taol.

417

- Skol ?... Ne fell ket dezhañ roi din da evañ, peogwir n' on ket aet d' ar skol, a soñjas Veig. Ingal eo din. Ne gavan ket mat odivi.

Sevel a reas ar c'habiten golo ar voest houarn-gwenn. Leun e oa a wastell sec'h. Tro Veig a voe d' en em regaliñ : - Chesus ! Ma vije bet Paotr-Teo aze ! - tra ma karge egile e werenn en-dro.

- You want be a sailor ? a c'houlenne, en ur c'hoarzhin. Dalc'hmat e c'hoarzhe an den kaer-se.

- Non ! eme Veig.

Sae lor ?... Sellout a rae ouzh e zilhadr. Da gentañ, n' oa ket mui e sae abaoe ouzhpenn tri bloaz, ha, ma oa roget e vañch, n' oa ket lor e zilhadr... Ar c'habiten-se a oa, marteze, ur godiser en e vod.

Etretant, e oa pignet ar c'habiten dre ar skeul serz, hag e oa deut en-dro, ur pennad goude, gant ur pakad bihan.

- For your... mammy, emezañ, en ur roi ar pakad da Veig.

- Ma mammig ?... Oui ! Merci !... Ha Veig ha c'hoarzhin ivez. Un drugar penaos e komprene mat.

- Go now !

- Go, adarre ?... An dra-se a zo evit larout din mont d' ar gêr.

Ken laouen e oa o fustañ penn-da-benn ar c'hae, gant ur pakad da gas d' e vamm, hag aet soñj M. Karadeg kant mil bell diwar e spered, ma oa erru tost d' ar Veilh-Vras, a-barzh na zeuas soñj dezhañ eus e sac'h-skol, skoachet, abaoe ar mintin, e park ar C'hoseg Ruz.

N' oa ket evit lezel ar sac'h-se da dremen an noz en ur parkad kaol. Ne welit ket e kouezhfe ar glav ? Ne welit ket e vije krignet gant al logod-mors ? Pe laeret gant n' oar den piv ?

Ober a reas tro. Un dra vat eus ar c'hentañ a voe evitañ an dale-se war hent ar gêr. A-hend-all, e vije deut, ar berrboell anezhañ, skañvbenn ken e oa, da glask e verenn-vihan kalz a-raok peder eur.

- Sellit ! mamm, petra 'm eus bet digant ur c'habiten !

- Petra ar pakad-se ? a daole Gaidou, hep koll ur munut da foeltrañ ar pakad da welout petra oa e-barzh... O ! mamm. Ur c'hilo sukr !

- Ur c'hilo sukr, siwazh ?... Gortoz un tammig 'ta, Veig ! Veig, gant e zent en e damm bara, a oa o lakaat lev etrezañ hag e di, hep muioc'h a ziskleriadurioù. Aes kompren perak.

418

Mamm : - Da belec'h 'maout o vont gant kement a bres ?

Veig : - Da welout hag eñ eo deut Ifig en-dro eus Kombrid, mamm.

Gaid : - Veig ne gac'hfe ket, ma ne vefe ket Ifig Korke da heul a revr.

Mamm : - Hag ar pakad sukr-se ?

Veig - Laret 'm eus deoc'h, mamm. Me 'm eus bet anezhañ gant kabiten ur vatimant.

Mamm : - Hag eo gwir ar gaou-se ?

Veig : - Gwir, mamm ! Deuit ganin da c'houl gantañ, ma ne gredit ket ac'hanon.

Gouzout a rae mat va ibil ne vije ket aet e vamm da glask keit-all. Na Gaid. Ne welit ket Gaidou o « trailha anglich » gant ar c'habiten bras ? Da

greviñ !...

Veig : - Ya ! mamm. Goude ar skol, ha peogwir e oan va-unan, e oan o tont d' ar gêr dre biou ar c'hae, e-lec'h dont dre greiz kêr. Me oa o sellout ouzh ur vatimant vras, p' en deus goulennet ganin ar c'habiten mont da gas d' ar post ur mell pakad lizhiri.

Mamm: - A, ya?

Veig : - Hag en deus roet din ar sukr evit ar gomision.

Mamm : - Me gav an dra-se drol, skragn e-giz m' eo ar Saozon.

Hag evel eviti hec'h-unan :

- Gwir 'ta ivez, marteze n' eo ket Saozon tud ar vatimant-se.

Gaid, gant he zeod flemm : - Laret 't eus mersi, d' an nebeutañ ?

Veig : - Sur 'vat, c'hwi !

Dirouestlet e oa bet e neudenn gant Veig da sabatuiñ, mes bet en doa tomm d' e ler.

- Ifig n' emañ ket aze ?

- Nann, Herve bihan. N' int ket distro. Pell emañ Kombrid, te oar.

- Me teui en-dro, moereb Chann.

Paotr-Teo a oa e gerent o chom, un tammig izeloc'h, er Waremm-Mén, eget tud Veig, war ul leurig enk, a-dreñv ostaleri Mar-Janig Kourtez, dirak al lenn, eus kostez Pont-Gwern.

Kentañ mall Veig, goude e verenn vihan, a oa bet redek betek ti Paotr-Teo, da gontañ an doareoù d' e gamarad. Da c'hortoz distro Kombridiz e yae Veig da vrasaat kelc'h moused all eus traoñ ar ru, a oa, dirak al lenn, o chalkañ o merenn-vihan ivez, en ur selaou Fañig Vras, un askell-groc'hen a zek vloaz, a ouie anezhi war ur bern traoù.

419

- ...Ha va breur Per-Mari a skriv war e lizher n' en deus gwelet morse ur vro ken brav. Ar menezioù a zo gwenn, hag ar mor a zo glas, glas, ken eo violez. Du-hont eo tomm, ken e rost...

- Pelec'h emañ da vreur, Fañig ? a c'houlenne Veig.

- Te oar emañ oc'h ober e amzer 'barzh ar « Marine ». Martolod e Brest. Bremañ emañ e Toulon, e bourzh ur vatimant-brezel, al « Liberté » hec'h anv. E porzh Toulon, 'z eus batimanchoù-brezel ken ledan ha ken hir, a lar va breur, ma ne vefent ket kad da droi, aze, war al lenn.

- Oi !... a laoske ar selaouerien yaouank, diwar o bam.

- Hama ! a daole Veig, fouge ennañ. Me zo o tont ivez eus ur vatimant vras, war ar c'hae, unan a deir gwern.

- Añ ! eme Fañig, drouklaouen, un tammig, o welout e troc'hed ar geot dindan e votoù. Te zo bet e bag an Añglic'henn, te ? Te oar añglic'h ?

- Añ ? eme Veig d' e dro.

- Te lar « yes ! » dezho ?

- Nann ! Perak ?

- An Añglichenn a ranker atav larout « yes ! » dezho.

- Penaos ouzez an dra-se, te ??

- Me ? Me oar añglich. Yes, bono tabako !... Añ !...

Hag e rae ar Fañig ur sav d' e chink, lorc'h an trec'h en e lagad.

- Petra zinifi an dra-se ? a c'houlenne ur c'hrennardig.

- An dra-se a zinifi : Me gav mat butun... 'T eus ket goulet « rokin » ganto, « frai » ? An Añglichenn a fum « rokin » c'hwez-vat, hag a zo blaz ar mel gantañ.

En em lakaat a rae daou pe dri fri-karn da skrognal, leizh o dent, evit ar memes rezon, aes oa gwelout.

- Ha neuze, eme unan anezho, eo gwelloc'h da vutun añglich eget ar « bleoñ » kistin. Bleo-Rodet amañ en doa tapet ar foerell ar miz all, gant ar butun marmouz, ken a zivere hed e c'haol.

Me lavar deoc'h e voe c'hoarzhadeg gant va mourouzeien.

- Genaoueg ! a droc'he ar Bleo-Rodet, mezhekaet. Pezh ne vire ket outañ da c'hoarzhin gant ar re all. Na petra !... Ar wirionez oa ! Ha seurt darvoudig a c'hell c'hoarvezout gant forzh piv ; n' eo ket gwir ?

420

Veig n' oa ket stag e galon, e nep feson, ouzh ar basianted.. A-barzh pell e voe rentet en-dro adarre, dre ar vanellig, e ti mamm Paotr-Teo, evit klevout ar memes respont :

- Nann, va faotr bihan ! N' eus den 'bet c'hoazh. Amzer zo, Herve bihan.

Amzer o doa marteze an daou valeer-bro. An noz, avat, a zeu abred, e fin gwengolo, ha Veig e oa poent dezhañ tostaat d' e glud.

En em lakaat a rae mamm Paotr-Teo da c'hoarzhin, p' en em gavas Veig en he zi, evit an trede gwech. N' oa ket evit gouzout, evel just, pegement a draoù, ha ken pouezus, en doa hemañ da zisplegañ d' he mab.

- Me bari, emezi, ne gouski ket parfet, ma ne welez ket Ifig, a-raok mont da wele... M' en dare ivez pelec'h int chomet.

- Marteze int kollet.

- Martezet 'vat. Gant ma ne chomint ket da lojañ e Maner Lonk-Avel !

- Maner Lonk-Avel zo un hotel, moereb Chann ?

- Hag unan bras, Herve baour ar brasañ zo er bed-holl ha ken uhel, ma ne weler eus e laez nemet ar stered, pe ar c'houmoul.

*

Dihuniñ a reas Veig, p' edo e vamm o vont, gant ul liñseriad kreziou, he golvazh, ar broust neuc'h hag ur mell tamm soavon marseilh.

- Setu, Gaid, e lavare d' he merc'h kozh. Mont a ran betek poull Kanapet gant ar bec'h kouez-mañ da walc'hiñ. Labour digrasañ 'm o betek kreisteiz. Taolit evezh eta war Wenole bihan, ha n' e lezit ket da leñvañ. Na zisoñjit ket

kas ar paotr d' ar skol !

- Sevel a ran diouzhtu, mamm, a daole Veig. Hag ez an da glask Ifig da zont ganin d' ar skol.

Barr oa va eontr gant an nerzh-kalon, gren ha gardis, e-giz dec'h vintin.

Ha, gwir ! gant Paotr-Teo « da heul e reor », evit komz evel e c'hoar, e kave dezhañ e oa aes mont dirak M. Karadeg, ha tennañ dezhañ ur gaer a garotezenn.

- Ni oa, hon daou, e Kombrid, abaoe digwener, M. Karadeg. N' eo ket gwir, Ifig ? - Eo ! a respontfe Ifig.

N' eo ket diaesoc'h eget se.

421

Ul lip pao-kazh d' e veg, e soubenn-gafe kaset war-draoñ e teir loaiad, ha kuit da gerc'hat Paotr-Teo. Nag a draoù o dije da gontañ an eil d' egile pennda-benn an hent !

- Deus tre ! Herve bihan. Deus da welout va daou feneant !

Kerkent hag erru war dreuzoù dor ti Paotr-Teo, setu petra a glevas Veig eus genou Chann Grall a oa da vat o skubañ leur he zi. Teñvalik oa an ti, rak moger vras magazin bleud ar Mell a vire ouzh sklerijenn an heol da zont e-barzh.

- Ha ' oas, kantolor ? Emaout o vont d' ar skol ?

- Ya ! toñtoñ Lan. Boñjour, toñtoñ Lan.

Azet oa Lan Gorku ouzh taol, gant ur voutailhad sistr hag ur volenn dirazañ. O klask rollañ ur sigaretenn edo, mes gwall-grenañ a rae e vizied. Ober a rae ur mousc'hoarzh ouzh kamarad bras e vab.

- Te zo ur paotr fur ac'hanout, emezañ.

Falloc'h eget tevel en doa graet tad Paotr-Teo, rak Chann Grall eo a zistage ar respont :

- Fur, sur. N' eo ket diaes d' ar vugale, hiziv an deiz, bezañ furoc'h eget an dud vras, p' eo un digarez d' ar re-mañ da goll o devez an disterañ bramm a chom a-dreuz etre o gaol.

- Veve ! Veve ! Deus amañ 'ta ! N' ez an ket d' ar skol, ar mintin-mañ.

Dont a rae ar vouezh eus kogn teñvalañ ar gwele bras gant ridojeier, ha ne weled da Baotr-Teo, - rak eñ an hini a c'halve, - nemet pennig e fri ha bourbell e zaoulagad sart, er-maez eus al liñserioù.

- Nann ! Ne yelo ket Ifig d' ar skol, ar mintin-mañ. Skuizh-marv eo, a lavare e vamm. Noz-dall oa dec'h, pa int degouezhet er gêr eus Kombrid.

- Petra 'n eus laret dit M. Karadeg, dec'h ? a c'houlenne diouzhtu Paotr-Teo, mall gantañ anaout ar c'heleier.

Krapet oa Veig er gweie, goude bezañ stlapet, dindan ar skabell, sac'h-skol ha botoù-koad, hag e sile e plegig skouarn e geneil :

- Stank da c'henou- ! Me n' on ket bet er skol, dec'h. Kontañ a rin dit. Mes pas amañ. Ma ouifez tout petra zo c'hoarvezet !...

- Ur chañs eo da lod kaout krouadurien eizh bloaz da ziskouez dezho o

hent, a gendalc'he Chann Grail, evel outi hec'h-unan, hogen a vouezh uhel. Hanternoz, ma n' eo ket ur vezh ! Tost da hanternoz, p' eo en em gavet va aotrou er gêr, gant ur paour-kaezh bugel eizh bloaz !

422

Ar c'hontrol-bev eus he gwaz e oa Chann Grail, mamm Paotr-Teo.

Eñ, korfet-ponner ha fetis, ha ganet, 'm eus aon, d' ur sadorn da noz, en doa atav amzer da sevel eus taol, ha ne dorre ket penn an dud gant e varvailhoù ; ar mintin-mañ nebeutoc'h c'hoazh eget boaz. Dornet-mat, evelkent, pa groge en ul labour. Evel, da skouer, p' en doa fardet d' e bried bugale yac'h. N' oa ket an Ifig, - ar vi, a-hend-all, diwar e dad, - an divalavañ eus an torrad.

Hogen, Chann Grail ne vijen ket bet souezhet e vije bet mamm, kentoc'h, da Veig Trebern !... Du, askornet-moan, difreus, ne bade ket en he flas. Ha gwir bigoudenn Penn-ar-Pont ma oa, libr-a-deod, troet, peurliesañ, da farsellat diwar-benn gorregezh - korf ha spered - he « feizant dir teir bouloutenn ».

An taol-mañ, avat, e kave e oa aet Lan re bell ganti o chom da gornozat ken dwezhat. Abalamour d' ar paotr bihan, eveljust. Rak gouzout a rae mat-tre e vije deut hec'h oustilh d' ar gêr gant e jiletennad.

Lan Gorku, hep respont, - brevet e oa, korf ha youl ; ha petra en dije respontet ? - a skarzhe e volenn, a dape ar voutailhad jistr, a oa boulc'het mat, hag a zam-garge en-dro e volenn. Ur skrab e rae d' e benn, a-raok kas d' e vuzelloù an evaj melen distanus.

- Debron 'z eus, Lan Gorku, ? a daole e wreg gant ur c'hoarzhig-goap trenkik. 'Zlefe mont da di ar perukenner da lakaat touzañ da benn, e-giz da vab. E-giz-se, ne 't eve ket mui droug-blev !

- Ev gant yec'hed ! Lan Gorku. Da vugale a ray gant dour d' o merenn. Boazet int.

Ret hel lavarout, ouzhpenn ar paperoù e oa bet o kerc'hat, degaset en doa gantañ ar C'horku, eus Kombrid, peder boutailhad jistr hag ur... sec'hed spontus.

N' oa ket aet d' e labour d' an uzin soud, ha n' oa ket c'hoazh eizh eur, m' en doa torret he beg d' an eil boutailhad. Bihan oa atav e zaoulagad, hag, a-hend-all, habask dre natur, ne glaske ket rebarbiñ. Ouzh pav an daol eo e komze Chann Grail :

- Heñvel, holl ! Trelatet dirak tal ar varikenn, e kement karrdi 'zo ! An dra a ya d' an oferenn. Mes an devotañ int eo da gement chapel gant ar bod iliav a gavont hed o hent. Eno eo blazet gwelloc'h an dour benniget...

423

Anaout a rae ar baotredigoù an donigenn, ha ne raent ket nemeur a van ouzh kunujenn Chann Grail. E ti Veig, e veze heñvel alies. Goulenn a rae, memes tra, goustadik :

- « Kech » oa da dad, dec'h ?

- N' ouzon ket. Marteze. Eñ zo eus Kombrid, hag anavezet eo gant tout an dud, du-se. Me oa e ti va moereb.

- Ha 't eus bet traoù mat da zibriñ ?

- N' oan ket kad mui. E-pad ma oa va zad er presbital ha n' ouzon ket e pe lec'h all, me oa gant va moereb o c'horo ar saout, ha 'm eus bet ur mell skudellad laezh tomm, ha, goude, 'm eus debret avaloù ha per mat, mat, ken oa

gleuc'het va dent...

- Oi!

- ...Ha, d' am merenn, e oa ur pezh alumenn vioù, ha kig-sall, ha jistr da evañ, ha kafe mat.

- Che ! va Doue. Ha 't eus debret hag evet kemend-all a draoù ? a droc'he e vamm, en ur c'hoarzhin, rak ur skouarn he doa ivez ouzh diviz an daou varbilherig.

- Marteze e oas mezh ivez, e-giz da dad paour, a farse Chann Grall, tra ma yae d' an armel da cheñch tavañjer.

- Hi ! hi ! hi !... a rae an daouig, o virvilhat.

- ...Hag e komprenan gwelloc'h perak out ken skuizh. E-giz da dad paour...

- Bourouell ! a c'hrozmole Lan, imor o sevel ennañ, a-benn ar fin, diwar deñsadoù e wreg.

- Chom 'barzh da wele da gemer da repoz, va mabig bihan.

« Mes, te, Herve bihan, ha soñjal a rez en eur ? Eizh eur eo, bremaik. Diwezhat e vi er skol.

Ya ! feiz 'vat ! Ar skol ! Gouzout a rae Veig e ranke mont d' ar skol. Hep Paotr-Teo adarre. An dra-se oa ur son all. Pep ki zo hardiz en e di, evel ma lavarar. Ha setu Paotr-Teo o sevel e vouezh... hag o lezennañ, mar plij !

- Veve, chom ganin !

Veig ne c'houlenne ket gwelloc'h. Setu pezh a ziouetas Chann Grall, moarvat.

- Ya ! emezi, en ur c'hoarzhin. M' en deus c'hoant !... Chom amañ gant Ifig, mar karez, Herve ! E-giz-se e kavo berroc'h e amzer, e-doug ma vin er c'hoc'hu o prenañ danvez merenn.

424

- Ya ! moereb Chann.

- Te laro d' ar mestr e oas bet ivez e Kombrid. Evit ur wech, mechañs, ne viot ket debret gantañ.

Ha setu Veig sabatuet-mik. Ur vaouez kozh - tregont bloaz, d' an nebeutañ, e oa mamm Paotr-Teo - he doa bet ar memes meno hag ur paotr bihan, evit touellañ M. Karadeg !... Lavarout e oa bet e Kombrid !... En desped d' ar wirionez !

- Ya ! moereb Chann. Me chomo gant Ifig.

Na petra ! Ma oa mat ar rezon evit an eil, perak e vije fall evit egile ?

Edo Lan Gorku o vont da heul e wreg.

- Te zo o tont ganin d' ar marc'had, va den yaouank ? a c'houlenne Chann, didruez. Kemer ar baner, neuze.

- War an tu-se e yan, mes pas ganeoc'h, atav.

- Kavout a ri traoù eus da rañs, e-tal ar c'hoc'hu pe e korn ar Veilh-Vras, da fogasiñ dezho da gorfad. Ar re-se ne 't o rebech ebet diganto. Er c'hontrol !...

(Da genderc'hel.)

Mab ar roue Fidel

Gant GAB MILIN

Mab ar roue Fidel eus a Vreizh gwechall gozh a veze bemdeiz o sellout dornañ e miz Eost war ar maez. Pa voe dent paotr yaouank a-walc'h e teuas c'hoant dezhañ da zimeziñ gant merc'h an tieg a oa ken yaouank hag eñ. Goulenn a reas ouzh e dad, ne lezas ket anezhañ.

A-benn ur bloaz pe zaou goude e teuas ar marv d' an tad hag ar mab aet da roue en e lec'h a lakaas e vamm da lezel anezhañ da zimeziñ ganti. Graet e voe an eured, hag an daou bried yaouank-mañ a oa eürus an eil gant egile. En em glevout mat a raent.

Siwazh ! Ar garantez ne deo padus etre an dud ; hag un dra pe un dra bennak a zeu da stourm ouzh an den paour ha da lakaat e galon e poan.

Sevel a reas brezel ouzh ar roue-mañ gant ar Saozon milliget. Ar roue yaouank a voe ret dezhañ mont eus ar gêr. Ne oa ket aet pell ma voe lakaet e wreg gant ar rouanez kozh da vont da ziwall ar yer hag ar houidi, ha lavaret c'hoazh d' ar vevelion skeiñ ganti hep truez ebet, hag he gwallgas hervez ma plije ganto.

Neuze ar rouanez, mamm ar roue yaouank, a skrive dezhañ hag a lavare e rae e wreg gwall vuhez hag e oa dougerez : « Ur pezh fall, emezi, ac'h eus graet dimeziñ ganti. »

- N' eus forzh petra am eus graet pe n' am eus ket ; n' eus forzh petra 'ra va gwreg pe ne ra ket, lezit anezhi, eme ar roue ; pa zistroin d' ar gêr, me ' welo.

A-benn ur pennad goude, ar roue a skrivas ul lizher adarre da lavarout e oa echu ar brezel hag e tistroe d' ar gêr. Neuze ar rouanez kozh a lavaras :

- Mar teu, e lakaio ac'hanon gaouiadez. Arabat eo, emezi, en ur vont diouzhtu da gaout ur c'hoar he devoa a oa ur sorserez vras.

426

Houmañ, pa glevas gant he c'hoar petra a oa a lavaras :

- Arabat eo az pefe nec'h evit ken nebeut a dra, me 'zo a vont ganit ha bremaik me ' roio d' ar wreg yaouank ul louzoù da evañ hag a lakaio anezhi dougerez.

Graet e voe evel a lavaras ar sorserez, hag ar wreg yaouank p' en em gavas he fried, a oa brasez ha tev end-eeun. Ar roue yaouank neuze a lakaas he c'has en un enezenn e-kreiz ar mor bras e-lec'h n' he devoa nemet bezin da wele ha netra da zebriñ.

Ne voe ket pell ma wilioudas eus ar paotr a gomzas diouzhtu ma voe ganet :

- Petra, va mamm ! emezañ. C'hwi, gwreg ur roue, n' hoc'h eus nemet an dra-mañ evit gwele !

- Nann da, va faotr, emezi, n' em eus ken tra.

- Mat, mat ! eme ar paotr a valeas ivez diouzhtu, bremaik e vezo ; me a oar e pelec'h ez eus, e ti va zad. Ne vezin ket pell evit mont di ; me 'oar treuziñ aes ar mor.

Hag eñ ha mont, ha kerc'hat hep dale ur gwele mat d' e vamm. Goude-se ar paotr a c'houlennas outi :

- M' eus aon, va mamm ! Ne zebrit tamm !

- Nann, emezi ; rak n' em eus netra da zebriñ.

- Bremaik e vezo, eme ar paotr, hag hemañ ivez da gerc'hat boued d' e vamm.

A-benn ur pennad goude, ar vamm a gouezhas klañv gant ar boan spered he devoa o welout he mab ken yaouank all hag eñ ken bihan o komz hag oc'h ober ar pezh a rae. Neuze e lavaras dezhañ e karje kaout ur beleg d' he c'hovez. He mab a lavaras dezhi diouzhtu :

- Me 'oar e pelec'h ez eus beleion. Me a ya da gerc'hat unan deoc'h p' hoc'h eus c'hoant.

Hag ar paotr ha mont, ha p' en em gavas e-kichen un iliz e oa ur beleg o tont er-maez. Hag ar paotr bihan o krial outañ, o lavarout dezhañ dont da welout e vamm a oa klañv. Ar beleg a glevas anezhañ hag a selle en aer, ha kaer en devoa sellout ne wele ket ar paotr. Hemañ neuze a sachas war e soutanenn ; hag ar beleg sellout d' an traoñ ha gwelout hemañ, ha goulenn outañ petra a felle dezhañ :

- Dont da welout va mamm a zo gwall-glañv.

- E pelec'h emañ da vamm ?

- Du-se, eme ar paotr, en tu all d' ar mor. Deuit ganin.

427

Hag ar beleg da vont diouzhtu. P' en em gavas en aod ne oa bag ebet da dreuziñ anezhañ :

- Penaos, paotr bihan, ez in-me en tu all hep bag ? N' ouzon ket neuñ.

- Me a oar, eme ar paotr. Deuit war va c'hein, ha me a gaso ac'hanoc'h en tu all.

- Te 'zo re vihan evit kas ac'hanon-me !

- Bihan on ; evelato, deuit atav, ne viot ket beuzet.

Hag ar beleg ha mont war e gein a c'haoliad. Hag ar paotr ha kas anezhañ aes en tu all, ha diskouez e vamm dezhañ. Houmañ neuze a lavaras d' ar beleg penn-da-benn petra a oa en em gavet ganti, ha nec'het oa anezhi o welout petra rae he mab ken yaouank ha ma oa. Bet 'oa o kerc'hat dezhi ur gwele ha boued da zebriñ hag ouzh e gerc'hat e-unan ; e gas en-dro a raje adarre. Ar beleg a lavaras d' ar vamm ne oa ket un dra souezhus, pa n' he devoa bet he mab nemet diwar louzoù ar sorserez :

- Arabat deoc'h, emezañ, kaout nec'h gant an dra-se. Ar pec'hed hag an droug a zo d' ar rouanez ha d' he c'hoar. Lezit, emezañ, an traoù da vont en-dro, ha daoust a c'hoarvezo, n' ho pezet aon ebet. Ar wirionez a vezo anavezet abred pe ziwezhat.

War gement-mañ ar beleg a zistroas ac'hano evel ma oa aet. Hag ur pennad goude ma voe pareet ha yac'h mamm ar paotr, e lavaras dezhi :

- Va mamm, n' hellit ket chom amañ atav, ret eo deoc'h distreiñ da gaout ho pried, ha distreiñ a reot a-barzh nemeur. A-raok avat, e vezo ret e vefec'h gwisket dereat ; evit-se me 'yelo da gerc'hat ho tilhad eured.

Neuze ar paotr a ya ac'hano da lez ar roue. En em gavet eno e c'houlenn ouzh ar roue e-unan dilhad eured e bried :

- Da betra ! emezañ. N' az pezo ket !

- Am bezo da, ha pa na fellfe ket deoc'h !

Hag ar paotr diouzhtu d' an armel a zigor diouzhtu ken na gren an ti gantañ. Pa welas ar roue petra 'rae hemañ, treiñ an traoù ha distreiñ anezho ken na grene ar maner, mogerioù hag all, e voe ranket mat reiñ dezhañ ar pezh a c'houlenne.

En ur vont kuit, ar paotr a lavaras d' ar roue :

- Warc'hoazh e welot va mamm ha me ouzh ho taol amañ ; ho mamm, ar rouanez kozh hag ho moereb a rankot da bediñ da zont ivez, rak me am eus un dra bennak a vras da lavarout dezho koulz ha deoc'h-hu.

428

Ar roue eta a bedas da zont da leinañ gantañ antronoz e vamm hag e voereb hag ar beleg ivez. P' edont ouzh taol o leinañ ec'h en em gavas hemañ gant e vamm. Neuze ar paotr a lavaras d' ar roue :

- Sada ho kwreg amañ ; ha pa ne fellfe ket deoc'h, ho kwreg eo ! Dalc'hit-hi ganeoc'h. Biskoazh droug ne reas abaoe he bugaleaj betek-vremañ. Ho mamm hag ho moereb a zo bet kiriek eus ar pezh a zo bet c'hoarvezet ganti. Ho moereb eo he devoa roet d' ho pried ul louzoù, ha diwar al louzoù-se eo ez on-me ganet. Bremañ, emezañ, me 'zo o vont kuit, ha ganin e teuio an div gozh-mañ diouzhtu.

Hag eñ raktal ha c'hoari bolod ganto an eil goude eben, hag a-benn un nebeut goude, ne welas hini eus an tri-mañ. Aet e oant gant an diaoul.

Sekred gwirion ar vuhez a zo kaout un interest don evit un dra hag interest a-walc'h evit mil dra all.

Hugh WALPOLE.

Ar mouezhiadegoù e Breizh-Veur

Evel bep gwech, e fell din reiñ amañ sifroù klok ar mouezhiadegoù e Breizh-Veur.

Evit pep kelc'h-votañ e verkan da gentañ niver ar voterien, e 1959 hag, etre krochedoù, e 1955 ; goude-se anvioù an danvezioù-kannaded, renket diouzh niver ar mouezhioù o deus bet ; evit pep danvez-kannad e verkan niver e vouezhioù e 1959 hag, etre krochedoù, e 1955 ; pa oa un den all oc'h en em ginnig en dro gentañ evit an hevelep strollad, e verkan anv an den-se. Berradurioù a implijan : L evit Labour Party ; T evit Tory pe Mirour ; F evit Frankizour (Liberal). Anvioù ar vroadelourien a zo skrivet e lizherennoù stouet ha merket Br evit Kembre ha Skos ; evit Iwerzhon an Hanternoz e verkan SF (Sinn Fein).

Kembre

E 1955 o doa kinniget ar vroadelourien 11 den, hevlene o deus kinniget 20, 10 anezho e kelc'hioù-votañ e-lec'h ma oa bet stourm dija ar wech a-raok. Setu amañ an disoc'hoù evit an 10 kelc'h-se da gentañ :

ABERDAR : 49.124 (50.333). - A. Probert (L) 30.889 (29.528) ; B. McGlynn (T) 6.584 (W. J. E. Bain 6.162) ; K. Thomas (Br) 3.367 (Trefor Beasley 3.703).

SIR FON : 36.281 (35.980). - Cledwyn Hughes (L) 13.249 (13.986) ; O. M. Roberts (T) 7.005 (Owen Hughes 3.333) ; Dr. Tudur Jones (Br) 4.121 (John R. Jones 2.183) ; R. G. Lloyd (F) 3.796 (William Hughes 9.413) .

CAERNARFON 41.202 (42.753). - Goronwy Roberts (L) 17.506 (17.682) ; T. E. Hooson (T) 9.564 (O. Meurig Jones 8.461) ; D. O. Jones (Br) 7.293 (R. E. Jones 5.815) (e 1955 D. Geraint Williams (F) 3.277) .

430

CAERFYRDDIN : 57.195 (57.956). - Lady Megan Lloyd George (L) 23.399 ; A. T. Davies (F) 16.766 ; J. B. Evans (T) 6.147 ; H. H. Roberts (Br) 2.545 (Jennie Eirian Davies 3.835) . (E 1955 e oa bet Sir Rhys Hopkin Morris (F) 24.410 ha J. Evans (L) 21.077.) - Goude mare Sir Rhys Hopkin Morris e oa bet un advouezhiadeg e C'hwevrer 1957, gant an disoc'hoù-mañ : Lady Megan : 23.679 ; J. M. Davies (L) 20.610 ; Jennie Eirian Davies (Br) 5.741.

CONWY : 45.660 (45.846) . - P. J. M. Thomas (T) 17.795 (18.705) ; S. Jones (L) 13.260 (W. Elwyn Jones 13.881) ; J. Bellis (F) 3.845 (Dr. H. Mostyn Lewis 3.217) ; Iowan Bowen Rhys (Br) 2.852 (3.019).

GWYR : 49.480 (50.193) . - I. Davies (L) 27.441 (D. Grenfell 26.304) ; M. Heseltine (T + F) 9.837 (Gwyther Jones 8.135) ; Dr. J. G. Griffith (Br) 3.744 (Chris Rees - en toullbac'h - 4.101).

LLANELLI : 64.048 (64.858). - Jim Griffith (L) 34.625 (34.021) ; H. Gardner (T) 10.128 (T. H. Skeet 10.640) ; Rev. D. Eirwyn Morgan (Br) 7.176 (6.398). (E 1951 en doa D. E. Morgan en em ginniget ha bet 3.765 mouezh.)

SIR FEIRIONNYDD : 26.435 (27.472). - T. W. Jones (L) 9.095 (9.056) ; B. Jones (F) 8.119 (H. Evans Jones 6.374) ; Gwynfor Evans (Br) 5.127 (5.243). (E 1955 e oa bet J. V. Jenkins (F Br) 3.001.)

RHONDDA (Gorllewin - Kornog) . - I. R. Thomas (L) 21.130 (21.288) ; Glyn James (Br) 4.978 (4.424) ; F. C. Pym (T) 3.242 (C. P. T. Burke 3.137) . (E 1951 ar broadelour en doa bet 2.467.)

WRECSAM : 66.150 (64.788) . - J. Idwal Jones (L) 30.101 (27.945) ; G. W. Guthrie Jones (F) 17.144 (16.286) ; D. Elystan Morgan (Br) 6.579 (5.139). (E 1951, ar broadelour en doa bet 1.997 mouezh.)

En 10 kelc'h-votañ-se, niver ar mouezhioù bet gant ar vroadelourien a zo tremenet eta eus 43.866 e 1955 da 46.782 1959.

Setu bremañ an disoc'hoù evit ar c'helc'hioù-votañ a oa stourm enno evit ar wech kentañ :

ABERAFAN : 56.316. - J. Morris (L) 30.397 R. E. G. Howe (T) 12.759 ; Illtyd Lewis (Br) 3.066.

431

ABERTAWE (Dwyrain - Reter) : 55.301. - D. L. Mort. (L) 29.884 ; H. Ewing (T) 9.754 ; Chris Rees (Br) 4.651.

CAERDYDD (Gogledd - Hanternoz) : 59.986. - D. S. Box (T) 28.757 ; G. S. Viner (L) 18.054 ; Emrys Roberts (Br) 2.553 ; S G. Worth (distrollad) 408.

CAERFFILI : 46.671. - N. Edwards (L) 28.154 ; W. R. Lewis (T) 7.181 ; John D. A. Howell (Br) 3.420.

CEREDIGION : 38.878. - E. R. Bowen (F) 17.868 Mrs. Hughes (L) 8.559 ; Gareth Evans (Br) 3.880.

DINBYCH : 53.000. - W. G. O. Morgan (T) 17.893 ; Dr. Hughes (F) 13.268 ; S. Williams (L) 8.620 ; Dr. D. Alun Jones (Br) 3.077.

FELINT (Gorllewin - Kornog) : 47.490. - E. N. C. Birch (T) 20.446 ; R. Waterhouse (L) 12.925 ; Ll. E. Roberts (F) 4.319 ; Nefyl Williams (Br) 1.594.

PENFRO : 62.372. - D. Donnelly (L) 27.623 ; H. G. Partridge (T) 22.301 ; Waldo Williams (Br) 2.253.

PONTYPWL : 47.452. - L. Abse (L) 26.755 ; P. S. Thomas (T) 8.903 ; B. C. L. Morgan (Br) 2.519. - Un advouezhiadeg a oa bet e 1958 ; ar sifroù a oa bet neuze : L 20.000 ; T 6.273 ; Br 2.927.

RHONDDA (Dwyrain - Reter) : 37.908. - G. E. Davies (L) 20.565 ; Mrs Powell (Komunist) 4.580 ; D. H. Peace (T) 3.629 ; Noel Williams (Br) 2.776.

En 10 kelc'hiad-se en deus bet ar strollad vroadel 29.789 mouezh. Gant e 77.571 mouezh e teu ar Strollad Broadel da vezañ ken pouezus hag ar Frankizourien e Kembre. Setu ar sifroù-mouezhioù bet dre strollad, e 59 hag e 55 : Labour 790.557 (825.690) ; Mirourien 486.335 (399.418) ; Frankizourien 78.951 (104.095) ; Strollad Broadel 77.571 (45.119) ; Komunisted 6.542 (4.544) ; Distrollad 458 (25.410 - ket evit an hevelep den avat).

Kas a ra Kembre 36 kannad d' ar C'humunoù : bez ez eus diouto 27 Labour, 7 Tori ha 2 Frankizour. E 1955 e oa 27 Socialist, 3 Frankizour, 5 Mirour hag ur Frankizour Broadel. En un advouezhiadeg da heul mare Sir Hopkin Morris o doa ar Frankizourien kollet ur gador, bet gounezet gant Lady Megan Lloyd George evit al Labour Party. Ar Frankizour-Broadel (1955) a c'helle bezañ kontet evel Tori. E 1959 o deus eta ar Virourien gounezet ur gador diwar ar sosialisted.

432

N' en deus ket ar strollad broadel kinniget a dud er c'helc'hioù war vordo : da lavarout eo n' eus ket fellet dezhañ bezañ e riskl da sikour ur Mirour da drec'hiñ war ur Socialist. Anat eo an dra pa seller ouzh ar sifroù : da skouer e Kêrdiz (Gevred) hag e Kêrdiz (Kornog) e oa gant al Labour ur muiañ-mouezhioù bihan a-walc'h e 1955 : 3.240 ha 4.962 (deut da vezañ 868 ha 3.132 hevlene) ; eno n' en deus ket stourmet ar strollad tra ma stourme e Hanternoz Kêrdiz e-lec'h ma oa gant ar Mirour ur muiañ-mouezhioù a 9.185. E Kornog Abertawe (muiañ-

mouezhioù al Labour e 55 : 1.021 ; kador kollet gant al Labour hevlene) ne ginnige ar Strollad den ebet, tra ma kinnige un den e Reter Abertawe, e-lec'h ma oa gant al Labour ur muiañ-mouezhioù a 17.472 e 1955. Hevelep tra evit kontelezh Fflint : er Reter, muiañ-mouezhioù al Labour e 55 : 2.274, kouezhet ar wech-mañ da 75, danvez-kannad ebet ; er C'hornog, muiañ-mouezhioù ar Mirour 8.352, ur broadelour o stourm. D' am soñj ez eus daou abeg d' an doare-ober-se : da gentañ, dre na felle ket da renerien ar Strollad lakaat ar mouezhioù roet da Gembre da servijout d' ur strollad saoz ; d' an eil, dre na felle ket dezho, dre sikour envel Mirourien, feukañ ar vicherourien gembreat, hag a zo troet-tre gant ar sosialistiezh hag ar frankizouriezh, hag int krog d' en em dreiñ bremañ d' ar vroadelouriezh.

Ar mouezhiadegoù-se o deus diskouezet nerzh ar strollad ha niver bras e stourmerien. Koulskoude, o welout an doare kaer ma oa bet degemeret ar vrudourien e pep lec'h, e vije bet kredet e vije bet kalz muioc'h a vouezhioù gant ar Strollad ; an dud akuitañ war ar politikerezh eno a ziougane dezhañ 20 % eus ar mouezhioù da nebeutañ. Ur gerseenn eo bet ar vouezhiadeg d' ar vroadelourien en un doare eta. Kollet o deus enni 2.100 lur sterling. Eus an tu all, gwir eo o deus graet ur bern abostolerezh, hag a zougo frouezh en amzer da zont. Ar gerseenn ar vrasañ eo bet gwelout na oa ket deut Gwynfor Evans tostoc'h da vezañ anvet.

Skos

Ar wech-mañ e kinnige ar vroadelourien 5 danvez-kannad, e-lec'h 2 e 1955. Setu amañ ar sifroù evit an daou gelc'hiad e-lec'h ma oa bet stourm pevar bloaz zo :

PERTH AND EAST PERTHSHIRE : 55.064 (55.054). - I. McArthur (T) 24.217 (Col. Gomme-Duncan 22.948) ; Dr. R. MacIntyre (Br) 9.637 (9.227) ; T. W. Moore (L) 7.781 (J. B. Urquhart 8.318) .

STIRLING AND FALKIRK BURGHS : 55.759 (53.832). - M. MacPherson (L) 22.423 (20.651) ; R. S. Johnson (T) 19.797 (J. R. MacMillan 19.345) ; James Halliday (Br) 2.983 (2.885) .

Niver mouezhioù ar vroadelourien a zo tremenet eus 12.112 da 12.626.

E tri c'helc'h all o doa ar vroadelourien tud war ar roll evit ar wech kentañ :

ABERDEEN (North) : 66.351. - H. S. Hughes (L) 32.793 ; J. Stewart Clark (T) 15.137 ; W. A. Milne (Br) 2.964.

HAMILTON : 51.995. - T. Fraser (L) 27.423 ; J. A. Davidson (T) 11.510 ; David Rollo (Br) 2.586.

KINROSS AND WEST PERTHSHIRE : 33.582. W. G. Leburn (T) 16.256 ; J. G. MacKenzie (L) 4.008 ; Arthur Donaldson (Br) 3.568.

Etre holl ar vroadelourien o deus bet 21.738 mouezh. Tri anezho o deus kollet o skodenn-erz, ar pezh a ra en holl 450 lur sterling.

Tud a-du gant an Home-Rule en em ginnige ivez, pe evel Frankizourien, pe evel di-strollad. En Inverness an Ao. John Bannerman (a zegemeras en e di tud ar C'hendalc'h Keltiek en hañv-mañ) en deus bet 11.653 mouezh, e Roxburgh, Selkirk and Peebles en deus bet an Ao. John Mac Cormick, bet gwechall sekretour ar Strollad Broadel ha goude-se rener ar Scottish Convention, 12.762 vouezh. E Leith en deus bet Sir Andrew Murray 4.475 mouezh.

E Skos a-bezh, war 2.608.059 den o votiñ, ar Virourien o deus bet 1.015.090 mouezh - 1.240.211 war un dro gant ar re stag outo (Mirour-Frankizour-

Broadel, h.a.) -, ar Sozialisted o deus bet 1.223.184 mouezh, ar Frankizourien 92.395, ar Vroadelourien 21.738, ar Gomunisted 12.151, hag ar re distrollad 13.494. 4.886 mouezh a zo bet roet da zen Emglev Socialist Fife, hag a seblant bezañ bet kinniget evit mirout ouzh ar c'homunist da dremen.

Bez he deus Bro-Skos 71 kannad er C'humunoù : anezho : 31 Tori pe o votañ a-du gant ar Virourien, 38 Socialist, 1 Frankizour hag un di-strollad.

Goude ar vouezhiadeg e lavaras an Dr. MacIntyre, rener ar Strollad Broadel, e oa bet talvoudus al labour graet e-pad ar vouezhiadeg, e oa deut Skosiz da anavezout gwelloc'h ar gudenn, hag e vefe ret lakaat muioc'h c'hoazh a vroadelourien da stourm ar wech kentañ.

434

C'hwec'h Kontelezh (Iwerzhon an Hanternoz)

A-raok reiñ amañ sifr ebet eo ret displegañ un nebeut traoùigoù diwar-benn stad ar c'hwec'h kontelezh. Er mouezhiadegoù diwezhañ e oa bet anvet daou baotr Sinn-Féin : kaset e oa bet an afer, afer ar vouezhiadeg ! dirak lezioù-barn, graet advouezhiadeg, graet barnadennoù en-dro, ken e oa ket roet ar gador a-benn ar fin d' ar re na oant ket bet anvet da gentañ. Ar wech diwezhañ ivez e oa bet graet bruderezh politikel gant ar Sinn-Fein a-raok ar vouezhiadeg, ar wech-mañ n' eus bet graet seurt ebet : an 12 danvez-kannad a oa o-daouzek en toull-bac'h, hag hervez lezenn ne c'hellent ket bezañ anvet. Gant kement-se, ha gant galloudoù bras-souezhus ar polis er vro, un darn vras eus ar vroadelourien o deus kavet gwelloc'h chom hep mont da votañ. Niver ar mouezhioù roet d' ar Sinn-Fein a zo kouezhet kalz neuze, ha gant ar Sinn-Fein eo bet kollet 1.050 lur sterling.

Setu amañ bremañ ar sifroù :

AONTRUIM, KREISTEZ (SOUTH ANTRIM) : 93.634 (84.939) . - S. K. Cunningham (Unvanour) 52.786 (50.437) ; Michael Traynor (SF) 2.745 (5.155) .

AONTRUIM, HANTERNOZ (NORTH ANTRIM) : 69.880 (67.315) . - H. Clark (U) 42.807 (Phelim O'Neill 41.763) ; Sean Duggan (SF) 2.280 (6.809) .

ARDMACHA (ARMAGH) : 73.416 (72.492) . - J. E. Maginnis (U) 40.325 (Col. Armstrong 38.617) ; John Lynch (SF) 6.823 (Tomas MacCurtain 21.363) .

BEAL FEIRSTE, KORNOG (WEST BELFAST) : 73.405 (78.589) . - Mrs. McLaughlin (U) 28.898 (34.191) ; J. Brennan (Labour Dieub) 20.062 (J. Beattie, Labour Iwerzhon, 16.050) ; Thomas Heenan (SF) 4.416 (E. Boyce 8.447) .

BEAL FEIRSTE, KREISTEIZ (SOUTH BELFAST) : 59.861 (64.844) . - Sir David Campbell (U) 30.164 (33.392) ; N. Searight (Labour Iwerzhon) 9.318 (E. Brown 7.508) ; Miss Murnaghan (F) 3.253 (Frankizour ebet e 55) ; Brendan O'Reilly (SF) 434 (Peadar Kearney 1.679) .

BEAL FEIRSTE, HANTERNOZ (NORTH BELFAST) : 74.494 (76.990) . - W. S. Mills (U) 32.173 (Montgomery Hyde 33.745) ; J. W. McDowell (LI) 18.640 (W. Boyd 15.065) ; Frank McGlade (SF) 2.156 (4.534) .

435

BEAL FEIRSTE, RETER (EAST BELFAST) : 48.663 (61.258) . - S. R. McMaster (U) 26.510 (A. McKibbin 26.938) ; J. S. Gardner (LI) 16.412 (T. W. Boyd 13.041) ; Bernard Boswell (SF) 1.204 (Liam Mulcahy 3.156) .

DOIRE (DERRY) : 73.262 (71.297) . - R. Chichester-Clark (U) 37.529 (35.673) ; Manus Canning (SF) 13.872 (19.640) .

AN DUN, KREISTEIZ (SOUTH DOWN) : 77.628 (77.832) . - Capt. Orr (U) 36.875

(37.921) ; Kevin O'Rourke (SF) 6.928 (19.624) .

AN DUN, HANTERNOZ (NORTH DOWN) : 89.686 (84.968) . - G. B. H. Currie (U) 51.773 (50.315) ; Joseph Campbell (SF) 1.039 (1.637).

FIR MANACH HA TIR EOGHAIN (FERMANAGH AND TYRONE) : 64.022 (65.770). - Lt. Col. Grosvenor (U) 32.080 (30.268) ; Harry Martin (SF) 7.848 (Philip Clarke 30.529).

ULAI DH, KREIZ (MID ULSTER) : 66.585 (66.847). - G. Forrest (U) 33.093 (C. Beattie 29.477) ; Tom Mitchell (SF) 14.170 (29.737).

Etrezo-holl paotred ar Sinn-Fein o deus bet 63.415 mouezh : peogwir n' eus bet nemet ar re a stourm a-du ganto o vont da votañ, e c'heller gwelout pegen kreñv ez eo strollad ar vroadelourien er C'hwec'h Kontelezh. An darn vrasañ eus an enep-unvanourien avat a zo chomet hep mont da votañ : bez ez eus 37,1 % eus ar re-se er-maez eus Beal Feirste, ha 24,7 % e Beal Feirste.

En Iwerzhon an Hanternoz a-bezh ez eus bet 51,4 % eus an dud o votañ a-du gant ar Saozon : ar muiañ-mouezhiou-se a zo skort-meurbet.

Ar re eus hor c'houmananterien hag a garfe gouzout hiroc'h a zivout ar mouezhiadegoù e Breizh-Veur a c'hell lenn ar pennad em eus embannet war niverenn 3 AR VRO.

PER DENEZ.

AR VRO, 300 lur an niverenn. J. DESBORDES, 14, rue Colbert, Concarneau. - C.C.P. 1493-79 Nantes.

Gouel-Mikael

Gant BLEU BENAL

Arlerc'h un hañv sec'h-skorn, setu deut Gouel Mikael
Ha disheñvel outañ, glav 'ra a dorimel.

Gronnet eo 'pad an deiz, ar vro gant ur vrumenn
Hag an heol en deus poan reiñ deomp e sklerijenn.

Ar gwez, ar c'hoadoù bras a zo karget a frouezh
Emaint 'vel ur solier evit al loened gaezh.

Mez ha pokoù-kistin o tilezel ar barr
A rudell bep-eil-penn war ar man, war an douar.

An avaloù melen anve mat bremañ
A laka levenez e kalon ar peizant.

Ar sistr a vero c'hoazh e korn don ar presoar
Ha goude er werenn melenoc'h evit koar.

E-leizh a vez o deus troket o gwiskamant
Hag ur vantell velen 'gozik rac'h e zougant (1)

Emañ bremañ ar c'hoad e-kreiz e vravente
Ha m' er c'hav-me kranoc'h evit pa oa miz Mae.

Ur vraventez, siwazh ! ne bado 'met un deiz
Heñvel ouzh un den klañv, un troad dezhañ er bez.
437

An deil skoet dre ar marv, gant an avel skubet,
A dro hag a zistro evel evned spontet.

Emañ ma c'halon baour a velkoni karget
Ha pa lakan ma zreid war ar raden melglet.

Ha ne glevit ket c'hwi ar wazh o tifronkal ?
A zeizioù kaer an hañv ne arsav soñjal.

Ne welan mui evned, aet int d' ur vro arall
Hag ar re a chom c'hoazh ne ouzont mui kanal (2)

Klevet e vez hepken ar voualc'h zu goapaus
O teurel da bep koulz e zaol c'hwitell faeüs.

(1) zougont. - (2) kanañ.

Ne gosha ket un den evit bezañ bevet un nebeut bloavezhioù ; koshaat a ra p' en deus dilezet e uhelvennad. Ken yaouank hag hor feiz ez omp, ken kozh hag hon amzivin, ken yaouank hag hor fiziañs, ken kozh hag hor skuizhder, ken yaouank hag hor c'hoanag.

W. BAUMGARTNER.

PAJENN AR RE YAOUANK

Unvaniezh a ra Nerzh.

UN DRO DA SKRIGNAG

gant Alan TORAVEL

Tremenet e oan dija ur wech dre Skrignag, met re vuan evit gellout herzel un tammig. C'hoant am eus bet eta e dibenn an hañv-mañ, da adwelout ur vro ma vevas enni, ha ma varvas siwazh, unan eus pennoù brudetañ an Emsav, an Aotrou Perrot.

An heol a bare didruuz war al lanneier didud a dreuzer a-herr, ken dihegar eo al lec'h. War varc'h-houarn edon. Karet em bije d' an ampoent-se kavout war va hent « Feunteun zon » Langleiz, soñj hoc'h eus : « Ur feunteun zon e-kreiz ul lann didud, ur feunteun wenn e-kreiz ur bed du ». A-greiz-holl, goude bezañ pignet war-laez un duchenn voal, e spurmantis en dremmwel, en aer berv an endervezh, ur c'hloc'hdi bihan ha lemm, skrapet a-us da vor glas ar menezioù. Herzel a ris ur pennad, evit distanañ dindan ur wezenn-bin a winte hec'h-unan-penn e-kreiz al lann. Du-hont, ar c'hloc'hi bihan a selle ouzhin atav.

Diskenn a ris eta war-zu Skrignag. War vord an hent e laboure daou zen er c'hleuz. O fas reut ha serret am heulias tra ma reden etrezek ar gêriadenn. Ha koulskoude e kavis eno ur gêriadenn par e pep keñver ouzh ar re all am boa treuzet dija en ur vont. Ur gêriadenn eus ar menez e oa. Ar straedig a bigne gant ar sav diwezhañ etre ur renkennad a diez bihan ha teñval. Treiñ a ris en-dro d' an iliz : Un iliz paour-razh, gant mogerioù lous ha gwerennoù torret kuzhet a-dreñv hernajoù merglet.

Herzel a ris dirak penn ar soudard barvek a veilhe war vonumant ar re varv, hag ez is e-barzh ar vered a gelc'hie an iliz. Ur vered paour e oa ivez, ur vered dilezet gant beziou o kouezhañ en o foull hag aloubet gant al lastez. Daoust hag e verve emañ an dud evel chas ? An avel a fistilhe en un doare doanuis a-dreuz an heizennoù a c'holoe an alezioù. En-dro din e save tiez, kalz a diez. E-kreiz ur gouelec'h e krede din bezañ degouezhet avat.

Tizhout a ris an iliz. Un iliz dister-kenañ a gavis. Un nev hepken, treuzet gant div renkennad a bileroù. Un horolaj a zarlamme e traoñ an nev. Hec'h-unan-penn e lugerne war an aoter teñval skleurig ar sakramant. War ur c'hartoñs, e lennis ar c'hanou a veze dibunet e-pad an oferenoù : « Tu es mon berger », « Angéus breton »... Soñjal a ris neuze en Aotrou Perrot. Gwelout a raen anezhañ, en e soutanenn deuc'h, o pediñ amañ, e-kreiz e dorfedourien da zont, hag eñ brevet gant kargoù a bep seurt, evit servij e Zoue hag e vro. Kuzhet-mat a-dreñv ur piler, e kavis en ur c'horn teñval un Ecce Homo kizellet er c'hoad. Houmañ ne oa ket dister. Ar C'hrist, gant ment un den ordinal, a save etre pennoù leun a gasoni e vourevien.

440

Div seurez a zeuas d' an ampoent-se da derriñ peoc'h an iliz hag a grogas da furchal amañ hag a-hont. Kuitaat a ris an iliz, nijet kuit bezañs an Aotrou Perrot. Adkavout a ris ar vered dilezet, penn merglet ar soudard... Re ziwezhat e oa neuze evit soñjal da vont da Goad-Kev. Trawalc'h e oa bet din gwelout pelec'h en doa bevet Y. V. Perrot.

Degouezhet adarre war an duchenn ma spurmantis da gentañ iliz Skrignag, e fellas din adwelout ur wech diwezhañ ar gêriadenn. Ar c'hloc'hdi bihan a c'hede atav war ar menez. Va sell a nijas etrezek ur gweledva dispar. A-dreñv da bennoù lemm menezioù evel reier ar C'hranou, Roc'h Trevezel, e oa dija Bro-Gerne, ur vro binvidik, a c'hoarzhe dindan heol laouen an diskar-amzer. Arc'hoazh e teuy

an amzer du. Ar glav a leñve e ruioù teñval Skrignag, hag e welen an Aotrou Perrot o plegañ e dal ledan dindan ar barrad avel.

A-daol-trumm, un taol fuzuilh a doullas an tav. (Kroget oa an hemolc'hiñ abaoe an derc'hent.) Ur c'hi a harzhas. An avel a zeuas adarre hag a skubas pep trouz dindan he c'hwezh klouar. Heñvel dra a oa c'hoarvezet pa varvas an Aotrou Perrot. Berr-tre eo un tenn fuzuilh. Ar c'hloc'hdi bihan a winte bepred. Treiñ kein a ris trumm da gement-se. Kavet em boa ar pezh a c'hoantaen amañ. Adkavet em boa eñvor un den. Pep hini a c'hell ijinañ bremañ evel ma fell dezhañ an Aotrou Perrot. Darn a lavare e oa ur sant. Darn all e oa un den hepken, gant e sioù. N' em eus ket-me anavezet anezhañ. Hetiñ a ran hepken d' ar re n' o deus ket komprenet betek-hen da zont emañ, e Skrignag. Kompren a raint diouzhtu, ma chom c'hoazh en o c'halon ur flammig bennak. Ne vo ket lavaret ken e oa pe ur sant, pe un den, pe ur fougeer. An teodoù a baouezo da ragachat. Ha ne vo nemet an avel o kanañ war ar menez trec'h an Aotrou Perrot a varvas hep ur ger.

« AN HINI A GOUSK DINDAN AR MAEN ROUZ »

Ne oa met ur bezig dister, kresket warni ha tro-dro dezhi geot druz ha fol an dilez. Splann e oa ne veze ket klevet alies kuzulig ur bedenn dirak ar bez se. Gant ar gwalc'het ma oa ar maen, e oa diaes kenañ lenn anv an den bet douaret dindanañ.

Dre forzh klask koulskoude, e kavis an tu, hag ur barrad tomnder a ledanaas va c'halon pa zistagis kement-mañ :

Piv a gousk dindan ar maen rouz ?
Un denig kaezh, klenk, ha didrouz :
E anv ' zo Fanch an Uhel
A garas dreist-holl Breizh-Izel ».

440

Nag a vezioù evel-se e Breizh a-vremañ ! Un avel skorn a c'houezh war anaon 'zo. Ha rouez tre ar re o deus o lod pedennoù hag o lod koun. Anaoudegezh Breizh ofisiel - ma c'heller lavarout ez eus anezhi - n' a nemet da zarn ha foei war ar re all.

Abaoe ma 'z on bet e bered Plouared e vegañ gwechoù 'zo soñjoù melkonius.

*

Re zouget omp, marteze, ni Breizhiz eus ar rummad yaouank da varn garo ar skrivagnerien vrezhonek eus ar mare kent-gwalarnek ha dreist-holl, re an naontekvet kantved. Koulskoude hon eus kalz da zeskiñ en o oberoù.

Tu ebet, eveljust, da geñveriañ oberenn An Uhel ouzh hini Yann-Ber Kalloc'h, Tangi Malmanche pe Jakez Riou. Ne geñverier ket ul luc'hskeudenn forzh pegen sklaer ha kentelius ez eo gant taolenn ur mestr brudet. Tud evel An Uhel a chom o skridoù evel testenioù ha diazezoù d' ul lennegezh awenet kaer.

Ne zeu ur park da reiñ eostoù fonnus nemet pa 'z eo bet difraostet, labouret, temzet ha labouret adarre.

Ne zeu barzhed veur d' ur yezh nemet pa 'z eus bet rummadoù a skrivagnerion vihan o poaniañ evit m' o dije d' ar mare mat, ur benveg dereat prest d' en em lakaat e servij awen o ijin-dreist.

Un den evel Frederik Mistral n' en deus gallet displegañ un neuz eus ene e vro nemet dre ma oa prest ar provañseg. N' eo ket a-walc'h gant daou pe dri skrivagner a dalvoudegezh evit krouiñ ul lennegezh veur. Ret eo kaout tud evel Fañch-Mari An Uhel evit reiñ d' ar skrivagnerion veur ur seurt substratum.

Kavout a ra din ez eus un doare skeul el lennegezh.

Ar c'haver hag a gav e dudi e barzh ar gwerzioù hag ar sonioù a c'hallje bezañ ar c'hentañ bazh skeul.

Ar c'hlasker bara evel Yann Ar Minous pe Yann Ar Gwenn a c'hallje bezañ an eil.

Tud evel Narsis Kellien, Olier Souestr, Fañch An Uhel, a c'hallje bezañ lakaet a gav din, war an trede bazh skeul, 'n ur lezel ar pevare d' hon barzhed vras a-vremañ.

Ma n' hon dije ket bet trawalc'h a dud evel Fañch An Uhel, 'm eus aon, n' hon dije ket bet kennebeut an eurvad da lenn na pedennoù fromus « War an daoulin », na gwerzennoù heson « Komzoù bev ».

Ne zeu barzhed veur d' ur yezh nemet pa 'z eus bet rummadoù a skrivagnerion vihan.

Ne zeu sent hag harozed d' ur vro nemet pa 'z eus bet rummadoù a stourmerion reizh ha kalonek.

Bezomp euz ar re-mañ, ha marteze ne vo mui pell an deiz ma 'z aio an dud gant bannieloù ha taboulineoù da zigas un tamm levezet tomm d' an ene gaezh a gousk dindan ar maen rouz.

Yann-Ber PIRIOU.

441

KEVREDIGEZH AR VREZHONEGERIEN YAOUANK (KAVY) a zo he fal unaniñ an holl Vretoned yaouank etre 10 ha 25 bloaz a gomz pe a zeske yezh o bro hag a fell dezho labourat eviti hag aozañ amzer-da-zont ar brezhoneg bev.

Embann a reomp ar gelaouenn drimiziek YAOUANKIZ (brezhoneg ha galleg). Ur strollad-lec'h a ya en-dro e Pariz, gant kentelioù brezhonek, emvodoù, dibennoù-sizhun brezhonek. Reoù all a zo o sevel e Breizh.

Kenvroiz yaouank hag a zo o paouez lenn kement-mañ, emañ ho plas en hon touez. Na c'hortozit ket pelloc'h : skrivit diouzhtu deomp. Setu hor chomlec'h :

Erwan EVENOU, 10, rue Perrault, Fontenay-le-Fleury (Seine-et-Oise).

PAJENN AR RE YAOUANK aozet gant KEVREDIGEZH AR VREZHONEGERIEN YAOUANK

Renerezh : E. EVENOU, 10, rue Perrault,
Fontenay-le-Fleury (Seine-et-Oise)

Nevez deut er-maez

AR FEST-NOZ

gant Youenn O L I E R

kontadennoù (208 paj.)

War Lauma 1.200 lur

Boutin - 850 lur

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad

KERFEUNTEUN (Finistère) - C.C.P. 212-23 Rennes

Lakaat 60 lur evit ar mizoù-kas

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Anne-Marie, Dominique, Jean-Yves ha Françoise Abasq a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o breur Alain, e Brest, d' an 20 a viz Here.

Gwenaela Kergrene a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh he c'hoar vihan, Anna, e Roazhon d' ar 5 a viz Kerzu.

Maria hag Herri Leon a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o mab Ronan, e Porspoder.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' hor mignoned.

LIZHIRI -

Sed amañ arroudenn ul lizher kaset deomp gant ur c'houmananter eus Abidjean :

« Bez ez eus en Abidjean un « Amicale Bretonne » (50 % eus an izili n' int ket Bretoned) met soñjal a ran ez eo morgousket abaoe disparti Polig Montjarret. Da hini ebet eus ar bodadegoù ma 'z on bet n' am eus klevet ur ger brezhonek, nag ur ganaouenn e brezhoneg, ur strollad dañserien « style patro », gant ur biniou na gerzhe ket, berr ha berr, aergelc'h ur gouel a c'hellfe bezañ hini eus forzh peseurt strollad ginnidik eus Bécon-les-Bruyères. Pa soñjan en nozvezhioù Keltiek (Kembreat pe Skosat) er Reter pellañ em eus mez evit Breizh. Memes tra amañ e-touez ar veleien (an holl dadoù a zo breizhat koulz lavarout). Ur skouer, evit Gouel Santez Anna e kemener un oferenn « vreizhat » ; n' eus bet da glevout nag ur c'hantik brezhonek (n' hon eus ket bet zoken « Sainte Anne, O Bonne Mère ») nag un ton breizhek war an ograoù, banniel breizhat ebet. « Amañ, » eme unan eus an Tadoù din, « n' eo ket ar boaz ! ! ! »

Dr L. Q.

KAMP YAOUANKIZ E KASTELL-PAOL. -

Etre ar 26 hag an 31 a viz Kerzu, e vo aozet ur C'hamp evit ar re yaouank e Kersaliou, gant Bagad Kastell-Paol. Dindan baeroniezh B. A. S. ha Kendalc'h e vo. An aluzener a zo an Ao. Troal. Prezegennoù gant an Ao. Bourdelles, an Ao. Floc'h, E. Ollivro, h.a. Evit kemer perzh er C'hamp skrivañ da : Yves KERAMOAL, Krec'h Kezou, Saint-Pol-de-Léon.

DISKOUEZADEG. -

Hor mignon LANGLEIZ en deus graet un Diskouezadeg taolennoù, etre ar 24 a viz Du betek an 8 a viz Kerzu, e Roazhon. Da zeiz an digoradur en deus ivez sinet e levr nevez « La Technique de la Peinture à l'huile ». Ur mell levr 416 pajenn, embannet eo bet e Ti Flammarion (26, rue Racine, Paris), e briz a zo 1.500 lur. Ul levr micherel eo hag a c'hell dedennañ al liverien a vicher ha dreist-holl an deskarded. Kavout a reer ennañ displegadurioù war orin al livadur dre eoul. Studiet eo unan-hag-unan al livioù, ar peg, ar vernis, adaozadur an taolennoù, binvioù al livour ha kement 'zo.

Hor gourc'hemennoù a gasomp da Langleiz a gas war-raok ul labour skrivagner war un dro gant e vicher livour.

443

NIVERENN 24 « DOCUMENTS ». -

« Documents » a zo embannadurioù graet evit ar Skolioù. An niverenn 24 a zo anvet « L'Ouest et La Bretagne ». Dedennet omp bet gant pennadoù Suzanne ha Gabriel Jaffrès diwar-benn yezh, lennegezh ha sonerezh breizh. Ar pennadoù dibabet evit skeudenniñ al lennegezh a zo gant Jakez Riou ha Fañch Eliès. Trugarekaat a reomp an oberourien da vezañ meneget Al Liamm el levrlennadur. Les Documents Edsco, B. P. 24, Chambéry.

LA BRETAGNE REELLE. -

Resevet hon eus un niverenn e brezhoneg gant Alan Heussaff, anvet « Broadelouriezh ha gouennelouriezh », ur studiadenñ reizh ha speredek, ar moulañ

n' eo ket dreist. Un niverenn all a zo anvet « Ar Rinou Nevet e Kelta. ». Koumanant 2.400 lur. - C.C.P. 754-82 Rennes - QUATREBŒUFS, Merdrignac (Côtes-du-Nord).

BODADEG M.O.B. E BREST. -

Ur vodadeg eus an M. O. B. a zo bet graet d' ar 7 a viz Du e Brest. Ar brezegennerien a oa Y. Poupinot, P. Laurent ha Le Lann. Renerien ar vodadeg en o zouez Per Lemoine a zo bet taget gant ur strollad komunisted. En ur ober trouz hag en ur ganañ o deus ar gomunisted en o fenn Gaby Paul, bet kannad Brest hag e wreg harzet ouzh ar brezegennerien da gomz. Lakaet o deus ivez da dremen paperennoù ma oa tamallet warne da renerien an M. O. B. bezañ bet e Sigmaringen ! Da Yann Poupinot e oa tamallet bezañ meneget Y. V. Perrot en « Annuaire de Bretagne ». Ar baperenn a oa sinet (!) gant ar strollad komunist, ar C. G. T., an S. F. I. O., ar P. S. A. ha sindikad ar skolaerien. Tost da 1.000 den a oa deut d' ar vodadeg.

UR PEZH-C'HOARI GANT JARL PRIEL E DULENN. -

Etre ar 14 a viz Kerzu hag an 19 ez eo bet c'hoariet drama Jarl Priel « AR SPONTAILH », e Sal an Damer e Dulenn. Ar pezh-c'hoari a zo bet lakaet en iwerzhoneg gant Roisin O Tuama. Trugarekaat a reomp hon daou vignon evit ar boan a gemeront evit lakaat Iwerzhoniz da anavezout Breizh.

SKOL, niv. 7-8 (rummad nevez), Gwengolo 1959. Koumanant-bloaz : 1.000 lur. - « REVUE SKOL », PLOUEZEC (Côtes-du-Nord). C.C.P. 1911-06 Rennes.

An niverenn-mañ a zo anezhi un dastumad krennlavarioù dastumet ha renket gant F. Kervella. Displegadurioù plijus a gaver ivez da heul pep hini. Kemenn a ra Skol e vo embannet en niverenn a zeu « Kanaouennoù Santel, Komplidoù ar Sul », aozet gant Maodez Glanndour. -

444

AR BED KELTIEK. -

Niverenn 12 « Ar Bed Keltiek » a ro rentañ-kont Bodadeg Veur Skourr Breizh bet dalc'het e Kastellin, d' an 11 a viz Du. An izili a oa deut niverus d' ar vodadeg sed amañ ar pezh a zo bet divizet dre vras : 1) kas da 700 lur ar skodennvloaz ; 2) derc'hel un emvod bep tri miz ; 3) envel an Dimezell Martin da deñzorier, e-lec'h an Ao. Dubourg ; 4) envel Youenn Olier da Sekretour ar Skourr.

Koumanant : 700 lur. Kas bepred an arc'hant d'an Ao. DUBOURG, Pennkêr, VIEUX-MARCHÉ (Côtes-du-Nord) . - C.C.P. 1831-74 Rennes.

KAIEROU AN EMSAVER YAOUANK. -

Degouezhet eo ganeomp ar c'haieroù-mañ savet gant re yaouank o reiñ keleier a bep seurt diwar-benn an Emsav. Sevel a reont ivez ur strollad fichennoù o sellout ouzh holl gudennoù ar vro. Er gasadenn diwezhañ hon eus lennet ur studiaden diwar-benn ar C'henvarc'had hag unan war Stad arboellerezhel Naoned. Rener : J.-P. DUVAL, 10, Contour Saint-Aubin, Rennes. Sekretour : J.-Y. VEILLARD, 30, Bd de la Liberté, Rennes.

KENSTRIVADEG KUZUL AR BREZHONEG. -

Kemenn a ra deomp sekretour Kuzul ar brezhoneg ez eo degouezhet gantañ Kontadennoù goude klozadur ar genstrivadeg. Laouen e vefe da gaout chomlec'h hag anv ar c'henskriver evit kas en-dro dezhañ e zornskrid. Gallout a reer skrivañ d' ar gelaouenn.

STURIER BLEIMOR. -

Deut eo er-maez niverenn 11 kelc'hgelaouenn « Skouted Bleimor ». Menegomp, e-touez pennadoù all talvoudus an holl anezhe : Scandale du Breton, gant F. R. A. ; Scoutisme et langue bretonne, gant P. Keraod ; Gant Pesketerien ar Gelveneg ; Ti Yaouankiz, gant Gwenole ; Telenn Bleimor, gant Marivon ha Mari-Armel. Koumanant, 500 lur : Dimezell Monique LE GLAZ, 26, rue Boulard, Pariz, 14-vet. - C.C.P. 14 373 73 Pariz.

BREZHONEGERIEN BARIZ. -

E levr di an Itron LE COSSEC, 16, rue Grégoire-de-Tours, Paris (6e), e c'hellit

prenañ al levrioù embannet gant Al Liamm hag ivez niverennoù hor c'helc'hgelaouenn. Adaozet ha kresket eo bet al levr di, hag ouzhpenn levrioù, e c'hellit kavout eno priaoù, bravigoù, merc'hodennoù... Evit ho profoù da geñver ar gouelioù, hag e degouezhioù all, kinnigit d' ho kerent ha mignoned levrioù ha traoù kaer hor bro.

HON EMBANNADURIOU. -

Emaomp o paouez embann un dastummad kontadennoù gant Youenn Olier : « Fest noz ». Al levr-mañ a zo ennañ pemzek kontadenn, an darn vuiañ anezhe diembann. 208 pajenn, ur golo kaer e gwenn, du ha ruz : war Lafuma : 1.200 lur - Boutin : 850 lur. Prenit diouzhtu.

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad, Kerfeunteun (Finistère). - C. C. P. 212-23 Rennes. - Lakaat 60 lur evit ar mizoù.

445

PETRA EO MISION MEUR AN R. T. F. ? -

Sed amañ da gentañ al lizher hon eus resevvet digant rener Kevredigezh Selaouerien ar Radio.

3-11-1959.

Aotrou,

« Ar blijadur » hon eus da gas d' hon izili adskrid al lizheroù resevvet gant hor c'hevredigezh, dre hanterouriezh ar Prezidant Pleven, goude bezañ douget klemm diwar-benn stad mantrus kasadennoù brezhonek Radio-Kimerc'h.

Hon izili o defe kuzulioù da reiñ dimp evit kenderc'hel gant an emgann en un doare efedusoc'h, a c'hello skrivañ da chomlec'h ar Gevredigezh e Breizh : e ti an Aotrou Moreau, levrier e Landreger.

Ho pediñ a reomp da zegemer hor gwellañ gourc'hemennoù,
KEVREDIGEZH SELAOUERIEN AR RADIO.

Setu amañ da gentañ respont Roazhon :

RADIODIFFUSION-TELEVISION FRANÇAISE

Direction régionale de Rennes,

9, avenue Janvier

Rennes

Le 3 avril 1959.

Monsieur le Président,

Par lettre du 20 mars, vous avez bien voulu me signaler que différentes organisations celtiques ont signalé l'intérêt qu'il y aurait à ce que « Rennes-Thourie » prenne le relais des émissions en langue bretonne de « Radio-Quimerc'h », ces dernières étant présentement inaudibles dans le Trégor et le Vannetais.

En accusant réception de cette communication, qui n'a pas manqué de retenir toute mon attention, j'ai le devoir de vous faire part de certaines remarques quant à la réalisation immédiate du projet en question.

Les émissions en langue bretonne ont lieu le dimanche, de 13 h. 20 à 13 h. 50 ; or, il se trouve qu'à ce moment la station Rennes-Thourie, dont la puissance actuelle permet dans la journée une écoute agréable dans une vingtaine de départements, a l'obligation de diffuser un programme en provenance de Paris, et cela en application du plan de coordination des émissions établi par notre Direction générale, le 12 octobre 1958.

Je crois devoir ajouter que le programme parisien, inclus dans cette séquence 13 h. 20 - 13 h. 50, comprend une production particulièrement appréciée de notre vaste auditoire, puisqu'il s'agit d'une réalisation de D. Plessis, intitulée « de l'Opéra à l'Opéra-Bouffe », aussi est-il permis de se demander si la suppression d'une telle émission sur les antennes de « Rennes-Thourie » n'entraînerait pas la réaction de nombreux usagers.

Quoi qu'il en soit, je tiens dès maintenant à vous donner l'assurance que le problème soulevé par vos correspondants fera l'objet d'une étude approfondie et, bien entendu, en liaison avec le Service central spécialement chargé de l'élaboration du plan des émissions sur les chaînes métropolitaines.

Je vous prie d'agréer...

Le directeur régional de la
Radiodiffusion-Télévision Française,
E. FAVENNEC.

446

Un eil lizher a zo bet eus Renerezh kreiz ar Radio e Pariz :
RADIODIFFUSION-TÉLÉVISION FRANÇAISE
Paris, le 20 août 1959
Le directeur général
N° 3.264/S.D.G.

Monsieur René Pleven
Député des Côtes-du-Nord
Président du Conseil Général
ASSEMBLÉE NATIONALE

Monsieur le Président,

Vous avez bien voulu, par lettre du 8 juillet 1959, appeler mon attention sur trois suggestions destinées à améliorer les émissions en langue bretonne, diffusées sur les antennes de la Direction Régionale de la Radiodiffusion-Télévision Française.

J'ai l'honneur de vous faire connaître que mes services se sont préoccupés, récemment, du problème développé au paragraphe 1 de votre correspondance. Après une étude d'ensemble de la question, il est apparu, malheureusement, que la diffusion du programme en langue bretonne sur un émetteur à grande puissance pouvait présenter de sérieux inconvénients ; parmi ces inconvénients, le plus digne de retenir l'attention, est le risque de créer un précédent qui n'est pas sans danger dans d'autres régions.

Malgré l'intérêt que, vous le savez, j'attache au prestige breton, il ne m'a pas semblé que la diffusion de ces émissions, essentiellement régionalistes, fût en harmonie avec la mission générale de la Radiodiffusion-Télévision Française.

La diffusion trimestrielle d'une émission dramatique en langue bretonne, que vous avez proposée au point 2 de votre lettre, a également fait l'objet d'un examen attentif de la part de mes services. Il s'est avéré cependant que, pour des raisons d'ordre technique, il n'est pas possible de décrocher « Radio-Quimerc'h » du réseau synchronisé, dès la tombée de la nuit.

Dans ces conditions, cette émission dramatique devrait nécessairement être diffusée sur l'émetteur « Rennes-Thourie », d'où l'obligation d'interrompre, en soirée, le relais de « France II » et de priver ainsi une large part de l'auditoire d'un programme de son choix.

Etant donné cet obstacle d'ordre technique, il me semblerait opportun de s'en tenir à la formule actuelle, c'est-à-dire d'inclure de temps à autre, plus souvent si possible, dans le programme breton de « Radio-Quimerc'h » une adaptation de pièce de théâtre ou un montage dramatique de courte durée, à partir d'un texte en prose, que ce programme soit relayé ou non par l'émetteur à grand rayon d'action de « Rennes-Thourie ».

Croyez bien que je regrette infiniment de n'avoir pu retenir vos suggestions. Vous savez cependant que la Radiodiffusion-Télévision Française sera toujours prête à agir en faveur du rayonnement de la Bretagne, et que mes services examineront, avec le maximum de bienveillance, les demandes qui lui seront présentées en ce sens.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Président, l'expression de ma considération distinguée, et de mes sentiments très fidèlement dévoués.

447

Ar respont diwezhañ-mañ a ziskouez mat penaos e tremener ar Vretoned evit paour-kaezh tud n' eus ket da deurel kalz a bled outo. Moarvat e vo ret d' ar Vretoned diskenn ivez er ruioù evit kaout o lod er Radio a baeont evel ar re all.

Petra eo « mision » ar Radio gall ! Ac'hanta, un dra ez omp sur n' eo ket eo ar Sevenadurezh demokratel.

Ar re a fell dezhe a zo pedet da gas o respontoù en anv ar gevredigezh, e ti an Ao. Moreau, levrier e Landreger.

PRENIT DIOUZHTU DEIZIADUR GODELL 1960
An dek : 250 lur franko
Ne vez ket gwerzhet a-unanoù

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad
KERFEUNTEUN - C.C.P. Rennes 212-23

Ti-Moulerezh AR SKREV. - Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn : 4° trimiziad 1959 - Niverenn er voulerez : 18130
Ar merour : P. AR BIHAN

ROLL AR PENNADOU

embannet war AL LIAMM Bloavezh 1959 (niv. 72-77)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg
(72/6 a dalvez kement niv. 72 pajenn 6)

ABANNA	
Barzh	72/6
ABEOZEN	
Argantael	73/131
Argantael	72/20
ALAN	
Tri boz Santel	77/393
AR MOAL (Erwan)	
Marv al Laouenan	72/7
AR GOV (Saig)	
Un torkad barzhonegoù	73/85
AR MEE (Jord)	
Breuriezh Vroadel St Erwan ar Vretoned	73/105
Brezhoned an diavaez	73/108
Kanaouenn en enor da Y. V. Perrot	73/111
War-lerc'h an dareuñ	73/113
Ar Soner Gourrebed	73/119
BARRIE (J. M.)	
? ? ? (pezh-c'hoari)	72/34
BLEUN BENAL	
Mouezh ma Bro	72/60
Marv ar peizant	73/146
Gouloù-deiz	75/307
Bout ur Sant	76/372
Gouel-Mikael	77/436
BROUDIG (Roparz)	
Ur vamm desket	76/340
KONAN (Jakez)	
Ar c'hi	74/175
Un taol-strap	74/202
DENEZ (Per)	
Roperzh ar Mason	72/57
En eñvor Jord ar Mée	73/100
Kanoù en Nevez-hañv	74/163
Ar mouezhiadegoù e Breizh-Veur	77/429
DREZEN (Youenn)	
Skol-louarn Veig Trebern	73/125
Skol-louarn Veig Trebern	74/184
Skol-louarn Veig Trebern	75/245
Skol-louarn Veig Trebern	76/329
Skol-louarn Veig Trebern	77/413
ELIES (Fañch)	
Jord ar Mée	73/96
EVENOU (Erwan)	
Hiraezh	77/395
GLANNDOUR (Maodez)	
Lennegezh evit ar bobl ?	76/355
HEMON (Roparz)	
Plac'h Askalot	72/3
HUON (Ronan)	
Galv	73/83
Ar gwez avaloù	74/179
Kanaouenn drist	75/243
Ar gwennili-mor	77/407

MICHELET (Fañch)		
	An Arz evel emgann	76/368
MILIN (Gab)		
	Ar pod-houarn	74/196
	Pesketaer Kerc'hor	75/282
	Perig, mab an intañvez	76/343
	Mab ar Roue Fidel	77/425
OLIER (Youenn)		
	Abardaez	72/8
	Gortoz	74/173
	Kimiad	74/174
	Levrioù kembraek	74/226
	O gopr o deus bet	75/255
	Maronad	77/396
PRIEL (Jarl)		
	? ? ? gant J. M. Barrie (troidigezh)	72/34
	Bran ar Mezeg	77/398
RIOU (Jakez)		
	Skuizhder	74/171
	Moraerien	75/286
TORAVEL (Alan)		
	Dianket er mor	72/13
	Noz kañv	76/323
	Unvaniezh Kevredel ar broadoù Europat	76/365
	Ar c'hantreer noz	77/391
VALLEE (Frañsez)		
	Ul labour ramzel evit ar brezhoneg	75/253

LEVRIOU AL LIAMM

TAOLIT EVEZH ! UL LEVR EVIT NETRA !

Etre ar 1-añ ar viz Genver hag ar 1-añ a viz C'hwevrer kement-hini a breno evit 2.000 lur a levrioù diwar ar roll-mañ en devo ar gwir da zibab ul levr e-touez ar re merket gant ur steredennig.

HASTIT BUAN !

1) Dictionnaire Français-Breton (R. Hemon)	700
2) Dictionnaire Breton-Français (R, Hemon)	700
*3) Grammaire Bretonne (R. Hemon)	310
4) Yezhadur Bras (Kervella)	900
5) Le Vannetais unifié (R. ar Mason)	60
6) Yezhadur berr ar C'hembraeg (Abeozen)	250
7) Korf an den (Per Denez)	100
8) Komzoù bev (Maodez Glanndour)	1100
*9) An Aotrou Bimbochet e Breizh (R. Hemon)	350
*10) Kleier Eured (R, Hemon)	350
*11) Dremm an Ankou (Abeozen)	350
*12) Hervelina Geraouell (Abeozen)	400
*13) Evit ket ha netra (R. ar Mason)	400
*14) An Ti Satanazet (J. Riou)	350
*15) Labous ar Wirionez (R. Hemon)	400
*16) Alanig an Tri Roue (R. Hemon)	400
*17) En ur Rambreal (Kerwerc'hez)	400
*18) C'hoariva brezhonek	300
19) Ar Marvailher Italiat	100
20) Trema an heol o sevel (Kaba)	250
21) Telenn Arvor (Brizeug)	100
22) Istor ar Bed (II, Vallée-Mordiern)	200
23) Traoniennoù ha kaniennoù mor (A. Guilcher)	200
24) Notennoù diwar-benn ar Gelted koz (Vallée)	800
25) Marvailhoù ar Vretoned (lennadurioù)	250
26) Marvailhoù loened (Abeozen)	250
*27) Buhez Lommig (Drezen-Haas)	350
28) Archives Institut Celtique, Niv. 1, 2, 3 (ar pezh)	200
*29) Langue Bretonne (R. Hemon)	350
30) An Antekrist Malmanche	320 (Alfa) 180
*31) Ar Spontailh (Jarl Priel)	480 (Alfa) 350
32) Aquis Submersus (tr. P. Denez)	280 (Alfa) 150
33) Kleñved an Togn (Jarl Priel)	150
34) Ar c'horf dindan dreid va zad kozh	50
35) Bisousig Kazh an Tevenn (Abeozen)	150
*36) Barzhaz (Alfa)	400
37) Cours Elémentaire de Breton (R. Hemon)	420
38) Va Zammig Buhez (Jarl Priel)	800 ha 495
39) Evidon va unan (Ronan Huon)	650 ha 460
40) Va Buhez e Rusia (Jarl Priel)	.. 1.000, 800 ha 495 lur
41) An Ti a drizek siminal (R. Hemon)	495 lur
42) Amañ hag ahont (Jarl Priel)	1.200 hag 800 lur
43) Istor al Lennegezh (Abeozen)	1.500, 1.200 ha 850 lur
44) Geriadur Istorel - lizherenn A (R. Hemon)	1.000 lur
45) Tristan hag Izold (Langleiz)	1.000 lur
46) Arnodenn an Trec'h	60 lur
* 47) Geotenn ar Werc'hez (J. Riou)	400 lur
* 48) Barzhonegoù (Kerverziou)	400 lur
49) Ali Baba (tr. J. Konan)	180 lur
50) Tour ar Bleiz (P. Feval)	100 lur
51) Merc'hig ar Rozenn	150 lur
52) Paotr e varv glas	150 lur
53) Robinson Kruzo	150 lur
54) Ar C'hemener bihan kalonek	180 lur
55) Luduennig	150 lur
56) Ar Goantenn e Koad ar c'houk	190 lur
57) Kabellig Ruz	150 lur

58)	Gwenn - Erc'h	150 lur
59)	Istor Meudig	190 lur
60)	Ar c'hazh e heuzoù ler	190 lur
61)	Tableau des mutations	70 lur
62)	An Aotrou Bimbochet e Breizh (Arches)	600 lur
63)	Dremm an Ankou (Arches)	600 lur
64)	Evit ket ha netra (Arches)	750 lur
65)	Enez ar Rod, gant Langleiz (skeudennet)	500 lur
66)	Sketla Segobrani (3 levr)	1.200 lur
67)	Histoire du Peuple Breton (Duhamel)	250 lur
68)	Nomenoe-oe (Jakez Riou)	1.200 lur
69)	An Teirgwenn Pembroke (Jarl Priel) (Alfa)	2.000 lur
	An Teirgwenn Pembroke (Jarl Priel) (boutin)	1.200 lur
70)	Kistinenn (skeudennaouet evit ar vugale)	200 lur
71)	Gwennig ha Gwenola (skeudenn. evit ar vugale)	200 lur
72)	Ar Fest-noz (Youenn Olier)	850 lur

Lakaat 10 % ouzhpenn evit ar mizoù kas

P. BODENAN, Verger Saint-Yves, Stang ar C'hoad

KERFEUNTEUN (Finistère) - C. C. P. Rennes 212-23